

מתנות הארץ

הלכות מתנות עניים לרמב"ם

פרקים א-ו

בתוספת

הלכות ומראי מקומות

שנכתבו ונערכו

ע"י צוות מכון התורה והארץ

בהוצאת מכון התורה והארץ
כפר דרום – שבי דרום
טל. 08-6847325 פקס' 08-6847055
מרשתת
WWW.TORALAND.ORG.IL
דוא"ל
Mahon@toraland.org.il

©

כל הזכויות שמורות
ISSN 0793 D – 4262

סדר ועימוד: שחרית
הדפסה: דפוס העיר העתיקה
נדפס: אייר תש"פ

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות והספורט – מנהל התרבות
המחלקה למכוני מחקר תורניים

תוכן

4.....	רשימת המשתתפים בספר
5.....	ברכות
10.....	תוכן מפורט
	הלכות מתנות עניים פרקים א-ו
10	פרק א
55	פרק ב
129	פרק ג
182	פרק ד
245	פרק ה
298	פרק ו
335	מפתח העניינים
350	הקדשות

רשימת המשתתפים בספר (לפי סדר א-ב):

הרב נתנאל אורבך

הרב אהוד אחיטוב

הרב יעקב אפשטיין

הרב יוסף בן יעקב

הרב שי לוי

הרב אביגדור לוינגר

הרב אברהם סוחובולסקי

עורך ראשי: הרב יעקב אפשטיין

מפתח: הרב יצחק דביר

מכתב ברכה מהרה"ג יעקב אריאל נשיא מכון התורה והארץ

לכב' מכון התורה והארץ!

יישר כוחכם על הוצאתו לאור של הכרך הראשון של הל' מתנות עניים לרמב"ם. יפה עשיתם שהלכתם בדרכו של הרא"ה בספרו 'שבת הארץ' על הל' שמיטה של הרמב"ם, שיצא לפני מאה ועשר שנים, להצמיד לכל הלכה והלכה תמצית כל הפירושים ופסקי ההלכות השייכים לאותה הלכה.

ב"ה תורתנו תורת חיים פרה ורבה והחיים דינמיים ומעלים רעיונות חדשים ושאלות חדשות בכל עת ובכל שעה המחייבים את התייחסותם של הפרשנים והפוסקים. לכן גם בהלכות שמיטה היה צורך להוסיף, על שבת הארץ של הרא"ה תוספות רבות שהתחדשו במשך הזמן. מכון התורה והארץ נחלץ אז למשימה וערך את 'שבת ארץ' השלם שהפך לספר המרכזי שאין שוחר תורה שלמה ומקיפה שלא נזקק לו. ועתה בעקבות 'שבת הארץ' נטלתם על עצמם את המשימה לערוך את הל' 'מתנות עניים' באותה מתכונת. אלא שכאן את כל המלאכה עשיתם בעצמכם ממסד ועד טפחות. ואכן הוצאתם מתחת ידיכם דבר נאה ומתקבל. השפעתם שפע רב של פירושים ופסקי הלכה מכל העולמות של עולם התורה הרחב והעשיר. אין ספק שגם ספר זה ישמש כספר מרכזי לכל לומד ולכל פוסק שיעסוק בנושא זה.

לכאורה, נושא מתנות עניים לא מעסיק כל כך את פוסקי ההלכה בדורנו הן משום שמספר החקלאים מצטמק ויפה לו, בגלל שכלול הכלים החקלאיים הבאים במקום עבודת הכפיים הרבה של הכורמים והיוגבים, והן משום שמאותה סיבה מספר העניים שיבואו ללקוט אחר הקוצרים גם הוא פוחת והולך. אין שום סיכוי שאביון ממרכז הארץ יטריח את עצמו להגיע לשדות הנגב והגליל לאסוף גרגרים שנשרו מקומביין או לקטוף בידיו שיבולים שהושארו בפאת השדה. הקציר המכני, הטחינה החשמלית וכל תעשיית הלחם המפותחת נעשית באמצעים משוכללים. לעניים אין כלים כאלו. ואם יהיו לו הוא ייחשב לעשיר. יותר זול ונוח לו לקנות לחם מסובסד במכולת הסמוכה.

ובכ"ז יש להלכות אלו חשיבות מרובה, לא רק בגלל עצם הלימוד, אלא גם בגלל שעלינו לחפש דרכים כיצד ליישם את ההלכה או לפחות לשמר את רוחה בתנאי מינו. כי זאת התורה לא תהא מוחלפת ובפרט נושא הצדקה שעליה עומד העולם. ההתפתחות הטכנולוגית והכלכלית מחייבות התקדמות מקבילה גם במצות הצדקה ובפרט בארץ-ישראל. לימוד ההלכות לפרטיהן יעורר את המחשבה כיצד ליישם אותן הלכה למעשה.

הדבר נחוץ במיוחד במישור החינוכי-מוסרי. וכאן מן הראוי לצטט כמה קטעים מעין איה למרן הראי"ה (שבת, פרק ב' כז).

אין הצדקה מידה של חסד ויתרון הנדיבות האנושית, כ"א הכרה עמוקה שהיא חובה ממש... צריך להכיר [את] ההשתמטות מן הצדקה בתור גזל משפט ולא רק חסרון נדיבות. אבל יתרון יש ג"כ כשהצדקה תהיה נובעת מרגש של נדיבות...

רק אז יתאים לצורת תכליתו המשפטית להיות לו ג"כ צורת נדיבות, בשימו תכליתו לדאוג למצב העני המקבל ולא רק ליציאת חובתו בתור משפט, כי אם יתקבצו בה שני יתרונות, יתרון המשפט ויתרון הנדיבות.

ערך הצדקה וטיבה של מדת העניות צריכה מאד בעולם. אותן הפעולות המוסריות שישנן במציאות העניות, דכאות הלב, העדר ההשתררות וההתנשאות וכיו"ב... התמצית הכללית של אותן המדות כיון שהן נמצאות במין האנושי, האדם גם בלא דעת ובלא רצון הוא נפעל מחביריו, אע"פ שיהיה נבדל מהם הבדל מצב גדול מאד. וזאת היא אחת מתעודות העוני בעולם והסבה האחת מהמון הסיבות המצריכות את מדת הצדקה, ומכירות אותה לא בתור עמל אנושי והכרח שצריך לסובלו בעל כרחו של אדם, כ"א בתור חלק אחד מחלקי הצרכים האנושיים המכשירים את האדם למעלתו ולהשלמתו הטובה.

הרושם של גזל עניים בא כדי להוציא לאור את יחש המשפטי שבצדקה. לעומתו הרושם של הנדיבות המתפשטת בא כדי להתעניין במצב המקבל ותועלתו, ולא כתכונת המשפט המתיחדת רק עם הנותן וחוביו.

ובקיבוץ כולם יובן היטב כח הצדקה עם כל פרטי ההרגשה שצריכה לעשות על נפש האדם, שאז תעמוד במצב איתן בחברה האנושית ע"פ היסוד שהציבה לה תורה, בתור דרך ד' של משפט וצדקה.

אשריכם שזכיתם להגדיל תורה ולהאדירה. לכו מחיל אל חיל עד ייראה אלקים בציון.

בברכת התורה והצדקה

יעקב אריאל

ברכת הרב יהודה הלוי עמיחי ראש מכון התורה והארץ

לאחר הספרים, 'שבת הארץ עם תוספת שבת' – על הלכות שביעית, ו'חוקות הארץ' – על הלכות כלאים, בא הספר 'מתנות הארץ' – על הלכות מתנות עניים, שנותן לנו את החזקה. סדרת הספרים הללו עוסקת במצוות התלויות בארץ, על פי הדרכת מרן הרב קוק זצ"ל. אנו משתדלים להביא לפני הלומד את שיטת הרמב"ם ואת השיטות הנלוות עמו, מהראשונים ועד האחרונים. אנו משתדלים שלא לקבוע הלכות פסוקות, כדי שהלומד, בן התורה או החקלאי ידעו מה מקורות ההלכה, ויעיינו בשאלות אלו כדי לדעת את הדרך אשר ילכו בה. דרך זאת הלכו בה לפנינו בעל "פאת השלחן" שעיטר את דברי הרמב"ם בשיטות נוספות, ומרן הראי"ה קוק בספרו שבת הארץ וכן בהלכות כלאים (ששוקעו בחוקות הארץ), ואנו באנו להשלים את המלאכה בראשונים ואחרונים עד ימינו אלו. השתדלנו לא להשמיט דעות של אחרונים, וחפשנו בכל הספרים שידינו מגעת.

ספר מתנות עניים לרמב"ם מחולק לשתי מחלקות. החלק הראשון (פרקים א-ו) כולל בתוכו את המצוות התלויות בארץ ביחס למתנות עניים, פאה, לקט, שכחה ומעשר עני, ואילו החלק השני (פרקים ז-י) עוסק במצות צדקה. הכרך שנמצא לפנינו עוסק רק בחלק הראשון של הלכות מתנות עניים, שעיקרו מצוות הנחת ונתינת פירות הארץ לעני. החלק השני יופיע א"ה בזמן הקרוב.

החלק העוסק במתנות עניים מגידולי קרקע יסודו הוא שהתורה רוצה שכל יהודי המגדל בשדהו ובנחלתו יזכור את העני ויתן מתנות לעניים. המצוה היא בפירות עצמם שצריך לתת לעני. את הלקט שכחה ופאה העני עצמו קוטף, ובמעשר עני בעל הבית מחוייב לעזוב את הפירות לעני או לתת את הפירות עצמם לעני. לרוב הפוסקים אין אנו אומרים "מה לי הן מה לי דמיהן" וצריך לתת את הפירות ולא דמיהן. לעומת זאת הצדקה היא נתינה ממעות בעל הבית לעני. כשהעני לוקט את הפירות עצמם, יש לו את ההרגשה שהוא שותף עם בעל השדה בפירות. גם מעשר עני עניינו שלעני יש חלק בפירות בעל הבית, אמנם לא בשדה עצמה אבל בפירות השדה. הצדקה המעולה היא כאשר העני מרגיש שותף ולא כמקבל כספים סתם. הקב"ה נתן לעני חלק בפירות השדה. העני בא לקחת את מה שהקב"ה זיכה לו בשדה בעל הבית. אמנם גם מצות הצדקה היא גדולה וחשובה ביותר אבל היא כבר דרגה שנייה לעומת מתנות עניים, היא עוסקת בעשיר שנותן חלק מרווחיו לעני, אבל זו רק נתינה ולא שותפות עם העני.

חיובי לקט, שכחה ופאה, מעלים בצורה בולטת את השאלה אודות השינויים בצורת הגידול של ימינו, ובהתנהגות העניים בימינו. עד כמה שינויים אלו משפיעים על המצוה. בתקופות עבר, בעל הבית גידל סמוך לביתו גינה קטנה ובסמיכות היו עניים, והם אפילו ידעו באלו שעות בעל הבית נמצא בשדה ומתי אפשר להכנס לקחת לקט שכחה ופאה, אבל בימינו החקלאות השתנתה ואין כמעט גדולי חצר אלא שדות גדולות מחוץ לעיר, והעני אפילו לא יודע האם כבר הבשילו הפירות אם לא, ועל כן לרוב הלקט שכחה ופאה יהיו לעורבים ולא לעניים, ונשאלת השאלה על קיום המצוות החשובות האלו בימינו. אמנם בשדות בעיר ובקרבת בתים יש מקום לחזור למצוות לקט, שכחה ופאה.

מצוות מעשר עני, הנידון בספר, מעלה בפנינו שאלות מציאותיות. בעל השדה והיבול צריך לתת קרוב ל 9% מפירותיו לעני, כאשר רמת רווחי החקלאים נמוכה מאד קשה לקיים מצוה זו. אמנם בכל ההיסטוריה היהודית שאלת מעשר עני היתה קשה, היו הצעות שונות כיצד לאפשר לבעלי השדה לקיים את המצוה למרות הקושי הגדול שבקיומה. היו שהפקירו נכסיהם ונחשבו לעניים וקבלו מבעלי שדות אחרים שגם הם הפקירו, וכך נתנו זה לזה את מעשרותיו, היו שנתנו לעני כמות קטנה, והעני מחל להם על שאר הסכום. היו עוד דרכים שונות כיצד לקיים מצוה חביבה זו, אבל כל הדרכים עניינם היה כיצד להיפטר ממצווה חשובה זו. מאידך גיסא קשה מאד לתת מעשר עני מפירות הגינה הביתית, כיוון שהמעשר עני יכול להיות כחצי פרי או ירק, ואין עני שיהיה מוכן לקבל חלקי פירות או כמות קטנה ביותר. במכון התורה והארץ חידשו את צורת הנתנה של מעשר עני על ידי בית האוצר. בעל הפירות מזכה לעני את הפירות עצמם, והעני שהוא בעל חוב של בעל הפירות מקזז לו את הפירות בחובו, וכך נעשית נתינה ממשית לעני ומאידך גם העני לא מתבייש, כיון שאין בעל הפירות יודע מיהו העני, אדרבא אין קשר ישיר בין בעל הפירות והעני, אלא הכל עובר דרך בית האוצר, הבודק את העניים ורואה שהם מתאימים לקבל מעשר עני. ב"ה בשנת מעשר עני האחרונה מכון התורה והארץ כשליח עניים חילק למעלה משבע מאות אלף שקל לעניים כמעשר עני.

ארץ ישראל מתחדשת בחקלאות טובה ומעולה, ב"ה שטחי האדמה החקלאיים הולכים וגדלים, וישנה התעוררות גדולה בציבור לומדי התורה לדעת את המצוות התלויות בארץ. ולא רק שהרי ישראל נותנים את פריהם, אלא גם מצוותיה של הארץ הקדושה מתעוררים לקיום בצורה מלאה, כיאה לאומה החוזרת לארצה.

תודתנו נתונה למדריך דרכנו במכון התורה והארץ, מו"ר הרה"ג יעקב אריאל שליט"א, נשיא המכון. ברכה לכל חברי המכון שעמלו בספר זה ונפו אותו ניפוי אחר

ניפוי, בדיקה אחר בדיקה, למען תהא תורת ד' תמימה. לכל המסייעים בהוצאת ספר זה, מר אליעזר ברט הי"ו, מר עמי גיאת הי"ו ומר עמיטל בר אלי הי"ו. תודה מיוחדת לכותב והעורך הרב יעקב הלוי אפשטיין הי"ו, ולרב יוסי בן שחר הי"ו היושב בין חומותיה של ירושלים ואמון על מלאכת הסדר.

אנו תפילה שכרך זה העוסק במתנות עניים יביא לעוד נדבך בלימוד מצוות התלויות בארץ ובקיומם בפועל. ועינינו תראנה בשוב ה' לציון בשמחת עולם.

בברכת התורה והארץ

יהודה הלוי עמיחי

מכון התורה והארץ

תוכן מפורט לפרקי הספר

- 25..... **פרק א**
- 25..... **הלכה א**
 א. המצוות בפאה
 ב. לוקה פעם אחת או פעמיים
 ג. קוצר, עוקר ותולש
 ד. תלות הנחת פאה בדרך האיסוף
 ה. קריאת שם פאה
- 28..... **הלכה ב**
 א. הפרשת פאה ב'תלוש' בעזיבה או דוקא בנתינה לעניים
 ב. בל תאחר במתעכב מלתת
- 30..... **הלכה ג**
 א. אימתי לוקה על מצות פאה
 ב. תשלום שווי הפאה לעניים
- 31..... **הלכה ד**
 א. לקט מקציר פועלים
 ב. עבר ונטל את הלקט
- 33..... **הלכה ה**
 א. להימנע מליטול פרט ועוללות, ודין עבר וליקט או נאבד ונשרף
- 35..... **הלכה ו**
 א. שכחת קמה
 ב. שכחה באילנות
- 37..... **הלכה ז**
 א. לקט באילן, ירק וקטניות
 ב. זיתי ניקוף
- 39..... **הלכה ח**
 א. אין בהן טובת הנאה לבעלים
- 40..... **הלכה ט**
 א. מתנות עניים לישראל ולא לנכרי
 ב. אין מונעין עניי עכו"ם ממתנות אלו מפני דרכי שלום
 ג. עניי עכו"ם נוטלים בכלל עניי ישראל
- 42..... **הלכה י**
 א. חיוב הנחת מתנות עניים כשאין עניים
- 43..... **הלכה יא**
 א. מתנות עניים שהתייאשו מהן – הפקר
 ב. מאימתי מותר כל אדם ליטול לקט
 ג. מאימתי מותר כל אדם ליטול שכחה ופאה
 ד. מאימתי מותר כל אדם ליטול פרט ועוללות בכרם
 ה. מאימתי מותר כל אדם ליטול שכחה בראש הזיתים

- ו. מאימתי מותרים בשכחת זיתים הצבורים
- ז. מאימתי מותרים בזיתים שזמן המסיק שלהם לאחר רביעה שניה
- ח. מאימתי מותרים בשאר אילנות

47.....הלכה יב

א. זיתים שבראש האילן כאשר יש שכחת זיתים תחת האילן

48.....הלכה יג

- א. מתנות עניים במינים שאין העניים מקפידים עליהן
- ב. מי מותר ליטול

50.....הלכה יד

- א. מתנות עניים – מצוות התלויות בארץ
- ב. חיוב מתנות עניים שבשדה – בחוץ לארץ
- ג. המקומות בחוץ לארץ בהם תיקנו מתנות עניים
- ד. שיעור פאה בחוץ לארץ

52.....הלכה טו

- א. השיעור המינימלי של פאה מן התורה
- ב. שיעור פאה מדרבנן
- ג. הפריש פחות מאחד מששים והוסיף
- ד. הפריש והוסיף לאחר מכן
- ה. לפי רוב העניים
- ו. לפי ברכת הזרע

55.....פרק ב

55.....הלכה א

- א. גדר אוכל למצות פאה
- ב. גדר גידולו מן הארץ
- ג. גדר נשמר
- ד. גדר לקיטתו כאחת
- ה. גדר מכניסו לקיום
- ו. תנאי החיוב ובאלו מתנות עניים הם נצרכים

61.....הלכה ב

- א. אלו מינים חייבים בפאה מדאורייתא ואלו מדרבנן
- ב. חיוב אילן האוג בפאה
- ג. חיוב פאה במין שראוי קצת לאכילה
- ד. חיוב פאה במיני אילנות שרובם הפקר
- ה. חיוב פאה באילנות אחרים שלקיטתם כאחת ושאינן לקיטתם כאחת
- ו. ראוי להכניסו לקיום או מכניסו לקיום ממש
- ז. מינים המתקיימים ע"י כבישה או הטמנה בקרקע
- ח. חיוב ירק בפאה

74.....הלכה ג

- א. שיעור קרקע החייבת בפאה
- ב. חיוב פאה בעציץ נקוב ושאינו נקוב
- ג. חיוב קרקע של שותפות ושל ציבור בפאה
- ד. חיוב שותפות עם גוי בפאה

- 78.....הלכה ד**
 א.קצרה גויים על מנת להזיק
 ב. קצרה גויים עבור בעל השדה בידיעתו ושלא בידיעתו
 ג. קצרה לסטים
 ד. קצרה לסטים שלא לאבדה
 ה. שדה שנאכלה על ידי בהמה
 ו. פטורה מן הפאה
- 84.....הלכה ה**
 א. קצר חציה וקצרו לסטים חציה
 ב. קצרו לסטים חציה וקצר הוא חציה השני
 ג. קצר כולה והשאיר שיעור פאה ואותו שיעור נאנס
 ד. קצר המוכר כולה ולא נתן פאה
 ה. כרסמו הנמלים חציה שנשאר
 ו. קצר חציה ומכר חציה, אימתי הלוקח נותן פאה לכל
 ז. הלוקח לא ידע שהמוכר קצר חציה
 ח. קצר חציה ומכר חציה השני לגוי
 ט. חיוב הפודה מיד הגזבר
 י. חיוב הגזבר שקצר בעודה הקדש
 יא. קצר חציה והפקיר חציה
- 93.....הלכה ו**
 א. חיוב פאה בבצירת ארעי להכניס לביתו
 ב. בצירה מעט מעט של כל הכרם למכור בשוק
 ג. בוצר מרוח אחת ומכמה רוחות
 ד. הקוטף מלילות מצד אחד
- 95.....הלכה ז**
 א. הקוצר למאכל אדם לפני שהביאה שליש
 ב. שיעור שליש בפירות האילן
- 97.....הלכה ח**
 א. הביא שליש ביד הקדש
 ב. חיוב אדם אחר הפודה מההקדש
 ג. התחיל הגזבר לקצור ואח"כ פדאה
 ד. חיוב בשאר מתנות עניים כשקצרה הגזבר
- 100.....הלכה ט**
 א. הביאה שליש ביד גוי ואח"כ נתגייר וקצר
 ב. ספק מתי התגייר או התגייר באמצע הקציר
 ג. קטן שהגדיל וחרש או שוטה שנתפקחו
 ד. הפריש מתנות עניים משדה פטורה
- 102.....הלכה י**
 א. כשישראל עומד על גבם
 ב. שכירת פועלים עמי ארצות
- 104.....הלכה יא**
 א. נתינת כל הקציר לעניים לשם פאה
 ב. החיוב בפאה לאחר שגמר מלאכתו למעשר

- ג. חיוב נתינת לקט ושכחה לאחר שקצר
 ד. שיעור הפאה שבעל השדה נותן לאחר שעושר
 ה. חיוב העניים להפריש תר"מ מפירות שקבלו כפאה לאחר מירוח

106.....הלכה יב

- א. הנחת הפאה בסוף הקצירה שלא בסוף השדה
 ב. הנחת פאה בתחילת השדה כשמניח גם בסוף כדין
 ג. נתינת פאה לקרובו עני
 ד. חיוב נתינת הפאה בסוף השדה כשהניח בתחילתה
 ה. שיעור הפאה שצריך להניח בסוף השדה

110.....הלכה יג

- א. נטלו עניים את הפאה שלא מדעת בעה"ב
 ב. אמר הרי זו פאה וזו

112.....הלכה יד

- א. בעה"ב המצוה לקצור כל השדה
 ב. פועלים הקוראים שם פאה על השדה
 ג. קריאת שם פאה ע"י בעל הבית
 ד. אופן קביעת הפאה על ידי בעל השדה
 ה. נטילת עניים כשבעה"ב אינו מפריש מעצמו
 ו. שדה חרש שוטה וקטן במתנות עניים
 ז. עני שראה שבעה"ב הניח שיעור פאה

115.....הלכה טו

- א. נתינה במחובר ובזיזת עניים בשאר מתנות
 ב. חלוקת העניים ביניהם את הפאה
 ג. לזה שומעין שאמר כהלכה
 ד. הסכימו בעה"ב והעניים שיתן פאה בתלוש
 ה. הסכים אחד העניים לחלק והתחרט
 ו. חיוב בעה"ב לחלק כשכילה שדהו

118.....הלכה טז

- א. פאה של דלית ושל דקל
 ב. התנו כולם לבזוז בדלית ודקל
 ג. חלוקה באילנות אחרים
 ד. חיוב בעה"ב להוריד את הפאה
 ה. עשה כל דקליו פאה

121.....הלכה יז

- א. שלוש עתות לפאה
 ב. נטילת מתנו"ע כשבעל הבית אינו בשדה

123.....הלכה יח

- א. הקנס בנפל על הפאה או בפרש טליתו עליה
 ב. הקנס כשהעני שוגג
 ג. קנין פאה בקנין ארבע אמות
 ד. מי הם הקונסים

126.....הלכה יט

- א. זכיית עני עבור עני אחר

- ב. זכיית בעל השדה עבור עני אחר
- ג. עני שנמצא ראשון

128..... **הלכה כ**

- א. זכייה בארבע אמות בפאה
- ב. עני המנקף בראש הזית

129..... **פרק ג**

129..... **הלכה א**

- א. דין הפאה כשנתן משדה על חברתה
- ב. בין שתי שדות נפרדות לשדה אחת שיש בה דברים המפסיקים לפאה
- ג. שדה שנפסקה לשני חלקים באמצע הקציר
- ד. הנחת פאה מיבול שדה אחת על חברתה בתלוש

131..... **הלכה ב**

- א. הגדרת הנחל המפסיק באמצע השדה
- ב. אמת המים שאינו יכול לקצור את שני צידיה כאחת
- ג. שלולית
- ד. חריץ או גדר הגובל בין שתי שדות
- ה. חצב השתול בין השדות
- ו. שדה שמשקים אותה משני בורות מים
- ז. חלקי השדה שיש להם שני שמות
- ח. הפסק שאינו חוצה את כל השדה

137..... **הלכה ג**

- א. דרך היחיד המפסיקה לפאה
- ב. דרך הרבים המפסיקה לפאה
- ג. שביל היחיד המפסיק לפאה
- ד. שביל הרבים המפסיק לפאה
- ה. שביל היחיד והרבים דוקא כשקבועים בכל ימות השנה
- ו. דרך היחיד ודרך הרבים שאינן קבועות

142..... **הלכה ד**

- א. שטח בור המפסיק לפאה
- ב. שדה ניר המפסיקה לפאה
- ג. הפסקה לפאה בשטח שנקצר לפני שאר השדה
- ד. חרישה אחר קצירה של תבואה גמורה
- ה. רוחב השטח של בור וניר וקוצר לשחת
- ו. הדין בהפסקה שאינה מפולשת
- ז. רוחב השטח של קוצר לשחת
- ח. רוחב השטח של זרע אחר
- ט. זרע אחר שאינו כלאים עם המין השני

148..... **הלכה ה**

- א. גודל השטח שנאכל על ידי גובאי
- ב. תבואה שנשברה על ידי רוח או בהמה
- ג. תבואה שנאכלה ע"י בעלי-חיים לפני הבאת שליש

- 150..... **הלכה ו**
א. וכל ההרים אשר במעדר יעדרון
ב. הנחת פאה בשדה שלא ניתן לחרוש אותה בקו ישר
ג. שדה שחלק ממנה צריך לחרוש במעדר
- 152..... **הלכה ז**
א. ראשי שורות מעורבין במדרגות שהן גבוהות מעשרה טפחים
ב. מדרגות הנמוכות מעשרה טפחים
ג. השיפוע של המדרגות
- 154..... **הלכה ח**
א. המלבנות בין האילנות
ב. זריעה בין אילנות שאינם חייבים בפאה
ג. זריעה בין הגפנים
- 156..... **הלכה ט**
א. מלבנות בין האילנות הנטועים פחות מעשרה לבית סאה
ב. מלבנות בין אילנות הנטועים עשרה לבית סאה
ג. מלבנות המחוברות אחת לשנייה כשהאילנות מרוחקים
- 158..... **הלכה י**
א. המרחק בין מלבנות הבצלים
ב. ירקות שאינם מפסיקים לפאה
- 159..... **הלכה יא**
א. המרחק בין הערוגות
ב. חיוב פאה על מה שעקר או תלש בתחילה
ג. מינים שרגילים לזרעם בערוגות וזרעם שדה
- 161..... **הלכה יב**
א. דרך ההפרשה בלח ויבש
- 162..... **הלכה יג**
א. שוק וגורן
ב. אפונים
- 163..... **הלכה יד**
א. הגדרת מינים לענין פאה
ב. מין אחד בשתי גרנות
ג. המגדיר כמה פאות
ד. גורן אחד לשני מינים
- 165..... **הלכה טו**
א. שני מיני חטים
ב. החלוקה לגרנות
ג. שינוי כוונה ומעשה בגרנות ובפאות
- 167..... **הלכה טז**
א. האחים שחלקו
ב. שותפים שקצרו וחלקו
ג. נשתתפו בחצי השני

- 169..... **הלכה יז**
א. השלב בגידול המחשיב לשדה אחת
- 170..... **הלכה יח**
א. המוכר מקומות מקומות
ב. נתנת בעל השדה על מה שמכר
ג. שיר מאותו המין
ד. בשנה הבאה
- 172..... **הלכה יט**
א. באלו אילנות גדר מפסיקה
ב. מידות הגדר
ג. שער כותש
ד. מטע עשרה לבית סאה
ה. מפסיקים אחרים לשדה אילן
- 175..... **הלכה כ**
א. שותפים חייבים בפאה
ב. שנים שלקחו את האילן
ג. אחים שחלקו באילן אחד
- 177..... **הלכה כא**
א. המפסיקים בחרובים
ב. הגדרת רואין זה את זה
ג. חרובים שאין רואים זא"ז אבל רואים חרוב אמצעי
- 179..... **הלכה כב**
א. זיתים ברוח אחת
ב. מה קובע את הרוחות
- 180..... **הלכה כג**
א. מדל באשכולות
ב. הדל להביא לביתו
ג. בוצר מרוח אחת
- 182..... **פרק ד**
- 182..... **הלכה א**
א. קצירה באמצעות מכונה
ב. שעת הקצירה
ג. בתוך המגל ובתוך ידו והיחס ביניהם
ד. גדר מתוך ידו
ה. ראש היד וראש המגל
ו. שלוש כאחד – אינו לקט
- 185..... **הלכה ב**
א. קצירה ביד ללא מגל
ב. קטניות וירק שדרכם בתלישה
ג. שאר מיני אונס
ד. אופן הנפילה

- 187.....הלכה ג**
א. לקט או שכחה
ב. דין ספק
ג. שתי שיבולים
ד. ונקצר כל שסביבותיה
ה. גדרי הדין
ו. אופן הגעת השיבולת לקמה
ז. יכולה להיקצר עם הקמה ואין הקמה יכולה להיקצר עימה
- 191.....הלכה ד**
א. הגעת ראש השיבולת החיצונה לקמה
ב. השיבולת החיצונה והשיבולת הפנימית
ג. שלוש שיבולים
ד. השיבולים שבקש – דין ספק
- 193.....הלכה ה**
א. אומד או שיעור קבוע
ב. שיעור הלקט
ג. אופן ההתפזרות
ד. הנתינה לעניים
ה. נתינת מעות במקום שיבולים
ו. אופני אונס
- 197.....הלכה ו**
א. כשידוע שנפל שם לקט או אף שאין ידוע
ב. הגדשת כריכות ע"ג הלקט
ג. ספק מתנות עניים
- 200.....הלכה ז**
א. מצבים שלא קונסים
ב. הגדיש ומת
ג. הגדשת מינים שונים ע"ג הלקט
- 202.....הלכה ח**
א. ריבוץ לגבי שאר מתנות עניים
ב. תשלום בעל השדה לעניים
ג. עבר וריבץ כשהפסד העניים מרובה
ד. ריבץ – כשהפסד בעל הבית מרובה
ה. לא ריבץ – שומת ההפסד לבעל השדה
ו. הנחה על הגדר
- 204.....הלכה ט**
א. זרעים בחורי הנמלים בקמה כשהתחיל לקצור
ב. זרעים שחורים בחורי הנמלים
ג. חורי הנמלים בתוך פאה
- 206.....הלכה י**
א. הפרשת תרומה
ב. ההתנאה
ג. נתינת השיבולת לעני

- ד. תיקון השיבולים
- ה. תשלום דמי השיבולת ולא נתינתה
- ו. נתינה ללא הפרשה עליה
- ז. תיקון הגדיש

210..... **הלכה יא**

- א. איסור התנאה על לקיטת בנו
- ב. ליקוט אשת אריס, חוכר וקונה לקצור
- ג. ליקוט אשת פועל
- ד. ליקוט פועל לעצמו
- ה. לקיטת פועל הנוטל שכרו מן הקציר

214..... **הלכה יב**

- א. אופני מניעת העניים
- ב. סיוע של עני לחבירו
- ד. תוקף האיסור
- ה. תשלומים

216..... **הלכה יג**

- א. עניים שאינן ראויין ליטול לקט
- ב. עניי גויים
- ג. מחאה בעניים שאינם ראויים
- ד. בשאר מתנות עניים

218..... **הלכה יד**

- א. השלב בקציר בו חל דין לקט
- ב. גדר 'נפילת רובו'
- ג. הדין בפרט
- ד. המקדיש

220..... **הלכה טו**

- א. הפורט בידו מהאשכול
- ב. אופן נפילת ג' גרגרים מהאשכול שאינו פרט

221..... **הלכה טז**

- א. אופנים שונים שאינם פרט
- ב. חצי אשכול או אשכול המונח על הארץ
- ג. המניח את הכלכלה תחת הגפן וזמן חלות דין פרט

224..... **הלכה יז**

- א. אופן הספק

225..... **הלכה יח**

- א. הגדרת כתף
- ב. הגדרת נטף
- ג. נוגעין בפס ידו
- ד. אשכול קטן ואשכול גדול בפס ידו

227..... **הלכה יט**

- א. האם רשאי בעה"ב לבצור ולהניח
- ב. בצירת עוללות בגפן מודלית
- ג. גרגר יחידי

ד. חיוב תשלום לעניים במקרה של נזק לעוללות

229..... **הלכה כ**

- א. גדר ארכובה בזמורה
- ב. אשכול ועוללת על זמורות שונות
- ג. חיתוך בפועל או שיעור מרחק

231..... **הלכה כא**

- א. זמן בצירת העניים

232..... **הלכה כב**

- א. נטילת עניים לפני הבצירה
- ב. שיעור ג' אשכולות
- ג. שיעור ואופן הבציר
- ד. אכלה חיה את ג' האשכולות

234..... **הלכה כג**

- א. המקדיש כרמו
- ב. אופן נתינת שכר ההקדש
- ג. הקדיש קודם שנודעו העוללות ופדאם לאחר נודעו ביד הגזבר
- ד. המפקיר כרמו

236..... **הלכה כד**

- א. אופן הפעולה
- ב. איבוד העוללות ושייכותן

238..... **הלכה כה**

- א. גוי שמכר כרמו לישראל
- ב. ישראל שמכר כרמו לגוי
- ג. שותפות ישראל וגוי בכרם
- ד. חיוב עוללות בכרם שותפות בסוריא

240..... **הלכה כו**

- א. עוללות לעניים
- ב. פירותיו של מפריש המעשר ונותנו ללוי

242..... **הלכה כז**

- א. פטור וחיוב בבוצר לאכילה
- ב. דין פאה
- ג. דין ערלה ורבעי
- ד. אימתי נטילת העוללות
- ה. בצירה לעשיית יין

245..... **פרק ה**

245..... **הלכה א**

- א. שכוח מעיקרו
- ב. ולא שכחו בעל השדה
- ג. הצלת אחרים משכחה
- ד. מי מציל משכחה
- ה. שכחה בירקות שגיזולם בתוך האדמה

- 248..... **הלכה ב**
 א. זכור ולבסוף שכוח בעיר
 ב. זכירת אחרים
 ג. זכיה בשכחה ע"י פועלים
- 250..... **הלכה ג**
 א. עמדו עניים בפניו
 ב. שכחה בטמון
 ג. חיפיהו בקש
 ד. החזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו
 ה. נטלו ממקום למקום והניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו
- 252..... **הלכה ד**
 א. אימתי התחתון שכחה
 ב. לא זכר את העליון
- 253..... **הלכה ה**
 א. עומרים בשדה חבירו
 ב. עפו לשדה חבירו אחר שכחה
 ג. הרוח שפזרה עומרים בשדהו
- 254..... **הלכה ו**
 א. שורה בת ששה ושייר שלשה אחרונים
 ב. שורה בת חמישה ושייר שנים אחרונים
 ג. שיעור שהייה
- 256..... **הלכה ז**
 א. הגירסאות בתוספתא ובירושלמי
 ב. במה התערובת
 ג. שיטול כל סביבותיו
- 258..... **הלכה ח**
 א. טמונין בארץ יש להן שכחה
 ב. מהו הגס הגס
 ג. סיבת הפטור בנוטל הגס הגס
 ד. מתי הפטור בגס הגס
 ה. מה התכוין ליטול ובמה אינו שכחה
 ו. שכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל
- 261..... **הלכה ט**
 א. קוצר לשחת
 ב. אלומות
 ג. קצר תבואה לאגודות קטנות
 ד. אגודות השום והבצלים
- 263..... **הלכה י**
 א. שכחת עומרים
 ב. שלפניו אינו שכחה
 ג. קרן זוית
 ד. זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה

- 265..... **הלכה יא**
א. סיבת הפטור בשנים ששכחו מאחריהם
ב. מתי עומר באמצע שורה הופך שכחה
ג. ראשי וסופי שורות
- 267..... **הלכה יב**
א. גמר מלאכה לגבי עימור
ב. תלות שכחה בגמר מלאכה
ג. שכחה אחר שכחה בעימור
- 269..... **הלכה יג**
- 270..... **הלכה יד**
א. כריכות ועומרים
ב. כמות העומרים המירבית בשכחה
ג. שתי כריכות המובדלות זו מזו
- 271..... **הלכה טו**
א. מה הם צבורים
ב. המיוחד בצבורים
ג. המובדלין זה מזה
ד. מה הם חוצנים
- 273..... **הלכה טז**
א. שתי גפנים
ב. המובדלין זה מזה
- 274..... **הלכה יז**
א. מדוע עומר של ארבעת קבין – שכחה?
ב. עומר יתר על ארבעה
ג. עומרים של שני קבים ושכח עומר בן שמונה קבים
ד. עומר שיש בו ארבעה קבין מצטרף לשנים של קב קב
- 276..... **הלכה יח**
א. עומר שיש בו סאתיים
ב. עומר ולא גדיש
ג. באלו מינים נוהג עומר בן סאתיים
ד. אעפ"י שכולן סאתיים סאתיים
ה. שכחת שני עומרים שיש בשניהם יחד סאתיים
ו. שכחת שני עומרים שיש בשניהם יחד יותר מסאתיים
- 279..... **הלכה יט**
א. מתי יש שכחה במחובר
ב. רואין את השבלים הדקות... לעשות סאתיים
ג. רואין – כאילו הוא ממין אחר?
- 281..... **הלכה כ**
א. עקורה ושאינה עקורה אינם מצטרפים
ב. סדר השכחה בעקורה ושאינה עקורה
- 282..... **הלכה כא**
א. המרחק לצירוף והצלה

- ב. תנאים בהצלה
- ג. מציל רק את שלו ורק מאותו מין שאינו שכוח
- ד. חזר ושכח את המציל – דין המציל ודין הניצול

284.....הלכה כב

- א. שכחה באילנות
- ב. התחיל בו ושכחו ושייר יותר מסאתיים

286.....הלכה כג

- א. יחודו של אילן שאינו שכחה
- ב. כמות הפירות ביחס לחבריו
- ג. כל אילן או דוקא זית
- ד. מפורסם בשנת השכחה או במרבית השנים

288.....הלכה כד

- א. מסויים בדעתו
- ב. עומד בצד הדקל
- ג. שניהם זית נטופה
- ד. כל שדהו נטופה
- ה. שכחה באילן ידוע ומפורסם
- ו. אילן אחר מסיימו והתחיל בו ושכחו

291.....הלכה כה

- א. מקום האילן שנשכח
- ב. מרחקי השורות זו מזו
- ג. הסיבה שאינו שכחה
- ד. באלו תנאים אינו שכחה והאם זית או כל אילן

293.....הלכה כו

- א. שכחה בעריס
- ב. שכחה בכרם
- ג. משיעבור מן הגפן ומן הגפנים
- ד. שכחה בדלית ובדקל
- ה. שכחה בשאר אילנות
- ו. התחיל בו ולא התחיל בו בשאר אילנות

295.....הלכה כז

- א. וזכה בו לעצמו
- ב. המפקיר את כרמו וזכה בו
- ג. מדוע הזוכה במה שהפקיר חייב במתנות עניים
- ד. מדוע אם זכה מן ההפקר פטור מעוללות
- ה. האם הפקר חייב במתנות עניים

298.....פרק ו

298.....הלכה א

- הקדמה
- הלכות כלליות

300.....הלכה ב

- א. שינוי הסדר

ב. תרומה גדולה
ג. מעשר ראשון

303..... **הלכה ג**

א. למי שייך מעשר שני
ב. הפרשה או קביעות מקום

304..... **הלכה ד**

א. הפרשה משנה על חברתה
ב. נתינת מעשר עני
ג. שימושי מעשר עני
ד. ביעור ווידוי מעשרות

306..... **הלכה ה**

א. תרומות במצרים עמון ומואב בשביעית
ב. גדר עמון ומואב
ג. הלכה למשה מסיני
ד. דמאי בעמון ומואב

308..... **הלכה ו**

א. הפרשת תרומת מעשר ממעשר ראשון

309..... **הלכה ז**

א. הלכות מעשר עני בגורן
ב. שיעור נתינה או כדי שבעו
ג. שיעור כדי שבעו מן התורה או מדרבנן
ד. באלו מתנות עניים נותן כדי שבעו

311..... **הלכה ח**

א. כדי שבעו או כדי נתינה
ב. המגדיר את כמות הנתינה בכל מין
ג. משקל הליטרא
ד. שיעור נתינה בשאר פירות
ה. שיעור עוכלא
ו. הנותן בגורן משני מינים שלו
ז. נתינת מעשר עני של שותפים בגורן

315..... **הלכה ט**

א. דין דבר מועט דוקא בגורן
ב. האם יכול להציל לקרוביו העניים קודם שיתן לעניים

316..... **הלכה י**

א. זמני הגורן והבית
ב. חלוקה בגורן
ג. טובת הנאה בבית
ד. גורן בימינו

318..... **הלכה יא**

א. שיור מחצה לקרוביו

319..... **הלכה יב**

א. למי מחלקו בבית

- ב. אינו מוצא שם ליקח
- ג. מכירי עניים

322..... **הלכה יג**

- א. נתינה תחילה בבית
- ב. אשה בגורן
- ג. אב ובנו
- ד. כמות הנתינה לקרובו בגורן
- ה. שותפים
- ו. מעשר עני לאשתו או מאשתו לו

324..... **הלכה יד**

- א. נטילת מעשר עני מחלקו
- ב. מקום התקנה ובאיזו כמות
- ג. עבור מי התקנה

326..... **הלכה טו**

- א. האיסור בלקט שכחה ופאה עם קבלת שדה לקוצרה
- ב. סיבת ההיתר בלקט שכחה ופאה בקבלת חלק ביבול
- ג. סיבת האיסור במעשר עני כשחולקים ביבול
- ד. נוטל ממון על פעולתו

328..... **הלכה טז**

- א. בעלות המתירה נטילת מתנות עניים
- ב. המפקיר שדהו ופירותיה

330..... **הלכה יז**

- א. אין פורעין ממנו מלוה
- ב. אין משלמין ממנו תגמולים
- ג. אין פודין בו שבויים
- ד. אין עושין בו שושבינות
- ה. אין נותנין ממנו דבר לצדקה
- ו. משלחין ממנו דבר של גמילות חסדים
- ז. צריך להודיעו שהוא מעשר עני
- ח. נותנין אותו לחבר עיר בטובה
- ט. כללי התשלומים ממעשר עני
- י. אין מוציאין אותו מהארץ לחוצה לארץ

335..... **מפתח העניינים**

350..... **הקדשות**

פרק א

הלכה א

- א. המצוות בפאה
ב. עובר על לאו אחד או שנים
ג. קוצר, עוקר או תולש
ד. תלות הנחת פאה בדרך האיסוף
ה. קריאת שם פאה

רמב"ם

הקוצר את שדהו לא יקצור את כל השדה כולה אלא יניח מעט
קמה לעניים בסוף השדה שנאמר לא תכלה פאת שדך בקצרך
אחד הקוצר ואחד התולש, וזה שמניח הוא הנקרא פאה¹.

א. המצוות בפאה

מצות עשה להניח פאה². מצות לא תעשה שלא לכלות פאת שדהו והיא ניתקת
לעשה³.

ב. לוקה פעם אחת או פעמיים

מלשון הרמב"ם בהלכה ג נשמע שלוקה פעם אחת. יש אומרים שעובר על שתי
אזהרות⁴ ויש אומרים שאם עבר בלאו לוקה שתיים⁵.

-
1. ספר יראים סימן קיט; קרית ספר הלי' מתנות עניים פ"א מצוה עד.
 2. ויקרא יט, י; ויקרא כג, כב; פאה פ"א; בבא קמא צד ע"א; ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קכ; סמ"ג עשין סימן קנו; ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רטז; כפתור ופרח פרק נב; קרית ספר הלי' מתנות עניים פ"א מצות עד.
 3. ויקרא יט, ט; ויקרא כג, כב; ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה רי; ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רטז; כפתור ופרח פרק נב; קרית ספר הלי' מתנות עניים פ"א, אזהרת קסו. מן הפסוק בויקרא כג, כב נלמד בחולין קלא ע"ב; תמורה ו ע"א; ירושלמי מסכת פאה פרק ד ה"א.
 4. מן הפסוק בויקרא יט, ט נלמד בתורת כהנים קדושים, פרשתא א פ"א, ט; רש"י בבא קמא צד ע"א ד"ה מצות פאה; ספר החינוך מצוה ריז.
 5. יראים סימן קיט; רש"י ויקרא כג, כב שכתב שעובר על שני לאוין. משך חכמה ויקרא כג, כב. בחובת גידולי הארץ פ"א הלי' ד כתב כי לפי היראים ס"י קיט והסמ"ג לאוין רפד לוקה פעמיים, אולם לא נמצא כן בדבריהם. לגבי ריבוי אזהרות האם גורם לריבוי מלקות ע"י סה"מ לרמב"ם שורש ט והשגות הרמב"ן.

ג. קוצר, עוקר ותולש

איסוף היבול, בקצירה נעשה בכלי בחיתוך גבעול השבולת כגון במגל; בעקירה תולש את השבולים עם השורשים⁶; ובתלישה חותך ביד את הגידולים ומניח את השורשים בארץ⁷.

ד. תלות הנחת פאה בדרך האיסוף

יש אומרים שבכל דרך שאוסף את היבול יש לשייר פאה⁸.

יש אומרים שאין חייב לשייר פאה רק אם אוסף את המין כדרכו⁹. ולדעה זו אם הניח פאה כאשר פטור מפאה חייב בתרומות ומעשרות במה שהניח¹⁰.

ה. קריאת שם פאה

יש אומרים שדי בעזיבה לעניים מדעת הבעלים ואין צריך לקרוא שם פאה¹¹.

יש אומרים שצריך לקרוא לה שם כתר¹².

6. רש"י חולין קלו ע"א ד"ה עוקר; תוס' חולין קלו ע"א ד"ה עוקר; מהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם; כן העיר גליון הש"ס ירושלמי פאה פ"א ה"ד בדעת הרמב"ם; חידושי מים חיים לבעל הפרי"ח.

7. רש"י חולין קלו ע"א ד"ה תולש.

8. חולין קלו ע"א עפ"י רש"י; תו"כ קדושים פרשתא א פ"א, ז וקרבן אהרן שם; ירושלמי פאה פ"א ה"ד ועיין פני משה שם. רש"י פאה פ"א ה"ד כתב כי לדעת ת"ק אף באיסוף שלא כדרכו חייב לשייר פאה. וכ"כ מלאכת שלמה פ"ד מ"י.

כתבו שדעת הרמב"ם כרבנן שבכל אופן חייב בפאה: מעשה רקח מתנות עניים פ"ב הל' ו; מנחת חינוך מצוה רטז אות ב ד"ה שאחד הקוצר; תורת זרעים פאה פ"ג מ"ד; חזו"א בכורות סי כא אות ו; דרך אמונה סעיף ו בדעת הרמב"ם ועיין ביאור הלכה. ומש"כ הרמב"ם בפ"ב ה"ו: "וכן כל הקוטף מלילות מעט ומכניס לביתו אפילו קטף כן כל שדהו פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה" – היינו משום שקוטף מעט מעט ואינו קוטפו כאחת.

9. חידושי מים חיים; מראה הפנים פאה פ"א הל' ד ד"ה קוטף בדעת הרמב"ם ע"פ לשונו בהלכות מתנות עניים פ"ב הל' ו ופ"ד הל' ב; פאת השולחן ב"ש סי' ד ס"ק ב; לב מבין כאן ד"ה אחד הקוצר ואחד התולש; חסדי דוד פ"א יד ד"ה היה מקטף; חזון יחזקאל פאה פ"ב הל' טו בדעת הרמב"ם; חכמת אדם מצות הארץ פרק כב סעי' ח. עיין ישועות מלכו פ"א ה"א ד"ה התולש בדעת הרמב"ם.

10. כן נראה משתיקת האחרונים.

11. עפ"י לשון הרמב"ם מתנות עניים פ"ב הל' יג, עיין אמרי בינה יו"ד תרו"מ סי' יח בדעת רש"י תוס' והרמב"ם; מעדני ארץ הל' מתנות עניים פ"א ה"א. ועיין פ"ב הלכה יג. עיין דרך אמונה ביאור הלכה פ"א הל' ג ד"ה שניתק.

12. תו"כ קדושים פרשתא א פ"א, ט: "ואין פאה אלא שיש לה שם"; ופירש הר"ש משאנ"ץ בהסבר שני "שצריך לקרות להם שם"; הגהות ובאורי הגר"א תו"כ שם "פרוש דהיינו שכבר

ויש מי שאומר שבפאה שמניח בסוף שדהו שהיא מבוררת אין חייב לקרוא לה שם, אבל אם מניח בתחילת או באמצע שדהו צריך לקרוא לה שם¹³.

קרא לה שם"; מים חיים מתנות עניים פ"ב יד; אמונת זרעים פאה פרק א דף יז ד"ה ואין פאה אלא שיש לה שם. עיין פ"ב הל' יד ועיין דרך אמונה פ"א הל' ג ביאור הלכה ד"ה שניתק. ועייע מקדש דוד סי' כח.
13. הרב שמואל ברוך ורנר – כרם ציון ספר יד עמ' תטו-תכ.

הלכה ב

- א. הפרשת פאה ב'תלוש' בעזיבה או דוקא בנתינה לעניים
ב. בל תאחר במתעכב מלתת

רמב"ם

וכשם שמניח בשדה כך באילנות כשאוסף את פירותיהן מניח מעט לעניים¹. עבר וקצר את כל השדה או אסף כל פירות האילן לוקח מעט ממה שקצר או ממה שאסף ונותנו לעניים שנתינתו מצות עשה שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם², ואפילו טחן הקמח ולישו ואפהו פת הרי זה נותן ממנו פאה³ לעניים.

א. הפרשת פאה ב'תלוש' בעזיבה או דוקא בנתינה לעניים

רמב"ם ונותנו לעניים שנתינתו מצות עשה

יש אומרים שהמפריש פאה במחובר עוזב בשדה לעניים, אך המפריש בתלוש חייב לתת לעניים⁴. ולדעה זו אם הפריש מעט לשם פאה ואבד או נשרף קודם שנתן, חייב להפריש וליתן מהנותר שעדיין לא קיים מצוותו⁵.
ויש אומרים שמניח לעניים בשדה שיבוזו בעצמם⁶.

1. פאה פ"א משנה ד-ה, פ"ד משנה א-ב; תו"כ קדושים פרשה א פ"א ז; ירושלמי פ"א הל' ד; כפתור ופרח פרק נב; רדב"ז; מהר"י קורקוס; קרית ספר הלכות מתנות עניים פ"א מצוה עד. וראה להלן פ"ב הל' ב.
2. ויקרא יט י; ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קכ; חינוך מצוה רטז; קרית ספר הלכות מתנות עניים פ"א מצוה עד.
3. במהדי שילת: 'פאה מן הפת'.
4. עיין ירושלמי פאה פ"ד הל' א; רש"י ד"ה אפילו כן בביאור מסקנת הגמ'; ר"ש פ"ד מ"א; רא"ש פ"ד מ"א ד"ה אפילו; ביאור הגר"א ד"ה את אמרת חזרה פאה לעומרים; ניר ורידב"ז שם; מים חיים מתנות עניים פ"ב הל' טז; משנת יעקב כאן; כפתור ופרח פרק נב; פאת השולחן פאה סי' ד ב"ש ס"ק ו ועיין סי' ה ב"ש ס"ק מח; חידושי הגר"ז תמורה ו ע"א עמ' קכז בדעת הרמב"ם; דרך אמונה מתנות עניים פ"ב הל' טו סעיף קכד הכריע כהבנת הגר"א; תלמוד ירושלמי עם ביאור הרב חיים קניבסקי; אור פני מלך כאן. עיין לחם שמים פאה פ"ז סוף מ"ו ובפ"ד מ"א שהתקשה בדבר.
5. נשמת חיים, ריינהאלד, פאה פתחי חיים עמ' מא ע"ב ד"ה נמצאנו למדים, ודייק כן מלשון הרמב"ם פ"א הל' ג "אבד כל הקציר". וראה משנת יעקב מתנות עניים כאן.
6. פני משה ומראה הפנים בדברי הירושלמי שהחשש שיתן לעני קרובו הוא דוקא אם מחלק ולא אם הוא עוזב – פאה פ"ד הל' א; מהר"א פולדא פ"ד הל' א ד"ה קרא שם פאה, בהבנת

יש מי שאומר שבשדה חוזר ומניחו, ואם הכניסו לביתו צריך לתת לעניים⁷.

ב. בל תאחר במתעכב מלתת

יש אומרים שאם קצר את כל השדה ולא שייר פאה בנוסף לחיוב לקיים את העשה, עובר גם בלאו של בל תאחר אחר ג' רגלים⁸. ויש אומרים שעובר מיד בבל תאחר⁹, ויש מי שאומר שאף לוקין עליו¹⁰. ויש מי שמשמע בדבריו שאין עוברים בבל תאחר במתנות עניים שבשדה¹¹.

-
- הר"ש; שערי צדק מצוות הארץ פכ"ג סעי' יז; דרך אמונה פ"א ה"ב סעיף יד צה"ל ס"ק יט הכריע כהבנה זו בדעת הר"ש.
7. מאירי יומא לו ע"א ד"ה כל השנה.
8. ר"ה ד ע"ב; רמב"ם מעשה הקרבנות פי"ד הל' יג; תוס' ר"ה ד ע"ב ד"ה לקט שכחה ופאה לתירוץ שני ושלישי; רשב"א ר"ה ד ע"א ד"ה אלא מסתברא; ריטב"א ר"ה ד ע"ב ד"ה לקט שכחה ופאה; שו"ת דברי חיים ליקוטים והשמטות סימן ל; שו"ת שבט הלוי ח"ב סי' קיז, ו; ועיי' בחידושי בית המלך, בויס, הל' תלמוד תורה פ"א ה"א בשם מהר"י קורקוס.
9. חידושי הר"ן ר"ה ד ע"ב ד"ה לקט; תוס' ר"ה ד ע"ב ד"ה לקט שכחה ופאה לתירוץ ראשון; מנחת חינוך מצוה רטז אות ד.
10. מנחת חינוך מצוה רטז אות ד, וצ"ע שהוא ניתק לעשה.
11. כן משמע משתיקת הרמב"ם בראש הלכות מתנות עניים; אבן האזל הל' מעשה הקרבנות פי"ד הי"ג; חיי הר המוריה הל' מעשה הקרבנות פי"ד הי"ג; שו"ת ישועות מלכו חלק יורה דעה סימן לט ד"ה מכתבו הנעים; וכ"כ משערי ישר שער ה פרק יט אות שצו.

הלכה ג

- א. אימתי לוקה על מצות פאה
ב. תשלום שווי הפאה לעניים

רמב"ם

אבד כל הקציר שקצר, או נשרף קודם שנתן הפאה הרי זה לוקה, שהרי עבר על מצות לא תעשה, ואינו יכול לקיים עשה שבה שניתק לו¹.

א. אימתי לוקה על מצות פאה

רמב"ם אבד כל הקציר שקצר או נשרף קודם שנתן הפאה הרי זה לוקה יש אומרים שכל שאינו יכול לקיים את העשה, בין אם ביטלו בידיו, ובין שאבד או נשרף כל הקציר אף שלא ביטל בידיו, הואיל ואינו יכול לקיים יותר את מצות העשה לוקה על הלאו שעבר². ולדעה זו יש מי שסובר שכל שהתרו בו ולא קיים מיד, אע"פ שיכול לקיים העשה לוקה³.
ויש מי שנראה מדבריו שרק אם ביטל בידיו את יכולת קיום העשה כגון שאכלו, או ששרפו לוקה⁴.

ב. תשלום שווי הפאה לעניים

אבד כל הקציר שקצר או נשרף – אינו חייב לשלם לעניים שווי הפאה שהניח⁵, ולוקה.

-
1. מכות טז ע"ב; הלכות גדולות, הקדמה, מניין הלאוין שלוקים עליהם לאו קב; רמב"ם סנהדרין פ"ח הל' ב; ספר המצוות לרמב"ם לא תעשה מצוה ריד; סמ"ג לאוין סימן רפד; ספר החינוך מצוה ריז; כפתור ופרח פרק נב; קרית ספר הלכות מתנות עניים פ"א אזהרה קסו.
 2. מצות פאה הינה לאו הניתק לעשה וכל שלא יכול לקיים העשה לוקה על הלאו. רמב"ם כאן; ספר החינוך מצי' רטז; מהר"י קורקוס כאן; ריטב"א טו ע"א בדעת הר"י מכות ג ע"ב, וכתב שכן הסכימו הרמ"ה והרמב"ן.
 3. ריטב"א מכות טו ע"א; נ"י בדעת הר"י מכות ג ע"ב.
 4. רש"י מכות טז ע"א ד"ה א"ר יוחנן בהסבר שיטת רבי יוחנן.
 5. מאירי חולין קמא ע"ב; לחם שמים פאה פ"ה משנה ד ד"ה ומהא נמי; ערוך השולחן פאה סי' ב סעי' ה; מנחת חינוך מצוה רכג אות ג; דרך אמונה פ"א הלכה ג סעיף כג וביאור הלכה ד"ה שניתק.

הלכה ד

א. לקט מקציר פועלים

ב. עבר ונטל את הלקט

רמב"ם

וכן בלקט כשקוצר ומאלם¹ לא ילקט השבלים הנופלות בשעת הקציר² אלא יניחם לעניים שנאמר ולקט קצירך לא תלקט³, עבר ולקטן אפילו טחן ואפה נותן לעניים שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם⁴, אברו או נשרפו אחר שלקטן קודם שנתן לעניים לוקה⁵.

א. לקט מקציר פועלים

שיבולים שנפלו בין מקציר בעל השדה ובין מקציר הפועלים דינם לקט⁶. בין על ידי קציר פועלים יהודים ובין על ידי קציר של פועלים גוים⁷.

ב. עבר ונטל את הלקט

עבר ולקט את הלקט בלבד וטחנו ואפאו נותנו לעניים⁸, אך עבר ולקט את הלקט

-
1. לא בואר מקור 'מאלם' בש"ס ובנו"כ של הרמב"ם, ונראה שמחשיב זאת כסיום הקציר, וע"כ שבולים הנופלות הן לקט. וכתבו כרמב"ם: כפ"פ פני"ב; ספר חרדים מצוות התלויות בארץ ישראל פ"א ס"ב; שערי צדק שער מצות הארץ חכמת אדם פכ"ד ס"א. ועי' דרך אמונה פ"א ה"ד סכ"ד.
 2. ספרא קדושים פרשה א פ"ב "ולקט קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר"; משנה פאה פ"ד מ"י; חולין קלא ע"ב; ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה ריא; ספר יראים סימן קכ, קנט; סמ"ג לאוין סימן רפה; ספר החינוך מצוה ריח, ריט; קרית ספר הלכות מתנות עניים פרק א מצוה עה, אזהרת קסז. דיני לקט יתבארו לקמן רמב"ם מתנות עניים פ"ד. ישנה דעה בתוספתא פאה פ"ב ה"י יד שלקט הוא אף הנושר בשעת תלישה במין הנקצר, ולא התקבלה להלכה. עי' פ"ד ה"ב.
 3. ויקרא יט ט; ויקרא כג, כב. ועי' לעיל ה"א פרק ב.
 4. כדין פאה לעיל הלכות ב-ג. ספר הלכות גדולות סימן ג הלכות פאה; ספר החינוך מצוה ריח; תקצג; רדב"ז; כסף משנה; מהר"י קורקוס; פאת השולחן פאה ס"י ד ב"ש ס"ק ט; ערוך השולחן פאה ס"י ח סעי' ב.
 5. ספר המצוות לרמב"ם מצוה לא תעשה ריד; ספר הלכות גדולות הקדמה מניין הלאוין שלוקים עליהם קג; כפתור ופרח פרק נב; ערוך לנר מכות טז ע"ב.
 6. ערוך השולחן פאה ס"י ח סעי' א. לעומת פאה שצריך דעת בעל השדה; ושכחה שצריך שכחה בעל השדה.
 7. רמב"ם לקמן פ"ב ה"י. וראה דרך אמונה פ"ד ס"ד.
 8. משנת יעקב פ"א ה"ד.

יחד עם שאר השיבולים צריך קודם להפריש תרומות ומעשרות על השיבולים שאינם לקט, ואינו יכול להפריש מיניה וביה אלא צריך להפריש עליו ממקום אחר⁹. ואם הלקט אבד או נשרף לוקה¹⁰.

9. לקמן רמב"ם פ"ד הל' י.

10. כמבואר לעיל בהלכה ג.

הלכה ה

א. להימנע מליטול פרט ועוללות, ודין עבר וליקט או נאבד ונשרף

רמב"ם

וכן בפרט שנפרט מן הענבים בשעת הבצירה¹, וכן בעוללות² שנאמר וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם³. וכן המעמר ושכח אלומה אחת בשדה הרי זה לא יקחנה⁴ שנאמר ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו⁵, עבר ולקטו⁶ אפילו טחנו ואפאו הרי זה נותנו לעניים שנאמר לגר ליתום ולא למנה יהיה⁷ זו מצות עשה, הא למדת שכולן⁸ מצוות לא תעשה הניתק לעשה הן, ואם לא קיים עשה שבהן, לוקה⁹.

1. משנה פאה פ"ז מ"ג: "איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה"; ספרא קדושים פרשה א פ"ג; חולין קלא ע"א; ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה ריג, מצות עשה קכד; ספר יראים סימן קכב; סמ"ג לאוין סימן רפו; קרית ספר הלכות מתנות עניים פ"א מצות עו, אזהרת קסח; כפתור ופרח פרק נב. דיני פרט מבוארים לקמן פ"ד הל' טו-טז.
2. משנה פאה פ"ז מ"ד: "איזוהי עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף"; חולין קלא ע"א; ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה ריב, מצות עשה קכג; ספר יראים סימן קכא; סמ"ג לאוין סימן רפז וספר יראים סימן קכא הזכירו שני לאוים בפרשת קדושים "כרמך לא תעולל". ובפי' כי תצא "כי תבצר כרמך לא תעולל אחריך"; קרית ספר הלכות מתנות עניים פ"א מצות עז. אזהרת קסט; כפתור ופרח פרק נב. דיני עוללות מבוארים לקמן פ"ד הל' יז-כז.
3. ויקרא יט, י. הלאו בעוללות הוזכר פעמיים בתורה: ויקרא יט; י ובדברים כד, כא. הרמב"ם הזכיר את הראשון.
4. הסמ"ג לאוין סימן רפז, וספר יראים סימן קכא הזכירו שני לאוין בפרשת קדושים יט, י. ובפי' כי תצא כד, כא. וראה ספר יראים סימן קכ במצות לא תלקט שהוזכרה פעמיים כתב "והזהיר בבי' מקומות לעבור עליו בבי' לאוין".
5. ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה ריד; מצות עשה קכב; ספר יראים סימן קכג; סמ"ג לאוין סימן רפח; ספר החינוך מצוה תקצב, תקצג; כפתור ופרח פרק נב; קרית ספר הלכות מתנות עניים פ"א מצות עח, אזהרת קע.
5. דברים כד, יט.
6. במהד' שילת 'עבר ולקח'.
7. דברים כד, יט.
8. מצוות מתנות עניים: לקט, שכחה, פאה, פרט ועוללות.
9. מכות טז ע"ב; ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה ריד; ספר החינוך מצוה תקצג; מאירי מכות יג ע"א; כפתור ופרח פרק נב; רדב"ז פ"א ה"ג.

א. להימנע מליטול פרט ועוללות, ודין עבר וליקט או נאבד ונשרף
דין פרט ועוללות שוה לדיני פאה ולקט¹⁰, צריך להניח בכרמו אם עבר ואסף את
הפרט או העוללות לבדם, אפילו עשה מהם יין הרי זה נותן אותם לעניים, ואם
נאבדו או נשפכו לוקה¹¹. ואם ערב את הפרט והעוללות עם פירותיו ועשה מהם
יין צריך להפריש עליהם תרו"מ ממקום אחר ואז לתת את שיעור הפרט
והעוללות לעניים¹².

10. כל מתנות עניים שבשדה: לקט, שכחה, פאה, פרט ועוללות דין אחד להם – ספר המצוות
לרמב"ם מצות לא תעשה ריד; רדב"ז; מהר"י קורקוס.
11. ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה ריד.
12. משנת יעקב, רוזנטל, הלכה ד; עיי' לעיל הי"ד ס"ב.

הלכה ו

- א. שכחת קמה
ב. שכחה באילנות

רמב"ם

כשם שהשכחה בעמרים כך היא בקמה¹, אם שכח מקצת הקמה ולא קצרה הרי זו לעניים². וכשם שהשכחה בתבואה וכיוצא בה, כך יש שכחה לאילנות³ כולן, שנאמר כי תחבוט זיתך לא תפאר אחריו⁴, והוא הדין לשאר האילנות שיש להם שכחה בזיתים⁵.

א. שכחת קמה

כשם שבחזרה על שכחת עומרים ישנו איסור לאו שהוא לאו הניתק לעשה, כמו כן החוזר וקוצר שכחת קמה עובר בלאו הניתק לעשה⁶.

ב. שכחה באילנות

מצות שכחה קיימת בזיתים⁷ בגפנים⁸ ובכל האילנות⁹.

1. פאה פ"ו מ"ז; ספרי דברים פיסקא רפג ד"ה בשדה; סוטה מה ע"א; ירושלמי פאה פ"ד ה"ד, פ"ה ה"ה, פ"ו ה"ז; פירוש המשנה לרמב"ם פאה פ"ו מ"ז; רש"י דברים כד, יט; רע"ב פאה פ"ד מ"ו, פ"ו מ"ז; תוי"ט פאה פ"ו מ"י; רדב"ז; מהר"י קורקוס; כס"מ; קרית ספר הלכות מתנות עניים פרק א אזהרת קע.
2. דיני שכחת קמה התבארו במשנה פאה פ"ו משנה ז-ח, יא; ברמב"ם לקמן פ"ה הל ה, יט; כפתור ופרח פרק נב.
3. ספרי דברים פיסקא רפד ד"ה אחריו; חולין קלא ע"ב "אחריו – זה שכחה".
4. דברים כד, כ.
5. גרסה זו הובאה גם במעשה רקח ובמהדורות מדוייקות (הוצאות פרנקל, שילת, מקבילי), אך ברמב"ם המודפס "שיש להן שכחה בזיתים" נשמט.
6. שהרי נלמדים מאותם פסוקים.
7. ספרי דברים פיסקא רפד ד"ה אחריו; חולין קלא ע"ב; ספר המצוות לרמב"ם שורש ט. ועיין ירושלמי פאה פ"ז סוף הלכה א שלדעת רבי יוסי האמורא, ר' יוסי במשנה סובר שאין שכחה בזיתים, ולדעתו אין כלל מצוות שכחה בזיתים ובאילנות; עיי"ש ברידב"ז.
8. חולין קלא ע"א "כי תבצור כרמך לא תעולל אחריו אמר ר' לוי: אחריו – זו שכחה"; וקרית ספר הלכות מתנות עניים פ"א אזהרת קע.
9. תוספתא פאה פ"ב הל' יג וחולין קלא ע"א: "שתים שבאילן – השכחה...". ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה ריב, ריד; ספר מצוות גדול לאוין רפח; ספר יראים סימן קכג, קס למדו מזית לשאר אילנות. ספר החינוך מצוה תקצג; רדב"ז; קרית ספר הלכות מתנות עניים פרק א אזהרת קע.

יש מי שסייג שרק אילנות החייבים בפאה חייבים בשכחה¹⁰.
 ויש מי שאומר שתלוי האם חיוב כל האילנות מן התורה בפאה ואז כל האילנות
 חייבים¹¹, או רק גפן וזית (תירוש ויצהר) ואז אילנות הפטורים מפאה פטורים אף
 מלקט ושכחה¹².

לדעת הרמב"ם מצוותה בכל האילנות מדאורייתא – מראה הפנים פאה פ"א ה"ד ד"ה
 יאמר זית.
 10. רש"י חולין קלד ע"ב ד"ה חייב בפרט ובעוללות; שו"ת מלמד להועיל ח"ב, יורה דעה, סימן
 קג שהביא תשובת הרב אליעזר ברגמן וכתב כן בשם בעל הלכות גדולות.
 ועי' דרך אמונה – ביאור ההלכה ה"א ד"ה חייב בפאה שדחה את
 הראיה מבה"ג; תורת הארץ ח"ב, ביאורים פרק ו אות מט; ספר אור פני מלך ה"א מתני"ע
 פ"א ה"ו.
 11. שו"ת מלמד להועיל ח"ב, יורה דעה, סימן קג בשיטת הרמב"ם לעיל הלכה ב.
 12. שו"ת מלמד להועיל ח"ב, יורה דעה, סימן קג בשיטת תוס' שבת סח ע"א ור"ש פאה פ"א
 מ"ד.

הלכה ז

א. לקט בירק ובקטניות

ב. זיתי ניקוף

רמב"ם

נמצאת למד שארבע מתנות לעניים בכרם, הפרט והעוללות והפאה והשכחה, ושלוש מתנות בתבואה הלקט והשכחה והפאה, ושתיים באילנות הפאה והשכחה.¹

א. לקט באילן, ירק וקטניות

מצות לקט נוהגת בתבואה ואינה נוהגת באילנות.²

יש אומרים שמצות לקט נוהגת בתבואה ולא בקטניות וירקות.³

יש אומרים שלקט נוהג בקטניות וירקות מדאורייתא.⁴

יש אומרים שבקטניות וירקות נוהג לקט מדרבנן,⁵ ויש מי שהסתפק בדבר.⁶

ב. זיתי ניקוף

רמב"ם ושתיים באילנות הפאה והשכחה

זיתי ניקוף הם זיתים הנשארים על העץ לאחר המסיק. דרך מסיק הזיתים היה בהכאה על גזע העץ ונענועו.⁷

לכו"ע זיתי ניקוף הם מתנות עניים.⁸

-
1. תוספתא פאה פ"ב הי"ג; חולין קלא ע"א.
 2. תוספתא פאה פ"ב הי"ג; חולין קלא ע"א; רמב"ם; מהר"י קורקוס פ"א הל' ז; ספר יראים סימן קכ; סמ"ג לאוין סימן רפה; ריבמ"ץ פ"ו מ"ט; ר"ש פ"ו מ"ט; רש"י פ"ו ה"ט; קרית ספר הלכות מתנות עניים פ"א אזהרה קע; מלאכת שלמה פ"ו מ"ט ד"ה אם באת.
 3. רש"י פ"ו ה"ט; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"ט ד"ה אם באת; ישועות מלכו מתנות עניים פ"א ה"א ד"ה התולש.
 4. חולין קלו ע"א; ספר הלכות גדולות סימן ג – הלכות פאה עמוד קה; רש"י חולין קלו ע"א; מאירי חולין קלו ע"א; לחם שמים פאה פ"ד מ"י; מקדש דוד זרעים סי' סב אות ה ד"ה נקטינן בדעת הרמב"ם. דרך אמונה סעיף מ וצה"ל ס"ק מז דייק כן בירושלמי פ"א ה"ד.
 5. תוספות שבת סח ע"א ד"ה ואילו פאה; נדה נ ע"א ד"ה למעוטי; שו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' קג; דרך אמונה פ"ב ה"א ביאור הלכה בד"ה חייב.
 6. מנחת חינוך מצוה ריח אות א; ועיין דרך אמונה הנ"ל שתמה עליו.
 7. רמב"ם חלה פ"ג מ"ט; ר' עובדיה מברטנורא פאה פ"ח מ"ג לגבי זיתי הניקוף.
 8. בישעיהו יז, ו; כד, יג בהשוואה לעוללות. וכן במשניות פאה פ"ח מ"ג וחלה פ"ג מ"ט

יש סוברים שזיתי ניקוף הינם שכחה⁹. ויש הסוברים שהינם פירות הפקר¹⁰. יש סוברים שזיתי ניקוף הם פאה בזית¹¹.

יש מי שסובר שזיתי ניקוף בעצי זית הוא כל מה שנשאר על העץ לאחר הכאת העץ ולאחר שהבעלים אספו מתחתית האילן את הזיתים שנפלו. אך כל עוד שהבעלים לא אספו את הזיתים מתחת לאילן, יכולים הבעלים לעלות על האילן וליטול אותם¹².

כפטורים מתרו"מ; ריבמ"ץ פאה פ"ח מ"ג, חלה פ"ג מ"ט; רמב"ם פאה פ"ח מ"ג, חלה פ"ג מ"ט; ר"ש פאה פ"ח מ"ג, חלה פ"ג מ"ט; רא"ש פאה פ"ח מ"ג; רע"ב פאה פ"ח מ"ג; תפארת ישראל – יכין פאה פ"ח מ"ג אות יח.

9. רמב"ם הלכות גזילה פ"ו הל' יג.

10. רא"ש חלה פ"ג מ"ט; תוס' רא"ש חולין קלא ע"א ד"ה פאה; רש"ס פאה פ"ח ה"ג ד"ה זיתי ניקוף; מלאכת שלמה פאה פ"ח מ"ג.

11. בית ישראל סי' לה בשיטת הראשונים.

12. שנות אליהו פאה פ"ז מ"ב; עיין ספרי דברים כי תצא פסקא רפד "כי תחבט זיתך, הראשונים היו חובטים זיתיהם והיו נוהגים בהם עין יפה" ומשמע שמתנת זיתי ניקוף הפקר לעניים ממידת חסידות; עיין פאת השולחן סי' ד בית ישראל ס"ק לה שהוכיח על מתנה זאת מלשון הערוך ערך נקף; ועיין דרך אמונה פ"א הל' ז בביאור ההלכה ד"ה ושתיים באילנות שהביא דברי הגר"א, והסביר שהמתנה בפסוק היא פאה.

הלכה ח

א. אין בהן טובת הנאה לבעלים

רמב"ם

כל מתנות עניים אלו¹ אין בהן טובת הנאה לבעלים, אלא העניים באין ונוטלין אותן על כרחן של בעלים². ואפילו עני שבישראל מוציאין אותן מידו³.

א. אין בהן טובת הנאה לבעלים

לאחר שנקבע אלו פירות הם מתנות עניים⁴, יש סוברים שאין בעה"ב יכול להחליט למי מהעניים ייתן את מתנות העניים⁵. ויש אומרים שיכול להחליט למי ליתנם, ורק אם עני בא ולקחו אין מוציאים ממנו⁶. ויש אומרים שהעניים יכולים להוציאם בדין מיד הבעלים⁷.

-
1. לקט, שכחה, פאה, פרט, ועוללות עיין בהלכה הקודמת.
 2. תוספתא פאה פ"ב הל' יג; חולין קלא ע"א-ע"ב כיון שנאמרה בהן לשון עזיבה.
 3. תוספתא פאה פ"ב הל' יג; חולין קלא ע"א-ע"ב שנאמר "לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם – להזהיר עני על שלו"; גיטין יב ע"א; ספר מצוות גדול לאוין סי' רפה.
 4. פאה נקבעת על ידי בעל השדה, לקט שכחה ופרט נקבעים בשעת איסוף היבול, ועוללות נקבעות כשהן מחוברות לגפן. עיי' על כך בפרקים להלן.
 5. רמב"ם כאן; שאילתות דרב אחאי פרשת קדושים שאילתא צח; רש"י חולין קלא ע"ב; רמב"ן, רשב"א ותוספות הרא"ש חולין קלא ע"א; מאירי חולין קלא ע"ב ד"ה ומכל מקום, נדרים פג ע"ב ד"ה אמר; רדב"ז פ"ו הל' י בדעת הרמב"ם; מהר"י קורקוס כאן; כפתור ופרח פרק מג; מים חיים כאן; פאת השולחן סי"ד הל' ח דעת הרמב"ם, בית ישראל ס"ק יח; שערי צדק, שער מצות הארץ חכמת אדם פכ"ב ס"ב; מנחת חינוך מצוה רטז אות ג בדעת הרמב"ם; ישועות מלכו מתנות עניים פ"א ה"א; אור שמח מתנות עניים פ"ו הל' י ד"ה דעת; חזו"א יו"ד סי' רב ס"ק ט.
 6. תוספות חולין קלא ע"א ד"ה יש בו; ר"ן על הרי"ף חולין מה ע"א והו"ד בים של שלמה חולין פ"י סי' ח; ביאור הגר"א בדעת הרמ"א יו"ד סי' סא ס"ק כז; פאת השולחן סי' ד סעי' ח בדעת הגר"א בית ישראל ס"ק יח; מהר"י קורקוס כאן והסתפק בכך.
 - 7.

הלכה ט

- א. מתנות עניים לישראל ולא לנכרי
 ב. אין מונעין עניי עכו"ם ממתנות אלו מפני דרכי שלום
 ג. עניי עכו"ם נוטלים בכלל עניי ישראל

רמב"ם

כל גר האמור במתנות עניים¹ אינו אלא גר צדק², שהרי הוא אומר במעשר עני³ ובא הלוי והגר⁴ מה הלוי בן ברית אף הגר בן ברית, ואעפ"כ אין מונעין עניי עכו"ם ממתנות אלו⁵, אלא באין בכלל עניי ישראל ונוטלין אותן מפני דרכי שלום.

א. מתנות עניים לישראל ולא לנכרי

מצוות מתנות עניים מתקיימות מן התורה רק בנטילת עניים מישראל וכן גרי צדק⁶, אבל לא בנטילת עניים גויים ואפילו לא גר תושב⁷.

ב. אין מונעין עניי עכו"ם ממתנות אלו מפני דרכי שלום

בעל הקרקע, וכן העניים מישראל הבאים ליטול אין יכולים למחות בנכרים הבאים ליטול מתנות אלו⁸, אפי' מאותם עממין שאינם גדורים בדרכי הדתות⁹.

ג. עניי עכו"ם נוטלים בכלל עניי ישראל

רמב"ם ...אלא באין בכלל עניי ישראל

1. ויקרא יט, י; ויקרא כג, כב.
2. ספרא קדושים פרשה א פרק ג ה"ד; רבנו הלל על הספרא.
3. יש שגרסו ברמב"ם "במעשר שני" וכתב המעשה רקח כאן שהוא טעות סופר. ועיין תולדות אדם ספרי ראה סימן קי.
4. דברים יד, כט.
5. גיטין נט ע"ב; רמב"ם הלכות עבודה זרה פ"י ה"ה, ולגבי צדקה: הלכות מתנות עניים פ"ז ה"ז והלכות מלכים פ"י ה"יב.
6. פסיקתא זוטרתא לקח טוב ויקרא קדושים דף נג ע"א; ספר מצוות גדול לאוין סימן רפח; ספר החינוך מצוה רטז; פאת השולחן פאה פ"ד סעי' ט בית ישראל ס"ק יט.
7. ספרא קדושים פרשה א פרק ג ה"ד; פאת השולחן פאה פ"ד סעי' ט ובביש"ר ס"ק יט.
8. גיטין סא ע"א; רמב"ם הלכות עבודה זרה כוכבים פ"י ה"ה; ספר החינוך מצוה רטז; טור ושולחן ערוך יו"ד סי' קנא ס"ג; קרית ספר הלי' מתנות עניים פ"א אזהרה קע; ערוך השולחן פאה פ"ב ה"ב כ.
9. מאירי גיטין נט ע"א ד"ה אין ממחין.

יש אומרים שאין מונעים מגוי עני ליטול מתנות עניים רק כאשר נוטלים מתנות עניים עם עניי ישראל¹⁰. ויש אומרים שאם עניי עכו"ם באים לבדם ממחים בידם¹¹. ויש מי שאומר שאם אינו יכול למחות אלא בקטטה – אינו מוחה, אבל יכול למחות שלא בקטטה מוחה¹².

יש אומרים שאף אם באים ליטול מתנות עניים ללא ישראל אין ממחים בידם¹³. אם אין עניי ישראל, אין חובה להניח לקט שכחה ופאה, ואין להניח רק עבור עניי נכרים¹⁴.

יש מי שאומר שבימינו שידינו תקיפה עליהם אסור לתת להם ללקט מתנות עניים שבשדה בארץ ישראל עם עניי ישראל¹⁵.

-
10. מהר"י קורקוס; מעשה רקח, מתנות עניים פ"ז הל' ז בדעת הרמב"ם; טור יו"ד סי' רנא; דרכי משה יו"ד סי' רנא אות א וביאור הגר"א יו"ד סי' רנא ס"ק ב בדעת הרמ"א, ועיי' חתם סופר גיטין סא ע"א ד"ה אין ממחין.
 11. רדב"ז; ידי אליהו (על הרמב"ם); חיי חת"ס גיטין סא ע"א. והוסיף הרדב"ז שאם עבר וכנס את מתנות העניים, ונותנן לאחר שעבר ואספן, אינו צריך לתת גם לעניי נכרים.
 12. מהר"י"ק מתנות עניים פ"ד הל' יג בהסבר השני.
 13. ר"ן על הר"י"ף גיטין כח ע"א; ט"ז יו"ד סי' קנא ס"ק ט בהבנת טור ושו"ע יורה דעה סימן קנא; פאת השולחן פאה פ"ד סעי' ט, דעת יש אומרים בית ישראל ס"ק כ בדעת: סמ"ג עשין קסב, רא"ש סוף פ"ה בגיטין, טור ושו"ע יו"ד סי' קנא, אגודה גיטין סי' סג; ועיי' במהר"י קורקוס מתנות עניים פ"ד הל' יג הסבר שני.
 14. עיי' בהלכה הבאה.
 15. חובת גידולי הארץ הלכות מתנות עניים הל' ח ע"פ רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פ"י הל' ו.

הלכה י

א. חיוב הנחת מתנות עניים כשאינן עניים

רמב"ם

נאמר במתנות עניים לעני ולגר תעזוב אותם¹, כל זמן שהעניים תובעין אותן, פסקו העניים לבקש ולחזור עליהם הרי הנשאר מהן מותר לכל אדם², שאין גופן³ קדוש כתרומות⁴, ואינו חייב ליתן להן דמיהן, שלא נאמר בהן ונתן לעניים אלא תעזוב אותם⁵. ואינו מצווה לעזוב אותן לחיה ולעופות אלא לעניים, והרי אין עניים⁶.

א. חיוב הנחת מתנות עניים כשאינן עניים

יש אומרים שחייבים להניח מתנות עניים אף אם אין עניים, ואחר כך מותר לזכות בהן⁷. ולפי⁸ פטורים בהן מתרו"מ כדין מתנו"ע, ואין לערבן עם שאר היבול שחייב בתרומות ומעשרות⁸.

ויש אומרים שבמקום שאין עניים מישראל אין מניחים מתנות עניים (פאה)⁹, וכל מתנות עניים הנקבעות בזמן האסיף (לקט, שכחה, פרט) אינן הפקר וחייבות בתרומות ומעשרות¹⁰.

1. ויקרא יט י.
2. עפ"י פאה פ"ח מ"א; בבא מציעא כא ע"ב; ירושלמי פאה פ"ח ה' א; טעם ההיתר יתבאר בהלכה יא.
3. במה' פרנקל ושילת: 'שאינן גופן קדוש', בנדפס 'גופו'.
4. חולין קלד ע"ב 'שאני תרומה דטבלה ולא סגיא דלא מפריש לה'; רדב"ז; ועיין רש"י שם שביאר אחרת את כוונת הגמ'.
5. חולין קלד ע"ב; ספר מצוות גדול לאוין סי' רפח; ספר החינוך מצוה רטז.
6. חולין קלד ע"ב; ילקוט שמעוני קדושים רמז תרה ד"ה ארבע; ספר מצוות גדול לאוין סי' רפח; ספר החינוך מצוה רטז.
7. רמב"ם כאן; פיה"מ פאה פ"ח מ"א; רי"ף חולין דף מו; מאירי חולין קלד ע"ב ד"ה בעל; כפתור ופרח פ' נב ד"ה מאימתי; דרכי משה ורמ"א יו"ד סי' שלב; ביאור הגר"א אות ב בדעת הרמ"א; פאת השולחן ה' פאה פ"ד ב"ש ס"ק כא בדעת הרמב"ם.
8. דרך אמונה סעיף סא בדעת הרמב"ם.
9. שאילתות – קדושים סי' צח; ספר הלכות גדולות סימן ג – הלכות פאה עמוד קה; חינוך מצוה רטז; כן משמע במהר"י קורקוס כאן; ב"י יו"ד סי' שלב; ב"ח יו"ד סי' שלב; פרישה יו"ד סי' שלב; שו"ע יו"ד סי' שלב ס"א; לבוש יו"ד סי' שלב ס"א; באר הגולה אות א בדעת הרמב"ם והטור והשו"ע; ביאור הגר"א אות א בדעת הבי"י; ערוך השולחן זרעים פאה יג סעי' כא בדעת הרמב"ם; שו"ת חתם סופר יו"ד סימן רמד; פתחי תשובה ס"ק א; משך חכמה ויקרא יט י. ועיין תוס' ראש השנה ד ע"ב ד"ה לקט שכחה ופאה.
10. ריטב"א גיטין מז ע"א ד"ה דקאמרת מפקרא.

הלכה יא

א. מתנות עניים שהתייאשו מהן – הפקר	ה. מאימתי מותר כל אדם ליטול שכחה בראש הזיתים
ב. מאימתי מותר כל אדם ליטול לקט	ו. מאימתי מותרים בשכחת זיתים הצבורים
ג. מאימתי מותר כל אדם ליטול שכחה ופאה	ז. מאימתי מותרים בזיתים שזמן המסיק שלהם לאחר רביעה שניה
ד. מאימתי מותר כל אדם ליטול פרט ועוללות בכרם	ח. מאימתי מותרים בשאר אילנות

רמב"ם

מאימתי מותרין כל אדם בלקט, משיכנסו המלקטים שניים וילקטו אחר מלקטים הראשונים ויצאו¹. מאימתי מותרין כל אדם בפרט ועוללות² משהלכו³ העניים בכרם ויבואו, הנשאר אחרי כן מותר לכל אדם. מאימתי מותרין כל אדם בשכחה של זיתים⁴ בארץ ישראל, אם שכח אותה בראש הזית הרי זה מותר בה מראש חדש כסליו, שהוא זמן רביעה שנייה בשנה אפילה⁵, אבל ציבורי זיתים ששכחן תחת האילן הרי זה מותר בהן משיפסקו העניים מלחזור אחריה.

א. מתנות עניים שהתייאשו מהן – הפקר

מתנות עניים שהעניים מתייאשים מהן ואינם באים לאוספן הן הפקר⁶, ופטורות מן המעשרות⁷.

מותר לכל אדם ליטול אפילו עשירים שאינם בעלי השדה⁸.

-
1. פאה פ"ח מ"א; בבא מציעא כא ע"ב; תענית ו ע"ב; ירושלמי פאה פ"ח ה"א; ספר מצוות גדול לאוין סי' רפח; ספר החינוך מצוה רטז.
 2. פאה פ"ח מ"א.
 3. במהדי שילת: 'משיהלכו'.
 4. פאה פ"ח מ"א; תענית ו ע"ב.
 5. פאה פ"ח מ"א.
 6. עפ"י בבא מציעא כא ע"ב; ספר מצוות גדול לאוין סי' רפח; רש"י ומאירי תענית ו ע"ב; ר"ש, רא"ש, רע"ב, תוס' יו"ט פאה פ"ח מ"א; תפארת ישראל פאה פ"ח אות א; ערוך השולחן זרעים פאה סי' יג סעי' כב.
 7. רש"י פאה פ"ח מ"א.
 8. פאה פ"ח מ"א; רמב"ם כאן ובפיה"מ פאה פ"ח מ"א; רש"י ומאירי תענית ו ע"ב; רש"י

יש מי שאומר שאם קדם בעל השדה אחר שהלכו הנמושות ואמר תזכה לי שדי אפילו שאינו עומד בצד שדהו, הרי הם שלו ואסור לאחרים ליטול⁹.

ב. מאימתי מותר כל אדם ליטול לקט

רמב"ם משיכנסו המלקטים שניים וילקטו אחר מלקטים הראשונים ויצאו¹⁰

יש מי שאמר אפילו עני שבנו מהלך אחריו נחשב הבן כמלקט שני ואחריו מותר כל אדם¹¹.

ויש נקטו שהזמן הוא שיעזבו הזקנים ההולכים על משענתם את השדה¹². ו"א שלא דוקא זמן זה או זה, אלא כל שידוע לנו שהסיחו העניים דעתם ממתנות עניים שבשדה מותרים הם לכל אדם¹³.

ג. מאימתי מותר כל אדם ליטול שכחה ופאה

יש אומרים שדין שכחה ופאה כדין לקט¹⁴.

פ"ח ה"א ד"ה מותרין בלקט; ורע"ב פ"ח מ"א ד"ה מאימתי; גר"א – שנו"א פאה פ"ח מ"א בפירוש הקצר ד"ה מאימתי; רדב"ז כאן ד"ה מאימתי כל אדם מותרין וכו' בהבנת לשון המשנה וע"פ תירוץ ראשון בהבנת לשון הירושלמי; מהר"א פולדא פאה פ"ח מ"א ד"ה מאימתי.

9. רדב"ז פ"א הי"א.

10. על פי דעת ריש לקיש – "לקוטי בתר לקוטי" – בבא מציעא כא ע"ב; תענית ו ע"ב; וכפשוטו לשון הרמב"ם כאן. רש"י בבא מציעא יב ע"א ד"ה אלא אמר אביי; רבינו נתן אב הישיבה פאה פ"ח ד"ה הנמושות. ערוך השולחן זרעים פאה יג סעי' כב בפירושו השני.

11. רש"י תענית ו ע"ב ד"ה ליקוטי. ובגבורת ארי תענית ו ע"ב באר שזמן זה הוא יותר מוקדם יחסית משיעור "משהלכו העניים בכרם ויבואו".

12. כדעת ר' יוחנן – "סבי דאזלי אתיגרא" – בבא מציעא כא ע"ב; תענית ו ע"ב; ירושלמי פאה פ"ח ה"א. ריבמ"ץ; ר"ש; פירוש הרא"ש פאה פ"ח מ"א; שנות אליהו הארוך כאן. רש"י פאה פ"ח הלכה א פסק כר' יוחנן ותמה על הרמב"ם. ערוך השולחן זרעים פאה יג סעי' כב בפירוש ראשון.

13. פה"מ פאה פ"ח מ"א; רדב"ז; מהר"י קורקוס ד"ה מאימתי; כסף משנה; פאת השולחן פאה סי ד סעי' יא ביש"ר ס"ק כד בהסבר הירושלמי פאה פ"ח ה"א. והכסף משנה באר שהרמב"ם פסק כר"ל כי אין מחלוקת בין ר' יוחנן לר"ל והעיקר הקובע הוא כל שמסיחים עניים דעתם הרי זה מותר לכל.

14. עפ"י תענית ו ע"ב "מאימתי כל אדם מותרין בלקט בשכחה ובפאה"; רש"י שם ד"ה משילכו הנמושות; מאירי שם ד"ה וכן משתד; ר"ח ב"מ יב ע"ב; תויו"ט פאה פ"ח מ"א בדעת הרמב"ם; פני משה פאה פ"ח ה"א ד"ה מאימתי; פאת השולחן ה"א פאה פ"ד סעי' יא ובביש"ר ס"ק כג ולדעתם הגירסא במשנה היא "בלקט שכחה ופאה".

ויש אומרים כן רק בלקט, אך בשכחה ופאה הזמן שהוא משפסקו לבקש ולחזר אחריהם שהוא מאוחר לזמן שמותר בלקט¹⁵.

ד. מאימתי מותר כל אדם ליטול פרט ועוללות בכרם

רמב"ם מאימתי מותרין כל אדם בפרט ובעוללות משהלכו העניים בכרם ויבואו, הנשאר אחרי כן מותר לכל אדם

יש שבארו שלקטו פעם אחת וחזרו ובאו פעם שנייה לאותו כרם¹⁶, ויש שבארו שדרך העני ללקט בבואו לכרם ובחזרה¹⁷, והוא זמן הקודם יחסית לזמן שמותר בלקט שבשדה¹⁸. וי"א ששני הזמנים שוים¹⁹.

ה. מאימתי מותר כל אדם ליטול שכחה בראש הזיתים

רמב"ם בארץ ישראל אם שכח אותה בראש הזית הרי זה מותר בה מראש חדש כסליו שהוא זמן רביעה שנייה²⁰ בשנה אפילה

יש אומרים שלדעה זו כשקבעו חז"ל שמר"ח כסליו ואילך מותר לכל אדם ללקוט, זהו רק בשנה אפילה אך בשנה מקדימה מותר כבר מ"ז מרחשון, ובשנה בינונית מותר מכ"ג מרחשון²¹, ויש מבארים שגם לדעה זו לעולם רק מר"ח כסלו

-
15. פאת השולחן ה' פאה פ"ד סעי' יא ובית ישראל ס"ק כב בדעת הרמב"ם, ועי' אמונת יוסף פ"ח ה"א ד"ה ולא תנין נמושות.
 16. רש"י תענית ו ע"ב ד"ה משילכו; תפארת ישראל פאה פ"ח מ"א אות ג. ועיין תוס' אנשי שם פ"ח מ"א ד"ה ושילכו העניים בשם השושנים לדוד שהכוונה לעניים אחרים.
 17. גר"א שנו"א הארוך פאה פ"ח מ"א כמו שכתוב במגילת רות ב, ג "ותלך ותבא ותלקט".
 18. כפי ביאור דברי משנה פאה פ"ח מ"א בירושלמי פ"ח ה"א לגבי הזמן בכרם: "ולא תנין משיהלכו נמושות, אלא על ידי שהן חביבין, הן באין לאלתר", משמע שזמן זה מוקדם יותר משום חביבות תוצרת הכרם וכפי שפירשו ריבמ"ץ ד"ה ובעוללות; ר"ש שם ד"ה ירושלמי; רא"ש שם ד"ה ובעוללות; רש"י פאה פ"ח ה"א ד"ה ולא תני נמושות; תולדות יצחק פאה פ"ח הלכה א ד"ה בפרט ועוללות.
 19. רש"י תענית ו ע"א ד"ה משילכו; וכן משמע מדברי התויו"ט פאה פ"ח מ"א שלמד כן בדברי הירושלמי.
 20. משנה פאה פ"ח מ"א; והוסיף הירושלמי ביאור פ"ח ה"א "ונמושות מאי טעמי לא תנין, מפני שהוא צינה ואין יוצאין אלא בחורין". והובאו דבריהם גם בריבמ"ץ, ר"ש, רא"ש פאה פ"ח מ"א; תולדות יצחק פ"ח ה"א ד"ה מפני שהן. ומשמע שאין על כך חולק.
 21. רדב"ז עפ"י מה שכתב הרמב"ם בפה"מ פאה פ"ח מ"א; רע"ב פאה פ"ח מ"א וכפי שביאר את דברי ר' יוסי בתענית ו ע"א.

הרי הם מותרים לכל אדם שספק מתנות עניים להחמיר²². ו"א שרביעה שנייה זמנה בכ"ג מרחשון²³.

ו. מאימתי מותרים בשכחת זיתים הצבורים

רמב"ם אבל ציבורי זיתים ששכחן תחת האילן הרי זה מותר בהן משיפסקו העניים מלחזור אחריה.

שמאחר שהם מזומנים ומונחים לפנייהם ופסקו מלחזור אחריהם ודאי נתייאשו מהם כבתבואה משיילכו הנמושות כפי הזמן שהוזכר בלקט²⁴.

ז. מאימתי מותרים בזיתים שזמן המסיק שלהם לאחר רביעה שניה

יש מי שאומר שזמנו כדי שלא יהא העני יוצא ולא יהא מביא בארבע איסרות²⁵.
ויש מי שאומר שלא קבעו להם שיעור כלל אלא צריך לשער בהן כדי יפסקו העניים לחזור עליהן כדין ציבורי זיתים²⁶.

ח. מאימתי מותרים בשאר אילנות

יש אומרים שמותרים בשאר אילנות משילכו הנמושות²⁷, ויש מי שהסתפק בדבר שנראה שבשאר אילנות זמנם כזיתים ושמה רק בזיתים משום שלקיטתם מאוחרת²⁸.

22. מהר"י קורקוס כאן; כסף משנה כאן.

23. רש"י פ"ח ה"א ד"ה משתרד כפי שבאר את דעת ר' יוסי בתענית ו ע"א שרביעה שנייה היא בכ"ג מרחשון; ורביעה שלישיית היא ר"ח כסלו.

24. הרדב"ז דייק זאת מהמשנה פאה פ"ז מ"ב; והכסף משנה למד זאת מסברא.

25. גבורת ארי תענית ו ע"ב ולדעתו רבי יהודה במשנה פאה פ"ח מ"א מוסיף ומפרש דעת ת"ק ולא חולק עליה.

26. דרך אמונה פ"ח ה"א ביאור הלכה ד"ה רביעה שניה.

27. תוס' אנשי שם פאה פ"ח מ"א ד"ה ובזיתים; דרך אמונה סעיף סט.

28. משנה ראשונה פאה פ"ח מ"א ד"ה ובזיתים.

הלכה יב

א. זיתים שבראש האילן כאשר יש
שכחת זיתים תחת האילן

רמב"ם

כל זמן שיש לעני ליטול שכחת הזיתים המונחות בארץ תחת
האילנות נוטל, ואע"פ שכבר הותר כל אדם בשכחה שבראש
האילן, וכל זמן שיש לו ליטול שכחה שבראש האילן נוטל, ואף על
פי שעדיין אין לו שכחה תחתיו.¹

א. זיתים שבראש האילן כאשר יש שכחת זיתים תחת האילן

יש מי שביאר אף מזמן רביעה שניה שכל אדם מותרים בלקט ושכחה של זיתים,
אם יש שכחת זיתים תחת האילן הזה שעדיין לא פסקו העניים לחזר אחריהם,
אף הזיתים שבראש האילן דינם עדיין שכחה והם לעניים. וכן שכחת זיתים
שבראש האילן הינה לעניים, אף שעדיין אין זיתים מתנות עניים בתחתית
האילן.²

ויש מי שבאר שאין כלל קשר בין שכחת זיתים שבראש האילן ובין שכחת זיתים
שבתחתית האילן, ולכן אע"פ שבראש האילן כבר הותר לכל אדם נוטל שכחה
מתחת לאילן שמונח על הארץ, וכן יכול ליטול שכחה שבראש האילן אע"פ
שבמה שתחת האילן אסור ליטול משום שכחה.³

יש מי שאומר בדעת הרמב"ם שבזית יש שני זמנים בהם הותרו הזיתים לכל
אדם, מה שבראשו מרביעה שניה ור"ח כסלו ומה שתחתיו עד שיתייאשו העניים
מהם.⁴

1. פאה פ"ז מ"ב, ורבו פירושי משנה זו עיי' פה"מ לרמב"ם ופירוש הר"ש והשגת הראב"ד
הארוכה בהלכה זו. ועיי' ירושלמי שפטר לה בתרין פתרון. ושתי דרכים בפירוש המשנה בעני
המלקט – כרמב"ם כאן, או בבעה"ב ועדיין אין הזיתים מתנייע, ועיי' פאת השולחן הלכות
פאה פ"ד סי"ב.

2. רדב"ז כאן.

3. כסף משנה כאן.

4. דרך אמונה סעיף עז.

הלכה יג

- א. מתנות עניים במינים שאין העניים מקפידים עליהם
 ב. מי מותר ליטול

רמב"ם

מתנות עניים שבשדה שאין העניים מקפידים עליהן הרי הן של בעל השדה¹, ואע"פ שעדיין לא פסקו העניים מלחזור על מתנותיהם².

א. מתנות עניים במינים שאין העניים מקפידים עליהן

יש אומרים שכוונת הרמב"ם למיני גידולים שאנו רואים שמתחילת עזיבתם שאין העניים מחזרים אחריהם ולא יבואו העניים ליטול כלל³, כגון מחמת גריעותם⁴.

יש מי שבאר שעברו עניים כמה פעמים בסמוך ולא נטלו⁵.

יש מי שבאר כגון שהלכו הנמושות⁶.

ב. מי מותר ליטול

יש המבארים שלא חלה עליהם מצות עזיבה, כדעה הסוברת כן כאשר אין עניים ליטול⁷, ואינם בכלל מתנות עניים ואינם הפקר ולכן הם של בעל השדה⁸, ואין אחר יכול ליטול אותם⁹.

-
1. תוספתא פאה פ"ב הי"ח; ירושלמי פאה פ"ח ה"א.
 2. כן כתב הרש"י ירושלמי פ"ח מ"א ד"ה הרי הן של בעל הבית.
 3. מהר"י קורקוס כאן בדעת הרמב"ם; פני משה פ"ח ה"א ד"ה שאין; חזון יחזקאל פ"ב הי"ט באורים ד"ה מקפידים.
 4. דבר אברהם ח"א סי יג ד"ה ולעניין.
 5. ערוך השולחן זרעים פאה סי יג סעי' כה.
 6. מנחת בכורים פאה פרק ב הלכה יט.
 7. כפי שנתבאר לעיל פרק א הלכה י אות א.
 8. מהר"י קורקוס ד"ה מתנות; רש"י פאה פ"ח מ"א ד"ה הרי הן של בעה"ב; פני משה פ"ח ה"א ד"ה ולא לעורבים ומשמע מדבריהם שאין כלל מצוות עזיבה; דבר אברהם ח"א סי יג ד"ה ולעניין.
 9. דבר אברהם ח"א סי יג ד"ה ולעניין; חזון יחזקאל פאה פרק ב הלכה יט ביאורים וחידושים; כן דייקו בלשון הרמב"ם כאן, לעומת הלכה יא שם מדובר על לקט ושכחה רגילים שימשילכו הנמושות' ששם הינם במעמד של מתנות עניים שמותר לכולם ליטול.

יש מי שאומר הרי הם הפקר וכולם מותרים בפירות¹⁰.
ויש מי שאומר שבעל השדה זוכה בהם ראשון ואסור לאחרים ליטול. ואף אם
יבואו עניים לאחר מכן אין חייב לעזוב להם¹¹.

10. מהר"א פולדא פ"ח ה"א; ערוך השולחן זרעים פאה ס"י יג סעי' כה.

11. רדב"ז כאן וכן כתב בהלכה יא.

הלכה יד

- א. מתנות עניים – מצוות התלויות בארץ
 ב. חיוב מתנות עניים שבשדה – בחוץ לארץ
 ג. המקומות בחוץ לארץ בהם תיקנו מתנות עניים
 ד. שיעור פאה בחוץ לארץ

רמב"ם

כל מתנות העניים האלו אינן נוהגות מן התורה אלא בארץ ישראל¹ כתרומות ומעשרות, הרי הכתוב אומר ובקצרכם את קציר ארצכם² כי תקצור קצירך בשדך³, וכבר נתפרש בגמרא⁴ שהפאה נוהגת בחוצה לארץ מדבריהם⁵, ויראה לי שהוא הדין לשאר מתנות עניים אלו שכולן נוהגות בחוצה לארץ מדבריהם⁶.

א. מתנות עניים – מצוות התלויות בארץ

מתנות עניים שבשדה הן מצוות התלויות בארץ כתרומות ומעשרות ואין חייבים בהן מן התורה בחוץ לארץ⁷. וחיובם אף בימינו מן התורה⁸. יש אומרים ששווה דין מתנות עניים שבשדה לדין תרומות ומעשרות שחיובם מהתורה רק בביאת כולכם, ולאחר שגלו, חיובם בארץ ישראל מדרבנן⁹. הסוברים שאף תרומות ומעשרות חיובם גם לאחר שגלו מן התורה¹⁰, הוא הדין מתנות עניים שבשדה חיובם בימינו מן התורה¹¹.

1. ספר המצוות לרמב"ם מצוות עשה: קכ, קכא, קכב, קכג, קכד; ספר החינוך מצוה רטז; טור יו"ד סימן שלב.
2. ויקרא יט ט; ויקרא כג כב.
3. דברים כד יט.
4. במהד' שילת: 'בתלמוד'.
5. חולין קלד ע"ב, קלז ע"ב.
6. חולין קלד ע"ב. ועיי' סי' תשובה מיראה לאדר"ת שדן מדוע הרמב"ם כתב 'וייראה לי?!' רמב"ם.
7. טור יורה דעה סימן שלב; מנחת חינוך מצוה רטז אות טו; וכן נראה דעת סמ"ג לאוין סימן רפד שלא הזכיר כלל ההשוואה לתרומות ומעשרות. ועיין ישועות מלכו מתנות עניים פ"א הל' יד שהסתפק בדעת הרמב"ם. ועיי' תורת הארץ חלק ב פרק א וביאורים כד ו-כה.
8. ספר החינוך מצוה רטז; פאת השולחן הל' פאה פ"ד ביי"ש ס"ק לט; חזון איש שביעית סי ז אות כח ד"ה ואף.
9. השגת הראב"ד תרומות פ"א הל' כו.
10. פאת השולחן הל' פאה פ"ד ביי"ש ס"ק לט בדעת הראב"ד.

ב. חיוב מתנות עניים שבשדה – בחוץ לארץ

רמב"ם שהפאה נוהגת בחוצה לארץ מדבריהם

לדעה זו מתנות עניים שבשדה נוהגת בחוץ לארץ מדרבנן¹², ויש מי שאומר שלא גזרו חכמים על פאה בשדה בחוץ לארץ¹³.

יש מי שאומר שגזרו חכמים מתנות עניים שבשדה בחוץ לארץ רק בזמן שהיו ישראל עוסקים רובם בעבודת האדמה ולא במסחר ותקנו כן משום נתינת צדקה שלא היה להם ממון, אך כשרוב ישראל לא עוסקים בעבודת האדמה ומקיימים מצות צדקה במעות, לא תקנו¹⁴.

ג. המקומות בחוץ לארץ בהם תיקנו מתנות עניים

יש אומרים שחיוב מתנות עניים בחוץ לארץ מדרבנן בכל מקום¹⁵. יש מי שאומר שחכמים תקנו מתנות עניים שבשדה בחוץ לארץ רק במקומות הסמוכים לארץ ישראל כשם שחייבים בתרומות ומעשרות כך חייבים בשאר מתנות עניים, אך בשאר מקומות הרחוקים כשם שלא חייבים בתרומות ומעשרות אין חייבים במתנות עניים¹⁶.

ד. שיעור פאה בחוץ לארץ

יש מי שאומר שבחוץ לארץ שיעור פאה לא פחות מאחד מששים¹⁷. ויש מי שאומר שבחוץ לארץ לא נתנו שיעורים אלא די בכל שהוא¹⁸.

12. טור יו"ד סי' שלב; סמ"ג לאוין רפד, רפח; ספר החינוך מצוה רטז; טור יורה דעה סימן שלב; כסף משנה כאן; ש"ך יו"ד סי' שלב ס"ק א; חידושי חתם סופר חולין קלד ע"ב. ערוך השולחן זרעים פאה סי' א סעי' י בהבנה שלישית. וטעם הדבר כתב הרדב"ז כאן משום תקנת עניים.

13. ספר היראים סי' קיט [דפוס ישן קנז].

14. ערוך השולחן זרעים פאה סי' א סעי' י, בהבנה ראשונה; וכן שם סי' יג סעי' כא.

15. רמב"ם.

16. ב"י יו"ד סי' שלב בהסבר שני; פרישה טור יו"ד שלב; ש"ך יו"ד שלב ס"ק ב; באר היטב שם ס"ק א. ערוך השולחן זרעים פאה סי' א סעי' י בהבנה שניה. ספר היראים ע"פ הבנת פאת השולחן פאה פ"ד ב"ש ס"ק כא; תועפות ראם בדעת היראים סי' קיט אות יט. חובת גידולי הארץ הלכות מתנו"ע ה"י יג גידולי ציון ד"ה וכבר נתפרש בדעת היראים. ועיין ספר העיטור אות פ – פרוזבול "וכישר כלום חייבת לקט שכחה ופיאה הרי מעשים בכל יום ובכל השנים ובכל הדורות שאין מתנות עניים אלא בבבל ולא בשאר ארצות אלא מי שרצה להחמיר על עצמו".

17. פירוש רבנו נתן אב הישיבה פאה פ"א; הלכות גדולות סימן ג – הלכות פאה וכתב פאת השולחן פ"ד סעי' טז ובביש"ר אות מד בדבריו שהיתה לו גירסא אחרת בחולין קלז ע"ב.

18. תוספת אהבה, ספר יראים סי' קנז אות ד בדעת היראים שם דפוס ישן אות קנז.

הלכה טו

- א. השיעור המינימלי של פאה מן התורה
 ב. שיעור פאה מדרבנן
 ג. הפריש פחות מאחד מששים והוסיף
 ד. הפריש והוסיף לאחר מכן
 ה. לפי רוב העניים
 ו. לפי ברכת הזרע

רמב"ם

כמה הוא שיעור הפאה, מן התורה אין לה שיעור אפילו הניח שכולת אחת יצא ידי חובתו¹, אבל מדבריהם אין פחות מאחד מששים² בין בארץ בין בחוצה לארץ³, ומוסיף על האחד מששים לפי גודל השדה ולפי רוב העניים ולפי ברכת הזרע⁴. כיצד שדה שהיא קטנה ביותר שאם הניח ממנה אחד מששים אינו מועיל לעני הרי זה מוסיף על השיעור, וכן אם היו העניים מרובין, מוסיף, ואם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך מוסיף לפי הברכה, וכל המוסיף על הפאה מוסיפין לו שכר, ואין לתוספת זאת שיעור⁵.

א. השיעור המינימלי של פאה מן התורה

רמב"ם אפילו הניח שכולת אחת יצא ידי חובתו

יש מי שאומר ששכולת אחת הוא המינימום של פאה מן התורה⁶. ויש מי שאמר מן התורה די אפילו בגרעין חיטה אחד⁷.

ב. שיעור פאה מדרבנן

רמב"ם אבל מדבריהם אין פחות מאחד מששים בין בארץ בין בחוצה לארץ

-
1. משנה פאה פ"א מ"א.
 2. משנה פאה פ"א מ"ב.
 3. חולין קלו ע"ב. ועיי' תורת חיים חולין שם.
 4. משנה פאה פ"א מ"ב.
 5. ירושלמי פאה פ"א הל' א.
 6. רמב"ם; ספר מצוות גדול לאוין סימן רפד.
 7. תוס' חולין קלו ע"ב ד"ה אלו דברים; תוס' חגיגה ו ע"ב ד"ה שאין להם; תוס' רי"ד חגיגה ז ע"א.

לדעה זו שיעורה מדרבנן אחד מששים⁸ בין בארץ ובין בחוץ לארץ. ויש מי שאומר שבארץ ישראל אין לה שיעור כלל ורק בחוץ לארץ שיעורה אחד מששים⁹.

ג. הפריש פחות מאחד מששים והוסיף

יש שבארו שאם הפריש פחות משיעור אחד מששים, וחזר והוסיף עד לשיעור ששים כבר נפטר שדהו מפאה במה שנתן, ומה שהוסיף אח"כ חייב במעשר¹⁰. ויש תולים זאת בכוונתו שאם התכוין להוסיף אף התוספת פטורה מתרומות ומעשרות, ואם לא התכוין להוסיף וחזר בו – המתווסף חייב בתרו"מ¹¹.

ד. הפריש והוסיף לאחר מכן

הפריש בסוף שדהו, ולאחר מכן החליט להוסיף על השיעור, אין שם פאה עליו וחייב במעשרות¹².

ה. לפי רוב העניים

רמב"ם ומוסיף על האחד מששים... ולפי רוב העניים

הנחת הכמות הגדולה מאחד מששים נעשית עם השיעור באותה הנחה¹³ ולכן הכמות כולה עם התוספת פטורה מן המעשרות¹⁴.

אין להוסיף על שיעור אחד מששים, אם העניים יתעשרו מכן, הואיל ומפקיע את הניתן מן המעשרות ומפסיד את שבט לוי¹⁵. אך שיעור אחד מששים יש לתת

8. רמב"ם, וכן משמע שסוברים כל הראשונים להלכה מתוך שלא חילקו והסתמכו על הגמי שלא מחלקת בין בארץ ובין בחוץ לארץ: ר"ש, רא"ש, תויו"ט, תוס' אנשי שם פאה פ"א מ"א. כמ"ד בירושלמי פאה פ"א ה"א א"א אין לה שיעור למטה" שמדאורייתא אין לה שיעור כלל ושיעור אחד מששים הוא רק מדרבנן בין בארץ בין בחוץ לארץ. חכמת אדם מצות הארץ פי כג סעי' ג; ערוך השולחן זרעים פאה סי' ב סעי' ו.

9. בה"ג הלכות פאה בהבנת חולין קלו ע"ב; פאת השולחן ה"א פאה פ"ד סעי' טז דעת י"א.
10. ר"ש; רא"ש; רש"י; תויו"ט פאה פ"א מ"א; תוס' אנשי שם פאה פ"א מ"א. ועיין חכמת אדם מצות הארץ פכ"ג סעי' ד.

11. משנה למלך כאן ד"ה הכלל העולה ע"פ הירושלמי פאה פ"א ה"א א; פאת השולחן פאה פ"ד סעי' יז; חכמת אדם מצות הארץ פכ"ג סעי' ד; חובת גידולי הארץ ה"א מתני"ע הלכה יד עמ' לה.

12. חכמת אדם מצות הארץ פכ"ג סעי' ד; פאת השולחן פ"ד סי"ז; ערוך השולחן זרעים פאה סי' ב סעי' י; וראה תוס' רעק"א ד"ה דפאה.

13. דאלי"כ כיון שהניח כבר פאה, מה שנותן מכאן והלאה חייב בתרו"מ וניתן אף לעשירים.

14. תפארת ישראל פאה פ"א מ"ב אות יב; פאת השולחן ה"א פאה פ"ד ביש"ר סי"ק נב.

15. ירושלמי פאה פ"א ה"א ב: "אין אומרים לעני הבא גמלים וטעון – מתניתא ביתר מכשיעור";

אפילו אם יתעשר מכך העני¹⁶. יש מי שאומר שאין הגבלה כלל ויכול להוסיף כמה שירצה¹⁷.

1. לפי ברכת הזרע

רמב"ם ואם זרע מעט ואסף הרבה שהרי נתברך מוסיף לפי הברכה

יש מי שהוסיף שאם במקום אחד השיבולים צנומות ודקות ובמקום אחר השיבולים מלאות ויפות לא יניח הפאה כולה מן הרעות, אלא יניח פאה לפי יחס הרעות והיפות¹⁸. ויש מי שאומר שיתן רק מן הטובות¹⁹.

יש מי שביאר שיש להניח את שיעור הפאה אחד מששים, לפי ערך התבואה כולה, מבלי לגרוע בשטח ההנחה שג"כ יהיה לפחות אחד מששים²⁰.

כמו כן אם כל שדהו עשתה הרבה ובפאת שדהו ששטחה אחד מששים משטח השדה אין כמות תבואה של אחד מששים ביחס לתבואה כולה, יש להוסיף ולהניח שטח יותר גדול שיהיה בו כמות של אחד מששים כנגד התבואה כולה.

אם מחלק בעצמו (כגון שקצר כולה) ויש הרבה עניים מוסיף על שיעור ששים עד כדי שיספיק לכל אחד מזון שתי סעודות.

ר"ש פאה פ"א מ"ב; רש"י פאה פ"א ה"ב; פאת השולחן ה"ל פאה פ"ד סעי' יז; ערוך השולחן זרעים פאה ס"ב סעי' ז.

16. ירושלמי פאה פ"א ה"ב: "אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון". ר"ש פאה פ"א מ"ב; רש"י פאה פ"א ה"ב; ערוך השולחן זרעים פאה ס"ב סעי' ז.

17. חובת גידולי הארץ סוף ה"ל יד עמ' מב.

18. ר"ש, רא"ש ורע"ב – פאה פ"א מ"ב; פאת השולחן פ"ד סעי' טז; ערוך השולחן זרעים פאה ס"ב סעי' ו.

19. ריבמ"ץ פאה פ"א מ"ב. ועיין פאת השולחן פ"ד אות מו כתב "יתן חלק הששים מצד היפה" אך בהלכה סעי' ט"ז כתב "אלא ישאר פאה לרעות וליפות" וצ"ע.

20. ביאור הגר"א לירושלמי פאה פ"א ה"ב; פאת השולחן פ"ד סעי' טז ביש"ר ס"ק מז.

פרק ב

הלכה א

- א. גדר אוכל למצות פאה
ב. גדר גידולו מן הארץ
ג. גדר נשמר
ד. גדר לקיטתו כאחת
ה. גדר מכניסו לקיום
ו. תנאי החיוב ובאלו מתנות עניים הם נצרכים

רמב"ם

כל אוכל שגידולו מן הארץ, ונשמר, ולקיטתו כולו כאחת, ומכניסין אותו לקיום, חייב בפאה, שנאמר ובקצרכם את קציר ארצכם¹.

א. גדר אוכל למצות פאה

ואף שאינו אוכל לרוב בני אדם אלא לקצתם, כחרובים, הרי זה חייב בפאה². ודוקא אוכל חייב בפאה וכל שאינו אלא לזרע פטור מפאה³. חלקי צמח שאינם פרי ונאכלים חייבים בפאה⁴. כל הפטור ממעשר אינו אוכל החייב בפאה⁵.

ב. גדר גידולו מן הארץ

כל צמח שיש לו שורשים בארץ שהוא גדל על ידם נחשב גידולו מן הארץ וחייב בפאה⁶. אבל כמהין ופטירות אינם חייבים בפאה⁷.

-
1. ויקרא יט, ט; כג, כב; פאה פ"א מ"ד וראה נדה פ"ו מ"ו; ספרא קדושים פרשה א פרק א, אות ז.
 2. ראה נחמות א"י פ"א מ"ד ד"ה כל שהוא אוכל, ראה להלן ה"ב אות ג.
 3. משנה ראשונה פ"ג מ"ד.
 4. כגון: תפוחי אדמה, ובצלים ושומים ע"י לקמן הלכה ב, ובתנאי שכל שאר תנאי החיוב מתקיימים בו.
 5. חזו"א מעשרות סי' א ס"ק א ע"פ המשנה נדה נ ע"א, וראה דרך אמונה פ"ב סעיף א שפרט מינים אלו, וראה להלן ה"ב אות ד.
 6. רמב"ם פיה"מ פ"א מ"ד ד"ה וגדוליו; תוס' נדה נ ע"א ד"ה וגידולו הובא בתוס' רעק"א פ"א מ"ד ד"ה וגידולו; מהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם. וראה להלן פ"ב ה"ב הע' 11.
 7. ירושלמי מעשרות פ"א ה"א; רמב"ם פה"מ פאה פ"א מ"ד; מאירי שבת ס ע"א; כפתור ופרח פכ"ו; קרבן אהרן קדושים פרשה א פרק א; דרך אמונה הל' מתנות עניים פ"ב ה"א סעיף ב.
- ראה בבלי ברכות מ ע"ב. ואע"פ שסופגים לחות ולשד מן האדמה וממנה קא רבו, אך לא כדרך שאר פירות – פי' הרמב"ם לר"י קאפח כאן אות ד. ואף שיש להם שורשים דקים

ג. גדר נשמר

צמח שהוא הפקר שאינו נשמר בבעלות כלשהיא אינו חייב בפאה⁸. ויש אומרים שהוא נשמר בתוך קליפה כמו תבואה ואין הדברים נראין⁹.

ד. גדר לקיטתו כאחת

יש אומרים שלקיטתו כאחת הוא כאשר באילן זה הפירות מתבשלים יחד, אף אם באילן אחר מאותו מין עדיין לא התבשלו¹⁰. ויש חולקים¹¹.

יש מי שאומר שלקיטתו כאחת הוא אף אם גמר הבישול אינו כאחד אך הפירות שהתבשלו יכולים לעמוד על האילן עד לגמר הפירות האחרים מבלי להיפסד, ואף שבפועל אינם נלקטים כאחד¹².

יש מי שאומר שאם הפירות באים לעונת המעשרות בבת אחת, שהיא הבאת שליש, נחשב לקיטתו כאחת¹³.

יש אומרים שלקיטתו כאחת היא שהפירות מתבשלים יחד¹⁴ אף שבפועל אינם

- באדמה, אין הם ניכרים מחמת דקותם; ואף אם זורעים אותם, כיון שעיקר המין אין דרך לזרועו ולקוצרו, אין זה נקרא גידולו מן הארץ ופטור מפאה – דרך אמונה פ"ב בה"ל ד"ה כמהין, ע"פ ירושלמי מעשרות פ"א ה"א: "שאינן נזרעות", ראה גם משנת ארץ ישראל פאה עמ' 67-69. ובערוך לנר נדה נ ע"א ד"ה וגידולו באר בדעת המיוחס לר"ן שבת סח ד"ה וגידולו ש"גידולו מן הארץ" ממעט מה שגדל אך ורק בארץ, מה שאין כן כמהין ופטרויות שגדלים גם על עצים ולא רק בארץ. וראה שיח השדה ח"ב קונטרס הליקוטים סי' ב.
8. רמב"ם פיה"מ פ"א מ"ד ד"ה ונשמר, ולהלן ה"ב. וראה להלן ה"ב אות ז.
9. מאירי ב"ק כח ע"א ד"ה זה שאמרנו, הובא בשטמ"ק שם ובמעדני ארץ ה' תרומות פ"ב ה"ב אות ד.
10. תויו"ט פ"א מ"ד ד"ה ולקיטתו ופ"ג מ"ב ד"ה המנמר בדעת הרמב"ם להלן ה"ב; עץ החיים פ"א מ"ד ד"ה ולקיטתו; בית יעקב, צויזמיר, סי' סג; שו"ת דגל ראובן ח"ב סי' כט בדעת הרמב"ם; חדושים ובאורים פאה סי' א ס"ק ו, וכתב שם שלקיטתו כאחת הוא תנאי ששייך רק באילנות, שבאותו אילן צריכה להיות לקיטת הפירות כאחת, אך בתבואה וקטניות וירקות שמכניסים לקיום לא שייך התנאי 'לקיטתם כאחת' כי כל קלח נלקט כאחד.
11. דרך אמונה פ"ב ה"ב סעיף כז וצה"ל ס"ק צא ושערי אמונה פ"א ס"ק כז ד"ה והתמרים; נשמת חיים, ריינהאלד, פ"א מ"ד, תוספות חיים ד"ה ולקיטתו.
12. גר"א לירושלמי פ"ג ה"א ד"ה מפני שאין הראשון; אהלי יצחק לר"י קאץ סי' ו ולכן לדבריו תפוזים חייבים בפאה; ביכורי ארץ, טוקר, פאה פ"א מ"ד ד"ה ויותר, בדעת הר"ש טהרות פ"ט ה"ו; וראה מאסף תורת הארץ כרך א חוברת ב, עמ' א-ג ולהלן הע' 23.
13. מקדש דוד סי' סב אות ג וא"צ בישול גמור, וכתב שם ד"ה אך שאין כן דעת תוס' ר"ה י"ב ע"א ד"ה אידי ולשיטתם כל שיש רק הפסק קטן בלקיטתם, נחשב כלקיטתו כאחת; השדה פ"א מ"ד ד"ה והא דאמרין; תוספתא כפשוטה ח"א עמ' 132. ראה גם רש"י פ"א ה"ד ד"ה מטילין, אמונת יוסף פ"א ה"ד ד"ה כמה ודרך אמונה פ"ב סעיף יח.
14. רמב"ם להלן ה' ב; ר"ש פ"א מ"ד ד"ה ובתורת כהנים; פי' הרא"ש פ"א מ"ד ד"ה

נלקטים כאחת¹⁵. ויש מי שאומר שלקטיתו כאחת היא לקיטה כאחת ממש, ולא די באפשרות של הפירות להיות נלקטים כאחת¹⁶.

יש אומרים שאם נלקט כאחת מפני הדחק, כגון שאין לו פועלים ללקיטת יום יום או שלוקטים להוציאם לארץ אחרת, אין זה נקרא לקיטתו כאחת, שהלקיטה כאחת היא מפני סיבה חיצונית¹⁷.

יש מי שאומר שמין אילן הנותן כמה יבולים בשנה אחת נחשב שאין לקיטתו כאחת¹⁸.

ויש מי שאומר שלקטיתו כאחת היא כאשר נלקטים הרבה פירות כאחד, ואף שהם נלקטים בזמנים שונים אך כיון שבכל פעם נלקטים הרבה פירות, זהו לקיטתו כאחת¹⁹.

ויש מי שאומר שגדר לקיטתו כאחת הוא שנאסף כולו בפעם אחת²⁰, ואף אם

- ולקיטתו; מאירי נדה נ ע"א ד"ה אמר: "שאיין כל פגיה מתבשלין כאחת ולא נלקטין כאחת"; ר' הלל, ספרא קדושים פ"א ד"ה מה קציר; שדה יהושע פ"א ה"ד ד"ה מפני שכלן; תו"ט שם ד"ה ולקיטתו. וראה גם רש"י פסחים נו ע"ב ד"ה קוצה.
15. פני משה פ"א סה"ד ד"ה רוטבי וד"ה מפני; ניר פ"א ה"ד ד"ה צריכין; הלכתא גבירתא פ"א מ"ד ותפארת ישראל מנחות פ"ח אות כא; תוספתא כפשוטה ח"ד עמ' 542-543 שו" 79-80; ראה צפנת פענח פ"ב ה"א.
16. בשערי אמונה פ"א ס"ק כג ד"ה בב"מ ודרך אמונה פ"ב בה"ל ד"ה ולקיטתו הוכיח מבבלי ב"מ קו ע"ב שקצירת תבואה נמשכת שני חודשים.
17. חזו"א שביעית סי' ז ס"ק יט ד"ה בירו' וס"ק כח ובסוף הסימן הנדפס בתורת הארץ, ויו"ד סי' רג לענין פרדסי הדרים, הפטורים לדעתו מפאה; חדושים ובאורים פאה סי' א ס"ק ו ואף לדעתו מיני הדרים אין לקיטתם כאחת; ר"ש דוד אמונת עתיך 36, תשי"ס, עמ' 32-33 ולכן דובדבנים וזנים אחדים באפרסק פטורים מפאה, כי אין רגילות לקטוף את הפירות כאחת אלא באופן מדורג, הן משום הבשלתם והן משום תנאי השוק ותחרות המגדלים.
18. שערי אמונה פ"א ס"ק כו ד"ה הגפנים וד"ה ואגוזים ודרך אמונה פ"ב בה"ל ד"ה ענבים כתב שיש בגפנים מינים שפטורים ע"פ ילקוט שמעוני שה"ש רמז תתקפד; וכן במדרש זוטא בובר, שה"ש א, יד, שכרמי עין גדי היו עושים ארבע וחמש פעמים בשנה, וא"כ אין לקיטתם כאחת וע"י בהערה הבאה. וראה שערי אמונה פ"א ס"ק כב ד"ה פסחים שיש הרבה גדרים מה נקרא לקיטתן כאחת, עיי"ש.
19. הגהות ריעב"ץ מנחות פו ע"א, ראה להלן ה"ב הע" 5; שו"ת דגל ראובן ח"ב סי' כט בדעת הרמב"ם כאן, ודעתו שתפוזים חייבים בפאה; הר המלך ח"ד עמ' קיח-קיט פ"ב ה"ב ד"ה והאריך בדעת הרמב"ם; וראה מ' כסלו תחומין יג, עמ' 119-120; וראה אמרי יושר זרעים סי' ה אות ג. ראה עוד על חיוב פאה בתפוזים במאסף תורת הארץ חלק א חוברות ב-ד, ושם חוברת ג דעת ר"י רוזין בעל צפנת פענח שתפוזים חייבים בפאה.
20. רמב"ם פיה"מ פ"א מ"ד ד"ה ולקיטתו: "ולקיטתו כאחת, כלומר שנאסף כולו בפעם אחת... לפי שלא חייבנו בפאה אלא כל הדומה לקציר שנקצר בפעם אחת"; ר"נ אב הישיבה פ"א; רשב"א קידושין ב ע"ב ד"ה אתרוג: "לקיטתן בשעה אחת"; רע"ב פ"א מ"ד ד"ה ולקיטתו. ראה תו"ט

גמר הבישול אינו כאחת²¹. יש אומרים שאף אילן שאינו עומד להיות נלקט ביחד אך בפועל ליקט את פירותיו יחד, חייב בפאה²².

ויש מי שאומר שיש שני גורמים לחיוב: א. שמביאים שלישי כאחד, כי עיקר חיוב פאה תלוי בהבאת שלישי; ב. אף שאינם מביאים שלישי כאחד וגם אינם מתבשלים כאחת, אך אם הראשון יכול להמתין לשני ויכול להניח מלקצור את הראשון עד לאחר גמר האחרון וקוצר את כולם כאחד, ג"כ חייב כיון שחיוב פאה תלוי גם בשעת קצירה²³.

ה. גדר מכניסו לקיום

מכניסו לקיום הוא מין שמכניסים ממנו לאוצר ואינו מרקיב מהרה ואינו מתייבש ונפסד²⁴.

יש אומרים שאף מינים שמכניסים אותם לקיום ומאחסנים אותם אך לא באותה מידה כמו תבואה, חייבים בפאה²⁵.

ויש מי שאומר ששיעור מכניסו לקיום הוא שאינו נרקב כלל אלא ראוי לכל

- שם ד"ה ולקטתו על ההבדל בין לשון הרע"ב ללשון הר"ש; וראה גפי אש פ"א מ"ד ד"ה ולקטתו שאם יש מין שבישולו כאחת אך אין קצירתו כאחת לר"ש חייב ולרע"ב פטור.
21. תורת זרעים פ"א מ"ה; וראה גם בית יעקב, צויזמיר, סי' סג בדעת רש"י מנחות פו ע"א.
22. צ"ח ברכות לה ע"א ד"ה דבר וקול סופר פ"א מ"ד בדעת התוס' ברכות לה ע"א ד"ה דבר.
23. מעדני ארץ פאה פ"ב ה"ב אות ב בדעת הגר"א לירושלמי פ"א סוף ה"ד ופ"ג ה"א; ארץ הבחירה פ"א מ"ד. וראה עוד בנחמות א"י פ"א מ"ד ד"ה התנאי הד' ומ"ה ד"ה התנאי הד' שבאר שלקטתו כאחת הוא שנתבשלו באותו זמן ואף אם לא נתבשלו כולם ביום אחד ממש אלא נמשך בישולם שבעה ימים או חודש ולא יותר ואז נלקטים יחדיו, משא"כ תאנה שמתבשלת כל ימות הקיץ.
24. רמב"ם פיה"מ פ"א מ"ד ד"ה ומכנסו; ריבמ"ץ פ"א מ"ד; רש"י פסחים נו ע"ב ד"ה ומכניסו, נדה נ ע"א ד"ה מכניסו; וכן בפירו' הריב"ן פסחים שם ד"ה ומכנסו; מאירי פסחים נו ע"א ד"ה והשלישית; כפתור ופרח פרק נב; מהר"א פולדא פ"א ה"ד ד"ה מכניסו לקיום וכתב שם ד"ה מלילות ע"פ הירושלמי שמלילות וענבים אינם לאוצר אך יין ודגן הם לאוצר ראה לעיל פ"ב ה"ו.
- וראה בראב"ד לספרא קדושים פרק א אות ח, ע"פ הנוסח שהובא ברש"י פ"א ה"ד ד"ה ונשמר שתותים, אפרסקים, תפוחים, עוזרדים ופרישים נחשבים שאין מכניסים אותם לקיום. ראה גם י' פליקס, עצי פרי למיניהם צמחי התנ"ך וחז"ל עמ' 244-245 הע' 2, שמנה בעקבות הראב"ד מינים נוספים שלדעתו לא מתקיים בהם התנאי שמכניסין אותם לקיום.
25. מקדש דוד סי' סב אות ג ד"ה והנה זה. ולשון הגמ' שבת סח ע"א: "ומכניסו לקיום – למעוטי ירק"; חדושים ובאורים פאה סי' א ס"ק ו ד"ה תפוז לגבי רימונים שחייבים להלן ה"ב למרות שאינם מחזיקים זמן רב ומרקיבים.

השנה²⁶, אבל פירות שאין דרך לייבש אותם ודרכם להירקב, נחשבים שאין מכניסים אותם לקיום²⁷.

יש מי שאומר שפחות משלושה ימים אינו נקרא מכניסו לקיום²⁸. ויש מי שאומר שגם אם מתקיים רק אם מכניס את הפרי למקום קר, הרי זה נחשב שמכניסים אותו לקיום²⁹. ויש מי שסובר שאחסנה בבית קירור אינה נחשבת מכניסו לקיום³⁰.

ו. תנאי החיוב ובאלו מתנות עניים הם נצרכים

יש אומרים שכל התנאים שנזכרו נדרשים ע"מ שיהיה חייב בפאה³¹. ויש אומרים שאין צורך בכולם לחייב בפאה³².

-
26. ראה הלכות גדולות הל' פאה, הובא בפ"י ר"נ אב הישיבה פ"א: "מכנס משתא לשתא", ופסקי הרי"ד פסחים נו ע"ב ד"ה ונותנין: "שאינו מתקיים בבית כל השנה" ומעיי' בתוס' רי"ד פסחים נו ע"ב, וברש"י פ"א ה"ד ד"ה ומכניסו הובא במלאכת שלמה פ"א מ"ד ד"ה כלל: "כדי לאכול ממנו בשאר ימות השנה"; הר המלך ח"ד עמ' ק"ח פ"ב ה"ב ד"ה רבינו.
27. חזו"א שביעית סי' ז ס"ק כח ובסוף הסימן עמ' 217 אות ב, ולכן לדעתו מיני הדריס פטורים ממתנות עניים; השדה פ"א מ"ד ד"ה והיכי ומ"ה ד"ה וחזינא; וראה גם אשל אברהם נימרק, ח"א פירות גנוסר סי' א ומשאת משה זרעים סי' לט אות ב. וכתב בדרך אמונה פ"ב סעיף ל שכל דבר שמייבשים אותו מקרי מכניסו לקיום ראה להלן ה"ב ודוקא בדברים שדרך הרבה בני אדם לייבשן. עוד כתב בדרך אמונה פ"ב בה"ל ד"ה והענבים שלדעת החזו"א מינים שמכניסים אותם לקיום ע"י שסוחטים אותם ועושים מהם משקה, אין זה נקרא מכניסו לקיום, עיי"ש. ובספר בין המשפטים פאה סי' ד כתב שישן ושמן הם בכלל מכניסו לקיום אך עשיית מיץ לפירות שאינם עומדים למי פירות אינו בכלל מכניסו לקיום.
28. צפנת פענח פ"ב ה"ב. וראה רע"ב פ"א מ"ד ד"ה ומכניסו: "למעוטי ירק שאינו מתקיים אלא מתעפש מיד" וכן בפני משה, חביב, פ"א ה"ד ד"ה ומכניסו ובפני משה, מרגליות, פ"א ה"ד ד"ה ומכניסו. וראה רמב"ם תרומות פ"ה ה"י.
29. שו"ת דגל ראובן ח"ב סי' כט ד"ה וע"ד השאלה, ולדעתו תפוזים חייבים בפאה אף שמתקיימים רק בקירור. וראה להלן ה"ב אות יב. וראה גם במאסף תורת הארץ חוברת ג עמ' ג ד"ה וזה שמכניסו לקיום ע"י מקררים או למיצים נחשב מכניסו לקיום.
30. ר"י דינקליס מאסף תורת הארץ, כרך א חוברת ג עמ' כג אות ה, וראה עוד שם עמ' יח ד"ה והנוגע ולדעתו אף להכניס לקיום ע"י עשיית מיץ או טיגון הפרי אין זה נחשב מכניסו לקיום; ר"ש דוד אמונת עתיד 36, תשי"ס, עמ' 33.
31. רמב"ם פ"ה מ"א מ"ד ד"ה בכלל, וכן כתבו: רבנו הלל לספרא קדושים פ"א ד"ה והתבואה; רע"ב ותויו"ט פ"א מ"ד ד"ה בכלל; קול הרמ"ז פ"א מ"ד ד"ה בכלל; לחם שמים פ"א מ"ד ד"ה והתבואה, הובא בתוס' א"ש פ"א מ"ד ד"ה בכלל; משנת ר' נתן פ"ה מ"ד ד"ה בכלל; בארות המים באר בשדה פ"א מ"ד ד"ה בא"ד ופי'; משנת אליעזר, שפירא, פ"א מ"ה; דרך אמונה פ"ב סעיף יא וצה"ל ס"ק נו ושערי אמונה פ"א ס"ק כג ד"ה והתבואה וס"ק כה ד"ה שם וזולתם. בתפא"י פ"א אות כד כתב שתבואה וקטניות יש בהם תמיד את כל התנאים.
32. רש"י פ"א ה"ד ד"ה והתבואה כתב שעפ"י הספרא קדושים פרשה א פרק א אות ז תבואה

יש אומרים שכל התנאים הללו נצרכים גם לחיוב בלקט שכחה פרט ועוללות³³.
 ויש אומרים שרק בפאה נאמרו תנאי החיוב הללו³⁴.

וקטנית חייבים בפאה גם אם אין בהם את כל חמשת התנאים.

33. הלכות גדולות ה' פאה; רש"י חולין קלד ע"ב ד"ה חיב, ותמורה כה ע"א ד"ה להוי; יראים סי' קכב ד"ה כשם; וכ"מ ברמב"ן קידושין ב ע"ב ד"ה אתרוג וברשב"א קידושין ב ע"ב ד"ה אתרוג, ראה רעק"א כאן ובריטב"א קידושין ב ע"ב ד"ה הא דתנן, בשם תוס' ובמאירי קידושין ב ע"ב ד"ה ולענין, בשם הראב"ד ובתלמיד הרשב"א קידושין ב ע"ב ד"ה וקשיא, בשם הראב"ד; רש"י פ"א ה"ד ד"ה ונשמר, הובא במלאכת שלמה פ"א מ"ד ד"ה אמרו; יין הרקח פ"ו מ"ט ד"ה והשום, הובא בתוס' אנשי שם פ"ו מ"ט ד"ה ותנא; מנחת חינוך מצוה ריח אות א, רכא אות ג, תקצב-תקצג אות ב, ה, ו; משנה ראשונה פ"א מ"ד ד"ה כלל; שו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' קג; חובת גידולי הארץ הט"ו גידולי ציון ד"ה כל אוכל; ערוך השולחן זרעים ה' פאה סי' א סעי' ז; תורת זרעים פאה פ"א מ"ד, ובסוף הספר מו"מ של הלכה עמ' קלז; תולדות יצחק פ"א ה"ד ד"ה כלל.
34. תויו"ט פ"ו מ"ט ד"ה השום; שו"ת מלמד להועיל (ח"ב סי' קג) כתב כן בדעת הרמב"ם – פיה"מ פ"א מ"ד ולעיל פ"א ה"ו.

הלכה ב

א. אלו מינים חייבים בפאה	ה. חיוב פאה באילנות אחרים
ב. חיוב אילן האוג בפאה	ו. ראוי להכניסו לקיום או
ג. חיוב פאה במין שראוי קצת לאכילה	ז. מינים המתקיימים ע"י כבישה או הטמנה בקרקע
ד. חיוב פאה באילנות שרובם הפקר	ח. חיוב הירק בפאה

רמב"ם

כל הדומה לקציר בחמש דרכים האלו הוא שחייב בפאה¹, כגון התבואה והקטניות והחרובין והאגוזין והשקדים והרמונים והענבים והזיתים והתמרים בין רטובים בין יבשים, וכל כיוצא באלו². אבל אסטים ופואה וכיוצא בהן פטורין, מפני שאינן אוכל, וכן כמהין ופטוריות פטורין, מפני שאינן גידוליהן מן הארץ כשאר פירות הארץ, וכן ההפקר פטור, שאין לו מי שישמרנו שהרי הוא מופקר לכל, וכן התאנים אינן חייבין³ מפני שאין לקיטתן כאחת, אלא יש באילן זה מה שיגמר היום ויש בו מה שיגמר לאחר כמה ימים, וכן ירק פטור, שאין מכניסין אותו לקיום. השומים והבצלים חייבין בפאה שהרי מייבשין אותן ומכניסין אותן לקיום, וכן האמהות של בצלים שמניחין אותן בארץ ליקח מהן הזרע חייבות בפאה⁴ וכן כל כיוצא בהן.

1. פאה פ"א מ"ד.
 2. משנה פאה פ"א מ"ד-מ"ה; ספרא קדושים פרשה א פרק א, אות ז-ח; ירושלמי פאה פ"א ה"ד.
 3. במהד' שילת נוסף כאן 'בפאה'.
 4. פאה פ"ג מ"ד.

א. אלו מינים חייבים בפאה מדאורייתא ואלו מדרבנן

רמב"ם כל הדומה לקציר בחמש דרכים האלו הוא שהייב בפאה, כגון התבואה⁵ והקמניות⁶ והחרובין⁷ והאגוזין⁸ והשקדים⁹ והרמונים והענבים והזיתים¹⁰ והתמרים¹¹...

יש אומרים שכל המינים שיש בהם את חמשת התנאים הללו, חייבים בפאה מן התורה, למעט ירק ותאנה¹².

-
5. חמשת מיני דגן – רמב"ם פיה"מ פ"א מ"ד ד"ה תבואה וראה הלי' כלאים פ"א ה"ח; ריבמ"ץ פ"א מ"ד ד"ה והתבואה; רא"ש (פי שנים) פ"א מ"ד ד"ה והתבואה; כפתור ופרח פנ"ב; רע"ב פ"א מ"ד ד"ה והתבואה.
 6. כגון הפול והאפונין והשעועית והשומשמין וזולתם מכל הדומה להם – רמב"ם פיה"מ פ"א מ"ד ד"ה וקטניות, וראה הגדרת הקטניות בהלי' כלאים פ"א ה"ח: "כל הזרעים הנאכל לאדם"; הלכות גדולות הלי' פאה: "וכגון אורז ודוחן"; ריבמ"ץ פ"א מ"ד ד"ה והקטניות ע"פ הירושלמי פ"א ה"ד; רא"ש (פי שנים) פ"א מ"ד ד"ה והתבואה; רע"ב פ"א מ"ד ד"ה והתבואה.
 7. ראה על אילן זה, ר"ד פיקסלר צמחי המשנה של הרמב"ם, מסורה ליוסף ה, עמ' 291 ערך חרובין.
 8. ומשמע כל מיני האגוזים – נחמות א"י פ"א מ"ה ד"ה האגוזים וד"ה ההלכה למעשה. וראה ר"ד פיקסלר מסורה ליוסף ה עמ' 284, ערך אגוזים.
 9. השקדים המרים פטורים מפאה – תורת הארץ חלק ב, ביאורים פרק ו סעיף ג.
 10. לפי רבנו גרשום ורש"י מנחות פו ע"א; תוס' מנחות שם ד"ה שלשה; ערוך ערך גרגר ב; ר' הלל; המיוחס לר"ש משאנץ ספרא אמור פרשה יג; שטמ"ק מנחות שם אות ג; רע"ב מנחות פ"ח מ"ד; חידושי מהרי"ח פאה פ"א מ"ה ומנחות פ"ח מ"ד; ח"י הג"מ רא"ג מנחות פ"ח מ"ד; ערוך השולחן קדשים הלי' איסורי מזבח סי' סב סעי' טז – זיתים נלקטים בשלשה מחזורי לקיטה ולכאורה אין לקיטתם כאחת, אך י"ל שנלקטים כאחת מצד טבעם אלא שתנאי הגידול שונים ואלה שבצדדים החיצונים ובראש האילן מקבלים יותר אור וחום השמש. כמו כן, בתאנה הפירות נגמרים מצד עצמם בהפרשי זמן זה מזה, היום מתבשלת אחת ולמחר אחת משא"כ בזית שנגמרים הרבה כאחת ויש זמן ללקיטתם, ואינם יותר משלושה זמנים – הגהות ריעב"ץ למנחות שם. ועי' מקדש דוד סי' סב אות ג ד"ה והנה; צפנת פענח פ"ב ה"א; וחזו"א שביעית סי' ז בסוף הסימן עמ' 218-219.
 11. מבואר בתוס' ר"ה יב ע"א ד"ה אידי לחד לישנא, והובא בתו"ט פ"א מ"ה ובפאת השולחן סי' ה ב"י ס"ק ו, שהמינים הללו, המופיעים במשנה, מסודרים לפי מידת לקיטתם כאחת, והאחרון אחרון אין לקיטתו כאחת כל כך כמו הראשון שלפניו ובא לחדש שאף הוא נחשב לקיטתו כאחת.
 12. ראה בגפי' אש פ"א מ"ה ד"ה ובאילן שכתב שיש להקדים ולתת פאה ממין שלקיטתו יותר כאחת. ובחשוקי חמד פ"א מ"ה כתב שיקדים לתת מתנו"ע משבעת המינים לשאר מיני אילנות, ודבריהם תמוהים כי אין זמן תנובת האילנות שוה וזה מקדים וזה מאחר, והנחת הפאה לפי זמן התנובה.

ויש אומרים שמדאורייתא רק דגן תירוש ויצהר חייבים בפאה, אך שאר המינים חיובם הוא מדרבנן¹³.

הספרא קדושים פרשה א פרק א, אות ז שממעטת רק ירקות ותאנים; רשב"ם מובא בריטב"א שבת סח ע"א ד"ה שהמעשר; ר' יוסף פורת מובא בתוס' הרא"ש שבת סח ע"א ד"ה ואילו, והוא ה"ר יוסף המובא בתוס' הרשב"א פסחים נו ע"ב; תוס' ברכות לה ע"א ד"ה דבר, ועיי"ש בפני יהושע; ר"ש פ"א מ"ד ד"ה בירושלמי בשם יש מפרשים; יראים סי' קיט, ע"פ תועפות ראם שם אות ג, ועי' סי' קס; רמב"ן שבת ס"ח ע"א ד"ה ואלו; ר"א"ה מובא במיוחס לר"ן שבת סח ע"א ד"ה הא; חידושי הר"ן שבת סח ע"א ד"ה ואלו בשם תוס'; רש"י פ"א ה"ד ד"ה תני ובקוצרכם; מהר"י קורקוס פ"א ה"א, פאת השולחן סי' ד ב"י ס"ק ד ושערי ירושלמי פ"א ה"ד ד"ה וי"ל בדעת הרמב"ם ע"פ הירושלמי פ"א ה"ד; מבי"ט קרית ספר פ"א ד"ה מצות עד; חזון נחום פ"א מ"ד בדעת הרמב"ם וסמ"ג לאוין רפד; צ"ח ברכות לה ע"א ד"ה דבר בדעת רש"י ברכות שם ד"ה אלא; שלום ירושלים פ"א ה"ד ד"ה אין לי בדעת רש"י שבת סח ע"א ד"ה ואילו מכניסו והרמב"ם; ערוך לנר נדה נ ע"א ד"ה למעוטי בדעת רש"י נדה נ ע"א; מנחת חינוך מצוה רטז אות ה ומצוה תקצב-תקצג אות ב בדעת הרמב"ם והחינוך מצוה רטז; חידושי הרד"ל פ"א מ"ד; משנה אחרונה נדה פ"ו מ"ו ד"ה חייב; ערוך השולחן זרעים ה"ל פאה סי' א סעי' ד-ה, ח בדעת הרמב"ם, ראב"ד ספרא קדושים פרק א, סמ"ג שם ורוב מפרשי המשניות ושכ"מ בירושלמי שם; תורה תמימה ויקרא יט הע' כז; הר המלך ח"ד עמ' קיז-קיח פ"ב ה"א ד"ה עי' בדעת רש"י שבת שם ונדה שם וראב"ד כאן שלא השיג, וספרא שם וריבמ"ץ פ"א מ"ד וחינוך שם וסמ"ג שם. וכן כתבו בדעת הרמב"ם: מים חיים פ"א ה"ב ד"ה ודע; מראה הפנים פ"א דף ח ע"א ופ"ג דף יד ע"א ד"ה מלבנות; לחם משנה למשניות פ"א מ"ד; שושנים לדוד פ"א מ"ד ד"ה אמרו; משנת ר' נתן פ"א מ"ד ד"ה ברע"ב ולקטתו; ישועות מלכו פ"א ה"א; מקדש דוד סי' סב אות ג ד"ה גרסינן; תוס' הרי"ד פ"א ה"ד ד"ה אמר; צפנת פענח פ"ב ה"א; חובת גידולי הארץ ה"ט"ו גידולי ציון ד"ה והחרובין; תורת זרעים פ"א מ"ה ד"ה ונראה; השדה פ"א מ"ד ד"ה ואשכחן נמי; אבי עזרי פ"ב ה"א; חדושים ובאורים פאה סי' א ס"ק ה; דרך אמונה פ"ב סעיף ז; מעדני ארץ פ"א ה"ב אות ב; שמחת תורה פאה סי' ט; וראה רמב"ם לעיל פ"א ה"ב ופיה"מ פ"א מ"ד וסהמ"צ עשה קכ, ל"ת רי, ריב, ריד.

לשיטה זו כתב המנחת חינוך מצוה ריח אות א שקטניות חייבות מן התורה אף בלקט. אך בישועות מלכו פ"א ה"א כתב שלקט נוהג רק במיני תבואה. ובשו"ת מלמד להועיל ח"ב סי' קג הסתפק האם לקט ושכחה חייבים מדאורייתא רק בתבואה או גם בכל המינים, וראה בדרך אמונה פ"ב ה"א סעיף ז ובה"ל ד"ה חייב.

13. משום שזית, כרם ושדה כתובים במפורש בפסוק, ראה חולין קלא ע"א ועיי"ב – ר"ת מובא בתוס' שבת סח ע"א ד"ה ואילו; תוס' פסחים נו ע"ב ד"ה כלל; תוס' נדה נ ע"א ד"ה למעוטי; רשב"א שבת סח ע"א ד"ה ואלו; תוס' ר"ה יב ע"א ד"ה אידי; ר"ש פ"א מ"ד ד"ה בירושלמי; המיוחס לר"ש משאנץ לספרא קדושים פרשה א פרק א, אות ח. ועי' דרך אמונה פ"ב ה"א בה"ל ד"ה שנא; פי' הרא"ש פ"א מ"ד ד"ה ומכניסו; יראים סי' קלח, ע"פ פאת השולחן סי' ד ב"י ס"ק ד; מים חיים פ"א ה"ב ד"ה ודע; יש סדר למשנה פ"א מ"ד; פאת השולחן סי' ד ב"י ס"ק ד; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' ה; תפא"י פ"א אות כו והלכתא גבירתא פ"א מ"ה; נחמות אי"י פ"א מ"ד ד"ה התנאי הדי' ומ"ה ד"ה הגפנים וד"ה התנאי הדי' וד"ה הלכה למעשה ממשנה ה'; לב מבין פ"ב ה"א בדעת הרמב"ם; דרך אמונה פ"ב סעיף ז

לפי השיטה שכל המינים חייבים מהתורה, יש אומרים שאף מינים הפטורים ממעשרות חייבים בפאה מן התורה, ולכן אף חרובי שיטה וצלמונה שאינם ראויים למאכל רוב בני אדם¹⁴, חיובם מדאורייתא¹⁵. ויש אומרים שחייבים בפאה רק מדרבנן¹⁶. ויש אומרים שחרובי שיטה וצלמונה פטורים מפאה¹⁷.

וכן יש אומרים שכל מיני שקדים חייבים בפאה ואף שקדים המרים הפטורים ממעשר¹⁸. ויש אומרים שדווקא שקדים המתוקים חייבים בפאה אך שקדים המרים פטורים¹⁹.

ב. חיוב אילן האוג בפאה

רמב"ם אב"ל אסט"ם²⁰ ופואה²¹ וכיוצא בהן²² פטורין, מפני שאינן אוכל.

-
- בדעת החזו"א שביעית ס"י ז' ס"ק כז-כח. וראה חקר ועיון ח"ה עמ' רכח-רכט. לשיטה זו, הסתפק המנ"ח מצוה ריח אות א האם קטניות וירקות שמכניסים לקיום חייבים בלקט מן התורה. ובדרך אמונה פ"ב ה"א בה"ל ד"ה חייב כתב שלשיטה זו חיוב לקט במינים אלו הוא מדרבנן.
14. ראה רמב"ם ה"ל מעשר שני פ"א ה"ג ומשנת ארץ ישראל פאה עמ' 72 הע' 85.
15. כך כתבו בדעת הרמב"ם: פאת השולחן ס"י ה' ב"י ס"ק א; תורת הארץ פ"ה אות מח ד"ה והרמב"ם; חובת גידולי הארץ ה"ט"ו גידולי ציון ד"ה והחרובין; ארץ הבחירה פ"א מ"ד ומ"ה; ר"ד פיקסלר מסורה ליוסף ה' עמ' 292 ערך חרובין.
16. צפנת פענח פ"ג הכ"א בדעת הרמב"ם; חזו"א על הרמב"ם, השמטות ותיקונים ה"ל מתנו"ע פ"ב ה"ב וה"ל מעשר פ"ב ה"ח; מילי דמרדכי על הרמב"ם פ"ג הכ"א; שערי אמונה פ"א ס"ק כז ד"ה והחרובין, ובדרך אמונה פ"ב ה"ב סעיף יב ובה"ל ד"ה והחרובין נקט שאפשרי שכך הדין.
17. דרך אמונה שם בדעת הראב"ד ה"ל מעשר שני פ"א ה"ג.
18. ראה רמב"ם ה"ל מעשר פ"א ה"ט – נחמות א"י פ"א מ"ה ד"ה והשקדים וד"ה הלכה למעשה ממשנה ה'; ר"ד סולוביציק קובץ חידושי תורה סולוביציק עמ' סח ועמ' עג-עד; הפרדס ח"ה חוברת ג, תרצ"א, עמ' 9 ותשובתו לחזו"א שם ח"ו חוברת ב, תרצ"ב, עמ' 13 ע"פ הרמב"ם כאן שסתם ולא חלק כמו במעשר; אבי עזרי פ"ב ה"א; ארץ הבחירה פ"א מ"ה בדעת הרמב"ם; ר"ד פיקסלר מסורה ליוסף ה' עמ' 298.
19. חזו"א על הרמב"ם, השמטות ותיקונים ה"ל מתנו"ע פ"ב ה"ב וה"ל מעשר פ"ב ה"ח; כנסת ישראל וילנא חוברת י, תרצ"ב, ס"י קו אות ד, ראה ארחות רבנו ח"ה עמ' קסט, ע"פ המשנה נדה נ ע"א כל שחייב בפאה חייב במעשר, עיי"ש; שערי אמונה פ"א ס"ק כז ד"ה והשקדים ודרך אמונה פ"ב סעיף יג; ארץ הבחירה פ"א מ"ה בדעת הר"ש ותוס'.
20. נ"ל הצבעים, ראה זיהויו בהערת ר"י קאפח לפיה"מ פ"א ה"ד הע' 32, ובמחברת צמחי המשנה של הרב יוסף קאפח ערך אסט"ס, ור"ד פיקסלר, מסורה ליוסף ה' עמ' 287 ערך אסט"ס.
21. פואת הצבעים – מחברת צמחי המשנה של הרב יוסף קאפח ערך פואה, ראה גם רמב"ם ה"ל שבת פ"ח ה"ח וה"ל שמיטה ויובל פ"ז הי"ג.
22. בפי"מ לרמב"ם פ"א מ"ד ד"ה אוכל כתב "הכופר והאסט"ס והחריע ודומיהם"; וראה גם

אילן האוג היה בזמן המשנה חייב בפאה²³. יש מי שאומר שהאוג בימינו פטור מן הפאה²⁴. ויש אומרים שהאוג חייב בימינו בפאה במקום שבני אדם אוכלים אותו כמות שהוא וכשאינו הפקר, אך במקום שאין אוכלים אותו כמות שהוא אינו חייב בפאה²⁵.

ג. חיוב פאה במין שראוי קצת לאכילה

יש אומרים שאף הראוי קצת לאכילה, אינו אוכל ופטור מן הפאה²⁶. ויש מי שאומר שפטור רק אם אינו נאכל אלא ע"י דוחק גדול²⁷, ואין כל אכילות ע"י הדחק שוות²⁸.

-
- כפתור ופרח פני"ב. וכן נקט רש"י שבת סח ע"א ד"ה למעוטי בשם רבינו הלוי, שאף שאר מינים שאינם ראויים לאכילה פטורים ולא דווקא אסטיס ופואה.
23. משנה פ"א מ"ה; ספרא קדושים פרשה א פרק א, אות ח; הלכות גדולות הל' פאה; ריבמ"ץ; ר"ש ופי' הרא"ש פ"א מ"ה ד"ה האוג; ראב"ד לספרא; המיוחס לר"ש משאנץ לספרא שם, וכתב שמכניסים אותו לקיום לקדירה; סמ"ג לאוין רפד; כפתור ופרח פרק נב; אגודה פאה פ"א ד"ה פאה; עדות ביהוסף פ"ב ה"ב בדעת הרמב"ם כאן; גר"א שנו"א הארוך פ"א מ"ד; פאת השולחן סי' ה ב"י ס"ק ה; חידושי הש"ס לר"י פיק ברלין ורש"ש קידושין ג ע"א בדעת התוס' שם ד"ה מה; ערוך השולחן זרעים הל' פאה סי' א סעי' ו.
- לזיהויו של האוג ראה: ערוך ע' אג; ר"נ אב הישיבה פ"ד; רמב"ם פיה"מ פ"א מ"ה ד"ה האוג והערות ר"י קאפח; ריבמ"ץ פ"א מ"ד והערות ר"נ זק"ש; ר"ש פ"א מ"ה ד"ה האוג; רע"ב פ"א מ"ה ד"ה האוג; חזו"א שביעית סי' ז בסוף הסימן עמ' 217 ד"ה שיעור; י' פליקס עצי פרי למיניהם צמחי התני"ך וחז"ל, עמ' 244-247; ז' עמר אוג הבורסקאים בתקופה העתיקה, סיני קיד, תשנ"ד, עמ' קלא-קמג; אמונת עתיך 75 תשס"ח, עמ' 31 הע' 6; ועי' ר"ד פיקסלר מסורה ליוסף ה, עמ' 285-287, ערך אוג.
24. צננת פענח פ"ג הכ"א ומשום שבימינו הוא דבר שאינו חשוב ואין מקפידים עליו ראה לעיל פ"א ה"י; זכרון אברהם ר"ה יב ע"א ד"ה והנה בילדותי בדעת הרמב"ם; בארץ הבחירה פ"א מ"ה כ' שכיום האוג פטור שאין נוטעים אותו ואינו מין הנשמר.
25. רדב"ז כאן; חובת גידולי הארץ הט"ו גידולי ציון ד"ה והחרובין. ולכן השמיט הרמב"ם כאן את האוג, וראה כפתור ופרח פני"ב והע' 16 שם.
26. רשב"ם בשם תשובת רש"י תוס' שבת סח ע"א ד"ה ספיחי; תוס' נדה נ ע"א ד"ה ספיחי בהסבר השני; ר"ש פ"א מ"ד ד"ה אוכל בהסבר הראשון; פי' הרא"ש פאה פ"א מ"ד ד"ה כלל בהסבר הראשון; תוס' הרא"ש שבת סח ע"א ד"ה ספיחי; מאירי נדה נ ע"א ד"ה אמר; רע"ב פ"א מ"ד ד"ה כל; רדב"ז כאן; תפא"י פ"א אות יט והלכתא גבירתא פ"א מ"ד; נחמות א"י פ"א מ"ד ד"ה כל שהוא אוכל ומ"ה ד"ה הלכה למעשה ממשנה ד'; חזו"א כנסת ישראל וילנא חוברת י, תרצ"ב, סי' קו אות ה, ראה לעיל הע' 35. ולכן נקטה הגמ' 'ספיחי אסטיס' שספיחים ראויים קצת וראה פי' הרמב"ם לר"י קאפח כאן אות ג ואות ה.
27. שושנים לדוד פ"ג מ"ד, הובא בתוס' אנשי שם פ"ג מ"ד ד"ה האמהות בהסבר דעת הרע"ב פ"ג מ"ד ד"ה האמהות ופ"א מ"ד ד"ה כל אליבא דהתירוף השני של תוס' שבת סח ע"א ד"ה ספיחי, ולכן ספיחי אסטיס פטורים אך האמהות של בצלים חייבות בפאה למרות שאינן ראויות לאכילה אלא ע"י הדחק ראה להלן. וראה בס' חובת גידולי הארץ הט"ו גידולי ציון

ויש אומרים שבמין הראוי לאכילה והשאיר חלק ממנו בקרקע לגדל זרעים, והנשאר בקרקע אינו ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק אין הוא נפטר מן הפאה²⁹, שכל מה שהיה עליו שם אוכל שוב לא פקע אם עדיין ראוי לאדם ע"י הדחק³⁰.

יש אומרים שספיחי סטיס וקוצה אינם ראויים לאכילה, אך סטיס וקוצה הנזרעים ראויים לאכילה וחייבים בפאה³¹. ויש אומרים שאף סטיס וקוצה ולא רק הספיחים שלהם, פטורים מן הפאה³².

ד. חיוב פאה במיני אילנות שרובם הפקר

רמב"ם וכן ההפקר³³ פטור, שאין לו מי שישמרנו³⁴ שהרי הוא מופקר לבל

יש מי שאומר שמיני פירות אחרים כגון תפוחים, עוזרדים, ערמונים (קסטניה),

ד"ה אבל אסטס וד"ה וכן האמהות שציין שיש חרובים שאינם ראויים לאכילת רוב אדם וחייבים בפאה ראה לעיל אות ג.

28. דרך אמונה פ"ב ה"ב בה"ל ד"ה האמהות.

29. תויו"ט פ"ג מ"ד, בהסבר דעת הרע"ב פ"ג מ"ד ד"ה האמהות ופ"א מ"ד ד"ה כל, שהאמהות של בצלים שנשתהו בקרקע, אף שעתה אינן ראויות לאכילה אלא ע"י הדחק כהסבר הר"ש הרא"ש והרע"ב פ"ג מ"ד ד"ה האמהות, ראה גם רש"י פ"ג ה"ד ד"ה פודגרא, מכל מקום מין הבצלים עצמו הוא אוכל ולכן חייבים, מה שאין כן בספיחי אסטס שכל המין אינו ראוי לאכילה אלא ע"י הדחק ולכן פטור. ובתפא"י פ"ג אות כ-כב והלכתא גבירתא פ"ג מ"ד כתב שהאמהות חייבות אף שאינן ראויות לאכילה, כיון שתחילה היו ראויות לאכילה.

30. קול סופר פ"ג מ"ד; דרך אמונה פ"ב ה"ב בה"ל ד"ה האמהות.

31. רש"י נדה נ ע"א ד"ה קוצה, פסחים נו ע"ב ד"ה ספיחי; פי' הריב"ן פסחים נו ע"ב ד"ה ספיחי; תוס' נדה נ ע"א ד"ה ספיחי בהסבר הראשון, שבת סח ע"א ד"ה ספיחי בהסבר השני; המיוחס לר"ש משאנץ ספרא קדושים פרשה א פרק א אות ז; תוס' הרא"ש שבת סח ע"א ד"ה ספיחי בהסבר השני. ולכן נקטה הגמ' 'ספיחי אסטסי', שהראשונים ראויים לאכילה.

32. תוס' הרא"ש שבת סח ע"א ד"ה ספיחי בהסבר הראשון; מהר"י קורקוס כאן, מים חיים פ"ב ה"ב ד"ה אבל וחובת גידולי הארץ הט"ו גידולי ציון ד"ה אבל אסטס בדעת הרמב"ם כאן שלא נקט 'ספיחים' ראה גם חידושי הרמב"ם לתלמוד שבת סח ע"א והערת רמ"ל זק"ש שם; חובת גידולי הארץ שם בדעת בה"ל ה"ל פאה ומאירי שבת סח ע"א.

33. כגון הזוכה בשדה מופקרת פי' הרא"ש פ"א מ"ד ד"ה ונשמר; רש"י פ"א ה"ד ד"ה ונשמר. או בתבואה מופקרת וראה להלן פ"ה הכ"ז מחלוקת ראשונים אם הזוכה מן ההפקר בשדה של אחרים חייב בפאה, וע"י לחם שמים פ"א מ"ד ד"ה ונשמר, תוס' אנשי שם פ"א מ"ד ד"ה ונשמר, תפארת ישראל פ"א בועז אות ד, נחמות א"י פ"א מ"ד ד"ה ונשמר ומ"ה ד"ה התנאי הב' וחדושים ובאורים פאה ס"י א ס"ק ג. ופשוט שאם קוצר הפקר וזוכה בתלוש שלא שייך בו פאה ראה תפא"י שם וחזו"א מעשרות ס"י א ס"ק ב, דמאי ס"י א ס"ק י ושביעית ס"י ב ס"ק ג-ד.

34. יש מי שלמד מכאן ששדה שיש לה בעלים אך אין לה שומרים פטורה מפאה ראה גינת ראובן פאה פ"א ס"י לז, וראה לעיל פ"ב ה"א אות ג.

לוזים (אלסרים), אפרסקים, אגסים, שזיפים (שיזף תרבותי) ורימין (שיזף מצוי)³⁵, אם רוב המין אינו נשמר ורובו הפקר וקוטפים אותם מן ההרים והיערות, פטורים מן הפאה אף אם נשמרים, ואם רוב המין נשמר ואינו הפקר חייבים בפאה, אם זכה באילנות מן ההפקר³⁶.

ויש הסוברים שגם מין שרובו הפקר חייב בפאה אם יש לו בעלים³⁷, וכן מיני האילנות שהוזכרו כ'קלים שבדמאי' שרובם באים מן ההפקר³⁸, חייבים בפאה אם יש להם בעלים³⁹.

ה. חיוב פאה באילנות אחרים שלקטתם כאחת ושאיין לקטתם כאחת

רמב"ם **אלא יש באילן זה מה שיגמר היום ויש בו מה שיגמר לאחר כמה ימים**⁴⁰.

35. ראה זיהוי המינים הללו אצל י' פליקס עצי פרי למיניהם צמחי התני"ך וחז"ל עמ' 244 הע' 2, עוזרדים שם בעמ' 223-224, אלסרים שם עמ' 248-250, שיזף תרבותי ומצוי שם עמ' 181-184.

בראב"ד שבהע' הבאה לפנינו מוזכר גם אילן התותים אך רש"י למשנה פ"א ה"ד ד"ה ונשמר העיר שתותים אין לקטתן כאחת, ובנוסח הראב"ד המובא ברש"י שם מובא שתות גם אין מכניסו לקיום וכ"כ ר"י קאפח בפ"י הרמב"ם כאן אות ה. ראה על התותים אצל י' פליקס שם עמ' 239.

36. ראב"ד ספרא קדושים פרק א, אות ח, הובא ברש"י פ"א ה"ד ד"ה ונשמר והובא במלאכת שלמה פ"ג מ"ד ד"ה כלל אמרו; נשמת חיים ריינהאלד, פ"א מ"ד ד"ה ונשמר; הר המלך ח"ד עמ' קיח פ"ב ה"ב ד"ה רבינו בדעת הרמב"ם כאן; ועיי' מקדש דוד סי' סב אות ג ד"ה אמרינן בירושלמי על ההיא דהאמהות.

37. חזו"א מעשרות סי' א ס"ק ב ד"ה ומהרש"ס בדעת הרמב"ם והר"ש, וכתב שלדעת הראב"ד בהע' הקודמת הדבר תלוי לפי המקום ולפי הזמן ואם במקום ההוא ובזמן ההוא רוב המין הפקר יהיה פטור, ומן הצורך לקבוע את גדרי המקום שהרי אפשר להחשיב את כל ארץ ישראל בפני עצמה או כל עיר בפני עצמה וכן לא ברור באיזה מרחק מהעיר נחשבים השדות כשדות העיר; דרך אמונה פ"ב סעיף כד ובה"ל ד"ה וכן ההפקר; ר"ד פיקסלר מסורה ליוסף ה עמ' 286 הע' 31.

38. משנה דמאי פ"א מ"א.

39. לחם שמים דמאי פ"א מ"א ד"ה וביהודה; חסדי דוד פ"א ה"ט בדעת הרמב"ם. וראה תוס' ר"ה טו ע"ב ד"ה נהגו וד"ה בנות שוח שבנות שוח שרובן באות מן ההפקר חייבות בפאה ראה להלן הע' 50.

40. תאנה אינה מתבשלת כאחת, אלא זו גמורה היום ואחרת יוצאה בצידה, כל ימות הקיץ רש"י פסחים נו ע"ב ד"ה קוצה. וראה לעיל ה"א הע' 10.

ר"ת תוס' שבת סח ע"א ד"ה ואילו, תוס' פסחים נו ע"ב ד"ה כלל, תוס' נדה נ ע"א ד"ה למעוטי ותוספי הרא"ש שם; ר"ש פ"א מ"ד ד"ה בירושלמי; רא"ש פ"א מ"ד ד"ה ומכניסו לקיום. בארו שלא תקנו פאה באילנות שאין לקטתן כאחת משום שהפאה שלהם מועטת

יש אומרים שלא דוקא תאנה פטורה מפאה, שהרי רוב האילנות אין לקיטתם כאחת ורק שמונת מיני האילנות המנויים במשנה חייבים בפאה⁴¹.

יש אומרים שאף אילנות אחרים שלקיטתם כאחת חייבים בפאה⁴², וכגון בנות שוח⁴³. ויש מי שאומר שבנות שוח פטורות⁴⁴.

יש אומרים שכל האילנות שלקיטתם כאחת חייבים בפאה וכל האילנות שאין לקיטתם כאחת פטורים מן הפאה⁴⁵.

ונמצא שיש בהם הפסד לעניים יותר מן הרווח, משום שהם מתבטלים כי אינם יודעים את זמן לקיטתם.

41. ר"ת הובא ברשב"א שבת סח ע"א ד"ה ואלו, בריטב"א שבת סח ע"א ד"ה שהמעשר, ובתוס' הרא"ש שבת סח ע"א ד"ה ואלו; תוס' שבת סח ע"א ד"ה ואלו, ועי' תוס' קידושין ג ע"א סד"ה מה, ומה שבארו חכמת שלמה השלם, חידושי השי"ס לר"י פיק ברלין, הגהות וחדושים לר"ש מדעסויא, מלא הרועים, רש"י וחיידושי ר"א גוטמכר שם, ומלאכת שלמה ביכורים פ"ב מ"ו ד"ה ולשביעית; ריבמ"ץ פ"א מ"ה ד"ה חרובים ופ"ב מ"ג ד"ה ואינו ופ"ג מ"ה ד"ה שנים; רמב"ן שבת סח ע"א ד"ה ואלו; תוספי הרא"ש נדה נ ע"א ד"ה למעוטי וקידושין ב ע"ב ד"ה אתרוג; ריטב"א נדה נ ע"ב ד"ה לאתויי; רא"ה מובא במיוחס לר"ן שבת סח ע"א ד"ה ונשמר; קרבן אהרן לספרא קדושים פרק א אות ז ד"ה ונלקטים, וראה שם אות ח; צ"ח ברכות לה ע"א ד"ה והנה; חידושי הרד"ל פ"א מ"ד; חזו"א שביעית סי' ז ס"ק כח ולכן תפוז ולימון פטורים לדעתו; ראה י' פליקס עצי פרי למיניהם צמחי התנ"ך וחז"ל, עמ' 244 הע' 2; וכ"מ ברמב"ם פיה"מ פ"א מ"ד שנקט שם רק לגבי תאנים "ודומיהם".

42. רמב"ם לעיל "כל הדומה לקציר... כגון... וכל כיוצא באלו"; חינוך מצוה רטז; משנה ראשונה פ"א מ"ה.

עי' בדעת הרמב"ם – נחמות א"י פ"א מ"ה; עדות ביהוסף פ"ב ה"ב; חזו"א שביעית סי' ז בסוף הסימן ד"ה דעת תוס'; חובת גידולי הארץ גידולי ציון הטי"ו ד"ה והחרובין; שו"ת דגל ראובן ח"ב סי' כט.

43. תוס' ר"ה טו ע"ב ד"ה נהגו; ברכות לה ע"א ד"ה דבר, וראה הגהות וחדושים להרא"מ הורו"ץ לברכות שם, ערוך לנר נדה נ ע"א ד"ה למעוטי וחובת גידולי הארץ הטי"ו גידולי ציון ד"ה וכן התאנים, שבארו בתוס' שכוונתם לבנות שוח; תוס' הרא"ש ר"ה טו ע"ב ד"ה נהגו; עדות ביהוסף פ"ב ה"ב; לחם שמים פ"א מ"ד ד"ה ולקיטתו ומ"ה ד"ה האוג; תוס' רעק"א פ"א מ"ה אות י. על זיהוי בנות שוח ראה תוספתא כפשוטה ח"א עמ' 132-133 וירושלמי שביעית מהדו"י פליקס עמ' 298-300.

44. מים חיים כאן ד"ה וכן התאנים, פאת השולחן סי' ה ב"י ס"ק ט וחיידושי הרד"ל פ"א מ"ד, כרבנן בתוספתא פ"א ה"ז החולקים על ר"א בר' צדוק ואחרים, וסוברים שבנות שוח ושזיפין פטורים. וראה טורי אבן ר"ה טו ע"ב ד"ה בנות.

45. ר"ש פ"א מ"ד ד"ה אוכל וסד"ה בירושלמי וראה פ"ג מ"ה ד"ה שלקחו; פי' הרא"ש פ"א מ"ד ד"ה ולקיטתו ומ"ה ד"ה אוג; מאירי שבת סח ע"א ד"ה אעפ"י; כפתור ופרח פנ"ב; רע"ב פ"א מ"ד ד"ה ולקיטתו ומ"ה ד"ה האוג; רדב"ז כאן ופ"א ה"א ד"ה וכשם, וכתב שלכן בנות שוח חייבות בפאה ואילו בנות שקמה וחלק מאילנות התמרים פטורים מן הפאה שאין לקיטתם כאחת ראה פי' הרמב"ם לר"י קאפח כאן אות ה; עץ החיים פ"א מ"ה ד"ה

יש אומרים שאתרוג אינו חייב בפאה, שאין לקיטתו כאחת⁴⁶. ויש אומרים שאתרוג חייב בפאה⁴⁷.

1. ראוי להכניסו לקיום או מכניסו לקיום ממש

יש מי שאומר שאפילו צריכים לייבשו כדי שיהיה ראוי לקיום ובשעת קצירה עדיין אינו ראוי לקיום, מכל מקום חייב⁴⁸. ויש מי שאומר שאף במינים שמכניסים לקיום, חייב בפאה רק אם מכניס אותם בפועל לקיום אך אם אינו מכניסם בפועל – פטורים⁴⁹.

-
- והחרובין ומ"ד ד"ה ולקיטתן; מהר"ם חביב פני משה פ"א ה"ד ד"ה ולקיטתו וד"ה האוג; פני משה פ"א ה"ד ד"ה והחרובים; תפא"י פ"א אות כו והלכתא גבירתא פ"א מ"ה. וראה משנת ארץ ישראל פאה, עמ' 74.
46. תוס' קידושין ג ע"א ד"ה מה, הובא במלאכת שלמה ביכורים פ"ב מ"ו ד"ה ולשביעית; תוס' רא"ש קידושין ב ע"ב ד"ה אתרוג; חידושי הרא"ה קידושין ג ע"ב; חזו"א שביעית סי' ז ס"ק כח ובסוף הסימן עמ' 217 סד"ה ירוש' וד"ה שיעור ועמ' 218 אות א והוסיף שאף אין מכניסים אותו לקיום; חדושים ובאורים פאה סי' א ס"ק ו ד"ה והנה אך נחשב מכניסו לקיום שם ד"ה תפ"ז.
47. ראב"ד הובא במאירי קידושין ב ע"ב ד"ה ולענין; רשב"א ר"ה יד ע"ב ד"ה הא דתנן; ריטב"א ר"ה יד ע"ב ד"ה דתנן; וראה הערת ר"ח דימיטרובסקי שם הע' 807 שהוא מדרבנן; ר"ן ר"ה יד ע"ב ד"ה אתרוג. וראה רמב"ן קידושין ב ע"ב ד"ה אתרוג, רשב"א קידושין ב ע"ב ד"ה אתרוג, ריטב"א קידושין ב ע"ב ד"ה הא דתנן, הובא במלאכת שלמה ביכורים פ"ב מ"ו ד"ה ולשביעית וראב"ד הובא בתלמיד הרשב"א קידושין ב ע"ב ד"ה קשיא, שהסתפקו בד"ה זה. וראה באור שיטה זו בדרך אמונה פ"ב בה"ל סד"ה וכל.
- על המחלוקת בענין חיוב פאה בתפוזים ולימונים, ראה לעיל בהערות להלכה א אות ג-ד.
48. נצי"ב העמק שאלה צח אות ב; משנה ראשונה פ"ג מ"ד ד"ה האמהות; אור פני מלך פ"ב ה"ב ד"ה השומין.
- וראה שערי אמונה פ"א ס"ק כג ד"ה והנה ודרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק סח שבאר ברמב"ם שאם בזמנינו ישתנה המנהג ויהיו אילנות נוספים שהרוב יכניסו לקיום יתחייבו בפאה.
49. תורת זרעים פ"א מ"ד, אך אם מצד עצמם ראויים להכניסם לקיום אלא שלא מכניסים לקיום מפני סיבה אחרת, כגון בשל דליקה שנפלה בשעת הקציר, הרי זה נקרא מכניסו לקיום; וראה מקדש דוד סי' סב אות ג ד"ה אמרינן בירושלמי על ההיא דמחליק; משאת משה זרעים סי' לט אות ב ד"ה ונראה; ביכורי ארץ פאה פ"א מ"ה. וראה רש"ס פ"א ה"ד ד"ה וקטפת; שדה יהושע פ"א ה"ד ד"ה ומשני; מהר"א פולדא פ"א ה"ד ד"ה מלילות ופני משה פ"א ה"ד ד"ה שנייא, ע"פ הירושלמי, שמלילות אינן נחשבות מכניסו לקיום.
- בס' חובת גידולי הארץ הטי"ו גידולי ציון סד"ה וכן האמהות העיר שבפאה לא המין קובע אלא אם מתקיים.

ז. מינים המתקיימים ע"י כבישה או הטמנה בקרקע

רמב"ם והענבים והזיתים והתמרים בין רטובים בין יבשים⁵⁰... השומים והבצלים הייבין בפאה⁵¹ שהרי מייבשין אותן ומכניסין אותן לקיום⁵²...

יש אומרים שהלפת שמכניסים אותה לקיום ע"י דבר אחר, דהיינו בכבישה, אין זה נקרא מכניסו לקיום ופטורה מן הפאה⁵³. לשיטה זו יש אומרים שאף קיום ע"י הטמנה בקרקע הוא קיום ע"י דבר אחר, ופטור מפאה⁵⁴.

ויש מי שאומר שמינים שדרך לכובשם בחומץ וחרדל וכה"ג, אם עיקר דרך אכילת הפרי על ידי כבישה כמו לפת, נקרא מכניסו לקיום וחייב בפאה. אך אם הכבישה אינה תשמישו החשוב של הפרי – פטור, וכן העלים והשורשים של הלפת שכובשים אותם אגב האמהות ולא בפני עצמם, פטורים מפאה⁵⁵.

50. בדפוסים: בין יבשים בין רכים. ופסק כרבנן בירושלמי פ"א ה"ד – מים חיים כאן ד"ה והתמרים; פאת השולחן סי' ה ב"י ס"ק ז; נחמות א"י פ"א מ"ה ד"ה ובאילן וד"ה הלכה למעשה ממשנה ה'; אור שמח כאן. ובכפתור ופרח פני"ב משמע שפסק כמ"ד שרוטבות תמרה פטורות תוספתא פ"א ה"ז. וראה מ' כסלו התמר היבש והלח, תחומין יג, עמ' 116-122.

51. משנה פ"ג מ"ד-מ"ה וראה פ"ו מ"ט-מ"י; בבלי נדה נ ע"א.

52. ראה שאילתות קדושים צח.

והכוונה ראשי שומים וראשי בצלים, אבל ירקותיהן הרי הן כשאר ירקות ואין מכניסין לקיום ואין חייבים בפאה – פי' הרמב"ם לר"י קאפח כאן אות ו וראה דרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק צט.

53. דעת חכמים פסחים נו לפי פי' רש"י אוצר הגאונים שם סי' קפח, ר"ח שם ע"ב, פי' הריב"ן, תוס' הרשב"א ותוס' רבנו פרץ שם ע"ב ד"ה ראשי ותוס' ר"י"ד שם ע"ב, שקיום ע"י דבר אחר הוא בכבישה, ולשיטה זו "ראשי לפתות" בגמ' הוא החלק הקשה שבאדמה כהסבר תוס' חולין צט ע"ב ד"ה בראשי וכן בתוס' הרא"ש שם; שפת אמת פסחים נו ע"ב ד"ה ומכניסו לקיום; דרך אמונה פ"ב ה"א ס"ק ה ובה"ל ד"ה ומכניסין בדעת הרמב"ם כאן והר"ש כלאים פ"א מ"ט והראשונים הנ"ל, ושערי אמונה פ"א ס"ק כד ד"ה ר"ש וד"ה שם ובמכניסו בדעת הר"ש פ"א מ"ד. וראה דרך אמונה פ"ב ה"ב צה"ל ס"ק סא שהסתפק אם קיום ע"י מליחה נקרא ג"כ מכניסו לקיום ע"י דבר אחר וראה שערי אמונה פ"א ס"ק כב ד"ה אמנם.

54. פי' הריב"ן ותוס' חכמי אנגליה פסחים נו ע"ב ד"ה ראשי.

55. דרך אמונה פ"ב ה"א סעיף ה ובה"ל ד"ה ומכניסין בדעת החזו"א שביעית סי' ז בסוף הסימן ד"ה והאי ראשי לפת; וראה תוספתא כפשוטה ח"ד עמ' 543 הע' 97 בדעת רש"י פסחים נו ע"ב.

יש מי שאומר, שבזמנינו שמאחסנים את הפירות והירקות במקררים גדולים או משמרים בקופסאות שימורים ומתקיימים כל השנה, אין זה נקרא מכניסו לקיום ע"י דבר אחר, והכל נקרא מכניסו לקיום וחייב בפאה⁵⁶.

ה. חיוב ירק בפאה

רמב"ם וכן ירק⁵⁷ פטור, שאין מכניסין אותו לקיום⁵⁸... האמהות של בצלים שמניחין אותן בארץ ליקח מהן הזרע חייבות בפאה⁵⁹ וכן כל כיוצא בהן⁶⁰.

56. דרך אמונה פ"ב סעי' ב בה"ל ד"ה והרמונים. וראה שו"ת דגל ראובן ח"ב סי' כט ד"ה וע"ד השאלה שגם אם מתקיים רק אם מכניס את הפרי למקום קר, הרי זה נחשב שמכניסים אותו לקיום. אך ראה חידושי בתרא פאה אות כט שהביא שלכאורה מקרר שלנו דומה לכבישה. וראה לעיל פ"ב ה"א הע' 28-29.

57. ראה הגדרתו ברמב"ם ה' כלאים פ"א ה' ח-ט וע"י מקדש דוד סי' ס אות ב ד"ה הנה השנו"א. וכגון: הקישואים והדלועים והאבטיחים והמלפפונות – ספרא קדושים פרשה א פרק א אות ז, הובא בר"ש פ"א מ"ד ד"ה ובתורת, ובסמ"ג לאוין רפד ועוד.

58. ספרא קדושים פרשה א פרק א, אות ז; בבלי שבת סח ע"א; פסחים נו ע"ב; נדה נ ע"א; ראה גם משנה פסחים פ"ד מ"ח ותוספתא פ"א ה"ז.

ר"ת תוס' שבת סח ע"א ד"ה ואילו, תוס' נידה נ ע"א ד"ה למעוטי ותוספי הרא"ש שם; ר"ש פ"א מ"ד ד"ה בירושלמי באר שלא תקנו פאה בירק משום שאין מכניסים אותם לקיום ולכן אינם חשובים ושווים מעט והעניינים יפסידו אם ימתינו להם יותר ממה שירוויחו במקום אחר. וראה רש"י פסחים נו ע"א ד"ה ומיחו וזו ע"א ד"ה אין נותנין שבאר שאין נותנים פאה לירק משום שמפקיע אותו מן המעשר, שפאה פטורה ממעשר.

בעטרת ראש פ"א מ"ד אות ז חקר אם הניח מדעתו פאה באלו שפטורים אם יש עליו דין פאה, ובהר המלך ח"ד עמ' קיח פ"ב ה"ב ד"ה בספר כתב שהיודע שירק פטור ובכל זאת מפריש מטעם פאה ולא מטעם הפקר, הרי זה פאה.

59. פאה פ"ג מ"ד וכת"ק ראה פיה"מ לרמב"ם שם והערת ר"י קאפח שהסביר מה הן אמהות, וכתב שדברי הרמב"ם הם לפי הסברו של רב בירושלמי פ"ג ה"ד, ראה גם רש"י שם, הובא במלאכת שלמה פ"ג מ"ד.

בפני משה פ"ג ה"ד ומראה הפנים שם מבאר ע"פ הירושלמי שהאמהות חייבות למרות שלא מכניס אותן לקיום, משום שאת רוב הבצלים מכניסים לקיום. והגר"א שנו"א הקצר פ"ג מ"ד ד"ה האמהות באר שגם אם מכניס רק מיעוט לקיום הרי זה נחשב מכניס לקיום וחייב ובאר בדרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק קב, שמין שאין מכניסים את רוב פירותיו לקיום אלא רק מיעוט מהם, הרי זה נקרא מכניס לקיום; וראה ישורון ח"ח עמ' שמט. ובמשנה ראשונה פ"ג מ"ד ד"ה האמהות באר שהאמהות אין מכניסים אותן לקיום, שהרי הן משתהות בארץ ומתקלקלות ואינן מתקיימות, אך כיון שראויות לקיום אילו לא הניחן זמן מרובה בארץ, הרי זה נקרא מכניסו לקיום. ובדרך אמונה פ"ב סעיף לב באר ע"פ הר"ש פ"ג מ"ד ד"ה פירוש שהיות ומי שיש לו מעט בצלים מכניס את האמהות לקיום, הרי זה נחשב שהן נכנסות לקיום וכן באר בפסקי הר"מ פרובינצאלו פ"ג אות ה.

60. סמ"ג לאוין רפד; חינוך מצוה רטז; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' ו;

ירק פטור מפאה⁶¹. ויש אומרים שירקות שיש בפירותיהם חמשת התנאים המנויים בהלכה א חייב בפאה ומנו בין החייבים: לפת וקפלוט שומין ובצלים⁶². ויש ירקות שאין מכניסם לקיום ופטורם חכמים והם: והקשואים והדלועים והאבטיחים והמלפפונים⁶³.

יש אומרים שאמהות של לפת וקפלוט חייבים בפאה, שהם מתקיימים⁶⁴, אבל ראשי לפתות שהם עלי הלפת שמכניסים אותם לקיום ע"י דבר אחר, שהם האמהות, פטורים מן הפאה⁶⁵.

פאת השולחן ס"ה סעי' ב; ערוך השולחן זרעים ה' פאה ס"ה א סעי' ז. שבת וחרדל אינם ירק אלא זרעים וחייבים בפאה – כפתור ופרח פרק נב ע"פ המשנה פ"ג מ"ב, ריבמ"ץ, ר"ש, פי הרא"ש ורע"ב פ"ג מ"ב; מים חיים כאן ד"ה שבת; פאת השולחן ס"ה סעי' ב – ראה זיהוי מניס אלו בפיה"מ לרמב"ם פ"ג מ"ב ובהערות ר"י קאפח שם, ואצל ר"ד פיקסלר מסורה ליוסף ה, עמ' 290 ועמ' 296.

וכן לוף חייב בפאה רש"ס פ"א ה"ד ד"ה ומכניסו, הובא במלאכת שלמה פ"ג מ"ד ד"ה כלל אמרו, וראה להלן רמב"ם פ"ה ה"ח; ראה זיהוי אצל י' פליקס, כלאי זרעים והרכבה, עמ' 221-222.

61. רמב"ם כאן.

62. רא"ש פ"א מ"ד ד"ה ולקיטתו כאחד.

63. רא"ש פ"א מ"ד ד"ה ולקיטתו כאחד.

64. רש"י פסחים נו ע"ב ד"ה ללפת; פי הרא"ש פ"א מ"ד ד"ה ומכניסו; מאירי פסחים נו ע"ב; תוס' חכמי אנגליה קידושין ב ע"ב ד"ה ולירק; חובת גידולי הארץ הט"ו גידולי ציון ד"ה וכן האמהות. וראה רש"י שבת סח ע"א ד"ה למעוטי שכתב שלפת וקפלוטות פטורים מפאה. על זיהוי הלפת ראה, י' פליקס כלאי זרעים והרכבה עמ' 74-78 וז' עמר גידולי ארץ-ישראל בימי הביניים, עמ' 282, על זיהוי הקפלוטין ראה י' פליקס שם עמ' 60-62 וז' עמר שם עמ' 297.

המאירי שם כתב שכרוב פטור מפאה, אך בתוס' הרא"ש קידושין ב ע"ב ד"ה אתרוג כתב שאף כרוב חייב וכתב שאף 'דלעת' חייבת אך נראה שצ"ל 'לפת', ראה לעיל הע' 15. על זיהוי הכרוב ראה ז' עמר שם עמ' 279-281.

65. דעת חכמים פסחים נו ע"ב לפי פי רש"י ד"ה ראשי לפתות; מאירי פסחים נו ע"א ד"ה והשלישית וע"ב ד"ה הלפת; כפתור ופרח פנ"ב; מים חיים כאן ד"ה וכן הירק; פאת השולחן ס"ה ה ב"י ס"ק יג; נחמות א"י פ"א מ"ה ד"ה התנאי החמישי; אור הישר פ"א מ"ד בדעת הרמב"ם כאן; חזו"א שביעית ס"ה ז בסוף הסימן והוסף שאף השורשים הדקים המתפשטים בארץ שהם לדעתו "ראשי לפתות" לפי תוס' חולין צט ע"ב ד"ה בראשי הם בכלל מכניסו לקיום ע"י דבר אחר כמו העלים. ולדברי החזו"א קיום העלים והשורשים על ידי האמהות הוא כשכובשים אותם עם הלפת, כפי ר"ח שם, ראה להלן אות יב, וכ"נ בתוס' חכמי אנגליה פסחים שם, אך כתב בדרך אמונה פ"ב ה"א בה"ל ד"ה ומכניסין שאין הסבר זה מוכרח, שיתכן שאין לפרש שמתקיימים ע"י כבישה אלא ע"י יבוש ואגב האמהות דהיינו גוף הלפת עצמו מייבשים גם את העלים. ובאר שם בצה"ל ס"ק כד שחייב פאה בעלי הלפת הכוונה שאין צריך ליתן אחד מששים רק נגד גוף הלפת ולא נגד העלים, או שמדובר בקוצר רק את העלים ומשאיר את העיקרים בקרקע.

יש אומרים שראשי לפתות ודומיהם חייבים בפאה, שמכניסים לקיום ע"י דבר אחר חייב⁶⁶.

יש אומרים שאפונים השופין חייבים בפאה, אך אפונים הגמלונים הם מין ירק ואינם חייבים בפאה⁶⁷.

יש אומרים שאף אפונים הגמלונים חייבים בפאה, שמכניסים אותם לקיום⁶⁸.

יש אומרים שקולקס הוא מין ירק ופטור מפאה⁶⁹. יש מי שאומר שגם את הקולקס מכניסים לקיום וחייב בפאה⁷⁰.

66. דעת בעל הלכות גדולות ה' פאה ע"פ גרסתו בבבלי פסחים נו ע"ב: "נותנין פאה ללפת", ראה פאת השולחן סי' ה סעי' ב וב"י ס"ק יד.

67. דעה ראשונה בריבמ"ץ פ"ג מ"ג ד"ה וכן אם מחליק באפונין; ר"ש ופ"י הרא"ש פ"ג מ"ג ד"ה וכן באפונים; רש"י פ"ג ה"ג ד"ה וכן באפונים, בהסבר הראשון; ר"י קורקוס פ"ג ה"ג; תו"ט פ"ג מ"ג ד"ה באפונין; ע"פ החיים פ"ג מ"ג ד"ה וכן באפונים; מ"ס חיים פ"ג ה"ג; הון עשיר פ"ג מ"ג; לחם שמים פ"א מ"ד, הובא בתוס' אנשי שם פ"א מ"ד ד"ה בכלל; פאת השולחן סי' ו ב"י ס"ק כט. ע"פ המשנה כלאים פ"ג מ"ב המחלקת בין אפונים השופין לאפונים הגמלונים לענין כלאים. לזיהוי האפונין ראה ר"ד פיקסלר מסורה ליוסף ה, עמ' 298 ערך אפונין.

68. דעה שניה בריבמ"ץ שם; רש"י שם, בהסבר השני. ע"פ המשנה פאה פ"ג מ"ג שלא חלקה בין סוגי אפונים, ואף אותם שהם מין ירק לענין כלאים, חייבים בפאה וזרעם מתקיים.

69. מהר"ם חביב פני משה פ"א ה"ד ד"ה קולקס; פני משה פ"א ה"ד ד"ה לירק; באורי הגר"א לירושלמי פ"א ה"ד ד"ה ולפאה; פאת השולחן סי' ה סעי' ב ע"פ הירושלמי פ"א ה"ד; שערי ירושלמי פ"א ה"ד ד"ה קולקס; אהבת ציון פ"א ה"ד ד"ה קולקס; חובת גידולי הארץ הט"ו גידולי ציון ד"ה וכן ירק; השדה פ"א מ"ה ד"ה הא; תולדות יצחק פ"א ה"ד ד"ה כירק; חידושים וביאורים לירושלמי לר"מ פיינשטיין בסוף ירושלמי מכון מוצל מאש, פ"א אות טז. ובמים חיים כאן ד"ה שבת ומהר"א פולדא פ"א ה"ד ד"ה לירקות כתבו שדינו ספק וראה גם שדה יהושע פ"א ה"ד ד"ה לירק. וע"י שו"ע יו"ד סי' ר"ז סעי' ו על הקולקס לענין נדרים.

על זיהוי הקולקס ראה במפרשי הירושלמי שם ובמה שהביא ז' עמר, גידולי ארץ-ישראל בימי הביניים, עמ' 293-294 על אופני זיהויו.

70. רש"י פ"א ה"ד ד"ה ומכניסו, הובא במלאכת שלמה פ"ג מ"ד ד"ה כלל אמרו; וראה פי' רש"י בסוף ה"ד ופ"ב ה"א ד"ה והא תני בור ופ"ו ה"י ד"ה לוף ושביעית פ"ה ה"ב ד"ה הטומן, ראה ז' עמר בהערה הקודמת; ראה דרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק צד בדעת כפתור ופרח פנ"ב. ובאמונת יוסף פ"א סה"ד כתב שאין בו חיוב פאה אלא במקום שנלקט כולו בפועל כאחת.

הלכה ג

- א. שיעור קרקע החייבת בפאה
 ב. חיוב פאה בעציץ נקוב ושאינו
 ג. חיוב קרקע של שותפות ושל
 ציבור בפאה
 ד. חיוב שותפות עם גוי בפאה נקוב

רמב"ם

וקרקע כל שהוא חייבת בפאה¹, ואפילו היתה של שותפין², שנאמר קציר ארצכם³, אפילו של רבים⁴.

א. שיעור קרקע החייבת בפאה

רמב"ם וקרקע כל שהוא חייבת בפאה⁵

יש אומרים ש'קרקע כל שהיא', היא קרקע שיש בה לפחות קלח אחד ובו כמה שבולים, שיכול להשאיר מהם פאה⁶. ומתוך כך יש שלמדו שאפילו קרקע כל

1. משנה פ"ג מ"ו כ"י עקיבא וכך פסק בפיה"מ פ"ג מ"ז ומ"ט; ירושלמי קידושין פ"א ה"ה; בבלי קידושין כו ע"א, ב"ב כז ע"א, ב"ב קנ ע"א; רי"ף ב"ב מד ע"א.
 2. משנה פ"ג מ"ה. וראה להלן פ"ג ה"ז וה"כ.
 3. ויקרא יט, ט; כג, כב.
 4. בבלי חולין קלה ע"ב.
 5. הקונה קמה כלשהי ללא קרקע, חייבת בפאה – כן כתבו בהסבר הירושלמי פ"ג ה"ז: מלאכת שלמה פ"ג מ"ו ד"ה בפאה; גר"א לירושלמי שם ד"ה וליתני; מהר"א פולדא שם בפירוש השני; רש"ש פ"ג מ"ו; רידב"ז שם ד"ה ר"מ; שערי ירושלמי שם ד"ה ר' מנא; דרך אמונה פ"ב ס"ג בה"ל ד"ה קרקע וצה"ל ס"ק קט ושערי אמונה פ"ג מ"ו ס"ק יז ד"ה ובירור. ראה ריבמ"ץ ורי"ש פ"ג מ"ה ד"ה המוכר, פי הרא"ש פ"ג מ"ה ד"ה קלחי ורע"ב פ"ג מ"ה ד"ה המוכר, שיש חיוב פאה גם בקמה ללא קרקע. בלחם שמים פ"ג מ"ה ד"ה המוכר ותפא"י פ"ג אות כד וראה בועז שם אות ב כתבו שאם אין לו בעלות על הקרקע ממנה עולה הקלח, אינו מתחייב בפאה; וראה תורת הארץ ח"א פ"ה אות פ-צ ומעדני ארץ פ"א ה"ב אות א.
 6. ירושלמי פ"ג ה"ז, וכן כתבו: ריבמ"ץ פ"ג מ"ו ד"ה ר' עקיבא; ר"ש פ"ג מ"ו ד"ה כל שהוא; תוס' נדרים ו ע"ב ד"ה מכלל; רמב"ן ב"ב כז ע"ב ד"ה הכא; ר"י קרקושא ב"ב פז ע"ב ד"ה קרקע; פי הרא"ש פ"ג מ"ו ד"ה כדי; תוס' רא"ש קידושין כו ע"א ד"ה קרקע; סמ"ג לאוין רפד; ריטב"א קידושין כו ע"א ד"ה הא ובי"ב כז ע"ב ד"ה בחיטי; כפתור ופרח פנ"ב; שיטה לא נודע למי קידושין כו ע"א ד"ה קרקע; חידושי ופירושי המהרי"ק ויקרא יט, ט; רדב"ז, ר"י קורקוס וקרית ספר כאן; כס"מ להלן ה"ל יא ד"ה ואם נתן; תוי"ט פ"ג מ"ו ד"ה כל שהוא; פאת השולחן פ"ה סעי' ג; מנחת חינוך מצוה תקצב-תקצג אות ד; חובת גידולי הארץ ה"ל טז.
- בירושלמי שם נאמר "קלח אחד ובו חמש שבולים", ובארו לחם משנה למשניות, פ"ג מ"ו ד"ה קרקע, הובא בתוס' אנשי שם פ"ג מ"ו ד"ה כל שהו ובדברי ישראל על חכמת אדם שערי

שהיא ממש חייבת בפאה.⁷

יש אומרים ש'קרקע כל שהיא' לאו דוקא אלא שלשה על שלשה טפחים.⁸

יש מי שאומר ש'קרקע כל שהיא' היא בשיעור טפח על טפח.⁹

יש מי שאומר שרק בתבואה וקטניות וירקות שמכניסים לקיום¹⁰ קרקע כל שהיא חייבת, אך באילנות משמע שאינו חייב בפאה אלא אם יש לו קרקע שש עשרה אמות סביב לאילן, שהוא שיעור יניקתו.¹¹

ב. חיוב פאה בעציץ נקוב ושאינו נקוב

עציץ נקוב חייב בפאה מהתורה, שהרי דינו כקרקע לכל דבר.¹²

צדק פכ"ג אות כה ותולדות יצחק שם ד"ה תיפטר שהוא משום שהמבזבו אל יבזבו יותר מחומש – כתובות נע"א. אך ראה פני משה ד"ה תיפטר, שדה יהושע ד"ה בשהיה והר המלך ח"ד עמ' קיט הי"ג שחמש שבלים לאו דווקא, ובדרך אמונה פ"ב ס"ג צה"ל ס"ק קז ובה"ל ד"ה קרקע כתב שאפילו יצאו שני שיבולים חייב בפאה, אמנם חצי שבולת אין זה דרך קצירה ופטור וראה גם משנת יעקב כאן ומעדני ארץ פ"א ה"א אות א ד"ה אך א"כ; והוסיף שם בדרך אמונה צה"ל ס"ק קח, שאין חייב לקצור שיבולת אחת ולהשאיר אחת ואם רצה יקצור כל השיבולת למטה ויהיה פטור מפאה; אך במעדני ארץ שם ד"ה אלא וד"ה ונראה כתב שאסור לקצור הכל בבת אחת ושכ"מ ברמב"ם פ"א ה"א.

7. תוסי' קידושין כו ע"א ד"ה קרקע, ב"ב קנ ע"א ד"ה וכל על פי הירושלמי שבהערה הקודמת, ואף שבמקומות אחרים יש ליכל שהוא' שיעור; יחוסי תנאים ואמוראים ערך חצפית; רמב"ן ב"ב כז ע"ב ד"ה הכא; רשב"א ב"ב כ"ז ע"ב ד"ה הכא; ר"י קרקושא ב"ב פז ע"ב ד"ה קרקע; תוסי' הרא"ש קידושין כו ע"א ד"ה קרקע וראה נדה כו ע"ב ד"ה וכמה; ריטב"א קידושין כו ע"א ד"ה הא וב"ב כז ע"ב ד"ה בחיטי; מים חיים כאן; פאת השולחן פ"ה ב"י ס"ק יז; אור הישר לירושלמי פ"ג ה"ז ד"ה ר"ע; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ג אות עא. וראה גם לקוטי ספר הדין לר"י אלברצלוני, תשובות הגאונים, אסף, סי' קה.

8. רמב"ן ב"ב כז ע"ב; וריטב"א ב"ב שם בשם יש אומרים, שג' טפחים הוא שיעור יניקת זרעונים ראה חוקות הארץ פ"ד ה"ט והע" 14; ר"ש פ"ג מ"ו ד"ה ובכורים בפירוש הראשון ודוחה אותו ע"פ הירושלמי; רשב"א ב"ב כז ע"ב בתחילת דבריו; ועי' חידושי הר"י בירב קידושין כו ע"א ד"ה ירושלמי.

9. יעב"ץ משנה לחם פ"ג מ"ו ד"ה קרקע בדעת הבבלי קידושין כו ע"ב החלוק לדעתו על הירושלמי שלעיל הע" 5.

10. ראה לעיל ה"ב.

11. מים חיים פ"ג מ"ו, הובא בתוסי' חדשים שם ד"ה ומה בהסבר הרע"ב שם ד"ה ובכורים; שיחת דקלים, עובדיה, פ"ג מ"ה ד"ה וא"ל. ועי' ר"ש פ"ג מ"ו ד"ה כל שהוא וד"ה ובכורים. ועטרת ראש פ"ג מ"ו ד"ה רע"ק הקשה על שיטה זו, שבפאה העיקר שהפירות שלו ולא הקרקע ראה לעיל הע" 5.

12. תוסי' שבת צה ע"א ד"ה ורמינהו; אלפי מנשה על פשטים ופרושים עה"ת לר"י מווינא, פ' בחקותי עמ' 133; ערוך השולחן זרעים הל' פאה סי' ב סעי' יח; מעדני ארץ פ"א ה"א אות ב.

יש אומרים שעציץ שאינו נקוב אינו כארץ ואינו חייב בפאה לא מן התורה ולא מדרבנן¹³.

ויש אומרים שעציץ שאינו נקוב פטור מפאה מהתורה אך חייב מדרבנן אע"פ שאינו כארץ, כמו שחייב במעשר מדבריהם, שאין למעט מ'גידוליו מן הארץ' אלא מין שאין גידולו מן הארץ¹⁴.

ג. חיוב קרקע של שותפות ושל ציבור בפאה

רמב"ם ואפילו היתה של שותפין¹⁵ ... אפילו של רבים¹⁶

קרקע של ציבור כגון עיר או ישוב פטורה מפאה, וכן קרקע של כל ישראל שאין לאדם חלק מוגדר פטורה¹⁷.

ד. חיוב שותפות עם גוי בפאה

יש אומרים שאף קרקע בבעלות משותפת של ישראל וגוי, חייבת בפאה בחלקו של ישראל, בתנאי שהוא מוכר במחובר¹⁸. ויש מי שאומר שכל זמן שלא חלקו

13. לחם שמים פ"א מ"ד ד"ה והתבואה, הובא בתוס' אנשי שם פ"א מ"ד ד"ה בכלל; משנת ר' נתן פ"א מ"ד ד"ה בתי"ט ד"ה בכלל.

14. מנחת חינוך ר"ז אות ב; גפי אש פ"א מ"ד ד"ה בכלל; שערי אמונה פ"א מ"ד ס"ק כ ד"ה וגידולו ודרך אמונה פאה פ"א ה"י יד סעיף פא ובה"ל שם ד"ה אלא; מעדני ארץ פאה פ"ב ה"א. ועי' התורה והארץ ח"ג עמ' 29.

תוס' הרי"ד ירושלמי סוף מעשרות ד"ה והשתא כתב שיש חיוב פאה בבית ובספר השדה פ"א מ"ה ד"ה והא כתב שחיוב פאה במה שגדל בבית מקורה הוא ספק מתנות עניים וחייב, אך במעדני ארץ שם כתב שאולי לענין פאה רק שדה חייב ולא בית, עיי"ש ובמעדני ארץ כלאים פ"א ה"א אות ז. ראה עוד באר המלך ח"ז ענייני שביעית ב אות ז עמ' קכד.

15. משנה פ"ג מ"ה. וראה להלן פ"ג ה"ט"ז וה"כ.

16. במנחת חינוך מצוה תקצב-תקצג אות ה הסתפק אם קרקע של שותפין חייבת גם בלקט ושכחה.

וכתבו פאת השולחן פ"ה ב"י ס"ק יז, אמרי בינה או"ח סי' ח ד"ה ולפ"ז והר המלך ח"ד עמ' קיט ה"ג, שקרקע של שותפין חייבת בפאה אף אם אין לכל אחד מהם שיעור חשוב כדי חיוב ראה להלן אות א.

16. בבלי חולין קלה ע"ב. ובאר רש"י חולין קלה ע"ב ד"ה ישראל שכל ישראל נקראים בלשון יחיד. וכן פסקו: סמ"ג לאוין רפד; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג ס"ז; פאת השולחן סי' ה סעי' ג; ערוך השולחן זרעים ה"ל פאה סי' ב סעי' יח-ט.

17. עיר הקודש והמקדש פ"א סי' ד.

18. כס"מ פ"ד הכ"ה; מים חיים כאן; פאת השולחן פ"ה סעי' ג ובביש"ר ס"ק יח, וכתב שדעה זו עיקר בדעת הרמב"ם כאן ולהלן פ"ד הכ"ה, כרבנן חולין קלה, החולקים על ר' אלעאי וכת"ק בספרא קדושים פרשה א פרק א, אות יא ות"ק בתוספתא פ"ב ה"ט וירושלמי פ"ד ה"ד; גר"א לירושלמי פ"ד ה"ד; אמרי בינה או"ח סי' ח ד"ה ולפ"ז.

ביניהם את השותפות כל הקרקע חייבת בפאה¹⁹.

יש אומרים ששותפות גוי פוטרת את כל הקרקע מפאה²⁰. ו"א שלשיטה זו אם הגוי אינו מקפיד שישראל יחלוק בעודו במחבר, חלקו של ישראל חייב²¹.

וכן כתבו בדעת הרמב"ם: מתנות כהונה לספרא קדושים פרק א; מנחת חינוך מצוה רטז אות ח ומצוה תקצג אות ה; שו"ת שאילת דוד ח"א יו"ד סי' ח הגה"ה ב; נשמת חיים ריינהאלד, פ"ג מ"ה תוספות חיים ד"ה ושוב; נחמות א"י פ"ד מ"ו; חידושי רא"ז מלצר פ"ב ה"ג; נטעי הכרם מתנות עניים עמ' יד; השדה פ"ג מ"ה סד"ה ושותפות; אבי עזרי הל' מזוזה פ"ו הי"ב.

יש אומרים שבשותפות עם נכרי צריך שיהיה בחלק של ישראל לבדו כשיעור החייב בפאה: אמרי בינה שם; אבי עזרי שם ד"ה ומעתה וד"ה ולאחר; הר המלך ח"ד עמ' קיט ה"ג. ראה לעיל אות א.

וראה רש"י פ"ד ה"ד ד"ה חלקו וד"ה וחלקו שכתב שחלקו של ישראל חייב בלקט שכחה ופאה אף אם קצרוהו פועלי גוים, וחלקו של גוי פטור אף אם קצרוהו פועלי ישראל וכ"כ תורת הארץ ח"א פ"ה אות כא.

במים חיים פ"ב ה"ד ד"ה או ופאת השולחן שם סעי' ד הביאו דין נוסף מהתוספתא שם, שגוי שמכר קמתו לישראל לקצור חייב בפאה, וישראל שמכר קמתו לנכרי לקצור פטור מן הפאה, מעדני ארץ פ"ב ה"ט אות א וספר השדה פ"ד מ"ו; ויש מי שאומר שמדרבנן חייב לשלם לעניים את מה שהזיק להם בכך שהפקיע את השדה מחובת פאה – ערוך השולחן זרעים הל' פאה סי' ד סעי' ה. ובדרך אמונה פ"ב סעיף לח הביא מהספרא שם שגוי ששכר ישראל שיקצור לו שדה פטור מפאה; אך אם היה אריס של הגוי אפשר שחייב בפאה – לסוברים ששותפות גוי חייבת בפאה – שהרי יש לו חלק בה למחצה לשליש ולרביע.

19. פאת השולחן סי' ה סעי' ג ומפרש שדברי ר' חזקיה בשם ר' ירמיה בירושלמי פ"ד ה"ד 'במחלוקת' מובנם שחלקו ביניהם את השותפות. וראה הר המלך ח"ד עמ' קיט ה"ג.

20. ספרא קדושים פרשה א פרק א, אות יא ובבלי חולין קלה ע"ב, ונלמד מ"שדך" ויקרא יט, יט למעט שותפות גוי; ראב"ד בבבלי חולין קלה ע"ב; יראים סי' קיט; מאירי חולין קלה ע"ב ד"ה שדה; ר"י בירב בית יעקב כאן; ים של שלמה חולין פי"א סי' ב, הובא בפאת השולחן פ"ה סעי' ג; חסדי דוד פ"ב ה"ט; הגהות רי"מ גולדשלאק לירושלמי פ"ד ה"ד; ערוך השולחן זרעים הל' פאה סי' ב סעי' יט וסי' ד סעי' א וסעי' י-יא בדעת הרמב"ם, ואם יש לכל אחד מהם חלק מסוים לבדו חייב הישראל בחלקו, כגון בכרם ליין שחלקו של ישראל ניכר בפני עצמו לפני הבצירה מחשש יין נסך; צפנת פענח פ"א ה"ד; חזון יחזקאל פ"ב ה"ט ודרך אמונה פ"ב סי' ג בה"ל ד"ה שנא' וצה"ל ס"ק קיד בדעת הרמב"ם שהשמיט דין זה; הר המלך ח"ד עמ' קכ ה"ד ד"ה ולענין, אך בעמ' קיט ה"ג כתב שאם יש שיעור לשניהם חייבת. ועי' מעשה רקח כאן. וראה להלן פ"ד הכ"ה על שותפות גוי לענין חיוב עוללות.

לשיטה זו גם אריס בשדה גוי פטור מפאה, שזוהי שותפות ממש, אבל החוכר או שוכר שדה מגוי חייב בפאה – ערוך השולחן שם סי' ד סעי' א.

21. דרך אמונה פ"ב סעיף לח כר"ש בתוספתא פ"ב ה"ט עפ"י הסבר החזון יחזקאל שם.

הלכה ד

- א. קצרוה גויים על מנת להזיק
 ב. קצרוה גויים עבור בעל השדה
 ג. קצרוה לסטים
 ד. קצרוה לסטים שלא לאבדה
 ה. שדה שנאכלה על ידי בהמה
 ו. הרי זו פטורה מן הפאה

רמב"ם

שדה שקצרוה גויים לעצמן¹, או קצרוה לסטים, או קרסמוה נמלים, או שברתה הרוח או בהמה, הרי זו פטורה מן הפאה², שחובת הפאה בקמה³.

א. קצרוה גויים על מנת להזיק

רמב"ם שדה שקצרוה גויים לעצמן⁴

יש אומרים שאם קצרו נכרים על מנת להזיק או לגזול או לגבות חוב, אפילו היבול ביד ישראל – השדה פטורה מפאה⁵.

ב. קצרוה גויים עבור בעל השדה בידיעתו ושלא בידיעתו

רמב"ם שדה שקצרוה גויים לעצמן

1. ירושלמי פ"ב ה"ז.
 2. משנה פ"ב מ"ז; ספרא קדושים פרשה א פרק א אות ו; ספרי דברים פ"ט רפב; מדרש תנאים דברים כד יט.
 3. נ"א בקומה. ובפיה"מ שם באר ע"פ הספרא שם שנלמד מ"ובקצרכם" – שנהיה אנחנו הקוצרים. ראה קרית ספר כאן וקרובן אהרן לספרא שם ד"ה ובקצרכם.
 4. ירושלמי פ"ב ה"ז. לדעת הגר"א, ירושלמי פ"א ה"ג ד"ה שלא תאמר, כשם שקציר נכרי פטור כך אם קצר בשביל נכרי, אף אם היא שדה של ישראל ולא זכו הנוכרים אלא בתלוש, פטור מפאה. ראה נטעי הכרם עמ' צ-צב, ודעת החזו"א שביעית סי' ז בסוף הסימן עמ' 218 שחייב.
 5. פיה"מ פ"ב מ"ז ד"ה קצרוהו גוים, ור' הלל לספרא קדושים פרק א אות ו, כגון שקצרוה לפני זמנה – דרך אמונה פ"ב סעיף לט ושערי אמונה פ"ב מ"ז אות טו, ואפי' לא נטלו את התבואה אלא הניחוה. יש שבארו שהוא בגזילה: משכנות יעקב יו"ד סי' סז ד"ה וראיה ברורה דגבי; תפא"י פ"ב אות לג; וכ"מ ברמב"ם פיה"מ שם.
- ובסי' השדה פ"ב מ"ז ד"ה ואיכא למידק, באר שמדובר בגויים שקצרו על דעת לגבות חוב ופטורה אף אם לבסוף פייסם הישראל בדמים. וראה משנת ארץ ישראל פ"ב מ"ז.

שדה שקצרוה גויים פטורה כשקצרוה לעצמם⁶, ואפילו ברצון ישראל⁷.
אם היו הגויים שכירים של ישראל או קצרוה עבורו חייבת במתנות עניים⁸.

6. שדה שקצרוה גויים לעצמן, היינו: שנתן להם בעל השדה במתנה וקצרוה לעצמן ואח"כ נתנו לו במתנה: הגרי"א שנו"א פ"ב מ"ז, ראה מעיני יהושע פ"ב מ"ז; פאת השולחן פ"ה סעי' ה וב"י ס"ק כ; רידב"ז פ"ב ה"ה ד"ה שדה; חובת גידולי הארץ ה"ל יז בגידולי ציון; חדושים ובאורים סי' ד ס"ק א ד"ה מהא.

יש מסבירים שבעל השדה מכר לגוי וחזר וקנה ממנו את התבואה אחרי הקצירה: קול הרמ"ז פ"ב מ"ז ד"ה שדה, הובא בתוס' אנשי שם; רש"י ומשנה ראשונה פ"ב מ"ז. או שבאיזו סיבה מן הסיבות הוחזר הקציר לידי בעליו הישראל – שדה יהושע פ"ב ה"ז ד"ה גמרא.

יש מסבירים שמדובר בגוי שקצר שדה שלו והניח פאה, שאין היא פאה וחייבת במעשר, ואפילו נתגייר לאחר שהניח מקצת קמה: רש"י פ"ב ה"ז ד"ה שדה וד"ה שקצרוה הגויים לעצמן ומלאכת שלמה פ"ב מ"ז ד"ה שדה פירשו. וראה ר"ש פ"ב מ"ז ד"ה תניא ולהלן פ"ב ה"ל ט.

אם רואה גוי קוצר שדה ישראל לעצמו ויכול לעצור אותו ממלאכתו, אל ימנע מלהפריע לו במלאכתו עד שיסיים את הקצירה על מנת להיפטר מחיוב פאה, שזוהי הערמה – חלקת השדה פ"ב ה"ד אות ד ד"ה אם וה"ה אות ב ד"ה ויעוי, בשם ר"ח קנייבסקי.

7. הלכתא גבירתא פ"ב מ"ז; קול סופר פ"ב מ"ז ד"ה שדה.

8. ירושלמי פ"ב ה"ז; רמב"ם להלן ה"י ופיה"מ פ"ב מ"ז; ריבמ"ץ, ר"ש, פי' הרא"ש ורע"ב פ"ב מ"ז; ראב"ד, ר' הלל והמיוחס לר"ש משאנץ לספרא קדושים פרק א אות ו; אור זרוע ח"א סי' רלה וסי' תשס; שו"ת הרא"ש כלל ב, ב; אגודה פאה סוף פ"א; רלב"ג דברים כד יט, ויקרא יט ט; כס"מ, רדב"ז ומהר"י קורקוס כאן; קרבן אהרן לספרא קדושים פ"א אות ו ד"ה פרט; עץ החיים פ"ב מ"ז ד"ה שדה; מים חיים פ"ב ה"ד בדעת הרמב"ם; מהר"ם חביב פני משה פ"ב ה"ה ד"ה שדה; מהר"א פולדא פ"ה ה"ה ד"ה כשקצרוה וד"ה מפני; חזון נחום פ"ב מ"ז, הובא במשכנות הרועים מע' פ אות לא דף רע"ב ע"א ופי' ספרי לר' אליעזר נחום כי תצא פרשה י ד"ה קצירך; פני משה פ"ב ה"ז ד"ה מתניתא בשקצרוה וד"ה אין; גרי"א שנו"א פ"ב מ"ז וירושלמי פ"ב ה"ז ד"ה מתניתא וביאור הגרי"א יו"ד סי' של ס"ק א; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג ה"ח; רע"א הגהות על ספר מחנה אפרים ה"ל שלוחין סי' יא, חידושי רעק"א לשו"ע חו"מ סי' שמו ס"ו ד"ה ואם; נתיבות המשפט חו"מ סי' קפח סוף ס"ק א; שו"ת משכנות יעקב יו"ד סי' סז ד"ה וראיה ברורה דגבי; שערי ירושלמי פ"ב ה"ז דף כה ע"ב; קול סופר פ"ב מ"ז; עטרת ראש פ"ב מ"ז וכי' בדעת הר"ש שאף אם קצר הפועל לעצמו ולא לבעה"ב חייבת בפאה; משנת שלמה ורטהיימר, פ"ב מ"ז ד"ה לעצמן בדעת הרמב"ם והרא"ש; מנחת סולת ח"ג מצוה רטז; שו"ת הסבא קדישא ח"א חו"מ סי' לד; הר צבי זרעים ח"א סי' כו; רא"ד רוזנטל כרם ציון השלם אוצר התרומות, גידולי ציון עמ' קסז, ומשנת יעקב פ"ב ה"ד ד"ה והנה בדעת הרמב"ם; שו"ת משפטי עוזיאל ח"ב אה"ע סי' פח ס"ק טז וח"ד חו"מ סי' כז אות ד; פי' הרמב"ם לר"י קאפח כאן אות ח; מנחת אברהם ח"ג סי' כד אות ד; שו"ת כרם שלמה עמאר, ח"א תו"מ סי' ב אות כא. וראה עוד להלן.

פועל ישראל שקצר שדה של גוי לצורך הגוי, פטור מפאה – מהר"ט אלגאזי ה"ל בכורות פ"ד אות נא, א ד"ה והכי; תפא"י פ"ד אות לו; שם ישראל פ"ב מ"ז ד"ה בהר"ב.

יש אומרים שאף אם קצרוה גויים שאינם פועלים, שלא לעצמם אלא עבור בעל השדה ישראל אך בלא ידיעתו, הרי זה נקרא 'ובקצרכם' וחייבת בפאה⁹. ויש מי שאומר שחייבת בפאה אך פטורה משכחה¹⁰.

יש אומרים שאם קצרו גויים אשר אינם פועלים של בעל השדה בלא ידיעתו, השדה פטורה מן הפאה, שאם אינם פועלים אין זה 'ובקצרכם'¹¹.

ג. קצרוה לסטים

ואפילו קצרוה לסטים מישראל¹². ואף אם הלסטים לא סיימו לקצור את השדה

י"א שאע"פ שאין שליחות לגוי – ראה כס"מ הל' תרומות פ"א הי"א ד"ה כתוב באורחות חיים, בכ"ז כיון שמקבל שכר, ידו כיד בעה"ב וקצירו אינו מפקיע מחיוב פאה – מחנה אפרים הל' שלוחין ושותפין סי' יא; ארעא דרבנן מערכת א אות ה; מנחת חינוך מצוה רטז ס"ק ז וכי שגזרת הכתוב ששדה שקצרה גוי שאינו פועל, אפילו קצרה עבור ישראל פטור מפאה ושכ"מ בירושלמי שם ובר"ש וברע"ב שם; שו"ת עונג יו"ט סוף סי' קט ד"ה והנה לפמשי"כ; גפי אש פ"ב מ"ז; סביב ליראיו על היראים מצוה קנו אות ג. וראה ציון יעקב על מחנה אפרים שם שציון לאחרונים שנשאו ונתנו בדברי המחנ"א.

ובמשנה ראשונה פ"ב מ"ז כתב שאף שאין שליחות לגוי, מדרבנן גזרו לחייב פאה שלא לבטל מצות פאה כשכל אחד יקצור ע"י גוי. ראה גם משכנות הרועים מע"פ אות לא דף רעב ע"ב בשם החזון נחום כ"י בדעת הרמב"ם, ותפא"י פ"ד אות לו. ובשו"ת יהודה יעלה ח"ב סי' ריג כתב שהיא חומרא דאתי לידי קולא שהרי פאה פטורה מן המעשרות.

בתורת הארץ ח"א פ"ה אות יד, תבונה פ"ב ה"ה ד"ה אבל קצרוה, חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ב ה"ה אות מט ומלכים אמניך סוף פ"ח עמ"י ריד כתבו שהקוצר ע"י פועל גוי חייב מדאורייתא, ובדרך אמונה פ"ב ה"ד בה"ל ד"ה שדה ושערי אמונה פ"ב מ"ז אות טז ד"ה מכאן אמרו כתב שכן משמע בירושלמי שם וברמב"ם כאן ובפ"י הראב"ד והמיוחס לר"ש משאנץ שם; ועיי' זרע קודש פריינד, פ"ב מ"ז.

9. מים חיים פ"ב ה"ד בדעת הרמב"ם כאן ופיה"מ פ"ב מ"ז ד"ה קצרוהו, הובא בתוס' רעק"א פ"ב מ"ז אות כג; שערי ירושלמי פ"ב יד ע"ב ד"ה מתני'; אמרי בינה דיני תו"מ סי' יח ד"ה ויש, ושו"ת סי' יא ד"ה וראיתי; קול סופר פ"ב מ"ז ד"ה קצר; חובת גידולי הארץ הל' יז וגידולי ציון שם; השדה פ"ב מ"ז ד"ה ומדאוקימנא; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ב ה"ה אות מט; ביכורי ארץ, טוקר, פ"ב מ"ז ד"ה וכתב בדעת הרמב"ם כאן ופיה"מ; שו"ת דברי שלום מזרחי, ח"ח סי' מז אות ג בדעת הרמב"ם וכי שלחמרא יפריש תו"מ; דרך אמונה פ"ב סעי' ד בה"ל ד"ה שדה בדעת הרמב"ם כאן ופיה"מ שם ושכ"מ בירושלמי שם.

10. מעדני ארץ פ"ב ה"ד והסתפק לעניין לקט ופרט.

11. פאת השולחן פ"ה הל' ה וביש"ר ס"ק כ ושכן דעת הרמב"ם כאן; חזון נחום פ"ב מ"ז; שלום ירושלים פ"ה ה"ה ד"ה שדה וקול סופר פ"ב מ"ז ד"ה קצר בדעת הרע"ב פ"ב מ"ז ד"ה שדה; רי"פ פערלא סה"מ לרס"ג עשה סא ד"ה אלא דמ"מ; ביכורי ארץ, טוקר, פ"ב מ"ז בדעת האור זרוע ח"א סי' תשס.

12. ראב"ד והמיוחס לר"ש משאנץ לספרא קדושים פרק א, אות ו; יראים סי' קכג, ראה גם חובת גידולי הארץ הל' יז בגידולי ציון סד"ה והחילוק, בדעת היראים סי' קיט; רש"י פ"ב מ"ז ד"ה שקצרוה הובא במלאכת שלמה פ"ב מ"ז ד"ה שברתה, ולא הספיקו לגזור

ומצאו הבעלים מקצת קמה, אינו עושה את כולה פאה כל עוד לא התחיל בעצמו לקוצרה¹³.

ד. קצורה לסטים שלא לאבדה

רמב"ם או קצורה לסטים... הרי זו פטורה מן הפאה

לשיטה זו, שדה שקצורה לסטים פטורה תמיד מפאה, בין אם קצורה לאבדה ובין אם קצורה שלא לאבדה¹⁴.

ויש אומרים ששדה שקצורה לסטים פטורה כאשר קצרו הלסטים את השדה לאבדה אבל אם קצורה שלא לאבדה חייבת¹⁵. לשיטה זו יש מי שאומר, שקצורה

העומרים עד שבאו עליהם והניחום; מים חיים פ"ב מ"ז הובא בתוס' חדשים, ופ"ב ה"ד בדעת הרמב"ם כאן; מהר"א פולדא פ"ב ה"ה ד"ה לאבדה; הון עשיר, יין הרקח ושנו"א פ"ב מ"ז; פ"י ספרי דברי רב, פארדו, כי תצא פ"ס רפב ד"ה כי תקצור; פאת השולחן פ"ה סעי' ה, וב"י ס"ק כ בדעת הרמב"ם; תפא"י פ"ב אות לד; תוס' הרי"ד פ"ד ה"ז ד"ה ר' יהודא; ערוך השולחן זרעים ה"ל פאה ס"ד סעי' ב.

13. ניר, פ"ב ה"ה ד"ה מתניתין.

14. מים חיים פ"ב ה"ד בדעת הרמב"ם כאן כר' הושעיא בירושלמי פ"ב ה"ז, שאין חיוב פאה אלא בקמה וכשקצורה הבעלים אבל זה כבר נקצר ועומד; תולדות אדם לספרי דברים פ"ס רפב ד"ה כי תקצור; מראה הפנים פ"ב ה"ז ד"ה מתניתא בדעת הרמב"ם להלן ה"ל ה; גר"א שנו"א פ"ב מ"ז וביאורי הגר"א לירושלמי פ"ב ה"ז ד"ה א"ר הושעיא ופאת השולחן פ"ה סעי' ה וב"י ס"ק כ שמסקנת הירושלמי כר' הושעיא, והלסטים ישראל שאף הוא ישראל גמור לא התחייב במחובר, שעדיין לא קנה אותה, שאין קרקע נגזלת, ובעה"ב הרי לא קצרה, ואחר קצירת הלסטים אף שקנו את התבואה הרי אין חיוב פאה בתלוש כשלא נתחייב במחובר; פאת השולחן שם בדעת הרמב"ם כאן והר"ש פ"ב מ"ז; רע"א גליון הש"ס פ"ב ה"ז בדעת הרמב"ם כאן והכי קי"ל; שלום ירושלים פ"ב ה"ה ד"ה קצורה; אמרי בינה ח"א דיני תו"מ ס"י יח ד"ה והנה בדעת הרמב"ם כאן; ערוך השולחן זרעים ה"ל פאה ס"ד סעי' ג בדעת הרמב"ם להלן ה"ל ה; נחמות א"י פ"ב משנה ז-ח ד"ה פירוש וד"ה ועתה; צפנת פענח כאן; משך חכמה דברים כד, יט ד"ה כי; אמונת זרעים פ"ב מ"ז ד"ה שדה; מנחת סולת ח"ג מצוה רטז ד"ה אמנם; חובת גידולי הארץ ה"ל יז, בגידולי ציון, אור פני מלך פ"ב ה"ד ד"ה והנה גבי, מאמר הרב שאר ישוב כהן בספר הדם הקדוש עמ' 162-165 בדעת הרמב"ם כאן; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ב ה"ה אות נ; דרך אמונה פ"ב סעיף מא ובה"ל ד"ה או ושערי אמונה פ"ב מ"ז אות טו ד"ה והנה ואות טז ד"ה ומה בדעת הרמב"ם כאן ופיה"מ פ"ב מ"ז, והוסיף שגם אם הבעלים קוצר לאיבוד פטור.

15. ירושלמי פ"ב ה"ז לת"ק, הובא בפ"י הרא"ש פ"ב מ"ז ד"ה שדה; המיוחס לר"ש משאנץ לספרא קדושים פרשה א פרק א אות ו; ר' הלל ספרי דברים פ"ס רפב, בחילופי נוסחאות; כפתור ופרח פ"ב; יד דוד פ"ב מ"ז, רע"א שם, פאת השולחן שם וחובת גידולי הארץ שם בדעת הרמב"ם פיה"מ פ"ב מ"ז ד"ה קצרוהו שכתב שאם קצורה גויס להזיק פטורה; אמונת יוסף פ"ו ה"ו ד"ה מה עד וכתב שאם הבעלים קוצר לאיבוד חייב וכ"כ בחידושים וביאורים ס"ד ס"ק ג ד"ה ירו' וד"ה מיהו; תורת ארץ צבי ס"ד אות ה בדעת הרמב"ם כאן

לאבדה שפטורה, הוא שקצרו על מנת לקלקל את הקציר ולהפסידו, אבל אם קצרו לסטים מישראל שלא לאבדה אלא לגזול את הקציר ולקחת אותו לעצמם, הואיל והם ישראל חובת הקצור בקמה והם מתחייבים בפאה והעניים יקחו מן המחובר¹⁶.

ויש מי שאומר ש'לא לאבדה' שחייבת לשיטה זו, היינו שהקציר נשאר ביד בעל השדה והוא מתחייב בפאה¹⁷.

ה. שדה שנאכלה על ידי בהמה

רמב"ם או קרסמוה¹⁸ נמלים, או שברתה הרוח או בהמה, הרי זו פטורה מן הפאה¹⁹.

אם בהמה אכלה את פירות השדה – בעל השדה פטור מפאה²⁰.

- ופיה"מ שם והרא"ש שם; שמחת תורה סי' טו פ"ב ה"ה ד"ה הרמב"ם בדעת הרמב"ם כאן ופיה"מ.
16. המיוחס לר"ש משאנץ שם. וכן בארו הגר"א, יד דוד שם וזכר יצחק ח"א סי' סב ד"ה ובגוף את שיטת ת"ק בירושלמי, וראה מהר"א פולדא פ"ב ה"ה ד"ה לאבדה שבאר בשיטת ת"ק שקצרו שלא לאיבוד נתחייב ביד הגזלן וחייבים הבעלים בפאה שבשעת קצירה לא נפטרה וחזרה הפאה לעומרים.
17. פאת השולחן שם בדעת הרמב"ם פיה"מ שם; וכך בארו שדה יהושע פ"ב ה"ה ד"ה בשקצרוה, יד דוד פ"ב מ"ז ד"ה ירושלמי וחסד לאברהם למשניות, פ"ב מ"ז ד"ה שדה שקצרוהו אליבא דת"ק בירושלמי; תורת ארץ צבי סי' ד אות ה בדעת הרמב"ם כאן ופיה"מ והרא"ש פ"ב מ"ז ד"ה שדה. וראה עוד פני משה פ"ב ה"ז ד"ה לאבדה, מקדש דוד סי' סב אות ב ד"ה הנה בההיא וחידושי רא"ז מלצר לירושלמי ריש פ"א ד"ה והמהר"ש. וראה תורת הארץ פ"ה אות טו ד"ה אולם שאם קצר ישראל בשביל בעה"ב שלא מדעתו, מתחייב בלקט שכחה ופאה ואף שהקצירה אינה זכות לבעה"ב, כגון שאינו רוצה עדיין לקצור. וראה רש"י פ"ב ה"ד ד"ה שקצרוה לאבדה וד"ה שהפאה, שבאר שלאבדה הוא לאבד את השדה, שהתחילו הלסטים לחפור בה בורות שיחין ומערות ואז קנו אותה ולכן פטורה אף אם השאירו את הקציר. אך אם לא חפרו בה חייבת אליבא דת"ק וראה השדה פ"ב מ"ז.
18. כמו כרסמוה, ועניינו כריתה והשמדה – פיה"מ פ"ב מ"ז ד"ה קרסמוה שנפלו השיבולים בקרקע; ר' הלל לספרא קדושים פרק א אות ו; ודרך הנמלה לכרסם קנה השיבולת מלמטה – ר"ש פ"ב מ"ז ד"ה קרסמוה ע"פ רש"י מנחות ע"א ע"ב ד"ה אכלה; וכן אם התבואה תישחת על ידי שאר בעלי חיים או באופן אחר – רלב"ג ויקרא יט ט, דברים כד יט.
19. יראים סי' קיט וסי' קכג; סמ"ג לאוין רפד; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג ה"ח; פאת השולחן פ"ה סעי' ה.
20. ואפילו בהמתו ונהנה במה שאכלה – קול הרמ"ז פ"ב מ"ז ד"ה שדה, הובא בתוס' אנשי שם; הון עשיר פ"ב מ"ז ד"ה בהמה; נחמות אי"י פ"ב משנה ז-ח ד"ה מפרק וד"ה פירוש וד"ה קרסמוה.

1. פטורה מן הפאה

בכל המקרים הנזכרים בהלכה זו, אפילו שנשארה התבואה ביד הבעלים פטור מפאה²¹. ואינו חייב לתת פאה אף מן העומרים²² כיון שלא הוא כילה שדהו והיא נקצרה בפטור ע"י אחרים²³. וכן הדין גם בלקט ובשכחה²⁴.

אם הבעלים קרסם או שבר וקצר שלא כדרכו, חייב בפאה ובשכחה, ופטור מלקט²⁵.

-
- ובשו"ת חבל נחלתו ח"ה סי' מח כתב שכאשר בהמה של אחרים הזיקה שדה, בעל הבהמה פטור מתשלום לעניים וחייב לשלם לבעל השדה אף את חלק הפאה הכלול בתוך אכילת בהמתו אולם בעל השדה פטור מלתת את התשלום לעניים.
21. לחם משנה למשניות פ"ב מ"ז; פאת השולחן שם; משכנות יעקב יו"ד סי' סז ד"ה וראה ברורה דגבי; תפא"י פ"ב אות לו והלכתא גבירתא פ"ב מ"ז; משנה ראשונה פ"ב מ"ז; קול סופר פ"ב מ"ז ד"ה שדה; ניר פ"ב ה"ה ד"ה מתניתין; ערוך השולחן זרעים ה"ל פאה סי' ד סעי' ב; נחמות א"י פ"ב משנה ז-ח ד"ה מפרק וד"ה פירוש וד"ה הכלל; תורת הארץ ח"א פ"ה אות לג; אהלי יעקב, לויטן סי' ד; חובת גידולי הארץ ה"ל יז, גידולי ציון ד"ה שדה בדעת הרמב"ם כאן; חדושים ובאורים סי' ד ס"ק א ד"ה מהא; מעדני ארץ פ"ב ה"ה ד"ה קצר חציה וקצרו; משנת ארץ ישראל פ"ב מ"ז.
22. כדלהלן ה"ל יא.
23. מהר"י קורקוס כאן ד"ה קרסמוה; פני משה, חביב; פני משה, מרגליות ושדה יהושע פ"ב ה"ה ד"ה שחובת, ראה להלן ה"ל ה.
24. ראה ספרי שם; שו"ת מהר"ם רוטנבורג ד' לבוב סי' קצט ושו"ת הרא"ש כלל ב, ב על קצורה גויים; סמ"ג ל"ת רפח; מנחת חינוך מצוה תקצב-תקצג אות ו; חסד לאברהם למשניות פ"ב מ"ז ד"ה שחובת; ביאור חפץ חיים לתורת כהנים שם; ובמשנת שלמה פ"ב מ"ז הסתפק לעניין לקט.
25. מעדני ארץ פ"א ה"א אות ה, ראה להלן פ"ב ה"ל ו. ובשו"ת חבל נחלתו ח"ה סי' מח כתב שגם אם העלה את בהמתו על השדה פטור מפאה.

הלכה ה

א. קצר חציה וקצרו לסטים חציה	ז. הלוקח לא ידע שהמוכר קצר חציה
ב. קצרו לסטים חציה וקצר הוא חציה השני	ח. קצר חציה ומכר חציה השני לגוי
ג. קצר כולה והשאיר שיעור פאה ואותו שיעור נאנס	ט. חיוב הפודה מיד הגזבר
ד. קצר המוכר כולה ולא נתן פאה	י. חיוב הגזבר שקצר בעודה הקדש
ה. כרסמו הנמלים חציה שנשאר	יא. קצר חציה והפקיר חציה
ו. קצר חציה ומכר חציה – אימתי הלוקח נותן פאה לכל	

רמב"ם

קצר חציה וקצרו הלסטים חציה שנשאר, הרי זו פטורה¹, שהחיוב בחצי שקצרו הלסטים². אבל אם קצרו הלסטים חציה וחזר הוא וקצר השאר, נותן פאה לשיעור³ מה שקצר. קצר חציה ומכר חציה, הלוקח נותן פאה לכל. קצר חציה והקדיש חציה, הפודה מיד הגזבר נותן פאה לכל⁴. קצר חציה והקדישו, הרי זה מניח מן השאר⁵ פאה הראויה לכל⁶.

א. קצר חציה וקצרו לסטים חציה

רמב"ם שהחיוב בחצי שקצרו הלסטים⁷.

קצר חציה וקצרו גויים חציה שנשאר, פטורה מן הפאה⁸.

-
1. "חציה" בכל מקום בהלכה זו פירושו: חלק של השדה ולאו דוקא חצי בדיוק – דרך אמונה פ"ב סעיף מט.
 2. משנה פ"ב מ"ז.
 3. נ"א כשיעור.
 4. משנה פ"ב מ"ח.
 5. נ"א הנשאר.
 6. תוספתא פ"א ה"ט.
 7. מבואר בירושלמי פ"ב ה"ז, ראה ביאורי הגר"א שם, שהפרשת פאה היא מן הקמה ולא מהחלק שקצר. וכשקצר חציה עדיין לא נתחייב בפאה עד שיגיע לסוף השדה, שהניח חיוב פאה בקמה – פי' הרא"ש פ"ב מ"ז ד"ה שחובת; מהר"י קורקוס פ"ג ה"ט ד"ה השותפין.
 8. מים חיים פ"ב מ"ז הובא בתוס' חדשים שם; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג ה"ט; יין הרקח, בית דוד והלכתא גבירתא פ"ב מ"ז. ובתוס' אנשי שם פ"ב מ"ז ד"ה וקצרו הוסיף שאם קצר חציה והגויים קצרו חציה מדעת הבעלים התחייב בפאה. ובקול סופר פ"ב

אם קצר חציה וקצרו לסטים חציה אין עליו חיוב להפריש מן העומרים⁹. ויש אומרים שאם הפריש מן העומרים, נחשבת פאה ופטורה מתרו"מ¹⁰.

אם קצר חציה וקצרו לסטים או גויים חציה, יש אומרים שאף אם החזירו לו הלסטים את התבואה פטור¹¹. ויש אומרים שאם התבואה בידי חייב לתת פאה¹².

וכן אם קרסמוה נמלים או שברתה הרוח או בהמה וחזר הוא וקצר השאר, נותן פאה רק על מה שקצר¹³.

ב. קצרו לסטים חציה וקצר הוא חציה השני

רמב"ם וחזר הוא וקצר השאר, נותן פאה לשיעור מה שקצר¹⁴

ונראה שכן הדין אם התחיל לקצור וקצרו הלסטים מן הנשאר ואח"כ קצר הוא את השאר, אינו נותן כנגד מה שנקצר ע"י הלסטים. ואף אם הלסטים ברחו והניחו מה שקצרו, אינו נותן פאה אלא על מה שקצר¹⁵.

מ"ז ד"ה קצר כתב שאם הגויים קצרו חציה לצורך ישראל בלא דעתו חייב בפאה ראה לעיל הי"ד הע"9.

9. כי לא הוא כילה שדהו – ריבמ"ץ פ"ב מ"ז ד"ה קצרו; ר"ש ורע"ב פ"ב מ"ז ד"ה שחובת; רש"י פ"ב מ"ז ד"ה קצר, הובא במלאכת שלמה פ"ב מ"ז ד"ה קצר, ועי' דרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק קנא; ביאורי הגר"א פ"ג ה"ז כ"י א' ד"ה ואינו מפריש, כ"י ב' ד"ה מפני, הובא בפאת השולחן פ"ה ב"י ס"ק כב.

10. חדושים ובאורים סי' ד ס"ק א ד"ה פ"ב. ועיין להלן ה' יא.

11. תפארת ישראל פ"ג אות כג; תפארת יעקב פ"ב מ"ח יכין אות לח; נחמות אי"י פ"ב משנה ז-ח ד"ה מפרק; מקדש דוד סי' סב אות ב ד"ה ולבד וד"ה הנה בההיא; תורת הארץ ח"א פ"ה אות לג-לד; חזו"א שביעית סי' ב ס"ק ד ד"ה ור"ש; חזון יחזקאל פ"א ה"ו חדושים ד"ה ולכאורה ופ"ב ה"ז חדושים ד"ה ויש; חובת גידולי הארץ ה' יח גידולי ציון ד"ה קצר הראשון בדעת הר"ש פ"ב מ"ז; אבי עזרי פ"ב ה"ד; חדושים ובאורים סי' ד ס"ק א ד"ה ודאתאן.

12. צפנת פענח פ"ב ה"ד, עמ' 62 טור א כתב שאם החצי השני נקצר ע"י גייס ונשאר ביד ישראל, חייב בפאה; וכ"כ תורת הארץ ח"א פ"ה אות לו בדעת ההלכתא גבירתא פ"ב מ"ח; רא"ז מלצר ספר הזכרון לר"י אברמסקי עמ' רנג; רי"ד סולובייצ'יק, שירת הלוי פ"ב מ"ז ד"ה קצר חציה; ישורון ח עמ' שמב בדעת הרמב"ם כאן.

13. הלכתא גבירתא פ"ב מ"ח. ואם קצרו הגויים חציה מדעת הבעלים, נותן פאה לכל – קול הרמ"ז פ"ב מ"ח, וראה לעיל הי"ד אות א.

14. תוס' אנשי שם פ"ב מ"ז ד"ה וקצרו בדעת המים חיים שם שהובא בתוס' חדשים ד"ה וקצרוה; יין הרקח פ"ב מ"ז; קול סופר פ"ב מ"ז ד"ה קצר; נחמות אי"י פ"ב משנה ז-ח ד"ה הדין וד"ה הלכה למעשה מדין ג'.

15. הון עשיר פ"ב מ"ח ד"ה נותן; נחמות אי"י פ"ב משנה ז-ח ד"ה מפרק.

גוי שקצר חציה ונתגייר אין צריך לתת אלא מהחצי שקצר אחר שנתגייר, וכן חרש או שוטה שקצרו חציה ונתפקחו נותנים רק ממה שקצרו אחר שנתפקחו. אבל קטן שקצר חציה והגדיל וקצר השאר חייב מדרבנן גם על מה שקצר בקטנותו¹⁶.

ג. קצר כולה והשאיר שיעור פאה ואותו שיעור נאנס

יש מי שאומר שאפילו אם קצר כבר את כל שדהו והניח אחד מששים שהוא שיעור פאה, אם לא קרא עדיין שם פאה ואירע שקצרוהו לסטים ולא נטלוהו או שברתו רוח, פטור מפאה¹⁷. ויש מי שאומר שחייב במקרה זה בפאה¹⁸.

ד. קצר המוכר כולה ולא נתן פאה

יש אומרים שאם קצר המוכר את כל השדה ולא הניח פאה לעניים ואח"כ מכר את כל הפירות, הלוקח חייב לתת פאה מפירות אלה¹⁹.

ה. כרסמו הנמלים חציה שנשאר

יש אומרים שאף אם קצר חציה וחציה שנשאר קרסמוהו נמלים או שברתו הרוח או בהמה, הרי השדה פטורה מפאה²⁰. ויש מי שאומר שחייבת בפאה²¹.

16. דרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק קכז וראה עוד להלן פ"ב ה"ט.
17. מעדני ארץ פ"ב ה"ה גדר חיוב תשלומין בפאה מן התלוש, ואם קצר חצי שדה ורביעית שדה שברתו הרוח, אפי' אם את הרביע האחרון קצר הוא בעצמו, פטור מלתת אחד מששים כנגד החלק ששברתו הרוח.
18. דרך אמונה פ"ב סעיף מט וסעיף מג ורי"ד סולובייציק שירת הלוי פ"ב מ"ז ד"ה והנה בתו"כ, ישורון ח עמ' שמג, ע"פ הראב"ד לספרא קדושים פ"ג אות ז.
19. תורת הארץ ח"א פ"ה אות כד-כה. וראה עוד בתורת הארץ שם אות ל-לא על מוכר שאומר בפירוש שמוכר הכל ואינו חפץ לתת פאה אם חייב הלוקח לתת פאה על חלק המוכר. ועל המוכר כל הפירות לגוי ולא נתן פאה ואח"כ לקח ישראל את הפירות מהגוי אם חייב בפאה, ועל המוכר כל הפירות לגוי והגוי הוא שהפריש פאה אם חל על זה שם פאה. וכן על המוכר פירות לישראל ומת לפני שהפריש הלוקח פאה או אף לא מכר אלא קצר את שדהו ולא הפריש ונפלו הפירות לפני יורשים.
20. חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג ה"ט; הלכתא גבירתא פ"ב מ"ז; תוס' אנשי שם פ"ב מ"ז ד"ה וקצרו; רש"י פ"ב מ"ז ד"ה קצר; ניר פ"ב ה"ה ד"ה מתניתין וד"ה אלא; תורת הארץ ח"א פ"ה אות כב ד"ה וצריך ואות לד ד"ה ולפי"ז; חובת גידולי הארץ הל' יח, בגידולי ציון ד"ה קצר הראשון בדעת הר"ש פ"ב מ"ז ד"ה שחובת; אבי עזרי פ"ב ה"ד ד"ה ונראה; חדושים ובאורים, גריינמן, ס"י ד ס"ק א ד"ה ודאתאן ואות ז במכתב ד"ה קצר חצי וקצרו; מעדני ארץ פ"ב ה"ה.
21. רא"ז מלצר ספר הזכרון לר"י אברמסקי עמ' רנג; חובת גידולי הארץ שם בדעת הריב"מ ומהגורסים במשנה פ"ב מ"ז "שחובת הקציר בקציר" ראה תו"ט ומלאכת שלמה שם ד"ה

יש אומרים שאם קצר חציה ומכר חציה ולאחר מכן קרסמוה נמלים או שברתה הרוח וכיוצ"ב – הלוקח פטור²².

1. קצר חציה ומכר חציה, אימתי הלוקח נותן פאה לכל

רמב"ם קצר חציה ומכר חציה, הלוקח נותן פאה לכל

יש אומרים שדין זה שהלוקח נותן פאה לכל הוא רק אם לא היה בדעתו של המוכר מתחילה למכור אך אם היתה דעתו לקצור חציה ולמכור חציה האחר, אין חיוב על הלוקח לתת על הכל אלא כל אחד נותן מהחצי שלו, והפרשה אינה מועילה מאחד על חבירו²³.

ויש אומרים שאם התחיל המוכר לקצור ומכר את השאר, הלוקח נותן פאה רק על מה שלקח²⁴. ויש שתמהו על דעה זו²⁵.

אם התחיל לקצור ואחר כך מכר רק חלק מהנשאר במחבור, המוכר נותן פאה על הכל²⁶. ויש מי שאומר שהמוכר נותן פאה לכל רק אם קצר את רוב השדה ומכר רק מיעוט, שאז הולכים אחרי מי שקצר את הרוב²⁷. ויש מי שאומר שהמוכר אינו חייב להפריש על חלקו של הלוקח והלוקח צריך להפריש על מה שלקח²⁸.

ואם מכר חציה ואחר כך קצר חציה, אם לא התחיל לקצור לפני המכירה, כל אחד נותן מהחצי שלו²⁹.

שחובת, ומשנה עם שינויי נוסחאות שם שו" 23; ועיי' רי"ד סולובייציק, ישורון ח, קונטרס שירת הלוי פ"ב מ"ז.

22. רי"ד סולובייציק, שירת הלוי פ"ב מ"ח ד"ה קצר חציה ומכר, ישורון ח עמ' שמה.

23. דרך אמונה פ"ב סעיף נב הביא בשם זכרון שאול פ"ב מ"ח. ראה גם שערי אמונה פ"ב מ"ח אות יז ד"ה רא"ש.

24. רדב"ז פ"ג סוף הי"ח.

25. דרך אמונה פ"ג צה"ל ס"ק רט.

26. כאמור להלן ברמב"ם פ"ג ה' יח – תוי"ט פ"ג מ"ה; מלאכת שלמה פ"ג מ"ה ד"ה בפ"י; מים חיים פ"ב מ"ח, הובא בבית דוד פ"ב מ"ח ד"ה קצר; מעשה רקח פ"ג הי"ח; תוס' רעק"א שם; דברי ישראל על חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג ס"ק ל; מקדש דוד סי' סב אות ב ד"ה כתב המ"ר; ועיי' שו"ת רידב"ז סי' כג ד"ה נמצא לפי. ובחדושים ובאורים, גרינמן, סי' ד ס"ק ה ד"ה קצר הוסיף שמסתבר שאם המוכר כילה את שדהו, מפריש מן העומרים שלו על הקמה של הלוקח.

27. קול סופר פ"ג מ"ה.

28. חדושים ובאורים שם ס"ק ו ד"ה ודאתאן וד"ה נראה וס"ק ז במכתב ד"ה קצר חצ"י ומכר וס"ק ה ד"ה והנה.

29. מים חיים פ"ב מ"ז הובא בתוס' חדשים פ"ב מ"ח ד"ה ומכר ובבית דוד פ"ב מ"ח ד"ה קצר; תוס' רעק"א פ"ב מ"ח אות כו; תפא"י פ"ב מ"ח ואת לט; משנה ראשונה פ"ב מ"ח ד"ה

ויש מי שאומר שהמוכר נותן פאה לכל השדה³⁰.

ויש מי שאומר שאם קצר חציה ומכר חציה ושייר המוכר בידו, הלוקח הוא שנותן פאה לכל, ובלבד שמכר לו גם את הקרקע³¹. ויש אומרים שכן הדין אף אם מכר רק את הקמה ולא את הקרקע³².

אם קצר חציה ומכר את הקציר, הלוקח פטור והמוכר מניח מן השאר פאה הראויה לכלל³³.

וכן אם קצר חציה והקדיש את הקציר, נותן מהחצי שהניח בידו במחובר פאה על הכלל³⁴. אך אם מה שקצר נשרף, אינו חייב לתת מן השאר אלא על מה שיש לו אך לא על מה שנשרף³⁵.

ז. הלוקח לא ידע שהמוכר קצר חציה

רמב"ם קצר חציה ומכר חציה, הלוקח נותן פאה לכל

אם ידע הקונה שכבר נקצר חציה, הרי הוא חייב לתת את כל הפאה, לפי שהמוכר אינו יכול למכור את מתנות העניים וכאלו לא מכר לו אלא מה שנשאר אחרי הוצאת הפאה³⁶. אם לא ידע הלוקח וסבור שלא היה למוכר מעולם רק המחצה שמכר, יש אומרים שנותן פאה לכל השדה, ובכל מקרה מנכה למוכר מן הדמים דמי חלק הפאה שנותן מהמחצה של המוכר³⁷.

קצר; רש"י פייגנבוים התורה והארץ ג עמ' 28; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ב ה"ה אות נג.

30. ערוך השולחן זרעים הל' פאה ס"י ד סעי' ד.

31. שם ישראל פ"ג מ"ה, הובא בתוס' אנשי שם שם ד"ה דהתם.

32. תפא"י פ"ב אות לט; תורת הארץ ח"א פ"ה אות כב ד"ה והנה; רש"י פייגנבוים, התורה והארץ ג עמ' 27-29.

33. תוספתא פ"א ה"ט; ירושלמי פ"א ה"א; מים חיים פ"ב ה"ה ד"ה קצר חציה והקדישו; חסדי דוד פ"א ה"א; פאת השולחן פ"ה סעי' ו וב"י ס"ק כד וערוך השולחן זרעים הל' פאה ס"י ד סעי' ח, בדעת הרמב"ם כאן; חובת גידולי הארץ הל' יח; אור פני מלך פ"ב ה"ה ד"ה בתוספתא, בדעת הרמב"ם להלן פ"ב ה"ו; השדה פ"ב מ"ח ד"ה וחזינא, בדעת הרמב"ם להלן פ"ג ה"ח.

34. תוספתא פ"א ה"ט וירושלמי פ"א ה"א; פני משה, חביב, סוף פ"ב ה"ז ד"ה קצר הגזבר; ועיי' תורת הארץ ח"א פ"ה אות מג ד"ה ויש.

35. מעדני ארץ פ"ב ה"ה.

36. פיה"מ פ"ב מ"ח, הובא ברדב"ז ומהר"י קורקוס כאן; פי' הרא"ש פ"ב מ"ח הובא במלאכת שלמה פ"ב מ"ח; רע"ב פ"ב מ"ח. ואפי' לא ידענו בפירוש מהלוקח שידע שהמוכר לא נתן פאה – נחמות א"י פ"ב משנה ז-ח ד"ה הדין ד'.

37. מהר"י קורקוס כאן; משנה ראשונה פ"ב מ"ח ד"ה הלוקח; נחמות א"י פ"ב משנה ז-ח ד"ה הדין ד' וד"ה הלכה למעשה מדין ד'; תורת הארץ ח"א פ"ה אות כז-כז ואות כט; ביכורי

ויש אומרים שאם הלוקח לא ידע שכבר נקצר חציה, אפשר לחייבו רק על חלקו אך אי אפשר לחייבו להפריש עבור החלק של המוכר והחייב הוא על המוכר, ורק אם אי אפשר להוציא מהמוכר, כגון שהחצי שקצר המוכר נשרף, מתחייב הלוקח גם על חלקו של המוכר³⁸.

ויש מי שאומר שאם הלוקח לא ידע שכבר נקצר חציה והמוכר התכוון למכור הכל, שניהם פטורים על החצי שקצר המוכר והלוקח חייב רק על החצי שהוא קצר³⁹.

ה. קצר חציה ומכר חציה השני לגוי

רמב"ם קצר חציה ומכר חציה, הלוקח נותן פאה לכל

יש מי שאומר שאם קצר חציה בתחילה ומכר חציה השני לגוי פטורה כל השדה מפאה⁴⁰. ויש מי שאומר שאם קצר חציה ומכר חציה השני לגוי, חייב המוכר על מה שקצר⁴¹. ויש מי שאומר שאם מכר חציה השני לגוי, חייב המוכר לתת פאה על כל השדה, כיון שהפסיד את הפאה בידיים, והחייב חל עליו בתחילת הקציר⁴².

-
- ארץ, טוקר פ"ב מ"ח ד"ה וכתב.
 ואם אין המוכר חפץ להחזיר לו דמים, נראה שיוכל לבטל כל המקח – נחמות א"י שם; תורת הארץ שם אות כח.
38. אמרי בינה דיני תו"מ סי' יח ד"ה בחיוב; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ב ה"ה אות נג; ועי' תורת הארץ שם אות כט.
39. דרך אמונה פ"ב ה"ה סעיף נב ובה"ל ד"ה הלוקח, וכמו בראשית-הגז ששניהם פטורים, ראה רמ"א יו"ד סי' שלג סעי' ח.
40. תורת הארץ ח"א פ"ה אות לו בדעת הפר"ח מים חיים פ"ב מ"ז, הובא בתוס' חדשים שם. ולכאורה לכתחילה אסור למכור לגוי להפקיע מן המצוה – שערי אמונה פ"ב מ"ז אות טז ד"ה יל"ע.
41. רש"ש פ"ב מ"ז ד"ה שדה; נחמות א"י פ"ב משנה ז-ח ד"ה פירוש וד"ה ועכשיו וד"ה הלכה; וראה תורת הארץ שם שכן דעת תוס' אנשי שם פ"ב מ"ז ד"ה וקצרו ובאר שמה שקצר הגוי יהיה פטור אף אם יחזור הישראל ויקח ממנו את הפירות בתלוש וראה תורת הארץ שם אות מב ד"ה וכן, על חיוב פאה אם ישראל חוזר ולוקח את השדה מהגוי; חידושים וביאורים, גריינמן, סי' ד ס"ק א ד"ה ודאתאן וד"ה וא"ת; ושמועת חיים על מקדש דוד פאה, סי' כג הע' נט כתב שאם קצר חציה ומכר חלק מהנשאר לנכרי, המוכר נותן פאה רק על החלק שבידו ורק אם אם מכר לישראל חלק מהנשאר המוכר נותן פאה לכל לסוברים כך.
- וכן קצר חציה ושרף חציה נותן פאה ממה שקצר חידושים וביאורים שם ד"ה ונראה.
42. ערוך השולחן זרעים ה"ל פאה סי' ד סעי' ד. וכן מכר חציה לגוי וחציה השני הניח לעצמו או מכר לישראל, חייב הוא או הקונה לתת פאה על כל השדה.

ט. חיוב הפודה מיד הגזבר

רמב"ם קצר חציה והקדיש חציה, הפודה מיד הגזבר נותן פאה לכל⁴³ יש אומרים שרק אם פדה במחובר קודם הקצירה מתחייב בפאה, אבל אם פדה בתלוש פטורה⁴⁴.
 ויש אומרים שפטורה כשנפדתה בתלוש מחציה שהוקדש אך על חציה שנקצר חייב המקדיש בפאה⁴⁵.
 ויש מי שאומר שאף אם פדה את העומרים נותן הפודה פאה לכל, שלא נפטרה השדה בקצירת ההקדש⁴⁶.
 אם הגזבר עצמו פדה וחלל עומרים ונתן לאומנים בשכרם, האומנים המקבלים אותו פטורים מלתת פאה והמקדיש משלם את הפאה השייכת לכל השדה לעניים. ואם קבלו האומנים את השדה לפני הקצירה, הם מתחייבים בפאה על מה שיקצרו והמקדיש יתן פאה על מה שקצר הוא ואף מחויב למלא חסרונם של האומנים מהקציר שבידו⁴⁷.
 אם לא פדאה שום אדם ולא קצרה הגזבר, נפטר גם החצי הראשון שקצר המקדיש⁴⁸.

י. חיוב הגזבר שקצר בעודה הקדש

קצר חציה והקדיש את הנותן, אם קצרה הגזבר בעודה הקדש, יש מי שאומר

-
43. שחובת הפאה בקמה – רדב"ז כאן, כלעיל הי"ד; פאת השולחן פ"ה ס"ו; חובת גידולי הארץ הלי' יח.
 44. רש"ס פ"ב מ"ז ד"ה הפודה, הובא במלאכת שלמה שם; מים חיים פ"ב מ"ח הובא בתוס' חדשים פ"ב מ"ח ד"ה הפודה ובבית דוד פ"ב מ"ח ד"ה הפודה; משנה לחם פ"ב מ"ח; תוס' רעק"א פ"ב מ"ח אות כז, ועיי' אור גדול שם; תוס' אנשי שם פ"ב מ"ח; חסד לאברהם למשניות, פ"ב מ"ח; ניר פ"ב ה"ה ד"ה קצירת ח"ל; מקדש דוד סי' סב אות ב ד"ה כתב המ"ר; תורת הארץ ח"א פ"ה אות לג, לו-לז בדעת הרמב"ם כאן.
 45. שערי ירושלמי פי"ג ה"ג דף לג ע"א ד"ה אי; שהם וישפה פ"ב הי"ד, הובא בספר הליקוטים ברמב"ם מהדו' פרנקל; עטרת ראש פ"ב מ"ח; תורת הארץ ח"א פ"ה אות מד ד"ה אך מ"ש ואות לו; ועיי' חדושים ובאורים סי' ד ס"ק א ד"ה ודאתאן וד"ה וא"ת.
 46. הון עשיר פ"ב מ"ח, הובא בתוס' אנשי שם שם וכמו המקדיש כרמו משודעו העוללות להלן פ"ד הלי' כג. ועיי' תורת הארץ ח"א פ"ה אות מג-מד.
 47. הון עשיר פ"ב מ"ח.
 48. הון עשיר פ"ב מ"ח ד"ה קצר, בדעת הרמב"ם כאן; ערוך השולחן זרעים הלי' פאה סי' ד סעי' ו.

שהשדה פטורה⁴⁹, ויש מי שאומר שהגזבר נותן פאה כשיעור מה שנקצר על ידי הבעלים⁵⁰.

יש אומרים שאם קצר הגזבר חצי מחציה המוקדש, הפודה חצי חציה השני מפריש מקציר זה גם על חציה הראשון שקצר המקדיש, אך מה שנקצר ע"י הגזבר נפטר מפאה⁵¹. ויש אומרים שהפודה מיד הגזבר חייב להפריש רק על חצי חציה האחרון שהוא קוצר, אך חצי חציה שנקצר ע"י הגזבר פטור והמקדיש יפריש מן העומרים שבידו על חציה הראשון שקצר בתחילה⁵². ויש מי שאומר שחציה הראשון פטור⁵³.

יש אומרים שהקוצר חציה והקדיש רק חצי חציה והגזבר קצר את מה שברשותו ואחר כך קצר המקדיש את חצי חציה השני, נותן המקדיש פאה מזה גם על החצי שקצר קודם שהקדיש; וכן הקוצר חציה והקדיש חציה ופדה חצי חציה קודם שהתחיל הגזבר לקצור ואח"כ קצר הגזבר חצי חציה שברשות ההקדש, הפודה נותן פאה ממה שפדה גם על מה שקצר בעה"ב קודם⁵⁴.

49. משנה לחם פ"ב מ"ח; אמרי בינה דיני תו"מ סי' יח ד"ה אך; ערוך השולחן זרעים הל' פאה סי' ד סעי' ו-ז; תורת הארץ ח"א פ"ה אות מב ד"ה וכן ואות מד ד"ה אך מ"ש, וכתב שלמהרא"פ וגר"א – להלן העי' 52 – המקדיש חייב לתת פאה ממה שקצר; אוצר משניות זרעים, אהלי שם פ"ב ה"ז עמ' פג ד"ה הפסיק; וראה להלן פ"ב ה"ח.

50. הלכתא גבירתא פ"ב מ"ח, וכן הסבירו את דבריו תורת הארץ ח"א פ"ה אות לו ד"ה ובתפארת ואות לז וחידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ב ה"ה אות נה. ובעטרת ראש פ"ב מ"ח סד"ה ויש באר בתפא"י שהפודה נותן כשיעור מה שקצרו הבעלים ובדרך אמונה פ"ב ה"ה בה"ל ד"ה הפודה ושערי אמונה פ"ב מ"ח אות יז ד"ה קצר חציה והקדיש כתב שיתכן שכוונת התפא"י שהבעלים יתן ממה שקצר.

51. מהר"ם חביב פני משה פ"ב ה"ז ד"ה קצר הגזבר בהסבר הירושלמי; תוס' אנשי שם פ"ב מ"ח וערוך השולחן זרעים הל' פאה סי' ד סעי' ז ע"פ הירושלמי; ומעי"ז פירש רידב"ז פ"ב ה"ז ד"ה קצר הגזבר; פי' רא"מ לונץ לירושלמי פ"ב ה"ז, עמ' 36 שו" 7 ד"ה מפריש; אור שמח פ"ג ה"א; חדושים וביאורים, גריינמן, סי' ד ס"ק א וס"ק ז במכתב ד"ה קצר חציה וקצרו; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ב ה"ה אות נה.

וכן כשקצר חלק מהשדה ואח"כ קצרו לסטים או קרסמו נמלים חלק וחזר וקצר השאר, מפריש ממנו על מה שנשאר ועל מה שקצר בתחילה אבל לא על מה שקצרו הלסטים או קרסמו הנמלים חדושים וביאורים, גריינמן, שם; דרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק קנד.

52. באורי הגר"א פ"ב ה"ז ד"ה קצר הגזבר בהסבר הירושלמי עפ"י גרסתו, ומעי"ז פי' מהר"א פולדא פ"ב ה"ז ד"ה קצר הגזבר, ותוס' מהר"א פולדא ד"ה הרי, שערי ירושלמי פ"ג ה"ג דף לג ע"א ד"ה אי וזהב הארץ מלאכי, פ"ב ה"ה סי' טו ד"ה ולי.

53. רש"י פ"ב ה"ז ד"ה מפריש; חזו"א שביעית סי' ז בסוף הסימן עמ' 218. וראה תורת הארץ ח"א פ"ה אות לח-לט.

54. תורת הארץ ח"א פ"ה אות מב.

יא. קצר חציה והפקיר חציה

יש מי שאומר שקצר חציה והפקיר חציה, הזוכה מן ההפקר נותן פאה לכל כמו קצר חציה והקדיש חציה⁵⁵. ויש אומרים שהזוכה מן ההפקר פטור⁵⁶, וכן המפקיר אינו חייב בפאה, שחובת פאה בקמה⁵⁷. ויש מי שאומר שהזוכה פטור אך המפקיר חייב, ואם הוא זכה בשדה מפריש ממנה על הכל. וכן אם כלה שדהו והפקיר העומרים, הזוכה מן ההפקר פטור אך אם חזר המפקיר וזכה בהם, חייב להפריש, וכן אם הקדיש את העומרים ופדאם אחר, נראה שהפודה פטור מפאה, ורק אם חזר ופדה בעצמו חייב⁵⁸.

55. משנה ראשונה פ"א מ"ד ד"ה ונשמר, ובמעדני ארץ פ"ב ה"ב אות א הסתפק בדין זה.

56. מקדש דוד סי' סב אות ב ד"ה כתב המ"ר.

57. חסד לאברהם למשניות, פ"ב מ"ח.

58. חדושים ובאורים, גריינמן, סי' ד ס"ק א ד"ה והדעת.

הלכה ו

- א. חיוב פאה בבצירת ארעי
 להכניס לביתו
 ב. בצירה מעט מעט של כל הכרם
 למכור בשוק
 ג. בוצר מרוח אחת ומכמה רוחות
 ד. הקוטף מלילות מצד אחד

רמב"ם

כרם שהיה בוצר ממנו ענבים למכור בשוק, וברעתו שיניח השאר לגת לדרוך אותו¹, אם היה בוצר לשוק מכאן ומכאן, הרי זה נותן פאה למה שבוצר לגת כפי הנשאר. ואם היה בוצר לשוק מרוח אחת בלבד, הרי זה נותן פאה מן השאר כפי הראוי לכל הכרם, הואיל ובוצר מרוח אחת אינו כבוצר עראי מעט מכאן ומעט מכאן שהוא פטור². וכן הקוטף מלילות מעט מעט³ ומכניס לביתו, אפילו קטף כן⁴ כל שדהו, פטור מן הלקט ומן השכחה ומן הפאה⁵.

א. חיוב פאה בבצירת ארעי להכניס לביתו

יש מי שאומר שגם הבוצר מעט מכאן ומעט מכאן להכניס לביתו לאכילה פטור, ואפילו בוצר כך את כל הכרם⁶. אך הבוצר מעט מכאן ומעט מכאן לכונסם לגורן נותן מן השאר על כל הכרם, ואם בוצר הכל לבית אפילו שבצר מעט מכאן מעט מכאן נותן פאה לכל⁷.

ועוללות, כיון שנקבעו כממון עניים עוד קודם הבציר, חייב ליתנן לעניים⁸.

ב. בצירה מעט מעט של כל הכרם למכור בשוק

רמב"ם כרם שהיה בוצר ממנו ענבים למכור בשוק וברעתו שיניח השאר לגת...

1. או לייבש ולעשותו צימוקים כן כתב הרמב"ם פיה"מ פ"ג מ"ג.
2. משנה פ"ג מ"ג; ירושלמי פ"ג ה"ב; פיה"מ שם; וכפי שפסק הרמב"ם להלן פ"ג הכ"ג.
3. בנ"א: ומעט.
4. בנ"א אין מילה זו.
5. תוספתא, ליברמן, פ"א ה"א; ירושלמי פ"ג ה"ב; חולין קלז ע"א כ"ו יוסי המחייב רק בקוצר ולא בקוטף; פאת השולחן פ"ה סעי' ז.
6. רדב"ז כאן ד"ה כרם; רש"י פ"ג ה"ג; פאת השולחן ס"ה ב"י ס"ק כז בדעת הרמב"ם כאן.
7. רדב"ז כאן ד"ה הידל ע"פ הירושלמי פ"ג ה"ג; מהר"י קורקוס כאן ד"ה כרם.
8. עפ"י פ"ד הכ"ג. וכ"כ דרך אמונה כאן סעיף סא.

לשיטה זו, בצירת ארעי היא דווקא כשבוצר מכאן ומכאן על מנת שיהיה הכרם מדולדל, אך אם כשבוצר לשוק מכאן ומכאן לא היה בדעתו להניח את הכרם מדולדל אלא תכנן לבצור מעט מעט עד שימכור הכל, ואח"כ לא המשיך לבצור מעט מעט והכרם נשאר כך, אין זה עראי כיון שדעתו היתה למכור הכל⁹.
יש מי שאומר שאם בוצר מעט מעט את כל הכרם למכור בשוק, חייב בפאה¹⁰.

ג. בוצר מרוח אחת ומכמה רוחות

רמב"ם ואם היה בוצר לשוק מרוח אחת בלבד הרי זה נותן פאה מן הנשאר כפי הראוי לכל הכרם

ויש אומרים שאף הבוצר מרוח אחת פטור אם בוצר עראי, וכן אם בוצר מכל צידי הכרם ולוקח לשוק ומקיים השאר לדרוך, נותן פאה לאלו לעצמם ולאילו לעצמם¹¹.

ד. הקוטף מלילות מצד אחד

רמב"ם הקוטף מלילות מעט מעט ומכנים לביתו, אפילו קטף כן כל שדהו, פטור.

יש אומרים שבין אם קוטף מצד אחד ובין אם קוטף מכל הצדדים, כיון שהוא מכניס לביתו אפילו קטף את כל השדה פטור¹².

9. פאת השולחן סי' ה ב"י ס"ק כז בדעת הרמב"ם שכתב "ובדעתו שיניח השאר" וכו', על פי הירושלמי פ"ג ה"ג.

10. דרך אמונה כאן.

11. ר"ש פ"ג מ"ג ד"ה וכן בכרם; רש"י פ"ג ה"ג ד"ה וכן בכרם; מים חיים פ"ב ה"ו; פאת השולחן סי' ה סעי' ז וביש"ר ס"ק כו, סי' ו סעי' יג וביש"ר ס"ק לב ע"פ פי' הר"ש והרע"ב שם ורה"ג הל' פאה. וראה להלן פ"ג הי"ג.

12. רדב"ז כאן ד"ה וכן הידל.

הלכה ז

- א. הקוצר למאכל אדם לפני שהביאה שליש
- ב. שיעור שליש בפירות האילן

רמב"ם

הקוצר כל שדהו¹ קודם שתוגמר² ועדיין לא הביאה שליש הרי זו פטורה, ואם הגיעה לשליש חייבת³, וכן בפירות האילן אם נגמרו שליש גמירתן⁴ חייבין⁵.

א. הקוצר למאכל אדם לפני שהביאה שליש

רמב"ם הקוצר כל שדהו קודם שתוגמר ועדיין לא הביאה שליש הרי זו פטורה

יש מי שאומר שהקוצר לאכילת אדם, דהיינו לקליות, קודם שהביאה שליש, אין זו קצירה ופטור מפאה⁶. ויש מי שאומר שהקוצרה לאכילת אדם חייב אפילו קודם הבאת שליש⁷.

-
1. קצר מעט משדהו לשחת, אם דרכו בכך גם קצירה קודם שליש נקראת קציר – טהרת הקדש מנחות ע"א ע"ב ד"ה אלא ר"מ.
 2. שדה שהיתה הקדש בזמן הבאת שליש פטורה מפאה – מקורות וציונים – דרך אמונה; לחם עני עמי קצב.
 3. במה' שילת 'קודם' שתיגמר.
 4. תוספתא מנחות פ"י ה"ז; תורת כהנים אמור פרשתא י, ד; ירושלמי פ"ב ה"א; פ"ג ה"ד; פ"ד ה"ה; בבלי מנחות ע"א ע"ב.
 5. והוא הדין לעניין שאר מתנות עניים – תוספתא ותורת כהנים שם ומנחת חינוך מצוה רכא אות ד, וראה להלן פ"ה ה"ט.
 6. ואם בצר גפנים, צריך שיביאו שליש לצורך יין ולא די שהביאו ענבים שליש לאכילה – צפנת פענח פ"ב ריש ה"ז, ראה רמב"ם להלן פ"ד הכ"ז.
 7. פאת השולחן ס"י ה' סעי' ח; חכמת אדם, שערי צדק, שער מצות הארץ פכ"ג הל' יב.
 8. פחות משליש אינו נקרא לא קציר ולא פרי – מהר"י קורקוס כאן. וראה רדב"ז כאן ומנחת חינוך מצוה רכא אות ד.
 9. פאת השולחן ס"י ה' ב"י ס"ק כח; טהרת הקדש מנחות ע"א ע"ב ד"ה אלא ר"מ.
 10. וראה חובת גידולי הארץ גידולי ציון הל' כ ודרך אמונה כאן סעיף ע"א על הקוצר למאכל בהמה לאחר הבאת שליש לפני שנגמרה לגמרי, ולהלן פ"ה ה"ט.
 11. דרך אמונה פ"ב סעיף ע ובאור ההלכה ד"ה ועדיין בדעת הר"ש פ"ג מ"ג שכתב שהמנמר לקליות חייב בפאה, והיינו קודם שליש.

ב. שיעור שלישי בפירות האילן

רמב"ם וכן בפירות האילן אם נגמרו שלישי גמירתן הייבין יש מי שאומר שלשיטה זו שיעור שלישי באילן אינו תלוי בעונת המעשרות, ואף באילנות ששיעורם למעשרות שונה⁸, כאן השיעור הוא שלישי⁹. ויש מי שאומר ששלישי גמירתן לענין פאה הוא עונת המעשרות¹⁰.

8. במשנה מעשרות פ"א מ"ב-מ"ג וברמב"ם הלי מעשר פרק ב.
9. מנחת חינוך מצוה רכא אות ד; ערוך השולחן זרעים, הלי פאה סי' ד סעי' יב; רי"ד סולובייצ'יק, קובץ חידושי תורה סולובייצ'יק עמ' סו-עח; הפרדס, ח"ה חוברת ג, תרצ"א, עמ' 8-10, וח"ו חוברת ב, תרצ"ב, עמ' 10-16 בדעת הרמב"ם.
10. חזו"א שביעית סי' ז ס"ק יב, חזו"א על הרמב"ם השמטות ותיקונים הלי מעשר פ"ב ה"ח; כנסת ישראל וילנא חוברת י, תרצ"ב, סי' קו; אור פני מלך פ"ב ה"ז ד"ה היינו; דרך אמונה סעיף עב.

הלכה ח

- א. הביא שלישי ביד הקדש
 ב. חיוב אדם אחר הפודה מהקדש
 ג. התחיל הגזבר לקצור ואח"כ פדאה
 ד. חיוב בשאר מתנות עניים כשקצרה הגזבר

רמב"ם

המקדיש את שדהו והיא קמה ופדייה והיא קמה¹ חייבת בפאה, קצרה הגזבר² ואחר כך פדייה פטורה³, שבשעת חיוב הפאה היתה קודש שאינו חייב בפאה⁴.

א. הביא שלישי ביד הקדש

רמב"ם המקדיש את שדהו והיא קמה ופדייה והיא קמה חייבת בפאה⁵.

1. כך בכתבי יד ובדפוסים ראשונים אור פני מלך, ילקוט שינויי נוסחאות ברמב"ם מהדו' פרנקל, ורמב"ם מדויק, כאן.
2. בין אם הגזבר קצרה ובין אם המקדיש קצרה עבור הקדש פטורה – שערי אמונה פ"ד מ"ז ס"ק י ד"ה קמה.
3. בין עשה הגזבר עומרים [במשנה עשיית עומרים מקבילה לקצירה בלשון הרמב"ם בהלכה זו מכיון שבאה מיד לאחריה] ובין אם הפודה עשה עומרים פטורה אם קצרה הגזבר או שלוחיו – רש"י פ"ד מ"ז ד"ה קמה, הובא במלאכת שלמה פ"ד מ"ז; תוס' רעק"א פ"ד מ"ז אות מ בדעת הרמב"ם כאן; חובת גידולי הארץ ה' כא בגידולי ציון; אור פני מלך פ"ב ה"ח. במקדש דוד סי' סב אות ב ד"ה אמרינן הקדיש, דייק בדעת הרמב"ם פיה"מ פ"ד מ"ז שפטור רק אם הגזבר עשה עומרים.
4. משנה פ"ד מ"ז; ספרי דברים פ"ס רפב ופיס' רפד; מדרש תנאים לדברים כד יט; ירושלמי פ"א ה"ג; מדרש הגדול כי תצא כד, יט.
5. וכן חייבת בלקט ובשכחת העומרים – רמב"ם פיה"מ פ"ד מ"ז; פסקי הר"מ פרובינצאלו פ"ד מ"ח; מלאכת שלמה פ"ד מ"ז סד"ה הקדיש; שדה יהושע פ"ד מ"ז ד"ה הקדיש; הון עשיר פ"ד מ"ז; הלכתא גבירתא פ"ד מ"ז; משנה ראשונה פ"ד מ"ז; נחמות א"י פ"ד מ"ז ד"ה הקדיש וד"ה ועתה; חובת גידולי הארץ ה' כא וגידולי ציון. ואם קצר כל הפירות ואחר כך הקדישם ולא נשאר עוד ממה לתת פאה, ראה תורת הארץ ח"א פ"ה אות מג-מד האם הגזבר חייב לתת לעניים את חלקם. קמה שקונה הגזבר לגבוה למנחות, בעל השדה חייב לתת פאה גם על הנקצר לגבוה אם לא הקדיש את התבואה במחור – רש"י פ"א ה"ג ד"ה ר' יודן; חזו"א שביעית סי' ז ס"ק לא אות ג; תולדות יצחק פ"א ה"ג ותבונה שם ד"ה אלא; גליונות הגרי"ק פ"א ה"ג ד"ה ר' יודן; דרך אמונה פ"ב סעיף עה וצה"ל ס"ק קפו והביא את דברי הרמב"ן ויקרא כג, כב שהקוצר לצורך העומר חייב בפאה. ראה: תכלת מרדכי על הרמב"ן לרמ"ג יפה, שם ד"ה לא תכלה; אור החיים לויקרא כג, כב; קול שמחה, ברויאר, סי' כו.

יש אומרים שאף אם הקדיש שדהו קודם שהביאה שלישי⁶, ופדאה לאחר שהביאה שלישי ביד ההקדש, חייבת בפאה⁷. ויש מי שאומר שאם הביאה שלישי ברשות הקדש נפטרה כל התבואה מפאה⁸.

ב. חיוב אדם אחר הפודה מההקדש

רמב"ם המקדיש את שדהו והיא קמה ופדייה והיא קמה חייבת בפאה אם פדה אחר את השדה בקמתה ולא המקדיש, יש מי שאומר שאפשר שפטור⁹. ויש מי שאומר שהקונה שדה מהקדש והיא קמה חייבת בכל מתנות העניים, כיון שבעת הקציר השדה היתה שלו¹⁰.

ג. התחיל הגזבר לקצור ואח"כ פדאה

יש אומרים שאם פדה את השדה לאחר שהתחיל הגזבר לקצור, הקמה שלא נקצרה בידי ההקדש חייבת בפאה¹¹. ויש שהסתפק בדין זה¹².

ד. חיוב בשאר מתנות עניים כשקצרה הגזבר

רמב"ם קצרה הגזבר ואחר כך פדייה פטורה, שבשעת חיוב הפאה היתה קודש שאינו חייב בפאה¹³.

-
6. שעדיין לא התחייבה בפאה, ראה לעיל פ"ב ה"ז.
 7. ניר פ"ד ה"ה ד"ה בחלה; צפנת פענח פ"ב ה"ח ופ"א ה"א, ולעניין עוללות ראה להלן פ"ד הכ"ג; נחמות א"י פ"ד מ"ז ד"ה ועתה ופ"ד מ"ח; שו"ת שארית ישראל, מינצברג, יו"ד סי' מג; וראה חזו"א שביעית סי' ב ס"ק ד, דרך אמונה פ"ד צה"ל ס"ק קפג ושערי אמונה פ"ד מ"ז ס"ק יא ד"ה ברא"ש, וחידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ד אות פח ד"ה ולקט.
 8. פני משה פ"ד ה"ה ד"ה ומתני; נועם ירושלמי פ"ד ה"ה. וראה גם מה שהסתפק מנחת חינוך מצוה שב סוף אות ב ד"ה והנה אם.
 9. דרך אמונה פ"ב ה"ח בה"ל סד"ה המקדיש וע"י שערי אמונה פ"ד מ"ז ס"ק י ד"ה ופדה.
 10. נחמות א"י פ"ד מ"ז ד"ה ועתה וד"ה הלכה.
 11. תורת הארץ ח"א פ"ה אות מא; דרך אמונה פ"ב ה"ה בה"ל סד"ה הפודה. וראה עוד לעיל פ"ב ה"ה.
 12. תוס' אנשי שם פ"ב מ"ח, בסופו. ובספר יד לפאה על פי הרא"ש פ"ד מ"ז, הע' 12 הבין ברא"ש שקציר הקדש פוטר אפילו את שאר השדה שיקצור לאחר הפדייה.
 13. יראים סי' קכג, ותועפות ראם ס"ק ב; סמ"ג לאוין רפח; ערוך השולחן זרעים הל' פאה סי' ד סעי' ט. וראה עוד לעיל פ"ב ה"ה ושם אות ו-ז.

קצרה הגזבר ואחר כך פדאה, פטור אף מן הלקט ומן השכחה¹⁴. וכן פטור מפרט¹⁵.

יש מי שאומר שפטור משכחת קמה אך חייב בשכחת עומרים¹⁶. ויש אומרים שפטור אף משכחת עומרים, שכל שאין לו שכחת קמה אין לו שכחת עומרים¹⁷. ויש מי שאומר שחייב בשכחת עומרים אם פדה קודם העימור¹⁸.

קצר והקדיש עומרים אחר הקצירה ופדה עומרים חייב בשכחה¹⁹. ופשוט שחייב גם בפאה אם לא הפריש במחובר וכן בלקט, שאינו יכול להקדישם²⁰.

יש אומרים שהמקדיש עומרים ופדה עומרים חייב בשכחת עומרים שלאחר הפדייה, אך אם פדה את העומרים לאחר שנעשה גדיש או גורן תחת ההקדש, פטור משכחת העומר כיון שלא היה ברשותו בעת שכחת העומר²¹.

-
14. משנה פ"ג מ"ז; רמב"ם פיה"מ שם; ר"ש ורע"ב שם; רדב"ז כאן; רש"י פ"ד מ"ז ד"ה קמה, הובא במלאכת שלמה פ"ד מ"ז ד"ה קמה; מים חיים פ"ד מ"ז, הובא בתוס' חדשים שם; פסקי הר"מ פרובינצאלו פ"ד מ"ח; שדה יהושע פ"ד מ"ז ד"ה הקדיש; מהר"א פולדא פ"ד ה"ה ד"ה פטורה; חזון נחום פ"ד מ"ז; חדושי רא"ג פ"ד מ"ז; תפא"י פ"ד אות לג והלכתא גבירתא פ"ד מ"ז; משנה ראשונה פ"ד מ"ז; נחמות א"י פ"ד מ"ז; משך חכמה דברים כד יט ד"ה קצירך; חובת גידולי הארץ ה"ל כא וגידולי ציון; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ד אות פח ד"ה ולקט; ועי' חידושי בתרא פ"ד מ"ז אות קסו בדעת הרמב"ם.
15. ירושלמי פסחים פ"ד ה"ט, ועי' ירושלמי כפשוטו שם עמ' 442 על גרסת הירושלמי; גרסת הגר"א לתוספתא פ"ג הכ"א ולירושלמי פ"ז ה"ז; דרך אמונה פ"ב סעיף עח.
16. חזון נחום פ"ד מ"ז בדעת הרמב"ם. וראה לעיל פ"א ה"ו על חיוב שכחת קמה ושכחת עומרים ולהלן פ"ב ה"ט.
17. תוס' רעק"א פ"ד מ"ז אות מ; חסד לאברהם למשניות, פ"ד מ"ז; נחמות א"י פ"ד מ"ז; חובת גידולי הארץ הלכה כא בגידולי ציון; אור פני מלך פ"ב ה"ח; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ד אות פח ד"ה הקדיש; דרך אמונה פ"ב ה"ח סעיף עח.
18. ביכורי ארץ, טוקר, פ"ד מ"ז.
19. משנה פ"ד מ"ז; רמב"ם פיה"מ פ"ד מ"ז; רבנו הלל ספרי דברים פ"ס רפב ד"ה והקדיש בשכחת העומר; תו"ט פ"ד מ"ז; רדב"ז כאן. הרמב"ם כאן השמיט דין זה ראה תו"ט שם ד"ה פטורה, פסקי הר"מ פרובינצאלו פ"ד מ"ז ודרך אמונה פ"ב ה"ח בה"ל ד"ה המקדיש.
20. מים חיים פ"ד מ"ז הובא בתוס' חדשים פ"ד מ"ז; פסקי הר"מ פרובינצאלו פ"ד מ"ז; הלכתא גבירתא פ"ד מ"ז; חדושי רא"ג פ"ד מ"ז, משנה ראשונה פ"ד מ"ז; נחמות א"י פ"ד מ"ז; חדושים וביאורים סי' ד ס"ק יא.
- ודוקא כשפדה חייב אבל אם התבואה עדיין ביד הקדש, פטורה, ואף שנקצרה ביד הדיוט – חסד לאברהם למשניות, פ"ד מ"ז.
21. תפא"י בועז פ"ד מ"ז אות א; נחמות א"י פ"ד מ"ז; אשל אברהם, ניימרק, ח"א פ"ד מ"ז; דרך אמונה פ"ב סעיף עה; וראה אור גדול פ"ד מ"ז ומשנה ראשונה פ"ד מ"ז. וראה לעיל פ"א ה"ו ולהלן פ"ה ה"ל יב-ג.

הלכה ט

א. הביאה שלישי ביד גוי ואח"כ נתגייר וקצר	ג. קטן והגדיל וחרש או שוטה שנתפקחו
ב. ספק מתי התגייר או התגייר באמצע הקציר	ד. הפריש מתנות עניים משדה פטורה

רמב"ם

נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר, הרי זו פטורה מן הפאה ומן הלקט ומן השכחה, אף על פי שאין השכחה אלא בשעת העימור.¹

א. הביאה שלישי ביד גוי ואח"כ נתגייר וקצר

רמב"ם נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר²,

אם נתגייר קודם שקצר – חייב בפאה, אף אם הביאה שלישי כשהיה גוי³. יש מי שאומר שאף אם דעת הגוי בעת שקצר היתה להתגייר – פטור⁴.

ב. ספק מתי התגייר או התגייר באמצע הקציר

יש אומרים שאם ספק אם קצרה אחר שהתגייר או לפני שנתגייר, פטור, שהשדה עומדת בחזקת פטור⁵.

יש מי שאומר שנכרי שהתחיל לקצור ונתגייר תוך כדי הקציר ובסוף הקציר היה

1. פאה פ"ד מ"ו כחכמים; ספרא קדושים פ"א ה"ו; ספרי דברים פ"ס רפב; ירושלמי פ"ד ה"ד, שכיון שאין לו שכחת קמה אין לו שכחת עומרים; מסכת גרים, היגר, פ"א ה"ז.
2. רמב"ם פיה"מ שם; ר"ש שם ופ"ב מ"ז ד"ה תניא; יראים ס"י קכג; אגודה פאה פ"ד; כפתור ופרח פנ"ב, השכחה; רע"ב פ"ד מ"ו ד"ה שאין; פאת השולחן ס"י ח סעי' יא; הלכתא גבירתא פ"ד מ"ו; ערוך השולחן זרעים ה"ל פאה ס"י ד סעי' יג; חובת גידולי הארץ ה"ל כב. אפילו עימר לאחר שהתגייר – ריבמ"ץ פ"ד מ"ו; רש"י פ"ד ה"ד ד"ה נכרי; מלאכת שלמה פ"ד מ"ו. ופשוט שאם עימר לפני שנתגייר שפטור.
3. ופטור מלקט שכחה ופאה אף שעדיין מונחים שם – תפא"י אות כט.
4. ירושלמי פ"ד ה"ז; הלכות גדולות ה"ל פאה, וע"י הגהות בן אריה על בה"ג שם; מבית מאיר ח"ג ס"י כח; אמונת יוסף פאה פ"ד ה"ד ד"ה נכרי, חלה פ"ג ה"ד ד"ה נכרי; השדה פ"ד מ"ו; משנת ר' אהרן ס"י ו אות ד וס"י י אות ג; דרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק קפג; וראה לעיל פ"ב ה"ח אות א.
4. נחמות אי"י פ"ד מ"ו ד"ה והנה וד"ה הלכה.
5. ירושלמי פ"ד ה"ז; מסכת גרים, היגר, פ"א ה"ז; פאת השולחן ס"י ח סעי' יא ובי"י ס"ק טו; עטרת ראש פ"ד מ"ו; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ד אות צה; דרך אמונה פ"ב סעיף פ ע"פ רש"י חולין קלד ע"ב ד"ה קמה.

ישראל, שחייב בפאה ובלקט⁶. וחייב רק על חציה שקצר אחר כך⁷. ויש מי שאומר שלגמרי פטור⁸.

ג. קטן שהגדיל וחרש או שוטה שנתפקח

יש מי שסובר שחרש שוטה וקטן שקצרו שדה שלהם ולא נתנו מתנות, ואחרי זה נתגדל הקטן ונתפתח החרש ונתפקח השוטה, מחוייבים לקיים מצות עשה ולעזוב לעניים אם המתנות עדיין בעין⁹, והסתפק אם בשעת הקצירה היה קטן ואחרי זה בשעת עימור היה גדול, אם חייב בשכחת עומרים¹⁰.

ויש אומרים שקטן שקצר שדהו ואח"כ הגדיל פטור מלתת לקט שכחה ופאה שבידו לעניים כיון שבשעת הקצירה היה פטור¹¹.

ויש מי שכתב שקטן פטור מלקט שכחה ופאה משהגדיל רק מן התורה אך מדרבנן חייב מטעם חינוך¹².

ד. הפריש מתנות עניים משדה פטורה

אם הפריש לקט שכחה ופאה כאשר השדה פטורה מלקט שכחה ופאה, לא חל עליהם שם מתנות עניים ומתנות העניים חייבות במעשרות¹³.

6. רש"י פ"ב ה"ז ד"ה שדה שקצרוה גוים; חדושי רא"ג פ"ד מ"ז; מנחת חינוך מצוה שצה אות יב ד"ה ותבואה.

7. שם ישראל פ"ד מ"ז, ראה פ"ב ה"ה שאם קצרו לסטים חציה וחזר הוא וקצר השאר נותן פאה כשיעור מה שקצר; חסד לאברהם למשניות פ"ד מ"ו ד"ה במשנה; חזו"א שביעית סי' ב ס"ק ד ד"ה ובהא; חידושים ובאורים פאה סי' ד ס"ק י ד"ה פ"ד וס"ק ז ד"ה הא דעכו"ם.

8. ראה שערי אמונה פ"ד מ"ו אות ט ד"ה ואח"כ שהקשה מדוע לא יהיה פטור על כל השדה וכן בספר יד לפאה על פי הרא"ש פ"ד הע' 12 כתב שפטור. ובביכורי ארץ, טוקר, פ"ד מ"ו כתב שאם הגוי קצר כל שדהו ובסוף השדה הניח תבואה שלא קצרה ואח"כ נתגיייר, פטור על כל השדה, אף שיכול לקיים את המצוה עתה בהיותו גר.

9. מנחת חינוך מצוה רכא אות ז ואם נאבדו או נשרפו פטורים; תורת זרעים משא ומתן של הלכה עמ' קלט אות ד ד"ה והנה.

10. מנחת חינוך מצוה תקצב-תקצג אות י; ועי' מאסף תורת הארץ שבהע' הבאה, דרך אמונה פ"ב באור ההלכה פ"ב ה"ד ד"ה שקצרו ושערי אמונה פ"ד מ"ז אות ט ד"ה במניח.

11. שו"ת הר צבי ח"ב או"ח סי' א אות ח ד"ה ובחידושי, בדעת רעק"א שו"ע או"ח סי' קפו סעי' ב; מעדני ארץ פ"ב הי"א אות ג ד"ה וכן, פ"א ה"ג אות א ד"ה וכמו"כ, פ"ב ה"ד ד"ה ונלענ"ד; שמועת חיים על מקדש דוד פאה, סי' כג הע' נז; רי"א מיליקובסקי מאסף תורת הארץ כרך א חוברת ג, עמ' מט-נ אות ג וראה ההשגה על דבריו שם עמ' נב-נג. וכתב שם אות ד בדעת הרמב"ם שאף קטן שהגדיל בשעת העימור פטור משכחה; וראה תורת הארץ, קלירס, ח"א פ"ה אות נח ואות עב-עט.

12. שו"ת הר צבי ח"ב או"ח סי' א אות ז-ח וזרעים ב סי' סה; וראה לעיל פ"ב ה"ה סוף הע' 3.

13. פאה פ"ד מ"ט; בבלי גיטין מז ע"א ורש"י שם; רמב"ם הל' תרומות פ"ב ה"י; משנת שלמה פ"ד מ"ז ד"ה פטור; מקדש דוד סי' סב אות ב ד"ה בפ"ב; מעדני ארץ פ"ב ה"ט אות א.

הלכה י

- א. כשישראל עומד על גבם
ב. שכירת פועלים עמי ארצות

רמב"ם

אין שוכרין פועלים נכרים לקצור מפני שאינן בקיאים בלקט ופאה¹,
ואם שכר וקצרו את כולו² הרי זו חייבת בפאה³.

א. כשישראל עומד על גבם

רמב"ם אין שוכרין פועלים נכרים⁴

יש מי שאומר שמותר לכתחילה לשכור פועלים נכרים אם שוכר פועלים
ישראלים שיעמדו על גב כל אחד מהפועלים הנוכרים⁵.
ויש מי שאומר שמותר לשכור פועלים נכרים כשאינן פועלים ישראלים מצויים,
אם בעל הבית עומד עליהם כל שעת הקצירה ומורה להם כיצד לקצור⁶.
ויש מי שאומר שמותר לשכור פועלים גוים לקטוף פירות האילן שאין בהם לקט,
אם בעל הבית מניח מתחילה שיעור הראוי לפאה ומזהיר את הפועלים שלא יגעו
בזה, ואחר הקטיף, בעה"ב יקרא לו שם פאה⁷.

1. תוספתא פ"ג ה"ב; ירושלמי פ"ב ה"ה.
בריבמ"ץ, ר"ש, רא"ש ורע"ב פ"ב מ"ז, שו"ת הרא"ש כלל ב סי' ב, אור זרוע ח"א שו"ת סי'
תשס ד"ה ועל חלה. וכן גרסת רש"ס פ"ב ה"ה: "שאינן בקיאים בלקט שכחה ופאה".
בתוספתא ובירושלמי שם, וכן מביאים ראב"ד לתורת כהנים פרשת קדשים פרק א אות ו
וכפתור ופרח פ"ב: שאין בקיאים בלקט.
2. במהד"י שילת 'כולה'.
3. ירושלמי פ"ב ה"ה; רמב"ם פיה"מ פ"ב מ"ז. וראה עוד לעיל פ"ב ה"ד אות א.
בלב מבין פ"ב ה"י למד מדברי הרמב"ם כאן שחייבת בפאה דווקא אך לא בשאר מתנות,
וראה לעיל פ"ב ה"ד אות ב ובמקורות שם דעות הסוברים שחייבת גם בשאר מתנות עניים.
ואם לא קצרו את כולה והניחו קמה, עדיין לא חל עליה חיוב פאה – צפנת פענח פ"ב ה"ד.
4. כשהפועלים הנוכרים זולים לפחות בשליש מפועלים ישראל, שהרי בדרך כלל יש להעדיף
פועלים ישראל אם הם כשרים ומאמינים, כפי שכתב הרמב"ם להלן פ"י ה"ז – שו"ת צפנת
פענח ח"א סי' קמג אות ג, הובא בצ"פ על התורה, דברים טו, יב.
5. פאת השולחן סי' ה סעי' יא וב"י ס"ק לב; חובת גידולי הארץ הלי' כג ובגידולי ציון; בחכמת
אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' יג הסתפק בדיון זה.
6. ערוך השולחן זרעים, הלי' פאה סי' ב סעי' יב.
7. דרך אמונה פ"ב סעי' י בה"ל ד"ה שאינן. לגבי שכחה יזהירם שכל מה שישכחו לא יקחו.

ב. שכירת פועלים עמי ארצות

יש מי שאומר שמטעם זה אין שוכרים לקצור גם פועלים ישראל עמי ארצות, עד שילמדם⁸. ויש מי שאומר שעם הארץ מישראל מותר לשכור לכתחילה⁹.

8. חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' יג.

9. פאת השולחן ס"ה סעי' יא וביש"ר ס"ק לב; חובת גידולי הארץ הל' כג.

הלכה יא

- א. נתינת כל הקציר לעניים לשם פאה ד. שיעור הפאה שבעל השדה נותן
 ב. החיוב בפאה לאחר שגמר לאחר שעישר
 ג. חיוב נתינת לקט ושכחה לאחר שקצר ה. חיוב העניים להפריש תרומה
 מפירות שקבלו כפאה לאחר מירוח

רמב"ם

בעל הבית שקצר כל שדהו ולא הניח פאה, הרי זה נותן מן השבלים פאה לעניים¹, ואינו צריך לעשר, ואפילו נתן להם רוב הקציר משום פאה הרי זה פטור מן המעשרות, וכן אם דש ועדיין לא זרה נותן להם הפאה קודם שיעשר. אבל אם דש וזרה ברחת ובמזרה וגמר מלאכתו, מעשר ואחר כך נותן להם מן הפירות המעושרי² שיעור הפאה הראויה לאותה שדה³, וכן באילנות⁴.

א. נתינת כל הקציר לעניים לשם פאה

רמב"ם ואפילו נתן להם רוב הקציר משום פאה⁵

יש אומרים שלדעה זו אם קצר כל שדהו אין לתת את כל הקציר משום פאה, שכיון שחזר חיוב הפאה לעומרים דינה כקמה שיכול לעשותה כולה פאה חוץ משיבולת אחת⁶. אמנם בשעת הקציר כל עוד הוא קוצר עושה כל שדהו פאה⁷ ואף אם נשרפה השיבולת הראשונה שנקצרה, נשאר חיוב הפאה בקמה ויכול לעשותה כולה פאה⁸.

יש מי שאומר שרק אם בעל הבית קצר לא יתן את כל הקציר משום פאה, אך

1. ראה רמב"ם לעיל פ"א ה"ב.
2. בחיטים אם לשן ועשאן פת נותן מן הפת – רדב"ז כאן וראה לעיל פ"א ה"ב.
3. שיעור הפאה ע"י פ"א ה"ט"ו, ונותן כך שלא יפסידו העניים את המעשר ואינו מנכה להם כלום מפני המעשרות – ר"ש ורא"ש פ"א מ"ו, רדב"ז כאן.
4. משנה פ"א מ"ו; תוספתא פ"א ה"ה; בבלי ב"ק צד ע"א; תמורה ו ע"א, מכות טז ע"ב, סנהדרין פח ע"א; רמב"ם פיה"מ פ"א מ"ו; יראים ס"י ק"ט; סמ"ג לאוין רפד; פאת השולחן פ"ה סע"י יב; חכמת אדם, שערי צדק, שער מצות הארץ פכ"ג הי"ד; ערוך השולחן זרעים הל' פאה ס"י ב סע"י יא.
5. תוספתא פ"א ה"א: העושה כל שדהו פאה אינה פאה; ירושלמי פ"א ה"א ופ"ג ה"ז; תוספות נדרים ו ע"ב ד"ה מכלל וד"ה ת"ל.
6. מהר"י קורקוס כאן ד"ה ואם נתן; כס"מ כאן ד"ה ואם נתן; מים חיים כאן; מראה הפנים פ"א ה"א ד"ה הרי; פאת השולחן ס"י ה ב"י ס"ק לד; תוס' רעק"א פ"ג מ"ו אות לה; צפנת פענח פ"ב הי"א ד"ה בעה"ב.
7. כמובא בברייתא בבבלי נדרים ו ע"ב; תוס' שם ד"ה מכלל וד"ה ת"ל; וראה עוד לעיל פ"א ה"ט"ו.
8. ירושלמי פ"א ה"א; מים חיים כאן.

אם קצרו את השדה פועלים נוכרים, יכול לתת את כל הקציר משום פאה⁹.

ב. החיוב בפאה לאחר שגמר מלאכתו למעשר

יש אומרים שחייב מן התורה לתת ממה שקצר, ואם לא נתן עובר בלא תכלה, ולכן אפילו אפה פת נותן ומתקן את הלאו¹⁰. ויש אומרים שהוא חייב בתשלומים רק מדרבנן¹¹.

ג. חיוב נתינת לקט ושכחה לאחר שקצר

אם לא הניח לקט ושכחה ביטל את המצוה ואינו חייב לתת לעניים מהקציר¹². ויש אומרים שחייב לתת ואם כילה את כל הקציר כגון שאכלו או נשרף לוקה על ביטול לקט ושכחה¹³.

ד. שיעור הפאה שבעל השדה נותן לאחר שעישר

יש אומרים שנותן את שיעור הפאה מן התבואה הנקיה על כל כמות התבואה הנקיה שהיתה לפני הפרשת המעשרות, ואינו צריך לתת קש ומוץ¹⁴.

יש מי שאומר שאם לא נתן את הפאה במחובר לקרקע, שדינו שחייב לתת בתלוש¹⁵, אם נתן אחר הדישה אין צריך לתת את הפסולת, ואף שהוא עצמו הסיר את הפסולת ולא הרוח, רק כשמניחם ביחד שייך האוכל לפסולת ולא כשנותן לאחר שנפרדו מהאוכל¹⁶.

ה. חיוב העניים להפריש תרו"מ מפירות שקבלו כפאה לאחר מירוח

יש אומרים שאם בעל הבית נתן לעניים את הפאה לאחר מירוח כשלא תרם ולא עישר – העניים פטורים מלתרום ולעשר¹⁷, ויש אומרים שהעניים חייבים לתרום ולעשר¹⁸.

9. צפנת פענח פ"ב הי"א סד"ה בעה"ב.

10. מנחת חינוך, מצוה רטז אות יד בדעת הרמב"ם.

11. מנחת חינוך מצוה רטז אות יד בדעת רש"י ותוס' ישנים יומא לו ע"ב.

12. כן משמע משתיקת הראשונים.

13. ספר מצוות גדול לאוין סימן רפד ד"ה תניא בפרק, משמע שלוקה אם כילה את היבול.

14. תוס' חדשים פ"א מ"ו. וכתב בערוך השולחן זרעים הל' פאה סי' ז סעי' י שכיון שכבר נתפרקה התבואה מן הקש והתבן צריך לתת להם רק מן האוכל ואין צריך לתת מן הפסולת.

15. ראה לעיל הל' יא.

16. ערוך השולחן זרעים סי' ז סעי' י.

17. משנה ראשונה פ"א מ"ו ד"ה משום, לדעת הרמב"ם כאן והל' מעשר פ"ב הי"ב ור"ת בתוס' ב"מ פח ע"א ד"ה תבואת.

18. משנה ראשונה פ"א מ"ו ד"ה משום, לדעת ריב"ם בתוס' ב"מ פח ע"א ד"ה תבואת, ר"ש ורא"ש פ"א מ"ו חייבים העניים לעשר וכ"כ הריטב"א מכות טז ע"ב ד"ה מירוח.

הלכה יב

- א. הנחת פאה בסוף הקצירה שלא
בסוף השדה
ב. הנחת פאה בתחילת השדה
כשמניח גם בסוף כדין
ג. נתינת פאה לקרובו עני
ד. חיוב נתינת הפאה בסוף השדה
כשהניח בתחילתה
ה. שיעור הפאה שצריך להניח
בסוף השדה

רמב"ם

אין מניחין את הפאה אלא בסוף השדה¹, כדי שיהיו העניים יודעין מקום שיבאו לו, וכדי שתהיה ניכרת לעוברים ולשבים ולא יחשד, ומפני הרמאים שלא יתכווין לקצור הכל, ואומר לאלו שרואים אותו קוצר סוף השדה בתחלת השדה הנחתו, ועוד שלא ישמור שעה שאין שם אדם ויניחנה ויתננה לעני הקרוב לו². עבר והניח הפאה בתחלת השדה או באמצעה הרי זו פאה³, וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה⁴.

א. הנחת הפאה בסוף הקצירה שלא בסוף השדה

רמב"ם אין מניחין את הפאה אלא בסוף השדה, כדי שיהיו העניים יודעין מקום שיבאו לו⁵

יש אומרים שיש להניח פאה בעת סיום הקצירה דוקא בסוף השדה⁶.

1. עי' לעיל פ"א ה"א.
2. תוספתא פאה פ"א ה"ה; ספרא קדושים פרשה א פ"א אות ט-י; ירושלמי פ"ד ה"ג; שבת כג ע"א.
3. ופטורה מן המעשרות – רדב"ז, ר"י קורקוס וקרית ספר כאן; פאת השולחן סי' ה ביש"ר ס"ק מב, הלכתא גבירתא פ"א מ"ג, ערוה"ש זרעים סי' ב סעי' ח. והעניים יכולים ליטלה אף קודם גמר הקצירה – דרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק רכה.
4. פאה פ"א מ"ג; ספרא שם; ירושלמי פ"א ה"ג.
5. בה"ג ה"י פאה; יראים סי' קיט; סמ"ג לאוין רפד; כפתור ופרח פנ"ב; פאת השולחן סי' ה סעי' טו.
6. ודין זה הוא אף במקום שלא שייכים כל הטעמים הללו אלא חלקם, כגון אם לעניים אין מלאכה אחרת שבטלים ממנה או אם יש שם בעה"ב אחד וכולם עניים שאין כאן חשד או אם אין לבעה"ב שום עני הקרוב לו – חסדי דוד פ"א ה"ז ד"ה והנך.
7. רדב"ז כאן; מקדש דוד סי' סב אות ב ד"ה גרסינן וד"ה כתב בדעת הרמב"ם כאן ולהלן ה"יג; תוספתא כפשוטה פ"א עמ' 127-128 בדעת בה"ג ה"י פאה, הרמב"ם כאן ולעיל ה"ו

ויש אומרים שהעיקר להניח את הפאה בעת סיום הקצירה ואף שאין הפאה בסוף השדה אלא אף באמצעה⁷.

ב. הנחת פאה בתחילת השדה כשמניח גם בסוף כדין

רמב"ם אין מניחין את הפאה אלא בסוף השדה

לשיטה הראשונה לעיל, לכתחילה אין לתת פאה בתחילת השדה אף אם ירצה לתת גם בסוף השדה כשיעור כל השדה⁸. ויש אומרים שמותר לכתחילה לתת בתחילה ובאמצע אם כוונתו להשאיר גם בסוף השדה⁹. ושיעור הנתינה בסוף כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה¹⁰.

אם קצר חצי שדה ובדעתו לקצור חציה השני רק לאחר זמן מרובה, אם בדעתו לגמור הקצירה אין לו ליתן כעת פאה¹¹.

ג. נתינת פאה לקרובו עני

רמב"ם שלא ישמור שעה שאין שם אדם ויניחנה ויתננה לעני הקרוב לו

יש אומרים שאין להניח לקרובו עני את כל הפאה, אבל עד מחצה או אף שני שלישי מותר¹². ויש חולקים וסוברים שאסור להניח כלל לקרובו¹³.

ופיה"מ פ"א מ"ג והחינוך מצוה ר"ג; רי"ד סולובייצ'יק שירת הלוי פ"א מ"א ד"ה ובאמת, ישורון ח עמ' רפט בדעת הרמב"ם כאן.

7. רש"י שבת כג ע"א ד"ה לסוף; ראב"ד, רבנו הלל, והמיוחס לר"ש משאנך לספרא קדושים פרשה א פ"א אות ט בהסבר הספרא; רלב"ג ויקרא יט ט-י ד"ה לעני ולגר; מקדש דוד שם; תוספתא כפשוטה שם בדעת המאירי שבת כג ע"א ד"ה אף והראשונים הנ"ל; רמ"מ כשר תורה שלמה כד פ"ז כב, עמ' נ בדעת תרגום יונתן ויקרא יט ט; רי"ד סולובייצ'יק שם בדעת רש"י שם.

8. יין הרקח פ"א מ"ג בדעת הרמב"ם כאן; משנת רבי נתן פ"א מ"ג ד"ה במשנה נותנין; דרך אמונה פ"ב סעיף צו מפני ביטול עניים, וכתב שלירושלמי פ"ד הי"ג, הובא בפאת השולחן סי' ה סעי' כב, אם רוצה לקצור הכרם שורות וליתן בסוף כל שורה פאה על השורה הי"ז משובח.

9. חסדי דוד פ"א ה"ה; משנה ראשונה פ"א מ"ג ד"ה נותנין; מהר"ם שיק מצוה ר"ז.

10. רמב"ם סוף ההלכה.

11. דרך אמונה פ"ב סעיף צו ובה"ל ד"ה אין.

במעדני ארץ פ"ב הי"ב אות ג סד"ה ועוד כתב שבאילנות רשאי לכתחילה ליתן פאה מכל אילן ואילן.

12. אור זרוע ה"ל צדקה סי' כב הובא בהגהות מרדכי ב"ב פ"א רמז תרנט, וראה להלן פ"ו הי"א.

13. פאת השולחן סי' יב ביש"ר ס"ק טו; דרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק רכ ע"פ סתימת שאר הראשונים.

ד. חיוב נתנית הפאה בסוף השדה כשהניח בתחילתה

יש אומרים שהחיוב להניח בסוף השדה כשהניח בתחילתה הוא מדרבנן ומן התורה פטור מלהניח פאה נוספת בסוף¹⁴.

ולפי זה יש מי שאומר, שאם הניח בתחילה או באמצע וקצר כל שדהו ועבר ולא הניח בסוף, אינו מחויב לתת מן העומרים – כדין מי שלא הפריש כלל¹⁵ – כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר אחר ההפרשה הראשונה, משום שכבר קיים מצות פאה¹⁶.

ויש מי שאומר שאם נתן בתחילה או באמצע פאה ואח"כ כילה את הקציר נותן מן העומרים על מה שנשאר אחר שהפריש פאה¹⁷.

ויש מי שאומר שהחיוב להניח על מה שעדיין לא קצר הוא מן התורה¹⁸. ואם לא נתן במחובר מחויב לתת מן התלוש¹⁹.

ה. שיעור הפאה שצריך להניח בסוף השדה

רמב"ם וצריך שיניח בסוף השדה כשיעור הפאה הראויה למה שנשאר בשדה אחר שהפריש את הראשונה²⁰.

לשיטה זו אין צריך לתת פאה על חלק השדה שכבר נתן עליו את הפאה הראשונה. ויש אומרים שאם לא נתן בתחילה כשיעור, צריך להשלים גם לחלק שקצר קודם²¹.

14. קרית ספר כאן; מים חיים כאן; חסדי דוד פ"א ה"ה ד"ה נותן; ערוך השולחן זרעים הל' פאה ס"ב סעי' ט; מעדני ארץ פ"ב ה"יב אות ג-ד והסתפק אם לפי"ז מה שנותן בסוף השדה חייב במעשר.

15. ראה רמב"ם לעיל פ"ב ה"יא.

16. ערוך השולחן זרעים הל' פאה ס"ב סעי' ט.

17. מעדני ארץ פ"ב ה"יב אות ג ד"ה ויש ואות ד בדעת הרמב"ם.

18. לחם שמים פ"א מ"ג; דרך אמונה פ"ב סעיף קד.

19. דרך אמונה פ"ב סעיף קז.

20. רמב"ם פיה"מ מהדו' קאפח פ"א מ"ג ע"פ הירושלמי פ"א ה"ג: 'כשיעור המשתיר'; ריבמ"ץ, ר"ש ופי' הרא"ש פ"א מ"ג; רש"י פ"א ה"ג ד"ה מהו, הובא במלאכת שלמה פ"ה מ"ג ד"ה ובלבד בביאור הירושלמי; ר"י קורקוס כאן; תו"ט פ"א מ"ג ד"ה ובלבד; מים חיים כאן; חזון נחום פ"א מ"ג ד"ה ואני; מגיה ד' אמשטרדם של הרמב"ם כאן, הובא בספר הליקוטים ברמב"ם מהדו' פרנקל; פאת השולחן ס"ב ה סעי' טז; חידושי מהרי"ח פ"א מ"ג בדעת הרמב"ם; הלכתא גבירתא פ"א מ"ג; מהר"ם שיק מצוה ר"ז; ערוך השולחן זרעים הל' פאה ס"ב סעי' ט; תולדות יצחק פ"א ה"ג ד"ה ר"ש וד"ה מהו בביאור הירושלמי; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"א ה"ג אות ט; מעדני ארץ פ"ב ה"יב אות ג ופ"א ה"ט"ו אות ד.

21. דרך אמונה פ"ב סעיף קז ע"פ מים חיים כאן ובה"ל ה"יב ד"ה למה.

יש אומרים כי אף שכבר נתן בתחילה או באמצע אחד מששים על כל השדה, צריך ליתן עוד כשיעור על כל מה שקצר לבסוף ואינו יוצא ידי חובתו בפאה שהניח בתחילה או באמצע על מה שנשאר בשדה ואין הוא עולה מן החשבון.²²

ויש אומרים שדי שישלים בסוף לאחד מששים על כל השדה עם מה שנתן בתחילה ובאמצע.²³

יש אומרים שצריך להניח בסוף השדה אחד מששים על כל השדה, בנוסף למה שהניח בתחילה ובאמצע.²⁴

יש מי שמחלק ואומר שאם מה שנתן בתחילה או באמצע עדיין מונח וקיים וכולם רואים אותו, אינו חייב בסוף אלא להשלים לשיעור אחד מששים לכל השדה עם מה שנתן בתחילה ובאמצע, אך אם כבר נטלו עניים את מה שהפריש בתחילה או באמצע ואינו בעין, כשמפריש בסוף צריך לתת כשיעור על כל השדה כדי שלא יבוא לידי חשד.²⁵

יש אומרים שנותן לבסוף פאה על כל השדה וגם על חלק השדה שכבר נתן עליו את הפאה הראשונה, אך על חלק הפאה הראשונה עצמה אין צריך ליתן עליו פאה.²⁶

לשיטה זו יש מי שאומר שאם עבר וכלה יכול ליתן אף מן העומרים שכבר נתן עליהם פאה באמצע.²⁷

22. לחם שמים פ"א מ"ג בדעת הרמב"ם; מהר"א פולדא פ"א ה"ג ד"ה איפשר בהסבר הירושלמי; מראה הפנים פ"א ה"ג ד"ה רבי שמעון לפני משה פ"א ה"ג ד"ה ר"ש; חידושי מהר"י"ח פ"א מ"ג בהסבר התו"י"ט; דרך אמונה פ"ב ה"י"ב ד"ה למה בדעת הרמב"ם כאן.

23. ר"ש פ"א מ"ג ד"ה רבי שמעון בפירושו הראשון בירושלמי; רע"ב פ"א מ"ג ד"ה ובלבד; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג ה"ט"ו. וראה עוד שערי אמונה פ"א מ"ג אות טו ד"ה ור"ש סובר.

24. כן כתבו בדעת הרמב"ם בפיה"מ הנדפס, פ"א ה"ג – רע"ב פ"א מ"ג ד"ה ובלבד, תו"י"ט פ"א מ"ג ד"ה ובלבד, מים חיים כאן, תוס' אג"ש פ"א מ"ג ומשנת רב פ"א מ"ג.

25. חובת גידולי הארץ ה"ל' כה גידולי ציון ד"ה וצריך בדעת הרמב"ם, והסתפק אם מה שנתן יותר מההשלמה לאחד מששים על כל השדה משום חשד, חייב במעשר.

26. ביאורי הגר"א לירושלמי פ"א ה"ג, והגהות ובאורי הגר"א לספרא קדושים פרשה א פ"א ה"ט; תוס' חדשים פ"א מ"ג בדעת הרמב"ם כאן והר"ש פ"א מ"ג, בפירושו השני; חידושי רא"ג פ"א מ"ג; רידב"ז פ"א ה"ג ד"ה מהו בדעת הר"ש שם; נחמות ארץ ישראל פ"א מ"ג בדעת הרמב"ם ופאת השולחן סי' ה ב"י ס"ק מג; חובת גידולי הארץ ה"ל' כה גידולי ציון סד"ה וצריך בדעת פאת השולחן שם; תוספתא כפשוטה עמ' 129 ד"ה שיתן בדעת הרמב"ם בפיה"מ פ"א מ"ג; ביכורי ארץ, טוקר, פ"א מ"ג ד"ה והנה ורי"ד סולובייציק שירת הלוי פ"א מ"ג ד"ה ולכאורה, ישורון ח עמ' שג בדעת הרמב"ם; וכ"מ במלאכת שלמה פ"א מ"ג ד"ה בפ"י ר"ע.

27. מעדני ארץ פ"ב ה"י"ב אות ג ד"ה עוד וכתב שלדידן שצריך ליתן רק על מה שקצר אחר שהפריש פאה, צ"ע אם יכול ליתן גם מן העומרים שכבר נתן עליהם פאה.

הלכה יג

- א. נטלו עניים את הפאה שלא מדעת בעה"ב
ב. אמר הרי זו פאה וזו

רמב"ם

בעל הבית שנתן פאה לעניים ואמרו לו תן לנו מצד זה ונתן להם¹
מצד אחר² זו וזו פאה³, וכן בעל השדה שהפריש פאה ואמר הרי זו
פאה וגם זו או שאמר הרי זו פאה וזו הרי שתיהן פאה.

א. נטלו עניים את הפאה שלא מדעת בעה"ב

רמב"ם בעל הבית שנתן פאה לעניים ואמרו לו תן לנו מצד זה ונתן להם
מצד אחר זו וזו פאה

יש מי שאומר שזו וזו פאה לכל דיניה ופטורה מן המעשר וכן פטורה מפרט
ועוללות ושכחה, ככל פאה⁴.

ויש אומרים שדין זה הוא דווקא כשנתן להם בעל הבית את שתי הפאות מרצונו,
אבל אם הניח להם פאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחר שלא מדעת בעל
הבית, הפאה השנייה שייכת לעניים, ובעל הבית יכול לחזור ולזכות בפאה
הראשונה אך גם היא פטורה מן המעשר שהרי כבר הפקירה, אבל חייבת בפרט
ועוללות ושכחה⁵.

1. במהד' שילת הושמטו המילים 'בצד אחר'.
2. כלומר, שנתן להם פאה ואמרו לו שאינם רוצים את הפאה מצד זה אלא מצד אחר, ונתן
להם ממה שבקשו; וכן אם נתן מצד זה ואמרו לו שיתן עוד מצד אחר – בשני המקרים הללו
זו וזו פאה, שהרי גם אם רצה ליתן להם רוב הקציר משום פאה הרי היא פאה כלעיל הלי' יא
– רדב"ז ומהר"י קורקוס כאן; וכן אם אמר להם שיקחו פאה לרצונם וכאשר יחפצו ונתרצו
בצד אחד ואח"כ נתן להם עוד מצד אחר, זה וזה פאה – מהר"י קורקוס כאן.
וכתב המשנה למלך סוף פ"א ד"ה וראיתי שדין זה הוא רק אם הפריש בתחילה פחות
מכשיעור והיתה דעתו להשלים לכשיעור ואמרו לו העניים תן לנו מצד זה ונתן להם, אז זו
וזו פאה אף אם הפאה שנתן להם מצד אחר היה בה כשלעצמה שיעור פאה; אמנם אם נתן
בתחילה כשיעור ולא היה בדעתו להפריש עוד, אם חזר ונתן מה שהוסיף חייב במעשר.
ובדרך אמונה פ"ב סעיף קח באר שכל זמן שלא גמר את הקצירה, הפאה שהניח לפני סוף
הקציר פוטרת רק את מה שקצר ולא את מה שיש לו עוד לקצור.
3. תוספתא, ליברמן, פ"ב ה"ו; בבלי ב"ק כח ע"א; כפתור ופרח פנ"ב.
4. מים חיים כאן בדעת הרמב"ם.
5. כך פרשו בברייתא בב"ק כח ע"א: רש"י ב"ק כח ע"א ד"ה לפוטרו; ר"ש פ"א מ"ו; תוס'

ב. אמר הרי זו פאה וזו

יש אומרים שאם אמר 'הרי זו פאה וזו' שתיהן פאה.⁶ ויש אומרים שאם אמר 'הרי זו פאה וזו' אין השניה פאה.⁷

יש אומרים שדוקא שאמר 'זו' תוך כדי דיבור לאמירת הרי זו פאה, אבל אחרי כדי דיבור אינה פאה וחייב במעשרות.⁸

ב"ק כח ע"א ד"ה זה וזה; תוס' ר' פרץ ב"ק כח ע"א ד"ה אמאי; מאירי ב"ק כח ע"א; כפ"פ פנ"ב; מהר"י קורקוס כאן, סד"ה בעל הבית; מעשה רקח כאן; פאת השולחן פ"ה סעי' יז וב"י ס"ק מד, שו"ת מהר"ל דיסקין ח"ב סי' ז ותורת זרעים עמ' קלו ד"ה ומה בדעת הרמב"ם. ועי' ערוה"ש זרעים הל' פאה סי' ב סעי' יד.

6. רמב"ם משום שיש יד לפאה – נדרים ו ע"ב – מהר"י קורקוס; כסף משנה, וכתב שכן פסקו הרמב"ן והרשב"א; רי"ף, רמב"ן, רשב"א, מאירי, נ"י – נדרים שם; שמ"ק נדרים בשם הרא"ם.

הרדב"ז כתב משום שפאה הרי היא כהקדש לעניים ותופס את אחרת אפי' עד מאה. ואולי מתייחס דוקא למקרה שאמר 'וגם זו' ברמב"ם.

7. מפני שלהלכה אין יד לפאה – ר"ן נדרים ו ע"ב והו"ד במהר"י קורקוס. ובפאת השולחן פ"ה סעי' יז הובאו שתי הדעות.

8. משל"מ מתנות עניים סוף פ"א.

הלכה יד

א. בעה"ב המצוה לקצור כל השדה	ה. נטילת עניים כשבעה"ב אינו מפריש מעצמו
ב. פועלים הקוראים שם פאה על השדה	ו. שדה חרש שוטה וקטן במתנות עניים
ג. קריאת שם פאה ע"י בעל הבית	ז. עני שראה שבעה"ב הניח פאה
ד. אופן קביעת הפאה על ידי בעל השדה	

רמב"ם

אסור לפועלים לקצור את כל השדה אלא מניחין בסוף השדה כשיעור הפאה¹, ואין לעניים בה כלום עד שיפרישנה בעל הבית מדעתו², לפיכך עני שראה פאה בסוף שדה³ אסור⁴ לינע בה משום גזל עד שיודע לו שהיא מדעת בעל הבית⁵.

א. בעה"ב המצוה לקצור כל השדה

יש מי שאומר שאף אם בעל הבית מצוה על הפועלים לקצור את כל השדה, אסור להם לקצור את כל השדה⁶. ויש מי שמשמע מדבריו שאם הם קוצרים לפרנסתם – מותר⁷.

ב. פועלים הקוראים שם פאה על השדה

יש מי שאומר שאפילו קראו לה הפועלים שם פאה, אינה פאה ואין לעניים בה כלום עד שיפרישנה בעל הבית לשם פאה⁸. ויש מי שאומר שאם הפועלים יודעים שבעל הבית רוצה להפריש פאה, יכולים להפריש עבורו⁹.

-
1. ספרא קדושים פרשה א פרק א, ט; תוספתא פאה פ"ב הל' ז.
 2. תוספתא פאה פ"ב הל' ז.
 3. בין בתבואה ובין באילן – כפתור ופרח פנ"ב.
 4. במהד' שילת נוסף: אסור ילוי.
 5. פאת השולחן פ"ה סי"ח.
 6. חכמת אדם, שערי צדק, שער מצות הארץ פכ"ג הט"ז.
 7. כן משמע מתשוי משיב דבר ח"ב סי' לב ו; שו"ת מהרש"ם ח"ו סי' צה. ועי' שו"ת מים חיים ח"ב סי' נא.
 8. רדב"ז כאן.
 9. דרך אמונה פ"ב סעיף קטו.

ג. קריאת שם פאה ע"י בעל הבית

אם בעל הבית לא קרא לה שם פאה, אינה פאה וחייבת במעשרות¹⁰.

ד. אופן קביעת הפאה על ידי בעל השדה

יש מי שאומר שצריכים העניים רק לדעת שבעל הבית מסכים לכך ודי במחשבה ואינו צריך לומר בדיבור שהיא פאה¹¹.

ויש אומרים שצריך לקרוא לה שם פאה בדיבור ולא די בקריאת שם במחשבה ואם לא קורא לה שם פאה בדיבור אינה פאה¹².

ה. נטילת עניים כשבעה"ב אינו מפריש מעצמו

יש מי שאומר שדין זה הוא רק במחובר אבל אם עבר בעל הבית וקצר את כל שדהו ולא הפריש פאה, יכולים העניים ליקח פאה מעצמם מן התלוש בלא קריאת שם של בעל הבית¹³.

יש מי שאומר שכאשר אין דעת בעל הבית להפריש כלל, יכולים העניים להפריש פאה מעצמם¹⁴.

ו. שדה חרש שוטה וקטן במתנות עניים

יש אומרים שבשדה של חרש שוטה וקטן שאין בעל הבית יכול לקרוא שם על הפאה¹⁵, יכולים העניים ליטול מעצמם בלא הפרשת בעל השדה¹⁶.

ויש אומרים שחרש שוטה וקטן פטורים מהנחת פאה בשדה שלהם, וממילא הנוטל משדה שלהם עובר בגזל¹⁷.

10. מים חיים כאן; קרבן אהרן לספרא קדושים פ"א אות ט; צפנת פענח פ"א הל' ב; תורת הארץ ח"א פ"ה אות א.

11. פשטות לשון הרמב"ם כאן; מעדני ארץ פ"א ה"א אות ג בדעת הרמב"ם; כרם ציון ספר י"ד כרם צבי סי' נב עמ' תטו-תכא.

12. דרך אמונה פ"ב הי"ד בה"ל ד"ה עד והיי"ג בה"ל ד"ה וגם בדעת: הר"ש פ"ד מ"א, המיוחס לר"ש משנץ לספרא קדושים פרשה א פרק א אות ט, רבנו הלל לספרא קדושים פ"א וכפתור ופרח פני"ב.

13. צפנת פענח פ"ב הי"א ד"ה ומעשר.

14. מקדש דוד סי' סב אות ג ד"ה אמרינן מצות.

15. כשם שאינו יכול לנדור ולהקדיש.

16. מקדש דוד סי' סב אות ג ד"ה אמרינן מצות.

17. כ"מ מדברי מנחת חינוך מצוה רכא; שו"ת הר צבי אורח חיים ב סימן א.

ז. עני שראה שבעה"ב הניח שיעור פאה

יש מי שאומר שמסתבר שאם היה בעל השדה קוצר וראה העני שהניח שיעור פאה, אף שלא שמע שאמר הרי זו פאה מותר לו ליטול אותה, שהרי יודע שבעל הבית הניחה¹⁸.

ויש אומרים שאין צריך רצון של בעל הבית שיהיה זה פאה, אלא די שידעו העניים שבעל הבית לא הניח פאה במקום אחר¹⁹.

18. רדב"ז כאן; חובת גידולי הארץ הלי כז בגידולי ציון.

19. קרית ספר פ"ב וערוך השולחן זרעים סי' ב סעי' יג בדעת הרמב"ם. ובאור פני מלך כאן ובהר המלך ח"ד עמ' קכג הי"ד תמהו על שיטה זו.

הלכה טו

א. נתינה במחובר ובזיזת עניים	ד. הסכימו בעה"ב והעניים שיתן בשאר מתנות
ב. חלוקת העניים ביניהם את הפאה	ה. הסכים אחד העניים לחלק והתחרט
ג. לזה שומעין שאמר כהלכה	ו. חיוב בעה"ב לחלק כשכילה שדהו

רמב"ם

הפאה של תבואה וקטניות וכיוצא בהן מזרעים הנקצרים, וכן פאת הכרם והאילנות¹ ניתנת במחובר לקרקע², והעניים בוזיזין אותה בידם³, ואין קוצרין אותה במגלות ולא עוקרין אותה בקרדומות⁴ כדי שלא יכו איש את רעהו⁵, רצו⁶ העניים לחלק אותה ביניהם הרי אלו מחלקין⁷,

1. בכל האילנות [עיי לעיל הלכה ב באלו אילנות נוהגת מצות פאה] בוזיזים כרבנן בירושלמי פ"ד ה"א ורק בדלית ודקל בעל הבית מוריד ומחלק – פאת השולחן סי' ה ביש"ר ס"ק מו.
2. וצריך להניח לעניים פאה במחובר לקרקע מכל מה שגדל, את האוכל עם הפסולת: תבואה עם קשיה, תלתן עם העמיר, תמרים עם מכבדוניהם וזרע פשתן עם הקנים, ואינו רשאי לומר לעניים טלו זרע ותנו פשתן טלו תמרים ותנו מכבדות. אך אם השירה הרוח את הפסולת, אין צריך לתת לעניים אלא את האוכל, ואם הניח בעל הבית פאה ואחר כך השירה הרוח את הפסולת, זכו בה העניים והפסולת שייכת להם כמו האוכל – תוספתא פ"ב הי"ב; ספרא קדושים פרשה א פרק ג ז; ירושלמי פאה פ"ד הי"א; מים חיים פ"ד ה"ט"ו; פאת השולחן סי' ה סעי' כ; ערוך השולחן סי' ג סעי' א. והוא הדין בשכחה – מים חיים פ"ה ה"ט"ו.
3. משנה פ"ד מ"א. וכל אחד בוזז לפי כוחו, ולכן החלק של כל אחד בפאה שבשדה זו, שונה בגודלו משל חברו – פיה"מ לרמב"ם פ"ד מ"א.
4. מגלות הם חרמשים וקרדומות הם גרזנים – רמב"ם פיה"מ פ"ד מ"ד. במגל קוצרים חיטים ושעורים וקרדומות שהם גדולים קוצצים בהם שיבולת שועל ושיפון – פי' הרא"ש פ"ד מ"ד. וכן קטניות עוקרים בקרדומות – שנות אליהו פ"ד מ"ד.
5. משנה פ"ד מ"ד. שאם יכו איש את רעהו הוא מצוה הבאה בעבירה – ריבמ"ץ פ"ד מ"ד. וכן אין קוצרים בכל כלי מתכות – תפא"י הלכתא גבירתא פ"ד מ"ד. ובדרך אמונה תמה מאין לתפא"י חילוק בין כלי מתכות לשאר כלים – דרך אמונה צה"ל ס"ק רס.
6. במהד' שילת נוסף: רצו 'אותן'.
7. אם יש בין העניים קטנים, אין שומעים להם לחלק, משום שאינם בני מחילה – משנה ראשונה פ"ד מ"א ד"ה אפילו. ובחובת גידולי הארץ הלי' כח בגידולי ציון ד"ה רצו העיר שאנן סהדי שלקטנים עדיף חלוקה מאשר דין לבוז, שהם אינם יכולים לבוז ודין לבוז בשבילם יותר גרוע.

אפילו תשעים ותשעה אומרין לחלק ואחד אומר לבוז⁸ לזה האחד שומעין שאמר כהלכה⁹.

א. נתינה במחובר ובזיזת עניים בשאר מתנות

וכן שכחת קמה ולקט, פרט ועוללות נקבעים בעת הקציר והבציר (או לפניו בעוללות) והעניים בוזזים אותם בידם¹⁰. וכל אחד בוזז לפי כוחו.

ב. חלוקת העניים ביניהם את הפאה

רמב"ם רצו העניים לחלק אותה ביניהם הרי אלו מחלקין

לשיטה זו אם רצו העניים לקצור ולחלק אותה ביניהם, אף אם בעל הבית רוצה שיבוזז כל אחד לפי כוחו – אין שומעים לו, אלא הם קוצרים את הפאה ומחלקים ביניהם, ובעל הבית לא יחלק ביניהם אלא הם יחלקו כרצונם¹¹.

ויש אומרים שאם התנו ביניהם העניים לחלק, אין שומעים לבעל הבית שרוצה שיבוזז, אלא בעל הבית קוצר ומחלק בידו בשווה לכולם, ולא ישליך לפנייהם שמא יראה עני קרובו וישליך לפניו¹².

ג. לזה שומעין שאמר כהלכה

רמב"ם אפילו תשעים ותשעה אומרין לחלק ואחד אומר לבוז לזה האחד שומעין שאמר כהלכה

ויש אומרים שאפילו הסכימו עניים ביניהם ללכת אחר רוב דעות, שומעים לזה

8. כלומר שיקח כל אחד כמה שאפשר לו – פיה"מ לרמב"ם פ"ד מ"א.

9. משנה פ"ד מ"א; ספרא קדושים פרשה א פרק ג, ה; יראים סי' קכב; סמ"ג לאוין רפד; חינוך מצוה רטז; אגודה פ"ד; פאת השולחן סי' ה סעי' יט-כ; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' יז.

10. מלאכת שלמה פ"ד מ"א; שושנים לדוד פ"ד מ"א; משנה ראשונה פ"ד מ"א; חובת גידולי הארץ ה"ל כח גידולי ציון ד"ה הפאה.

11. כן כתבו בדעת הרמב"ם: שדה יהושע פ"ד ה"א ד"ה התנו; שושנים לדוד פ"ד מ"א ד"ה וא', הובא בתוס' אנשי שם שם וכתב שלבעה"ב יש איסור לחלקה להם, שמצוות פאה במחובר וכשקוצר עובר מיד בלא תכלה; פאת השולחן סי' ה ב"י ס"ק מח; ערוך השולחן זרעים סי' ג סעי' ג; חובת גידולי ארץ ה"ל כח גידולי ציון ד"ה רצו.

12. ר"ש פ"ד מ"א בהסבר הירושלמי פ"ד ה"א, הובא בפאת השולחן סי' ה סעי' כ כדעת י"א; הון עשיר פ"ד מ"א בדעת הרמב"ם, שאין איסור על בעה"ב לקצור ולחלקה להם בתלוש; חובת גידולי הארץ ה"ל כח בגידולי ציון בדעת הר"ש פ"ד מ"א; שיעורי הגרי"ד פ"ד מ"א.

שאמר לבוז¹³. ואפילו הוא חזק וזריז ויתפוס בידיו יותר מעניים אחרים, שומעים לזה האחד שאמר כהלכה¹⁴.

ד. הסכימו בעה"ב והעניים שיתן פאה בתלוש

יש אומרים שאם התנה בעל הבית עם העניים שיקח הוא את המחובר ויתן להם אחרים בתלוש במקום המחובר שלהם, אין שומעים להם והתלוש שלו אין לו דין פאה וחייב בתרו"מ ושלחם פאה ופטור מתרו"מ¹⁵.

ה. הסכים אחד העניים לחלק והתחרט

יש מי שאומר שאם אחד העניים הסכים עמהם לחלק ואחר כך התחרט ורוצה לבוז, אין שומעים לו כיון שמתחילה התנו ביניהם והוא הסכים ואינו יכול לחזור מדיבורו הראשון¹⁶.

ויש אומרים שאם מתחילה הסכימו כולם לחלק ואחר כך בשעת הקצירה נטה האחד בדעתו מחבריו הרבים, אם אמר כהלכה שומעים לו¹⁷.

ו. חיוב בעה"ב לחלק כשכילה שדהו

אם קרא שם פאה וכילה שדהו או לא קרא שם פאה וכילה שדהו ועבר על 'לא תכלה', שדינו שצריך לתת פאה מן העומרים¹⁸, גם אז צריך בעל הבית לחלק בידו בשווה בין העניים, ולא ישליך לפניהם והם יבזו אלא יחלק להם, כדי שלא ישליך לפני עני קרובו¹⁹.

ויש מי שאומר שלא יחלק אחד מהעניים אפילו כולם מסכימים, שמא ישליך לאחד מחבריו יותר מהראוי לו²⁰.

13. פני משה פי"ד ה"א.

14. ספרא קדושים פרשת א פרק ג ה; ר"ש פי"ד מ"א; מים חיים כאן; שנות אליהו פי"ד מ"א; פאת השולחן סי' ה סעי' כ; ערוך השולחן זרעים סי' ג סעי' א; משנה ראשונה פי"ד מ"א ד"ה ואחד.

15. הגר"א הארוך, שנו"א פי"ד מ"א בהסבר הירושלמי פי"ד ה"א; פאת השולחן סי' ה סעי' כ.

16. שדה יהושע פי"ד ה"א ד"ה והתנו בהסבר הירושלמי.

17. תפא"י פי"ד מ"א אות ו; חובת גידולי הארץ ה"ל' כח גידולי ציון ד"ה רצו.

18. כדלעיל ה"ל' יא.

19. ירושלמי פי"ד ה"א; ר"ש פי"א ה"ד; מים חיים כאן; שנות אליהו הארוך, פי"ד מ"א; פאת השולחן סי' ה סעי' כא; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' יז; ערוך השולחן זרעים סי' ג סעי' ד-ה; חובת גידולי הארץ ה"ל' כט ד"ה ומחייבין.

20. רש"י פי"ד ה"א.

הלכה טז

- א. פאה של דלית ושל דקל
 ב. התנו כולם לבזוז בדלית ודקל
 ג. חלוקה באילנות אחרים
 ד. חיוב בעה"ב להוריד את הפאה
 ה. חיוב בעה"ב לחלק כשכילה שדהו
 ו. עשה כל דקליו פאה

רמב"ם

פאה של דלית ושל דקל שאין העניים מגיעין לבזוז אותה אלא בסכנה גדולה¹, בעל הבית מוריד אותה ומחלק בין העניים, ואם רצו כולן לבזוז אותה לעצמן בוזזין, אפילו תשעים ותשעה אומרים לבזוז ואחד אומר לחלק שומעין לאחד שאמר כהלכה, ומחייבין בעל הבית להוריד ולחלק ביניהן².

א. פאה של דלית ושל דקל

יש מי שאומר שדלית הוא עץ הגפן ודקל הוא עץ התמרים³. ויש מוסיפים שדלית היא גפן גדולה מודלית, המורמת מעל הארץ על גבי עריס או על גבי קנים⁴ או על גבי אילנות אחרים⁵.

ויש מי שפרש שדלית ודקל הכוונה דוקא לגפנים המודלים על הדקלים⁶. וכן שאר אילנות שהודלו על גבי הדקל. ולשיטה זו בעל הבית מוריד ומחלק לא רק את פירות הדקל אלא גם מה שמודלה על הדקל⁷.

1. הדלית מפני חלישותה והדקל מפני גובהו – ראב"ד והמיוחס לר"ש משנץ לספרא קדושים פרשה א פ"ג; רש"י פ"ד ה"א; מלאכת שלמה פ"ד מ"ב.
2. משנה פ"ד מ"א-מ"ב; ספרא קדושים פרשה א פרק ג, ה-ו; יראים ס"י קכב; סמ"ג לאוין רפד; פאת השולחן ס"י ה סעי' כא; חכמת אדם שער מצות הארץ פכ"ג סעי' יח. ואפילו אותו אחד הוא זקן או חולה, שומעין לו שאמר כהלכה – ספרא קדושים פרשת א פרק ג; מים חיים כאן; שנות אליהו פ"ד מ"ב; פאת השולחן ס"י ה סעי' כ; ערוך השולחן זרעים ס"י ג סעי' ב.
3. רמב"ם פיה"מ פ"ד מ"א.
4. ר' עובדיה מברטנורא מנחות פ"ח מ"ו.
5. רמב"ם פיה"מ מנחות פ"ח מ"ה; ערוך ע' דל; ריבמ"ץ ור"ש פ"ד מ"ב; המיוחס לר"ש משאנץ ור' הלל לספרא קדושים פרשה א פרק ג.
- ובהל' כלאים פ"ח ה"א כתב הרמב"ם: "הגפנים שגדלו כברייתן והרי השריגים והאשכולות שלהן מושלכין בארץ הן הנקראין כרם, אבל העושה כמו מטה או כמו שבכה גבוהה מעל הארץ כדי שיהיו האשכולות והשריגים נמשכין עליה והגביה נוף הגפנים מעל הארץ על אותה המטה והדלה אותו הרי זה נקרא עריס".
6. ר"נ אב הישיבה פ"ד; רד"ק מכלול, שער דקדוק השמות.
7. יראים סימן קכב עפ"י מלאכת שלמה פ"ד מ"ב וע"י דרך אמונה פ"ב הלכה טז ביאור ההלכה.

ב. התנו כולם לבזוז בדלית ודקל

רמב"ם ואם רצו כולן לבזוז אותה לעצמן בוזזין⁸

יש מבארים בירושלמי שאם התנו כל העניים ביניהם לעלות בעצמם בדלית ודקל – אין שומעין להם⁹.

ג. הלוקה באילנות אחרים

רמב"ם פאה של דלית ושל דקל שאין העניים מגיעין לבזוז אותה אלא בסכנה גדולה בעל הבית מוריד אותה ומחלק בין העניים.

יש מי שאומר שדין זה הוא רק בפאה של דלית ודקל¹⁰.

ויש מי שאומר שבכל מה שקטנים וגדולים יכולים להגיע אליהם ולקחתם, ניתנים במחובר לקרקע, ואף אגוזי פרך, שהוא מין אגוזים שעצו גבוה, אין בעל הבית מוריד מחלק אלא כל אחד לוקח כמה שיכול¹¹.

ויש מי שאומר שאף באגוזי פרך שהם אילנות גבוהים מאד, בעל הבית מוריד ומחלק לעניים¹².

ויש אומרים שהוא הדין לכל האילנות הגבוהים, בעל הבית מוריד ומחלק בין העניים¹³.

ד. חיוב בעה"ב להוריד את הפאה

רמב"ם ומחייבין בעל הבית להוריד ולחלק ביניהן.

ואם צריך לשכור מי שיוריד אותה, ההוצאה היא על בעל הבית, לפי שיש סכנה בעלייתם יותר מכל שאר אילנות¹⁴.

8. ורק אם אחד העניים רוצה לחלק – בעה"ב מוריד את כל הפאה ומחלק לכולם.

9. ערוך השולחן זרעים ס"י ג סעי' ב ובפ"י מיכל המים פ"ד ה"א.

10. חובת גידולי הארץ ה"י כח ד"ה והעניים בדעת הרמב"ם.

11. רמב"ם פיה"מ פ"ד מ"א; תפא"י פ"ד מ"א אות ה והלכתא גבירתא פ"ד מ"א-מ"ב חוץ מאילן חלק וגבוה מאד שיש לבעה"ב טורח רב להוריד משם וגם אין לחוש שכשיבזוז לעלות לשם יסתכנו, שאין כל כך הרבה שירצו לעלות עד שם, בהם אין בעה"ב צריך להוריד משם.

12. כפתור ופרח פנ"ב, כ"י שמעון במשנה פ"ד מ"א.

13. פ"י ר"נ אב הישיבה פ"ד בשם ר' חפץ בעל ספר המצות, כ"י מאיר בירושלמי פ"ד ה"א; ערוך השולחן זרעים ס"י ג סעי' ב. וראה לעיל פ"ב ה"ב על האילנות החייבים בפאה.

14. מהר"י קורקוס ומים חיים כאן ע"פ הירושלמי פ"ד ה"א.

ואפילו קרא לה שם פאה בראש האילן, ההוצאה על בעל הבית להורידה להם משם, מפני הסכנה¹⁵.

ויש אומרים שאם התנו שבעל הבית יורידם אלא שיתן לפניהם והם בעצמם יחלקו ביניהם, שבזה אין חשש סכנה, מכל מקום אסור לעשות כן, שחוששים שמא יערים בעל הבית וישליך מהדקל לפני עני קרובו¹⁶.

ה. עשה כל דקליו פאה

בעל הבית שעשה כל דקליו פאה, אעפ"כ צריך לעלות ולקטוף ולחלק לעניים, וכן דלית שעשאה כולה פאה¹⁷. אבל אם הפקיר כל פירותיו על הדקל ועל הדלית פטור מלעלות ולחלק וכל אדם רשאי לעלות ולקטוף את הפירות¹⁸.

15. ר"ש פ"ד מ"א וכסף משנה כאן ע"פ הירושלמי פ"ד ה"א; פאת השולחן סי' ה סעי' כא; ערוך השולחן זרעים סי' ג סעי' ג; חובת גידולי הארץ ה"ל כט גידולי ציון ד"ה ומחייבין.

בירושלמי שם שאלו היכן קורא שם פאה בדלית ובדקל, אם למעלה בעודם במחובר, שחל עליו החיוב להפריש פאה בעודו במחובר, או שקורא שם פאה למטה בתלוש, שכל החיוב בדלית ובדקל הוא בתלוש. ובתורת זרעים פ"ד מ"א הביא כמה נפ"מ לשאלה זו. לדעת ר' הלל ספרא קדושים פרשה א אות לח מסקנת הירושלמי שקורא שם פאה במחובר. וראה לעיל הלכה יד.

16. ס' ניר פ"ד ה"א ד"ה התנו וערוך השולחן זרעים סי' ג סעי' ד-ה בביאור הירושלמי פ"ד ה"א.

17. כיון שכל העצים פאה חייב בהורדה לעניים, כמו בכל פאה.

18. כיון שהפקיר את כל הפירות, הרי הם הפקר לעניים ועשירים, ואם ירצו יעלו בדלית ובדקל ויקטפו.

הלכה יז

- א. שלוש עתות לפאה
ב. נטילת מתנו"ע כשבעל הבית אינו בשדה

רמב"ם

בשלוש עתות ביום מחלקין את הפאה לעניים בשדה או מניחין אותן לבזו אותה¹, בשחר, ובחצות היום, ובמנחה², ועני שבא בלא זמן זה אין מניחין אותו ליטול, כדי שיהיה עת קבוע לעניים שיתקבצו בו כולן ליטול³, ולמה לא קבעו לה עת אחת ביום מפני שיש שם עניות מניקות שצריכות לאכול בתחלת היום⁴, ויש שם⁵ קטנים שאינן נעורין בבקר ולא יגיעו לשדה עד חצי היום⁶, ויש שם זקנים שאינם מגיעין עד המנחה⁷.

א. שלוש עתות לפאה

רמב"ם בשלוש עתות ביום מחלקין את הפאה⁸

ויש אומרים שרק באחת משלושה עתים הללו צריך בעל הבית לבוא לשדהו להפריש פאה, ובג' העתים יבוא כדי שיוכלו עניים ליטול לקט שאין עניים רשאים להיכנס לשדה כשבעה"ב אינו שם⁹.

1. בעה"ב צריך לבוא כדי לקרוא שם פאה במחובר באותם שלשה זמנים. ראה לעיל הל' טו-טז מתי מחלקים את הפאה ומתי העניים בוזזים אותה.
2. פ"ד מ"ה, כת"ק.
מנחה – הכוונה למנחה קטנה, ולא מנחה גדולה שהיא מעט אחר חצות – שושנים לדוד פ"ד מ"ה, הובא בתוס' אנשי שם שם.
3. שמא יקבע בעל הבית לעניים מיודעיו זמן שיבואו אז ויטלו הפאה – רא"ש פ"ד מ"ה ד"ה אובעיות.
4. ואין פוחתין ואין מוסיפים על שלושת הזמנים הללו – רע"ב פ"ד מ"ה ד"ה שלא יפחתו; פאת השולחן סי' ה ב"י ס"ק נח; תפא"י פ"ד אות כה; חזון נחום פ"ג מ"ה ד"ה ואני.
5. כדי שיהיה להן די חלב – שדה יהושע פ"ד ה"ג ד"ה בשחר. והר"ש והרא"ש פ"ד מ"ה פרשו 'מפני התינוקות' שבניהן ישנים בשחר ופנויות ללקט.
6. במהד' שילת נוסף: ויש שם יעניים קטנים.
7. ובמנחה שוב הם ישנים – ר"ש פ"ד מ"ה ד"ה בחצות.
ירושלמי פ"ד ה"ג. וכן פסקו: סמ"ג לאוין רפד; כפתור ופרח פ"ב; פאת השולחן סי' ה סעי' כב; ערוך השולחן זרעים סי' ג סעי' ו.
8. רמב"ם פיה"מ שם; רדב"ז כאן. וברש"י פ"ד ה"ג כתב שהרמב"ם פסק כר' עקיבא; אור פני מלך כאן.
9. פי' הרא"ש פ"ד מ"ה; פאת השולחן סי' ה ביש"ר ס"ק נז בשיטת הר"ש והרא"ש.

יש אומרים שגם לקט ושכחה נוטלים העניים בזמנים אלו¹⁰.

ויש מי שאומר שרק בפאה נאמר דין זה כי מפרישים אותה בבת אחת מכל השדה ואינה מצויה בשדה בכל זמן הקציר, לעומת לקט שמצוי בשדה במשך כל הקציר, ולכן קבעו שלוש עתות אלו באותו היום שהניח את הפאה, כדי שיהיה ביכולת כל העניים לזכות בה; כמו כן לקט ושכחה ופרט מפוזרים בהרבה מקומות בשדה ואם לא יניחו את העניים ללקטם כל היום יחזרו ויתערבו בפירותיו של בעל השדה¹¹.

ב. נטילת מתנו"ע כשבעל הבית אינו בשדה

יש אומרים שהעניים אינם רשאים להיכנס לשדה ליטול מתנות עניים אלא אם כן בעל הבית או שלוחו נמצאים שם¹².

ויש מי שאומר שלא שייך לאסור את נטילת הפאה בשעה שאין בעל הבית נראה בשדה, אלא בשעת הקציר דווקא, אבל אם כבר נקצרה כל השדה מותר לעני לזכות בפאה אפילו כשאין בעל הבית נראה שם אם יודע בוודאות שהיא פאה¹³.

ויש מי שאומר שהעניים רשאים לקחת מתנות עניים גם אם בעל הבית אינו בשדה¹⁴.

10. ריבמ"ץ פ"ד מ"ה ד"ה בשחר; מראה הפנים פ"ד ה"ג ד"ה שלש בדעת הרמב"ם, וכתב שאין רשות לעניים שמגיעים בשחר או במנחה לקחת הכל; פאת השולחן פ"ה ב"י ס"ק נו; חובת גידולי הארץ ה"ל ל גידולי ציון ד"ה בשלש; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ד ה"ג אות פג. ובחכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' יט כתב שלעניין לקט לא נתבאר אם מותר ללקוט כל היום אחרי הקוצרים כפי שמפורש לגבי רות.

11. אמונת יוסף פ"ד ה"ג ד"ה פאה בדעת הרמב"ם; והמשנה ראשונה פ"ה מ"ו ופ"ד מ"ה למד מהמשנה שם שדווקא בפאה תקנו שלש עתות משום שיש פאה בכל השדות אך לקט ושכחה שלעתים אינם מצויים כלל, לא תקנו בהם שלוש עתות; הר המלך ח"ד עמ' קכד פ"ב הי"ז.

12. ריבמ"ץ ור"ש פ"ד מ"ה; רא"ש פ"ד מ"ה; רש"י פ"ד ה"ג ד"ה לא אמרו – הובאו במלאכת שלמה; פני משה פ"ד ה"ג ד"ה אלא; תפא"י הלכתא גבירתא פ"ד מ"ה; ערוך השולחן זרעים סי' ג סעי' ז; משנה ראשונה פ"ד מ"ה בהסבר הרע"ב שם, שאין רשות לעניים להיכנס לשדה כשבעה"ב אינו שם כדי שלא יגנבו מן הקציר.

13. אמונת יוסף פ"ד ה"ג ד"ה פאה.

14. חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ד ה"ג אות פג בדעת הרמב"ם.

הלכה יח

- א. הקנס בנפל על הפאה או בפרש
טליתו עליה
ב. הקנס כשהעני שוגג
ג. קנין פאה בקנין ארבע אמות
ד. מי הם הקונסים

רמב"ם

עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר, או שנפל עליה, או שפרש טליתו עליה, קונסין אותו ומעבירין אותו ממנה, ואפילו מה שנטל לוקחין אותו מידו וינתן לעני אחר¹ (וכן בלקט וכן בעומר השכחה)².

א. הקנס בנפל על הפאה או בפרש טליתו עליה

רמב"ם עני שנטל מקצת הפאה וזרק על השאר או שנפל עליה או שפרש טליתו עליה³, קונסין אותו...

יש אומרים שלשיטה זו לוקחים ממנו אף מה שנטל מקודם משום קנס, בין בנטל מקצת פאה וזרק על השאר ובין בנפל עליה או שפרש טליתו עליה⁴. ולשיטה זו קונסים אותו ומוציאים מידו את הכל, בין זה שלקח ובא לידו בין זה שנשאר מוסתר⁵. ויש אומרים שאפילו מה שנטל והניח בביתו מלבד מה שזרק

-
1. משנה פ"ד מ"ג; תוספתא פ"ב ה"א; ירושלמי פ"ד ה"ב; בבא מציעא י ע"א; רמב"ם פיה"מ פ"ד מ"ג; סמ"ג לאוין רפד.
וכן הדין בשכחת קמה: תוי"ט פ"ד מ"ג ד"ה בעומר וכן בפרט ועוללות; משנה ראשונה פ"ד מ"ג ד"ה וכן בלקט.
 2. המלים "וכן בלקט וכן בעומר השכחה" חסרות כמעט בכל כתבי היד, ובמים חיים פ"ב הי"ח סד"ה קונסין גרס מילים אלו.
 3. כדי לקנותה – רש"י בבא מציעא י ע"א ד"ה על השאר; ר"ש פ"ד מ"ג ד"ה נטל; רע"ב פ"ד מ"ג ד"ה נטל; רש"י פ"ד מ"ג ד"ה נטל; תוי"ט פ"ד מ"ג ד"ה וזרקה; תפא"י פ"ד אות י; משניר פ"ד מ"ג ד"ה וזרקה.
 4. פשטות לשון הרמב"ם בפירושו למשנה פ"ד מ"ג; תוי"ט פ"ד מ"ג ד"ה נפל בדעת הרמב"ם וציין שאין נראה כן מן המשנה; שו"ת מהרי"ק סי' קצא; מעשה רקח פ"ב הי"ח; תוס' חדשים פ"ד מ"ג ד"ה אמר המגיה בדעת עצמו; קול הרמ"ז פ"ד מ"ג ד"ה נפל; אור גדול פ"ד מ"ג; מהר"ם שיף ב"מ י ע"א ד"ה גמרא; פאת השולחן סי' ה ס"ק סב בדעת הרמב"ם; חובת גידולי הארץ גידולי ציון הלכה לא.
 5. רמב"ם פיה"מ פ"ד מ"ג; ריבמ"ץ פ"ד מ"ג; רשב"א ב"מ י ע"א ד"ה נפל; מאירי ב"מ י ע"א ד"ה עני; חידושי הריטב"א החדשות, ב"מ י ע"א ד"ה נטל; חידושי הר"ן ב"מ י ע"א ד"ה נטל; רע"ב פ"ד מ"ג ד"ה אין; אור גדול פ"ד מ"ג; תפארת ישראל פ"ד אות יא; הרש"ש פ"ד מ"ג; פאת השולחן סי' ה ס"ק סב בדעת הרמב"ם.

על השאר, גם כן קונסים אותו.⁶
 ויש אומרים שקונסים אותו רק על הפאה שעדיין במחובר, אך מה שכבר לקט
 לא הפסיד ואין מוציאים מידו.⁷
 ויש אומרים שהקנס הוא אפילו במה שנטל עם עניים אחרים אחר שהעבירוהו,
 שלוקחים אותו מידו ונותנים לאחר ואין נותנים לו ללקט יותר כשאר עניים.⁸
 ויש אומרים שלא שייך לקנוס מה שנטל כבר, אלא כשזרקה על השאר, אבל
 בנפל עליה או פירש טליתו עליה אין קונסים אותו בנטילת מה שלקט מקודם.⁹
 ויש אומרים שהראשון שפירש טליתו עליה רשאי להתגבר בחזקה ובזרוע נטויה
 ולטול כל מה שירצה.¹⁰

ב. הקנס כשהעני שוגג

המב"ם זורק על השאר¹¹ או שנפל עליה... קונסין אותו¹²

יש אומרים שאף אם העני זרק על השאר או נפל עליה בשוגג קונסים אותו שמא
 הוא מזיד¹³. ויש אומרים שלא קונסים במקרה זה שוגג אטו מזיד¹⁴.

-
6. חובת גידולי הארץ גידולי ציון הלי לא ד"ה ואפילו בדעת הרמב"ם ושו"ת מהרש"ל סי' לו ד"ה ויש לדקדק.
 7. ר"ש פ"ד מ"ג ד"ה אין לו בה כלום; שיטה מקובצת ב"מ י ע"א ד"ה ומ"ה בדעת הרדב"ז בשם רבו; גר"א שנו"א פ"ד מ"ג בפירוש הקצר והארוך ד"ה נטל; פאת השולחן סי' ה ס"ק סב בדעת רש"י ב"מ י ע"א.
 8. שו"ת רדב"ז ח"ה סי' רכו, ללשונות הרמב"ם פ"ב הי"ח בדעת הרמב"ם; מהר"ם שיף ב"מ י ע"א ד"ה גמרא; תוספות חדשים פ"ד מ"ג ד"ה אמר המגיה; לב מבין פ"ב הי"ח.
 9. רשב"א ב"מ י ע"א ד"ה נפל; חי' הר"ן ב"מ י ע"א ד"ה נטל; מים חיים פ"ב הי"ח ד"ה ודע בדעת הרמב"ם; מגיה די' אמשטרדם כאן; בית דוד פ"ד מ"ג בדעת הרמב"ם; תוס' חדשים פ"ד מ"ג ד"ה נפל בשם מהורש"ח; חידושי מהרי"ח פ"ד מ"ג; מראה הפנים פ"ד ה"ב ד"ה תני בשם ר"מ; עיני דוד פ"ב הי"ח; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' כ; ערוך השולחן הלי פאה סי' ג סעי' ט בהגה.
 10. שו"ת מהרי"ק סי' קצא, הובא במלאכת שלמה פ"ד מ"ג; הגהות הרמ"א על המרדכי מסכת בבא בתרא פרק לא יחפור רמז תקיז.
 11. דוקא אם זרקה ממקום מרוחק אך אם הניחה בצדו בסמוך לו, שלא מוכח שהתכוון לקנות, אין קונסים אותו – משנה ראשונה פ"ד מ"ג ד"ה וזרקה.
 12. וקנסוהו אפילו אם כרך את מקצת הפאה שלקט ועשה אלומות ומה שזרק ניכר ואינו מתערבב בשאר – ירושלמי פ"ד ה"ב: "ואפילו כריכות"; רש"י פ"ד ה"ב ד"ה ואפי' כריכות. וכן קנסו גם כשזרק חטים על גבי שעורים – מים חיים פ"ב הי"ח סוף ד"ה עני.
 13. עפ"י ירושלמי פ"ד ה"ב: "עד כדון מזיד, אפילו שוגג..."; רש"י פ"ד ה"ב ד"ה עד; פאת השולחן סי' ה סעי' כג וב"י ס"ק סב ד"ה ולי נראה.
 14. תו"ט פ"ד מ"ג ד"ה וזרקה בדעת הרמב"ם והובאו דבריו במראה הפנים פ"ד ה"ב ד"ה תני,

ג. קנין פאה בקנין ארבע אמות

יש אומרים שאם אמר העני 'זכו לי ארבע אמות שלי', קנה את הפאה¹⁵.
ויש אומרים שעניים המלקטים בשדה של בעל הבית אינם קונים בארבע אמות¹⁶.

ד. מי הם הקונסים

יש אומרים שעניים אחרים באין ומעבירין אותה ממנו¹⁷. ויש אומרים שבית דין הם הקונסים אותו¹⁸.

אולם בפני משה פ"ד הי"ב ד"ה עד כדון ופי"ה הי"א ד"ה גדיש כתב שזאת בעיה שלא נפשטה ;
חובת גידולי הארץ גידולי ציון הלי לא בדעת הרמב"ם ; חזון יחזקאל פאה פ"ב הי"א בדעת
הרמב"ם ; משנת יעקב פ"ב הי"ח בדעת הרמב"ם.
15. ירושלמי פ"ד הי"ב ; ריבמ"ץ פ"ד מ"ג ד"ה נפל ; ר"ש ורא"ש פ"ד מ"ג.
16. בבא מציעא י ע"א כרב פפא ; ר"ש פ"ד מ"ג ; רדב"ז כאן ד"ה או ; מים חיים כאן ד"ה
קונסין ; תפארת ישראל פ"ד אות יב ; ערוך השולחן הלי פאה סי' ג סעי' ט ; חובת גידולי
הארץ גידולי ציון הלי לא סוף ד"ה עני והוכיח שכן פסק הרמב"ם הלי אבדה פי"ז הי"ט, הלי
זכייה ומתנה פ"ד הי"ט שלא בכל מקום אדם קונה בדי אמות ; דרך אמונה סעיף קנז. וראה
עוד להלן פ"ב הלי כ.
17. רשב"א, ריטב"א בבא מציעא י ע"א, וקשה הלא יריבו ביניהם. ומאי דך לא מצאנו ששוטרי
בית דין מסיירים בשדות וכופים על דיני פאה וצעי"ג.
18. שו"ת רדב"ז ח"ה ללשונות הרמב"ם סי' רכו, [אלף תקצ].

הלכה יט

- א. זכיית עני עבור עני אחר
 ב. זכיית בעל השדה עבור עני אחר
 ג. עני שנמצא ראשון

רמב"ם

מי שלקט את הפאה ואמר הרי זה לאיש פלוני העני, אם עני הוא זה שלקט מתוך שזוכה בה לעצמו זכה בה לאותו פלוני, ואם עשיר הוא לא זכה לו, אלא יתננה לעני שנמצא ראשון¹.

א. זכיית עני עבור עני אחר

רמב"ם אם עני הוא זה שלקט מתוך שזוכה בה לעצמו זכה בה לאותו פלוני²

יש אומרים שעני יכול לזכות בשביל עני אחר כשעני האחר אינו בשדה, ואינו נוטל פאה בעצמו. אבל כשהוא בעצמו כאן או אשתו או בנו הסמוך על שולחנו, אין אחר יכול לזכות בעדו. וכן רק אחד יכול לזכות עבור עני ולא שניים³. ואף לשיטה זו אם העני הזוכה קונה בתחילה לעצמו, יכול ליתנה לכל עני שירצה. ואינו יכול לחזור בו מזכייתו עבור עני פלוני⁴.

ב. זכיית בעל השדה עבור עני אחר

יש אומרים שדוקא אדם אחר שאינו בעל השדה זוכה לעני אחר, אך בעל השדה אף אם הוא עני אינו יכול לזכות לעני אחר, משום שאינו יכול לזכות לעצמו והוא מוזהר שלא ללקט פאה משדהו⁵.

1. משנה פ"ד מ"ט כחכמים; ב"מ ט ע"ב; גיטין יא ע"ב.
2. רמב"ם פיה"מ פ"ד מ"ט; ר"ש פ"ד מ"ט ד"ה מי שלקט; רא"ש שם ד"ה רבי אליעזר; כפתור ופרח פנ"ב; רע"ב פ"ד מ"ט ד"ה מי שלקט; פאת השולחן סי' ה סעי' כד; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' כא; ערוך השולחן הל' פאה סי' ג סעי' י.
3. ערוך השולחן הל' פאה סי' ג סעי' יא.
4. מפני שהגביה עבורו – תוספות חדשים פ"ד מ"ט.
5. רש"י ב"מ ט ע"ב ד"ה מי שלקט, ראה להלן פ"ו ה"ט"ו; תוס' הרא"ש ב"מ ט ע"ב ד"ה מי שלקט, שמעני לעני מותר דוקא בשדה אחר שאינה שלו; תוס' ר' פרץ ב"מ ט ע"ב ד"ה מי שלקט; מאירי ב"מ י ע"א ד"ה בעל וגיטין יא ע"ב ד"ה זה שביארנו; חידושי הריטב"א החדשות, ב"מ ט ע"ב ד"ה תנן; שיטה מקובצת ב"מ ט ע"ב ד"ה וזה לשון מ"ה בשם רבו;

ויש אומרים שגם בעל השדה יכול לזכות בעצמו עבור העניים אם הוא עני⁶.

ג. עני שנמצא ראשון

יש אומרים שנותנה לכל עני שהגיע ראשון, ואף אם מי שהגיע ראשון הוא אותו עני שזיכו עבורו את הפאה⁷.

רדב"ז כאן; ועיי הגר"א שדן כיצד שיטה זו בירושלמי מעשר שני פי"ה הי"ד; פאת השולחן סי' ה ס"ק סג בדעת הרמב"ם.
6. ר"ש ורא"ש פי"ד מ"ט; רמב"ן ור"ן ב"מ ט ע"ב ד"ה מי שלקט בפירוש בי עפ"י הירושלמי; ריטב"א ב"מ ט ע"ב ד"ה וכתב; חידושי רבנו קרשקש המיוחסים לריטב"א גיטין יא ע"ב ד"ה מי שלקט; רש"י פי"ד הי"ט ד"ה אבל.
7. הקנס למי שלקט ולא למי שלקטו עבורו, ולכן אם הגיע ראשון הוא המקבל – תו"ט פי"ד מ"ט ד"ה שנמצא.

הלכה כ

א. זכייה בארבע אמות בפאה ב. עני המנקף בראש הזית

רמב"ם

בעל הבית שהניח פאה לעניים אלו העומדים לפניו, ובא עני אחר ונטלה זכה בה, שאין העני זוכה בלקט שכחה ופאה וסלע של מציאה עד שיגיעו לידו¹.

א. זכייה בארבע אמות בפאה

רמב"ם שאין העני זוכה בלקט שכחה ופאה וסלע של מציאה עד שיגיעו לידו².

יש מי שאומר שזוכה בפאה גם בארבע אמות שסביביו ולא דוקא כשיגיע לידו³.
ויש אומרים שבמתנות עניים שבשדה אינו זוכה בארבע אמות⁴.

ב. עני המנקף בראש הזית

רמב"ם בעל הבית שהניח פאה לעניים אלו העומדים לפניו ובא עני אחר ונטלה זכה בה⁵

עני המנקף באילן ליטול השכחה ונפלו לארץ עד שלא נטלם בידו ובא אחר ונטלם הרי זה גזל מדבריהם, ומ"מ אין מוציאים ממנו, ואם כבר באו לידו הרי זה גזל גמור ומוציאים מידו⁶.

1. תוספתא פ"ב ה"ב; ירושלמי פ"ד ה"ב.
2. רמב"ם ה"ל גזילה ואבידה פ"ז ה"א; פאת השולחן ס"י ה סעי' כה; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פכ"ג סעי' כב; ערוך השולחן ה"ל פאה ס"י ג סעי' יב. והוא הדין אם שני עניים שהיו מתכתשין על עומר של שכחה ובא עני אחד ונטלו מאחוריהן הרי זה זכה.
3. מים חיים פ"ב ה"כ ע"פ רמב"ם גזילה ואבידה פ"ז ה"ל ח. וצ"ע כי הרמב"ם לא הזכיר דיני קנין ארבע אמות במתנות עניים.
4. מעשה רוקח פ"ב ה"כ, פאת השולחן ס"י ה ס"ק סד וחובת גידולי הארץ גידולי ציון ה"ל לג בדעת הרמב"ם. וראה לעיל פ"ב ה"ל יח אות ג.
5. ואינו נקרא רשע כבעני המהפך בחררה – תוס' ב"מ י ע"א ד"ה מעבירין; חובת גידולי הארץ גידולי ציון ה"ל לג. אך אם נתן בעה"ב את הפאה לעניים והגיעה לידם ובא אחר וחטפה מהם מוציאים אותה ממנו – רדב"ז כאן.
6. גיטין נט ע"ב; רמב"ם ה"ל גזילה ואבידה פ"ו ה"יג; שו"ע חו"מ ס"י רעג סעי' טז וסי' שע סעי' ה; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פרק כג סעי' כב. ולדעת הגר"א שנו"א פאה פ"ז מ"ב אין דין של גזל מדבריהם באילנות שאינם זית. ומסתבר כי כך דרך המסיק שמכים על העץ והזיתים נופלים לפיכך יש כאן גזל מדבריהם רק בזית.

פרק ג

הלכה א

א. דין פאה כשנתן משדה על חברתה	ג. שדה שנפסקה לשני חלקים באמצע הקציר
ב. בין שתי שדות נפרדות לשדה אחת שיש בה דברים המפסיקים לפאה	ד. הנחת פאה מיבול שדה אחת על חברתה בתלוש

רמב"ם

אין מניחין את הפאה משדה על חברתה¹ כיצד. היו לו שתי שדות לא יקצר את האחת כולה ויניח בשניה פאה הראויה לשתיהן. שנאמר לא תכלה פאת שדך² בקוצרך שיניח בכל אחת ואחת פאה הראויה לה. ואם הניח משדה על חברתה אינה פאה.

א. דין הפאה כשנתן משדה על חברתה

רמב"ם ואם הניח משדה על חברתה אינה פאה

אם הפריש פאה אחת צריך להפריש פעם נוספת על השדה השניה³, ומה שהניח עליה פאה מהשדה הראשונה אינו פאה וחייב במעשרות⁴. ויש אומרים שהכל פאה וצריך להפריש על השדה השניה⁵.

-
1. משנה פ"ב מ"א; כס"מ פ"ג ה"א עפ"י ב"ק ס"א ע"א וב"ב נה ע"א.
 2. ירושלמי פאה פ"ב ה"א; ספרא קדושים פרק א; אות יא; ריבמ"ץ ורא"ש פאה פ"ב מ"א; רדב"ז פ"ג ה"א; רש"י פ"ב ה"א; פאה"ש סי' ו' ביש"ר ס"ק ב-ג. ועי' משנת-יעקב פ"ג ה"א ד"ה ואם.
 3. רמב"ם כאן וכן דעת כל הפוסקים.
 4. ר"ש פ"ב מ"א ד"ה אלו מפסיקין; רדב"ז פ"ג ה"א; מהר"י קורקוס פ"ג ה"א; כס"מ פ"ג ה"א; חכמת אדם שער מצות הארץ פרק כג סעי' כג. פאה"ש סי' ו' ביש"ר ס"ק ב; עטרת ראש פ"ב מ"א ס"ק יד ד"ה ואלו מפסיקין.
 - בכל המקרים המפסיקים לפאה; אפילו בדיעבד לא מועיל לפטור את החלק האחר מחיוב פאה. ובאר בספר חלקת השדה פ"ג ה"א ס"ק א ד"ה ולכאורה שהטעם לכך הוא שכיון שאינן נקצרות כאחת הרי בשעה שחלה חובת הפרשת הפאה על השדה הראשונה עוד לא התחילה חובת הפרשת הפאה מהשדה השניה.
 5. ערוה"ש זרעים סי' ה סעי' א.

ב. בין שתי שדות נפרדות לשדה אחת שיש בה דברים המפסיקים לפאה יש אומרים שדוקא אם הפריש פאה משדה אחת על שדה אחרת, הפאה שהפריש אינה מועילה בדיעבד לשדה השניה. אך אם הפריש פאה מחלק אחד של אותה שדה על חלקה השני, למרות שקיימים בה דברים המפסיקים לפאה – חל שם פאה על כל מה שהפריש, וצריך לתת פאה נוספת על השדה השניה⁶.

ג. שדה שנפסקה לשני חלקים באמצע הקציר

יש אומרים שאם התחיל לקצור שדה, ובאמצע הקצירה השדה נפסקה לשנים צריך להפריש שתי פאות⁷. ויש אומרים שבמקרה כזה אין חובת הפרשה של פאה נוספת⁸.

יש אומרים שאם אדם מגדל ערוגות נפרדות צריך להשאיר פאה מכל ערוגה בנפרד⁹.

ד. הנחת פאה מיבול שדה אחת על חברתה בתלוש

יש אומרים שאף בתלוש אין להניח פאה משדה על חברתה¹⁰. ואינה פאה¹¹.

-
6. לחם עני פ"ב מ"א אות א ד"ה ולפי זה בשדה, לדעת הרמב"ם פ"ג ה"א-ה"ב הסובר לדעתו שבמקרה שזו שדה שיש בה דברים המפסיקים אותה – חובת הפרשת שתי פאות היא מדרבנן. וראה ארץ חיים סי' ה ד"ה ואשר, עפ"י שדין ההפסקות בפאה אינו משום ששני החלקים נחשבים כשתי שדות, אלא לענין שאין חלק אחד יכול לפטור מלכתחילה חלק אחר אפילו מאותה שדה אם יש הפסק ביניהם.
 7. חלקת השדה פ"ג ה"א ס"ק ב ד"ה ומצאתי; לחם עני פ"א מ"א אות א ד"ה ונראה דאיכא, לדעת הסוברים שכל ההפסקות שנמנו לקמן ה"ב-ה"ה הן מחייבות שתי פאות מהתורה.
 8. כי מצב השדה בתחילת הקציר הוא הקובע: הגרי"ד הלוי סולובייצ'יק ישורון – מאסף תורני חלק ח עמ' ח של ד"ה יש לחקור; לחם עני פ"א מ"א אות א ד"ה ונראה דאיכא, בדעת הסוברים שההפסקות שנמנו לקמן ה"ב-ה"ה הן מדרבנן מפני מראית העין, ובמקרה כזה לא גזרו כיון שאין מראית העין שילמדו להתיר הפרשה משתי שדות נפרדות.
 9. מקדש דוד סי' סב ד"ה אמרינן המנמר וד"ה והנה מהירושלמי.
 10. ערוה"ש זרעים סי' ה סעי' א.
 11. מים חיים פ"ג ה"א; אור פני מלך פ"ג ה"א ד"ה ואם; חידושי הגרא"ז מלצר לירושלמי פ"ב ה"א ד"ה הפריש פאה.

הלכה ב

ה. חצב השתול בין השדות	א. הגדרת הנחל המפסיק באמצע השדה
ו. שדה שמשקים אותה משני בורות מים	ב. אמת המים שאינו יכול לקצור את שני צידיה כאחת
ז. חלקי השדה שיש להם שני שמות	ג. שלולית
ח. הפסק שאינו חוצה את כל השדה	ד. חריץ או גדר הגובל בין שתי שדות

רמב"ם

היתה שדהו זרועה כולה מין אחד והיה נחל בתוך השדה אע"פ שאינו מושך או אמת המים שאינו יכול לקצור מה שבשני צדדיה כאחת, והוא שתהיה מושכת וקבועה, הרי זה כשתי שדות ונותן פאה מצד זה לעצמו ומצד זה לעצמו¹.

א. הגדרת הנחל המפסיק באמצע השדה

רמב"ם היתה שדהו זרועה כולה מין אחד והיה נחל בתוך השדה יש אומרים שנחל המפסיק לפאה הוא נחל שזורמים בו מים². בהסבר זה יש אומרים שגדר נחל כשלא ניתן לעבור ברגלו³. ויש אומרים שאפילו אם רק בימי החורף זורמים בו מים ובימי הקיץ הוא יבש, אע"פ כן הוא נחשב כנחל המפסיק בין שני חלקי השדה לעניין פאה⁴.

1. פאה פ"ב מ"א.

2. ר"ש פ"ב מ"א ד"ה הנחל; רא"ש ד"ה הנחל; ר"ש תורת כהנים קדושים א פרק ב ה"א ד"ה הנחל; יד רמ"ה ב"ב נה ע"ב אות רמו; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה הנחל; כס"מ פ"ג ה"ב ד"ה ומ"ש בדעת הרמב"ם; קרבן אהרן תורת כהנים קדושים פ"ב ס"ק א ד"ה הנחל; שדה יהושע פ"ב ה"א ד"ה נחל; בית דוד פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; לחם שמים פ"ב מ"א ד"ה הנחל בפירוש א; הלכתא גבירתא פ"ב מ"א אות א; מנחת ביכורים פ"א ה"י ד"ה הנחל; מים חיים פ"ג ה"ב ד"ה והיה נחל עפ"י ירושלמי פ"ב ה"א: "נחל אע"פ שאינו מושך" וכתב שזו גם דעת רש"י ב"ק סא ע"א ד"ה הנחל; תוס' יו"ט סוטה פ"ט מ"ה ד"ה איתן ותוס' רעק"א פ"ב אות א ד"ה הנחל; עוד יוסף חי פ"ב מ"א ד"ה הנחל; מנחת יצחק פ"א ה"י ד"ה הנחל; ערוה"ש זרעים סי' ה סעי' ג; מיכל המים כ ע"א ד"ה שלולית כל שהוא; חובת גידולי הארץ עמ' ק הלכה לה וכתב כן בדעת הרמב"ם; אמונת עתיך פ"ב ה"א ס"ק א; חזון יחזקאל פ"א ה"י ביאורים ד"ה הנחל בפירוש א; אמונת זרעים פ"ב מ"א ד"ה הנחל.

3. יד רמ"ה ב"ב נה ע"ב אות רמו.

4. עפ"י דברי הירושלמי פ"ב ה"א: "שלולית כל-שהיא מושכת, נחל אע"פ שאינו מושך";

ויש אומרים שאפילו אם אין בו כלל זרימת מים אלא יש בו מים מכונסים⁵.
 ויש אומרים שנחל המפסיק לפאה אינו מקום שזורמים או מכונסים בו מים כי
 אם קרקע קשה שאינה ראויה לזריעה כלל, מחמת שהיא מלאה עפר וצדורות⁶.
 יש מי שאומר שרחבו לא פחות מארבע אמות⁷. ויש אומרים שמדובר ברוחב
 שאינו ניתן למעבר ברגל⁸, ויש אומרים שנחל המפסיק את השדה לעניין חיוב
 פאה הוא אפילו נחל שרוחבו מועט⁹. ויש מי שביאר שזה בתנאי שלא ניתן
 להעביר את המחרשה לעברו השני תוך כדי החרישה¹⁰.

-
- ילקוט שמעוני בלק רמו תשע"א: "כנחל זה שמושך בימות הגשמים ופוסק בימות
 החמה..."; רש"י פ"ב ה"א ד"ה הנחל; רבינו הלל תורת כהנים קדושים פרק ב ה"א
 ד"ה הניר וכפי גירסתו בירושלמי שם "שאינו מושך תדיר"; פני-משה פ"ב ה"א במשנה
 ד"ה הנחל; ובגמ' ד"ה שלולית; לחם שמים פ"ב מ"א ד"ה הנחל; המקור להסבר זה
 הוא לשון הגמ' עירובין מח ע"א, ביצה לט ע"א, מועד-קטן ד ע"א: "נהרות
 המושכין..."; שהכוונה למעיינות הנובעין מים. ראה תוספתא כפשוטה ח"א עמ' 133
 ד"ה הנחל והשלולית.
- ראה בדרך אמונה פ"ג ה"ב ביאור ההלכה ד"ה והיה נחל כאיזה הסבר פסק הרמב"ם.
 5. כן ביארו עפ"י דברי הירושלמי פ"ב ה"א: "שלולית כל-שהיא מושכת; נחל אע"פ שאינו
 מושך" – שנו"א פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; תפארת ישראל פ"ב אות ב; משנ"ר פ"ב מ"א
 ד"ה הנחל; חזון נחום פ"ב מ"א ד"ה הנחל; ערוה"ש זרעים ס"ה סעי' ג בפירוש ראשון.
 וכן משמע מלשון הריבמ"ץ פ"ב מ"א ד"ה הנחל; ר"ש תורת כהנים קדושים א פרק ב ה"א
 ד"ה והשלולית; תולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה והשלולית; מלוא הרועים פ"ב מ"א ד"ה
 הנחל.
6. רשב"ם ב"ב נה ע"א ד"ה הנחל; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה הנחל בפ"י ב'; וכן משמע מלשון רש"י
 ב"ק סא ע"א ד"ה מאן דאמר נהר ממש; מאירי ב"ב נה ע"א ד"ה כבר ידעת; רדב"ז פ"ג ה"ב
 ד"ה או אמת בדעת הרמב"ם פ"ג ה"ב; רש"י פ"ב ה"א ד"ה הנחל; בית דוד פ"ב מ"א ד"ה
 הנחל; מלאכ"ש פ"ב מ"א ד"ה הנחל; לחם שמים פ"ב מ"א ד"ה הנחל בפירוש ב; סמ"ע ס"ה
 ערה ס"ק ו; ערוה"ש זרעים ס"ה סעי' ג בפירוש שני; חזון יחזקאל פ"א ה"י ביאורים ד"ה
 הנחל בפירוש ב.
- בביאור ההבדל לפירוש זה בין שדה בור לנחל, ראה: חזון נחום פ"ב מ"א ד"ה הנחל; בית
 דוד פ"ב מ"א ד"ה הנחל; עוד יוסף חי פ"ב מ"א ד"ה הנחל; מקדש דוד ס"ה סב ד"ה אמרינן
 הקוצר לשחת.
7. ערוה"ש זרעים ס"ה סעי' ד.
 8. יד רמ"ה ב"ב נה ע"ב אות רמו.
 9. דרך אמונה פ"ב צה"ל ס"ק יב מדברי הרש"י פ"ב ה"א ד"ה בור ועפ"י גירסת הגר"א
 בתוספתא פ"א ה"ט שרק בבור וניר נקבע רוחב מינימלי ליצירת הפסקה לפאה.
 10. ארץ הבחירה פ"ב מ"ב ד"ה לפי זה מיושב, ולדעתו זהו שיעור קטן מאי יכולת לקצור
 כאחת; כיון שכל פעולה חקלאית שלא ניתן לעשותה ביחד מחשיבה את שני צידיו כשתי
 שדות.

ב. אמת המים שאינו יכול לקצור את שני צידיה כאחת

רמב"ם או אמת המים שאינו יכול לקצור מה שבשני צדדיה כאחת...

לדעה זו נחשבים שני צידי האמה כשתי שדות אם אינו יכול לעמוד בצד אחד של אמת המים ולקצור את השיבולים שבצד השני¹¹. ויש אומרים שכל עוד שאינו יכול לקצור בבת אחת את התבואה שמשני צידי האמה, אף שיכול לקצור כל צד בנפרד, דינם כשתי שדות לעניין פאה¹². ויש אומרים שרק אם עומד באמצע האמה ואינו יכול לקצור את שני צידיה, דינם כשתי שדות¹³. ויש אומרים שאמת המים שזורמים בה מים באופן קבוע, מפסיקה בין שני חלקי השדה לעניין פאה, אף אם ניתן לקצור את שני חלקי השדה בבת אחת¹⁴. ויש מי שאומר שאמת המים אינה מפסיקה את השדה לעניין פאה¹⁵.

ג. שלולית

יש אומרים כי שלולית היא חפירה שממשיכים ממנה מים לכל השדה¹⁶, אך שלולית של מי-גשמים מכונסים אע"פ שלא ניתן לקצור את שני צידיה כאחת,

11. ריבמ"ץ פ"ב מ"ב ד"ה אמת המים; תוס' ר"ד ב"ק סא ע"א אות ח ד"ה רב ביבי; חזון יחזקאל פ"א ה"י ביאורים ד"ה מכאן ומכאן. וכן פירשו את שיטת הרמב"ם כאן עפ"י דברי הרמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"ב ד"ה אינה יכולה – רדב"ז פ"ג ה"ב ד"ה או אמת המים; כס"מ פ"ג ה"ב ד"ה שאינו יכול; תוס' יו"ט פ"ב מ"ב ד"ה שאינה יכולה; חסדי דוד פ"א ה"י ד"ה ומאי דתני; קרבן אהרן תורת כהנים קדושים פ"ב ס"ק ב ד"ה ומדברי הרמב"ם וכן כתב באופן דומה במשנת יעקב פ"ג ה"ב ד"ה במתני.

12. ר"ש תורת כהנים קדושים פרק ב אות ב ד"ה אם אינה יכולה; רבינו הלל תורת כהנים קדושים פרק ב ד"ה אם אינה יכולה.

13. רע"ב פ"ב מ"ב ד"ה אמת; מהר"א פולדא פ"ב ה"ב ד"ה הי"ג אם עומד באמצע; תפארת ישראל פ"ב אות טו; שנו"א פ"ב מ"ב ד"ה אמת המים; לחם שמים פ"ב מ"א ד"ה ונתקיים.

14. ר"ש פ"ב מ"ב ד"ה אמת המים; רא"ש פ"ב מ"ב ד"ה אמת המים; רש"י פ"ב ה"ב בגמ' ד"ה אשכח תני ופליגי; תוספתא כפשוטה פ"א עמ' 136-137 ד"ה ואמת המים; דרך אמונה פ"ג ה"ב באה"ל ד"ה או אמת; אמונת עתיך פ"ב מ"ב ס"ק ב.

15. לחם משנה פ"ב מ"ב ד"ה שאינה יכולה.

16. ריבמ"ץ פ"ב מ"א ד"ה הנחל; הר"ש פאה פ"ב מ"א ד"ה הנחל והרא"ש פאה פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; ר"ש תורת כהנים קדושים פרק ב ה"א ד"ה והשלולית; מאירי ב"ק ס ע"א ד"ה אלו מפסיקין; רבינו הלל תורת כהנים קדושים פרק ב ד"ה והניר; תפא"י פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; בית דוד פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; מים חיים פ"ג ה"ב ד"ה או אמת בדעת הרמב"ם כאן; גפי אש פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; מהר"א פולדא פ"ב מ"א ד"ה שלולית; שדה יהושע פ"ב ה"א ד"ה שלולית; ערוה"ש זרעים ס"י ה סע"ג; מיכל המים כ ע"א ד"ה שלולית כל שהוא; תולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה והשלולית; חזון יחזקאל פ"א ה"י ביאורים ד"ה והשלולית; אמונת זרעים פ"ב מ"א ד"ה והשלולית. הרמב"ם השמיט דין שלולית המוזכר במשנה פ"ב מ"א כדבר המפסיק לפאה, ראה מים חיים פ"ג ה"ב ד"ה או אמת המים.

נחשבת חלק מהשדה ואינה מפסיקה בין שני צידיה¹⁷. ויש אומרים, שאף שלולית של מי-גשמים מפסיקה בין שני חלקי השדה¹⁸. ויש אומרים כי שלולית של מי-גשמים מפסיקה רק אם היא רחבה ח' אמות¹⁹.

יש מי שאומר ששלולית היא מושכת מים אף ע"פ שאין מחלקים ממנה מים לכל השדה²⁰.

יש מי שסובר ששלולית שהיא אמת המים המחלקת שלל לאגפיה מפסיקה לעניין פאה אף אם יכולה להיקצר כאחת, ורק אמת המים סתמית אינה מפסיקה לפאה אלא אם כן אינה יכולה להיקצר כאחת²¹. ויש אומרים ששלולית היא כל שהוא יכול לעבור בה ברגל²².

ד. חריץ או גדר הגובל בין שתי שדות

יש אומרים שאם יש חריץ או תלולית גבוהה בין שתי שדות, אע"פ שאין להם מידות המחשיבות אותם כמחיצה²³, המקום נידון כשתי שדות²⁴, וצריך להניח פאה מכל שדה בנפרד²⁵. וכן אם זרע על החריץ או על התלולית המבדילות בין השדות צריך להניח פאה בפני עצמה²⁶.

-
17. ר"ש פאה פ"ב מ"א ד"ה הנחל ורא"ש פאה פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; מאירי ב"ק ס ע"א; וכן סבר הדרך אמונה פ"ג ה"ב באה"ל ד"ה או אמת המים בדעת הרמב"ם כאן.
18. רש"י מנחות עא ע"ב ד"ה שלולית; רבינו גרשום מנחות עא ע"ב ד"ה ואלו מפסיקין; ביאור דבריהם ראה דרך אמונה, ביאור הלכה פ"ג ה"ב ד"ה או אמת המים.
19. מאירי ב"ק ס ע"א ד"ה שלולית.
20. חזון נחום פ"ב מ"א ד"ה והשלולית עפ"י הירושלמי פ"ב ה"א, שלא כפירוש הר"ש פ"ב מ"א ד"ה הנחל והמפרשים שהשוו זאת לסוגיה במס' ב"ק ס ע"א.
21. משנת יעקב פ"ג ה"ב אות ב ד"ה והנה בר"ש בדעת הר"ש פ"א מ"א.
- יש המפרשים ששלולית היא מפל-מים הנופלים ממקום גבוה למקום נמוך, דעה זו מובאת כאחד ההסברים למושג "שלולית" בתוספתא כפשוטה בדעה אחרונה ח"א עמ' 133 ד"ה ובר"ש הע' 23.
22. יד רמ"ה ב"ב נה ע"ב אות רמו.
23. דרך אמונה פ"ג ה"ב צה"ל ס"ק לב עפ"י הרשב"ם ב"ב נג ע"ב ד"ה או דלמא האי לחודיה; ורבינו גרשום ב"ב נה ע"ב ד"ה אבל לשבת לא; שמדובר בהפרשי גובה של טפח היוצרים היכר לעניין כלאים; למרות שהם לא נחשבים כשתי רשויות שונות בשבת.
24. רא"ש ב"ב פרק שלישי ס"י ס; טור חו"מ ס"י ערה; לח"מ זכיה ומתנה פ"א הי"א.
25. עפ"י בבא בתרא נה ע"א: "כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אפילו לפאה וטומאה", היינו שדין המצר נאמר גם לעניין הפסקה בפאה; יד רמ"ה ב"ב נה ע"ב אות רמו, אות רמח; מאירי ב"ב נה ע"א ד"ה גדולי המחברים; פאה"ש ס"י ו סעי' ג ביש"ר ס"ק ו עפ"י ראב"ד זכיה ומתנה פ"א הי"א; הגהות מיימוניות ה"ל זכיה ומתנה פ"א אות ז-ח; נחמות ישראל פ"ב מ"א מד ע"ב סוף ד"ה הלכה למעשה; חובת גידולי הארץ עמ' ק הלכה לה בשם יש אומרים.
26. עפ"י ירושלמי פאה פ"ב ה"א: "תני ר' אושעיא הפריש פאה משדה לחברתה לא קדשה

ה. חצב השתול בין השדות

יש אומרים שאם שתלו בשדה חצב שהוא עשב²⁷ או אילן²⁸ בו תיחמו שדות, לא ניתן להפריש פאה אחת משני חלקי השדה²⁹. ויש שמשמע מדבריהם שאינו מפסיק לפאה³⁰.

ו. שדה שמשקים אותה משני בורות מים

יש אומרים שבית השלחין גדול שמשקים אותו משני בורות מים, כל חלק מהשדה מבור אחר – דינן כשתי שדות להפרשת פאה³¹.

ז. חלקי השדה שיש להם שני שמות

יש מי שאומר ששדה אחת אך לכל חלק בה יש שם אחר, צריך להפריש ממנה שתי פאות³².

- ושמע מימר אפי' מיצר"; מהר"א פולדא פ"ב ה"א ד"ה נתכוון לזכות המיצר; ותולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה פשיטא ליה שהוא מפסיק; תבונה ד"ה פשיטא.
27. בתוספתא כלאים פ"ג ה"ז נחלקו אם החצב נאסר בכלאי הכרם משמע שאינו אילן אלא עשב; רש"י ע"ז יד ע"ב ד"ה קשבא בפירוש ב; הערוך ערך חצב; מאירי ב"ב נה ע"א ד"ה כבר ביארנו; ריבמ"ץ כלאים פ"א מ"ח: "והוא מין ירק"; ר"ש ורא"ש כלאים פ"א מ"ח; רע"ב כלאים פ"א מ"ח; שדה יהושע פ"ב ה"א ד"ה חצובות.
28. רש"י ע"ז יד ע"ב ד"ה קשבא בפירוש א', ורש"י מגילה ז ע"ב ד"ה טסקא; רבינו גרשום ב"ב נה ע"א ד"ה והחצב; וכן ביאר הריטב"א ב"ב נה ע"א ד"ה המצר ביחס לחצב המוזכר בגמ' שם כמפסיק בין שתי שדות. הרשב"ם ב"ב נה ע"א ד"ה חצב לא הכריע וכתב אודות החצב המפסיק שהוא "אילן או עשב".
29. שתלו אותו לציין את תחומי השדות ולחלקן, לפיכך לא ניתן להפריש פאה אחת על הכל. כמסקנת ב"ב נה ע"א: "א"ר אסי המצר והחצב מפסיקין בנכסי הגר... כי אתא רבין אמר ר' יוחנן אפילו לפאה ולטומאה...". וכ"פ יד רמ"ה ב"ב נה ע"ב אות רמח; מאירי ב"ב נה ע"א ד"ה גדולי; רמב"ם הל' זכייה ומתנה פ"א ה"י-ה"א; שדה יהושע פ"ב ה"א ד"ה מפסיקין לפאה; פאה"ש סי' ו סעי' ג ביש"ר ס"ק ו; חובת גידולי הארץ עמ' ק הלכה לה בשם יש אומרים; נחמות ישראל מד ע"ב סוף ד"ה הלכה למעשה.
- וכן בירושלמי פ"ב ה"א: "ר' יוסי בר חנינא; חצובות מפסיקין לפאה".
- יש שלא הכריעו בין שתי הלישנות לגבי פאה: רבינו חננאל; רבינו גרשום; רשב"ם; ריטב"א על ב"ב נה ע"א.
30. רי"ף ב"ב כט ע"ב השמיט חצב לגבי פאה; וכן הרא"ש בב"ב.
31. רא"ש מסכת בבא בתרא פרק ג סי' סז בשם י"מ; דרך אמונה פ"ג סעיף טו בשם יש אומרים.
32. עפ"י לשון הגמ' ב"ב נו ע"א: "אין שם לא מיצר ולא חצב... כל שנקראת על שמו... ועפ"י המפרשים שדין זה נאמר גם לעניין הפסקות לפאה. כן כתבו: פאה"ש סי' ו סעי' ג ביש"ר ס"ק ז; נחמות ישראל פ"ב מ"א מד ע"ב סוף ד"ה הלכה למעשה; חובת גידולי הארץ עמ' ק הלכה לה בשם יש אומרים; דרך אמונה פ"ג סעיף טו בשם יש אומרים.

ח. הפסק שאינו חוצה את כל השדה

יש אומרים שכל הדברים המפסיקים לפאה אף אם אינם חוצים את כל השדה, אלא די בכך שלא יישאר בשדה שטח של ד' אמות שייחשב כמחבר את שני חלקי השדה³³. ויש מי שאומר שדוקא אם הוא חוצה את כל השדה³⁴.

יש אומרים שהנחל מפסיק לפאה אף אם אינו חוצה את כל השדה³⁵.

33. רא"ש פ"ב מ"א ד"ה זרע אחר; רש"י פ"ב ה"א ד"ה זרע אחר; פני משה פ"ב ה"א ד"ה ואינו מחובר; מלאכ"ש פ"ב מ"א ד"ה שביל; משנ"ר פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; תולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה ואינו מחובר; אמונת זרעים פ"ב מ"א בביאורים ד"ה מפסיקין.
 34. ערוה"ש זרעים ס"י ה סעי' ד ולדעתו אם הם מתחברים בקצוות הם נחשבים כשדה אחת.
 35. פני-משה פ"ב ה"א בגמ' ד"ה שלולית; תולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה נחל.

הלכה ג

א. דרך היחיד המפסיקה לפאה	ד. שביל הרבים המפסיק לפאה
ב. דרך הרבים המפסיקה לפאה	ה. שביל היחיד והרבים דוקא
ג. שביל היחיד המפסיק לפאה	ו. דרך היחיד ודרך הרבים שאינן קבועות

רמב"ם

וכן אם היה מפסיק דרך היחיד שהוא רחב ארבע אמות או דרך הרבים הרחב שש עשרה אמה, אבל שביל היחיד והוא פחות מארבע או שביל הרבים פחות משש עשרה אמה, אם היה קבוע בימות החמה ובימות הגשמים מפסיק, ואם אינו קבוע בימות הגשמים אינו מפסיק אלא הרי הוא כשדה אחת!¹

א. דרך היחיד המפסיקה לפאה

יש אומרים שדרך היחיד המפסיקה לעניין פאה היא אף שמהלכים בה יחידים² ורוחבה לפחות ד' אמות³, ותכליתה ללכת מעיר לעיר עם בהמות וקרונות⁴, או לעבור בין השדות⁵.

יש אומרים שדרך היחיד רוחבה שתי אמות ומחצה⁶. ויש אומרים שכל דרך המיועדת למעבר הולכי דרכים ממקום למקום ואינה אך למעבר לשדות וכרמים

1. משנה פ"ב מ"א; תוספתא פ"א ה"י; ב"ב נה ע"א-ע"ב, ק ע"א; מנחות ע"א ע"ב.
2. רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"א ד"ה ושביל; רשב"ם ב"ב ק ע"א ד"ה דרך; תפארת ישראל פ"ב מ"א אות ו: "מיוחד ליחיד".
3. רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"א ד"ה ודרך היחיד; רש"י ב"ב ק סא ע"א ד"ה דרך היחיד; רשב"ם ב"ב נה ע"ב ד"ה דרך; ר"ש פ"ב מ"א ד"ה דרך היחיד; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה דרך; ריטב"א ב"ב נה ע"א ד"ה פאה מאי היא; מאירי ב"ב ק ע"א ד"ה אמר המאירי דרך היחיד; קרבן אהרן קדושים פרק ב ד"ה דרך היחיד; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה ודרך היחיד; כס"מ פ"ג ה"ג ד"ה וכתב הראב"ד; פני משה פ"ב מ"א ד"ה ודרך היחיד; רש"י פ"ב ה"א במשנה ד"ה דרך היחיד; שדה יהושע פ"ב ה"א במשנה ד"ה דרך היחיד; תפא"י פ"ב מ"א אות ד; חידושי רבינו אליהו מגריידיץ פ"ב מ"א ד"ה ודרך היחיד; מנחת ביכורים פ"א ה"י ד"ה ודרך היחיד; מנחת יצחק פ"א ה"י ד"ה ודרך היחיד; מקדש דוד סי' סב ס"ק א ד"ה אמרינן הקוצר; תולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה ודרך היחיד.
4. פי' רא"ש פאה פ"ב מ"א ד"ה שביל היחיד; תפא"י פ"ב מ"א אות ו.
5. עפ"י אבן האזל הל' נזקי ממון פ"ד ה"ג ד"ה וכל זה שהיו מחלקים את השדה לשטחים קטנים ועשו דרך לעבור ביניהן.
6. שנו"א פ"ב מ"א פירוש הארוך ד"ה דרך היחיד ודרך הרבים.

נחשבת דרך היחיד⁷. לפי דעה זו, דרך היחיד מפסיקה לפאה אע"פ שהולכים בה רק בימות הקיץ לאחר הקציר, ובזמן שהשדה זרועה אין הולכים בה⁸. יש אומרים שדרך היחיד המפסיקה לפאה היא דוקא דרך הקבועה במשך כל השנה⁹. ויש מי שאומר שמדובר בדרך במקום שאינו ראוי לזריעה¹⁰.

ב. דרך הרבים המפסיקה לפאה

יש אומרים כי רוחב דרך הרבים המפסיקה לפאה צריך להיות לכל הפחות שש עשרה אמה¹¹. ומדובר בדרך בין שתי ערים המשמשת כמעבר גם לאנשים שאינם תושבי אותן עיירות¹². ויש מי שאומר שאפילו דרך שאינה רחבה שש-עשרה אמה יש לה דין דרך-הרבים והיא מפסיקה לפאה¹³. ויש מי שאומר שדרך הרבים היא מקום הילוך עגלות וסוסים¹⁴.

7. ראב"ד פ"ג ה"ג.

8. הירושלמי פ"ב הי"א מבחין בין שביל רבים לשביל יחיד בעניין ימות החמה והגשמים וכיון שקבע הבחנה זו ב"שבילי ולא ב"דרך" הרי שבדרך היחיד אין חילוק, ואף שהולכים בה לאחר הקציר היא מהווה הפסק.

סברו כן: רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"ב ד"ה ושביל; משמע מדברי הריב"ם פ"ב מ"ב ד"ה שביל הרבים; ר"ש פ"ב מ"ב ד"ה ירושלמי; תוס' ב"ק ס"א ע"א ד"ה אלו; תוס' ר"י ד"ה ב"ק ס"א ע"א ד"ה ודרך; ר"א פ"ב מ"ב ד"ה שביל; ר"ט פ"ב מ"ב ד"ה פאה מאי היא; רע"ב פ"ב מ"ב ד"ה שביל הרבים; תוס' יו"ט פ"ב מ"ב ד"ה ושביל הרבים; פני משה פ"ב מ"ב ד"ה ושביל; כס"מ פ"ג ה"ג ד"ה וכתב הראב"ד; מנחת ביכורים פ"א ה"י ד"ה שביל היחיד; מנחת יצחק פ"א ה"י ד"ה ודרך הרבים.

9. רשב"א ב"ק ס"א ע"א ד"ה דרך הרבים ודרך היחיד.

10. מקדש דוד ס"י ס"ב ד"ה אמרינן הקוצר, שאם לא כן היא אמורה להפסיק כדין שדה בור במקום שראוי לזריעה אף ברוחב שתי אמות.

11. רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"ב ד"ה ודרך הרבים; ר"ש פ"ב מ"ב ד"ה דרך הרבים; ר"א פ"ב מ"ב ד"ה ודרך; רשב"ם ב"ב נה ע"ב ד"ה דרך הרבים; תוס' מנחות ע"א ע"ב ד"ה דרך הרבים; מאירי ב"ק ס"א ע"א ד"ה אלו מפסיקין; ב"ב נה ע"א ד"ה כבר ידעת; רבינו גרשום מנחות ע"א ע"ב ד"ה ואלו מפסיקין; קרבן אהרן קדושים פרק ב ד"ה ודרך הרבים; רע"ב פ"ב מ"ב ד"ה ודרך הרבים; רש"י פ"ב ה"א במשנה ד"ה דרך הרבים; כס"מ פ"ג ה"ג ד"ה וכתב הראב"ד; פני משה פ"ב מ"ב ד"ה ודרך הרבים; שדה יהושע פ"ב ה"א במשנה ד"ה דרך הרבים; תפא"י פ"ב מ"א אות ה; חידושי רבי אליהו גריידיץ פ"ב מ"ב ד"ה ודרך היחיד; מנחת ביכורים פ"א ה"י ד"ה הרבים; מנחת יצחק פ"א ה"י ד"ה ודרך הרבים; תולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה ודרך הרבים; כן משמע מדברי החזון יחזקאל פ"א ה"י ביאורים ד"ה דרך הרבים.

12. רשב"ם ב"ב ק ע"א ד"ה דרך מעיר לעיר ולדעתו אם היא משמשת רק את תושבי אותן ערים די ברוחב ח' אמות.

13. עפ"י דברי ב"ב ק ע"א: "אמר רב הונא הלכה כדייני גולה..." הסוברים שהגדרת דרך היחיד לעניין מקח וממכר היא בפחות מד' אמות; כן דעת הגר"א שנו"א פ"ב מ"ב ד"ה ודרך

יש אומרים שדרך הרבים מפסיקה אע"פ שיש לרבים דרכים חלופיות ואין הכרח שהם ימשיכו ללכת בדרך הזו.¹⁵

ג. שביל היחיד המפסיק לפאה

יש אומרים כי דרך שרחבה פחות מד' אמות נקראת שביל היחיד¹⁶, כיון שהיא מיועדת להילוך לאדם יחיד בין השדות¹⁷, ולא לקרונות ובהמות¹⁸, ואפילו רוחבה הוא טפח אחד, עדיין דינה כשביל היחיד להפסיק לפאה¹⁹.

ויש אומרים שאין הדבר תלוי ברוחב הדרך, כי אם בייעוד שלה. שאם מטרתה מעבר מעיר לעיר לצורך אדם יחיד נקראת דרך היחיד, ואם היא דרך חקלאית למעבר בין השדות והכרמים לצורך אדם יחיד היא נקראת שביל היחיד²⁰.

- הרבים, פירוש הארוך, ד"ה דרך; ביאור הגר"א לירושלמי פ"ב ה"א ד"ה ודרך היחיד ודרך הרבים; דעה זו הובאה גם בפאה"ש סי' ו' סעי' ד' וביש"ר ס"ק י' בשם יש אומרים; חובת גידולי הארץ הלכה לו עמי' קה כדעה ב'. וכן בחידושי רבי אליהו גריידיץ פ"ב מ"א ד"ה ודרך היחיד סבר שאין לחלק בין דיני פאה לדיני מקח וממכר.
14. קרבן אהרן קדושים פרק ב' ד"ה שביל הרבים.
15. רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"א ד"ה והשמיענו; קרבן אהרן קדושים פרק ב' ד"ה שביל הרבים; שירי-מנחה פ"א ה"י ד"ה דרך היחיד ודרך הרבים.
16. רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"א ד"ה ושביל; ר"ש פ"ב מ"א ד"ה שביל; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה שביל; ריטב"א ב"ב נה ע"א ד"ה פאה מאי היא; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה שביל הרבים; כס"מ פ"ג ה"ג ד"ה וכתב הראב"ד; פני משה פ"ב מ"א ד"ה ושביל; תפא"י פ"ב מ"א אות ו'; רבינו יונה מוילנא פ"א ה"י ס"ק יב בדעת הרמב"ם והר"ש; מנחת ביכורים פ"א ה"י ד"ה שביל היחיד; מנחת יצחק פ"א ה"י ד"ה שביל היחיד; תולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה ושביל היחיד.
17. שדה יהושע פ"ב מ"א ד"ה שביל היחיד; תפא"י פ"ב מ"א אות ו'; מלאכ"ש פ"ב מ"א ד"ה שביל בפירוש א'.
18. רשב"ם ב"ב נה ע"ב ד"ה שביל; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה שביל.
19. ב"ב ק ע"א: "כי היכי דשקיל כרעא ומנח כרעא"; ר"ש פ"ב מ"א ד"ה שביל; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה שביל; רש"י פ"ב ה"א במשנה ד"ה שביל היחיד; לחם משנה פ"ב מ"א ד"ה שביל היחיד בפירוש ב'; חזון יחזקאל פ"א ה"י ד"ה שביל היחיד; אך גם לדעות אלו גם אם רוחב הדרך יותר מטפח הוא נחשב כשביל.
20. ראב"ד פ"ג ה"ג; מדברי המלאכ"ש פ"ב מ"א ד"ה שביל משמע שזו גם שיטת הרש"ש פ"ב ה"א ד"ה דרך הרבים; רבינו יונה מוילנא פ"א ה"י ס"ק יב בדעת הראב"ד; לחם משנה פ"ב מ"א ד"ה שביל היחיד בפירוש א'.
- דרך אמונה פ"ג ה"ג צה"ל ס"ק מז ציין לכמה מקומות: ברכות נח ע"ב, סב ע"ב, מגילה כז ע"ב, עבודה-זרה כט ע"א בהם מצאנו שגם דרכים שנועדו כמעבר מעיר לעיר נקראים בשם "שביל".

ד. שביל הרבים המפסיק לפאה

יש אומרים ששביל הרבים הוא דרך צדדית²¹, שהיא צרה יותר משש-עשרה אמה כיון שהיא מיועדת להילוך הרבים ברגליהם ולא לבהמות או קרונות²², ואפילו שרוחבה יותר מד' אמות²³. ויש מפרשים ששביל נועד למעבר בין שתיים או שלוש שדות של שני בעלים או יותר, אך אינה מעבר להולכי דרכים²⁴.

ה. שביל היחיד והרבים דוקא כשבועים בכל ימות השנה

שביל היחיד שרוחבו פחות מד' אמות ושביל הרבים שרוחבו פחות מט"ז אמה מהווים הפסקה לפאה רק אם הם קבועים להילוך בכל ימות השנה בין בימות החמה ובין בימות הגשמים²⁵.

ו. דרך היחיד ודרך הרבים שאינן קבועות

יש אומרים שדרך הרבים ודרך היחיד מפסיקות לפאה אע"פ שאינן קבועות כל השנה²⁶.

21. מרכבת המשנה פי"ג הי"ג א"ב א"ב בדעת הרמב"ם.
22. עפ"י רשב"ם ב"ב נה ע"ב ד"ה שביל; מאירי ב"ב נה ע"א ד"ה כבר ידעת; קרבן אהרן קדושים פרק ב ד"ה שביל הרבים; וכן משמע מדברי התפא"י פי"ב מ"א אות ו.
23. ואין דינה כדרך היחיד; שכיון שהיא משמשת את הרבים שיש להם דרכים חילופיות; דינה כשביל הרבים שמפסיק לפאה רק אם הוא קבוע; עפ"י דברי הרמב"ם פי"ב מ"א ד"ה ושביל הרבים. כן כתבו: הגרי"ד הלוי סולובייצ'יק ישורון – מאסף תורני; חלק ח עמ' שלא ד"ה רמב"ם פי"ג; ליקוטי פאה פי"ב מ"א ד"ה דרך היחיד ס"ק ב.
24. רש"י פי"ב מ"א במשנה ד"ה שביל הרבים; שדה יהושע פי"ב מ"א הי"א במשנה ד"ה שביל הרבים; וכן כתב בדעת הראב"ד פי"ג הי"ג הגרי"ד הלוי סולובייצ'יק ישורון – מאסף תורני; חלק ח עמ' שלא ד"ה רמב"ם פי"ג.
25. רמב"ם פיהמ"ש פי"ב מ"א ד"ה ושביל; ריבמ"ץ פאה פי"ב מ"א ד"ה שביל הרבים; ר"ש פי"ב מ"א ד"ה ירושלמי; רא"ש פי"ב מ"א ד"ה שביל; רשב"ם ב"ב נה ע"ב ד"ה הקבוע; תוס' ב"ק סא ע"א ד"ה אלו; ב"ב נה ע"ב ד"ה דרך היחיד; תוס' ר"י ב"ק סא ע"א ד"ה ודרך; רמב"ן ב"ב נה ע"ב ד"ה ודרך היחיד; מאירי ב"ק סא ע"א ד"ה אלו מפסיקין, ב"ב נה ע"א ד"ה וכבר ידעת; רע"ב פי"ב מ"א ד"ה שביל הרבים; כס"מ פי"ג הי"ג ד"ה וכתב הראב"ד; בית דוד פי"ב מ"א ד"ה שביל; שדה יהושע פי"ב הי"א ד"ה להוציא את הקבוע; תוס' יו"ט פי"ב מ"א ד"ה ושביל הרבים; חסדי דוד פי"א הי"י סוף ד"ה ותו אצטריך; פני משה פי"ב מ"א ד"ה ושביל; מנחת ביכורים פי"א הי"י ד"ה שביל היחיד; מנחת יצחק פי"א הי"י ד"ה הקבוע; תפא"י פי"ב מ"א אות ו-ז; עטרת ראש פי"ב מ"א ס"ק טו ד"ה ודרך.
26. רמב"ם פיהמ"ש פי"ב מ"א ד"ה ושביל; ריבמ"ץ פאה פי"ב מ"א ד"ה שביל הרבים; ר"ש פי"ב מ"א ד"ה ירושלמי; רא"ש פי"ב מ"א ד"ה שביל; רשב"ם ב"ב נה ע"ב ד"ה הקבוע; תוס' ב"ק סא ע"א ד"ה אלו; ב"ב נה ע"ב ד"ה דרך היחיד; תוס' ר"י ב"ק סא ע"א ד"ה ודרך; רמב"ן ב"ב נה ע"ב ד"ה ודרך היחיד; מאירי ב"ק סא ע"א ד"ה אלו מפסיקין, ב"ב נה ע"א ד"ה

ויש מי שאומר שרק דרך הרבים הקבועה מפסיקה לפאה²⁷.

וכבר ידעת; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה שביל הרבים; רש"י פ"ב ה"א במשנה ד"ה הקבוע; כס"מ פ"ג ה"ג ד"ה וכתב הראב"ד; שדה יהושע פ"ב ה"א ד"ה להוציא את הקבוע; תוס' יו"ט פ"ב מ"א ד"ה ושביל הרבים; פני משה פ"ב מ"א ד"ה ושביל; תפא"י פ"ב מ"א אות ו-ז; חידושי מהר"י"ח פ"ב מ"א ד"ה ושביל הרבים; תולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה ושביל הרבים; בית משולם פ"ב מ"א ד"ה ושביל הרבים.
27. רשב"א ב"ק סא ע"א ד"ה דרך הרבים.

הלכה ד

א. שטח בור המפסיק לפאה	ו. הדין בהפסקה שאינה מפולשת
ב. שדה ניר המפסיק לפאה	ז. רוחב השטח של קוצר לשחת
ג. הפסקה לפאה בשטח שנקצר לפני שאר השדה	ח. רוחב השטח של זרע אחר
ד. חרישה אחר קצירה של תבואה גמורה	ט. זרע אחר שאינו כלאים עם המין השני
ה. רוחב השטח של בור וניר וקוצר לשחת	

רמב"ם

היה מפסיק בה ארץ בורה שאינו זרועה ולא חרושה, או ארץ נירה והיא שנחרשה ולא נזרעה, או שהפסיק בה זרע אחר, כגון שהיה חטים מכאן וחטים מכאן ושעורים באמצע, או שקצר באמצעה אפילו קודם שתביא שליש וחרש מקום שקצר, הרי זה נפסקת לשתי שדות, והוא שיהיה רוחב כל אחד מאלו כשלשה תלמים של פתיה והוא פחות מבית רובע. במה דברים אמורים בשדה קטנה שהיא חמשים אמה על שתי אמות או פחות, אבל אם היתה יתרה על זו, אין הבור או הניר מפסיקה לשתיים אלא א"כ היתה בו רוחב בית רובע, אבל זרע אחר כל שהוא מפסיק בה¹.

א. שטח בור המפסיק לפאה

יש אומרים שאדמה בורה המפסיקה לפאה היא אדמה שאינה מעובדת שרוחבה כשלושה תלמים של פתיח². ויש מי שאומר שגם שטח שאינו ראוי כלל לזריעה מפסיק לפאה אם רוחבו הוא כשלושה תלמים של פתיח³.

1. ספרא קדושים פרשה א פרק ב ה"א; משנה פ"ב מ"א; ירושלמי פ"ב ה"א.
 2. רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"א ד"ה ובור; ריבמ"ץ פ"ב מ"א ד"ה והבור; ר"ש פ"ב מ"א ד"ה הבור; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה הבור; כפתור ופרח פרק נב ד"ה אלו מפסיקין; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה הבור; פנ"מ פ"ב ה"א במשנה ד"ה והבור; בית דוד פ"ב מ"א ד"ה הרי"ב ד"ה הנחל; תפא"י פ"ב מ"א אות ט; מקדש דוד סי' סב ד"ה אמרינן הקוצר; נחמות ארץ-ישראל פ"ב מ"א מט ע"ב ד"ה הבור; נא ע"א ד"ה הלכה למעשה; חזון יחזקאל פ"א ה"י ד"ה הנחל; חלקת השדה פ"ג ה"א אות ג ד"ה ואלו מפסיקין.
 3. דרך אמונה פ"ג ה"ד צה"ל ס"ק נה.

ב. שדה ניר המפסיקה לפאה

רמב"ם או אר"ן נירה והיא שנחרשה ולא נזרעה...⁴

יש אומרים שמדובר בשדה שנחרשה רק חרישה ראשונה להוציא את הקוצים ואת השלף ממנה.⁵ יש אומרים ששטח חרוש נחשב להפסק בין שני חלקי השדה דוקא אם הוא חוצה את שני חלקי השדה לשניים באופן כזה שלא יישארו ארבע אמות המקשרות בין שני חלקי השדה.⁶

ג. הפסקה לפאה בשטח שנקצר לפני שאר השדה

רמב"ם או שקצר באמצעה אפילו קודם שתביא שלישי וחרש מקום שקצר⁷

יש אומרים שלדעה זו אין הבדל בין אם התבואה מיועדת לאכילת אדם או למאכל בהמה; אם היא נעשתה לפני הבאת שלישי היא מפסיקה לעניין פאה אם חרש את אותו מקום.⁸ ויש אומרים שאם קצר את התבואה למאכל בהמה לפני הבאת שלישי היא מפסיקה אפילו אם לא חרש⁹.

-
4. וכן ביארו את משמעות המילה 'ניר'; הרמב"ם פ"ב מ"א ד"ה וניר; ריבמ"ץ פאה פ"ב מ"א ד"ה או ניר; ר"ש פ"ב מ"א ד"ה הניר; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה והניר; פני"מ פ"ב מ"א ד"ה והניר; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה והניר; תוס' יו"ט פ"ב מ"א ד"ה והבור; תפא"י פ"ב מ"א אות י. תוספתא כפשוטה ח"א עמ' 136 הע' 40; עפ"י המשנה ב"מ פ"ט מ"א; גמ' מנחות פה ע"א; ירושלמי שביעית פ"ד ה"ב.
6. רא"ש פ"ב מ"א ד"ה ונראה לי; נחמות ארץ-ישראל פ"ב מ"א נ ע"א אמצע ד"ה הבור.
7. המפרשים דנו בלשון הרמב"ם "אפילו קודם שתביא שלישי"; הרי לכאורה דוקא משום כך הקצירה נחשבת הפסק בשונה מקצירה של תבואה גמורה שלכאורה אינה אמורה להוות הפסק כיון שהיא תחילת הקצירה. ראה: מהר"י קורקוס פ"ג ה"ד; שו"ת רדב"ז ח"ה סי' רצא – אלף תרנד; כס"מ פ"ג ה"ד; מים חיים פ"ג ה"ד; פאה"ש סי' ו ביש"ר ס"ק יב; וראה הגר"י הלוי סולובייצ'יק ישורון – מאסף תורני חלק ח עמ' שלג ד"ה ר"מ פ"ג; בין המשפטים פאה סי' ו ד"ה ואלו מפסיקין; מיכל המים כ ע"ב ד"ה שם ע"ב כמה דר"י; וכן עפ"י דברי התוספתא כפשוטה ח"א עמ' 136 ד"ה נמצינו למדים שהרמב"ם פסק כחכמים החולקים על ר"מ; וכביאור מחלוקת ר"מ ורבנן עפ"י הסבר הבה"ג.
8. כפשט המשנה פאה פ"ב מ"א: "הקוצר לשחת מפסיק"; ספרא קדושים פרשה א פרק ב ה"א: "הקוצר לשחת מפסיק... וחכמים אומרים אין מפסיק אלא אם כן חרש"; ריבמ"ץ פאה פ"ב מ"א ד"ה וחכמים; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה הקוצר; סמ"ג לאוין סי' רפד ד"ה שנינו בפרק שני ב; יראים סי' קיט ד"ה שדך; כפ"פ פרק נב ד"ה אלו מפסיקין; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה והקוצר בדעת חכמים; תפא"י פ"ב מ"א אות יא; בועז אות א בביאור דעת חכמים; פני"מ פ"ב מ"א במשנה ד"ה והקוצר, ד"ה רבי זעירא, מראה"פ ד"ה רבי זעירא; רדב"ז פ"ג ה"ד ד"ה או שקצר; וכן משמע מדברי התוס' יו"ט פ"ב מ"א ד"ה אלא; מים חיים פ"ג ה"ד; מלאכ"ש פ"ב מ"א סוף ד"ה הקוצר לשחת; תפא"י פ"ב מ"א אות יא-יג; תוספתא כפשוטה

ד. חרישה אחר קצירה של תבואה גמורה

יש אומרים שאפילו קצר תבואה גמורה וחרש את המקום שקצר קודם שקצר את שאר השדה נחשב הדבר להפסק¹⁰, וצריך להפריש פאה באופן נפרד מכל אחד משני חלקי השדה שבצדדים¹¹. ויש חולקים שקציר של תבואה גמורה אינו מהווה הפסק אפילו אם חרש את מקום הקצירה¹². ויש מי שאומר שאם קצר עוד לפני שהתבואה הוציאה פירות הדבר נחשב הפסק אפילו לא חרש¹³.

ה. רוחב השטח של בור וניר וקוצר לשחת

רמב"ם והוא שיהיה רוחב כל אחד מאלו כשלשה תלמים של פתיח¹⁴

- ח"א עמ' 136 ד"ה נמצאנו למדים; עמק המלך פ"ג ה"ד ד"ה בכ"מ; דעה א' בפאה"ש סי' ו' סעי' ה ביש"ר ס"ק יב; מיכל המים כ ע"ב ד"ה שם ע"ב כמה דר"י; אור פני מלך פ"ג ה"ד ד"ה או שקצר; מעדני ארץ פ"ג ה"ד ס"ק א ד"ה ועי' במנחות; דרך אמונה פ"ג ה"ד צה"ל ס"ק לא; ביאור ההלכה ד"ה או שקצר עפ"י לשון הרמב"ם פיהמ"ש מהדורת מוסה"ק פ"ב מ"א ד"ה שחת.
9. כיון שקצירה לבהמה אם היתה לפני הבאת שליש אינה יכולה להיחשב כתחילת קצירה. בה"ג סי' ג הלכות פאה ד"ה פסק ולדעתו פוסקים כשיטת ר"מ ורבי יהודה ולא כחכמים; וכן באר הלח"מ ה"י תמידין ומוספין פ"ז ה"ט"ו בשיטת הרמב"ם; פאה"ש סי' ו' סעי' ה בשם יש אומרים; בביאור שיטה זו ראה פאה"ש ביש"ר ס"ק יג; וראה הגרי"ד הלוי סולובייציק ישורון – מאסף תורני חלק ח עמ' שלג ד"ה ר"מ שדחה את דברי הלח"מ; ועי' דרך אמונה פ"ג ה"ד צה"ל ס"ק סג.
10. שני ההסברים האחרונים בתוס' מנחות ע"א ע"ב ד"ה אלא אי אמרת; רדב"ז פ"ג ה"ד ד"ה או שקצר; מהר"י קורקוס פ"ג ה"ד ד"ה ומה שכתב רבנו; משנ"ר פ"ב מ"א ד"ה אלא בפירוש ב' בדעת הרמב"ם פ"ג ה"ד; חזון יחזקאל פ"א ה"י ד"ה אכלה חגב; דרך אמונה פ"ג ה"ד צה"ל ס"ק נח.
11. רש"י מנחות ע"א ע"ב ד"ה והבור; סמ"ג לאוין סי' רפד; רש"י פ"ב ה"י ד"ה ודבר שהוא חייב; מלאכ"ש פ"ב מ"א ד"ה הקוצר לשחת. ונראה שכל הסוברים שקוצר לשחת מפסיק במקרים השונים יסבור שצריך לתת פאה מכל חלק של השדה בנפרד, כמבואר לעיל פ"ג ה"א.
12. תוס' מנחות ע"א ע"ב ד"ה אלא אי אמרת בהסבר הראשון; משנ"ר פ"ב מ"א ד"ה אלא בפירוש א'; אור פני מלך פ"ג ה"ד ד"ה ובאשר; מעדני ארץ פ"ג ה"ד ס"ק ב ד"ה מלשון רבינו.
13. מעדני ארץ פ"ג ה"ד ס"ק ב ד"ה גם נראה.
14. יש מפרשים עפ"י הפסוק ישעיהו כח; כד: "יפתח וישדד אדמתו" שהכוונה לתלמים שעושים בני אדם כשהם מתחילים לפתח את האדמה; ריבמ"ץ כלאים פ"ב מ"ו ד"ה בית שמאי; ר"ש כלאים פ"ב מ"ו ד"ה ושלשה תלמים; רא"ש כלאים פ"ב מ"ו ד"ה פתיח; רע"ב כלאים פ"ב מ"ו ד"ה שלשה; תוספתא כפשוטה ח"א עמ' 136 ד"ה ושלשה; חזון יחזקאל פ"א ה"י ד"ה של פתיח. ויש מפרשים שהכוונה לתלמים שנוצרים אחרי הגשם עפ"י רמב"ם פיהמ"ש כלאים פ"ב מ"ו ד"ה שלושה. ועי' תוספתא כפשוטה ח"א עמ' 136 הע' 37.

לדעה זו דין שדה בור או שדה ניר או שדה שנקצרה לשחת בהפסקה לעניין פאה כשרוחב השטח המפסיק הוא כשתי אמות שהוא רוחב שלושה תלמים של מחרשה – אמור דוקא כשהם מקצה לקצה בשדה שהיא חמישים על חמישים אמה¹⁵. אך בשדה גדולה יותר, רק אם רוחב שדה הבור, הניר, או השדה שנקצרה לשחת, הוא עשר אמות וחומש, רק אז נחשב הדבר כהפסק בין שני חלקי השדה¹⁶.

ויש אומרים שבשני המקרים רק שטח הקרוב לבית רובע בין שתי השדות נחשב כמפסיק לפאה בין שני חלקי השדה. אלא שההבדל הוא בצורת השטח המפסיק בין שני חלקי השדה, שבשדה בינונית הרוחב בין שני חלקי השדה הוא שתי אמות לאורך חמישים אמה, ובשדה גדולה הרוחב הוא עשר אמות וחומש על עשר אמות וחומש¹⁷.

ויש אומרים שכל עוד שגודל השדה הוא שטח שזורעים בו תשעה קבין זרע ומעלה, השטח שמפסיק לעניין פאה הוא לכל הפחות בית רובע, אך שדה הקטנה מגודל זה השטח שמפסיק בה לעניין פאה הוא רוחב שתי אמות¹⁸.

1. הדין בהפסקה שאינה מפולשת

יש אומרים שהשטח המפסיק לעניין פאה הוא דוקא כשהוא מפולש וחוצה את השדה לרוחבה מצד לצד, באופן כזה שלא ניתן יהיה לעבור עם המחרשה מצד לצד¹⁹.

15. ביאור הגר"א לירושלמי פ"ב ה"א.

16. עפ"י ירושלמי פ"ב ה"א: "ר' יוחנן אמר בור וניר וזרע אחר בג' תלמים של פתיח..."; רמב"ם פ"ב מ"א ד"ה ואלו השלושה; ריבמ"ץ פאה פ"ב מ"א ד"ה בור; ר"ש פ"ב מ"א ד"ה ירושלמי רב אמר; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה ובירושלמי; פנ"מ פ"ב ה"א ד"ה וזרע אחר; מלאכ"ש פ"ב מ"א ד"ה והבור; תפא"י פ"ב מ"א אות יג.

17. ראב"ד פ"ג ה"ד; פאה"ש ס"ו סע"ה בהגה בשם יש אומרים השני; לביאור שיטה זו ראה: פאה"ש ס"ו ביש"ר ס"ק טז.

18. רש"י פ"ב ה"א ד"ה והא תני בור. לדעתו ההפסקה של בור וניר מקבילים להרחקות בדיני כלאים כמבואר במשנה כלאים פ"ב מ"י ובתוספתא כלאים פ"ב ה"א וירושלמי כלאים פ"ב ה"ה.

19. רא"ש פ"ב מ"א ד"ה ובירושלמי; תוס' רעק"א פ"ב מ"א אות יז ד"ה וזרע אחר; משנ"ר פ"ב מ"א ד"ה והשלולית; לדעת הרש"י פ"ב ה"א ד"ה והא תני בור דין תלוי במחלוקת האמוראים בירושלמי כלאים פ"ב ה"ה בשדה שמחולקת למישרים קטנים שאורכם חמישים אמה ורוחבם שתי אמות.

ז. רוחב השטח של קוצר לשחת

רמב"ם במה דברים אמורים בשדה קמנה אבל בשדה גדולה... אבל זרע אחר כל שהוא מפסיק בה.

לדעה זו גם כאשר אדם קוצר לשחת באמצע השדה הדבר נחשב הפסק רק אם רוחב השטח שנקצר לשחת הוא ברוחב ג' תלמים של פתיח או בית רובע בהתאם לגודל השדה²⁰. ויש אומרים שהקוצר לשחת די בשטח כלשהו להפסיק בין שני חלקי השדה לחיוב פאה²¹.

ח. רוחב השטח של זרע אחר

יש אומרים שזרע אחר שנזרע באמצע שדה קטנה מפסיק רק אם רוחב שטח הזריעה הוא ג' תלמים של פתיח, אולם זרעו אותו באמצע שדה גדולה הוא מפסיק ברוחב כל שהוא²².

ויש אומרים שבזרע אחר ממין החייב בפאה כמו שעורים הזרועים באמצע שדה חטים, שורה אחת בגודל כלשהו מפסיקה לפאה. אך אם המין הזרוע בין שני חלקי השדה אינו חייב בפאה אינו מפסיק ברוחב כלשהו²³.

ויש אומרים שבכל השדות זרע אחר נחשב הפסק רק אם רוחבו שלושה תלמים של פתיח²⁴.

20. לשון הרמב"ם כאן וכתב פאה"ש סי' ו' ביש"ר סי"ק טז שמקור דבריו היא התוספתא פ"א הי"י; תפא"י פ"ב מ"א אות יג; חובת גידולי הארץ עמ' קט ד"ה והוא שיהיה.

21. כן משמע מכל המפרשים שביארו את רוחב ההפסקה רק בבור וניר זרע אחר ולאחר מכן הביאו את דין "הקוצר לשחת מפסיק"; רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"א; ר"ש פ"ב מ"א ד"ה והקוצר; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה הקוצר; כפתור ופרח פרק נב ד"ה אלו מפסיקין; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה והקוצר.

22. לשון הרמב"ם כאן וכן כתבו: ראב"ד פ"ג ה"ד; ריבמ"ץ פ"ב מ"א ד"ה בור; תפא"י פ"ב מ"א אות יג; פני"מ פ"ב ה"א ד"ה מן; שדה יהושע פ"ב ה"א ד"ה מה דאמר רב – השני בפירוש א' עפ"י לשון הרמב"ם בהלכה פ"ג ה"ד; וכן כתב רידב"ז פ"ב סוף ה"א, כיון שבשדה קטנה רגילים לזרוע מסי' מיניים בערוגות קטנות אין ניכר כ"כ שזה מין אחר כיון שגם מהמין השני אין אלא דבר מועט אבל בשדה גדולה שכולה מין א' ניכר היטב שמפסיק בה מין אחר.

23. מהר"א פולדא פ"ב ה"א ד"ה בחיוב פאה; פאה"ש פרק ו' סעי' ה בהגה בפירושו השלישי.

24. ר"ש פ"ב מ"א ד"ה ירושלמי; רא"ש פ"ב מ"א ד"ה פירוש בור; רע"ב פ"ב מ"א ד"ה זרע אחר; רש"י פ"ב ה"א ד"ה זרע אחר ולדעתו אין על כך מחלוקת בירושלמי; פאה"ש סי' ו' סעי' ה בהגה בשם יש אומרים השלישי; שדה יהושע פ"ב ה"א ד"ה מה דאמר רב – השני בפירוש ב' עפ"י לשון הרמב"ם בפיהמ"ש פ"ב מ"א ד"ה ואלו השלושה.

ויש מי שמשמע מדבריו שדין זרע אחר כדין בור וניר, שבשדה בינונית הוא בית רובע ובשדה קטנה הוא רוחב שתי אמות²⁵.

ט. זרע אחר שאינו כלאים עם המין השני

יש אומרים שזרע אחר המפסיק לעניין פאה הוא זרע שאינו נחשב כמין אחר לעניין כלאים²⁶. ויש אומרים שדוקא זרע אחר שהוא ממין אחר נחשב הפסק לענין פאה²⁷.

25. רש"ס פ"ב ה"א ד"ה והרמב"ם ז"ל, כאפשרות בדעת הרמב"ם שכתב "כלשהו" התכוון לפי גודל השדה לעניין כלאים, כמו בניר ובור.

26. משנ"ר פ"ב מ"א ד"ה וזרע אחר; וכן דייק בדרך אמונה פ"ג צה"ל ס"ק נז בדעת רבי נתן אב השיבה.

27. כפתור ופרח פרק נב ד"ה ואלו מפסיקין; רש"ס פ"ב ה"א ד"ה וזרע אחר; שדה יהושע פ"ב ה"א ד"ה וזרע אחר; מקדש דוד סי' סב ד"ה אמרינן הקוצר; אור פני מלך פ"ג ה"ד ד"ה או שהפסיק בדעת רש"י מנחות ע"ב ד"ה והבור והרמב"ם כאן שהביאו דוגמא של מינים אחרים ולא של שני זנים מאותו המין; נחמות ארץ-ישראל פ"ב מ"א נ ע"ב אמצע ד"ה הבור.

הלכה ה

- א. גודל השטח שנאכל על ידי גובאי
 ב. תבואה שנשברה על ידי רוח או בהמה
 ג. תבואה שנאכלה ע"י בעלי-חיים לפני הבאת שליש

רמב"ם

אכלה גובאי או קרסמוה נמלים באמצעה אם חרש מקום שאכלו
 הרי זה מפסיק!¹.

א. גודל השטח שנאכל על ידי גובאי

רמב"ם אכלה גובאי²...

יש אומרים ששטח שנאכל ע"י בע"ח וחרש מהווה הפסק בכל גודל שהוא³, ויש מי שאומר שדוקא אם ההפסק היה בגודל ששדה ניר מפסקת לפאה⁴.

ב. תבואה שנשברה על ידי רוח או בהמה

יש אומרים שאם התבואה נשברה על ידי רוח או על ידי בעלי-חיים, היא מהווה הפסקה לפאה רק לאחר חרישת אותו מקום⁵.

1. תוספתא פ"א ה"ח: "אכלה חגב, אכלה גוביי, קירסמוה נמלים, שברתה הרוח, או בהמה הכל מודים שאם חרש מפסיק, ואם לאו אינו מפסיק"; ירושלמי פ"ב ה"א.
2. גובאי הוא חגב טהור המכלה את התבואה. רש"י ברכות מ ע"ב ד"ה גובאי, תענית יט ע"ב ד"ה על הגובאי. הביטוי "אכלה גובאי", כוונתו "מלמעלה לצד השיבולים", עפ"י רש"י פ"ב ה"א ד"ה אכלה גובאי; שדה יהושע פ"ב ה"א ד"ה אכלה גובאי; פני משה פ"ב ה"א ד"ה אכלה גוביי; תולדות יצחק פ"ב ה"א ד"ה כהדא דתני אכלה גוביי.
3. מפני שהם דברים הפטורים מפאה ולפיכך אינם מהווים הפסק ללא חרישה. כן כתבו בפירוש דברי הירושלמי פ"ב ה"א: "אכלה גובאי וכו' הכל מודים אם חרש מפסיק... דר"מ אמר תמן מפני שהוא פיטור פאה"; כן משמע מפירוש הניר פ"ב ה"א; מהר"א פולדא פ"ב ה"א ד"ה הכל מודים; פאה"ש סי' ו ס"ק יז; אור פני מלך פ"ג ה"ה ד"ה אכלה בדעת הרמב"ם כאן שכתב "אם חרש מקום שאכלו".
4. דרך אמונה פ"ג ה"ה ס"ק מה, משום שאחר החרישה היא במעמד של שדה ניר המפסיק לפאה שדינה התבאר לעיל פ"ג ה"ד; וכן משמע מדברי הרש"י פ"ב ה"א ד"ה מפני שהוא פיטור פאה, שמקום אכילת חגב אינו מפסיק לפאה אלא אם כן חרש, שאז נחשבת כשדה ניר ומפסיקה לפאה.
5. עפ"י תוספתא פ"א ה"ח והירושלמי פ"ב ה"א: "שברתה הרוח או בהמה הכל מודים שאם חרש מפסיק ואם לאו אינו מפסיק"; בה"ג ה"ל פאה סי' ג ד"ה והיכא דאיכא; רדב"ז פ"ג ה"ה ד"ה אכלה גובאי בדעת הרמב"ם פ"ג ה"ה; פני משה פ"ב ה"א ד"ה שברתו הרוח; נועם

ג. תבואה שנאכלה ע"י בעלי-חיים לפני הבאת שליש

יש אומרים שאם נאכלה ע"י חגבים או שאר בעלי-חיים קודם הבאת שליש, אין נחשב כהפסק לפאה אם לא חרש את השטח שנאכל⁶. ויש אומרים שאכילת בעלי-חיים קודם הבאת שליש מפסיקה לפאה אף אם לא חרש את השטח שנאכל⁷.

-
- ירושלמי פ"ב הי"א ד"ה וע"ז אומר; חובת גידולי הארץ עמי קיב סוף ד"ה אכלה; חסדי דוד פ"א הי"י ד"ה אכלה חגב; תולדות יצחק פ"ב הי"א ד"ה שברתו הרוח; דרך אמונה פ"ג הי"ה, ובאה"ל ד"ה אכלה גובאי עפ"י דברי רש"י מנחות ע"ב ד"ה אכלה חגב; תולדות יצחק פ"ב הי"א ד"ה כהדא דתני אכלה גוביי, וד"ה לאו ר"מ.
6. כפשט לשון הרמב"ם שלא חילק, וכדעתו לעיל פ"ג הי"ד שגם קצירה לפני הבאת שליש אינה מהווה תחילת קצירה; פאה"ש סי' ו' סעי' ו'; חובת גידולי הארץ הל' לח בדעה א'; חזון יחזקאל פ"א הי"י ד"ה אכלה חגב; דרך אמונה פ"ג סעיף מה בדעת הרמב"ם פ"ג הי"ה.
7. פאה"ש סי' ו' סעי' ו' בהגה; ביש"ר ס"ק יז בדעה ב'; חובת גידולי הארץ הלכה לח בדעה ב'; עפ"י דעת בה"ג סי' ג הלכות פאה ד"ה פסק; דרך אמונה פ"ג סעיף מה בדעת הלח"מ הל' תמידין ומוספין פ"ז ה"ט"ו שכן היא גם דעת הרמב"ם פ"ג הי"ה; וכן משמע מדברי חסדי דוד פ"א הי"י ד"ה אכלה חגב שבכל המקרים המובאים בהלכה מדובר בתבואה שראויה לאכילה; לפיכך אם לא חרשו את השטח שנאכל או נשבר ע"י בע"ח; אין הדבר מהווה הפסק כיון שהיא נחשבת כתחילת קצירה.

הלכה ו

- א. וכל ההרים אשר במעדר יעדרון
 ב. הנחת פאה בשדה שלא ניתן לחרוש אותה בבת אחת
 ג. שדה שחלק ממנה צריך לחרוש במעדר

רמב"ם

הזורע בהר שאינו כולו שוה אלא יש בו תילים גבוהים ומקומות
 מקומות עמוקות אע"פ שאינו יכול לחרוש אותו כולו ולזרעו כאחת
 אלא נחרש המקום הגבוה בפני עצמו והנמוך בפני עצמו הרי זה
 כשדה אחת¹ ומניח פאה אחת בסוף ההר על כל ההר².

א. וכל ההרים אשר במעדר יעדרון

שתי שדות וביניהם הר שצריך להעדר במעדר ואי אפשר לחרוש בבקר, יש
 אומרים שנחשבים כשדה אחת כיון שראויים להעדר במעדר³.
 ויש אומרים שאינו יכול להניח פאה משדה על חברתה אלא מההר על שתיהן או
 מכל שדה על ההר⁴.

ב. הנחת פאה בשדה שלא ניתן לחרוש אותה בקו ישר

יש אומרים שניתן להפריש פאה אחת משדה שיש בה מעלות ומורדות, אע"פ
 שלא ניתן לחרוש אותה במחרישה בקו ישר, כיון שהשדות מתחברות זו לזו⁵. דין

-
1. פה"מ לרמב"ם בשדה הנחרש מקומות מקומות.
 2. משנה פ"ב מ"ב; ספרא קדושים פרשה א פ"ב אות ב: "וכל ההרים אשר במעדר יעדרון
 אעפ"י שאין הבקר יכול לעבור בכליו הוא נותן פאה לכלי"; ירושלמי פ"ב ה"ב.
 3. רמב"ם פה"מ פי' א בשם קדמונים; ר"ש; רא"ש; רע"ב; רש"י פ"ב ה"ב במשנה ד"ה וכל
 ההרים; שדה יהושע פ"ב ה"ב במשנה ד"ה והרמב"ם; רדב"ז פי' ה"ו ד"ה הזורע; מיס
 חיים פי' ה"ו בביאור פירוש א'; פאת השולחן פי' סעי' ז בדעה שניה; וביש"ר ס"ק יט;
 נחמות ארץ-ישראל פ"ב מ"ב נה ע"ב ד"ה והלכה למעשה; אור פני מלך פי' ה"ו ד"ה במשנה
 פירוש ב; דרך אמונה פי' סעיף מו.
 4. שנות אליהו פ"ב מ"ב בפירוש הארוך ד"ה וכל ההרים; פאת השולחן פי' סעי' ז בדעה שניה,
 וביש"ר ס"ק כ בדעת הגר"א; נחמות ארץ-ישראל פ"ב מ"ב נה ע"ב ד"ה והלכה למעשה;
 תולדות יצחק פ"ב ה"ב ד"ה וכל ההרים בפירוש השני.
 5. רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"ב ד"ה ומעדר בפירושו השני; כפתור ופרח פרק נב ד"ה אמת המים
 בדעת הרמב"ם; כס"מ פי' ה"ו ד"ה הזורע; קרבן אהרן קדושים פרשה ב ס"ק ב ד"ה
 וברמב"ם בדעת הרמב"ם; רש"י פ"ב ה"ב ד"ה אם עוקר; שדה יהושע פ"ב ה"ב במשנה
 ד"ה וכל ההרים.

זה אמור אף אם הפרשי הגובה שבתוך השדה גדולים מ' טפחים, כיון שאינו צריך להעביר את המחרשה⁶.

ג. שדה שחלק ממנה צריך לחרוש במעדר

יש אומרים שכאשר כל השדה זרועה ניתן להניח פאה אחת מהשדה, אע"פ שלא ניתן לחרוש את כולה במחרישה אלא במעדר, בין אם בשל הקרקע הקשה⁷, בין אם הדבר נובע בגלל הפרשי גובה⁸, או שהשדות זרועות על הרים תלולים שהקרקע שלהם קשה⁹.

ויש אומרים שאפילו הקרקע הקשה אינה זרועה¹⁰.

ויש מי שאומר שאם באמצע השדה ישנם מקומות שאינם ראויים לזריעה כגון סלעים וכדו' הם מפסיקים לפאה כדין שדה בור, אך אם הם ראויים לזריעה אם יעדרו אותם בידים, אף שעדיין לא עדרו אותם ולא זרעו אותם הם אינם מפסיקים לפאה¹¹.

ועיין: רע"ב פ"ב מ"ב ד"ה הוא נותן פאה; תוס' יו"ט פ"ב מ"ב ד"ה הוא נותן; מים חיים פ"ג ה"ו בביאור פירוש א'; פאת השולחן פ"ו סעי' ז בדעה ראשונה וביש"ר ס"ק יח; אור פני מלך פ"ג ה"ו ד"ה במשנה פירוש א; תולדות יצחק פאה פ"ב ה"ב במשנה ד"ה וכל ההרים בפירוש השלישי; דרך אמונה פ"ג סעיף מו.

6. ביאור הגר"א ירושלמי פ"ב ה"ב כתב יד א' ד"ה על פני כל שדהו; פאת השולחן פ"ו סעי' ז ביש"ר ס"ק יט-כ; רבינו הלל קדושים פרשה ב ד"ה וכל ההרים וכפי גירסתו בספרא קדושים פרשה ב אות ב: "הוא נותן פאה לכל שדה ושדה"; דרך אמונה פ"ג סעיף מו, כיון שיש רצף של שטח זרוע.

בנחמת ארץ ישראל פ"ב מ"ב נד ע"א סוף ד"ה אמת המים כתב שניתן להפריש פאה אחת גם בשדה שמחמת הפרשי הגובה לא ניתן ליטול בבת אחת את השיבולים שנקצרו ולהעמיסם על עגלה, אלא צריך לאוספם ביד למקום ריכוז אחד.

7. ואין לשטח זה דין של שדה בור המפסקת לפאה כיון שהיא נחרשת וזרעים את כולה, עפ"י רמב"ם פיהמ"ש פ"ב מ"ב ד"ה ומעדר בשם הקדמונים; רש"י פ"ב ה"ב במשנה ד"ה וכל ההרים; שדה יהושע פ"ב ה"ב במשנה ד"ה והרמב"ם; רדב"ז פ"ג ה"ו ד"ה הזורע; מים חיים פ"ג ה"ו בביאור פירוש א'; פאת השולחן פ"ו סעי' ז בדעה שניה וביש"ר ס"ק יט; נחמות ארץ-ישראל פ"ב מ"ב נה ע"ב ד"ה והלכה למעשה; אור פני מלך פ"ג ה"ו ד"ה במשנה פירוש ב; דרך אמונה פ"ג סעיף מו.

8. ריבמ"ץ פ"ב מ"ב ד"ה וכל ההרים; ר"ש פ"ב מ"ב ד"ה וכל ההרים; רא"ש פ"ב מ"ב ד"ה וכל ההרים; רע"ב פ"ב מ"ב ד"ה וכל ההרים וד"ה הוא נותן; רדב"ז פ"ג ה"ו ד"ה הזורע; נחמות ארץ-ישראל פ"ב מ"ב נה ע"ב ד"ה והלכה למעשה; תולדות יצחק פאה פ"ב ה"ב במשנה ד"ה וכל ההרים בפירוש הראשון.

9. קרבן אהרן קדושים פרשה ב ס"ק ב ד"ה וכל ההרים; אור פני מלך פ"ג ה"ו ד"ה במשנה פירוש ג'.

10. ראב"ד תורת כהנים קדושים פ"ב; ר"ש תורת כהנים קדושים פ"ב; דרך אמונה פ"ג סעיף מו, צה"ל ס"ק פז.

11. כן פירש דרך אמונה פ"ג ה"ו סעיף מו, צה"ל ס"ק פח את דעת הקדמונים שהובאה ברמב"ם בפה"מ.

הלכה ז

- א. ראשי שורות מעורבין במדרגות שהן גבוהות עשרה טפחים
- ב. מדרגות הנמוכות מעשרה טפחים
- ג. השיפוע של המדרגות

רמב"ם

מדרגות¹ שהן גבוהות עשרה טפחים נותן פאה מכל אחת ואחת. ואם היו ראשי שורות מעורבים נותן מאחת על הכל. היו פחות מעשרה אע"פ שאין ראשי השורות מעורבין נותן מאחת על הכל. היה סלע על פני כל השדה. אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנה מצד זה מפסיק. ואם לאו אינו מפסיק².

א. ראשי שורות מעורבין במדרגות שהן גבוהות מעשרה טפחים יש אומרים שאע"פ שהמדרגות גבוהות עשרה טפחים, אם ראשי השורות מעורבים מניח פאה אחת על הכל³. ויש אומרים שכיון שהמדרגות גבוהות מעשרה טפחים, אע"פ שראשי השורות מעורבים, צריך להניח פאה מכל מדרגה ומדרגה⁴.

ב. מדרגות הנמוכות מעשרה טפחים

יש אומרים כי במדרגות הנמוכות מ' טפחים – אף אם צריך לעקור את המחרישה ממדרגה למדרגה נותנים פאה מאחת על הכל⁵. ויש אומרים שאף

1. במהדי שילת 'מדרגיות'.
2. תוספתא פ"א ה"ט; ירושלמי פ"ב ה"ב.
3. רמב"ם כאן. וכך כתבו: רדב"ז פ"ג ה"ז ד"ה מדרגות; רש"י פ"ב ה"ב ד"ה ראשי מדרגות; שדה יהושע פ"ב ה"ב ד"ה אפי' פחות; מהר"א פולדא פ"ב ה"ב ד"ה אפי' פחות מכאן; פני משה פ"ב ה"ב ד"ה אפי' פחות מיכן; ביאור הגר"א ירושלמי פ"ב ה"ב כתב יד א' ד"ה לא אתינן; חסדי דוד פ"א ה"ב ד"ה מדרגות; פאת השולחן פ"ו סעי' ח וביש"ר סוף ס"ק כא; נחמות ארץ-ישראל נה ע"א ד"ה איתא בירושלמי; נה ע"ב ד"ה הלכה למעשה; תוספתא כפשוטה עמ' 137 ד"ה שהן גבוהות עשרה; וד"ה ואם היו; חובת גידולי הארץ עמ' קטו ד"ה מדרגות; חזון יחזקאל פ"א ה"ב בביאורים; תולדות יצחק פ"ב ה"ב ד"ה פחות מכאן; תבונה פ"ב ה"ב ד"ה מדרגות; אמונת זרעים פ"ב כא ע"ב-כב ע"א ד"ה עשרה טפחים.
4. מים חיים פ"ג ה"ז; מרכבת המשנה פ"ג ה"ז; דרך אמונה פ"ג סעיף מח ובאה"ל ד"ה מדרגות.
5. רדב"ז פ"ג ה"ז ד"ה מדרגות בפירוש שני בדעת הרמב"ם; מהרי"ק פ"ג ה"ז ברמב"ם; כס"מ פ"ג ה"ז בדעת הרמב"ם; חסדי דוד פ"א ה"ב ד"ה מדרגות; פאת השולחן פ"ו סעי' ח

במדרגות הנמוכות מעשרה טפחים אם צריך לעקור את המחרשה ממדרגה למדרגה, צריך להניח פאה מכל אחת ואחת⁶. ויש מי שאומר שמדרגות שאינן גבוהות י' טפחים וצריך לעקור את המחרשה מפסיקות לפאה אם הן על פני כל השדה⁷.

ג. השיפוע של המדרגות

יש מי שאומר שמדרגות נחשבות הפסק רק אם השיפוע תלול עד כדי שבמרחק של ד' אמות המדרגות עולות בגובה של י' טפחים. אך אם המדרון מתון יותר הן אינן מהוות הפסק לפאה⁸.

יש מי שאומר שמדרגות שנזרעות על גבי השיפוע שלהן אינן נחשבות הפסק אף אם הן גבוהות עשרה טפחים⁹.

וביש"ר ס"ק כא בדעת הרמב"ם; חזון נחום פ"ב מ"ב ד"ה וכל ההרים; נחמות ארץ-ישראל נה ע"א ד"ה אבל הרמב"ם; אמונת זרעים פ"ב כא ע"ב-כב ע"א ד"ה עשרה טפחים; תבונה פ"ב ה"ב ד"ה מדרגות; לחם עני פ"ב מ"ב ד"ה ולפי"ז י"ל דהרמב"ם.

6. עפ"י הירושלמי פ"ב ה"ב: "אפילו פחות מכאן עוקר הוא"; רש"י פ"ב ה"ב ד"ה ראשי מדרגות; שדה יהושע פאה פ"ב ה"ב ד"ה פחות מכאן; מהר"א פולדא פ"ב ה"ב ד"ה אפי' פחות מכאן; ביאור הגר"א ירושלמי פ"ב ה"ב כתב יד ב' ד"ה אפי' פחות; פני משה פ"ב ה"ב ד"ה אפי' מפחות מיכן; פאת השולחן פ"ו סעי' ח בדעת יש אומרים; נחמות ארץ-ישראל נה ע"א ד"ה איתא בדעת הירושלמי; חובת גידולי הארץ עמ' קטו ד"ה מדרגות בדעת הרמב"ם; תולדות יצחק פ"ב ה"ב ד"ה פחות מכאן; חזון יחזקאל פ"א ה"ב בביאורים.

7. ערוך השולחן ס"י ה סעי' טז בדעת הרמב"ם כדין סלע שמפסיק דוקא אם חוצה את כל השדה.

8. דרך אמונה פ"ג צה"ל ס"ק צג. ויש להעיר כי זהו שיפוע מתון מאד, ותמוה שיחשב הפסק.

9. תבונה פ"ב ה"ב ד"ה מדרגות; דרך אמונה פ"ג סעיף מח עפ"י המבואר לעיל רמב"ם פ"ג ה"ו.

הלכה ח

- א. המלבנות בין האילנות
 ב. זריעה בין אילנות שאינם חייבים בפאה
 ג. זריעה בין הגפנים

רמב"ם

הזורע שדה שיש בה אילנות אף על פי שהיא מלבנות מלבנות¹ בין האילנות ואין כל הזרע מעורב נותן פאה אחת לכל השדה, שדבר ידוע ששדה אחת היא ומפני מקום האילנות נחלק הזרע.²

א. המלבנות בין האילנות

יש אומרים שדוקא אם אין בכל מלבן שיעור שדה³ נותן פאה אחת על הכל. אך אם בכל מלבן שיעור שדה הוא צריך לתת פאה מכל מלבן בנפרד⁴. ויש חולקים שאפילו במלבנות גדולות שזרועות בין האילנות נותנים פאה אחת על הכל⁵.
 יש אומרים שאם האילנות קדמו לזרעים נותנים פאה אחת על כל המלבנות, אך אם זרעו מלבנות נפרדות ולאחר מכן שתלו ביניהם אילנות – צריך להניח פאה מכל מלבן ומלבן⁶. ויש אומרים שאף אם נטע אילנות לאחר מכן נותן פאה אחת

1. יש שפירשו את המילה "מלבנות" לשורות של תבואה שכיון שקוצרים אותה רק כשהיא לבנה לפיכך היא נקראת "מלבנות"; ריבמ"ץ פ"ג מ"א ד"ה מלבנות; ר"ש פ"ג מ"א ד"ה ראשי שורות בפירוש ב' שכמותו הוא נקט; תוס' יו"ט פ"ג מ"א ד"ה ראשי שורות. ויש מפרשים שהכוונה לערוגות העשויות כעין מלבן של דפוס. רמב"ם פיהמ"ש פ"ג מ"א ד"ה מלבנות; ר"ש פ"ג מ"א ד"ה מלבנות בפירוש א'; רא"ש פ"ג מ"א ד"ה מלבנות; רע"ב פ"ג מ"א ד"ה מלבנות; תוס' יו"ט פ"ג מ"א ד"ה מלבנות בפירוש א'.
2. כדעת ב"ה במשנה פ"ג מ"א ועפ"י ביאור הירושלמי פ"ג ה"א.
3. בדרך אמונה פ"ג ה"ח סעיף נה וצה"ל ס"ק קג כתב בדעת הרמב"ם שהוא הדין אם זרע ערוגות של קטניות או ירקות בין האילנות שנותן פאה אחת מכל הערוגות, שלא כפי שמשמע מדבריו בפיהמ"ש פ"ג מ"א שרק בחמשת מיני דגן הדין כן.
3. שיעור שדה הוא מקום זריעת תשעה קבין שהוא סאה וחצי, חמישים אמה על שבעים וחמש אמות – רע"ב כתובות פ"א מ"ד; תפארת ישראל כתובות פ"א מ"ד יכין אות יט.
4. כס"מ פ"ג ה"ט בדעת הרמב"ם פ"ג ה"ח שרק במלבנות קטנות ניתן לומר שחילק אותם בגלל שהם זרועים בין האילנות; אך אם המלבנות גדולות הרי רגילים לזרעם כך גם כשאינם בין האילנות.
5. פאה"ש סי' ו' ביש"ר ס"ק כב; דרך אמונה פ"ג סעיף נח.
6. עפ"י לשון הירושלמי פ"ג ה"א: "שכן דרך בני אדם להיות מכניסין זרעים בין האילנות"; שושנים לדוד פ"ג מ"א; תפא"י פ"ג מ"א בבעז אות א; דעה זו הובאה בתוס' אנ"ש פ"ג מ"א סוף ד"ה בשי"א דמפסקי זיתים; הדר יוסף סי' ב עמ' כג ובשיטת הרמב"ם.

על הכל, כיון שדעתו היתה לטעת אילנות בין המלבנות.⁷

ב. זריעה בין אילנות שאינם חייבים בפאה

צפיפות האילנות מחשיבה את הערוגות כשדה אחת אף אם מדובר באילנות שאינם חייבים בפאה.⁸

ג. זריעה בין הגפנים

יש אומרים שמלבנות שזרועות בין הגפנים נותן פאה מכל מלבן כיון שמוכרח להפסיק מפני איסור כלאי הכרם.⁹ ויש מי שאומר שאם המלבנות הזרועות בין הגפנים מחוברות, נוטל פאה אחת מכולן.¹⁰

7. דרך אמונה פ"ג ה"א סעיף נו; וכן נראה מדברי הגפני אש פ"ג מ"א ד"ה ב"ה אומרים.
8. ירושלמי פ"ג ה"א; ריבמ"ץ פ"ג מ"א ד"ה מלבנות; ר"ש פ"ג מ"א ד"ה ירושלמי; רא"ש פ"ג מ"א ד"ה בירושלמי; רש"י פ"ג ה"א סוף ד"ה דבר שהוא פטור; רע"ב פ"ג מ"א ד"ה שבין הזיתים; פני משה פ"ג ה"א ד"ה שבין הזיתים; תוס' חדשים פ"ג מ"א ד"ה אילו תנן אנן; תוס' א"ש פ"ג מ"א ד"ה שבין הזיתים; ראשון לציון פ"ג מ"א ד"ה שבין הזיתים; תפא"י פ"ג מ"א אות ב; שדה יהושע פ"ג ה"א ד"ה גמרא.
וכן כתבו בדעת הרמב"ם: מהר"י קורקוס פ"ג ה"ח ד"ה הזורע; מרכה"מ פ"ג ה"ט ד"ה הזורע שדה שיש בה אילנות; פאה"ש סי' ו ס"ק כב; חובת גידולי הארץ עמ' קטז ד"ה הזורע אמונת יוסף פ"ג ה"א ד"ה ואילו תני; אור פני מלך פ"ג ה"ח; ביכורי ארץ פ"ג מ"א ד"ה ואיתא בירושלמי; אמונת זרעים פ"ג ה"א ד"ה שבין הזיתים; משנת יעקב פ"ג ה"ח בדעת הרמב"ם.
9. שושנים לדוד פ"ג מ"א ד"ה שבין הזיתים; תוס' א"ש פ"ג מ"א ד"ה שבין הזיתים; דרך אמונה פ"ג סעיף נז בהסבר השני.
10. כגון שהרחיק מהגפנים באופן המותר. דרך אמונה פ"ג סעיף נז ובצה"ל קז וכן נראה מסקנת התוס' א"ש פ"ג מ"א ד"ה שבין הזיתים.

הלכה ט

- א. מלבנות בין אילנות הנטועים פחות מעשרה לבית סאה
- ב. מלבנות בין אילנות הנטועים עשרה לבית סאה
- ג. מלבנות המחוברות אחת לשניה כשהאילנות מרוחקים

רמב"ם

במה דברים אמורים בשהיו האילנות כל עשרה בתוך בית סאה, אבל אם היו כל עשרה אילנות ביותר מבית סאה הרי זה נותן פאה מכל מלבן ומלבן, שהרי האילנות מרוחקים הרבה ולא מפני האילנות זרע מלבנות מלבנות.¹

א. מלבנות בין האילנות הנטועים פחות מעשרה לבית סאה

לדעת הרמב"ם אילנות הנטועים במרווחים גדולים, פחות מעשרה אילנות לבית סאה – נותן פאה מכל מלבן ומלבן.² ויש אומרים שאם האילנות נטועים בצפיפות של יותר מעשרה אילנות לבית סאה הם חוצצים בין מלבנות התבואה וצריך לתת פאה מכל מלבן ומלבן, ואם פחות מעשרה לבית סאה הם אינם חוצצים ונותן פאה ממלבן אחד על כל המלבנים.³

ב. מלבנות בין אילנות הנטועים עשרה לבית סאה

יש אומרים שעל אף שבעשר אילנות לבית סאה נותן פאה אחת, אם יש עץ שרוחבו ד' טפחים הוא מפסיק בין המלבנות.⁴ ויש אומרים שאילנות הנטועים

1. ירושלמי פ"ג ה"א לפי הגירסא: "אלא כי אנן קיימין בנטועין מטע עשר לבית סאה ב"ש עבדי להון כמרווחין ובי"ה עבדי להון כרצופין".
2. ריבמ"ץ פ"ג מ"א ד"ה ואנן קיימין; מהר"י קורקוס פ"ג ה"ט ד"ה ובהשגות; מלאכ"ש פ"ג מ"א ד"ה מלבנות; שושנים לדוד פ"ג מ"א ד"ה ב"ש; עץ החיים פ"ג מ"א ד"ה ובירושלמי בדעת הרמב"ם; מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ג ה"ט; הון עשיר פ"ג מ"א ד"ה מלבנות; לחם משנה, ליפשיץ, פאה פ"ג מ"א ד"ה אבל במיימוני בהסבר דעת הרמב"ם; תורת זרעים פ"ג מ"א ד"ה אבל מתוך דברי הרמב"ם; ביכורי ארץ פ"ג מ"א ד"ה מעתה.
3. ראב"ד פ"ג ה"ט עפ"י גירסתו בירושלמי פ"ג ה"א; ר"ש פ"ג מ"א; רא"ש פ"ג מ"א; קול הרמ"ז פ"ג מ"א ד"ה ב"ש; הלכתא גבירתא פ"ג מ"א; משנ"ר פ"ג מ"א; כן בארו: עץ החיים פ"ג מ"א ד"ה ובירושלמי בדעת הראב"ד; לחם משנה, ליפשיץ, פ"ג מ"א ד"ה מלבנות; וכן ביארו אמונת זרעים פ"ג ה"א ד"ה כתב הראב"ד; ביכורי ארץ פ"ג מ"א ד"ה מעתה; אהל תורה פ"ג מ"א ד"ה רפ"ג דפאה; דרך אמונה פ"ג ה"ח סעיף ס.
4. עפ"י הירושלמי פ"ג ה"א: "היה שם גדר כמן דהוא אילן"; ביאור הגר"א שנות אליהו פ"ג מ"א פירוש הארוך סוף ד"ה בית שמאי וכדברי המשנה סוכה פ"ב מ"ד שאילן רחב כשר

בצפיפות של עשרה לבית סאה אינם נחשבים הפסק בין המלבנות אף אם כל אילן רחב ד' אמות⁵.

יש אומרים כי אופן נטיעת האילנות בצפיפות של עשר אילנות לבית סאה, מחשיב את כל המלבנות כשדה אחת רק אם המרחק ביניהם הוא פחות משתי אמות, אך אם המרחק יותר מב' אמות צריך להפריש פאה מכל מלבן בנפרד⁶. ויש אומרים שאף אם המרחק ביניהם הוא יותר מב' אמות ניתן להפריש פאה אחת על כל המלבנות כיון שהאילנות הצפופים מחשיבים את כולם כשדה אחת⁷.

ג. מלבנות המחוברות אחת לשנייה כשהאילנות מרוחקים

יש אומרים שאף אם האילנות נטועים במרווחים גדולים באופן שיש פחות מ' אילנות לבית סאה – אם המלבנות מחוברות אחד לשני נותן פאה מאחד על הכל⁸. ויש מי שאומר שדי בחיבור כלשהוא בין המלבנות בכדי לתת פאה אחת גם כשהאילנות נטועים במרווחים גדולים⁹.

-
- להיות דופן לסוכה; פאה"ש סי' ו סעי' י בהגה וביש"ר ס"ק כד; ערוה"ש סי' ו סעי' ה; רידב"ז פ"ג ה"א ד"ה היה שם.
5. ריבמ"ץ פ"ג מ"א ד"ה מיהא שמעינן.
- כתב זרע קודש פ"ג סוף ד"ה מ"א בדעת הרמב"ם שחילוקו של הירושלמי פ"ג ה"א הוא רק לפי ב"ש, אך להלכה אילנות אינם דומים לזרע אחר שיוצר הפסק אלא שבגללם הוא זרע את המלבנות בנפרד.
6. דרך אמונה פ"ג ה"ח באה"ל מפני מקום האילנות בדעת הרמב"ם פ"ג ה"ח-ה"ט.
7. לחם משנה פ"ג מ"א ד"ה אבל במיימוני; מרכבת המשנה פ"ג ה"ט ד"ה ולדרך רבינו; תוס' רעק"א פ"ג מ"א אות כט; זרע קודש פ"ג מ"א ד"ה משנה א; דרך אמונה פ"ג ה"ח סעיף נט צה"ל ס"ק קיב בשם יש אומרים. לשיטתם כשהמרחק בין המלבנות הוא פחות מב' אמות ניתן להפריש פאה אחת אף אם האילנות מרווחים; בביאור הדברים ראה אור חיים פ"ג מ"א; אמרי שמואל פאת העני פ"ב ד"ה והנה הא; ארץ הבחירה פ"ג מ"א ד"ה בביאור הירושלמי.
8. קול הרמ"ז פ"ג מ"א ד"ה ראשי שורות; מים חיים פאה פ"ג מ"א ד"ה ומודים; תפא"י פ"ג מ"א אות ה; פאה"ש סי' ו סעי' י בהגה ביש"ר ס"ק כד; חובת גידולי הארץ עמ' קיז ד"ה במה דברים; תבונה פ"ג ה"א סוף ד"ה מלבנות.
9. מקדש דוד סי' סב ד"ה ונראה.

הלכה י

- א. המרחק בין מלבנות הבצלים
ב. ירקות שאינם מפסיקים לפאה

רמב"ם

וכן מלבנות הבצלים שבין הירק נותן פאה אחת לכל הבצלים, ואף על פי שהירק מבדיל ביניהן ומשימם מלבנות מלבנות¹.

א. המרחק בין מלבנות הבצלים

יש אומרים שאפילו אם המרחקים בין המלבנות הוא גדול נותנים פאה אחת לכל המלבנות².

ב. ירקות שאינם מפסיקים לפאה

יש אומרים שכל סוגי הירקות הזרועים בין הבצלים אינם מונעים מלהפריש פאה אחת על כל הבצלים³.

ויש אומרים שדוקא כשמדובר בירקות הפטורים מפאה, אך אם זרעו ירקות החייבים בפאה הם מפסיקים בין הבצלים וצריך להפריש פאה מכל מלבן ומלבן⁴.

ויש אומרים שדוקא כשהירק המפסיק חייב בפאה אז איננו מפסיק והחידוש הוא שהוא יכול להפריש מהבצלים ולכלול גם את הירק⁵.

1. דעת חכמים פ"ג מ"ד.

2. רדב"ז פ"ג ה"י ד"ה וכן מלבנות, ולדעתו אין זה דומה לתבואה בין האילנות, או משום שאין הירק חייב בפאה ולפיכך אינו מפסיק; רש"ס פ"ג ה"י ד"ה נותן פאה; אור פני מלך פ"ג ה"י ד"ה וכן בדעת הרמב"ם שיזרע אחר מפסיק רק אם הוא חייב בפאה.

3. ר"ש פ"ג מ"ד ד"ה שבין הירק בהסבר ב'; מאירי נדה נ ע"א ד"ה כבר ביארנו שהירק; רע"ב פ"ג מ"ד; רש"ס פ"ג ה"י; דרך אמונה פ"ג ה"י סעיף סה בדעת הרמב"ם.

4. ר"ש פ"ג מ"ד ד"ה שבין הירק בהסבר א'; רדב"ז פ"ג ה"י בדעת הרמב"ם; משנ"ר פ"ג מ"ד ד"ה מלבנות; אור פני מלך פ"ג ה"י ד"ה וכן בדעת הרמב"ם.

5. דרך אמונה פ"ג ה"י באה"ל ד"ה מלבנות הבצלים בדעת רש"י חולין קלז ע"א ד"ה פאה; מלאכ"ש פ"ג מ"ד בשם הערוך. ע"י דרך אמונה פ"ג ה"י ד"ה צה"ל ס"ק קכה.

הלכה יא

- א. המרחק בין הערוגות
- ב. חיוב פאה על מה שעקר או תלש בתחילה
- ג. מינים שרגילים לזרעם בערוגות וזרעם שדה

רמב"ם

שדה שכולה זרועה מין אחד וכיון שהתחילו בה מקומות ליבש עקר¹ או תלש מה שיבש מכאן ומכאן, עד שנשאר הלח מפורד מלבנות מלבנות מרוחקות זו מזו. אם היה דרך בני אדם שם לזרוע מאותו המין ערוגות ערוגות כגון שבת או חרדל הרי זה מניח פאה מכל מלבן ומלבן. שהרואה אומר ערוגות ערוגות נזרעו. ואם היה מין אחד² שזרעין אותו שדות כגון תבואה וקטניות נותן אחת לכל³.

א. המרחק בין הערוגות

יש אומרים שצריך להניח פאה מכל מלבן ומלבן אף כשהמרחק ביניהם פחות מג' טפחים⁴. ויש אומרים שצריך להניח פאה מכל מלבן רק אם המרחק בין המלבנים הוא יותר מג' טפחים⁵.

ב. חיוב פאה על מה שעקר או תלש בתחילה

יש אומרים שעל מה שעקר או תלש בתחילה ממקומות בודדים בשדה שנגמר גידולם חייב בפאה עם שאר השדה⁶. ויש אומרים שפטור מפאה⁷.

-
1. במהד' שילת 'קצרי'.
 2. במהד' שילת לא גרס 'אחד'.
 3. דעת חכמים במשנה פ"ג מ"ב; ירושלמי פ"ג ה"ב.
 4. משנת חכמים הו"ד במשנ"ר פ"ג מ"ב ד"ה ר"ע; מקדש דוד ס"י סב בשיטת הרמב"ם; זכרון יוסף זרעים עמ' נב בדעת הרמב"ם; דרך אמונה פ"ג הי"א סעיף עב בדעת הרמב"ם.
 5. משנ"ר פ"ג מ"ב ד"ה ר"ע שאם המרחק הוא פחות מג' טפחים אינו נחשב הפסק. בביאור דבריו ראה אהלי-שם פ"ג מ"ב ד"ה המנמר את.
 6. שתחילת קצירת השדה ביבשים – פי' הרא"ש פ"ג מ"ב ד"ה קלחים; פאת השולחן פ"ו ס"יא; דרך אמונה פ"ג הי"א צה"ל ס"ק קכט בשם ראשונים ואחרונים.
 7. דרך אמונה פ"ג הי"ב סעיף עד.

ג. מינים שרגילים לזרעם בערוגות וזרעם שדה

יש אומרים שאם זרע זריעה רצופה של שדה מינים שהדרך לזרוע אותם בערוגות, אם קצר קודם את הבשלים ואח"כ שאר מקומות, צריך להניח פאה לכל מלבן שנשאר לבד⁸. ויש אומרים שרק אם זרע אותם מלכתחילה בערוגות צריך לתת פאה מכל ערוגה בנפרד⁹.

-
8. רמב"ם כפשט לשונו בהלכה כאן; כפירושו במשנה פ"ג מ"ב ד"ה מנמר שהחשש מפני מראית העין; רש"ס פ"ג ה"ב ד"ה המנמר; פני משה פ"ג ה"ב ד"ה על דעתיה דשמואל; מהר"א פולדא פ"ג ה"א ד"ה מפני שאין הראשון; מלאכ"ש פ"ג מ"ב ד"ה המנמר בפירוש א'; תפא"י פ"ג מ"ב אות ו, אות יא; משנ"ר פ"ג מ"ב סוף ד"ה ר"ע אומר; זרע קודש פ"ג מ"ב ד"ה המנמר; חובת גידולי קרקע הלכה מד עמ' קכ ד"ה שדה; אור פני מלך פ"ג הי"א בדעת הרמב"ם כאן.
9. שדה יהושע פ"ג ה"ב ד"ה המנמר; ובגמ' ד"ה מפני שדרכן ליזרע; נחמות ארץ ישראל פ"ג מ"ב ד"ה המנמר.

הלכה יב

א. דרך הפרשה בלח ויבש

רמב"ם

במה דברים אמורים כשהיה יבש מכאן ויבש מכאן ולח באמצע,
אבל לח מכאן ומכאן ויבש באמצע מניח מן היבש בפני עצמו ומן
הלח בפני עצמו¹.

א. דרך הפרשה בלח ויבש

יש אומרים שאם התבואה שיבשה והבשילה ונקצרה תחילה היא באמצע השדה,
צריך להניח פאה הן מהיבשה כשקצרה, והן מהלחה שבצדדים לכשתיקצר, ואין
להפריש פאה מן היבש על הלח².

יש אומרים שניתן בכל מצב להפריש פאה מן הלח על היבש ומן היבש על הלח³.
יש אומרים שמניח פאה מכל היבש בפני עצמו ומכל הלח בפני עצמו אפילו הם
מופרדים זה מזה⁴.

יש אומרים שעל היבש פטור מפאה כאשר הוא מפוזר במספר מקומות ועל הלח
חייב בפאה⁵.

1. ירושלמי פאה פ"ג ה"ב.

2. רמב"ם; רש"י פ"ג ה"ב ד"ה ומקיים יבשים; מהר"י קורקוס פ"ג ה"ב; כס"מ פ"ג ה"ב;
שדה יהושע פ"ג ה"ב ד"ה עד כדון; פני משה פ"ג ה"ב ד"ה אמרי חברייה וד"ה על דעתיה
דשמואל; פני אריה פ"ג ה"א ד"ה היה לח; תולדות יצחק פ"ג ה"א ד"ה אמרי חברייה; דרך
אמונה פ"ג ה"ב צה"ל קלט.

3. ראב"ד בהלכה זו כפשט המשנה שלדעת חכמים לח ויבש אינם כשני מינים וכן משמע מדברי
הריבמ"ץ, הר"ש, הרא"ש והרע"ב פ"ג מ"ב שפירשו את החילוק של הירושלמי שם ה"ב בין
אם הלח באמצע או היבש באמצע רק בדעת ר"ע ולא בדעת חכמים.

4. שנות אליהו פ"ג ה"א; גר"א על הירושלמי פ"ג ה"א; הביא שיטת הגר"א – פאת השולחן
פ"ו ס"י"ב וביש"ר אות כז.

5. דרך אמונה פ"ג ה"ב אות עד-עו.

הלכה יג

א. שוק וגורן

ב. אפונים

רמב"ם

שדה שזרעה בצלים או פולים או אפונים וכיוצא בהן, והיה בדעתו למכור מקצתן לחיזן בשוק ומניח מקצת השדה יבש ויעשה ממנו גורן, חייב להניח פאה לזה שמוכר¹ לח בפני עצמו ולזה שקוצר אותו יבש בפני² עצמו³.

א. שוק וגורן

פירות לשוק ופירות לגורן הנקצרים בזמנים שונים⁴ נחשבים כשני מינים⁵, ולכן אם תולש לחים למכור בשוק ויבשים לדוש בגורן נותן פאה לאלו לעצמם ולאלו לעצמם.

ב. אפונים

יש אומרים שדוקא אפונים השופין שהם מין זרעים חייבים בפאה, אבל אפונים הגמלונים הם מין ירק ופטורים מפאה⁶, ויש אומרים שאף אפונים הגמלונים כיון שמכניסם לקיום חייבים בפאה⁷.

1. במהדי שילת נוסף 'אותו'.

2. פאה פ"ג מ"ג.

3. במה' שילת נוסף: 'שהשוק והגורן כשני מינין הן'.

4. כן נראה מכל המפרשים שהמדובר כקוטף חלק מפרי השדה כשהוא לח ואז מניח פאה ומביאו לשוק, וחלק מניח עד שיתייבש ואז קוטפו ואוספו לגורן לשם שימוש בזרע לאכילה או לזריעה. וכן נראה מהמשנה ראשונה פ"ג מ"ג ולא כמו שכתב בדרך אמונה צה"ל ס"ק קנג. ואי אפשר להסביר שקוטף את כל השדה בבת אחת ומניח לחים לשוק ויבשים לגורן שא"כ איך באופן מעשי מניח שתי פאות!?

5. ריבמ"ץ; ר"ש; רא"ש; רע"ב – פ"ג מ"ג.

6. מפני שבזמן הלקיטה הראשונה שניהם באותה דרגת בישול הפרי – תפארת ישראל פ"ג מ"ג אות יד.

7. ריבמ"ץ דעה א', ר"ש, רא"ש – פ"ג מ"ג; מהר"י קורקוס פ"ג הי"ג; תויו"ט בשם פה"מ לרמב"ם; פאה"ש פ"ו בישי"ר סי' כז; תולדות יצחק פ"ג הי"ב.

7. דעה ב' בריבמ"ץ פ"ג מ"ג וברש"י פ"ג הי"ב.

הלכה יד

- א. הגדרת מינים לענין פאה
ב. מין אחד בשתי גרנות
ג. המגדיר כמה פאות
ד. גורן אחד לשני מינים

רמב"ם

הזורע את שדהו מין אחד אף על פי שהוא עושהו שתי גרנות מניח פאה אחת, זרעה שני מינים אף על פי שהוא עושה אותה גורן אחת נותן פאה למין זה בפני עצמו ופאה למין זה בפני עצמו¹.

א. הגדרת מינים לענין פאה

יש אומרים שהחלוקה למינים לענין פאה היא אותה החלוקה למינים שונים לענין כלאים ומעשרות². ו"א שאפילו שני מינים שאינם כלאים זב"ז, אם שמותיהם שונים נותן שתי פאות מפני שהולכים אחר השם. ואם הם בעלי אותו שם ויש להם שם לוואי שונה, הגורן קובע את מספר הפאות³.

ב. מין אחד בשתי גרנות

שתי גרנות היינו שיבול אותה שדה נלקט בשני זמנים שונים⁴, כגון שקצרו אחד לח ואחד יבש⁵.

הגרנות מצטרפות לפאה אחת בתנאי שהשני כבר היה בשל בעת קצירו של הראשון, אבל אם מבשילים בעונות שונות נותן שתי פאות⁶.

ג. המגדיר כמה פאות

בזריעת ב' מינים תלויה הפאה במינים, ואם הם שני מינים נותן שתי פאות, ואם מין אחד נותן פאה אחת⁷. וכן באילנות נותן פאה על כל מין ומין⁸.

1. פ"ב מ"ה.
2. לגבי השוואת גדר המינים בתרומות ובכלאים עיין: תרומות פ"ב מ"ו; רמב"ם ה' תרומות פ"ה ה"ג; כפ"פ פ"כ. בערוה"ש ה' פאה ס"ז ס"א כתב שהמינים בפאה לפי גדרי כלאים.
3. תוס' אנשי שם פ"ב מ"ה.
4. רדב"ז; ועיי' פה"מ לרמב"ם בכורות פ"ט מ"ה.
5. שנות אליהו פ"ב מ"ה.
6. תפארת ישראל פ"ב מ"ה אות כט.
7. ריבמ"ץ; ר"ש – פ"ב מ"ה.
8. ערוה"ש ה' פאה ס"ז ס"א.

בזריעת שני זני חטים, כגון אגורי ושחמתית, או שני זני שעורים, תלויה הפאה בגרנות⁹.

ד. גורן אחד לשני מינים

גורן אחת לשני מינים; היינו, בין אם מערבים את המינים במקום האיסוף, ובין אם אוספים את היבול בזמן אחד ואין מערבים ביניהם¹⁰.

9. ריבמ"ץ פ"ב מ"ה; תוס' אנשי שם פ"ב מ"ה.

10. עפ"י המשנה פ"ב מ"ה.

הלכה טו

- א. שני מיני חטים
- ב. החלוקה לגרנות
- ג. שינוי כוונה ומעשה בגרנות ובפאות

רמב"ם

זרע שני זרעים¹ ממין אחד כגון שזרעה שני מיני חטים או שני מיני שעורים, אם עשאן גורן אחת נותן פאה אחת, שתי גרנות נותן שתי פאות ודבר זה הלכה למשה מסיני².

א. שני מיני חטים

יש שגרגריו גדולים ויש שגרגריו קטנים³, יש שהגררים צהובים ויש שהגררים אדומים⁴ וכולם מין אחד הם.

ב. החלוקה לגרנות

שני זנים של אותו מין באותה שדה⁵, אם מחלקם לשתי גרנות מניח פאה לכל אחד ואחד⁶. אולם אם הם מזן אחד אפילו מניחם בשתי גרנות מניח פאה אחת⁷.

ג. שינוי כוונה ומעשה בגרנות ובפאות

יש אומרים שבשני זנים של מין אחד, אפילו אם התכוין לעשותם גורן אחת, אם עשאם שתי גרנות נותן שתי פאות, ואין קובעת הכוונה אלא המעשה⁸.

יש אומרים שאם זרע שדהו ב' מיני חטים אדומה ולבנה, וקצר חצי מין הלבנה וחצי מין האדומה לעשותן גורן אחד ונמלך ועשאן ב' גרנות, ושוב קצר הלבנה והאדומה אינו מפריש מן הלבנה על האדומה לא ממה שקצר בתחילה ולא ממה שקצר בסוף⁹.

-
1. במה' שילת: שני גוונין.
 2. פ"ב מ"ו.
 3. פה"מ לרמב"ם פאה פ"ב מ"ה.
 4. פה"מ לרמב"ם; ר"ש פאה פ"ב מ"ה.
 5. רש"ס פ"ב ה"ד.
 6. רא"ש פ"ב מ"ה.
 7. הלכה יד לעיל.
 8. ירושלמי פ"ב ה"ד; ר"ש; תויו"ט פ"ב מ"ה; ביאור הגר"א כתב יד א'.
 9. פאה"ש ה"ל פאה פ"ז ס"ג עפ"י גירסת הגר"א בירושלמי; דרך אמונה ה"ל מתנות עניים פ"ג

קצר חצי מין הלבנה וחצי מין האדומה לעשותן ב' גרנות ונמלך ועשאו גורן אחד מפריש מחצי מין הלבנה שקצר בסוף על חצי מין האדומה שקצר בסוף, ומחצי מין הלבנה שקצר בתחילה על חצי מין האדומה שקצר בתחילה¹⁰. ואם כילה והפאה תינתן בתלוש יכול לתת מלבנה שקצר בתחילה על אדומה שקצר בסוף¹¹.

יש אומרים שאם קצר חצי מין הלבנה וכל מין האדומה לעשותן גורן אחד ונמלך ועשאו ב' גרנות מפריש מן הלבנה שבסוף על הלבנה שבתחילה וכל מין האדומה נפטר מפאה¹². ויש אומרים שאם קצר חצי לבן וכל האדומה על דעת לעשותם גורן א' ונמלך וקצר החצי לבן האחרון על דעת לעשותן ב' גרנות מפריש מהלבן שנשאר בסוף על הכל, דכיון שמפריש על הלבן ופוטר את הלבן ממילא נפטר גם האדום שהרי בשעת קצירת האדום ה' במחשבה לגורן אחד¹³.

יש אומרים שהולכים אחר כוונתו בשעת קצירה אם התכוין לכנס לגורן אחת נותן פאה אחת ואם התכוין לכנס אותם לשתי גרנות מניח שתי פאות¹⁴.

הט"ו סעיף זה בשם פאה"ש ושנות אליהו.

10. פאה"ש ה' פאה פ"ז ס"ג עפ"י גירסת הגר"א בירושלמי; דרך אמונה ה' מתנות עניים פ"ג

הט"ו, סעיף זה בשם פאה"ש ושנות אליהו.

11. דרך אמונה ה' מתנות עניים פ"ג הט"ו סעיף זה.

12. פאה"ש ה' פאה פ"ז ס"ד עפ"י גירסת הגר"א בירושלמי; דרך אמונה ה' מתנות עניים פ"ג

הט"ו, צה"ל קעח בשם הגר"א.

13. דרך אמונה ה' מתנות עניים פ"ג הט"ו, צה"ל קעח בשם הגר"א בביאורו לירו' ובשם

הפרי"ח ומהר"א פולדא.

14. דרך אמונה סעיף צב. ועיי ביאור הלכה ד"ה אם עשאו.

הלכה טז

- א. האחים שחלקו והשתתפו
- ב. שותפים שקצרו וחלקו
- ג. נשתתפו בחצי השני

רמב"ם

האחין שחלקו נותנין שתי פאות, חזרו ונשתתפו נותנין פאה אחת¹. השותפין שקצרו חצי השדה ואחר כך חלקו, זה שלקח הקציר אינו מפריש כלום, וזה שלקח הקמה מפריש על החצי שלקח בלבד, חזרו ונשתתפו וקצרו החצי האחר בשותפות, כל אחד מהן מפריש מחלקו שבקמה על חלק חבירו שבקמה אבל לא על החצי שנקצר².

א. האחים שחלקו

כיון שלאחר שחלקו לכל אחד שדה שלו, על אף שקודם היו שותפים בתפוסת הבית, לאחר שחלקו נותנים שתי פאות שכל חלק קרוי שדך לגבי בעליו³. חזרו ונשתתפו נותנים פאה אחת⁴. ואפילו היו חלוקים בזמן הזריעה⁵. וכן שנים שהשתתפו בשדותיהם קודם קצירה ואין בין השדות דבר המחלקם לשתי שדות לדין פאה – נותנים פאה אחת⁶.

ב. שותפים שקצרו וחלקו

קצרו חצי שדה בשותפות וחלקו שאחד נטל החצי הקצור ואחד נטל את החצי הנשאר בקמה (החלק שעדיין לא נקצר), כיון שחובת הפאה בקמה⁷ זה שבחלקו הקצור אינו צריך להפריש כלל⁸. וזה שבחלקו הקמה מפריש על שלו בלבד⁹. ואף

1. פאה פ"ג מ"ה.
2. ירושלמי פאה פ"ג ה"ה.
3. רא"ש פ"ג מ"ה; שדה יהושע פ"ג ה"ה.
4. ואף שותפים חייבים בפאה – שדה יהושע פ"ג ה"ה; דרך אמונה סעיף צו.
5. דרך אמונה סעיף צט קובעת לחיוב פאה ולא שעת הזריעה.
6. דרך אמונה סעיף צט.
7. ירושלמי פאה פ"ב ה"ה.
8. ירושלמי פאה פ"ב ה"ה; רמב"ם כאן.
9. ירושלמי פאה פ"ב ה"ה; רמב"ם כאן; מהר"י קורקוס; רש"ס פ"ג ה"ה. ובדרך אמונה סעיף קג הסביר: "אבל אי"צ להפריש על חלק חבירו ולא דמי לקצר חציה ומכר חציה שהלוקח

אם קנה את חלק חברו בקמה אינו צריך להפריש על חלקו שבתחילה¹⁰. יש אומרים שאם קצרו בשותפות את חציה, וחלקו בחצי השני וכל אחד נטל חצי מהשדה בקמה, כל אחד מפריש מחלקו בקמה אף על חלקו בשותפות¹¹.

ג. נשתתפו בחצי השני

שנים (שאינם שותפים) שקצרו כ"א חלקו, ונשתתפו וקצרו את החצי הנותר בקמה בשותפות, מפרישים מחלקם שבסוף על מה שקצרו משנשתתפו ולא על מה שקצרו כל אחד בחלקו בתחילה¹².

קצרו חצי שדה בשותפות וחלקו וחזרו והשתתפו בקמה הנשארת וקצרו ועדיין לא נתנו פאה וחלקו – נותן כ"א פאה מחלקו בקציר על חלקו ועל חלק חברו לאחר שנשתתפו, אבל לא על מה שקצרו לפני כן¹³ שאותו חצי בעת שחלקו נפטר ואינו חוזר לחיובו¹⁴. ויש אומרים שאינם נותנים יותר מן הנצרך לחלק שבו נשתתפו באחרונה. ולכן בין מן הקמה שהיו שותפים בה, ובין מהקציר אם לא שיירו בקמה, נותנים כפי הראוי לחצי בו החזיקו בסוף קצירת השדה¹⁵.

שותפים בחצי שדה וקצרו חצי ממנה (=רבע) בשותפות, וחלקו וקצרו את הרבע השני בנפרד ושוב נשתתפו בחצי השני מותרים להפריש פאה מהרבע הראשון שקצרו ומהחצי האחרון שנשתתפו בו על הרבע שהיו חלוקים בו, אבל אינם יכולים להפריש מהרבע הראשון על החצי האחרון ולהיפך¹⁶. ויש אומרים שאינם יכולים להפריש ממה שקצרו בתחילה על מה שנשאר בקמה שחלקו בו¹⁷.

נותן פאה לכל כנ"ל פ"ב ה"ה דשאני התם דאמרי' שחלק הפאה לא מכר לו כדי שלא להפקיע המצוה אבל כאן שבע"כ נחלקין הו"ל כנטולה לסטים".

10. רש"ס פ"ג ה"ה.
11. דרך אמונה סעיף קה עפ"י פירוש הגר"א.
12. מהר"י קורקוס; ביאורי הגר"א פ"ג ה"ד.
13. רדב"ז וכס"מ, "מפני שכל אחד מהם נתחייב בפאת כל הקמה" – רדב"ז. וצ"ב מדוע כל אחד נתחייב לתת גם על חברו, וכן תמה עליהם אף בדרך אמונה צה"ל ס"ק קצא.
14. כסף משנה.
15. דרך אמונה סעיף קד.
16. ביאורי הגר"א פ"ג ה"ד בדברי ר' יוחנן; ועיי' רש"ס ותולדות יצחק שהסבירו דברי ר' יוחנן באדם אחד ומועדי הבשלה שונים ועיי' ה"י יז.
17. כ"נ ממהר"י קורקוס וכס"מ; שמה שקצר בתחילה נפטר כיון שהשאיר את חיובו בקמה.

הלכה יז

א. השלב בגידול המחשיב לשדה אחת

רמב"ם

שדה שהגיע חציה עד שלישי וחציה לא הגיע, והתחיל וקצר בחצי שהגיע חציו ואחר כך הביאה כולה שלישי ואחר כך גמר החצי הראשון שהגיע בתחלה, מפריש מן הראשון על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשון¹ ועל האחרון².

א. השלב בגידול המחשיב לשדה אחת

מפרישים פאה זה על זה רק מחלקי השדה שהביאו שלישי או יותר בזמן קצירת החלק האחר³, אבל אם עדיין לא הביאו שלישי כשהחלק הראשון כבר נקצר אינו יכול להפריש פאה מזה על זה⁴.

1. ירושלמי פ"ג ה"ד.
2. במה' שילת נוסף כאן: 'אבל לא מן הראשון על האחרון'. מפני שלא הגיע לשליש כשנקצר הראשון. וכך פסקו רדב"ז, מהר"י קורקוס, כס"מ בשם רש"ס.
3. ירושלמי פ"ג ה"ד; רמב"ם ונו"כ.
4. רדב"ז; מהר"י קורקוס; כס"מ; שדה יהושע; ביאור הגר"א על הירושלמי; מהר"א פולדא; מיכל המים; דרך אמונה סעיף קח.

הלכה יח

- א. המוכר מקומות מקומות
 ב. נתינת בעל השדה על מה שמכר
 ג. שייר מאותו המין
 ד. בשנה הבאה

רמב"ם

המוכר מקומות מקומות משדהו לאנשים הרבה, אם מכר כל השדה כל אחד ואחד נותן פאה אחת מחלקו שלקח, ואם התחיל בעל השדה לקצור ומכר מקצת ושייר מקצת, בעל השדה נותן פאה הראויה לכל, שכיון שהתחיל לקצור נתחייב בכל, ואם מכר תחלה מפריש הלוקח על מה שלקח ובעל השדה על מה ששייר.¹

א. המוכר מקומות מקומות

רמב"ם כל אחד ואחד נותן פאה אחת מחלקו שלקח

הלוקח נותן מכל חלקו פאה אחת רק אם אין חלקו של אחר מפריד בין חלקיו.² אם קנה אילנות על מנת לעקור ופירותיהם עליהם זוכה בפירות בתלוש – המוכר צריך לתת עליהם פאה.³

אם המוכר מכר את הכל ולא שייר לעצמו – הלוקח נותן פאה לכל, ואינו מנכה דמי הפאה מדמי המקח.⁴

ב. נתינת בעל השדה על מה שמכר

רמב"ם ואם התחיל בעל השדה לקצור ומכר מקצת ושייר מקצת, בעל השדה נותן פאה הראויה לכל, שכיון שהתחיל לקצור נתחייב בכל.⁵

יש אומרים שדוקא אם מכר את האילנות ללא קרקע (ע"מ לעקור) המוכר שהתחיל נותן פאה אף עליהם, אבל אם מכר עם הקרקע מתחתם כל אחד מפריש לעצמו אפילו כבר התחיל לקטוף מאילנות ששייר.⁶ ויש אומרים שאפילו

1. פאה פ"ג מ"ה; ירושלמי פ"ג ה"ה.
 2. רש"י חולין קלח ע"א ד"ה נותן; תוס' הרא"ש חולין קלח ע"א; מהר"י קורקוס פ"ג הי"ח; תפארת ישראל פ"ג מ"ה אות כד; דרך אמונה סעיף קי.
 3. דרך אמונה סעיף קי כיון שתולש בשליחות המוכר.
 4. הלכתא גבירתא פ"ג מ"ה.
 5. חולין קלח ע"א; פה"מ לרמב"ם; ריבמ"ץ; מאירי חולין קלח ע"א.
 6. פה"מ לרמב"ם כאן; ועיי שדה יהושע על המשנה; ריבמ"ץ; ר"ש; רא"ש; רש"י – פאה פ"ג מ"ה.

מכר אילנות ועליהם פירות עם קרקע שתחתיהם, אם התחיל ללקט את הפירות נותן פאה משלו על הכל⁷.

ויש אומרים שאפילו אם לא התחיל לקצור, אם שייר המוכר בידו, נותן פאה לכל, כיון שנחשב כמוכר לו חוץ מחובתו⁸. ולטעם זה אפילו הפריש הלוקח פאה על הכל המוכר צריך לשלם לו מעות על מה שהפריש⁹.

וכן אם נשרף מה שביד המוכר הלוקח נותן פאה על הכל ונוטל דמים מהמוכר¹⁰. וי"א שהעניינים הפסידו שחלקם נשרף¹¹. ויש אומרים שכיון שהלכה כבבלי אין הלוקח נוטל דמים מהמוכר¹².

ג. שייר מאותו המין

ודוקא אם התחיל לקטוף מאותו המין¹³. ויש אומרים שאפילו אם שייר לעצמו אילנות ממין אחר והתחיל לקטוף פירותיהם, מניח פאה מאילנות שלו על מה שמכר¹⁴. ויש אומרים שאפילו מכר כל האילנות ושייר לעצמו תבואה והתחיל לקוצרה נותן פאה מן התבואה על האילנות¹⁵.

ד. בשנה הבאה

רמב"ם ואם מכר תחלה מפריש הלוקח על מה שלקח ובעל השרה על מה ששייר

מפריש פאה אף על מה שביד הלקוחות רק אם בעת המכירה הפירות כבר היו על האילנות והתחיל ללקט את הפירות לפני המכירה. אבל בשנה הבאה כל אחד מפריש משלו¹⁶.

7. רמב"ם כאן.

8. ירושלמי פי"ג הי"ה; ר"ש ורא"ש עפ"י הירושלמי; כיון שצריך הקונה לעקור את האילנות ואין לו בגוף הקרקע כלום, הוי כאילו מכר לו פירות האילן ואז חיוב הפאה על המוכר עפ"י הרא"ש; או משום שהמוכר קיבל עליו לתת את הפאה – רש"י; שנות אליהו.

9. ירושלמי; רש"י; פני משה פי"ג ה"ו; שנות אליהו; תולדות יצחק.

10. ירושלמי; רש"י; פני משה פי"ג ה"ו; שנות אליהו; תולדות יצחק.

11. שערי ירושלמי.

12. חידושים וביאורים לבעל אגרות משה על הירושלמי בשם מראה הפנים פי"ה ה"ו.

13. פה"מ לרמב"ם; תוספות הרא"ש חולין קלח ע"א; רש"י.

14. תוספות הרא"ש חולין קלח ע"א בדעת פירוש הר"ש לזרעים פי"ג מ"ה; שהביא ב' פירושים.

15. רש"י חולין קלח ע"א ד"ה אבל, ד"ה והוא; תוס' הרא"ש שם; הרש"ש בחולין; תואנ"ש פי"ג מ"ה תמחו איך נותן מהתבואה על האילנות; ותרץ בתוס' הרא"ש שהזרעים עיקר והאילנות עלו מאליהן ולכן יכול לתת מתבואה על פירות האילן; וכן כיון לתירוץ זה בחידושים וביאורים, פיינשטיין.

16. כן עולה מהרמב"ם כאן – כיון שלכל אחד האדמה עליה האילנות.

הלכה יט

- א. באלו אילנות גדר מפסיקה
 ב. מידות הגדר
 ג. שער כותש
 ד. מטע עשרה לבית סאה
 ה. מפסיקים אחרים לשדה אילן

רמב"ם

שדה אילן אין מפסיק בה אלא גדר גבוה! המבדיל בין האילנות, אבל אם היה הגדר מבדיל מלמטה והבדים והפאות מעורבין מלמעלה ונוגעין בגדר על גבו הרי זה כשדה אחת ונותן פאה לכל².

א. באלו אילנות גדר מפסיקה

במינים אלו גדר מפסיקה³: אוג, אגוזים, שקדים, גפנים, תמרים⁴, אבל חרובים וזיתים מפרש בהלכות הבאות⁵.

אילנות שלא הובאו במשנה יש לדמותם לאילנות שהוזכרו ולקבוע האם גדר מפסיקה. ויש אומרים שלכל האילנות גדר מפסיקה פרט לחרובים וזיתים⁶.

צ"ע לגבי שיחים רב-שנתיים האם דינם כאילן או כזרעים לגבי המפסיקים לפאה.

ב. מידות הגדר

יש אומרים שהגדר גבוהה עשרה טפחים⁷, ויש אומרים דוקא גדר גבוהה כגובה האילנות או מעט יותר⁸ ולפחות עשרה טפחים. ולשיטה זו אם האילנות גבוהים עשר או עשרים אמות והגדר רק עשרה טפחים נראה שאע"פ שאין הענפים

1. בשדה יהושע גרס: 'גבוה עשרה טפחים'. וגירסה זו אינה ברמב"ם לפנינו, ולכן הרמב"ם מתפרש בדרך אחרת. עיי לקמן פרק ב.
2. פאה פ"ב מ"ג.
3. ומקורו מהלכה למשה מסיני – משנה ראשונה פ"ב מ"ג. וי"א שמדרבנן – רדב"ז פ"ג הכ"ב; דרך אמונה סעיף קכב, עפ"י ירושלמי ריש פ"ב.
4. לעיל פ"א מ"ה; ריבמ"ץ פ"ב מ"ג.
5. חרובים – הלכה כא; זיתים – הלכה כב.
6. פני משה פ"ב ה"ג.
7. ספרא קדושים פרשה א פרק ב, ג; קרבן אהרן על תורת כהנים; ריבמ"ץ פ"ב מ"ג; פה"מ לרמב"ם; כפ"פ פ"ב; רדב"ז; מהר"י קורקוס; תפארת ישראל אות כב.
8. רמב"ם כאן; פאת השולחן פ"ז ס"ט; מעשה רקח; דרך אמונה סעי' קכג; ונראה טעמם שכיון שהאילנות גבוהים מן הגדר נראה שאין מתכוין שהגדר תפסיק ויכול לתת מאחד על הכל.

מתערבים מעל הגדר היא אינה מפסקת, ויכול לתת מצד אחד על הכל?⁹.
גדר שזרוע עליה, יש אומרים שאינו מפסיק¹⁰.

ג. שער כותש

רמב"ם אבל אם היה הגדר מברדיל מלמטה והכבדים והפארות מעורבין
מלמעלה ונוגעין בגדר על גבו

יש המצריכים שהענפים משני צדי הגדר יחבטו בגדר וגם יהיו מעורבים זה
בזה¹¹, ויש אומרים שאפילו אינם נוגעים בגדר רק שמתערבים ומתכתשין
הענפים זה עם זה למעלה מן הגדר ה"ז שער כותש ונותן פאה אחת¹². ויש
אומרים שאם מכים או שוכבים על הגדר, אפילו אינם מעורבים זה בזה הרי זה
שער כותש ונותן פאה אחת¹³.

ד. מטע עשרה לבית סאה

יש אומרים כי אם האילנות משני צדי הגדר פחותים ממטע עשרה לבית סאה
(בלא הגדר) נידונים לגבי פאה כשדה לבן, וכל המפסיק בשדה לבן מפסיק אף
בהם¹⁴. ולשיטה זו, בשדה אילן שנטוע מטע עשרה לבית סאה, אם המרחק בין
הענפים של האילנות משני צדי הגדר רחוקים זה מזה יותר מעשרה טפחים הגדר
מפסיקה ביניהם¹⁵.

ויש אומרים שכדי שגדר לא תפסיק לאילן צריך שגזעי האילנות משני צדי הגדר
יהיו פחות מד' אמות מן הגדר ופחות מעשרה טפחים בין הנוף של אילן זה לנוף
האילן מן הצד השני של הגדר¹⁶. ויש שמוסיפים לתנאים הקודמים תנאי נוסף –
שהאילנות נטועים מטע עשרה לבית סאה¹⁷.

9. כ"נ לדייק מהרמב"ם כאן.

10. דרך אמונה סעיף קכג לומד ממדרגות גבוהות י' טפחים זרועות.

11. היינו שער כותש לפי הרמב"ם; צפנת פענח; וכ"כ בדרך אמונה סעיף קכו. ועי' רש"ס פ"ב
ה"ג שתמה על פירוש הרמב"ם.

12. גר"א בביאורים לירושלמי; פאת השולחן פ"ז ס"ט; תוס' אנשי שם בשם ר"ש ורע"ב; קרבן
אהרן על ספרא פירוש א'.

13. ריבמ"ץ; ראב"ד ור"ש תו"כ קדושים פרשתא א פרק ב; ג; רבנו הלל על תו"כ קדושים פ"ב,
ג; קרבן אהרן על תו"כ בפי' ב'; מהר"י קורקוס בשיטת הרמב"ם; גר"א בשנות אליהו.

14. רש"ס פ"ב ה"ג. וצ"ע שלמד משביעית שחורשים כל בית סאה בשבילן ונחשבים כשדה אחת,
והיינו דוקא בנטיעות אבל באילנות אפילו שלשה לב"ס.

15. רש"ס פ"ב ה"ג.

16. שנות אליהו פ"ב מ"ג.

17. עפ"י ירושלמי פ"ב ה"ג; רבנו הלל על תו"כ קדושים פ"ב, ג; באורי הגר"א א' לירושלמי פ"ב

יש אומרים שבמטע ג' אילנות לבית סאה צריך ד' אמות בין הגזעים לגדר כדי שיחשב לשער כותש המבטל את הגדר, ובמטע עשרה לבית סאה צריך עשרה טפחים בין הענפים משני צידי הגדר כדי לבטל את הגדר¹⁸.
יש שלא הזכירו כלל תנאים אלו לגבי שער כותש¹⁹.

ה. מפסיקים אחרים לשדה אילן

יש אומרים שאף חריץ שעומקו עשרה טפחים ורחבו ארבעה טפחים מפסיק לאילנות²⁰.

יש אומרים שאם המרחק בין אילן לאילן יותר ממטע עשרה לבית סאה היינו יותר מ"ח אמה ורבע, המרחק מפסיק בין האילנות ונותן פאה לכל אחד ואחד²¹.
אם הקרקע בין האילנות שייכת לאדם אחר, נותנים פאה מכל אילן ואילן בפני עצמו²².

יש אומרים שאף גדר של לבוד – היינו שבין חוט לחוט בגדר פחות מג' טפחים – מפסיקה לאילן²³, וא"כ ה"ה לצורת הפתח²⁴.

ה"ג; פאה"ש פ"ז ס"ט בשם הגר"א, וכתב בניש"ר ס"ק יד שכן שיטת הר"ש והרא"ש; ניר.
18. פני משה; תולדות יצחק פ"ב ה"ג.
19. רמב"ם כאן.
20. משנה ראשונה פ"ב מ"ג – כיון שמפסיק לכלאים. ועי' דרך אמונה סעיף קכד שהקשה על כך.
21. רש"ס; שדה יהושע; דרך אמונה סעיף ק"ט בשם.
22. רש"י חולין קלח ע"א ד"ה קלחי; תוס' הרא"ש חולין קלח ע"א; מהר"י קורקוס פ"ג הי"ח; תפארת ישראל פ"ג מ"ה אות כד; דרך אמונה פ"ג הי"ח סעיף קי; משנה ראשונה בשם ר"ש ורא"ש פ"ג מ"ה.
23. דרך אמונה צה"ל ס"ק רכט.
24. שאף היא מפסיקה לכלאים.

הלכה כ

- א. שותפים חייבים בפאה
- ב. שנים שלקחו את האילן
- ג. אחים שחלקו באילן אחד

רמב"ם

שנים שלקחו אילן אחד נותנין ממנו פאה אחת, לקח זה צפונו וזה דרומו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו.¹

א. שותפים חייבים בפאה

שנים שלקחו אילן אחד בשותפות חייבים בפאה, ונותנים פאה אחת.²

ב. שנים שלקחו את האילן

שנים שלקחו את האילן זה צפונו וזה דרומו זה נותן פאה לעצמו וזה נותן פאה לעצמו.³ ואינם יכולים לתת פאה אחת.⁴

ואע"פ שהפירות גדלו תחת בעלות אחת כיון שנמכרו לכמה אנשים קודם אסיפת הפירות, הולכים לגבי חיוב פאה אחר אסיפת הפירות.⁵

ודוקא שלקחו אילן מאילנות החייבים בפאה.⁶

יש אומרים שחייבים בפאה רק אם קנו גם את הקרקע ממנה יונק האילן.⁷ ויש אומרים שאפילו קנו על מנת לקוץ בלא קרקע כל אחד נותן פאה לעצמו.⁸

ג. אחים שחלקו באילן אחד

האחים שחלקו באילן זה צפונו וזה דרומו, יש אומרים שאעפ"כ נותנים פאה

-
1. פאה פי"ג מ"ה.
 2. רש"י פי"ג ה"ה; שדה יהושע שם; מלאכת שלמה פי"ג מ"ה; עפ"י חולין קלה ע"ב ורש"י פי"ג ה"ה.
 3. רא"ש: "אף על גב דאילן אחד הוא כיון שמתחלה לקח זה צפונו וזה דרומו ולא היו שותפין מעולם צריך כל אחד ליתן פאה". שדה יהושע: "דכל חד קרינן ביה שדך".
 4. דרך אמונה סעיף קלה.
 5. תולדות יצחק עה"מ.
 6. ריבמ"ץ פאה פי"ג מ"ה; ר"ש פי"ג מ"ה; רע"ב שם; הון עשיר פי"ג מ"ה; רש"י פי"ג ה"ה; מהר"א פולדא שם.
 7. תפארת ישראל יכין סי' כג.
 8. דרך אמונה סעיף קלא.

אחת על הכל⁹, ויש אומרים שכן הדין בשותפין שחלקו¹⁰. ויש אומרים שכל אחד נותן פאה כדין שאר לקוחות¹¹.

האחים שחלקו וחזרו ונשתתפו קודם קצירה¹² נותנים פאה אחת¹³.

9. רא"ש פ"ג מ"ה והו"ד במלאכת שלמה; ובשדה יהושע סייע לדעת הרא"ש מסידור ההלכות ברמב"ם; וכן הביא פאת השולחן פ"ז סעי' י.
10. דרך אמונה סעיף קלד, צה"ל ס"ק רמד.
11. רש"ס עה"מ פ"ג מ"ה והו"ד במלאכת שלמה.
12. שנות אליהו פ"ג מ"ה.
13. ואף אחים, אחר שחלקו אם נשתתפו דינם כשותפים ע"י שנות אליהו פירוש הארוך פ"ג מ"ה.

הלכה כא

- א. המפסיקים בחרובים
- ב. הגדרת רואין זה את זה
- ג. חרובים שאין רואים זא"ז אבל רואים חרוב אמצעי

רמב"ם

החרובין כל שאדם עומד בצד חרוב זה וחבירו עומד בצד חרוב זה ורואין זה את זה הרי הן כלן שדה אחת ופאה אחת לכלן¹, היו שני הצדדין רואין את האמצעיים ואין הצדדים רואין זה את זה מפריש מצד אחד מן הראשונים על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשונים, אבל לא יפריש מצד² זה על הצד האחר.

א. המפסיקים בחרובים

גדר אינה מפסקת לחרובים אם רואים זה את זה מעל הגדר³. יש אומרים שגדר גבוהה המסתירה אילן מחברו מפסקת, אפילו אם ללא הגדר היו רואים זה את זה⁴. ולפ"ז אפילו חרוב אחד בשיפוע השני של ההר, או חרוב אחד בעמק וחרוב אחד בהר אין נותן מזה על זה⁵. יש אומרים שאם מחמת המרחק אין רואים זה את זה נותן לחרובים שתי פאות⁶.

ב. הגדרת רואין זה את זה

יש אומרים שנמדד לפי אדם שעומד ליד חרוב זה, ואדם אחר עומד ליד החרוב השני אם רואים זה את זה⁷. ויש מגדירים אם עומד בראש החרוב ורואה את ראש החרוב השני⁸. ויש אומרים שעומד על יד אילן זה ורואה את האילן השני⁹.

1. פאה פ"ב מ"ד; ספרא קדושים פרשתא א פרק ב; ד.
2. במה' שילת הגירסא: 'מצד ראשון זה'.
3. ר"ש, רא"ש, רש"י – פ"ב מ"ד.
4. פה"מ לרמב"ם; מהר"י קורקוס; רש"י עה"מ; פאה"ש פ"ז סי"א בשיטת הרמב"ם.
5. מהר"י קורקוס בשיטת הרמב"ם עפ"י ר"ה ל ע"א: "רואה – פרט ליושבת בנחל".
6. מהר"י קורקוס.
7. רמב"ם כאן; פה"מ לרמב"ם פ"ב מ"ד; תולדות יצחק פ"ב ה"ג.
8. ראב"ד כאן ונתן טעם: "מפני שהן גבוהים הרבה ומסובכין כדתנן בחרוב ובסקמה חמשים אמה"; וכעין דבריו ברש"י; שדה יהושע.
9. רע"ב פ"ב מ"ד; שנות אליהו פ"ב מ"ג.

ג. הרובים שאין רואים זא"ז אבל רואים הרוב אמצעי

אם העצים החיצוניים הרחוקים רואין את האמצעיים, ואין החיצוניים רואים זה את זה, יכול לקבוע פאה מן החיצונים על האמצעיים ומן האמצעיים על החיצוניים, אבל אינו מפריש מן החיצוניים על החיצוניים, מפני שאין רואין זה את זה¹⁰.

10. ריבמ"ץ פ"ב מ"ד.

הלכה כב

- א. זיתים ברוח אחת
ב. מה קובע את הרוחות

רמב"ם

הזיתים כל מה שיש מהן ברוח אחת מרוחות העיר כגון זיתים שיש במערב העיר כולן או במזרחה הרי הן כשדה אחת ופאה אחת לכלן¹.

א. זיתים ברוח אחת

אע"פ שיש ביניהם גדר ואע"פ שאינם רואים זה את זה². ויש אומרים דוקא כשרואים זה את זה³.

ב. מה קובע את הרוחות

רמב"ם ברוח אחת מרוחות העיר כגון זיתים שיש במערב העיר כולן או במזרחה⁴

יש אומרים ששורות הזיתים קובעות את הרוחות⁵. ויש אומרים שבתי הבד קובעים את הרוחות⁶.

1. פאה פ"ב מ"ד.
2. פי הרא"ש פאה פ"ב מ"ד; רדב"ז מתנו"ע פ"ג הכ"ב; רש"י פ"ב ה"ג.
3. משנה ראשונה פ"ב מ"ד.
4. והרוחות אינן לפי רוח העולם צפון, מזרח, דרום, מערב אלא לפי רוח העיר.
5. רמב"ם כאן; רע"ב פ"ב מ"ד; מראה הפנים פ"ב ה"ד ד"ה ארבעה בדים; פאה"ש פ"ז ס"י"ב.
6. ר"ש פ"ב מ"ד; רש"י; תולדות יצחק פ"ב ה"ג. מקור המחלוקת דברי הירושלמי פאה פ"ב ה"ג: "אמר רבי יוסי ברי בון של בית ר' היו להם ד' בדים לדי' רוחות העיר והן נותנים לכל בד לפי רוחו". והשאלה היא מה פירוש – בד או בדים – האם שורות של זיתים או בתי בד לעצירת השמן.

הלכה כג

- א. מדל באשכולות
 ב. הדל להביא לביתו
 ג. בוצר מרוח אחת

רמב"ם

הבוצר את מקצת כרמו מכאן ומכאן כדי להקל מעל הגפן עד שימצאו שאר האשכולות ריוח ויוסיפו הוא הנקרא מידל, וכבר בארנו¹ שהבוצר מרוח אחת אינו מידל² ולפיכך נותן מן הנשאר פאה הראויה לכל, ואף על פי שבצר לשוק, אבל אם הידל למכור בשוק אינו נותן פאה לזה שהידל, הידל להביא בביתו נותן מן הנשאר שהניח לדרך פאה אחת הראויה לכל³.

א. מדל באשכולות

רמב"ם עד שימצאו שאר האשכולות ריוח ויוסיפו הוא הנקרא מידל, היינו בוצר חלק מן האשכולות, ולא כבצלים שעוקר צמח שלם⁴. ואין זה נחשב לתחילת בציר הכרם, ולכן פטור מלתת עליו פאה⁵. וי"א שהוא משום שהוא קטיף עראי⁶.

ב. הדל להביא לביתו

יש אומרים שלביתו נחשבת בצירה חשובה ולכן נותן פאה אף על מה שהדל⁷. וי"א שמדל להביא לביתו דוקא כשמביאם לביתו ודורך אותם, אבל אם מדל ומביא לבית לאכול ראשון ראשון הוא בצירת עראי ואינו נותן אלא על המשואר⁸. ולדעה זו אף אם בצר כל הכרם מעט מעט הוא פטור מלתת עליהם מתנות עניים⁹.

-
1. לעיל פי"ב הי"ו.
 2. אלא נקרא 'מחליקי' עיין פי"ג מ"ג.
 3. פאה פי"ג מ"ג; ירושלמי פי"ג ה"ב.
 4. עיי פי"ג מ"ג. ובמשנה ראשונה העיר שהלשון אינה מיושבת והיה צריך לומר: וכן בענבים.
 5. ר"ש פי"ג מ"ג; מהר"י קורקוס.
 6. רמב"ם הלי מתני"ע פי"ב הי"ו.
 7. ביאור הגר"א פי"ג ה"ב.
 8. רדב"ז כאן; דרך אמונה סעיף קמט בשמו.
 9. רדב"ז כאן.

ג. בוצר מרוח אחת

רמב"ם שהבוצר מרוח אחת אינו מידל ולפיכך נותן מן הנשאר פאה הראויה לכל.

יש אומרים שהבוצר מרוח אחד נותן מן הנשאר על הכל¹⁰, ויש אומרים שהבוצר מרוח אחד נותן פאה ממה שבצר ואח"כ פאה שניה מן המשואר על מה שנשתייר¹¹.

וי"א שאפילו מידל מצד אחד כל שעושה לטובת הנותרים נותן רק מן המשואר ובלבד שהביא את מה שדלל לשוק, אבל הביא לבית נותן מן המשואר על הכל¹².

10. רמב"ם כאן.

11. רש"ס; עפ"י המשנה: "המחליק... נותן פאה לאלו לעצמן ולאלו לעצמן וכן באפונין וכן בכרם; המדל נותן מן המשויר על מה ששייר". לפי הרמב"ם המילים 'וכן בכרם' שייכים לגבי המדל שבא אחריהם; ולפי הרש"ס מילים אלו נמשכות לתחילת המשנה ונותן פאה לכ"א בפני עצמו.

12. בדרך אמונה סעיף קמט צה"ל ס"ק רעט; כתב כן בשם: ר"ש, רא"ש, רע"ב, גר"א. ויש לחלק בין מחליק ומידל בענבים לבין בצלים, שכיון שבוצר אשכולות מצד אחד הרי זה תחילת בציר ולא דילול, ואין הבדל בין שוק לבית בכך.

פרק ד

הלכה א

א. קצירה באמצעות מכונה	ד. גדר מתוך ידו
ב. שעת הקצירה	ה. ראש היד וראש המגל
ג. בתוך המגל ובתוך ידו והיחס ביניהם	ו. שלוש כאחד – אינו לקט

רמב"ם

איזהו לקט זה הנופל מתוך המגל בשעת קצירה¹ או הנופל מתוך ידו כשמקבץ השבלים ויקצור, והוא שיהיה הנופל שבלת אחת או שתים², אבל אם נפלו שלש כאחד הרי שלשתן לבעל השדה³, והנופל מאחר המגל או מאחר היד אפילו שבלת אחת אינה לקט⁴.

א. קצירה באמצעות מכונה

רמב"ם איזהו לקט, זה הנופל מתוך המגל

יש אומרים, לאו דוקא בקוצר ע"י מגל, אלא אף הקוצר באמצעות מכונה, סכין או כל דבר אחר⁵.

1. פאה פי"ד מ"י; תוספתא פאה פי"ב הט"ו; תורת כהנים קדושים פי"ב, ה.
2. פאה פ"ו מ"ה, כדעת בית הלל.
3. ירושלמי פאה פ"ו ה"ד כדעת בית הלל; רש"י שבת קיג ע"ב ד"ה שני.
4. פאה פי"ד מ"י.

בטעם נופל מאחר המגל שאין בו לקט נחלקו המפרשים:

- א. יש אומרים, שטעם הדין הוא מפני שאין לקט אלא בשעת קצירה: ראב"ד תו"כ קדושים פי"ב אות ה; משמעות דברי הרא"ש פאה פי"ד מ"י ד"ה תוך; תוספות אנשי שם פאה פי"ד מ"י באר שלא נקרא שעת קצירה אלא הנקצר בחידודו של מגל. לפי"ז, גם שאירע כן בשעת הקצירה ממש; שערי אמונה הגר"ח קנייבסקי, פאה פי"ד מ"י, עמ' רעה.
- ב. יש אומרים שהוא מדין אונס: תויו"ט פאה פי"ד מ"י בכוונת הרע"ב שם.
- ג. יש אומרים, שאין זו דרך קצירה: ריבמ"ץ פאה פי"ד מ"י; ר"ש שם; רע"ב שם; משמעות תפארת ישראל שם, יכין אות מג; פני משה פאה פי"ד ה"ז. וכן יראים סימן קכ [דפוס ישן – קנח]; סמ"ג לאוין סי' רפה.
- ד. יש אומרים, שמחמת ששיבולת זו לא היתה בתוך המגל או היד היא אינה בכלל קציר – ר"ש תורת כהנים קדושים פרשה א פי"ב אות ה.
5. חזו"א מעשרות סי' ז ס"ק י ד"ה ומ"מ; חידושים וביאורים, גריינמן, פאה סי' ה ס"ק ה; דרך אמונה פי"ד ה"א סעיף ב; מצוות הארץ כהלכתן פי"ב ה"ב. ראה: שו"ת באהלה של תורה חלק ד סי' מג עמ' 358-359.

ויש המסתפקים האם שייך דין לקט בקצירה ע"י מכונה.⁶

ב. שעת הקצירה

יש אומרים, דוקא שנפל בעת הקצירה.⁷ ויש אומרים, לאו דוקא בשעת קצירה, אלא כל זמן שעוסק בשיבולים ונפלו מידו או מהמגל הרי אלו לקט, אף שסיים לקצור.⁸

ג. בתוך המגל ובתוך ידו והיחס ביניהם

יש אומרים כי בין אם נופל מתוך המגל בשעת הקצירה, ובין אם נופל לפני הקצירה מתוך ידו – הרי זה לקט.⁹

יש אומרים, שיש צורך בשני התנאים לקיום דין לקט – מתוך ידו ומתוך המגל, ובהעדר תנאי אחד אין זה לקט.¹⁰

ד. גדר מתוך ידו

יש אומרים שלא דוקא מתוך ידו ממש, אלא גם מלא זרועו.¹¹ ויש אומרים, שלא דוקא מתוך ידו ממש אלא כל הנמצא באוויר ידו ונפל הרי זה לקט.¹² ויש אומרים, דוקא שנפלו מתוך ידו ממש.¹³

6. מעדני ארץ פאה פ"ד הט"ז עמי צג.

7. ראב"ד תו"כ, קדושים פ"ב אות ה; שו"ת הרדב"ז ח"ה ס"י אלף תסה; משנה ראשונה פאה פ"ד מ"י בדעת הרמב"ם שהדגיש 'בשעת קצירה'.

8. משנה ראשונה פאה פ"ד מ"י; אור פני מלך מתנו"ע פ"ד ה"א; משמעות דברי חזו"א מעשרות ס"ז ס"ק י; אור חיים, הגר"מ גיפטר, פאה פ"ד מ"י, עמי י אות ט. יש להעיר שלכאורה לאחר קצירה אין זה לקט, כי הקוצר עושה שלש פעולות: אחיזת האגודה הנקצרת, קצירה במגל, הנחת האגודה מידו לשם קשירתה באלומה. בשלב ההנחה לא שמענו שהנופל נחשב לקט, וצ"ע.

9. מחלוקת בירושלמי פאה פ"ד ה"ז האם מדובר על הנופל מתוך המגל או מתוך ידו; רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"ד מ"י הביא את ב' הדעות וכתב: 'או'; ריבמ"ץ שם; חינוך מצווה ריח. רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"א; מהר"י קורקוס שם; פאת השולחן פ"ח ב"ש ס"ק א מסבירים בדעת הרמב"ם שפסק לחומרא כיון שספק לקט לקט.

חזו"א מעשרות ס"ז ס"ק י ד"ה בעיקר; מעדני ארץ פאה פ"ד ה"א עמי פג; שו"ת ציץ אליעזר ח"א קונטרס פאת השדה, פ"ד עמי יב. נחמות ארץ ישראל פאה פ"ד מ"י; דרך אמונה פ"ד ה"א סעיף ה; שם פ"א ה"ד סעיף כה; אמונת יוסף פאה פ"ד ה"ז, סב ע"ב; שמחת תורה פאה פ"ד ה"ז עמי קפז.

10. רש"י פאה פ"ד ה"ז על המשנה ד"ה תוך.

11. תויו"ט פאה פ"ד מ"י עפ"י רמב"ם מתנו"ע פ"ד ה"ב; אמונת יוסף פאה פ"ד ה"ז, סב ע"ב.

12. ראב"ד תו"כ, קדושים פ"ב אות ה.

13. ראב"ד תו"כ, קדושים פ"ב אות ה בשם יש מפרשים.

ה. ראש היד וראש המגל

הנופל מראש היד וראש המגל אינו לקט¹⁴. ויש אומרים, שהוא לקט¹⁵.

ו. שלוש כאחד – אינו לקט

יש אומרים שאם נפלו שלוש שיבולים בזה אחר זה במקום אחד, הרי הן לקט¹⁶.

14. הרמב"ם השמיט דין זה התלוי במחלוקת רבי עקיבא ורבי ישמעאל במשנה פאה פ"ד מ"י.
בפירוש המשנה פ"ד מ"י הרמב"ם פסק כרבי עקיבא; מהר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד ה"א;
רדב"ז שם; חזון נחום פאה פ"ד מ"י, עמ' קעב.

15. שערי אמונה לגר"ח קנייבסקי פאה פ"ד מ"י, עמ' רעד, כדעת רבי ישמעאל פאה פ"ד מ"י. יש
המבארים בדעת הרמב"ם, שבמקרה כזה הוא לקט, מפני שספק לקט – לקט: חמדת
ירושלים פאה פ"ד ה"ז ד"ה חד.

16. רש"ס פאה פ"ג ה"ד; צפנת פענח מתנו"ע פ"ד ה"י; הר המלך מאסף תורני ח"ד, מקורות
לפסקי הרמב"ם, עמ' מב הביא ראיה מדברי התוספתא פאה פ"ג ה"ה.

הלכה ב

- א. קצירה ביד ללא מגל
 ג. שאר מיני אונס
 ב. קטניות וירק שדרכם בתלישה
 ד. אופן הנפילה

רמב"ם

היה קוצר ביד בלא מגל הנופל מתוך ידו אינו לקט¹, אבל התולש דברים התולשים² אותם הנופל מתחת ידו לקט³, היה קוצר או תולש דבר שדרכו להתלש ואחר שקצר מלא זרועו או תלש מלא קמצו הכהו קוץ ונפל מידו על הארץ הרי זה של בעל הבית⁴.

א. קצירה ביד ללא מגל

קצר ביד בלא מגל, בין תלש עם השורש ובין תלש בלא השורש ונפל מידו אינו לקט⁵.

יש חולקים, שהנופל מקצירה ביד ללא מגל הרי זה לקט⁶.

ב. קטניות וירק שדרכם בתלישה

יש אומרים שיש דין לקט בדברים שדרכם להיתלש רק לפרקים⁷.

יש אומרים שאף אם קצר דברים שדרכם בתלישה הרי זה לקט⁸.

1. תוספתא פאה פ"ב ה"ט"ו: 'אין לקט אלא הנושר בשעת הקצירה בלבד'; תורת כהנים קדושים פרשה א פ"ב, ה; בבלי חולין קלו ע"א; ירושלמי פאה פ"ד ה"ז.
2. מה' שילת: 'שתולשין'.
3. כרבי יוסי, המודה במקרים שדרכו בתלישה – חולין קלו ע"א; מהר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד ה"ב; כס"מ מתנו"ע פ"ב ה"ו; פאת השולחן פ"ח סעי' ב; מים חיים מתנו"ע פ"ד, עמ' קמח. הטעם הוא, כיון שתלישה היא דרך קצירתם כגון בצלים וקטניות. ראה: רש"י חולין קלו ע"א ד"ה במידי; סמ"ג לאוין רפה; רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"ב; קרית ספר מתנו"ע פ"ד; חזון יחזקאל פאה פ"ב ה"ט"ו, ביאורים; מנחת ביכורים פאה פ"ב ה"ט"ו.
4. משנה פאה פ"ד מ"י; תורת כהנים קדושים פ"ב, ה.
5. נחמות ארץ ישראל פאה פ"ד מ"י, קטו ע"ב; דרך אמונה פ"ד ה"ב סעיף יא עפ"י בבלי חולין קלו ע"א.
6. ביאור הגר"א ירושלמי פאה פ"ד ה"ז; שנות אליהו פאה פ"ד מ"י מפרש המשנה והירושלמי אליבא דחכמים דר"י, דאף בדבר שדרכו לקצור ותלש ביד הוי לקט; ובדרך אמונה פ"ד ה"ב צה"ל ס"ק יח כתב: 'לא מצאתי הכרח לזה'.
7. פאת השולחן פ"ה ביש"ר ס"ק כז.
8. ערוך השולחן העתיד סי' ח ס"ק ה. בדרך אמונה פ"ד סעיף יב כתב על כך: 'וצ"ע'.

ג. שאר מיני אונס

רמב"ם הכהו קוץ ונפל מידו על הארץ הרי זה של בעל הבית יש אומרים, שהוא הדין שאר מיני אונס, כגון עקרב?⁹

ד. אופן הנפילה

רמב"ם ונפל מידו על הארץ יש אומרים, כי לאו דוקא שיגיעו השיבולים לארץ, אלא כשנפלו מידו לא יצאו מבעלותו ונשארו שלו¹⁰.

9. תורת כהנים קדושים פ"ב, ה; ריבמ"ץ פאה פ"ד מ"י; ר"ש שם; יראים סי' קכ. ראה: אור פני מלך מתנו"ע פ"ד ה"ב.
10. חסד לאברהם פאה פ"ד מ"י, עמ' כא.

הלכה ג

ה. גְּדֵרֵי הַדִּין	א. לקט או שכחה
ו. אופן הגעת השיבולת לקמה	ב. דין ספק
ז. יכולה להיקצר עם הקמה ואין	ג. שתי שיבולים
הקמה יכולה להיקצר עימה	ד. ונקצר כל שסביבותיה

רמב"ם

היה קוצר ונשארה שבלת אחת שלא נקצרה ונקצר כל שסביבותיה, אם היה ראשה מגיע לקמה שבצדה ויכולה להקצר עם הקמה הרי היא של בעל השדה ואם לאו הרי היא של עניים¹.

א. לקט או שכחה

מסידור ההלכות ברמב"ם משמע שטעם ההלכה משום לקט². והמדובר על שיבולת מחוברת שנשתיירה מהיד או מהמגל³. ולדעה זו יש דין לקט במחובר לקרקע⁴. וכן, אם נשתיירו שלוש שיבולים היוצאות משורש אחד הרי הן לקט⁵.

1. משנה פאה פ"ה מ"ב; ירושלמי פאה פ"ה ה"ב.
2. מסידור ההלכות ברמב"ם משמע שהוא מדין לקט, וכ"כ הרמב"ם בפה"מ; שנות אליהו, וכי שעדויות פ"ב מ"ד עוסקת בשכחה. אמנם בפה"מ לרמב"ם בעדויות כתב שהיא מדין לקט; מאירי עדויות פ"ב מ"ד; וכן בארו דברי הרמב"ם כאן: מהר"י קורקוס; ערוה"ש סי' ח ס"ו.
3. רמב"ם רע"ב פאה פ"ה מ"ב; משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ב; גר"א שנות אליהו שם; אור פני מלך מתנו"ע פ"ד ה"ג, והביא ראייה מדברי התוספתא פאה פ"ב ה"ז; דרך אמונה פ"ד ה"ג סעיף טז; פאת השולחן פ"ח סעיף ד; משנת רבי בנימין פ"ה מ"ב אות מח, יד ע"ב.
4. רמב"ם מתנו"ע פ"ד ה"ד. כן ביארו בדעתו: רש"י שבת קיג ע"ב; פאת השולחן פ"ח סעי' ד; צפנת פענח מתנו"ע פ"ד ה"א; הגר"ח שמואלביץ זרעא קיימא פאה פ"ה מ"ב, עמ' רח; אור פני מלך מתנו"ע פ"ד ה"ג; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"ב. ראה: אור פני מלך מתנו"ע פ"ד ה"ד מה שהקשה לפי"ז על הרמב"ם שם.
5. כשיטה זו שיש לקט במחובר סוברים: מאירי שבת קיג ע"ב, עדויות פ"ב מ"ד; ר"ש משאנץ תו"כ פרשתא א סוף פרק ב; ריטב"א גיטין החדשות מז ע"א; ערוך השולחן סי' ח סעי' ו.

ויש אומרים שטעם ההלכה משום שכחה⁶, ששכח לקצור שיבולת זו⁷. ולדעה זו, אין דין לקט במחובר לקרקע⁸.

יש אומרים, שמדובר על שיבולת שנפלה בשעה שנקצרה והיא לקט, או על שבולת מחוברת והיא שכחה⁹.

ב. דין ספק

יש אומרים, שאם יש ספק, השיבולת לעניים¹⁰.

ויש אומרים, שהיא לבעל השדה¹¹.

ג. שתי שיבולים

רמב"ם ונשארה שבלת אחת

הוא הדין שתי שיבולים ככל דין לקט¹².

ד. ונקצר כל שסביבותיה

רמב"ם ונקצר כל שסביבותיה

יש אומרים, שאם לא נקצרו כל סביבותיה הרי היא של בעל השדה אף אם אין ראשה מגיע לקמה או שאין נקצרת עימה¹³.

6. ספרי דברים פיסקא רפג: "לא תשוב לקחתו, מיכן אמר רבי ישמעאל שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה אם נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית ואם לאו הרי היא של עניים"; פירוש המיוחס להראב"ד ספרי, דברים פיסקא רפג; ראב"ד עדויות פ"ב מ"ד; רע"ב ותפארת ישראל עדויות פ"ב מ"ד; ריבמ"ץ, ר"ש, רא"ש; מלאכת שלמה בשם הרש"ס; קול הרמ"ז; הון עשיר; תוספות חדשים – פ"ה מ"ב; שדה יהושע פ"ה ה"ב; מהר"א פולדא שם; תלמוד ירושלמי עם ביאורים הגר"ח קנייבסקי, פאה פ"ה ה"ב עמ' עז.

כן בארו בדעת הירושלמי פאה פ"ה ה"ב: רבינו הלל ספרי, דברים פיסקא רפג אות מב; חזון נחום פאה פ"ה ה"ב; אמונת זרעים פאה פ"ה, עמ' 76.

7. ביארו כך בדעת הרמב"ם: רש"ס פאה פ"ה ה"ב; גר"א שנות אליהו, פאה פ"ה מ"ב; שערי אמונה שם אות ג; מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד ה"ג; גפי אש פאה פ"ה מ"ב. ראה: רע"ב עדויות פ"ב מ"ד.

8. רש"י שבת ק"ג ע"ב ד"ה עומדות; רש"י שם.

9. ראב"ד עדויות פ"ב מ"ד. ראה: מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד ה"ג-ה"ד אות א ד"ה ובעיקר שתמה מדוע הראב"ד לא השיג על הרמב"ם בהלכה זו.

10. ספרי דברים פיסקא רפג. בספק הטעם הוא, משום ספק לקט – לקט.

11. גירסת הגר"א ספרי, דברים פיסקא רפג. ראה עוד: ביכורי ארץ זרעים, פאה פ"ה ה"ב. ראה עוד: בין המשפתיים פאה ס"י יט.

12. דרך אמונה פ"ד ה"ג סעיף יז.

13. מהר"א פולדא פאה פ"ה ה"ב; פני משה שם; ספר הניר שם; תולדות יצחק שם; ערוך

ויש אומרים, אם נקצרו כל סביבותיה אפילו שראשה מגיע לקמה אינה של בעל השדה, אא"כ מצד אחד עדיין לא נקצר¹⁴.

ה. גְדֵרֵי הַדִּין

יש אומרים, שיש שני תנאים לדין זה: ראשה מגיע לקמה ויכול להיקצר עימה¹⁵.
 ויש אומרים, שהכוונה לתנאי אחד – ראשה מגיע לקמה הנקצרת עימה¹⁶.
 ויש שלא הזכירו את הצורך שראשה יגיע לקמה, אלא רק שתהיה נקצרת עימה¹⁷.
 ויש אומרים, שתלוי הדבר אם מדובר על דבר שדרכו להיקצר, אז יש צורך בב' התנאים, או על דבר שדרכו בתלישה שמספיק שראשה יגיע לקמה בלבד¹⁸.
 יש מוסיפים תנאי שהשבולת הנותרת שאינה קצורה היא בגובה הקמה שאינה קצורה¹⁹.

ו. אופן הגעת השיבולת לקמה

רמב"ם ראשה מגיע לקמה... של בעל השדה

יש אומרים, שצריך שראש השיבולת יהא ראוי להגיע לקמה²⁰.
 ויש אומרים, שגם אם ראשה מגיע לקמה אינו לקט, אלא בתנאי שיוכל לקמוץ בידו את השיבולת עם הקמה²¹. אולם, רק במין שדרכו בקצירה, אך מין שדרכו בתלישה מספיקה נגיעה בלבד²².

השולחן ס"ח סעי' ט; הגר"מ פיינשטיין, חידושים וביאורים, שם בדעת הרמב"ם; שערי אמונה פאה פ"ה מ"ב, עמ' רפח; גינת ראובן פאה ס"י פט.
 14. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד ה"ג בשם הרא"ש.
 15. ירושלמי פאה פ"ה ה"ב; רמב"ם פיהמ"ש עדויות פ"ב מ"ד; פני משה פאה פ"ה ה"ב; מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד ה"ב אות ג; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ה ה"ב; זרע ים פאה פ"ה מ"ב; נשמת חיים תוספות חיים, שם דף עו ע"א; גפי אש פ"ה ה"ב; קול הרמ"ז פ"ה ה"ב; דרך אמונה פ"ד ה"ג סעיף כא; שערי אמונה פאה פ"ה מ"ב עמ' רפט.
 16. תוספות אנשי שם פאה פ"ה מ"ב. ראה מה שתמה עליו בדרך אמונה פ"ד ה"ג, צה"ל ס"ק לו; שערי אמונה, עמ' רפט.
 17. תפארת ישראל הלכתא גבירתא כללא דפרק ה; משנה לחם פאה פ"ה מ"ב.
 18. מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד ה"ב אות ג.
 19. שדה יהושע פאה פ"ה ה"ב; משנה לחם פאה פ"ה מ"ב.
 20. רש"י פאה פ"ה ה"ב; מהר"א פולדא פ"ה ה"ב; ספר הניר פ"ה ה"ב; חידושים וביאורים, פיינשטיין, שם. ראה: נשמת חיים תוספות חיים, פאה פ"ה מ"ב דף עו ע"ב.
 21. מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד ה"ב אות ג.
 22. מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד ה"ב אות ג.

ז. יכולה להיקצר עם הקמה ואין הקמה יכולה להיקצר עימה
יש אומרים שאם השיבולת מגיעה לקמה והקמה בגלל עוביה²³ לא נקצרת עם
השיבולת, שייכת שיבולת זו לבעה"ב²⁴.

23. ערוך השולחן סי' ח סעי' ח.

24. דין זה הובא בירושלמי פאה פ"ה ה"ב, ולא הוזכר בדברי הרמב"ם. וכתבו פאת השולחן פ"ח
בישיר ס"ק ה, חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ה ה"ב, שדין זה מוסכם וכלול בדברי
הרמב"ם.

הלכה ד

- א. הגעת ראש השיבולת החיצונה לקמה
 ב. השיבולת החיצונה והשיבולת הפנימית
 ג. שלוש שיבולים
 ד. השיבולים שבקש – דין ספק

רמב"ם

היו שתי שבולות זו בצד זו, הפנימית יכולה להקצר עם הקמה והחיצונה יכולה להקצר עם הפנימית ואינה יכולה להקצר עם הקמה, הפנימית נצלת ומצלת את החיצונה¹, שהרי היא כנופלת מתוך המגל ואע"פ שעדיין לא נקצרה². והשבילים שבקש הרי הן של בעל השדה⁴.

א. הגעת ראש השיבולת החיצונה לקמה

יש שביארו, שעל ראש השיבולת החיצונה להגיע לקמה בכדי שתהיה לבעל הבית⁵. ויש חולקים⁶.

ב. השיבולת החיצונה והשיבולת הפנימית

יש אומרים, שרק אם קצר את השיבולת החיצונה בעת שקצר את הקמה אזי שייכת היא לבעל השדה. אך אם קצרה לבדה הרי היא של עניים⁷.

ויש אומרים, שאין השיבולת החיצונה תלויה בקצירתה עם הקמה, אלא בקצירתה עם השיבולת הפנימית⁸.

-
1. יש שביארו את כל ההלכה בדין לקט, ויש שביארוהו בדין שכחה, ראה לעיל הלכה ג אות א.
 2. ירושלמי פאה פ"ה ה"ב.
 3. יש שביארו, שמדובר על נתינת טעם להלכה הקודמת, כמענה לשאלה מדוע כשאין ראש השיבולת מגיע לקמה הרי היא של עניים – כסי"מ מתנו"ע פ"ד ה"ד; רדב"ז שם; ערוך השולחן סי' ח סעי' ז.
 - יש שביארו, שמשפט זה מתייחס להלכה זו, אך אין בכך נתינת טעם מדוע שייכת החיצונה לבעל השדה, אלא הסבר כיצד החיצונה שאין ראשה מגיע לקמה ניצולת בעקבות הפנימית – שו"ת מהרלב"ח סי' כד; פאת השולחן פ"ח סעי' ז; צפנת פענח מתנו"ע פ"ד ה"א; מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ד ה"א; לחם עני פאה פ"ה מ"ב, עמ' רכב.
 - ראה: מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד הלכות ג-ד, עמ' פז שתמה על כך. כע"ז ראה: נר אברהם סי' כט, עמ' סח; מעיני המים מתנו"ע פ"ד ה"ג; שמחת תורה פאה, סי' לג.
 4. תוספתא פאה פ"ב הכ"ב כדעת חכמים.
 5. ספר השדה פאה פ"ה מ"ב.
 6. מהר"א פולדא פאה פ"ה ה"ב; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"ב, ג ע"ב.
 7. ביכורי ארץ פאה פ"ה מ"ב בגירסת הירושלמי שלפנינו.
 8. ביכורי ארץ פאה פ"ה מ"ב בגירסת הגר"א.

יש אומרים, שאם אין השיבולת הפנימית יכולה להיקצר עם הקמה, אך השיבולת החיצונית כן יכולה להיקצר עם הקמה, אזי אף החיצונית אינה שייכת לבעל השדה, מחמת שיש בינה לבין הקמה הפסק ע"י הפנימית.⁹

ג. שלוש שיבולים

יש אומרים, שאם יש ג' שיבולים – הראשונה מגיעה לקמה והשנייה לא מגיעה לקמה אלא לראשונה, והשלישית מגיעה לשנייה, אזי הראשונה והשנייה שייכות לבעל השדה ואילו השלישית לעניים, שהניצולת מחמת ניצול אינה מצלת¹⁰.
ויש חולקים, שגם השיבולת השלישית שייכת לבעל השדה¹¹.

ד. השיבולים שבקש – דין ספק

רמב"ם והשב"לם שבקש הרי הן של בעל השדה¹².

יש אומרים שמדובר שהשיבולים נתכסו בקש ואין לעניים אלא במקום הקציר¹³, ולכן אם נמצאת השיבולת חציה בקמה וחציה במקום הקציר היא שייכת לעניים מדין ספק לקט¹⁴.

ויש אומרים, שמדובר שכבר הניח בעל השדה כל מתנו"ע לעניים, והשאיר שיבולים בשדה מחמת הטורח¹⁵. וכיון שאין העני מקפיד עליהם הרי הן של בעל השדה¹⁶.

9. ספר השדה פאה פ"ה מ"ב.

10. ספר השדה פאה פ"ה מ"ב.

11. מעין גנים פאה פ"ה מ"א. המחלוקת האם הוא מדין הצלה או מדין קמה אחת, עיי"ש.

12. תוספתא פאה פ"ב הכ"ב כדעת חכמים; חסדי דוד שם.

יש שביארו שמדין 'עין יפה' יש לתת לעניים, ולא נכתב כאן אלא עיקר הדין ששייכות השיבולים לבעל השדה, ראה: מעשה רוקח מתנו"ע פ"ד ה"ד; דרך אמונה פ"ד ה"ד, ביאור הלכה ד"ה והשב"לם.

ויש אומרים, ששיבולים אלו שייכות לעניים מחמת 'עין יפה' של בעל השדה, ראה: ראב"ד עדויות פ"ב מ"ד. פאת השולחן פאה פ"ח ביש"ר ס"ק ח הביא את הדעות.

בטעם הדין ששייכות לבעל השדה, יש אומרים מחמת ששיבולים אלו טמונות תחת הקש ומחמת כן פטור בעל השדה לתת לעניים, ראה: מנחת בכורים תוספתא פאה פ"ב הכ"ב. ויש חולקים, שאין בדין לקט פטור טמון, ראה: מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד הלכות ג-ד אות ה. טעמים נוספים המשפיעים על הדין יובאו להלן אות ה.

13. חובת גידולי הארץ הלי מתנו"ע הלכה ס. וטעם הדבר, שלא זיכה הכתוב לעניים אלא בקציר – רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"ד. ראה: תורת הארץ מאסף, עמ' כה; חידושים וביאורים גריינמן, פאה סי' ה ס"ק ט עמ' יח.

14. תורת הארץ מאסף, עמ' כה; דרך אמונה פ"ד ה"ד סעיף כז.

15. חסדי דוד פ"ב הכ"ב; דרך אמונה פ"ד ה"ד סעיף כז; מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד הלכות ג-ד אות ה.

16. חסדי דוד פאה פ"ב הי"ט ד"ה ושאר.

הלכה ה

- א. אומד או שיעור קבוע
 ב. שיעור הלקט
 ג. אופן ההתפזרות
 ד. הנתינה לעניים
 ה. נתינת מעות במקום שיבולים
 ו. אופני אונס

רמב"ם

הרוח שפורה את העומרים ונתערב קציר של בעל השדה עם הלקט אומדין את השדה כמה לקט היא ראויה לעשות ונותן לעניים מפני שזה אונס¹, וכמה הוא שיעור זה ארבעה קבין תבואה² לכל בית כור³.

א. אומד או שיעור קבוע

רמב"ם אומדין את השדה כמה לקט היא ראויה לעשות... ארבעה קבין... בית כור

בדברי הרמב"ם שני שיעורים: אומד לפי השדה וארבעה קבין לבית כור⁴. יש אומרים ששני השיעורים הם שיעור אחד⁵, ויש אומרים שמחלוקת בין התנאים בשני השיעורים⁶.

1. ואין כל התערובת לקט לעניים מספק מפני שהוא אונס אלא אומדין את השדה כמה לקט ראוי ליפול.
 ראה: ירושלמי פאה פ"ה ה"א; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ה ה"ה; כס"מ שם; חזון יחזקאל פאה פ"ב ה"א; חובת גידולי הארץ הלי מתנו"ע הלכה סא.
2. שיעור בית כור הוא מקום זריעה של כור, שהוא שלשים סאה. וכיון שבית סאה הוא חמישים אמה על חמישים אמה כנלמד מחצר המשכן, בית כור הוא שבעים וחמש אלף אמות מרובעות. ראה: רש"י קידושין ס ע"ב ד"ה בית כור; רמב"ם הלי ערכין וחרמין פ"ד ה"ד; דרך אמונה פ"ד ה"ה סעיף לא.
 הנתינה של ארבעה קבים היא לפי היבול ולא שיעור הזריעה (בית כור).
 פאה פ"ה מ"א.
3. ירושלמי פאה פ"ה ה"א, הובאו דעות ת"ק ורשב"ג, האם נותן לעניים כאומד השדה או כדי נפילה. ונחלקו הפרשנים האם הם חולקים זה על זה, או שרשב"ג אינו חולק על ת"ק אלא בא לפרש את דבריו.
4. יש סוברים כן בדעת הרמב"ם: מאירי בבא מציעא קה ע"ב; רדב"ז שם שאף העיר יראה דטעות סופר יש בפירוש המשנה; כס"מ הלי מתנו"ע פ"ד ה"ה; לב מבין הלי מתנו"ע פ"ד ה"ה; חובת גידולי הארץ הלי מתנו"ע הלכה סא; ספר השדה פאה פ"ד ה"ה; ר"ש פאה פ"ה ה"א.
5. גר"א שנות אליהו, פאה פ"ה מ"א; הון עשיר שם.

יש שביארו, שמדובר על שיעור שדה שנלקט ממנה כור תבואה.⁷

ב. שיעור הלקט

יש אומרים, שאין הבדל בין אם מדובר על שדה לחה, ששיעור האומד קטן, לבין שדה יבשה ששיעור האומד גדול, אלא השיעור הוא קבוע ארבעה קבין תבואה לבית כור.⁸

יש אומרים, שאין הבדל בשיעור הניתן לעניים בין אופני הזריעה.⁹ ויש אומרים, שהשיעור הוא לפי מנהג המקום באופני הזריעה.¹⁰

יש אומרים, שהשיעורים נכונים לזמן התלמוד, אך בזמן הזה יש לשער לפי דרך הנפילה כיום.¹¹

ג. אופן ההתפזרות

רמב"ם שפזרה את העומרים

יש אומרים, שהתפזרו עומרים ע"ג הלקט.¹²

- יתכן שהרמב"ם פסק כתי"ק, שאומדים את השדה, וכן מבואר בדברי הרמב"ם, פ"ה מ"א, שכתב בפירוש שהלכה כתי"ק. ראה: דרכי דוד פאה פ"ה מ"א, הערות וביאורים אות יט; מסכת פאה עם פירוש הרמב"ם, פיקסלר, פ"ה ה"א עמ' רט-רי.
7. מאירי בבא מציעא קה ע"ב; רע"ב פאה פ"ה מ"א; תויו"ט שם; תפארת ישראל שם, יכין אות ה; מהר"ם שם; מסקנת הירושלמי עפ"י מראה הפנים פאה פ"ה ה"א; ערוך השולחן סי' ח סעי' י; מסכת פאה עם פירוש הרמב"ם, פיקסלר, פ"ה ה"א עמ' רט-רי; דרכי דוד פאה פ"ה מ"א, הערות וביאורים אות יט; בית יעקב פאה פ"ה ה"ה.
- [לדעתם: אע"פ שהרמב"ם בפירוש המשנה, פאה פ"ה ה"א, בבא מציעא פ"ט מ"ה כתב שיכדי נפילה היינו כשיעור הזריעה ולא כשיעור התבואה, כמסקנת הבבלי בבא מציעא קה ע"ב וכפי שביאר הערוך ערך פל ושדה יהושע פאה פ"ה ה"א בדעת הירושלמי, מ"מ בהלכותיו פסק שמדובר על שיעור התבואה. ראה עוד: פליקס, החקלאות בארץ ישראל בימי המקרא המשנה והתלמוד, עמ' 143; ספראי, משנת ארץ ישראל, פאה פ"ה מ"א עמ' 179.]
8. גר"א שנות אליהו, פאה פ"ה מ"א בביאור דעת רשב"ג. בביאור דעתו, ראה: שערי אמונה פאה פ"ה מ"א, עמ' רפג-רפד.
9. מאירי בבא מציעא קה ע"ב; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד ה"ה, בפירוש הראשון; חכמת שלמה בבא מציעא קה ע"ב; פאת השולחן פ"ח סעי' יא; חובת גידולי הארץ הלי מתנו"ע הלכה סא; דרך אמונה מתנו"ע פ"ד ה"ה, ביאור ההלכה ד"ה ארבעה; שערי אמונה, פאה פ"ה מ"א עמ' רפה.
10. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד ה"ה, בפירוש השני.
11. חזו"א מעשרות סי' ז ס"ק ז.
12. רע"ב פאה פ"ה מ"א.

ויש אומרים, שהותרו האגודות והתפזרו השיבולים ע"ג הלקט¹³.

ד. הנתנה לעניים

יש אומרים, שמה שנותן לעניים – פטור ממעשרות¹⁴. ויש אומרים, שחייב להפריש מעשרות מן הניתן לעניים¹⁵.

יש אומרים שאינו חייב לתת לעניים דוקא מהשיבולים המונחות על הקרקע¹⁶.

13. קול הרמ"ז פאה פ"ה מ"א הובאו דבריו בתוספות אנשי שם שם משנה לחם שם; תפארת ישראל שם יכין אות ג; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ה אות צט; נשמת חיים פאה פ"ה מ"א, פירוש לחיים; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"א; דרך אמונה פ"ד ה"ה ס"ק כח; שערי אמונה, פאה פ"ה ה"א עמ' רפג ד"ה הרוח; שם עמ' רפז ד"ה הרוח, בשיטת מהר"י בן מלכי צדק.

14. תויו"ט פאה פ"ה מ"א; משנה ראשונה שם; מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ד ה"י, הכ"ו; שערי ירושלמי פאה פ"ה ה"א; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ה אות צט; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"א, א ע"ב; אמונת יוסף פאה פ"ה ה"א, סט ע"ב; אור משה סי' כא; משנת שלמה פאה פ"ד מ"א; לחם שמים שם.

דין השיבולים הללו הם כדין 'ספק לקט' הפטור מחיוב מעשרות, ע"י מעדני ארץ פאה פ"ה ה"ו הביא שמדברי הרמב"ם פאה פ"ה ה"ו.

אולם, יש סוברים שספק לקט' חייב במעשר, ראה: תורת זרעים פאה פ"א מ"א. מקדש דוד זרעים, סו"ס סב ד"ה אמרנו, שתלה את שאלת חיוב מעשרות בספק לקט במקור הלימוד. בעניין זה ראה עוד: רא"ש פאה פ"ה מ"א; תוספות רע"א, שם; משנת רב שם, הגהות וחידושים בסוף המשניות; תפארת ישראל שם, יכין אות ב, בועז אות א; מלאכת שלמה שם; חזון יחזקאל פאה פ"ב ה"א.

בהלכתא גבירתא פאה, כללא דפרק ה כתב טעם הפטור מדין הפקר ב"ד, וכן משמע בירושלמי פאה פ"ה ה"א; דרך אמונה פ"ד ה"ו, ביאור ההלכה ד"ה וספק.

טעם נוסף לסיבת הפטור ממעשרות הובא בתפארת ישראל בועז, אות ב, בשם בנו, מכיון שאינו יודע את שיעור הלקט אלא תלוי באומד שלו, הרי שאינו דין לקט שחיובו בשעת קצירה ולכן אין צריך לעשר.

ראה: ר"ש פאה פ"ה מ"א; שפתי רא"ם סוף פרק יד; פירוש המשנה להרמב"ם פאה פ"ה ה"א, פיקסלר עמ' רז שפוטרים ממעשרות ואינם מציינים טעמים אלו.

ראה עוד: קול הרמ"ז פאה פ"ה מ"א; שושנים לדוד שם; נשמת חיים פאה פ"ה מ"א, פירוש לחיים; תוספות אנשי שם פאה פ"ה מ"א; משנת חכמים פאה פ"ה מ"א; קול סופר ילקוט מפרשים, פאה עמ' קעט.

במהות הפקר ב"ד, ע"י דרך אמונה פ"ה ה"ו, צה"ל ס"ק סב; מעדני ארץ פאה, מתנו"ע פ"ד ה"ו; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"א; חובת גידולי הארץ מתנו"ע הלכה סב.

15. תפארת ישראל פאה פ"ה מ"א, יכין, אות ד; בועז, אות ב; שם פ"ה מ"ב יכין אות ח; חזו"א מעשרות סי' ז ס"ק ז; חידושים וביאורים, גריינמן, פאה סי' ה ס"ק ח ד"ה ונראה; דרך אמונה פ"ד ה"ה סעיף לא. ראה עוד תוספות חדשים פאה פ"ה מ"א; רש"ש שם; משנת חכמים שם. קול סופר ילקוט מפרשים, פאה עמ' קעט.

16. מהר"א פולדא פאה פ"ה ה"א; שדה יהושע פאה פ"ה ה"א; שערי אמונה פאה פ"ה מ"א ד"ה

ויש אומרים, שנותן לעניים דוקא מהשיבולים המונחות על הקרקע ולא מאלו שאינם מונחות עליה¹⁷. ויש המסתפקים בכך¹⁸.

יש שבארו שעל בעל השדה לתת לעניים ביד ולא להשאיר השיבולים בשדה ככל דין לקט¹⁹.

ה. נתינת מעות במקום שיבולים

יש אומרים, שלא ניתן לתת לעניים כסף במקום שיבולים²⁰.

ויש אומרים, שניתן לתת לעניים כסף במקום שיבולים²¹.

ו. אופני אונס

יש אומרים, שאם השאיר שיבולים שאינן אגודות ופזרה אותן הרוח, הרי זו פשיעה והכל שייך לעניים²². אך אם אגד את השיבולים באופן חלש ופיזרה אותן הרוח, אין זו פשיעה²³.

יש אומרים, שהוא הדין לשאר מיני אונס, כשנפלה דליקה בשדה או שטף נהר שדהו, והניח שיבולים ע"ג שיבולי הלקט²⁴, או שבהמות או גזלנים פיזרו התבואה ע"ג הלקט²⁵.

יש מסתפקים, האם כשערבב בידיים שיבולים השייכות לו עם שיבולי לקט, הכל לעניים²⁶.

הרי; והשווה לדבריו שם ד"ה ב"מ.

17. רא"ש פאה פ"ה מ"א; רש"י פאה פ"ה ה"א; משנה ראשונה פאה פ"ה מ"א; דרכי דוד שם; תולדות יצחק פאה פ"ה ה"א.

18. שערי אמונה פאה פ"ה מ"א.

19. שערי אמונה פאה פ"ה מ"א, עמ' רפד.

20. הגר"ח שמואלביץ זרעא קיימא, קונטרס מרן הגר"ח פאה פ"ה מ"ב אות ח עמ' רי-ריא; דרך אמונה פ"ד ה"ה, ביאור ההלכה ד"ה ונותן לעניים.

21. תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ב, בועז אות ג, והתנה זאת בהסכמת העני.

22. דרכי דוד פאה פ"ה מ"א, אות ט עמ' תרכח; ברכת כהן ירושלמי פאה פ"ה ה"א.

23. שערי אמונה פאה פ"ה מ"א.

24. ספר השדה פאה פ"ה מ"א.

25. נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"א, ג ע"א.

26. שערי אמונה פאה פ"ה מ"א.

הלכה ו

- א. כשידוע שנפל שם לקט או אף שאין ידוע
- ב. הגדשת כריכות ע"ג הלקט
- ג. ספק מתנות עניים

רמב"ם

לקט שנפל לארץ ולא לקטוהו עניים ובא בעל השדה והגדיש את הקציר שלו על הארץ כיצד הוא עושה, מפנה הגדיש שלו כולו למקום אחר וכל השבלים הנוגעות בארץ כולן לעניים¹, מפני שאין אנו יודעים אי זו היא מהם שהיתה לקט וספק מתנות עניים לעניים² שנאמר תעזוב הנח לפניהם משלך³.

א. כשידוע שנפל שם לקט או אף שאין ידוע

רמב"ם לקט שנפל לארץ ולא לקטוהו עניים

יש אומרים, שדוקא שידוע שהיה שם לקט שלא נלקט, אבל אם לא ידוע אין קונסים את המגדיש⁴. ויש חולקים⁵.

-
1. פאה פ"ה מ"א; ירושלמי פאה פ"ה ה"א.
 2. פאה פ"ד מ"א; שם פ"ז מ"ד, ביחס לדין עוללות; בבלי חולין קלד ע"א; ירושלמי פאה פ"ד ה"ז; ספרי דברים, פסקה רפג ד"ה לא תשוב; רמב"ם מתנו"ע פ"ד ה"ט. יש אומרים שתוקף הדין הוא מהתורה – דרכי נעם יו"ד סי' ב. ראה עוד בגדר זה: שערי אמונה פאה פ"ד מ"א. ויש אומרים, שתוקפו מדברי חכמים – אור הישר הילמן, פרשת קדושים ד"ה לכן.
 - יש אומרים, שדין זה הוא דין ודאי ובעה"ב מחוייב לתת לעניים – תורת זרעים פאה פ"ד מ"א בביאור דעת תויו"ט פאה פ"ה מ"א הסובר שספק לקט פטור ממעשרות, שטעמו מדין ודאי; ברוך טעם עמ' 194 צז ע"ב, תשובה מהרב מללוב, הובא גם באמרי דעת פאה פ"ד מ"א; משנת שלמה פאה פ"ד מ"א; לחם שמים פאה פ"ד מ"א; צפנת פענח מתנו"ע פ"ד ה"ו. ויש אומרים, שהוא דין מספק.
 3. ראב"ד תו"כ, קדושים פרשת א סו"פ ג.
 - ועיין: רא"ש פאה פ"ד מ"א; תויו"ט פאה פ"ד מ"א; שדה יהושע פאה סוף פ"ד; תוספות אנשי שם פאה פ"ד מ"א; דרך אמונה פ"ד ה"ו, ביאור ההלכה ד"ה שנא'.
 4. רש"י ירושלמי פאה פ"ה ה"א; משנה ראשונה פאה פ"ה מ"א; מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד ה"ו.
 5. כ"מ ברמב"ם לקמן ה"ז שכתב 'ואפילו היה שוגג'; דרך אמונה פ"ד ה"ו, ביאור ההלכה ד"ה לקט; ראה: חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ה אות צז.

ב. הגדשת כריכות ע"ג הלקט

יש אומרים, שאם הגדיש כריכות ע"ג הלקט, אין קונסים⁶.
יש אומרים שאפילו הגדיש כריכות ע"ג הלקט, שניכרות הן וניתן להגביהן,
קונסים⁷.

ג. ספק מתנות עניים

יש אומרים, שכאשר יש ספק בעיקר החיוב לא נאמר ספק לקט לעניים⁸.
יש אומרים שגם אם רוב מסייע לבעה"ב עדיין חייב לתת לעניים⁹. לדעה זו יש
המסבירים שמדובר דוקא ברובא דאיתא קמן¹⁰. ויש חולקים¹¹.
יש אומרים, שדין ספק מתנו"ע לעניים שייך גם כאשר בעה"ב מוחזק או מרא-
קמא¹².
ויש מחלקים – כשבעה"ב מוחזק, לעניים. וכשבעה"ב מרא קמא, שייך לו¹³.

-
6. נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"א; אור פני מלך מתנו"ע פ"ד ה"ז; מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד ה"ו.
7. ירושלמי פאה פ"ה ה"א לפי הגירסא שלפנינו; רא"ש פאה פ"ה מ"א; שנות אליהו פאה פ"ה מ"א.
בענין השמטת הרמב"ם מקרה זה, ראה: גר"א שם, שהמקרה בו הגדיש כריכות כלול במקרה שהגדיש חיטין ע"ג שעורים שניכר הדבר; דרך אמונה פ"ד ה"ז, צה"ל ס"ק סז.
8. שו"ת שאילת דוד יו"ד סי' ז; אמרי ברוך מובא בטורי אבן בסוף הספר, ראש השנה יד ע"א; חזו"א שביעית סי' ז ס"ק כח; מעשרות סי' ז ס"ק י. ראה: הרב משה צבי נריה מעשר עני וספק מתנות עניים, אמונת עתיד 33 שבט-אדר א' תשי"ס, עמ' 13-16.
9. רבינו ברוך הובא במרדכי, חולין פרק י אות תשלז; משנה למלך, מתנו"ע פ"ד ה"ט; נתיבות המשפט דיני תפיסה בעדים, ביאורים ס"ק ב; תוספות אנשי שם פאה פ"ד מ"א; שו"ת חת"ס ח"ב יו"ד סי' רמ; שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"א סי' קנ סוף ענף ה; חידושים וביאורים, פינשטיין, פאה פ"ד אות צה; דרך אמונה פ"ד ה"ו סעיף לו.
10. הגר"ש שקאפ שערי יושר, שער ה פי"ט ד"ה ועפ"ד נוכל; חידושי הגרש"ש נדרים סי' ח. טעמו הוא, שרובא דאיתא קמן אינו מהווה בירור הספק, כדבריו שערי יושר, שער ג פרק א, ומ"מ אמרה התורה במתנו"ע לתת לעניים; עטרת ראש פאה פ"ד מ"א.
11. משנה למלך מתנו"ע פ"ד ה"ט.
12. נתיבות המשפט דיני תפיסה בעדים, ביאורים ס"ק ב; שו"ת חת"ס יו"ד סי' רמ.
13. שו"ת מוהרש"ח סי' לא הובא בשו"ת מהרי"ט חו"מ סי' קכד ובקונטרס הספיקות כלל א אות ט. בביאור דעתו, ראה: שו"ת כתב סופר יו"ד סי' קמה. אולם, חילוק זה תלוי בשאלה האם חזקת מרא קמא היא מדין מוחזק או מדין חזקה קמייתא, ראה: חידושי הגר"ש שקאפ נדרים סי' ח.

יש אומרים, שסיבת החיוב מחמת שיש חזקת חיוב על השדה¹⁴ למתנות עניים¹⁵.

יש אומרים, שבמקום שיש חזקת פטור אין נותנים לעניים¹⁶.

14. משנה ראשונה פאה פ"ד מי"א; תפארת ישראל פאה פ"ז מ"ד, יכין אות לא.
15. ר"ן נדרים ז ע"א ד"ה ולענין הלכה; גר"א ביאור לשו"ע יו"ד סי' רנט ס"ק טו; שו"ת מהר"י"ט ח"א סי' לט; דרך אמונה פ"ד ה"ו סעיף לז.
16. טורי אבן אבני מילואים, ראש השנה יד ע"א; ברכי יוסף יו"ד סי' רנח ס"ק ג; פאת השולחן פ"ח סוף סעי' טו; קונטרס הספיקות כלל א אות ט. כע"ז ראה: שערי יושר שער ה פרק יט; כן משמע בדברי ירושלמי פאה פ"ד ה"ז; שערי אמונה פאה פ"ד מי"א.

הלכה ז

- א. מצבים שלא קונסים
 ב. הגדיש ומת
 ג. הגדשת מינים שונים ע"ג הלקט

רמב"ם

ולמה אין אומדין אותה וליתן לעניים מה שראויה לעשות לקט, מפני שעבר והגדיש על הלקט קנסוהו, ואפילו היה שוגג² ואפילו היה הלקט שעורים והגדיש עליו חמין, ואפילו קרא לעניים ולא באו, אפילו הגדישוהו אחרים שלא מדעתו³ כל הנוגעות בארץ הרי הן לעניים⁴.

1. כאן מנמק הרמב"ם את הדין משום קנס, ואילו בהלכה קודמת נימק זאת משום ספק מתנות עניים. יש שביארו את היחס בין ספק מתנו"ע לבין הקנס, מחמת שיש ספק על כל שיבולת האם היא בחיוב לקט, ומחמת כך לא היה לעניים אלא שיעור לקט בלבד עפ"י אומד, מ"מ קנסו חכמים את בעל השדה וחייבוהו לתת כל הנוגע בארץ לעניים, משום ספק מתנו"ע, וממילא הכל יהיה פטור ממעשר. ראה: תורת הארץ ח"א פ"ה סימן סד; דרך אמונה פ"ד ה"ו סעיף לו; שם ביאור ההלכה ד"ה וספק.
2. ויש שביארו, שגם במקום שלא שייך לקנס, כגון בהגדיש חיטים ע"ג שעורים או הגדיש אחר בשלו, מ"מ חייב לתת לעניים כל הנוגע בארץ מחמת ספק מתנו"ע וקנסו גם בכה"ג, ראה: רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"ו.
3. את הטעם שקנסו גם בשוגג, הסביר תוספות אנשי שם פאה פ"ה מ"א, משום משרבו המזיזים ואמרו ששוגגים הם קנסו גם באופן של שוגג; ספר השדה פ"ה מ"א.
4. יש המסבירים שקנסו שוגג אטו מזיד, ראה: מהר"א פולדא פאה פ"ה ה"א; שו"ת שואל ומשיב תניינא, ח"ג סי' קכא ד"ה ובוזה הן.
- יש המסבירים שלא חילקו רבנן בין שוגג למזיד, ראה: חזון יחזקאל פאה פ"ב ה"א ד"ה קונסין; דרך אמונה, מתנו"ע פ"ד ה"ז סעיף לט; שערי אמונה, פאה פ"ה מ"א.
- יש המסבירים שהקנס נועד כדי שיהיה נזהר בחלק העניים לתת להם כפי שחייבה התורה, ולכן קונסים אותו גם בשוגג, ראה: מראה הפנים פאה פ"ה ה"א ד"ה גדיש; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"א; בית יעקב מתנו"ע פ"ד ה"ו.
- בעניין זה, ראה עוד: פירוש המשנה להרמב"ם ספראי, פאה פ"ה מ"א; ערוך השולחן הל' פאה סי' ח ס"ב; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ד אות עט.
3. בביאור הטעם, ראה: צפנת פענח מתנו"ע פ"ד סוף הלכה ז; מעדני ארץ פאה, מתנו"ע פ"ד ה"ו, עמ' פט.
4. ירושלמי פאה פ"ה ה"א. כ"כ: פאה פ"ה מ"א – רמב"ם פירוש המשנה; ריבמ"ץ; ר"ש; רא"ש; רע"ב; מלאכת שלמה; שנות אליהו; תפארת ישראל, יכין אות ב; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד ה"ו.

א. מצבים שלא קונסים

רמב"ם ואפילו קרא לעניים ולא באו

יש חולקים, שאם קרא לעניים ללקוט ולא באו – לא קונסים אותו.⁵
יש אומרים, שאם חיכה עד זמן שיגיעו הנמושות ללקוט ולא באו, לא קונסים אותו.⁶

ב. הגדיש ומת

יש המסתפקים במקרה בו הגדיש ע"ג הלקט ומת, האם קונסים את בנו אחריו.⁷

ג. הגדשת מינים שונים ע"ג הלקט

יש המסתפקים אם קונסים במקרה בו הגדיש מינים שונים לגמרי ע"ג הלקט, כגון אבטיחים וקישואים.⁸

5. הערות רבי מרדכי רומאנו לרא"ש, פאה פ"ה מ"א, משניות מהדורת נהרדעא הערה 1.
6. שושנים לדוד פאה פ"ה מ"א.
7. קול סופר פאה פ"ה מ"א; ספר השדה פאה פ"ה מ"א.
8. מעדני ארץ פאה, מתנו"ע פ"ד ה"ו.

הלכה ח

א. ריבוץ לגבי שאר מתנות עניים	ד. ריבוץ – כשהפסד בעל הבית מרובה
ב. תשלום בעל השדה לעניים	ה. לא ריבוץ – שומת ההפסד לבעל השדה
ג. עבר וריבוץ כשהפסד העניים מרובה	ו. הנחה על הגדר

רמב"ם

הצריך לרביץ את שדהו קודם שילקטו העניים לקט שבה – אם היזקו מרובה על הפסד הלקט מותר לרביץ, ואם הפסד הלקט מרובה על הפסדו אסור לרביץ, ואם קבץ את כל הלקט והניחו על הגדר עד שיבא העני ויטלנו הרי זה מדת חסידות.²

א. ריבוץ לגבי שאר מתנות עניים

יש אומרים, שהוא הדין גם לגבי שכחה ופאה.³

ב. תשלום בעל השדה לעניים

יש אומרים, שאם היזקו מרובה על הפסד הלקט ושאר מתנות עניים, אין בעל השדה צריך לשלם לעניים את נזקם.⁴

יש אומרים, שעל בעל השדה לשלם לעניים את נזקם.⁵

-
1. ריבוץ הוא זילוף מים על גבי האדמה – רמב"ם הל' שבת פכ"א ה"ג. ובאמצעים שהיו בימיהם המשמעות היא הצפת כל השדה. אודות מטרותיה של פעולת הריבוץ, ראה: ירושלמי פאה פ"ז ה"ד; רש"י כתב יד, מועד קטן ו ע"ב ד"ה תרביצא; מאירי מועד קטן ד ע"ב; רש"י ירושלמי פאה פ"ה ה"ג; הלכתא גבירתא פאה, כללא דפרק ה מ"ג; חידושים וביאורים גריינמן, פאה סי' ה ס"ק יב ד"ה לשון; החקלאות בארץ ישראל בימי המקרא המשנה והתלמוד פליקס, עמ' 289-291.
 2. ירושלמי פאה פ"ה ה"ג; תוספתא פאה פ"ב ה"כ; משנה פאה פ"ה מ"ג עפ"י: ריבמ"ץ; ר"ש; רא"ש; רע"ב בפירושו השני; תפארת ישראל יכין אות י. מאירי מועד קטן ד ע"ב, בשם יש מפרשים.
 3. מאירי מועד קטן ד ע"ב; רש"י ירושלמי פאה פ"ה ה"ג, הזכיר פאה ולא שכחה; דרך אמונה פ"ד ה"ח סעיף מו; שערי אמונה פאה פ"ה מ"ג עמ' רצו; גינת ראובן פאה סי' צג.
 4. רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"ח; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ה אות קה; ראה: דרך אמונה פ"ד ה"ח סעיף מח.
 5. פאה פ"ה מ"ג – ריבמ"ץ; ר"ש; רא"ש; הון עשיר פאה פ"ה מ"ג; מאירי מועד קטן ד ע"ב; מלאכת שלמה שם בשם רש"י ירושלמי פאה פ"ה ה"ג; ערוך השולחן העתיד סי' ח סעי' יג בשם יש אומרים; מעשה רוקח מתנו"ע פ"ד ה"ח; חסדי דוד תוספתא פאה פ"ב הכ"א;

יש אומרים, שמעיקר הדין אין צריך לשלם את ההפסד לעניים⁶, אלא רק ממידת חסידות⁷.

ג. עבר וריבץ כשהפסד העניים מרובה

יש אומרים, ששיעור התשלום של בעל השדה לעניים הוא ד' קבין לכל בית כור⁸. ויש אומרים, ששיעור זה הוא אם התקלקל הלקט לגמרי, אך אם התקלקל במקצת משלם שיעור ההפסד בלבד⁹.

יש אומרים, שלכתחילה מותר לבעל השדה לרבץ שדהו ולשלם לעניים את הפסדם¹⁰.

ד. ריבץ – כשהפסד בעל הבית מרובה

יש מסתפקים, האם מותר לבעל השדה לזכות בלקט¹¹.

ה. לא ריבץ – שומת ההפסד לבעל השדה

יש אומרים שאם בעל השדה לא ריבץ, שמים לבעל השדה את ההפסד וינכה מהלקט¹².

ו. הנחה על הגדר

יש אומרים, שרשאי להניח על הגדר רק כשהיזק בעל השדה מרובה על היזק העניים, אך כשהיזק העניים מרובה אסור לעשות כן מחמת הפסד העניים¹³.

מהר"א פולדא פאה פ"ה ה"ג; ספר הניר שם; פאת השולחן פ"ח סעי' י בשם יש אומרים, בישיר ס"ק יד.

יש שתמהו על הרמב"ם שלא הזכיר בדבריו את עניין התשלום לעניים, ראה: מראה הפנים ירושלמי פאה פ"ה ה"ג; יין הרקח פאה פ"ה מ"ג; דרך אמונה פ"ד ה"ח ביאור ההלכה ד"ה ואפילו.

6. ספר השדה פאה פ"ה מ"ג, משום ממון שאין לו תובעים והמזיק מתנות עניים פטור.

7. ספר השדה פאה פ"ה מ"ג.

8. רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"ח; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"ג.

9. דרך אמונה פ"ד ה"ח, צה"ל ס"ק פד.

10. חסדי דוד פאה פ"ב הכ"א; ביאור הגר"ח קנייבסקי לתלמוד ירושלמי פאה פ"ה ה"ג.

11. מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד ה"ח.

12. תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ג, יכין אות י; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"ג; ספר השדה שם. ראה: גינת ראובן פאה סי' צד הערה ג, שלפ"ז התשלומים לבעל השדה הם מעיקר הדין.

13. ספר השדה פאה פ"ה מ"ג.

הלכה ט

- א. זרעים בחורי הנמלים בקמה כשהתחיל לקצור
 ב. זרעים שחורים בחורי הנמלים
 ד. שייכות זרעים ירוקים

רמב"ם

זרעים הנמצאים בחורי הנמלים, אם היו החורים בתוך הקמה הרי הוא של בעל השדה, שאין לעניים מתנה בתוך הקמה. ואם היו במקום שנקצר, הרי זה של עניים שמא מן הלקט גררוהו, ואע"פ שנמצא שחור אין אומרים הרי זה משנה שעברה שספק הלקט לקט³.

א. זרעים בחורי הנמלים בקמה כשהתחיל לקצור

יש אומרים, שזרעים הנמצאים בחורי הנמלים אפילו אם כבר התחיל לקצור, שייכים הזרעים המצויים בקמה לבעל השדה⁴. ויש אומרים, שמדובר כל עוד לא התחיל לקצור, אבל כשהתחיל לקצור שייכים הזרעים שבקמה לעניים⁵.

-
1. אודות חורי הנמלים ואגירת התבואה בהם, ראה: מדרש דברים רבה פרשת שופטים אות ב, מהדורת ליברמן עמ' 96; תענית ה ע"א: 'נתגלה להם מה שבכתלים ומה שבחורי נמלים'; רבנו חננאל שם.
 2. רש"י חולין קלד ע"א ד"ה הרי: 'דאין לקט אלא הנושר בשעת קצירה'. השווה רמב"ם מתנויע פ"ד ה"א. ראה עוד: תורת הארץ מאסף, טבת תרצ"ה, עמ' כה ד"ה והא.
 3. פאה פ"ד מ"א; ירושלמי פאה פ"ד ה"ז. הרמב"ם כאן; פיהמ"ש פאה פ"ד מ"א פסק כרבי מאיר ולא כחכמים.
 - ביחס לספק לקט ע"י לעיל הלכה ו אות ג.
 4. רש"י חולין קלד ע"א ד"ה שבתוך הקמה; רש"י פאה פ"ד מ"א; משנה ראשונה פאה פ"ד מ"א בדעת הרמב"ם; רש"י פאה פ"ד מ"א; ערוך השולחן סי' ח סעי' טו בדעת הרמב"ם; תפארת ישראל פאה פ"ד מ"א, יכין אות מז בשם רש"י הני"ל; גר"א שנות אליהו, פאה פ"ד מ"א; חמדת ירושלים פאה פ"ד ה"ז; משנת יעקב מתנויע פ"ד ה"ט; חידושים וביאורים, גריינמן, פאה סי' ה ס"ק ו.
 5. ראה: דרך אמונה פ"ד ה"ט, ביאור ההלכה ד"ה זרעים, המבאר את ההכרח לפרש כך.
 ריבמ"ץ פאה פ"ד מ"א; ר"ש פאה פ"ד מ"א; רא"ש פאה פ"ד מ"א; אור זרוע ח"א הל' צדקה סי' יח; רע"ב פאה פ"ד מ"א; שדה יהושע פאה פ"ד ה"ז; מהר"א פולדא פאה פ"ד ה"ז; פני משה, מהר"ם חביב, פאה פ"ד ה"ז; משנה ראשונה פאה פ"ד מ"א; תפארת ישראל פאה פ"ד מ"א, יכין אות מז בדעת הר"ש; ערוך השולחן סי' ח סעי' יד בדעת הר"ש.
 ראה: דרך אמונה פ"ד ה"ט, ביאור ההלכה ד"ה זרעים, המבאר את ההכרח לפרשנות זו.

ב. זרעים שחורים בחורי הנמלים

יש אומרים שהכוונה לזרעים שלא התבשלו כל צרכם ונאספו ע"י הנמלים לפני הקצירה, ומ"מ שייכים לעניים⁶.

ויש אומרים שהמדובר זרעים משנה שעברה⁷.

ג. חורי הנמלים בתוך פאה

יש מי שאומר, שאם הפריש פאה, הזרעים בחורי הנמלים שבתוכה שייכים לעניים⁸.

6. הערוך ערך חר א'; ר"ש פאה פ"ד מ"א; פני משה, חביב, פאה פ"ד ה"ז; תפארת ישראל פאה פ"ד מ"א, יכין אות נ.

בביאור מחלוקת הר"ש והרמב"ם, ראה: דרך אמונה פ"ד ה"ט, ביאור ההלכה ד"ה זרעים.

7. רע"ב פאה פ"ד מ"א; קול הרמ"ז פאה פ"ד מ"א; בית דוד פאה פ"ד מ"א; פני משה פאה פ"ד ה"ז; מהר"א פולדא פאה פ"ד ה"ז; פסקי הר"מ פרובינצאלו פאה פ"ד אות יד; פאת השולחן פ"ח סעי' יא.

8. דרך אמונה פ"ד ה"ט, צה"ל ס"ק צד.

הלכה י

א. הפרשת תרומה	ה. תשלום דמי השיבולת ולא
ב. ההתנאה	נתינתה
ג. נתינת השיבולת לעני	ו. נתינה ללא הפרשה עליה
ד. תיקון השיבולים	ז. תיקון הגדיש

רמב"ם

שבולת של לקט¹ שנתערבה בגדיש הרי זה מפריש שתי שבולות ואומר על אחת מהן אם הלקט היא זו הרי היא לעניים ואם אינה לקט הרי המעשרות שחייבת בהן שבולת זו קבועים בשבולת שנייה, וחוזר ומתנה כן על שבולת שנייה ונותן אחת מהן לעני והאחרת תהיה מעשר².

א. הפרשת תרומה

רמב"ם ואם אינה לקט הרי המעשרות שחייבת בהן שבולת זו³...

יש אומרים, שעל בעל השדה להפריש על השבולת גם תרומה גדולה ותרומת מעשר⁴.

-
1. ראה: שערי אמונה פאה פ"ה מ"ב עמ"ב רצ אות ד, שמדובר דוקא על לקט ולא על שכחה ופאה, מחמת שאין דרכם להתערב בגדיש.
 2. פאה פ"ה מ"ב; ירושלמי פאה פ"ה ה"ב.
 3. אע"פ שאין מפרישים תרומה מדבר שלא נגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו ראה: משנה תרומות פ"א מ"י, מ"מ בדיעבד מועילה הפרשה כזו. כאן מחמת שהעני רעב ואינו יכול להמתין עד גמר מלאכה, הותר הדבר לטובתו. כך כתבו: רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"י; תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ב, יכין אות ח; מקדש דוד סי' נה אות ב; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"ב ו ע"א; חידושים וביאורים גריינמן, פאה סי' ה ס"ק י. דעה זו מבוססת על הדין שחל שם מעשר אף לפני מירוח ולכן הותר הדבר במציאות הנ"ל, ראה: ר"ש פאה פ"ה מ"ב; רא"ש שם; רע"ב שם; פני משה, חביב, פאה פ"ה ה"ב. וראה שו"ת מהרלב"ח סי' קיד שבאר בדעת הר"ש שמדובר לאחר מירוח.
 - ראה: הגר"ח שמואלביץ זרעא קיימא, קונטרס מרן הגר"ח פאה פ"ה מ"ב אות ט, שציין מקורות נוספים לכך שחל שם מעשר קודם מירוח. אולם, ראה: רש"ש הגהות וחידושי הרש"ש, פאה פ"ה מ"ב שתמה על עניין זה.
 - יש המסבירים שהדבר תלוי במחלוקת האם איסור הפרשה קודם גמר מלאכה הוא מהתורה או מדרבנן, ראה: לחם עני פאה פ"ה מ"ב אות ב. טעם שונה להיתר ההפרשה לפני גמר מלאכה, ראה: רש"ס פאה פ"ה ה"ב.
 4. ר"ש פאה פ"ה מ"ב; רא"ש שם; תויו"ט שם; תפארת ישראל שם, יכין אות ח; תוספות חדשים שם; לחם שמים שם; אמרי דעת שם; נחמות ארץ ישראל שם; משנת שלמה שם;

ויש אומרים שאין צריך להפריש תרומה גדולה ותרומת מעשר⁵.

ב. ההתנאה

רמב"ם והוזר ומתנה כן על שבולת שנייה⁶

יש אומרים, שמתנה על שיבולת שלישית, כי יש לחשוש שמא הקודמת שנקבעה למעשר היא שיבולת הלקט⁷.

ויש אומרים, שמדובר רק על ב' שיבולים⁸.

ויש אומרים, שנותן רק שיבולת אחת לעני וקובע את המעשרות שבה בגדיש⁹.

רש"ס פאה פ"ה ה"ב; פני משה מהר"ם חביב, שם; שו"ת מהרלב"ח סי' קיד ד"ה ולפי שדבר; חובת גידולי הארץ הלי' מתנו"ע הלכה סה, גידולי ציון; ערוך השולחן סי' ח סעי' טז; מקדש דוד זרעים, סי' סב אות ג ד"ה אמרינן; דרך אמונה פ"ד היי' סעיף סב. יתכן, והכוונה גם לתרומה משום שבכלל מעשר תרומה, ראה: תוספות ראש השנה ד ע"א ד"ה ומעשרות; תוספות הרא"ש שם, ד"ה ומעשרות; שערי אמונה שם עמ' רצ ד"ה מעשר א'; פירוש המשנה להרמב"ם, פיקסלר, פאה פ"ה מ"ב עמ' רטז דייק כן ברמב"ם בפיחמ"ש שכתב: 'והשנייה לכהן', שמדובר גם על תרומה. ומה שכתב בהלכות: 'מעשר' הכוונה גם תרומה.

5. שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' קצד.

6. על הצורך להתנות שוב על שיבולת שנייה, מה שלא נזכר בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה, ראה: חזון נחום פאה פ"ה מ"ב שהכוונה כאן היא משום מידת חסידות, כי מעיקר הדין מספיק שיבולת אחת כדברי המשנה.

7. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד היי'; ר"ש פאה פ"ה מ"ב; רע"ב פאה פ"ה מ"ב; גר"א שנות אליהו פאה פ"ה מ"ב; תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ב, יכין אות ח; פסקי הרב משה פרובינצאלו פאה פ"ה מ"ב; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"ב; שדה יהושע פאה פ"ה ה"ב; פני משה מהר"ם חביב, שם בדעת הרמב"ם; פאת השולחן פ"ח סעי' יב בית ישראל ס"ק יז; ערוך השולחן סי' ח סעי' טז; הגר"ח קנייבסקי תלמוד ירושלמי עם ביאורים, פאה פ"ה ה"ב; דרך אמונה, מתנו"ע פ"ד היי' סעיף סג.

8. כס"מ מתנו"ע פ"ד היי'; תוספות אנשי שם פאה פ"ה מ"ב; משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ב; פסקי הרב משה פרובינצאלו פאה פ"ה מ"ב. וכן משמע בריבמ"ץ פאה פ"ה מ"ב; רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"ה מ"ב; ראה שערי אמונה פאה פ"ה מ"ב עמ' רצג ד"ה ר"מ, ד"ה בריי בדעתם; עץ החיים פאה פ"ה מ"ב בדעת הרמב"ם בפיחמ"ש. כן סובר הגר"א שנות אליהו, פירוש הארוך, פאה פ"ה מ"ב; מראה הפנים פאה פ"ה ה"ב; פאת השולחן פ"ח סעי' יב, בית ישראל ס"ק טז; חזון נחום פאה פ"ה מ"ב בדעת הרמב"ם שלא הזכיר אלא שתיים.

ראה עוד: ר"י קפאח רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"ה מ"ב, מהדורת הרב קפאח הערה 6 וכע"ז כתב רדב"ז מתנו"ע פ"ד היי'. וראה דרך אמונה פ"ד היי', ביאור ההלכה ד"ה היי'; חובת גידולי הארץ הלי' מתנו"ע הלכה סה, גידולי ציון.

9. הגר"א שנות אליהו, הפירוש הארוך, פאה פ"ה מ"ב. ראה שם בהערת הגר"ח וולאזין; פאת השולחן פ"ח סעי' יב. בביאור שיטת הגר"א ביחס לדברי הירושלמי ולדבריו בפירוש הקצר, ראה: פאת השולחן פ"ח סעי' יח, שחלוק על דעת רבי יונה בירושלמי. והדבר תמוה, הרי

ג. נתינת השיבולת לעני

רמב"ם ונותן אחת מהן לעני¹⁰

יש אומרים, שנותן לעני דוקא את השיבולת הראשונה מחמת שבה אין תרומות ומעשרות¹¹.

ויש אומרים, שנותן לו איזה שיבולת שרוצה¹².

ד. תיקון השיבולים

מכיון שב' השיבולים הראשונות הן ספק מעשר, צריך להפריש עליהן מעשרות ממקום אחר בכדי לתת לכהן¹³.

ויש אומרים, שאינו צריך אלא הדבר מוטל על הכהן לתקן¹⁴.

הגר"א בפירוש הקצר הביא דעה זו; ראה: בית יצחק קובץ חידושי תורה חוברת י"ד, ישיבה-אוניברסיטה, ניסן תש"ל, ניו יורק עמ' 17-18, שכוונת הגר"א לתת לעני רק שיבולת אחת ללא התניית תנאים כדברי הירושלמי, היא כשעומדים העניים לפניו ואינם יכולים להמתין.

10. הטעם שחייב בעל השדה לעשר – מחמת ששיבולת הלקט פטורה ממעשרות, חייב לעשר ולתת לעני שיבולת מתוקנת הפטורה ממעשרות, כ"כ: ר"ש פאה פ"ה מ"ב; רא"ש שם; פאה פ"א מ"ו; רע"ב פאה פ"ה מ"ב; פסקי הרב משה פרובינצאלו שם; תפארת ישראל שם, יכין אות ח; רש"ס פאה פ"ה ה"ב; פני משה שם; תולדות יצחק שם; פני משה מהר"ם חביב, שם; הגר"ח קנייבסקי תלמוד ירושלמי עם ביאורים, פאה פ"ה ה"ב.

משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ב באר, שאין בעל השדה יכול לפטור את חובו לעני בנתינת טבל אלא חייב לתקן בהפרשה. מדבריו יש להוכיח, שאסור לפרוע חובו לעניים בטבל אע"פ שעדיין לא נגמרה מלאכתו, ראה: חזו"א דמאי סי' ז ס"ק ו; דרך אמונה פ"ד ה"י, ביאור ההלכה סוף ד"ה ה"ז מפריש.

טעם נוסף, כתב דרכי דוד, קסל, פאה פ"ה מ"ב הערות וביאורים אות יא, כדי שהעני לא ייכשל לאכול לאחר גמר מלאכה דבר שלא הופרשו ממנו מעשרות.

11. ר"ש פאה פ"ה מ"ב; רא"ש שם; מהר"א פולדא פאה פ"ה ה"ב. וראה רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"ה מ"ב שכתב כן: 'ונותן את הראשונה לעני והשנייה לכהן'; מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ד ה"י; הגר"א שנות אליהו, ביאור, שם; פני משה מהר"ם חביב, פאה פ"ה ה"ב; תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ב, יכין אות ח; חזון נחום פאה פ"ה מ"ב בדעת הרמב"ם בפירוש המשנה; הגר"מ פיינשטיין, חידושים וביאורים, פאה פ"ה אות קד בדעת הרמב"ם; הגר"ח קנייבסקי תלמוד ירושלמי עם ביאורים, פאה פ"ה ה"ב.

12. שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' קצד; שו"ת מהרלב"ח סי' קיד ד"ה והנראה לעניות; תולדות יצחק פאה פ"ה ה"ב; חזון נחום פאה פ"ה מ"ב בדעת הרמב"ם בהלכותיו, ששינה מדבריו בפירוש המשנה; חידושים וביאורים, גריינמן, פאה סי' ה ס"ק י מיישב דברי הרמב"ם בהלכות עם אלו בפירוש המשנה; נר אברהם סי' כז.

13. ר"ש פאה פ"ה מ"ב; דרך אמונה פ"ד ה"י סעיף סה.

14. הלכתא גבירתא פאה פ"ה מ"ב; ראה: דרך אמונה פ"ד ה"י צה"ל ס"ק קי שהעיר על דבריו.

ה. תשלום דמי השיבולת ולא נתינתה

יש אומרים, שיכול בעל השדה לשלם לעני דמי השיבולת, במקום לתת שיבולת¹⁵. ויש חולקים¹⁶.

ו. נתינה ללא הפרשה עליה

יש אומרים, שמותר לתת לעני שיבולת שחייב לו גם לפני עישור וגמר מלאכה¹⁷. ויש חולקים¹⁸.

ז. תיקון הגדיש

יש אומרים, שאופן תיקון הגדיש תלוי בשאלה האם יש בילה ואז מפריש ממנו על עצמו, או שמא אין בילה ויפריש עליו ממקום אחר שמא שיבולת של לקט מעורבת בו¹⁹.

יש אומרים, שאין זה תלוי בשאלה זו ובכל מקרה יפריש ממקום אחר על הגדיש²⁰.

ויש חולקים, שההפרשה תיעשה מהגדיש עצמו²¹.

15. תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ב, בועז אות ג.

16. הגר"ח שמואלביץ זרעא קיימא, קונטרס מרן הגר"ח פאה פ"ה מ"ב אות ח; דרך אמונה פ"ד ה"י, ביאור ההלכה ד"ה ה"ז מפריש; לחם עני פאה פ"ה מ"ב. ראה עוד: מחנה אפרים הל' זכיה ומתנה סי' ט; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"ב.

17. תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ב, יכין אות ח.

18. דרך אמונה פ"ד ה"י סעיף סב. דבריו תואמים את טעמו של המשנה ראשונה פאה פ"ה מ"ב בסיבת חיוב הפרשת בעה"ב.

19. ר"ש פאה פ"ה מ"ב; רא"ש שם; תוספות אנשי שם פאה פ"ה מ"ב בדעת הרמב"ם הסובר שיש בילה.

20. שו"ת מהרלב"ח סי' קיא; שערי אמונה פאה פ"ה מ"ב, עמי רצג ד"ה שם למ"ד, שגם למ"ד יש בילה אין להפריש מהגדיש עצמו.

יש שכתבו טעם אחר, שאין ללכת אחר הרוב ולבטל בכך את השיבולים המסופקות, מחמת שאין דין ביטול ברוב בלקט והוי קבוע מדרבנן ולא מדאורייתא מחמת שלא נודע האיסור במקומו, ראה: חזו"א מעשרות סי' ז ס"ק ו-ז; שם ס"ק ט; דרך אמונה פ"ד ה"י סעיף סה. ראה גם: רע"א תוספות רע"א פאה פ"ה מ"ב אות מ; נחמות ארץ ישראל שם.

21. שו"ת הרדב"ז ח"ה סי' קצד; שו"ת מהרלב"ח סי' קיד ד"ה וכיון שלדעת בדעת הרמב"ם; ספר הניר ירושלמי פאה פ"ה ה"ב; לחם שמים פאה פ"ה מ"ב בדעת הרמב"ם; חובת גידולי הארץ הלי מתנו"ע הלכה סה, גידולי ציון; שלום ירושלים פאה פ"ה ה"ב.

הלכה יא

- א. איסור התנאה על לקיטת בנו
 ב. ליקוט אשת אריס, חוכר וקונה
 ג. ליקוט אשת פועל
 ד. ליקוט פועל לעצמו
 ה. לקיטת פועל הנוטל שכרו מן
 הקציר
 ו. לקצור

רמב"ם

לא ישכור אדם את הפועל על מנת שילקט בנו אחריו.¹ אבל האריסין והחכירין והמוכר קמתו לחבירו לקצור ילקט בנו אחריו.² ויש לפועל להביא אשתו ובניו ללקט אחריו, ואפילו שכרו ליטול חצי הקציר או שלישו או רביעו בשכרו.³

א. איסור התנאה על לקיטת בנו

רמב"ם על מנת שילקט בנו אחריו⁴

1. מדובר שבעל השדה עושה תנאי עם הפועל, ולכן אסור הדבר מהטעמים שיובאו לקמן. בהמשך דבריו: 'ויש לפועל להביא אשתו ובניו ללקט אחריו, מדובר בסתם ללא התניה. ראה: ר"ש פאה פ"ה מ"ו; רדב"ז מתנו"ע פ"ד הי"א; פני יהושע בבא מציעא יב ע"א ד"ה השוכר; פאת השולחן פ"ח סעי' כא; ערוך השולחן סי' ח סעי' יח; הגר"ח קנייבסקי ביאור לירושלמי פאה פ"ה ה"ה.
2. תוספתא פאה פ"ג ה"א.
3. פסק כדעת רבי יוסי בתוספתא פאה פ"ג ה"א ובבא מציעא יב ע"א; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"א; כס"מ שם; רדב"ז שם. סיבת הדבר היא, כביאור הבבלי בבא מציעא יב ע"ב שעשו את בנו הקטן שאינו זוכה מהתורה כזוכה מחמת שטוב להם לעניים שילקטו בניהם אחריהם ומעתה מתייאשים. ראה: רבינו חננאל בבא מציעא יב ע"א.
4. משנה פאה פ"ה מ"ו; סמ"ג לאוין רפה. נאמרו כמה טעמים בהסבר איסור זה:
 - א. אם העני יתנה וילקוט על ידי בנו – בעל השדה ינכה ממשכורתו של הפועל ונמצא בעל השדה פורע חובו בשל עניים, ראה: ר"ש פאה פ"ה מ"ו; רא"ש פאה פ"ה מ"ו עפ"י ירושלמי פאה פ"ה ה"ה; מהר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"א; רע"ב פאה פ"ה מ"ו; הון עשיר פאה פ"ה מ"ו – הובאו דבריו בתוספות אנשי שם, פאה פ"ה מ"ו; שנות אליהו פאה פ"ה מ"ו, הפירוש הקצר; פני משה פאה פ"ה ה"ה; מהר"א פולדא פאה פ"ה ה"ה; משמעות דברי רש"י פאה פ"ה ה"ה; פני יהושע בבא מציעא יב ע"א; פאת השולחן פ"ח סעי' יט; שערי צדק פרק כד סעי' יא; תולדות יצחק פאה פ"ה ה"ה; הגר"ח קנייבסקי ביאור לירושלמי שם.
 - ב. בכך מונע מהעניים ללקט אחרי הפועל, ראה: משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ו; שנות אליהו פאה פ"ה מ"ו, פירוש הארוך; שערי אמונה פאה פ"ה מ"ו עמ' שט בדעת הגר"א. ראה עוד: נחמות ארץ ישראל פאה פ"ה מ"ו ד"ה ולפי.

יש אומרים, שמדובר על בנו של בעל הבית שהוא עני, שילקט אחריו.⁵
 יש אומרים, שאסור הדבר גם כשהבן מלקט רק אחר אביו ולא אחר שאר
 הפועלים.⁶
 יש אומרים, שפועל אינו יכול להתנות אף על בנו הגדול, שאינו סמוך על שולחנו
 והוא עני, ללקט אחרי אביו הפועל.⁷
 יש אומרים, שאין לפועל להתנות כן לאו דוקא על בנו אלא על כל אדם שילקוט
 אחריו.⁸
 יש אומרים, שאף הפועל עצמו אינו יכול להתנות ללקט לעצמו מחמת ביטול
 מלאכתו.⁹
 יש אומרים, שאין להתנות על ליקוט בן אחר אביו גם כאשר שכר הפועלים שווה
 לשכרו של הפועל.¹⁰

טעמים אלו מכוונים כנגד האיסור של בעל השדה לשכור ולהתנות כן עם הפועל, בגלל הפסד
 עניים.

בירושלמי פאה פ"ה ה"ה נכתב שיש איסור גם על הפועל: 'פועל שעשה כן הרי זה גוזל לבעל
 הבית ולעניים', כאשר גזל העניים הוא בכך שממציא יותר לבנו ומונע מהעניים ללקט, וגזל
 בעה"ב הוא שממציא לבנו יותר מלקט ובכך גוזל את בעל הבית. ראה: ר"ש פאה פ"ה מ"ו;
 רא"ש פאה פ"ה מ"ו; רש"ס פאה פ"ה מ"ו; מהר"א פולדא פאה פ"ה ה"ה; גר"א פאה פ"ה
 ה"ה; רידב"ז פאה פ"ה ה"ה; תולדות יצחק פאה פ"ה ה"ה; ערוך השולחן סי' ח סעי' יח; יד
 דוד זרעים, פאה פ"ה מ"ו; חידושים וביאורים, פיינשטיין, אות קיב; נחמות ארץ ישראל
 פאה פ"ה מ"ו ד"ה ולפי.

5. בהר יראה עמ' 98; יד לפאה עמ' קלב.
6. משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ו. בכך מסביר את הגירסה בלשון רבים, 'הפועלים'. טעמו הוא,
 שבכך מונע מיתר העניים ללקט אחר הפועל.
7. תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ו, יכין אות כז; חידושים וביאורים, פיינשטיין, אות קיב; דרך
 אמונה פ"ד הי"א סעיף סו; בהר יראה עמ' 98 תלה בכך מחלוקת הירושלמי והתוספתא.
8. תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ו, יכין אות כז; חידושים וביאורים, פיינשטיין, אות קיב; דרך
 אמונה פ"ד הי"א סעיף סו.
9. שטמ"ק בבא מציעא יב ע"ב בשם תוספות הרא"ש ותוספות שאנץ; משנה ראשונה פאה פ"ה
 מ"ו. ראה גם מנחת שלמה בבא מציעא יב ע"א ד"ה השוכר שהסתפק האם לאחר שסיים
 מלאכתו יוכל ללקט.
10. חסד לאברהם, אברהם בן יחיאל, פאה פ"ה מ"ו; כע"ז ביאר הון עשיר שם – הובאו דבריו
 בתוספות אנשי שם, שם. ביאור זה תואם לגירסה בלשון רבים, 'הפועלים', שיש בכך רבותא
 שאף אם לא הוריד לפועל משכרו אלא שכרו שווה לשכר יתר הפועלים, ובכך אין חשש
 שפורע חובו משל עניים, עדיין אין רשאי להתנות כן מטעם חשש פורע חובו. אך בדרך
 אמונה פ"ד הי"א סעיף סו כתב שהטעם לאיסור הוא עצם התנאי ולא החשש לפריעת חובו
 בשל עניים.

יש אומרים, שמדובר שמחמת שמנכה לפועל משכרו הוכרחו הפועלים אף הם לנכות משכרם ונמצא שמפסיד להם בתנאו עם הפועל¹¹.
יש המסתפקים לומר, שאף אם שכר בעל השדה פועלים רבים, אין הפועל רשאי להתנות שבנו ילקט את הלקט שנופל מהם¹².

ב. ליקוט אשת אריס, חוכר וקונה לקצור

רמב"ם אבל האריסין והחכירין והמוכר קמתו לחבירו לקצור ילקט בנו אחריו.

יש אומרים, שאף אשתו רשאית ללקט אחריו¹³.

אבל הוא עצמו אינו רשאי ללקט לעצמו¹⁴.

ג. ליקוט אשת פועל

רמב"ם ויש לפועל להביא אשתו ובניו ללקט אחריו,

יש אומרים, שאף אשתו שחייב במזונותיה ובניו הסמוכים על שולחנו יכולים ללקט אחריו¹⁵.

יש אומרים, שאין לאשתו שחייב במזונותיה ללקט אחריו¹⁶.

יש אומרים, שמדובר על אשתו קטנה שאין לה יד לזכות לעצמה בלקט¹⁷.

יש אומרים, שאף אם הפועל עשיר מותר לבניו ואשתו ללקט אחריו, משום שהם אינם נחשבים לעשירים¹⁸.

11. חידושים וביאורים, פיינשטיין, אות קיב.

12. שערי אמונה פאה פ"ה מ"ו, עמ' שח.

13. מאירי בבא מציעא יב ע"א; אור פני מלך מתנו"ע פ"ד הי"א; מים חיים מתנו"ע פ"ד הי"א שהעיר על השינוי בין אריסים, חוכרים וקונה תבואה לקצור – בהם לא נזכרה אשתו, לבין פועל שהרמב"ם הזכירה; דרך אמונה פ"ד הי"א סעיף ע.

14. דרך אמונה פ"ד הי"א סעיף סח.

15. מהר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"א; פני יהושע בבא מציעא יב ע"א ד"ה שם ר' יוסי. ראה: חידושים וביאורים גריינמן, פאה סי' ו ס"ק ז ד"ה שם ר"י. משנת יעקב מתנו"ע פ"ד הי"א ויד לפאה עמ' קלב ביארו, שמדובר שהפועל עני ולכן אשתו ובניו יכולים ליטול לקט, בניגוד לדעת הר"ן נדרים פג ע"ב ד"ה אימא, שהפועל עשיר ולכן אינה יכולה ליטול.

16. ר"ן נדרים פג ע"ב ד"ה אימא, מחמת שאינה ענייה. ראה גם: בהר יראה עמ' 98.

17. חשק שלמה בבא מציעא יב ע"א.

18. ריטב"א בבא מציעא יב ע"א; רדב"ז מתנו"ע פ"ד הי"א.

יש אומרים, שזהו דוקא כשאינו מפרנסם, כגון אשה שמחלה על מזונותיה ובנים מעל גיל שש, שאז נחשבים לעניים ומותר להם ללקט¹⁹. ויש חולקים, שאף בניו הפחותים מגיל שש ואשתו שהוא מפרנסה יכולים ללקט²⁰.

ד. ליקוט פועל לעצמו

יש אומרים, שאף הפועל עצמו יכול ללקט באם אין בכך ביטול מלאכתו²¹. ויש המסתפקים בכך²².

ה. לקיטת פועל הנוטל שכרו מן הקציר

רמב"ם ואפילו שכרו ליטול חצי הקציר או שלישו או רביעו בשכרו

יש אומרים שאם נוטל שכרו רק לאחר הקציר²³, מותר גם לפועל עצמו ללקוט בתנאי שאינו מתבטל בכך ממלאכתו²⁴.

אך אם שכרו ליטול במחובר, שאז נחשב הפועל לבעל השדה – מותר לבניו ואשתו ליטול לקט אך לו – אסור²⁵.

19. מאירי בבא מציעא יב ע"א שביאר שמדובר שהפועל עני, כי אם עשיר הוא בניו ואשתו לא יוכלו ללקט אחריו כי עשירים המה; צפנת פענח מתנו"ע פ"ד הי"א; מנחת שלמה בבא מציעא יב ע"א; דרך אמונה פ"ד הי"א סעיף ע.

20. משנת יעקב מתנו"ע פ"ד הי"א.

21. משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ו.

22. שערי אמונה פאה פ"ה מ"ו עמ' שח-שט, שמה הפועל ימציא לעצמו יותר מהראוי ויהיה בכך מניעה מיתר העניים.

23. כן מדויק בלשון הרמב"ם: 'ליטול חצי הקציר', ראה: איילת השחר בבא מציעא יב ע"א.

24. דרך אמונה פ"ד הי"א סעיף עב.

25. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"א; מעשה רוקח מתנו"ע פ"ו ה"ט"ו; צפנת פענח מתנו"ע פ"ד הי"א; דרך אמונה פ"ד הי"א סעיף עב.

הלכה יב

- א. אופני מניעת העניים
 ב. סיוע של עני לחבירו
 ג. תוקף האיסור
 ד. תשלומים

רמב"ם

מי שאינו מניח את העניים ללקט, או שהוא מניח אחד ומונע אחד, או שמסייע את אחד מהן על חבירו – הרי זה גוזל את העניים.²

א. אופני מניעת העניים

יש מפרשים, שהכוונה שהוא מפריע בעקיפין ליכולת העניים ללקוט באופן חופשי באופנים שונים³, כגון: מונע מהם להיכנס לשדה בטענות שונות⁴, דוחק בהם ללקוט מהר⁵, הוא עצמו לוקט ומחלק להם⁶, או שגורם לכך שיבוא אחד מהעניים ויקדים ללקוט⁷, מניח את כליו תחת הקמה כדי שהלקט יפול אליהם ויזכה הוא בה⁸.

ויש מפרשים, שלא מדובר על בעה"ב המונע מהעניים, אלא אנשים אחרים המונעים מהם⁹.

1. תורת כהנים קדושים פרשה א פ"ב, ו: 'לא תלקט לעני – לא תסייע את העני'; רש"י ויקרא כג, כב: 'תעזב – הנח לפניהם והם ילקטו, ואין לך לסייע לאחד מהם'. ראה: ר"ש משאנץ תוי"כ, וקרוב אהרן קדושים פרשה א פ"ב, ו.
2. פאה פ"ה מ"ו; ילקוט שמעוני כי תצא, רמז תתקלז; תנחומא וישלח, סי' י; סמ"ג לאוין רפה.
3. מאירי בבא מציעא יב ע"א; משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ו; צפנת פענח מתנו"ע פ"ד הי"ב; תולדות יצחק פאה פ"ה ה"ה; נחמות ארץ ישראל מתנו"ע פ"ד מ"ו הביא את הדוגמאות להלן כגון: שאינו מגיע לשדה בזמנים שקבעו חכמים בפאה – קול הרמ"ז פאה פ"ה מ"ו – הובא בתוספות אנשי שם.
4. לחם שמים פאה פ"ז מ"ג.
5. קול הרמ"ז פאה פ"ה מ"ו – הובא בתוספות אנשי שם; הון עשיר פאה פ"ה מ"ו; פירוש לחיים בתוך נשמת חיים, רינהולד, פאה פ"ה מ"ו.
6. תפארת ישראל הלכתא גבירתא, פאה פ"ה; תפארת ציון פאה פ"ה מ"ו. כע"ז ראה: חכמת אדם שערי צדק, פכ"ד סעי' יב; תוספות חדשים פאה פ"ה מ"ו.
7. מאירי בבא מציעא יב ע"א; משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ו.
8. סמ"ג ל"ת רפה; מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ג. וראה מה שהעיר משנה ראשונה פאה פ"ז מ"ג.
9. ביין הרקח פאה פ"ז מ"ג כתב שלא שייך דין זה בלקט. לחם משנה ליפשיץ, פאה פ"ה מ"ו.

ב. סיוע של עני לחבירו

יש אומרים, שמותר לעני אחד לסייע לחבירו העני¹⁰. ויש שמסתפקים בכך¹¹.
ויש אומרים, שאם יש רק עני אחד מותר לסייע לו¹².

ד. תוקף האיסור

יש אומרים, שאם עושה כן עובר אף על עשה ולא תעשה של תורה¹³.
ויש אומרים, שאם עושה כן אינו עובר אלא על איסור מדברי קבלה 'אל תִּסַּג
גְּבוּל עוֹלָם'¹⁴.

ה. תשלומים

יש אומרים, שכיון שאינו גזל ממש אלא מדברי קבלה¹⁵, או מחמת שאינו עושה
מעשה בידים אלא גרמא בלבד¹⁶, לכן אין צריך לשלם לעני שמנע ממנו¹⁷, אא"כ
רוצה לצאת ידי שמים¹⁸.

יש אומרים שפסול לעדות מחמת כן¹⁹.

-
10. משנת שלמה, ורטהיימר, פאה פ"ה מ"ו.
 11. חידושים וביאורים, גריינמן, פאה ס"ו ס"ק ו ד"ה יש.
 12. חידושים וביאורים, גריינמן, פאה ס"ו ס"ק ו ד"ה שם.
 13. יד דוד זרעים, פאה פ"ז מ"ג; חזו"א יו"ד סי' רב ס"ק ט; עלי תמר ירושלמי פאה פ"ה ה"ה
ד"ה הר"ז עמ' שפ. ראה: משנת יעקב זרעים, הלי מתנו"ע פ"ב הי"ח.
 14. משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ו; פ"ז מ"ג; חמדת ירושלים פאה פ"ה ה"ה; חידושים וביאורים
גריינמן, פאה ס"ו ס"ק ו ד"ה דרשא.
 15. גר"א, שנות אליהו פאה פ"ז מ"ג.
 - על ההבדל בין גזל גמור לגזל מדבריהם, ראה: רמב"ם פיהמ"ש גיטין פ"ה מ"ח; הלי גזילה
ואבידה פ"ו ה"י-הט"ז.
 16. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הי"ג; חובת גידולי הארץ הלי מתנו"ע הלכה סז; דרך אמונה פ"ד הי"ב
סעיף עו.
 17. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הי"ג; חובת גידולי הארץ הלי מתנו"ע הלכה סז.
 18. דרך אמונה פ"ד הי"ב סעיף עו.
 19. עיון יעקב על עין יעקב, פאה פ"א מ"ב.

הלכה יג

- א. עניים שאינן ראויין ליטול לקט
 ב. עניי גויים
 ג. אופן המחאה
 ד. בשאר מתנות עניים

רמב"ם

ואסור לאדם להרביץ ארי¹ וכיוצא בו בתוך שדהו כדי שיראו העניים ויברחו². היו שם עניים שאינן ראויין ליטול לקט – אם יכול בעל הבית למחות בידן ממחה, ואם לאו מניחן מפני דרכי שלום³.

א. עניים שאינן ראויין ליטול לקט

- יש אומרים, שמדובר בין בעניי ישראל שאינם ראויים ליטול מפני שיש להם מאתים זוז, ובין בעניי גויים שאינם ראויים ליטול מפני שאינם בני ברית⁴.
 ויש אומרים, שמדובר דוקא על עניי ישראל⁵.
 ויש אומרים, שמדובר על עניי גויים⁶.
 יש אומרים, שמדובר בישראל מומר⁷.

ב. עניי גויים

- יש אומרים, שאם באו עניי גויים ליטול אין מוחים בידם משום איבה⁸.
 ויש אומרים, שאם יכול למחות בהם ללא קטטה – ימחה, אך אם מגיע ע"י כך לקטטה – יניח להם, וילקטו בעצמם⁹.
 ויש אומרים, שאם באו עניי גויים יחד עם עניי ישראל – יתן להם משום איבה, אך אם באו לבדם – ימחה בהם¹⁰.

-
1. הוא הדין מניעה מהעניים ללקט באמצעות הכנסת כלב רע לשדה – ערוך השולחן סי' ח סעי' כ.
 2. בבא מציעא יב ע"א; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"ג; כסף משנה מתנו"ע פ"ד הי"ג.
 3. תוספתא פאה פ"ג ה"א.
 4. חסדי דוד פאה פ"ג ה"א. ראה גם: צפנת פענח מתנו"ע פ"ד הי"ג; ערכין פ"ו הכ"א.
 5. פאת השולחן פ"ח סעי' טו בי"ש ס"ק כד; דרך אמונה פ"ד הי"ג סעיף עח.
 6. הגיון אריה תוספתא פאה פ"ג ה"א אות מ.
 7. צפנת פענח מתנו"ע פ"א ה"ט; הוריות עמ' פז.
 8. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"ג, בביאור הראשון.
 9. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"ג, בביאור השני.
 10. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"ג, בביאור שלישי; רדב"ז מתנו"ע פ"א ה"ט. ראה גם: צפנת פענח מתנו"ע פ"ד הי"ג.

ג. מחאה בעניים שאינם ראויים

יש אומרים, שהכוונה על מחאה בדברים, אך אם מגיעים ע"י כך לקטטה מניחם ללקט¹¹.

ד. בשאר מתנות עניים

יש אומרים, שהוא הדין בשאר מתנות עניים¹². ויש אומרים, שדין זה שייך רק בלקט¹³.

11. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"ג, בביאור הראשון והשני; ערוך השולחן סי' ח סעי' כ; חזון יחזקאל פאה פ"ג ה"א, ביאורים.

12. כ"מ בקול הרמ"ז פאה פ"ה מ"ו; דרך אמונה פ"ד הי"ג סעיף עח.

13. צפנת פענח מתנו"ע פ"א ה"ט; ערכין פ"ו הכ"ה; חזון יחזקאל פאה פ"ג ה"א, חידושים.
ראה תוספתא כפשוטה ביאור ארוך לתוספתא, פאה פ"ג עמ' 158 הערה 3 שציין לנוסחאות בתוספתא בהן כתוב: 'עניים שאין ראויין', ולא הוזכר עניין לקט, בשונה מדברי הרמב"ם שכתב: 'שאינן ראויין ליטול לקט'.

הלכה יד

א. השלב בקציר בו חל דין לקט
ג. הדין בפרט
ד. המקדיש
ב. גדר 'נפילת רובו'

רמב"ם

המפקיר את הלקט עם נפילת רובו אינו הפקר מאחר שנשר רובו
אין לו בו רשות.¹

א. השלב בקציר בו חל דין לקט

יש אומרים, שדין לקט חל מעת נפילת רוב השיבולת, אף שעדיין לא הגיעה
לארץ.² לדעה זו, לפני נפילת רוב השיבולת יכול להפקיר.³

ויש אומרים, שרק בהגעתה לקרקע חל דין לקט.⁴ ולכן קודם הגעת השיבולת
לארץ יכול להפקיר, וכן אם נפלה השיבולת ונחה על דבר החוצץ בינה לבין
הארץ יכול להפקירה.⁵

יש המחלקים שאין השיבולת ממון עניים עד שתגיע לארץ,⁶ ומ"מ אינו רשאי
להפקיר מעת נפילת רובה משום שכבר אינה ברשותו.⁷

1. תמורה כה ע"א; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"ד; כס"מ מתנו"ע פ"ד הי"ד; לב מבין מתנו"ע פ"ד הי"ד.
2. כמסקנת הבלבי תמורה כה ע"א ולא כספק הירושלמי פאה פ"ז ה"ג. ראה: יפה עינים תמורה כה ע"א; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ז ה"ג אות קמב; חובת גידולי הארץ הלי מתנו"ע הלכה סח. ראה: פאת השולחן הלי פאה סי' ה בייש ס"ק מ; הלי לקט פרק ח בייש ס"ק כו שהוכיח מכאן שחל דין לקט מיד בנפילה עוד בטרם הגיע ליד העניים.
3. רש"י תמורה כה ע"א ד"ה להוי; רש"י פאה פ"ז ה"ג; ערוך השולחן הלי פאה סי' ח סעי' כא; לחם שמים פאה פ"ז מ"ג – הובא בתוספות אנשי שם, פאה פ"ז מ"ג; תבונה פאה פ"ז ה"ג; דרך אמונה פ"ד הי"ד סעיף פה.
4. רבינו גרשום תמורה כה ע"א. ראה חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ז ה"ג אות קמב בביאור דבריו.
5. פני משה פאה פ"ז ה"ג; תולדות יצחק תרומות פ"ו ה"ב.
6. משנה למלך תרומות פ"ב ה"ט.
7. הרב יצחק קאץ תורת הארץ, מאסף תורני, טבת תרצ"ה עמ' לא; אהלי יצחק, סי' ד עמ' לב; משנת יעקב מתנו"ע פ"ד הי"ד; חידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם, הלי תמורה פ"ד דף ס ע"ב ד"ה והנה; כתבי הגרי"ז, תמורה כה ע"א ד"ה אמר; הרב יוסף דב הלוי לוי'ן דגל ישראל, ירחון ניסן-אייר תרפ"ח עמ' 12. בטעם הדבר כתב משנת יעבץ יו"ד סי' יט אות ג, שמעת זו חל עליו דין עזיבה.

ב. גדר 'נפילת רובו'

יש אומרים, שהכוונה בנפילת רוב השיבולת מתוך ידו או מתוך המגל⁸.
ויש המסתפקים שמא הכוונה על שיעור גובה הנפילה מהאוויר לארץ⁹.

ג. הדין בפרט

יש אומרים, שדין זה שייך הן בלקט והן בפרט בכרם¹⁰.
ויש אומרים, שדין זה שייך רק בלקט, אך בפרט רק עם הגעת האשכול לארץ חל
דין פרט¹¹.

ד. המקדיש

הוא הדין אם מקדיש את הלקט עם נפילת רובו – אינו הקדש¹².

8. ערוך השולחן ה' פאה ס"י ח סעי' כא; לחם שמים פאה פ"ז מ"ג – הובא בתוספות אנשי
שם, פאה פ"ז מ"ג; תבונה פאה פ"ז ה"ג.

9. דרך אמונה פ"ד ה"ד, ביאור ההלכה ד"ה מאחר.

10. ר"ש פאה פ"ז מ"ג; רא"ש פאה פ"ז מ"ג; מנחת חינוך מצוה רכב; ערוך השולחן ה' פאה
ס"י יג סעי' ז; רידב"ז פאה פ"ז ה"ג; דרך אמונה פ"ד ה"ד סעיף פג; משמעות דברי הרדב"ז
מתנו"ע פ"ד ה"ד שהביא מקור לדין לקט מדין פרט; רע"ב פאה פ"ז מ"ג; חסד לאברהם
פאה פ"ז מ"ג; חובת גידולי הארץ ה' מתנו"ע הלכה סח; משנת שלמה פאה פ"ז מ"ג;
חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ז ה"ג אות קמב בדעת הגר"א שנות אליהו, פאה פ"ז
מ"ג.

11. גר"א שנות אליהו, פאה פ"ז מ"ג עפ"י הבנת תוס' הרי"ד פאה פ"ז ה"ג; פאת השולחן פ"ח
בי"ש ס"ק כט; מנחת חינוך מצוה רכב-רכג; שו"ת שבט הלוי חלק ח ס"י רמט ד"ה
ובמחכ"ת; בני"י משה פאה פ"ז ה"ג.

12. ירושלמי פאה פ"ז ה"ג; תרומות פ"ו ה"ב; רש"י פאה פ"ז ה"ג; רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"ד
שהוכיח מדין עוללות, שם מדובר על הקדש.

הלכה טו

- א. הפורט בידו מהאשכול
 ב. אופן נפילת ג' גרגרים מהאשכול שאינו פרט

רמב"ם

אי זהו פרט זה גרגר אחד או שני גרגרים הנפרטים מן האשכול בשעת הבצירה¹, נפלו שלשה גרגרים בבת אחת אינו פרט².

א. הפורט בידו מהאשכול

הפורט בידי גרגרים מהאשכול, אינו פרט³.

ב. אופן נפילת ג' גרגרים מהאשכול שאינו פרט

יש מפרשים, שהכוונה שהיו מחוברים זה לזה, ולכן אינו פרט. אבל כשנפלו שלושה גרגרים נפרדים, אפילו נפלו כאחד, הרי זה פרט⁴.
 יש אומרים, אם נפלו בזה אחר זה, הרי זה פרט ואפילו נפלו הרבה⁵.

-
1. פאה פי"ז מ"ג: 'איזהו פרט, הנושר בשעת בצירה'; רש"י ויקרא יט, י; רמב"ם ספהמ"צ מצות עשה קכד; ל"ית ריג; מתנו"ע פי"א ה"ה; תוספות הרא"ש חולין קלא ע"א ד"ה פאה; החינוך מצוה רכב; מצוה רכג.
 2. שיעור פרט: פאה פי"ז מ"ה, כדעת בית הלל. ירושלמי פאה פי"ז ה"ד; רמב"ם פיהמ"ש פאה פי"ז מ"ה; מתנו"ע פי"ה ה"ז; סמ"ג ל"ית רפו; ריבמ"ץ פאה פי"ז מ"ה; ר"ש פי"ז מ"ה; רא"ש פי"ז מ"ה; רע"ב פי"ז מ"ה; תויו"ט פי"ז מ"ה.
 3. ראה: ירושלמי פאה פי"ז ה"ד; ראב"ד תו"כ פרשת קדושים פי"ג אות ב. ירושלמי פאה פי"ד ה"ז.
 4. חידושים וביאורים, גריינמן, פאה סי' י ס"ק ב.
 5. מעדני ארץ מתנו"ע פי"ד ה"ט"ו; דרך אמונה פי"ד ה"ט"ו סעיף צ.

הלכה טז

- א. אופנים שונים שאינם פרט
- ב. חצי אשכול או אשכול המונח על הארץ
- ג. המניח את הכלכלה תחת הגפן וזמן חלות דין פרט

רמב"ם

היה בוצר וברת את האשכול והוסבך בעליו ונפל לארץ ונפרט אינו פרט¹. היה בוצר ומשליך לארץ כשמפנה האשכולות אפילו חצי אשכול הנמצא שם הרי הוא פרט² (וכן אשכול שלם שנפרט שם הרי הוא פרט³), והמניח את הכלכלה תחת הגפן בשעה שהוא בוצר הרי זה גוזל את העניים⁴.

א. אופנים שונים שאינם פרט

רמב"ם היה בוצר וברת את האשכול והוסבך בעליו ונפל לארץ ונפרט, אינו פרט⁵.

וכן הדין שאינם בכלל פרט, כגון: שנפל מידו לארץ מחמת שהיכהו קוץ⁶, או שנשר מחמת הרוח⁷, או שנפל מתוך ידו בלא רצונו⁸.

1. פאה פ"ז מ"ג; ירושלמי פאה פ"ז ה"ג; ירושלמי פאה פ"ד ה"ז.
2. ירושלמי פאה פ"ו ה"ד.
3. יש שלא היה בפניהם משפט זה, מכאן ועד סוף המשפט, ראה: רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"ז; כס"מ מתנו"ע פ"ד ה"ז.
4. משנה פאה פ"ז מ"ג; ירושלמי פאה פ"ז ה"ג.
5. יש מפרשים שהאשכול הסתבך בעלי הגפן – ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ג; רבינו הלל תו"כ, קדושים פרשה א פ"ג ה"ב; רש"ס פאה פ"ז ה"ג; מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ג בשם הרב יהוסף; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ז מ"ג ודרך אמונה פ"ד ה"ז סעיף צב בדעת הרמב"ם.
6. יש מפרשים שמדובר על האדם הבוצר שהסתבך בבצירתו, ראה: משנה ראשונה פאה פ"ז מ"ג.
7. משנה ראשונה פאה פ"ז מ"ג; ערוך השולחן הלי פאה סי' יג סעי' ב; ניר פאה פ"ד ה"ז; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ז מ"ג. ועי' פאה פ"ד מ"י לגבי לקט.
8. דרך אמונה פ"ד ה"ז סעיף צג.
9. קול הרמ"ז פאה פ"ז מ"ג; חזון נחום פאה פ"ז מ"ג; תולדות יצחק פאה פ"ד ה"ז למד דין זה מדברי הירושלמי: 'פרט כרמך ולא הפורט בידו'.

ב. חצי אשכול או אשכול המונח על הארץ

רמב"ם היה בוצר ומשליך לארץ כשמפנה האשכולות אפילו חצי אשכול הנמצא שם הרי הוא פרט, (וכן אשכול שלם שנפרט שם הרי הוא פרט⁹),

יש המבחינים בין חצי אשכול המונח תחת הגפן שהוא פרט במלואו, לעומת אשכול שלם המונח תחת הגפן שאינו פרט אא"כ נפרט¹⁰.

יש אומרים, שגם אשכול שלם שלא נפרט הרי הוא פרט¹¹.

יש אומרים, שהבוצר ומניח אשכולות או חצאי אשכולות תחת הגפן כדי לאוספם אח"כ – רק ב' או ג' גרגירים הם פרט. אך הבוצר לעצמו, לתוך כלכלה, אפילו אשכול שלם הרי הוא פרט¹².

ויש הסוברים, שאם בוצר גרגירים מהאשכול ומניחם תחת הגפן – רק ב' או ג' גרגירים הם פרט, אך הבוצר חצאי אשכולות הרי הם פרט אע"פ שיש בהם יותר מב' גרגירים¹³.

יש אומרים, שעד ג' אשכולות שייך לעניים ומג' אשכולות שייך לבעל הכרם¹⁴.

9. ירושלמי פאה פ"ו ה"ד – הובאו דברי ר"א בשם רבי חייא שרק חצי אשכול הוא פרט, ואח"כ הובאו דברי רבי חייא בסתמא שאף אשכול שלם הוא פרט.

ועיי' רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"ז; כס"מ מתנו"ע פ"ד ה"ז; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ו אות קל בהסבר שיטת הרמב"ם לפי הגירסאות השונות.

בטעם הדבר ששייך פרט באשכולות שעל הארץ, אפילו הם יותר משיעור פרט הרגיל, יש מפרשים שהוא משום קנס מדברי חכמים לבעל הכרם המעוניין להסתיר את הפרט מהעניים באמצעות הנחת האשכולות עליהם, ראה: רדב"ז מתנו"ע פ"ד ה"ז; קרית ספר מתנו"ע פ"ד; תולדות יצחק פאה פ"ו ה"ד.

ויש מפרשים שהוא מעיקר הדין, ומשליך לארץ מחמת שאינם חשובים בעבורו והוי הפקר ושייך לעניים, ראה: רש"י פאה פ"ו ה"ד. או מצד דין שכחה, ראה: ערוך השולחן הל' פאה סי' יג סעי' ג. בפ"י גר"א פאה פ"ו ה"ד כתוב לשון שכחה, אך כנראה שזו ט"ס והכוונה לדין פרט.

יש מפרשים שהוא מטעם ספק פרט, ראה: דרך אמונה פ"ד ה"ז סעיף צד; ביאור ההלכה ד"ה הי' בוצר.

10. חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ו אות קל בהבנת הכס"מ. ראה: ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד ה"ז; צפנת פענח מתנו"ע פ"ד הלכה טו-טז.

11. רש"י פאה פ"ו ה"ד.

12. ניר פאה פ"ו ה"ד.

13. גר"א ירושלמי פאה פ"ו ה"ד; פאת השולחן הל' לקט פ"ח ס"ק כח; הגר"ח קנייבסקי ירושלמי פאה פ"ו ה"ד.

14. ערוך השולחן הל' פאה סי' יג סעי' ג.

יש אומרים, שרק חצי אשכול הרי הוא פרט, אבל אשכול שלם אינו פרט¹⁵. ויש אומרים, שגם אשכול שלם הרי הוא פרט¹⁶.

יש אומרים, שהכוונה לשיעור גרגירים כאשכול או חצאי אשכול¹⁷.

ג. המניח את הכלכלה תחת הגפן וזמן חלות דין פרט

יש אומרים, שזמן חלות דין פרט הוא מעת נשירתו מן האשכול קודם שיגיע לארץ¹⁸, ולכן כשמניח סל תחת הגפן הרי הוא מונע מן העניים לקחת את שלהם והרי זה גזל גמור¹⁹. והפרט שנפל לתוך הסל פטור מתרומות ומעשרות²⁰.

יש אומרים, שזמן חלות דין פרט הוא בהגיע הענבים לארץ, ולכן כאשר נופלים לתוך הכלכלה של בעה"ב אין מדובר בגזל ממון עניים מהתורה, אלא בהערמה שלא יחול דין פרט²¹. יש אומרים, שאינו צריך לשלם לעניים מחמת שגוזל מהם בגרמא²².

יש אומרים, שרק אם בעל הכרם מניח בכוונה את הסל כדי שיפול הפרט לתוכו הרי זה גזל גמור, אך כשאינו מתכוון אלא לאיסוף הבציר אינו גזל גמור²³.

15. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הטי"ז. כנראה שלא היתה בפניו הגירסה ברמב"ם המוסיפה גם אשכול שלם ראה לעיל הערה 3, ולכן כתב שסבר הרמב"ם כדעת ר"א בשם רבי חייא שרק חצי אשכול הוא פרט והוא מדין קנס חכמים.

16. כס"מ מתנו"ע פ"ד הטי"ז.

17. חכמת אדם שערי צדק, שער מצות הארץ פכ"ד סעי' יט; דרך אמונה פ"ד הטי"ז סעיף צד; חידושים וביאורים גרינמן, פאה סי' י ס"ק ב. ראה: צפנת פענח מתנו"ע פ"ד הטי"ו-הטי"ז שמחלק בין חצי אשכול לבין אשכול שלם שנפרט לכמה גרגירים.

18. ר"ש פאה פ"ז מ"ג; רא"ש פאה פ"ז מ"ג; רע"ב פאה פ"ז מ"ג; קרית ספר מתנו"ע פ"ז בדעת הרמב"ם; לחם שמים פאה פ"ז מ"ג; תפארת ישראל פאה פ"ז מ"ג, יכין אות כח; גיליון השי"ס פאה פ"ז ה"ג; פני משה מהר"ם חביב, פאה פ"ז ה"ג; ערוך השולחן ה' פאה סי' יג סעי' ז; חכמת אדם שערי צדק, שער מצות הארץ פכ"ד סעי' יט; חסד לאברהם אברהם בן יחיאל, פאה פ"ד מ"י ד"ה במשנה נפל; משנה ראשונה פאה פ"ד מ"י; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ז מ"ג בדעת הרמב"ם. ראה: ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הטי"ו-הטי"ז לטעם הראשון בירושלמי.

19. רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"ז מ"ג; רע"ב פאה פ"ז מ"ג; תפארת ישראל פאה פ"ז מ"ג, יכין אות כו.

20. דרך אמונה פ"ד הטי"ז סעיף צה.

21. גר"א שנות אליהו, פאה פ"ז מ"ג; שדה יהושע פאה פ"ז ה"ג; רידב"ז פאה פ"ז ה"ג ותוספות הרי"ד; בניי משה פ"ז אות ח; משנת שלמה פאה פ"ז מ"ג; הגר"ח קנייבסקי ביאור לירושלמי פאה פ"ז ה"ג.

22. דרך אמונה פ"ד הטי"ז סעיף צה.

23. הר"מ פרובינצאלו פאה פ"ז אות ו; לחם שמים פאה פ"ז מ"ג – הובא בתוספות אנשי שם, פאה פ"ז מ"ג; חובת גידולי הארץ ה' מתנו"ע הלכה ע בכוונת סמ"ג ל"ת רפה; הון עשיר פאה פ"ז מ"ג.

הלכה יז

א. אופני הספק

רמב"ם

אי זו היא עוללת זה אשכול הקטף¹ שאינו מעובה כאשכול שאין לו כתף, ואין ענביו נוטפות זו על זו אלא מפוזרות. יש לה כתף ואין לה נטף, או יש לה נטף ואין לה כתף – הרי היא של בעל הכרם, ואם ספק לעניים².

א. אופן הספק

יש אומרים, שהספק הוא אם יש לאשכול זה כתף או נטף כראוי, כגון שלא ניכר אם הענבים שבאשכול מעובות או מפוזרות³, או שספק אם נראית השדרה האמצעית⁴.

יש אומרים שאם נמצאה העוללת על האדמה ואין ידוע אם נעשתה כעוללת לאחר בצירה והנפילה או לא, אינה לעניים⁵. ויש חולקים ואומרים, שגם עוללת כזו נחשבת לספק, ושייכת לעניים⁶.

1. קטן במספר גרגריו.
2. פאה פי"ז מ"ד; ירושלמי פאה פי"ז ה"ד; תורת כהנים קדושים פי"ג ה"ג; תוספתא פאה פי"ג ה"א.
- בענין ספק לעניים, יש שפירשו שהוא מדין ספק מתנו"ע לעניים, ראה: ר"ש משאנץ תו"כ, קדושים פי"ג ה"ג; רבינו הלל תו"כ, קדושים פי"ג ה"ג; יראים סי' קכב; סמ"ג ל"ת רפז; תו"ט פאה פי"ז מ"ד; רע"א פאה פי"ד מ"א אות מה; ערוך השולחן ה"ל פאה סי' יג סעי' ד; מעשה רוקח מתנו"ע פי"ד ה"ז; קרית ספר מתנו"ע פי"ד; רש"י פאה פי"ז ה"ג; חסדי דוד פאה פי"ג ה"ז; פני משה פאה פי"ז ה"ד; תולדות יצחק פאה פי"ז ה"ג.
- ויש שפרשו, שספק אם לאשכול זה כתף ונטף כדוגמת שאר אשכולות. ראה: תפארת ישראל פאה פי"ז מ"ד, יכין אות לא; קהלות יעקב, קנייבסקי, חולין סי' לט אות ד בדעת מהרי"ט חו"מ סי' קכד.
- בענין ספק מתנו"ע לעניים ראה לעיל פי"ד ה"ו-ה"ז. ראה גם: חובת גידולי הארץ ה"ל מתנו"ע הלכה עא.
3. רבינו הלל תו"כ קדושים פי"ג ה"ג; ר"ש פאה פי"ז מ"ד; רא"ש פאה פי"ז מ"ד; רע"ב פאה פי"ז מ"ד; הרי"מ פרובינצאלו פאה פי"ז אות ז; רש"י פאה פי"ז ה"ג; ר"י קורקוס מתנו"ע פי"ד ה"ז; מלאכת שלמה פאה פי"ז מ"ד; מהר"ל גור אריה, דברים כד, כא; תפארת ישראל פאה פי"ז מ"ד, יכין אות ל; פני משה פאה פי"ז ה"ד; פני משה, חביב, פאה פי"ז ה"ד; תולדות יצחק פאה פי"ז ה"ד.
4. ר"ש משאנץ תו"כ, קדושים פי"ג ה"ג.
5. ר"ש פאה פי"ז מ"ד; רש"י פאה פי"ז ה"ג; מלאכת שלמה פאה פי"ז מ"ד.
6. ראב"ד תו"כ, קדושים פי"ג ה"ג; לחם משנה פאה פי"ז מ"ד פירש כן בדעת הרא"ם ויקרא יט, י.

הלכה יח

- א. הגדרת כתף ג. הגדרת פס ידו
 ב. הגדרת נטף ד. אשכול קטן ואשכול גדול בפס ידו

רמב"ם

אי זו היא כתף פסיגין¹ המחוברות בשדרה זו על גבי זו. נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות², והוא שיהיו כל הענבים שבעוללות נוגעין בפס ידו³, ולמה נקרא שמו עולל מפני שהוא לשאר האשכולות בעולל לאיש⁴.

א. הגדרת כתף

יש אומרים כי מהשדרה המרכזית של האשכול יוצאים ענפים ובסוף כל ענף ישנו אשכול קטן⁵.

ויש אומרים שכתף הם ב' גרגירי ענבים זה לצד זה וגרגר אחד מעליהם⁶.

ב. הגדרת נטף

יש אומרים שענבים היוצאים מהשדרה המרכזית באופן שמכסים אותה מלמעלה עד למטה, קרויים נטף⁷.

יש חולקים ולדבריהם נטף הם קבוצת ענבים הנמצאים בתחתית האשכול ויוצאים מהשדרה המרכזית בקצה התחתון שלה⁸.

1. 'פסיגין' ע"י ר"ש פאה פ"ז מ"ד; רא"ש פאה פ"ז מ"ד; ראב"ד תו"כ קדושים פ"ג ה"ג; ר"ש משאנץ תו"כ קדושים פ"ג ה"ג; שדה יהושע פאה פ"ז ה"ג.
2. תוספתא פאה פ"ג ה"ז; רב האי גאון פירוש הגאונים על סדר טהרות, מכשירין פ"ה מ"ט עמ' 129; הובא במשניות 'זכר חנוך', פאה פ"ז מ"ד. רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"ז מ"ד; ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ד.
3. תנאי נוסף להגדרת עוללת מן הירושלמי פאה פ"ז ה"ג.
4. כן כתבו: ראב"ע ויקרא יט, י; רבינו בחיי ויקרא יט, י; ר"ש פאה פ"ז מ"ד; רא"ש פאה פ"ז מ"ד; רע"ב פאה פ"ז מ"ד; רש"י פאה פ"ז ה"ג; רא"ש דברים כד, כא.
5. ראב"ד תו"כ קדושים פ"ג ה"ג, ר"ש משאנץ תו"כ קדושים פ"ג ה"ג. ראה: ר"ש פאה פ"ז מ"ד שהביא פירוש זה ודחאו מהמשך דברי המשנה.
6. מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ד בשם ר"י הלבן.
7. רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"ז מ"ד; רב האי גאון פירוש הגאונים על סדר טהרות, מכשירין פ"ה מ"ט עמ' 129; רבינו נתן אב הישיבה פאה פ"ח, מהדורת הרב יוסף קאפח, הוצאת אל המקורות ירושלים תשט"ו עמ' 24; ר"ש פאה פ"ז מ"ד, בפירוש ב'; רש"י פאה פ"ז ה"ד; הר"מ פרובינצאלו פאה פ"ז אות ז; תפארת ישראל פאה פ"ז מ"ד, יכין אות כט.
8. ראב"ד תו"כ קדושים פ"ג ה"ג, בפירוש א'; ר"ש פאה פ"ז מ"ד, בפירוש א'; רא"ש פאה פ"ז

ויש אומרים, שענב אחד בקצה האשכול נקרא נטף⁹.

ג. נוגעין בפס ידו

רמב"ם והוא שיהיו כל הענבים שבעוללות נוגעין בפס ידו

היינו אשכול שאין לו כתף או נטף, ולכן ענביו מפוזרים ואינם שוכבים זה על זה, וכאשר ניחו את האשכול ע"ג משטח ישר יגעו כל הענבים בו¹⁰. וזהו תנאי נוסף לעוללות, וגם אשכול שאין לו כתף או נטף אינו לעניים אא"כ כל ענביו נוגעות במשטח ישר¹¹.

ויש חולקים, שהגדרה זו אינה לעניין דין עוללות, ולכן כל אשכול שאין לו כתף או נטף הרי הוא עוללות לעניים אף אם אין כל ענביו נוגעות על משטח ישר¹².

ד. אשכול קטן ואשכול גדול בפס ידו

יש אומרים, שאין הכוונה דוקא לאשכול קטן כשיעור כף ידו, אלא הוא הדין שאשכול גדול יוגדר כעוללת כאשר כל ענביו נוגעים במשטח שהוא מונח עליו¹³.

ויש אומרים, שדוקא אשכול קטן שכל ענביו נוגעים על כף ידו הוא עוללת, אך אשכול גדול יותר משיעור כף ידו, אינו עוללת¹⁴.

מ"ד; רע"ב פאה פ"ז מ"ד; כס"מ מתנו"ע פ"ד הי"ח; מהר"א פולדא פאה פ"ז הי"ג; פני משה פאה פ"ז הי"ג; ערוך השולחן ה"ל פאה ס"י יג סעי' ה; תולדות יצחק פאה פ"ז הי"ג.

9. מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ד בשם ר"י הלבן.

10. כס"מ מתנו"ע פ"ד הי"ח; שער המצוות מצוה רטו; ספר השדה פאה פ"ז מ"ד; בני"י משה פאה פ"ז הי"ג; רש"י פאה פ"ז הי"ד.

11. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הי"ח; דרך אמונה פ"ד הי"ח סעיף קח.

12. ר"ש פאה פ"ז מ"ד; רא"ש פאה פ"ז מ"ד ולדעתם הוא תנאי על עוללת שבארכובה לקמן הלכה כ. ראה: ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"ח מה שהקשה על שיטה זו.

13. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"ח; כס"מ מתנו"ע פ"ד הי"ח; לב מבין מתנו"ע פ"ד הי"ח; ערוך השולחן ה"ל פאה ס"י יג סעי' ו; מראה הפנים פאה פ"ז הי"ג; חכמת אדם שער מצות הארץ פכ"ד הכ"א; חזון נחום פאה פ"ז מ"ד. ראה: חובת גידולי הארץ ה"ל מתנו"ע הלכה עא.

14. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הי"ח.

הלכה יט

- א. האם רשאי בעה"ב לבצור ולהניח
ב. בצירת עוללות בגפן מודלית
ג. גרגר יחידי
ד. חיוב תשלום לעניים במקרה של נזק לעוללות

רמב"ם

ואין בעל הבית חייב לבצור העוללות וליתנן לעניים, אלא הן בוצרין אותן לעצמן¹. וגרגר יחידי הרי הוא עוללת².

א. האם רשאי בעה"ב לבצור ולהניח

רמב"ם ואין בעל הבית חייב לבצור

יש אומרים, שאם בעה"ב רוצה לבצור ולהניח לעניים, אינו רשאי³.

יש אומרים, שאם רוצה בעה"ב לבצור ולהניח לעניים, הרשות בידו⁴.

ב. בצירת עוללות בגפן מודלית

יש אומרים, שאם הגפן מודלית שיש סכנה לעניים בטיפוס עליה, חייב בעה"ב לבצור ולהניח לפניהם⁵.

יש המסתפקים בגפן מודלית שכולה עוללות, האם חייב בעה"ב לבצור ולהניח לעניים במקום הפסד⁶.

ג. גרגר יחידי

יש אומרים, שמדובר על אשכול שאין לו פסיגים אלא גרגירי הענבים מחוברים לשדרה האמצעית⁷.

-
1. בעוללות נאמר: 'לְעֵנִי וְלִגְרַתְּ אֶתְּסִי וִיקְרָא יֵט', י. ראה: בבלי חולין קלא ע"ב; תורת כהנים קדושים פי"ג ה"ה; ר"ש משאנץ על תורת כהנים קדושים פי"ג ה"ה; סמ"ג עשין קנט; רדב"ז מתנו"ע פי"ד הי"ט; ר"י קורקוס מתנו"ע פי"ד הי"ט.
 2. פאה פי"ז מ"ד; תורת כהנים קדושים פי"ג ה"ג כדעת חכמים.
 3. תורת כהנים קדושים פי"ג ה"ה; דרך אמונה פי"ד הי"ט, צה"ל ס"ק קצד.
 4. מעדני ארץ מתנו"ע פי"ד הי"ט; לחם עני פאה פי"ז מ"ד עמ' רפו, ובעמ' רפו הביא מקור לכך.
 5. רדב"ז מתנו"ע פי"ד הי"ט; מים חיים מתנו"ע פי"ד הי"ט; קול הרמ"ז פאה פי"ז מ"ו – הובא גם בבית דוד פאה פי"ז מ"ו; תוספות אנשי שם, פאה פי"ז מ"ו, למדו זאת מדין פאה כמבואר בפאה פי"ד מ"א: 'בדלית ובדקל, בעה"ב מוריד ומחלק לעניים וברמב"ם מתנו"ע פי"ב ה"ז. וסמך על משי"כ בדין פאה פאת השולחן פי"ח ביי"ש ס"ק לג. ראה מה שהעיר דרך אמונה פי"ד הי"ט, צה"ל ס"ק קצו.
 6. מעדני ארץ מתנו"ע פי"ד הי"ט אות ב.
 7. ראב"ד תוי"כ קדושים פי"ג ה"ג; קרבן אהרון תוי"כ קדושים פי"ג ה"ג; ר"ש פאה פי"ז מ"ד;

ויש אומרים, שמדובר על אשכול שאין בו אלא גרגיר אחד⁸.

ד. חיוב תשלום לעניים במקרה של נזק לעוללות

יש אומרים, שבעה"ב חייב לשלם לעניים אם חיה או בהמה אכלו את העוללות שבכרם⁹.

ויש אומרים, שאין בעה"ב חייב לשלם לעניים אם חיה או בהמה אכלו את העוללות שבכרם¹⁰.

רא"ש פאה פ"ז מ"ד; רע"ב פאה פ"ז מ"ד; רדב"ז מתנו"ע פ"ד הי"ט; מעשה רוקח פאה פ"ז מ"ד; רש"י פאה פ"ז הי"ג; שדה יהושע פאה פ"ז הי"ג; מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ד בשם רבי יוסף אשכנזי; מהר"א פולדא פאה פ"ז הי"ג; פני משה, חביב, פאה פ"ז הי"ג; חמדת ירושלים פאה פ"ז הי"ג; תולדות יצחק פאה פ"ז הי"ג.

8. ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ד, כדבריו באר בדעת הרמב"ם הר"ח קנייבסקי בשערי אמונה פאה פ"ז מ"ד עמ' שע; רבינו הלל תו"כ קדושים פ"ז הי"ג; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הי"ט; פסקי הר"מ פרובינצאלו פאה פ"ז אות ט; הגר"א שנות אליהו פאה פ"ז מ"ד בפירוש הארוך; פאת השולחן פ"ח ב"ש ס"ק לד בדעת הרמב"ם; תפארת ישראל פאה פ"ז מ"ד, יכין אות לה; חובת גידולי הארץ ה"ל מתנו"ע הלכה עב; דרך אמונה פ"ד הי"ט סעיף קיב וצה"ל ס"ק קצז; ביאור הגר"ח קנייבסקי לירושלמי, פאה פ"ז הי"ג.

9. רש"י פאה פ"ז הי"ד; תולדות יצחק פאה פ"ז הי"ד בהבנת הירושלמי; שושנים לדוד פאה פ"ז מ"ה.

10. מהר"א פולדא פאה פ"ז הי"ד בהבנת הירושלמי; בית דוד פאה פ"ז מ"ה; דרך אמונה פ"ד הי"ט סעיף קי.

הלכה כ

- א. גדר ארכובה בזמורה
- ב. אשכול ועוללת על זמורות שונות
- ג. חיתוך בפועל או שיעור מרחק

רמב"ם

זמורה שהיה בה אשכול ובארכובה¹ של זמורה עוללת, אם נקצצה² עם האשכול הרי היא של בעל הכרם ואם לאו הרי היא לעניים³.

א. גדר ארכובה בזמורה

יש מפרשים שהארכובה היא ענף דק היוצא מזמורת הגפן, עליו תלויים גם אשכולות וגם עוללות במרחק זה מזה⁴. ויש מפרשים, שארכובה הוא מקום בזמורת הגפן שיש בו בליטה, קשר או כיפוף, וממקום זה יוצאים האשכולות והעוללות בריחוק מסוים⁵.

ב. אשכול ועוללת על זמורות שונות

רמב"ם זמורה שהיה בה אשכול ובארכובה של זמורה עוללת

יש אומרים, דוקא כשהאשכול והעוללת נמצאים על הזמורה ונבצרים יחד הרי היא לבעה"ב, אך אם על הזמורה יש רק עוללת, אף שנקצצת עם אשכול שבזמורה אחרת, הרי היא לעניים⁶.

1. על המונח 'ארכובה' ראה: חוקות הארץ ח"ב פ"ח ה"י אות א. ועיין: לחם שמים פאה פ"ז מ"ד; פאת השולחן פ"ח סעי' כב ובי"ש ס"ק לה; שושנים לדוד פאה פ"ז מ"ד; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ז אות קמד.
2. מלשון קציצה וחיתוך, ראה: רמב"ם פיהמ"ש, פאה פ"ז מ"ד; ערוך ערך קרץ; ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ד; ר"ש פאה פ"ז מ"ד; רא"ש פאה פ"ז מ"ד; רע"ב פאה פ"ז מ"ד.
3. פאה פ"ז מ"ד; תו"כ קדושים פ"ג ה"ג.
4. רא"ש פאה פ"ז מ"ד; ר"ש פאה פ"ז מ"ד; רא"ש פאה פ"ז מ"ד; רע"ב פאה פ"ז מ"ד; תפארת ישראל פאה פ"ז מ"ד, יכין אות לב; שדה יהושע פאה פ"ז ה"ד; מהר"א פולדא פאה פ"ז ה"ג.
5. רמב"ם פיהמ"ש, פאה פ"ז מ"ד: 'כרוכות כריכות שיש בזמורות'; בתרגום ר"י קפאח: 'הפרקים שבזמורות'; ראב"ד תו"כ קדושים פ"ג ה"ג – הובאו דבריו במלאכת שלמה, פאה פ"ז מ"ד; פסקי הר"מ פרובינצאלו פאה פ"ז אות ח; הערת תויו"ט פאה פ"ז מ"ד; קול הרמ"ז פאה פ"ז מ"ד; הון עשיר פאה פ"ז מ"ד; משנה ראשונה פאה פ"ז מ"ד; פני משה מרגלית, פאה פ"ז ה"ד; חכמת אדם שער מצות הארץ פכ"ד סעי' כד.
6. הון עשיר פאה פ"ז מ"ד.

יש חולקים, שעיקר התנאי שתהיה העוללת נבצרת יחד עם האשכול אף שאינם באותה זמורה.⁷

ג. חיתוך בפועל או שיעור מרחק

יש אומרים שהדבר תלוי במעשה הבצירה בפועל – אם נחתכת העוללת עם האשכול הרי היא חלק ממנו⁸ ושייכת לבעה"ב, ואם לא נקרצה עמו הרי היא לעניים⁹.

יש אומרים שאם חצי מהעוללת נחתכה עם האשכול וחציה השני נותר במקומו, הרי היא לעניים¹⁰.

יש חולקים, ששייכות העוללת לבעה"ב תלויה בשיעור מרחק מסוים בינה לאשכול¹¹, כשיעור טבלה קטנה¹² אף אם לא בצר בפועל¹³, אך כשיעור המרחק רב יותר שייכת העוללת לעניים¹⁴.

7. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"ו, בפירושו השלישי.

8. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד ה"כ; תולדות יצחק פאה פ"ז ה"ג; שערי אמונה פאה פ"ז מ"ד עמ' שסח.

9. ראה: תולדות יצחק פאה פ"ז ה"ג; שערי אמונה פאה פ"ז מ"ד עמ' שסח-שסט. כן סובר הראב"ד תו"כ קדושים פ"ג ה"ג – הובא ברש"י פאה פ"ז ה"ד; אור פני מלך מתנו"ע פ"ד ה"כ.

10. ראב"ד תו"כ קדושים פ"ג ה"ג, מדין ספק ממון עניים.

11. קרית ספר מתנו"ע פ"ד: 'אם רחוק קצת מן האשכול שאין דרכו להקרץ עמו הוי עולל באפי נפשיה ולעניים', ולא כתב מהו שיעור המרחק.

12. רא"ש פאה פ"ז מ"ד: 'וידוע היה שיעור הטבלה והיא קטנה'.

13. שערי אמונה פאה פ"ז מ"ד עמ' שסח-שסט.

14. ר"ש פאה פ"ז מ"ד; רא"ש פאה פ"ז מ"ד.

הלכה כא

א. זמן בצירת העניים

רמב"ם

כרם שכולו עוללות הרי הוא לעניים, שנאמר וכרמך לא תעולל¹
אפילו כולו עוללות², ואין הפרט והעוללות נוהגין אלא בכרם
בלבד³.

א. זמן בצירת העניים

יש אומרים, שאע"פ שאין בכרם זה בציר של בעה"ב, מ"מ אין לעניים לבצור את
העוללות עד שיגיע זמן הבציר⁴. ויש שלא התנו את בצירת העניים בשעת
הבציר⁵.

1. ויקרא יט, י.

2. פאה פ"ז מ"ז; תורת כהנים קדושים פ"ג ה"א, כדעת רבי עקיבא; רמב"ם פיהמ"ש, פאה
פ"ז מ"ז; רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"א; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"א; כס"מ מתנו"ע פ"ד
הכ"א.

3. תוספתא פאה פ"ב הי"ג; חולין קלא ע"א; רמב"ם מתנו"ע פ"א ה"ז.

4. לחם שמים פאה פ"ז מ"ז.

5. חזון יחזקאל פאה פ"ג הי"ט.

הלכה כב

- א. נטילת עניים לפני הבצירה
 ב. שיעור ג' אשכולות
 ג. שיעור ואופן הבציר
 ד. אכלה חיה את ג' האשכולות

רמב"ם

אין העניים זוכין ליקח פרט ועוללות עד שיתחיל בעל הכרם לבצור כרמו, שנאמר וכי תבצור כרמך לא תעולל¹. וכמה יבצור ויהיו זוכין בהן שלשה אשכולות שהן עושין רביע².

א. נטילת עניים לפני הבצירה

משנודעו העוללות הן שייכות לעניים³, מ"מ אין להם רשות ליטול כל עוד לא התחיל בעל הכרם לבצור, אך אם נטלו לפני הבצירה אין מוציאים מידם⁴. העניים נוטלים פרט ועוללות רק לאחר שבעל הכרם יבצור ג' אשכולות, ויש אומרים שאם בעל הכרם בוצר קודם שהגיע זמן הבציר יטלו אף לפני הבציר⁵.

ב. שיעור ג' אשכולות

רמב"ם שלשה אשכולות שהן עושין רביע יש אומרים, שהשיעור הוא רובע הקב ענבים⁶. ויש אומרים, שהשיעור הוא רביעית לוג יין⁷.

ג. שיעור ואופן הבציר

יש אומרים, שהגדרת בציר היא ג' אשכולות שעושים רביע, אך ב' אשכולות

-
1. פאה פ"ז מ"ז כדעת רבי עקיבא; תורת כהנים קדושים פ"ג ה"א; רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"ז מ"ז.
 2. ירושלמי פאה פ"ז ה"ו; רע"ב פאה פ"ז מ"ז.
 3. רמב"ם מתנו"ע פ"ד הכ"ג.
 4. שערי אמונה פאה פ"ז מ"ז עמי שעז.
 5. דרך אמונה פ"ד הכ"ב סעיף קכג. לגבי דילול הכרם ועוללות שבו עיי' הלכה כד.
 6. מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ז; תולדות יצחק פאה פ"ז ה"ו בביאור השני; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ז מ"ז בשם פאת השולחן.
 7. ר"ש משאנץ תו"כ קדושים פ"ג ה"א; רע"ב פאה פ"ז מ"ז; רש"י פאה פ"ז ה"ו; תפארת ישראל פאה פ"ז מ"ז, יכין אות מו; משנת שלמה פאה פ"ז מ"ז; תולדות יצחק פאה פ"ז ה"ו בביאור הראשון; פני משה פאה פ"ז ה"ז; ערוך השולחן סי' יג סעי' יא; פאת השולחן פ"ח ב"ש ס"ק מ בדעת הרמב"ם; הגר"ח קנייבסקי ביאור לירושלמי פאה פ"ז ה"ו.

שעושים רביע או ארבעה אשכולות שאין עושים רביע – אינו נחשב לבציר⁸.
 יש מי שאומר, שעל בעל הכרם לבצור כדרך הבוצרים, כגון: בצירת ג' האשכולות
 כאחת וכן שיהיו ג' אשכולות אלו מגפן אחת ולא מכמה וכמה גפנים⁹.
 יש מי שאומר, שאם אין בכרם שיעור בצירה של ג' אשכולות, נידון הכרם ככרם
 שכולו עוללות¹⁰.
 שיעור ג' אשכולות כגדר תחילת הבציר שייך גם בפרט¹¹.

ד. אכלה חיה את ג' האשכולות

יש אומרים, שאם אכלה חיה מן האשכולות קודם הבציר, אין העניים יכולים
 לקחת את העוללות¹².
 ויש אומרים, שאם אכלה את האשכולות הראשונים חיה – אין העניים יכולים
 לקחת את העוללות, אלא אם בעל הכרם יבצור שוב ג' אשכולות¹³.
 יש אומרים, שאם אכלה חיה את האשכולות הראויים לבציר בעה"ב ושיירה את
 העוללות, יכולים העניים לבצור את העוללות¹⁴.
 אם לאחר שבצר בעל הכרם שלשה אשכולות, אכלה חיה את העוללות הראויות
 לעניים – אין בעל הכרם חייב לשלם לעניים¹⁵.

-
8. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"ב; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ז מ"ז; חידושים וביאורים, גריינמן,
 פאה סי' י ס"ק ח. ראה: שערי אמונה פאה פ"ז מ"ז עמ' שעט שהסתפק בכך.
 9. ספר השדה פאה פ"ז מ"ז ד"ה והנדך.
 10. ספר השדה פאה פ"ז מ"ז.
 11. כפי שכתב הרמב"ם: 'אין העניים זוכין ליקח פרט ועוללות עד שיתחיל בעל הכרם לבצור...'.
 פרט נקבע בעת הבצירה כאמור לעיל בהלכה טו. וראה: רש"י פאה פ"ז ה"ז; קרית ספר
 מתנו"ע פ"ז; פאת השולחן פ"ח ב"ש ס"ק לח; אור פני מלך מתנו"ע פ"ז הכ"ב; משנת יעקב
 מתנו"ע פ"ז הכ"ב.
 12. ירושלמי פאה פ"ז ה"ז; שדה יהושע פאה פ"ז ה"ז; גר"א פאה פ"ז ה"ז.
 13. מהר"א פולדא פאה פ"ז ה"ז; נחמות ארץ ישראל פאה פ"ז מ"ז.
 14. מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ז; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פ"ז אות קמז בדעת הרמב"ם.
 15. פאת השולחן פ"ח ב"ש ס"ק לט.

הלכה כג

- א. המקדיש כרמו
 ב. נתינת שכר ההקדש
 ג. הקדיש קודם שנודעו העוללות
 ופדאם לאחר נודעו ביד הגזבר
 ד. המפקיר כרמו

רמב"ם

המקדיש כרמו עד שלא נודעו העוללות אין העוללות לעניים, ואם משנודעו העוללות, העוללות לעניים², ויתנו שכר גידולם להקדש³.

א. המקדיש כרמו

'משנודעו העוללות' היינו זמן רב לפני שעת בצירה⁴ כשיוודע מהו אשכול ומהי עוללת⁵.

יש חולקים, ש'משנודעו העוללות' הכוונה לשעת הבצירה ואז אינו יכול להקדיש מחמת שייכותן לעניים⁶.

יש אומרים, שלכתחילה עליו להיזהר לא להקדיש העוללות גם לפני שנודעו העוללות, אך בדיעבד הרי זה הקדש⁷.

המקדיש עוללות בלבד, יש אומרים, שהעוללות אינן של עניים אלא הקדש⁸.

יש אומרים, שנתינת שכר הגידולים להקדש שייכת רק כשהקדיש כרמו, אך אם הקדיש העוללות עצמן ולא את הקרקע אין צריך לתת שכר הגידולים להקדש⁹.

1. ירושלמי פאה פ"ז ה"ח – מפני שהוא כנוטע כרם להקדש שפטור מעוללות ומכל מתנו"ע; ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ז; ר"ש פאה פ"ז מ"ז; קרית ספר מתנו"ע פ"ד.
2. ירושלמי פאה פ"ז ה"ח; רמב"ם פאה פ"ז מ"ח, שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו.
3. פאה פ"ז מ"ח כדעת רבי יוסי, ששכר הגידולים להקדש; ירושלמי פאה פ"ז ה"ח: 'מעשה היה והורו כרבי יוסי; רמב"ם פאה פ"ז מ"ח; רע"ב פאה פ"ז מ"ח; רש"ס פאה פ"ז ה"ז; כס"מ מתנו"ע פ"ד הכ"ג; תויו"ט פאה פ"ז מ"ח; חקרי לב יו"ד ה"ל נדרים ס"י מד ד"ה עוד נ"ל; תקנת עזרא מעילה דף נו ע"א; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ז אות קמח; חובת גידולי הארץ ה"ל מתנו"ע הלכה עו.
4. רמב"ם פאה פ"ז מ"ח; ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ח; ר"ש פאה פ"ז מ"ח; רא"ש פאה פ"ז מ"ח; רע"ב פאה פ"ז מ"ח; תפארת ישראל, יכין אות מח.
5. אשכול שאין לו כתף ונטף הוא עוללת – לעיל הלכה יז – וניתן להבחין בכך כאשר הגרגרים קטנים מאד, והאשכול בתחילת התפתחותו.
6. לחם שמים פאה פ"ז מ"ח.
7. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ג הי"ט.
8. דרך אמונה פ"ד הי"ז, ביאור ההלכה ד"ה אי זו.
9. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"ג, משום שכאשר לא הקדיש את הקרקע, הגידולים גדלו

ב. אופן נתינת שכר ההקדש

כיון שגדלו העוללות מכוח יניקת קרקע ההקדש הרי הן גידולי הקדש וממילא השכר הניתן להקדש הינו פדיון חלק ההקדש שבגידולים¹⁰.
יש אומרים, שעל כל עני לתת את חלק ההקדש מהעוללות שזכה בהן¹¹.

ג. הקדיש קודם שנודעו העוללות ופדאם לאחר נודעו ביד הגזבר

הקדיש כרמו עד שלא נודעו העוללות, וביד ההקדש נודעו העוללות ולאחר מכן פדה מיד ההקדש – יש אומרים, שחייב בעוללות¹². ויש אומרים, שאין חיוב עוללות¹³. ויש המסתפקים בכך¹⁴.

ד. המפקיר כרמו

המפקיר כרמו לאחר שנודעו העוללות עשירים נוטלים את האשכולות ועניים נוטלין את האשכולות ואת העוללות¹⁵.

אם אדם זכה בכרם ובו עוללות, יש אומרים, שעל העניים לתת שכר הגידולים לזוכה מן ההפקר¹⁶. ויש אומרים שאין על העניים לשלם לזוכה מן ההפקר את שכר הגידולים¹⁷.

בקרקע הדיוט. ניתן לדייק כן בדברי ר"ש פאה פ"ז מ"ז בביאור דעת ר"י: 'מה שמשביחין כל שעה ושעה, שהקרקע של הקדש', היינו העלאת שכר להקדש נובעת מהיות הקרקע של הקדש.

10. רשב"ם בבא בתרא ע"ב ד"ה הואיל; רש"ס פאה פ"ז מ"ח.

11. פסקי הר"מ פרובינצאלו פאה פ"ז אות טז; דרך אמונה פ"ד הכ"ג, צה"ל ס"ק רכט.

12. ספר השדה פאה פ"ז מ"ח.

13. צפנת פענח ה"י מתנו"ע פ"ב ה"ח דף לג ע"א; דף לג ע"ב עמודה ימנית למעלה.

14. מנחת חינוך מצוה רכא אות ב; תורת הארץ ח"ב פרק ט סעי' מב; מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד הכ"ג.

15. תוספתא פאה פ"ג ה"ט"ז; בארו חסדי דוד וחזון יחזקאל שבעל הכרם מפקיר את כרמו לאחר שנודעו העוללות, ומחמת שאין אדם מפקיר דבר שאינו שלו העוללות לעניים; משנה ראשונה פאה פ"ז מ"ח; דרך אמונה פ"ד הכ"ג סעיף קל.

16. מנחת חינוך מצוה רכא אות ג, וסיים: 'וצ"ע קצתי'. ראה: לחם עני פאה פ"ז מ"ח אות ד; דרך אמונה פ"ד הכ"ג סעיף קל, צה"ל ס"ק רלד.

17. משנה ראשונה פאה פ"ז מ"ח. בחידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ז סוף אות קמח כתב שאף אם בעל הכרם יכול להפקיר ולהפקיע מהעניים, מ"מ הזוכה מההפקר חייב בעוללות לעניים, ולכן אין העניים חייבים לשלם לו על הגידולים.

הלכה כד

- א. אופן הפעולה
 ב. איבוד העוללות ושייכותן

רמב"ם

הזומר את הגפן אחר שנודעו העוללות הרי זה זומר כדרכו, וכשם שכורת האשכולות כך כורת העוללות.¹

א. אופן הפעולה

- יש אומרים שהמדובר בזמירת זמורות הגפן שיש עליהן אשכולות ועוללות.²
 יש מפרשים, שאופן הפעולה הוא דילול הכרם באמצעות עקירת גפנים ממנו.³
 יש סוברים שהן זמירת זמורות והן עקירת גפנים הן בכלל דילול.⁴
 יש מפרשים, שאופן הפעולה הוא דילול האשכולות עצמן.⁵

-
1. פאה פ"ז מ"ה וכדעת רבי יהודה; רמב"ם פירוש המשנה; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"ד; כס"מ מתנו"ע פ"ד הכ"ד; תוספות מועד קטן ד ע"ב ד"ה כך; תוספות ר"ד מועד קטן ד ע"ב; מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ה; מלבי"ם ויקרא יט, י; שלום ירושלים פאה פ"ז ה"ז.
 2. רמב"ם כאן ובפ"מ; רמב"ן מלחמות ה', סוכה טו ע"ב; ריטב"א סוכה לד ע"ב; ר"ן על הרי"ף, סוכה טז ע"ב; רש"י פאה פ"ז ה"ד; ניר פאה פ"ז ה"ד; שערי אמונה פאה פ"ז מ"ה עמי שעג בדעת הרמב"ם.
 3. לשון המשנה פאה פ"ז מ"ה היא: 'המדל בגפנים', ובאר רע"ב: 'כשהגפנים תכופים זה אחר זה, עוקר מאותם שבינתיים והאחרים מתוקנים בכך'.
 כן בארו: הערוך ערך מדל א'; רש"י מועד קטן ד ע"ב ד"ה המידל; תוספות הרא"ש מועד קטן ד ע"ב בשם הראב"ד; ריטב"א מועד קטן ד ע"ב; תוספות ר"ד מועד קטן ד ע"ב; ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ה; ר"ש פאה פ"ז מ"ה; רא"ש פאה פ"ז מ"ה; אור זרוע ה"ל ערלה חדש ושביעית ס"י שכ; תויו"ט פאה פ"ז מ"ה; תפארת ישראל פאה פ"ז מ"ה, יכין אות לו; שדה יהושע פאה פ"ז ה"ד; מהר"א פולדא פאה פ"ז ה"ד; פני משה פאה פ"ז ה"ה; פני משה מהר"ם בן חביב, פאה פ"ז ה"ד; תולדות יצחק פאה פ"ז ה"ד; ערוך השולחן ס"י יג סעי' יב.
 4. חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ז אות קמה; כן נראה מדברי פסקי הרי"מ פרובינצאלו פאה פ"ז אות י; שערי אמונה פאה פ"ז מ"ה עמי שעב; אור פני מלך מתנו"ע פ"ד הכ"ד.
 5. רש"י כתב יד, מועד קטן ד ע"ב ד"ה המידל; תוספות הרא"ש מועד קטן ד ע"ב בשם רש"י; מאירי מועד קטן ד ע"ב בשם גדולי הרבנים; לחם שמים פאה פ"ז מ"ה בדעת הרמב"ם.

ב. איבוד העוללות ושייכותן

יש אומרים שבעה"ב יכול להשליך את הזמורות ועליהן העוללות לאיבוד⁶, אך מ"מ העניים יכולים ליטול אותם⁷.
ויש אומרים, שעוללות אלו שייכות לבעה"ב⁸.

6. רמב"ם פיהמ"ש פאה פ"ז מ"ה; רא"ש פאה פ"ז מ"ה; מאירי מועד קטן ד ע"ב; קרן אורה מועד קטן ד ע"ב; בית מועד מתנו"ע פ"ד הכ"ד.
7. בית מועד מתנו"ע פ"ד הכ"ד; דרך אמונה פ"ד הכ"ד, צה"ל ס"ק רמו.
8. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"ו.

הלכה כה

- א. גוי שמכר כרמו לישראל
 ב. ישראל שמכר כרמו לגוי
 ג. שותפות ישראל וגוי בכרם
 ד. חיוב עוללות בכרם שותפות בסוריא

רמב"ם

נכרי שמכר כרמו לישראל לבצור – חייב בעוללות¹. ישראל ונכרי שהיו שותפים בכרם – חלקן של ישראל חייב ושל נכרי פטור².

א. גוי שמכר כרמו לישראל

רמב"ם נכרי שמכר כרמו לישראל לבצור – חייב בעוללות³

לדעה זו, דוקא כשמכר הגוי את כרמו במחובר לישראל אפילו לאחר שנודעו העוללות ברשות הגוי, וישראל בצרו⁴. אם מכר הגוי פירות לאחר בצירה, אין ישראל חייב בעוללות⁵.

יש מסתפקים במקרה שמכר נכרי לישראל כרם שכולו עוללות ובצרו ישראל, האם פטור מעוללות⁶.

בין אם מכר כרם ופירותיו, ובין אם מכר כרמו לפירותיו חייב בעוללות⁷ אבל מכר פירות כרמו פטור מעוללות⁸.

1. תוספתא פאה פ"ג הי"ז.
2. תוספתא פאה פ"ג הי"ח; תורת כהנים קדושים, פ"א הי"א; חולין קלה ע"ב; כס"מ מתנו"ע פ"ד הכ"ה; חסדי דוד פאה פ"ז הי"ח; מים חיים מתנו"ע פ"ב הי"ג; שו"ת משפטי עוזיאל ח"א סי' כז אות א; דרך אמונה פ"ד הכ"ה סעי' קלז. השמיטה היובל ומצוות הקהל, עמ' 86-87; שלום ירושלים פאה פ"ד הי"ד.
3. 'כי תבצור כרמך לא תעולל – הכל הולך אחר הבצירה' – ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"ה; רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"ה; קרית ספר מתנו"ע פ"ד; מנחת חינוך מצווה רכא אות ב; חזון יחזקאל פאה פ"ג הי"ז.
4. ראה עוד: אמונת יוסף פאה פ"ד, נז ע"א אות ב; תורת זרעים פאה פ"ג מ"ה; תורת הארץ ח"ב פ"ח ס"ק מב. מהדורה מורחבת, ס"ק נב ד"ה ומ"ש; משנת רבי אהרון זרעים סי' י אות ג.
5. מנחת חינוך מצווה רכא אות ב; צפנת פענח מתנו"ע פ"ב הי"ח, דף לד ע"א סוף טור ב; תורת הארץ ח"ב פ"ח ס"ק מב, מהדורה מורחבת, ס"ק נב ד"ה ומ"ש.
6. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"ה; מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד הכ"ה אות א.
7. מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד הכ"ה אות ד; שביעית סי' ז אות יב. ראה: אמרי כהן סי' א אות ג.
8. תוספתא פאה פ"ג הי"ז; רמב"ם כאן ועיי' הל' מכירה פכ"ג הי"ב וה"ז; מהר"י קורקוס פ"ד הכ"ה.
9. מהר"י קורקוס פ"ד הכ"ה; דרך אמונה פ"ד הכ"ה סעי' קלה.

ב. ישראל שמכר כרמו לגוי

ישראל שמכר כרמו לגוי לבצור – פטור מעוללות⁹, אך אם בצר ישראל ומכר לגוי את הענבים חייב בעוללות משעת הבצירה¹⁰.

יש אומרים, שדין זה דוקא כשמכר קודם שנודעו העוללות, אך משנודעו אינו יכול למכור¹¹, ואם מכרן חייב להוציאן מיד הגוי ולתת אותן או דמיהן לעניים¹².

ויש אומרים, שאם מכר משנודעו העוללות, אינו חייב לשלם לעניים דמי העוללות¹³.

ג. שותפות ישראל וגוי בכרם

יש אומרים, שהכוונה היא שחלקו של ישראל מבורר, כגון שחלקו במחובר את הכרם, ולכן חייב חלק ישראל בעוללות מחלקו¹⁴. אך אם אין מבורר חלקו של ישראל, יתן את העוללות המגיעות אליו לעניים¹⁵ אבל הם יפרישו מהן תרומה ממקום אחר משום חלק הגוי המעורב בהן¹⁶.

ויש חולקים, שאין הבדל בין אם חלק ישראל מבורר או שאינו מבורר¹⁷.

ד. חיוב עוללות בכרם שותפות בסוריא

יש אומרים שאם הכרם נמצא בסוריא אזי גם כשאין החלקים מבוררים יתן ישראל את העוללות לעניים מדין ודאי¹⁸.

-
9. תוספתא פאה פ"ג הי"ז; ערוך השולחן סי' יג סעי' יג: שאין לעניים קודם הבצירה, וכיון שהבצירה ברשות הגוי אין להם עוללות.
 10. ר"י קורקוס מתנו"כ פ"ד הכ"ה.
 11. מים חיים מתנו"ע פ"ד הכ"ה; מעשה רקח מתנו"ע פ"ד הכ"ה; מנחת חינוך מצוה רכא; פאת השולחן פ"ח סעי' כו; חזון יחזקאל פאה פ"ג הי"ז, ביאורים; דרך אמונה פ"ד הכ"ה סעיף קלה.
 12. חסדי דוד פאה פ"ג הי"ז.
 13. דרך אמונה פ"ד הכ"ה סעיף קלה, שהמוכר כמזיק מתנו"כ שפטור מלשלם על היזקו.
 14. ערוך השולחן סי' ד סעי' יא.
 15. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"ה.
 16. חסדי דוד פאה פ"ג הי"ח; פאת השולחן פ"ה ב"ש ס"ק יח; חזון יחזקאל פאה פ"ב הי"ט, חידושים ד"ה חלקו; דרך אמונה פ"ד הכ"ה סעיף קלו.
 17. חובת גידולי הארץ הלי מתנו"ע הלכה טז והלכה עח.
 18. דרך אמונה פ"ד הכ"ה סעיף קלו.

הלכה כו

- א. עוללות לעניים
 ב. פירותיו של מפריש המעשר ונותנו ללוי

רמב"ם

בן לוי שנתנו לו מעשר טבל ומצא בו עוללות – נותנן לעניי, ואם נקרצת עם האשכול יש לו לעשות תרומת מעשר על מקום אחר.²

א. עוללות לעניים

יש אומרים שמדובר כשאין ידוע האם העוללות נקרצו יחד עם האשכול ונותן את העוללות לעניים³ מחמת ספק מתנות עניים השייך לעניים⁴. ויש חולקים, שבמקרה שאינו ידוע אין לחשוש שהעוללות שייכות לעניים⁵.
 ויש אומרים, שידוע שלא היו העוללות נקרצות עם האשכול ולכן העוללות לעניים⁶.

ב. פירותיו של מפריש המעשר ונותנו ללוי

יש מסתפקים, האם כיון שהפריש מעשר ראשון מן העוללות האם פירותיו של הנותן מתוקנים או שמא אינם מתוקנים⁷.

-
1. תוספתא פאה פי"ג ה"כ; ירושלמי פאה פי"ז ה"ג; כס"מ מתנו"ע פי"ד הכ"ו; רדב"ז מתנו"ע פי"ד הכ"ו; מעשה רקח מתנו"ע פי"ד הכ"ו; חסדי דוד פאה פי"ג ה"כ; חזון יחזקאל פאה פי"ג ה"כ.
 2. ואינן לעניים. כס"מ מתנו"ע פי"ד הכ"ו; חסדי דוד פאה פי"ג ה"כ; שדה יהושע פאה פי"ז ה"ד; פני משה פאה פי"ז ה"ד; ערוך השולחן סי' יג סעי' טו. ויכול אף לאוכלן – רבי דוד עראמה מתנו"ע פי"ד.
 3. ר"י קורקוס מתנו"ע פי"ד הכ"ו; מעשה רקח מתנו"ע פי"ד הכ"ו; מרכבת המשנה מתנו"ע פי"ד הכ"ו, וסברתם שיתכן שניתנו לו העוללות בטעות ולא מחמת שיש להחזיק הנותן כרשע שנותן דוקא את העוללות. ראה: דרך אמונה פי"ד הכ"ו סעי' קמ-קמא.
 4. מראה הפנים פאה פי"ז ה"ג; ערוך השולחן סי' יג סעי' טו; מעשה רקח מתנו"ע פי"ד הכ"ו; בית יעקב מתנו"ע פי"ד הכ"ו; נר אברהם סי' ז אות א ד"ה ובוזה; תורת לויים ח"ב הלכה יט.
 5. ראב"ד מתנו"ע פי"ד הכ"ו לפי ביאורם של ר"י קורקוס מתנו"ע פי"ד הכ"ו; מרכבת המשנה מתנו"ע פי"ד הכ"ו; שדה יהושע פאה פי"ז ה"ד; מראה הפנים פאה פי"ז ה"ג; פאת השולחן פי"ח סעי' כח בשם יש אומרים; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פי"ז אות קמד.
 6. ראה: רש"י פאה פי"ז ה"ד; מים חיים מתנו"ע פי"ד הכ"ו שתמהו על הרמב"ם וצידדו בדעת הראב"ד.
 7. רדב"ז מתנו"ע פי"ד הכ"ו; חובת גידולי הארץ מתנו"ע הלכה עט.
 7. גרש"ז אורבך מעדני ארץ תרומות פי"ג ה"ז אות א; מתנו"ע פי"ב הי"א אות ג.

יש אומרים, שניתן לתלות שעוללות אלו נקרצו עם האשכול, אפילו כשאינן ידוע
כן בבירור.⁸

ויש אומרים, שידוע בבירור שעוללות אלו נקרצו עם האשכול ולכן הן לבן לוי.⁹

8. ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"ו בפרוש שני.

9. כס"מ מתנו"ע פ"ד הכ"ו; שדה יהושע פאה פ"ז ה"ד; בית יעקב פאה פ"ז ה"ד.

הלכה כז

- א. פטור וחיוב בבוצר לאכילה
 ב. חיוב בפאה
 ג. דין ערלה ורבעי
 ד. זמן נטילת העניים עוללות
 ה. בצירה לעשיית יין

רמב"ם

מי שהיו לו חמש גפנים ובצרם לתוך ביתו, אם לאכול ענבים – פטור מן הפרט ומן השכחה¹ ומן הרבעי², וחייב בעוללות³, ואם בצרן לעשות יין – חייב בכל אלא אם כן שייר מקצתו⁴.

א. פטור וחיוב בבוצר לאכילה

יש אומרים, שהוא הדין ביותר מחמש גפנים⁵.

1. סיבת הפטור בפרט, שכחה וכן בפאה משום שהתורה נקטה לשון 'בצירה' בעניינים אלו והבוצר לאכול בוצר 'מעט מעט' בדרך ארעי, ואין זו דרך בצירה – רש"ס פאה פ"ג ה"ג; פני משה פאה פ"ג ה"ג; חסדי דוד פאה פ"א ה"ג; קרית ספר מתנו"ע פ"ד; ערוך השולחן סי' יג סעי' טז; פאת השולחן פ"ה ב"ש ס"ק כז; תורת זרעים פאה פ"ז מ"ז.
2. בטעם פטור רבעי, כתבו: רש"ס פ"ג ה"ג, מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ד הכ"ז וקרית ספר מתנו"ע פ"ד שנלמד הדבר מכרם וכדי להתחייב ברבעי יש לבצור כרם כדרך הבוצרים. במעדני ארץ, שביעית סי' י אות ז ד"ה יש; מעדני ארץ, מתנו"ע פ"ד הכ"ז אות א; שו"ת מנחת שלמה ח"א סי' עא אות לא – תמה על טעם זה.
 ראה: חקר ועיון ח"ה, ירושלים תשמ"ו עמ' קעג-קעז.
3. סיבת החיוב בעוללות:
 שלא נאמר בהן 'בצירה' וממילא גם הכנסה לבית שאינה דרך בצירה מחייבת בעוללות – חזון יחזקאל פאה פ"א ה"ג.
 זמן חיוב עוללות ושייכותן לעניים הוא משנודעו העוללות ואינו תלוי בבצירה – רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"ז וקרית ספר מתנו"ע פ"ד; רש"ס פאה פ"ג ה"ג; מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ד הכ"ז; חזון יחזקאל פאה פ"א ה"ג; תולדות יצחק פאה פ"ג ה"ב.
 וראה: ערוך השולחן סי' יג סעי' טז; מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד הכ"ז אות ב; תורת זרעים פאה פ"ז מ"ז; צפנת פענח מתנו"ע פ"ב ה"ו; דרך אמונה פ"ד הכ"ז סעיף קנ; הגר"ח שמואלביץ בתוך ספר זרעא קיימא, קונטרס מרן הגר"ח עמ' קפט.
4. ירושלמי פאה פ"ג ה"ב: 'פטור מן הפרט ומן הערלה ומן הרבעי וחייב בעוללות'; תוספתא פאה פ"א ה"י; בשאר הנוסחאות ה"ג: 'פטור מן הפרט מן השכחה ומן הפיאה וחייב בעוללות'. הרמב"ם השמיט פטור פאה שנוכר בתוספתא, וכן פטור ערלה הנזכר בירושלמי. יש שגרסו בירושלמי גם 'שכחה' וגם 'פאה', כפי שכתוב בתוספתא וכדברי הרמב"ם, ראה: גר"א פאה פ"ג ה"ב; שערי ירושלמי דף ל ע"ב.
5. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"ז; חסדי דוד פאה פ"א ה"ג.
 ראה: דרך אמונה פ"ד הכ"ז, צה"ל ס"ק רסח; תורת זרעים פאה פ"ז מ"ז.

ויש אומרים, שדין זה דוקא בכרם קטן, אך הבוצר כרם גדול לתוך ביתו ושייר ענבים לעשיית יין, חייב על הכל בחיובים הנ"ל, וכן הבוצר ליין ושייר לענבים חייב על הכל.⁶

יש אומרים שהבוצר לאכילה, פטור על הכל אף כשלא שייר.⁷

יש אומרים, שפטור אף אם מכניס לביתו לעשות יין.⁸

ב. דין פאה

יש אומרים שפטור מפאה.⁹ ויש אומרים, שחייב בפאה.¹⁰

ג. דין ערלה ורבעי

יש אומרים שחייב בערלה.¹¹ ויש אומרים, שפטור אף מערלה.¹²

יש אומרים, שפטור מרבעי.¹³ ויש אומרים, שחייב ברבעי.¹⁴

ד. אימתי נטילת העוללות

יש אומרים, שזמן נטילת העניים את העוללות הוא כשבוצר.¹⁵

6. מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ד הכ"ז; צפנת פענח מתנו"ע פ"ב ה"ו, מתנו"ע הכ"ב דף נט ע"א.
7. משנה למלך מתנו"ע פ"ד הכ"ז, וכתב שכן סובר הראב"ד; פאת השולחן פ"ה ב"יש ס"ק כז, פ"ח סעי' כט; פני משה, חביב, פאה פ"ג ה"ב; חובת גידולי הארץ מתנו"ע הלכה פא.
8. ערוך השולחן סי' יג סעי' ז, שגם בכך נקרא בצירת ארעי.
9. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"ז; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"ז; כס"מ מתנו"ע פ"ד הכ"ז. ומה שהרמב"ם לא כתב זאת, משום שסמך על מש"כ לעיל מתנו"ע פ"ב ה"ו; רש"ס פאה פ"ג ה"ג גרס כן ברמב"ם; פאת השולחן פ"ה ב"יש ס"ק כז; ערוך השולחן סי' יג סעי' יח הביא שיש כזו גירסא ברמב"ם; דרך אמונה פ"ד הכ"ז, צה"ל ס"ק רעג; מתנו"ע פ"ב ה"ו ביאור ההלכה ד"ה כרם.
- כדעה זו שהפטור הוא גם מחיוב פאה, כתבו: ראב"ד מתנו"ע פ"ד הכ"ז; בבי' גר"א ירושלמי פאה פ"ג ה"ב גרס 'פאה' בדברי הירושלמי; פני משה פאה פ"ג ה"ג.
10. מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ד הכ"ז. הגר"ח שמואלביץ בתוך ספר זרעא קיימא, קונטרס מרן הגר"ח עמ' קפח-קפט.
11. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"ז ופאת השולחן פ"ה ב"יש ס"ק כז; חובת גידולי הארץ מתנו"ע הלכה פא.
12. מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ד הכ"ז, לדבריו זה נכלל בדברי הרמב"ם בפטור רבעי.
13. רמב"ם כאן; ר"י קורקוס מתנו"ע פ"ד הכ"ז; כס"מ מתנו"ע פ"ד הכ"ז; רש"ס פאה פ"ג ה"ג; מרכבת המשנה מתנו"ע פ"ד הכ"ז; קרית ספר מתנו"ע פ"ד.
14. פאת השולחן פ"ה ב"יש ס"ק כז; ערוך השולחן סי' יג סעי' יח; דרך אמונה פ"ד הכ"ז, צה"ל ס"ק ערה בדעת הגר"א שמחק בירושלמי 'רבעי', מחמת שסובר שחייב ברבעי; שו"ת מנחת שלמה סי' עא אות לא; מעדני ארץ, מתנו"ע פ"ד הכ"ז אות א בדעת הראב"ד שהשיג.
15. מעדני ארץ מתנו"ע פ"ד הכ"ז אות ב.

ויש מסתפקים, האם בשעת בצירת בעל הכרם או בזמן הבצירה של העולם¹⁶.

ה. בצירה לעשיית יין

יש אומרים שאם בצר ענבים ליין ושייר מקצתם לאכילה, חייב בחיובים הנ"ל רק על הענבים ששייר¹⁷.

ויש חולקים, שאם שייר מקצתם לאכילה חייב בחיובים הנ"ל גם על הענבים שבצר ליין¹⁸.

יש מסתפקים בתוקף החיוב האם הוא מהתורה או מדרבנן¹⁹.

16. דרך אמונה פ"ד הכ"ז, סעיף קנ; מתנו"ע פ"ד הכ"ז, צה"ל ס"ק רעז.
 17. רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"ז; ערוך השולחן סי' יג סעי' יז; פני משה, חביב, פאה פ"ג ה"ב; חובת גידולי הארץ מתנו"ע הלכה פא.
 18. ראב"ד מתנו"ע פ"ד הכ"ז. וכן כתבו בדעתו: רדב"ז מתנו"ע פ"ד הכ"ז; פאת השולחן פ"ה ב"ש ס"ק כז.
 ראה: משנה למלך מתנו"ע פ"ד הכ"ז בביאור הירושלמי עפ"י הראב"ד.
 19. דרך אמונה פ"ד הכ"ז סעיף קנא; מתנו"ע פ"ב ה"ו ביאור ההלכה ד"ה כרם.

פרק ה

הלכה א

א. שכוח מעיקרו	ד. מי מציל משכחה
ב. ולא שכחו בעל השדה	ה. שכחה בירקות שגידולם בתוך
ג. הצלת אחרים משכחה	האדמה

רמב"ם

העומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעל השדה, שכחו בעל השדה ולא שכחוהו פועלים, שכחוהו אלו ואלו והיו שם אחרים עוברין ורואין אותן¹ בעת² ששכחוהו, אינה³ שכחה עד שישכחוהו כל אדם, ואפילו עומר הטמון אם נשכח הרי זה שכחה⁴.

א. שכוח מעיקרו

אם בעל השדה שכח בשדה עומר קודם פועלים ואח"כ שכחוהו פועלים הרי זו שכחה⁵. ואמירת פועלים שלא יהא שכחה אינה מועילה⁶.

ב. ולא שכחו בעל השדה

יש אומרים שאם בעל השדה שכח רק אחר פועלים, אם אמר לפני ששכח 'תזכה לי שדי' – אינה שכחה⁷.

יש אומרים שאף אם לא אמר תזכה לי שדי, זכתה לו ואינה שכחה⁸.

יש אומרים שזכור ולבסוף שכוח בשדה אינו שכחה, אפילו אם מסופק אם פועלים שכחו⁹.

-
1. במה' שילת: ורואין אותו.
 2. במה' שילת: בעת – בשעה.
 3. במה' שילת: אינה – אינו, וכן בכל הפרק במה' שילת שכחה בזכר.
 4. פאה פי"ה מ"ז; ספרי דברים פ"ס רפג; סוטה מה ע"א לפי דעת חכמים במחלוקתם עם ר' יהודה.
 5. רמב"ן בבא מציעא יא ע"א.
 6. רמב"ן בבא מציעא יא ע"א: "שהרי אינו בחצר שלהם שתקנה".
 7. רמב"ן בבא מציעא יא ע"א; ריטב"א בבא מציעא יא ע"א במסקנה; תוס' שאנץ הובא בשטמ"ק בבא מציעא יא ע"א.
 8. כ"נ מהרמב"ם בהלכה הבאה; רש"י בבא מציעא יא ע"א; ראב"ד הובא בשטמ"ק בבא מציעא יא ע"א; ריטב"א בבא מציעא יא ע"א בהו"א; ר"ן הובא בשטמ"ק בבא מציעא יא ע"א; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פרק כה, ד; רעק"א פי"ה מ"ז.
 9. רש"י ב"מ יא ע"א לפי רמב"ן, רשב"א וריטב"א בבא מציעא יא ע"א שגורסים ברש"י "שמא פועלים שכחוהו".

ויש אומרים שדוקא אם יודע ששכחו¹⁰.
יש אומרים שבעל השדה צריך לדעת את מניין העומרים ואז אינה שכחה¹¹. ויש
אומרים שמשפיק שרואה את העומר ששכחו הפועלים¹².

ג. הצלת אחרים משכחה

רמב"ם והיו שם אחרים עוברין ורואין אותן בעת ששכחוהו
יש אומרים שאחרים מצילים משכחה דוקא אם ראו את העומר בעת שבעל
השדה ופועליו שכחוהו והם עדיין באותה שדה¹³.
יש אומרים שאחרים שאינם שכירי בעל השדה אינם מצילים אם שכחוהו בעל
השדה ופועלים¹⁴. ויש אומרים שצריך שבעל השדה או פועליו לא שכחו באותה
עת אע"פ שלא נמצאים בשדה אבל אם שכחוהו שניהם, אפילו ראו או זכרו
אחרים הרי זו שכחה¹⁵.

ד. מי מציל משכחה

חמרים העוברים מצילים משכחה¹⁶, יש אומרים שאף נכרים שעוברים מצילים
משכחה¹⁷, אבל זכירת עניים אינה מצילה על העומר והוי שכחה¹⁸.

-
10. ראב"ד הובא בשטמ"ק בבא מציעא יא ע"א; רמב"ן בבא מציעא יא ע"א.
11. דרך אמונה פ"ה ה"א סעיף ה בשם תפארת ירושלים.
12. כך מקשה דרך אמונה פ"ה ה"א סעיף ה צה"ל ט.
13. רמב"ם כאן; חינוך מצוה תקצב; רדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה ה"א; מהר"י קורקוס הל' מתנו"ע
פ"ה ה"א; קרית ספר הל' מתנו"ע פ"ה; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פרק כה, ג;
תולדות יצחק פ"ה ה"ו; מקדש דוד שכחה ס"י ה אות א.
14. פאה פ"ה מ"ז; ספרי דברים פ"ס רפב; ריבמ"ץ פאה פ"ה מ"ז; יראים ס"י קכג; ר"ש פאה
פ"ה מ"ז; רא"ש פאה פ"ה מ"ז; רמב"ן בבא מציעא יא ע"א; סמ"ג לאוין רפח; כפ"פ פנ"ב;
ספר האגודה פאה פ"ה; מים חיים הל' מתנו"ע פ"ה ה"א; דעה ב' בפאת השולחן פ"ט סעי'
א; דרך אמונה פ"ה ה"א סעיף ט. מפני שאין הלכה כר' שמעון בברייתא בירושלמי.
15. ירושלמי בשיטת רשב"י: "אפילו חמרין שהן עוברין בדרך וראו עומר אחד ששכחוהו פועלים
ולא שכחו בעל הבית אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם". ר"ש פאה פ"ה מ"ז, לפי דברי
מהר"י קורקוס; רש"י פ"ה ה"ו, לפי הגירסא: ולא שכחו. וכן בתולדות יצחק פאה פ"ה ה"ו
מזכיר גירסא זו, ומבאר שגרס ושכחו; פאה"ש פ"ט ה"א בדעה ב' בישי"ר אות ב.
16. ירושלמי פ"ה ה"ו.
17. מנחת חינוך מצוה תקצב אות יא, הו"ד דרך אמונה פ"ה ה"א ס"ג.
18. בדרך אמונה ביאור ההלכה הלכות מתנות עניים פרק ה הלכה ג ד"ה עמדו עניים נשאר
בצ"ע לגבי זכירת עניים.

ה. שכחה בירקות שגידולם בתוך האדמה

רמב"ם ואפילו עומר הטמון אם נשכח הרי זה שכחה

לוף, שום, גזר, תפוחי אדמה ובצל וכיוצא בהם אף על פי שטמונים בארץ יש להם שכחה¹⁹.

19. משנה פאה פ"ו מ"י, כדעת חכמים; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פרק כה, ג. ועיי לקמן בהלכה ח אות א.

הלכה ב

- א. זכור ולבסוף שכוח בעיר
 ב. זכירת אחרים
 ג. זכיה בשכחה ע"י פועלים

רמב"ם

היה בעל השדה בעיר ואמר יודע אני שהפועלים שכחו¹ עומר שבמקום פלוני ושכחוהו הרי זה שכחה, ואם היה בשדה ואמר כן ושכחוהו אינה שכחה שהשכות מעיקרו בשדה הוא השכחה, אבל בעיר אפילו זכור ולבסוף שכוח הרי זו² שכחה שנאמר ושכחת עומר בשדה ולא בעיר.

א. זכור ולבסוף שכוח בעיר

יש אומרים שאם בעל השדה זכור לבסוף שכחו, כיון שאינו בשדה³ – חצרו אינה קונה לו והרי זו שכחה⁴. ויש אומרים שבעיר אם זכור אינה שכחה⁵. ויש אומרים שבעיר אפילו זכור הוי שכחה⁶.

ב. זכירת אחרים

אף לסוברים שזכירת אחרים מועילה בשדה כששכחו בעל השדה ופועליו, בעיר זכירת אחרים אינה מועילה⁷.

1. במה' שילת: שכחין.

2. במה' שילת: זה.

3. שכיון שאינו ליד שדהו בין בעיר ובין במקום אחר שדהו אינה קונה לו את השכחה.

4. בבא מציעא יא ע"א; רש"י ב"מ בבא מציעא יא ע"א; רמב"ם כאן; ראב"ד שטמ"ק יא ע"א; רמב"ן, ריטב"א ב"מ יא ע"א; רדב"ז פ"ה ה"ב בדעת רש"י ב"מ; מהר"י קורקוס מתנו"ע פ"ה ה"ב; שנות אליהו פאה פ"ז מ"ה; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פרק כח, ד; רעק"א פ"ה מ"ז עפ"י שטמ"ק בשם ר"ן ומהר"י אבוהב; תפא"י פ"ה מ"ז אות ל משום שאינו עומד לידו שיזכה בו.

5. עפ"י הירושלמי פאה פ"ה ה"ו הלומד שבעיר אין כלל שכחה, הו"ד ע"י הכס"מ מתנו"ע פ"ה ה"ב. אולם הראשונים למדו עפ"י בבלי ב"מ יא ע"א שחולק.

6. ר"ש, רא"ש, רע"ב – פ"ה מ"ז; רדב"ז מתנו"ע פ"ה ה"ב בדעת הר"ש; קרית ספר מתנו"ע פרק ה; וכ"כ פאת השולחן פ"ט סוף סעי' ב וביש"ר ס"ק ג ו-ד; מים חיים ה"ל מתנו"ע פ"ה ה"ב.

7. כן נראה לדייק מההקבלה להלכה הקודמת.

ג. זכיה בשכחה ע"י פועלים

אם הוא שכח תחלה והפועלים זוכרים אין הפועלים יכולים לומר תזכה לו שדהו אף על גב שהם נמצאים בשדה כיון שאין השדה שלהם וגם שדהו אינה קונה לו כיון שאינו יודע בה, ולכן אם אח"כ שכחו הפועלים הוי שכחה⁸.

8. רמב"ן ב"מ וריטב"א ושטמ"ק בשם הראב"ד בב"מ יא ע"ב, הו"ד בדרך אמונה פ"ה ה"ב צה"ל ס"ק לח.

הלכה ג

- א. עמדו עניים בפניו
 ב. שכחה בטמון
 ג. חיפוהו בקש
 ד. החזיק בו להוליכו לעיר והניחו
 בשדה ושכחו
 ה. נטלו ממקום למקום והניחו
 סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או
 לכלים ושכחו

רמב"ם

עמדו העניים בפניו או חיפוהו בקש¹ והוא זוכר את הקש² או שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו אינו שכחה³. אבל אם נטלו ממקום למקום אף על פי שהניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו הרי זה שכחה⁴.

א. עמדו עניים בפניו

אפילו עמדו שלא בכוונה ושכח מחמת עמידתם – אין זו שכחה⁵.

ב. שכחה בטמון

יש אומרים שאין שכחה בטמון⁶ ויש אומרים ששכחה חלה אף על טמון⁷.

ג. חיפוהו בקש

יש אומרים שכיון שעניים או אחרים חיפו את העומר בקש אינו שכחה, שאין השכחה מחמת עצמו אלא מחמת העניים⁸, ויש אומרים שזהו קנס לעניים כיון

-
1. פאה פ"ה מ"ז.
 2. ירושלמי פאה פ"ה ה"ו, דעת ר' יונה.
 3. פאה פ"ו מ"ג.
 4. ירושלמי פאה פ"ו ה"ב, כדעת בית הלל אליבא דר' אליעזר.
 5. תפארת ישראל יכין פאה פרק ה משנה ז אות לא: "דכל שכחה שלא מחמת עצמו אינו שכחה"; דרך אמונה פ"ה ה"ג סעיף כא.
 6. שיטת ר' יהודה בספרי דברים סי' רפג; שיטת המשנה פ"ה מ"ז עפ"י ר"ש; שיטת הברייתא בדעת ר' יהודה סוטה מה ע"א.
 7. שיטת חכמים בספרי דברים סי' רפג; פסיקת הרמב"ם פ"ה ה"א; ומשמעות טמון בין אם הפרי הנשכח גדל בתוך האדמה (עי' לעיל ה"א) ובין אם נתכסה ע"י דברים אחרים אחר איסופו.
 8. כ"מ ברא"ש פאה פ"ה מ"ז.

שחיפוהו⁹, ויש אומרים שרק אם בעל השדה זוכר את הקש המונח על העומר אינו שכחה¹⁰. ואם כל השדה מחופה בקש יש לו שכחה¹¹.

ד. החזיק בו להוליכו לעיר והניחו בשדה ושכחו

כיון שהחזיק בו להוליכו לעיר אפילו שכחו אח"כ או נמלך והניחו בשדה אינה שכחה¹². יש אומרים שדוקא אם התכוין לזכות – אינה שכחה¹³. ויש אומרים שאף אם לא התכוין – זכה ואינה שכחה¹⁴.

ה. נטלו ממקום למקום והניחו סמוך לגפה או לגדיש או לבקר או לכלים ושכחו

יש אומרים שכיון שרק העבירו ממקום למקום בשדה ולא החזיק בו להוליכו לעיר הוי שכחה, אבל אם החזיק בו להוליכו לעיר אף אם הניחו בין במקום ידוע ומפורסם ובין שאינו ידוע ומפורסם לא הוי שכחה¹⁵.

ויש אומרים שכיון שנטלו להביאו לעיר מפני שהניחו ליד הגפה והגדיש וכו' ושכח מחמתם הוי שכחה¹⁶.

ויש אומרים שכשהניחו על יד גפה וגדיש וכו' עקר את כונתו הראשונה להביא לעיר ומשום כך הוי שכחה¹⁷.

9. משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ז.

10. רמב"ם כאן; ערוה"ש פאה סי' ט ס"י; משנה ראשונה פאה פ"ה מ"ז.

11. ירושלמי פאה פ"ה ה"ו.

12. סתמא דמשנה פ"ו מ"ג; מל"מ הלי' מתנו"ע פ"ה ה"ג; פני משה פ"ו ה"ב.

13. ריטב"א בבא מציעא יא ע"א במסקנה.

14. ריטב"א בבא מציעא יא ע"א בהו"א, וכ"כ בדרך אמונה סעיף כד.

15. פה"מ לרמב"ם פאה פ"ו מ"א; פני משה פ"ו ה"ב; ערוה"ש סי' ט סעי' יא בשם כס"מ בשי' הרי"ש והרע"ב פ"י ב'.

16. פ"י א' ברע"ב פאה פ"ו מ"ב; ומפני ששכח בגלל דבר מסויים אינו שכחה, אבל כששכחו אע"פ שהניחו ליד דבר מסויים הוי שכחה – תויו"ט פאה פ"ו מ"ב.

17. רעק"א על המשניות פאה פ"ו אות סא בשם מל"מ.

הלכה ד

א. אימתי התחתון שכחה

ב. לא זכר את העליון

רמב"ם

נמל עומר להוליכו לעיר והניחו על גבי הבירו ושכח את שניהן, אם זכר העליון קודם שיפגע בו אין התחתון שכחה ואם לאו התחתון שכחה!¹

א. אימתי התחתון שכחה

רמב"ם אם זכר העליון קודם שיפגע בו אין התחתון שכחה

יש אומרים שאף אם זוכר את העליון התחתון שכחה², ויש אומרים שאם זוכר את העליון התחתון אינו שכחה³.

ב. לא זכר את העליון

יש אומרים שאם שכח את שניהם ולא זכר את העליון שניהם אינם שכחה⁴. ויש אומרים שהעליון בכל מקרה אינו שכחה והתחתון שכחה⁵.

-
1. תוספתא פאה פ"ג ה"ג; ירושלמי פ"ו ה"ג; סוטה מה ע"א.
 2. ראב"ד פ"ה ה"ד, מפני שפוסקים כת"ק, ור' זעירא בירושלמי אמר דוקא אליבא דר"ש; ביאורי הגר"א לירושלמי (בשני כתבי היד); וכ"נ מר"ש ורא"ש פאה פ"ו מ"ג; מהר"א פולדא פאה פ"ו ה"ג; פני משה פאה פ"ו ה"ג.
 3. רמב"ם אליבא דת"ק דר"ז דיבר אליבא דת"ק; רש"ס פאה פ"ו מ"ג, בפירוש הרמב"ם; מהר"י קורקוס בשני פירושים, אחד שפסק אליבא דחכמים ואחד אליבא דר"ש; שדה יהושע פאה פ"ו ה"ג; שערי ירושלמי פאה פ"ו ה"ג; תולדות יצחק פאה פ"ו ה"ג.
 4. רדב"ז פ"ה ה"ד. ודבריו צ"ע שכיון שנטל את העליון על מנת לזכות בו אף ששכחו אינו שכחה.
 5. רש"ס פ"ו ה"ג; דרך אמונה פ"ה ה"ד סעיף לח.

הלכה ה

- א. עומרים בשדה חברו
- ב. עפו לשדה חברו אחר שכחה
- ג. הרוח שפזרה עומרים בשדהו

רמב"ם

עפו עמריו ברוח הזקה לתוך שדה חברו ושכח שם עומר – אינו שכחה, שנאמר קצירך בשדך¹, אבל אם פזר² העמרים בתוך שדהו ושכח הרי זו שכחה.

א. עומרים בשדה חברו

בין שהעומרים עפו ברוח ונפלו בשדה חברו, ובין אם נפלו על אבן אינם שכחה³.

אם העיפה לשדה חברו ואח"כ העיפה חזרה לשדהו ושכח הוי שכחה⁴.

ב. עפו לשדה חברו אחר שכחה

אם שכח עומרים בשדהו ואח"כ השכוחים עפו לשדה חברו – הוי שכחה⁵.

ג. הרוח שפזרה עומרים בשדהו

אם הרוח פזרה עומרים בשדהו אפילו נפלו על אבן וכד' ושכחם – יש אומרים שלא הוי שכחה⁶, וי"א שמספק הוי שכחה⁷.

הרוח שהעיפה עומרים משדה אחד שלו לשדה שניה שלו – הוי שכחה⁸.

-
1. סוטה מה ע"א.
 2. במהי שילת: פיזרה עמריו.
 3. רש"י סוטה מה ע"א ד"ה צפו; מאירי סוטה מה ע"א; פאה"ש הלכות שכחה פ"ט ס"ה בית ישראל אות יא, בין אם שכחם שם ובין אם חשב שהם של חברו.
 4. ערוך השולחן סי' ט ס"ז; דרך אמונה פ"ה ה"ה סעיף מ.
 5. דרך אמונה פ"ה ה"ה סעיף לט.
 6. מפני שאינו שדה – פאה"ש הלכות שכחה פ"ט ס"ה.
 7. פאה"ש הלכות שכחה פ"ט ס"ה; דרך אמונה פ"ה ה"ה סעיף מא.
 8. דרך אמונה פ"ה ה"ה סעיף מב.

הלכה ו

- א. שורה בת ששה ושייר שלשה אחרונים
 ב. שורה בת חמישה ושייר שנים אחרונים
 ג. שיעור שהייה

רמב"ם

הנוטל עומר ראשון ושני ושלישי ושכח¹ הרביעי, אם היה שם ששי אין הרביעי שכחה עד שיטול החמישי, ואם היו המשה בלבד משישהא כדי ליטול² החמישי הרי הרביעי שכחה³.

א. שורה בת ששה ושייר שלשה אחרונים

יש אומרים שאין הרביעי שכחה אא"כ נטל בפועל את החמישי⁴, מפני ששלשה הם שורה ואינם שכחה, ולכן אם עימר שלשה עומרים ושכח את הרביעי אינו שכחה עד שיטול את החמישי שמא ברצונו היה להתחיל שורה חדשה מן הששי⁵.
 ויש אומרים שאם נטל מיד את החמישי לאחר השלישי ולא שהה אחריו – הרביעי שכחה מפני שהמשיך בשורה ולא התחיל בשורה חדשה, אבל אם השתהה ואח"כ נטל את החמישי אף הרביעי אינו שכחה⁶.

ב. שורה בת חמישה ושייר שנים אחרונים

יש אומרים שכיון שנשתהה אגב נטילת החמישי, או כדי ליטלו – הרביעי שכחה⁷, ואף שלא נטלו⁸. ויש אומרים שאפילו נשתהה ליטול את החמישי, רק כשיטול בפועל את החמישי אז הרביעי שכחה⁹.

-
1. במה' שילת נוסף: את (הרביעי).
 2. במה' שילת נוסף: את (החמישי).
 3. ירושלמי פאה פ"ה ה"ב, פ"ו ה"ג.
 4. רדב"ז; חידושי מים חיים לשיטת הרמב"ם הלי מתנו"ע פ"ה ה"ו.
 5. פני משה פאה פ"ה ה"ב.
 6. רש"ס פאה פ"ה ה"ב; מהר"א פולדא פאה פ"ה ה"ב, פ"ו ה"ג; חידושי מים חיים הלי מתנו"ע פ"ה ה"ו לשו"ת הר"ש; ביאור הגר"א מובא בפאת השולחן פ"ט ביש"ר ס"ק טו; דרך אמונה סעיף מה בדעת הר"ש; חידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ו ה"ג אות קכא.
 7. רדב"ז הלי מתנו"ע פ"ה ה"ו; כסף משנה הלי מתנו"ע פ"ה ה"ו; חידושי מים חיים הלי מתנו"ע פ"ה ה"ו, לשיטת הרמב"ם; שדה יהושע פ"ה ה"ב.
 8. חידושי מים חיים הלי מתנו"ע פ"ה ה"ו לשיטת הרמב"ם; פאה"ש פ"ט ס"ו וביש"ר אות טו לשיטת הרמב"ם.
 9. רש"ס פאה פ"ה ה"ג; חידושי מים חיים הלי מתנו"ע פ"ה ה"ו, לשיטת הר"ש; פאה"ש פ"ט

ג. שיעור שהייה

רמב"ם משישהא כדי ליטול... הרביעי שכחה

משהניח הרביעי ולא נטלו והלך לו לעומר החמישי אף על פי שעדיין לא נטל להחמישי אלא ששהה כדי ליטלו קרינן ברביעי לא תשוב לקחתו¹⁰.

ס"ו בית ישראל אות טו, לשיטת הר"ש.

10. פני משה פ"ה ה"ב: "והיינו משעבר מהרביעי והלך לו להחמישי דזהו השהות כדי ליטלו כבר יש תורת שכחה על הרביעי"; תולדות יצחק פ"ה ה"ב.

הלכה ז

- א. הגירסאות בתוספתא ובירושלמי
- ב. במה התערובת
- ג. עשאן כמין גאם

רמב"ם

שני עמרים¹ מעורבבין² ושכה³ אחד מהן אינה שכחה עד שיטול את כל סביבותיו.

א. הגירסאות בתוספתא ובירושלמי

בתוספתא הגירסא: 'עד שיעמר כל סביביו'⁴, בירושלמי הגירסא: 'עד שיטול כל סביבותיו'⁵ והגר"א⁶ מוסיף בירושלמי אחר 'סביבותיו' – 'ר' בון ב"ר חייא בשם ר' יוחנן עשאן כמין גאם'⁷.

ב. במה התערובת

לפי התוספתא התערובת בקמה שאינה מעומרת, לפי הירושלמי התערובת היא עם עומרים אחרים⁸ או עם דברים אחרים⁹. יש אומרים שהעומרים צריכים לגעת זה בזה כדי להחשב מעורבים¹⁰.

1. במה' שילת במקום 'שני עמרים' – 'שדה שעמריה', וכן כתב בפאה"ש פ"ט בית ישראל אות טז שהוא טעות סופר ברמב"ם הנדפס וכ"כ הפר"ח במים חיים הל' מתנו"ע פ"ה הי"ז, וכ"כ במעשה רקח שצריך להגיה וכתב שכן הוא בדפוס מגדל עז ובקרית ספר למבי"ט הל' מתנו"ע פ"ה.
2. תוספתא פאה פ"ג ה"ד: 'שדה שעמריה מעורבין ועימר ושכח אחד מהן אין שכחה עד שיעמר כל סביביו'; ירושלמי פאה פ"ו סוף ה"ג.
3. במה' שילת נוסף: את.
4. תוספתא פאה פ"ג ה"ד.
5. ירושלמי פאה פ"ו ה"ג.
6. פאה פ"ו ה"ג, כתב יד א'.
7. מימרא זו בירושלמי לפנינו בהלכה ד והגר"א הקדימה לסוף הלכה ג, וכן בחי' הגהות מיכל המים לבעל ערוה"ש פאה פ"ו ה"ג, כתב שמקומה של המימרא הוא בהלכה ג על המילים 'העומר שכנגדו מוכיח'.
8. רמב"ם כאן; חכמת אדם שערי צדק שער מצות הארץ פרק כה ס"י; תולדות יצחק פ"ו ה"ג.
9. מפני שצריך שהשכחה תהיה מחמת עצמו ולא מחמת דברים אחרים – פני משה פאה פ"ו ה"ג; תולדות יצחק פ"ו ה"ג.
10. תוספתא כפשוטה פאה פ"ג עמ' 165 ציון 22 ד"ה שדה.

יש אומרים שהעומרים אינם מסודרים בשורות, ועל כן רק כשאינן אפשרות לשייך את העומר הנשאר לשום שורה – שלוקטו העומרים בכל סביבותיו – הרי זו שכחה¹¹.

יש אומרים שלא עימר בה כסדר השורות וכן 'עד שיטול כל סביבותיו' לא שייך לומר בו לא תשוב¹².

ג. שיטול כל סביבותיו

יש אומרים שאם קצר משני צדדים כמין גאם¹³ ושכח עומר זה הרי זו שכחה¹⁴.

11. רש"ס פ"ו סוף ה"ג; וכ"נ משדה יהושע פ"ו ה"ג; בחידושים וביאורים, פיינשטיין, פאה פ"ו ה"ג אות קכו, הביא כן ממנחת בכורים על התוספתא וכתב שהוא הפירוש הנכון.

12. מהר"א פולדא פאה פ"ו ה"ג.

13. כגון מזרח ודרום – ר"ש פאה פ"ו מ"ד; רע"ב כלים פכ"ח מ"ז; רש"י עירובין דף נה ע"א ד"ה או כמין: "גימל יוני, עשוי כמין כף כפופה שלנו"; ערוך ערך גם-גמא: כמין ד הפוכה.

14. פאה"ש פ"ט בית ישראל אות יז בשיטת הגר"א; דרך אמונה סעיף מח וע"י צה"ל ס"ק צא.

הלכה ח

א. טמונין בארץ יש להן שכחה	ה. מה התכוין ליטול ובמה אינו שכחה
ב. מהו הגס הגס	ו. שכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל
ג. סיבת הפטור בנוטל הגס הגס	
ד. מתי הפטור בגס הגס	

רמב"ם

הלוף והשום והבצלים וכיוצא בה¹ אף על פי שהן טמונין בארץ יש להן שכחה², הקוצר בלילה ושכח קמה או שעמר בלילה ושכח עומר וכן הסומא ששכח יש להן שכחה³, ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין ליטול את הגס⁴ אין לו שכחה⁵. וכל האומר הריני קוצר על מנת מה שאני שוכח אני אטול יש לו שכחה⁶, שכל המתנה על מה שכתוב⁷ בתורה תנאו בטל.

א. טמונין בארץ יש להן שכחה

המכוסים באדמה, שדרך החלק הנאכל בהם להיות בתוך האדמה כגון השום והבצלים והגזר⁸. ומשמע שאף שאר הירק העולה מן הארץ יש לו שכחה⁹. ואפילו אין עלים מעל הקרקע כלל, מה שבקרקע הוי שכחה¹⁰, ויש אומרים שאף אם טמנם באדמה אחר לקיטתם יש להם שכחה¹¹.

ב. מהו הגס הגס

יש אומרים שהגס היינו 'הבולט יותר כלומר הגדולים'¹², ונראה שה"ה באוסף את

-
1. במה' שילת: בהן.
 2. פאה פ"ו מ"י, כדעת חכמים.
 3. פאה פ"ו מ"י א.
 4. במה' שילת: (הגס) הגס.
 5. פאה פ"ו מ"י א.
 6. פאה פ"ו מ"י א.
 7. במה' שילת במקום על מה שכתוב – על הכתוב.
 8. רמב"ם פירוש המשנה פאה פ"ו מ"י; רע"ב פאה פ"ו מ"י; ע"י פ"ה ה"א אות ה.
 9. דעת חכמים במשנה י.
 10. דרך אמונה סעיף נא.
 11. פאת השולחן פ"ט ה"ח; דרך אמונה סעיף נב.
 12. רמב"ם פאה פ"ו מ"י א.

הבשלים לפי גודלם¹³ או צבעם. ויש אומרים שגסים היינו שהגרעינים גסים אבל העומרים לא גסים או דקים¹⁴.

ג. סיבת הפטור בנוטל הגס הגס

יש אומרים משום קציר שלא כדרך הקוצרים¹⁵. יש אומרים מפני שאינו מתכוין לדקים, והם מצילים על עצמם¹⁶, ויש אומרים שמצילים על עצמם ועל שכחת הגסים¹⁷. יש אומרים שמתכוין שיטלו את הדקים בניו או פועליו ולכן דומה לשכחו בעה"ב ולא שכחוהו פועלים¹⁸.

ד. מתי הפטור בגס הגס

רמב"ם ואם היה הסומא או הקוצר בלילה מתכוין ליטול את הגס אין לו שכחה

מהרמב"ם¹⁹ משמע שהנוטל את הגס אין לו שכחה דוקא בלילה בכל אדם²⁰ או בסומא ביום ובלילה²¹, אבל אם התכוון הפיקח ליטול את הגס ביום, הרי זה שכחה.

ויש חולקים שכל המלקט ובורר בשעת לקיטה לפי גודל או צבע וכד' אין לו שכחה²². ויש אומרים דגם בפעם השנייה כשבא ללקט הדקין ושוב שכח את הגס הזה או אפילו שכח דק – שוב אינו שכחה²³.

13. דרך אמונה פ"ה ה"ח סעיף נז.

14. פאת השולחן פ"ט ב"ש ס"ק כא.

15. רש"י פ"ו מ"א; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"א בשם הרש"י; שדה יהושע פ"ו ה"א בשמו.

16. רא"ש פ"ו מ"א, וכן הביא מלא"ש פ"ו מ"י בשמו.

17. ר"ש פאה פ"ו מ"א; רע"ב פ"ו מ"י; מלאכת שלמה פ"ו מ"י, על פי דברי הרב אפרים אשכנזי בביאור גי' הירושלמי 'אפילו דקים'; רש"ש פאה פ"ו מ"י.

18. משנה ראשונה פאה פ"ו מ"א.

19. בהלכה כאן.

20. דוקא שאינו רואה את מה שאוסף, אבל פיקח שביום אוסף הגס הגס, לגס יש שכחה, וסיבת הפטור שאינו רואה, אבל אם רואה במין או בסוג שהתכוין ללקט, כגון כאן בגס, יש שכחה.

21. תויו"ט; הון עשיר – פ"ו מ"א; פני משה פאה פ"ו ה"י; וכ"מ בפה"מ לרמב"ם; צפנת פענח, כאן; ערוה"ש ה"ל פאה ס"י ט ס"כ; דרך אמונה סעיף נה – כולם בשיטת הרמב"ם.

22. ר"ש פאה פ"ו מ"א; רא"ש פ"ו מ"א; הון עשיר פ"ו מ"א; דרך אמונה סעיף נה בשיטת שאר הראשונים. וסיבת הפטור משום שבמכוון אינו קוצר את הכל ולכן לא משנה אם קצר ביום או בלילה.

23. דרך אמונה סעיף נה בשם הגר"א בביאורו לירושלמי ומלאכת שלמה פאה פ"ו מ"א, בשם ספר חרדים – שכיון שמחפש מין מיוחד אמרינן דטעה וסבר שזה אינו המין שמחפש עתה.

ה. מה התכוין ליטול ובמה אינו שכחה

אם התכוין ליטול את הגס ושכח גסים ודקים אף הגס אינו שכחה²⁴. ויש אומרים שבגס יש שכחה ורק הדקים שלא התכוין ליטול אינם שכחה²⁵, מאחר שלא התכוין ליטול את הדקים²⁶.

יש אומרים שהתכוין ליטול את כל פירות השדה ותוך כדי קצירה למיין בין הגס לדק ולכן בשניהם מה ששייר אינה שכחה משום ששכח מחמת דבר אחר²⁷.

יש אומרים שאם התכוין ליטול את הגס ופועליו או בניו יקחו את הנשאר אינה שכחה מפני שדומה לשכח בעה"ב ולא שכחוהו פועלים, והפועלים יטלו את מה ששכח²⁸.

ו. שכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל

יש אומרים שאינו יכול להתנות שיטול את השכחה מפני שאינו דבר שבממון אלא איסור²⁹. ויש אומרים שאע"פ שבתנאי שבממון תנאו קיים, בממון עניים אין עם מי להתנות וע"כ הוא שכחה³⁰. ויש שפרשו לא כתנאי עם מישהו אלא כמצהיר שכך רוצה לקיים את המצוה, ומתנה על מה שכתוב בתורה³¹.

24. ריבמ"ץ פאה פ"ו מ"א; רמב"ם לפי רדב"ז ומהר"י קורקוס; כפתור ופרח פרק נב; ביאור הגר"א פ"ו מ"א; מים חיים ה"ל מתנו"ע פ"ה ה"ח; תפארת ישראל פ"ו מ"א יכין אות נ; מיכל המים (לבעל ערוה"ש), בדעת הרמב"ם פאה פ"ו ה"ח; ועי' ערוה"ש ה"ל פאה ס"י ט ס"ט שלרמב"ם היתה גירסא שונה.

25. רא"ש פאה פ"ו מ"א; כן משמע מכס"מ.

26. רא"ש פאה פ"ו מ"א; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"א, בדעת הרא"ש; כס"מ, בשם הרא"ש.

27. תויו"ט פאה פ"ו מ"א; תפא"י שם יכין אות נ, בשם הגר"א עפ"י הירושלמי.

28. משנה ראשונה פ"ו מ"א.

29. ריבמ"ץ פ"ו מ"א; רמב"ם פ"ו מ"א; כפתור ופרח פרק נב. ועי' תוס' רעק"א.

30. רש"י פ"ו ה"ח; ועי' ערוה"ש ה"ל פאה ס"י ט סכ"א, שלכאורה מתנה עם עניי העיר אבל אין יכולים למחול מפני שהם אינם בעלים אלא התורה זיכתה להם.

31. רעק"א עה"מ פ"ו מ"א; עי' דרך אמונה סעיף ס וצה"ל ס"ק קו.

הלכה ט

- א. קוצר לשחת
 ב. אלומות
 ג. קצר תבואה לאגודות קטנות
 ד. אגודות השום והבצלים

רמב"ם

תבואה שקצרה עד שלא נגמרה¹ להאכילה לבהמה, וכן אם קצרה אגודות קטנות ולא עשאה עמרים, וכן השומים והבצלים שתלשן אגודות קטנות להמכר לשוק ולא עשאן עמרים להעמיד מהן גורן אין להם שכחה².

א. קוצר לשחת³

אם קוצר תבואה לחה כדי להאכילה לבהמה אין לו שכחה, מפני שאין זו גמר מלאכה⁴ ולפי"ז כל האוסף יבול מהשדה לשם האכלת בהמות אין לו שכחה, וכן המגדל לשם אכילת בהמה – אין לו שכחה. ויש שהסתפקו אם דוקא קוצר לבהמה לפני גמר התבואה, אבל בתבואה גמורה אף אם קוצר לבהמה יש לה שכחה⁵. ויש אומרים משום שהשחת לא מגיע לידי עימור⁶.

ב. אלומות

יש אומרים שאלומות, אותן מזכירה המשנה⁷, הן אגודות קטנות שמעמרים אותן אח"כ לעומרים ועל כן לפני שאגדון לעומרים אין להם שכחה⁸. ויש אומרים

1. במה' שילת: גמרה.
2. פאה פ"ו מ"י.
3. לשון המשנה פאה פ"ו מ"י.
4. קצירה לשחת – ר' עובדיה מברטנורא פאה פ"ו מ"י: "שנתנה לשחת – לקצור בעודה לחה להאכיל לבהמה". וכן רש"י הירש דברים יא, יד: "תבואה שלא הבשילה נקצרת למאכל בהמה וקצירה זו קרויה 'קוצר לשחת'". וכן תורה תמימה הערות ויקרא פרק כג הערה כט: "ושחת דהיינו תבואה שלא הביאה שליש שקוצרין אותה למאכל בהמה כמבואר במשנה מנחות ע"א ב". ובעל הון עשיר פאה פ"ו מ"י פרש: "לשון השחתה, שנקרא משחית, במה שמאכיל מאכל הראוי להיות לאדם, לבהמה".
5. רע"ב פאה פ"ו מ"י.
6. דרך אמונה סעיף סג.
7. רש"י פאה פ"ו ה"ז; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"י.
8. פאה פ"ו מ"י.
9. רמב"ם וכן בפירוש המשנה פאה פ"ו מ"י: "לפי שלא עשה מהן עומרים"; מהר"א פולדא פאה פ"ו ה"ז.

שהאלומות נקצרו לשם קשירת האגודות ולא לשם אכילתם⁹, ואין להם שכחה מפני שהקציר אינו לגמר מלאכה¹⁰.

ג. קצר תבואה לאגודות קטנות

רמב"ם וכן אם קצרה אגודות קטנות ולא עשאה עמרים יש אומרים משום שאינו מעמר לגמר מלאכה שאינו מעמר אותם עתה אלא לעומרים קטנים ואח"כ מצרף את העומרים הקטנים לעומר גדול¹¹.

ד. אגודות השום והבצלים

רמב"ם שתלשן אגודות קטנות להמכר לשוק ולא עשאן עמרים בין אם הם גדלים כך¹², ובין אם אגדם לאגודות קטנות¹³.

9. ריבמ"ץ פאה פ"ו מ"י; ר"ש פאה פ"ו מ"י; רא"ש פאה פ"ו מ"י; רע"ב פאה פ"ו מ"י; תפא"י פאה פ"ו מ"י יכין אות מג.

10. רע"ב פאה פ"ו מ"י.

11. רמב"ם בפה"מ פאה פ"ו מ"י; רא"ש פאה פ"ו מ"י בדעת הרמב"ם; רש"י פאה פ"ו ה"ז; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"י, בשם רש"י.

12. רמב"ם בפה"מ פאה פ"ו מ"י: "הוא השום המחובר זה בזה חבור טבעי, שבשרשי הצמח יהיה שורש אחד המחבר ראשי שום רבים".

13. ע"י לעיל אות ב.

הלכה י

- א. שכחת עומרים
ב. שלפניו אינו שכחה
ג. קרן זוית
ד. זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה

רמב"ם

הקוצר שהתחיל לקצור מראש השורה¹ ושכח לפניו ולאחריו, של אחריו שכחה ושלפניו אינו שכחה שנאמר לא תשוב לקחתו אינו שכחה עד שיעבור ממנו ויניחנו לאחריו,² זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה וכל שאינו בבל תשוב אינו שכחה.³

א. שכחת עומרים

כשם ששכחה בקציר השדה כן שכחה בעומרים.⁴

ב. שלפניו אינו שכחה

אם הניח בסוף השורה עומר או שנים וחזר לראש השורה השניה ושכח אותם אין זו שכחה שעדיין הם לפניו וכשיגיע לסוף השורה השניה יטלם ולא קרינן ביה בל תשוב דמה שחזר לשורה שנייה אין זה בל תשוב כיון שהשורות יכולות להימנות מצפון לדרום וממזרח למערב.⁵ אבל אם הניח את השלישי וקצר את הרביעי הרי השלישי שכחה.⁶

יש אומרים שאם הניח קמה או עומר בראש השורה אינה שכחה מפני שעדיין לא התחיל לקצור.⁷

ג. קרן זוית

אם הניח ולא הרים ואסף עומר אחד בקרן זוית בתחילה ושכחו הרי זו שכחה.⁸

-
1. מראש השורה – אין במה' שילת.
 2. מכאן עד סוף ההלכה אין במה' שילת, ועי' מעשה רקח.
 3. פאה פ"ו מ"ד.
 4. פאת השולחן פ"ט סעי' יא בי"ש ס"ק כח; דרך אמונה סעיף סח.
 5. ר"ש פאה פ"ו מ"ד; רא"ש פאה פ"ו מ"ד; רדב"ז הלי' מתנו"ע פ"ה הי"י.
 6. ריבמ"ץ פ"ו מ"ד.
 7. ר"ש פאה פ"ו מ"ד; פאת השולחן פ"ט סעי' יב עפ"י דעת הר"ש; תויו"ט פאה פ"ו מ"ד; מים חיים הלי' מתנו"ע פ"ה הי"א.
 8. פאת השולחן פ"ט סעי' יב ובביש"ר אות ל, תמה מה ההבדל בין קרן זוית לראש השורה, לשיטת הר"ש שראשי השורות אינם שכחה אף בלי שעומר שכנגדו מוכיח.

יש אומרים שלא הוי שכחה באחד קוצר אלא רק כששנים קוצרים כבהלכה הבאה⁹.

ד. זה הכלל כל שהוא בבל תשוב שכחה

יש אומרים שהכלל בא לרבות ספק מתנות לעניים שאינם שכחה¹⁰.

9. מרכבת המשנה, חעלמא, הלי מתנויע פייה הי"א.

10. רדב"ז הלי מתנויע פייה הי"י.

הלכה יא

- א. סיבת הפטור בשנים ששכחו מאחריהם
- ב. מתי עומר באמצע שורה הופך שכחה
- ג. ראשי וסופי שורות

רמב"ם

שנים שהתחילו לקצור מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה פניו לדרום ושכחו לפנייהם ולאחריהן, שלפניהם שכחה, מפני שכל אחד מהן זה שלפניו הוא לאחוריו של חברו, והעומר ששכחהו לאחוריהן במקום שהתחילו ממנו אינו שכחה, מפני שהוא מעורב עם השורות שמן המזרח למערב והן מוכיחין עליו שאינו שכחה, וכן השורות של עמרים שפינו אותן לגורן והתחילו שנים מאמצע שורה ושכחו עומר באמצע בין אחוריהן אינו שכחה מפני שהוא באמצע השורה שמן מערב למזרח שעדיין לא התחילו בה והיא מוכחת עליו שאינו שכחה¹.

א. סיבת הפטור בשנים ששכחו מאחריהם

רמב"ם מפני שהוא מעורב עם השורות שמן המזרח למערב²

יש אומרים משום שכל אחד סמך על חברו ומשום כך נשכח³. ואין זו שכחה עצמית אלא דבר אחר גרם להם לשכוח את העומר⁴. ויש אומרים מפני שמה ששיירו אחריהם נחשב ראש השורה⁵.
ויש אומרים דוקא שדרכם להניח עומר באמצע השורה כדי שידעו היכן התחילו אז עומר שלאחריהם אינו שכחה⁶.

1. פאה פ"ו מ"ד.

2. רמב"ם, והסיבה כמו ביחיד מפני שיכול לקצור או לעמר בשורות אחרות; ראב"ד.

3. ריבמ"ץ פאה פ"ו מ"ד; ר"ש פאה פ"ו מ"ד; רא"ש פאה פ"ו מ"ד; רע"ב פאה פ"ו מ"ד.

4. תויו"ט פאה פ"ו מ"ד.

5. ר"ש פאה פ"ו מ"ד; רא"ש פאה פ"ו מ"ד; פאת השולחן פ"ט סעי' יב עפ"י דעת הר"ש.

6. גר"א שנות אליהו פאה פ"ו מ"ד; פאת השולחן פ"ט סעי' יב עפ"י דעת הגר"א.

ב. מתי עומר באמצע שורה הופך שכחה

אם קצר או עימר את השורה הסמוכה ולא שייר עומר שכנגדו בשורה הבאה – העומר שנשתייר בשורה הקודמת הרי הוא שכחה⁷.

ג. ראשי וסופי שורות

יש אומרים שראש שורה וסוף שורה ששייר לעולם אינם שכחה⁸. ויש אומרים שאם לא שייר בשורה סמוכה באותו מקום בראש השורה או בסופה אינה שכחה⁹.

7. דרך אמונה פ"ה הי"א סעיף עז וצה"ל ס"ק קמט, בשם הירושלמי; מרכבת המשנה, חעלמא, הל' מתנו"ע פ"ה הי"א.

8. תויו"ט פאה פ"ו מ"ד, לשיטת ר"ש.

9. תויו"ט פאה פ"ו מ"ד, לשיטת הרמב"ם.

הלכה יב

- א. גמר מלאכה לגבי עימור
 ב. תלות שכחה בגמר מלאכה
 ג. שכחה אחר שכחה בעימור

רמב"ם

הקוצר ואלם אלומות אלומות, ופינה האלומות והן הנקראין עומרים, ממקום זה למקום אחר, וממקום השני למקום השלישי, וממקום השלישי לגורן ושכח העומר בשעה שפינה ממקום למקום, אם פינה העומרים למקום שהוא גמר מלאכה ושכחה יש לו שכחה וכשיפנה ממקום שהוא גמר מלאכה לגורן אין לו שכחה, ואם פינה העומרים למקום שאינו גמר מלאכה ושכח אינו שכחה וכשיפנה ממקום שאינו גמר מלאכה לגורן יש לו שכחה¹.

א. גמר מלאכה לגבי עימור

יש אומרים שהזמן הראוי לשכחה הוא ממקום ששם העימור האחרון – לעומרים הגדולים ביותר² עד לגורן שם כונס את העומרים כדי לדוש אותם הנחשב גמר מלאכה³, או ממקום שהעומרים גדולים ביותר למקום הגדיש⁴ וממנו ולגורן (אם חזר בו והחליט לדוש שם) אין שכחה⁵.

ויש אומרים שמקום דישה הוא גמר מלאכה, אלא שלעתים דש בשדה ואז האיסוף אל מקום זה הוא נחשב גמר מלאכה, ובזמן האיסוף יש לו שכחה, ולעתים אוסף את כל עומרי השדה למקום אחד (גדיש) וממנו מעביר לגורן אשר בו ידוש, הוא גמר מלאכה⁶, ללא חשיבות לגודלם⁷.

1. פאה פ"ה מ"ח. ויעויין בהלכה הבאה ברמב"ם, בה מבאר מהו גמר מלאכה ביחס לעימור.
2. שאין אחריו עימור.
3. ר"ש פאה פ"ה מ"ח; דרך אמונה פ"ה הי"ב ס"ק פב, בשם רא"ש ורע"ב בדעת הרמב"ם; שנות אליהו פאה פ"ה מ"ח.
4. ר"ש פאה פ"ה מ"ח; רא"ש פאה פ"ה מ"ח; רע"ב פאה פ"ה מ"ח.
5. ר"ש פאה פ"ה מ"ח; רא"ש פאה פ"ה מ"ח; רע"ב פאה פ"ה מ"ח.
6. ריבמ"ץ פאה פ"ה מ"ח; רמב"ם בהלכה הבאה: "מקום שדעתו לקבץ כל העומרין שם **ולדוש** אותן שם או להוליכן שם **למקום גדיש** (י"ג: הדיש, ע"י הלכה הבאה) שהוא הגורן". וכולל הן מקבץ לדוש או מקבץ להעברה למקום דישה.
7. פירוש המשנה לרמב"ם פאה פ"ה מ"ח; דרך אמונה פ"ה הי"ב סעיף פב, בפ"י הרמב"ם עפ"י משנה ראשונה ותוס' אנשי שם.

ב. תלות שכחה בגמר מלאכה

כשם שבקצירה רק קצירה שאין אחריה קצירה יש בה שכחה, ה"ה רק עימור שאין אחריו עימור יש בו שכחה⁸.

יש אומרים שרק בעומרים או באגודות ירק השכחה תלויה בגמר מלאכה של עימור כיון שיש בהם כמה מיני עימור, אבל בקצירה או בקטיף באילנות השכחה אינה תלויה בגמר מלאכה⁹.

ג. שכחה אחר שכחה בעימור

אם במהלך העימור כבר היה גמר מלאכה¹⁰ והיה ראוי לשכחה, מה ששכח אח"כ – אינו שכחה ויכול לזכות בעומר ששכח¹¹.

8. ירושלמי פאה פ"ה ה"ז; ר"ש פאה פ"ה מ"ח.

9. תפארת ישראל פאה פ"ה מ"ח יכין אות מ.

10. כל שיטה לפי דרכה.

11. כגון שעימר לעומרים גדולים או שהביאם לגדיש ואח"כ הביאם לגורן לדישה.

הלכה יג

רמב"ם

אי זהו מקום שהוא גמר מלאכה, זה מקום שדעתו לקבץ כל העומרים שם ולדוש אותן שם או להוליכן שם למקום גדיש¹ שהוא הגורן, ומקום שאינו גמר מלאכה הוא המקום שמקבצין בו העומרים כדי לעשות מהן אלומות גדולות כדי להוליכן למקום אחר².

-
1. קול הרמ"ז פאה פ"ה מ"ח; תוספות אנשי שם, פאה פ"ה מ"ח, בשם הרמ"ז; בדרך אמונה, הל' מתנו"ע פ"ה הי"ג ס"ק צ, בשם הרמ"ז כתב שצריך לגרוס כאן 'מקום הדיש'. אלא שא"כ משפט זה לא חידש דבר שכן במשפט הקודם נאמר: 'מקום שדעתו לקבץ כל העומרים שם ולדוש אותן שם'. ולא נמצאת גרסה זו בספרי הרמב"ם.
 2. הלכה זו באה להסביר את ההלכה הקודמת.

הלכה יד

- א. כריכות ועומרים
 ב. כמות העומרים המירבית בשכחה
 ג. שתי כריכות המובדלות זו מזו

רמב"ם

שתי כריכות המובדלות זו מזו שכחה, ושלוש אינן שכחה³, שני עומרים המובדלין זה מזה שכחה, ושלושה אינן שכחה⁴.

א. כריכות ועומרים

דוקא שאין אחר הכריכות קשירה לעומרים גדולים יותר, וכן אחר העומרים⁵.

ב. כמות העומרים המירבית בשכחה

לפי בית הלל שהלכה כמותם שנים שכחה שלשה אינם שכחה⁶.

ג. שתי כריכות המובדלות זו מזו

יש אומרים ששתי כריכות קשורות, ואפילו שלש אשר קשורות לכריכה אחת ה"ז שכחה⁷.

ויש אומרים שכן הדין אף במונחות זו על זו⁸.

יש אומרים ששלוש כריכות סמוכות אינן שכחה דוקא בסמוכות זו לזו אבל אם אינן סמוכות הרי זו שכחה⁹.

3. תוספתא פאה פ"ג הי"י.

4. פאה פ"ו מ"ה; תוספתא פאה פ"ג הי"י.

5. ע"י הלכה יב; דרך אמונה פ"ה הי"ד סעיף צג.

6. ירושלמי פאה פ"ו הי"ד; פה"מ לרמב"ם פאה פ"ו מ"ה.

7. רדב"ז ה"ל מתנו"ע פ"ה הי"ד; חסדי דוד פאה פ"ה הי"י.

8. דרך אמונה פ"ה הי"ד סעיף צד.

9. משנה ראשונה פאה פ"ו מ"ה; דרך אמונה פ"ה הי"ד סעיף צו.

הלכה טו

- א. מה הם צבורים
ב. המיוחד בצבורים
ג. המובדלין זה מזה
ד. מה הם חוצנים

רמב"ם

שני צבורי זיתים והרובין המובדלין זה מזה שכחה, ושלישה אינם שכחה, שני חוצני פשתן שכחה ושלישה אינם שכחה¹.

א. מה הם צבורים

צבורים הם ערמות קטנות². וכאשר מעביר את הערמות הקטנות לערמה גדולה אחת אם שכח הצבור – הוא שכחה³.

ב. המיוחד בצבורים

זיתים שנשרו מהעץ תוך כדי מסיק או שהפילם ע"י נייעור ושכחם ולא לקטם – אינם שכחה⁴. ויש מסבירים שזיתים המחוברים אינם שכחה⁵. לפני שהזיתים בערמות אין בהם שכחה משום שאין זה גמר מלאכה⁶.

ג. המובדלין זה מזה

דוקא כששכח שני צבורים סמוכים זה לזה כשהם מובדלים זה מזה הרי זו שכחה, אבל שכח שלישה סמוכים ומובדלים אינם שכחה, ואם שכח שנים או שלישה שאינם סמוכים ה"ז שכחה⁷.

שיעור סמוכים בשלישה להציל משכחה, נראה שלא ניטל ציבור מביניהם. אבל אם ניטל צבור מביניהם הרי זו שכחה⁸.

-
1. פאה פ"ו מ"ה.
 2. פה"מ לרמב"ם פאה פ"ו מ"ה.
 3. דרך אמונה פ"ה הט"ו סעיף ק.
 4. ירושלמי פאה פ"ו ה"ד.
 5. רש"ס פאה פ"ו ה"ד; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"ה, בשם הרש"ס.
 6. ירושלמי פאה פ"ו ה"ד.
 7. פאה פ"ו מ"ה; רדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה ה"ד; שערי צדק שער מצות הארץ חכמת אדם פרק כה סעיף טו.
 8. שנחשבים לאחד שהוא שכחה ועוד שנים שהם שכחה.

ד. מה הם חוצנים

חוצנים הם אגודות של גבעולי הפשתן?⁹

יש גורסים חוצנים¹⁰ ויש גורסים חוצנים¹¹.

המדובר בתלישת הפשתן בזמן שכבר יש בגבעולים זרעים הראויים להיאכל ולכן יש בהם שכחה, אבל אם תלש את הפשתן כאשר הוא בגבעולים אין בו שכחה¹².

9. פה"מ לרמב"ם פ"ו מ"ה.

10. ריבמ"ץ פאה פ"ו מ"ה; פה"מ לרמב"ם פאה פ"ו מ"ה.

11. ר"ש פאה פ"ו מ"ה; רא"ש פאה פ"ו מ"ה; רע"ב פאה פ"ו מ"ה.

12. רא"ש פאה פ"ו מ"ה; כס"מ ה"ל מתנו"ע פ"ה הט"ו.

הלכה טז

א. שתי גפנים
ב. המובדלין זה מזה

רמב"ם

שתי גפנים וכן בשאר האילנות שנים המובדלין זה מזה שכחה, ושלשה אינן שכחה שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם אפילו היו שנים אחד לעני ואחד לגר¹.

א. שתי גפנים

בכל המינים שפאה נוהגת בהם², נוהגת בהם שכחת אילן אחד או צמח אחד כשכחת קמה, כגון שני עצי תמר או שני שיחי ירקות או קטנית³. ויש אומרים שבזית אילן אחד או שנים אינם שכחה⁴.

ונראה שה"ה אם שכח ושייר חלק מפירות עץ אחד ועבר לעץ אחר באותה שורה – הנותר הוא שכחה. ולפי"ז יתירה שכחה בגפן שלא רק אשכול אחד כמו עוללות הוא מתנת עניים, אלא כל פירות האילן.

ב. המובדלין זה מזה

יש לעיין האם שתי גפנים שענפיהן משתרגים זה בזה נחשבות כמובדלות. ויש אומרים שנחשבות מובדלות כאשר אינן יוצאות מגזע אחד⁵.

1. פאה פ"ו מ"ה; תוספתא פאה פ"ג ה"י.

2. ע"י פאה פ"א משניות ד-ה.

3. פאת השולחן פ"י ביש"ר ס"ק ט. ע"י להלן הלכה כב.

4. רש"ס פ"ו ה"ה.

5. רדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה ה"ט"ז; חסדי דוד פ"ג ה"י; פאת השולחן פ"י ביש"ר ס"ק ו; דרך אמונה סעיף קו.

הלכה יז

- א. מדוע עומר של ארבעת קבין – ג. עומרים של שנים ושכח עומר שכחה?
 ב. עומר יתר על ארבעה ד. עומר שיש בו ארבעה קבין מצטרף לשנים של קב קב

רמב"ם

היו כל העומרים של קב קב ואחד של ארבעה קבין ושכחו הרי זה שכחה, יתר על הארבעה אינו שכחה¹, וכן אם היו של שני שני קבין ואחד יתר על שמונה קבין אינו שכחה².

א. מדוע עומר של ארבעת קבין – שכחה?

יש אומרים שעומר של ארבעה קבין שכחה כאשר עומרי השדה של קב קב, מפני שנחשב כאחד מעומרי השדה ואין מתייחסים לעומר הזה כאילו אפשר לחלקו³. אבל עומר שיש בו סאתיים אינו שכחה⁴.

ב. עומר יתר על ארבעה

יש אומרים שאף יותר מארבעה הוי שכחה⁵.
 ויש אומרים שעומר שיש בו יותר מארבעה אינו שכחה⁶.

-
1. פאה פ"ו מ"א; עדויות פ"ד מ"ג.
 2. ירושלמי פ"ו סוף ה"א, והפני משה באר שהשאלה דוקא לבית שמאי.
 3. לבית שמאי אינו שכחה מפני שרואים את העומר הגדול כאילו נחלק לעומרים קטנים והרי זו שורה, ולשיטתם ששלשה עומרים שכחה וארבעה אינם שכחה. ולבית הלל אין דין רואין ולכן ארבעה עדיין שכחה – ר"ש פאה פ"ו מ"א.
 4. כמבואר בהלכה הבאה.
 5. הו"א במהר"י קורקוס הל' מתנו"ע פ"ה הי"ז; סברת המל"מ הל' מתנו"ע פ"ה הי"ז, מכיון שהדיון בירושלמי הוא עפ"י בית שמאי ולבית הלל שהלכה כמותם אין לחלק בין עומר בן ארבעה קבין ליותר מארבעה קבין; תוס' רעק"א פאה פ"ו מ"א; משנה ראשונה פאה פ"ו מ"א.
 6. ר' עובדיה מברטנורא עדויות פ"ד מ"ג; רדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה הי"ז, עפ"י ירושלמי פ"ו ה"א וטעמו: "וכיון שהוא גדול כל כך כמי שהוא מסויים דמיי"; מסקנת מהר"י קורקוס הל' מתנו"ע פ"ה הי"ז; פאת השולחן פ"י ביי"ש ס"ק יא; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"א; תוס' אנשי שם פאה פ"ו מ"א.

ונראה שעד פי ארבעה מעומרי אותה שדה נחשב לשכחה⁷ ויותר מכן הרי הוא כגדיש⁸ ואינו שכחה⁹.

ג. עומרים של שני קבים ושכח עומר בן שמונה קבים

וכן אם היו של שני שני קבין ואחד יתר על שמונה קבין אינו שכחה¹⁰.

ד. עומר שיש בו ארבעה קבין מצטרף לשנים של קב קב

שכח עומר שיש בו ארבעה קבין ושכח עוד שני עומרים של קב קב – העומרים מצטרפים זה עם זה¹¹ ואינם שכחה¹².

7. מאירי עדויות פ"ד מ"ג; ר' עובדיה מברטנורא עדויות פ"ד מ"ג; דרך אמונה פ"ה הי"ז סעיף ק"א.

8. כמבואר בהלכה הבאה.

9. מאירי עדויות פ"ד מ"ג ומעמיד מחלוקת ב"ש וב"ה בשאלה של פי ארבע משאר העומרים אינו שכחה לב"ש, ויותר מפי ארבע לב"ה.

10. ירושלמי פ"ו סוף ה"א; ר"ש פאה פ"ו מ"א; רע"ב עדויות פ"ד מ"ג; רדב"ז כתב שדייק הרמב"ם מירושלמי פ"ו ה"א.

11. מל"מ הל' מתנו"ע פ"ה הי"ז עפ"י ב"ב עב ע"ב: "עומר שיש בו סאתים – תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו". ומשווה בין עומר שיש בו ארבעה קבין לעומר שיש בו סאתים, שנמנה עם העומרים בני קב קב; פאת השולחן פ"י ס"ו.

12. עפ"י האמור בהלכה יד ששלשה עומרים אינם שכחה.

הלכה יח

- א. עומר שיש בו סאתיים
 ב. עומר ולא גדיש
 ג. באלו מינים נוהג עומר בן סאתיים
 ד. אעפ"י שכולן סאתיים סאתיים
- ה. שכחת שני עומרים שיש בשניהם יחד סאתיים
 ו. שכחת שני עומרים שיש בשניהם יחד יותר מסאתיים

רמב"ם

העומר שיש בו¹ סאתים ושכחו אינו שכחה² שנאמר ושכחת עומר בשדה ולא גדיש אף על פי שכולן סאתים סאתים, שכח שני עומרים אף על פי שיש משניהן סאתים³ הרי אלו שכחה, וכן יראה לי שהן שכחה אפילו היה בשניהן יותר מסאתים.

א. עומר שיש בו סאתיים

סאה היא מידת נפח.

יש אומרים עומר בן סאתיים אין הכוונה שהעומר כולו – הגבעולים והשבולים הם בנפח סאתיים, אלא עומר שמכל השבלים האגודות באותו עומר יצאו סאתיים גרעיני תבואה ללא קש וקליפות⁴. כאשר אותה תבואה עדיין בשבולים נפח העומר גדול מדי למשא אדם אחד⁵.

יש אומרים שהכוונה לעומר במשקל סאתיים 'דהיינו תשעים וששה ליטרין וכל ליטרא מאה זוז והזוז ששה מעין שהוא דרהם וחצי'⁶.

1. במה' שילת: בית סאתים.

2. פאה פ"ו מ"ו.

3. במה' שילת נוסף כאן: הואיל ואין בכל אחד מהן סאתים, הרי אלו...

4. תפארת ישראל – יכין אות כז: "ר"ל שיכול לדוש מהעמיר ההוא סאתים גרעינים".

5. תויו"ט פאה פ"ו מ"ו – ולא משקל. נפח סאתיים לפי הגר"ח נאה כ-16.5 ליטר ולפי החזו"א כ-28.8 ליטר. וכיון שהמשקל הסגולי של חיטה הוא 0.78 ודאי משקל חיטה כזה ניתן לנשיאת אדם אחד; תפא"י פאה פ"ו מ"ו יכין אות כח; ועיי' שו"ת חוט השני סימן צז.

בחי' מהרי"ח פאה פ"ו מ"ו מקשה שמשמע שמשא אדם חמישה סאים כן עולה מרש"י ב"מ פ ע"ב ד"ה קב לכתף; וכ"פ השו"ע חו"מ ס"י שח ס"ז. ונראה ששיטה זו כשיטה הראשונה שהעומר האמור כאן משקל גרעיני החיטה או השעורה – סאתיים, ועם כל שאר הגבעולים והקשים נפחו כחמש סאים.

6. לשון הרש"י פאה פ"ו ה"ו שהביא מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"ו, ולכן מפרש שבמשקל סאתיים. וצ"ע כי משקל ונפח כזה אינו משא גדול.

יש אומרים נפח של סאתיים של כל העומרים עם השבולים והקש ללא התחשבות במשקל⁷.

ב. עומר ולא גדיש

רמב"ם עומר בשדה ולא גדיש⁸

שכח עומר בן סאתיים הרי זה כגדיש ואינו שכחה⁹.

יש אומרים שאף אם אין בו סאתיים, אם אומדים כי ביבול המירבי של אותו מין היה נותן סאתיים – אינו שכחה¹⁰.

שכח עומר בן סאתיים ועוד עומר רגיל, יש אומרים ששניהם שכחה¹¹, ויש אומרים שרק הקטן שכחה¹².

שכח שני עומרים רגילים ועומר בן סאתיים, יש אומרים שאינם שכחה¹³. ויש אומרים שהקטנים שכחה ועומר בן סאתיים אינו שכחה¹⁴.

7. דרך אמונה פ"ה הי"ח סעיף קיד. וצ"ע, כי כאמור לעיל זהו נפח קטן ואינו כגדיש.
8. וא"כ עומר שיש בו סאתיים נחשב כגדיש ולא כעומר – ירושלמי, פאה פ"ו ה"ה. בספרי (דברים כי תצא פיסקא רפג) טעם אחר: "לא תשוב לקחתו, כולו כאחד וכמה יהיה בו שיערו חכמים בעושה סאתים. מיכן אמרו, העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה". ועי' ר"ש פאה פ"ו מ"ו. הרדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה הי"ח, חילק בין הטעמים – ולדברי הספרי שיערו חכמים לפי אדם בינוני. וכיון שהלימוד של הירושלמי יותר 'נכון וקצר' נקט הרמב"ם עפ"י הירושלמי.
9. פאה פ"ו מ"ו; ב"ב עב ע"ב; רבנו גרשום ב"ב עב ע"ב ד"ה ותורת גדיש; רשב"ם ב"ב עב ע"ב ד"ה תורת גדיש; יד רמ"ה ב"ב עב ס"י פז; רשב"א ב"ב עב ע"ב; מאירי ב"ב עב ע"ב; כפתור ופרח פרק נב ד"ה שני עמרים (עמ' רכד בהוצאת המכון ללימודי המצוות התלויות בארץ).
10. משנה ראשונה פאה פ"ו מ"ז ד"ה אין בה סאתים, וסובר שדין 'רואין' הוא אף בעמרים ולא רק בקמה. וכ"כ בתוס' אנשי שם פ"ו מ"ז.
11. בבא בתרא עב ע"ב: "תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו"; מלי"מ הל' מתנות עניים פ"ה הי"ז.
12. רמב"ם – הקטן אינו כגדיש, והגדול בן סאתיים כגדיש ואין תורת עומר עליו ואינו שכחה; משנה ראשונה פאה פ"ו מ"ו, בשיטת הירושלמי. ועי' מקדש דוד זרעים ס"י סב אות ד ד"ה אמרינן דעומר.
13. בבא בתרא עב ע"ב: "תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו"; רשב"ם ב"ב שם ד"ה תורת עומר; יד רמ"ה ב"ב עב ס"י פז; רשב"א ב"ב ע"א; מאירי ב"ב ע"א; פאה"ש ס"י י סעי' ז, וכן בשם הגר"א, שם בית ישראל אות יג.
14. רמב"ם – שאין עליו תורת עומר אלא הוא כגדיש ואינו שכחה.

ג. באלו מינים נוהג עומר בן סאתיים

יש אומרים שאפילו עומר בן סאתיים משני מינים אינו שכחה¹⁵. יש אומרים שבכל המינים שנוהגים מתנות עניים קיים הדין של עומר בן סאתיים כגון בקטנית או בירקות¹⁶.

ד. אעפ"י שכולן סאתיים סאתיים

כיון ששכח רק אחד, אבל אם שכח שנים שבכל אחד סאתיים – שניהם לעניים¹⁷.

ה. שכחת שני עומרים שיש בשניהם יחד סאתיים

שכח שני עומרים שיש בשניהם יחד סאתיים הרי זו שכחה מפני שנחשבים כעומרים ולא כגדיש¹⁸.

ו. שכחת שני עומרים שיש בשניהם יחד יותר מסאתיים

אפילו היה בשניהם יותר מסאתיים¹⁹, ואפילו כל אחד כמעט בן סאתיים – הרי זו שכחה²⁰.

15. דרך אמונה פ"ה הי"ח סעיף קיב.

16. דרך אמונה, הלי מתנו"ע פ"ה הי"ח צה"ל ס"ק ר"ו בשם ערוך השולחן סי' י"ט וס"ח. אמנם הדבר נראה מסברא בירקות וקטנית או פשתן שנאגדים, אבל בירקות וקטנית שאוסף את הפרי לכלים לא שייך דין סאתיים.

17. שיטת חכמים בפ"ו מ"ו: "אמרו לו לא אם אמרת בעומר אחד שהוא כגדיש תאמר בשני עומרים שהן ככריכות"; רמב"ם פירוש המשנה פ"ו מ"ו; שדה יהושע פ"ו ה"ה.

18. תשובת חכמים לרבן גמליאל בפ"ו מ"ו.

19. כיון שאין באחד מהם סאתיים – מהר"י קורקוס; ובפאה"ש סי' י"ט סעי' ז בית ישראל ס"ק טז כתב: "מטעם שהם ככריכות – עומרים קטנים".

20. דרך אמונה פ"ה הי"ח סעיף קיז.

הלכה יט

- א. מתי יש שכחה במחובר
ב. רואין את השבלים הדקות... לעשות סאתיים
ג. רואין – כאילו הוא ממין אחר?

רמב"ם

קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה, אין בה סאתים רואין את השבלים הדקות כאילו הן בריאות וארוכות ואת השדופות כאילו הן מלאות, ואם היתה ראויה (להיות)¹ הקמה² אחר אומדן זה לעשות סאתים ושכחה אינה שכחה³.

א. מתי יש שכחה במחובר

שכח במחובר קמה של פחות מסאתיים שכל השבולים סמוכות זו לזו הרי זו שכחה. סאתיים או יותר מסאתיים אינה שכחה⁴. ואם מקום פנוי ביניהם אינם מצטרפים והרי זו שכחה⁵. ויש אומרים שאפילו שכח קמה בפיזור אחת הנה ואחת הנה אם רואין ועושה סאתיים הרי אין זו שכחה⁶.

ב. רואין את השבלים הדקות... לעשות סאתיים

לעשות סאתיים גדרו יבול של סאתיים גרעינים⁷ ונפח כל הקמה גדול מסאתיים⁸.

1. כן במהדורות הנדפסות – להיות בסוגריים.
2. במה' שילת אין: '(להיות) הקמה', וכתוב: 'ראויה הקמה'.
3. פאה פ"ו מ"ז.
4. פאה פ"ו מ"ז; ירושלמי פאה פ"ו ה"ה; ירושלמי פאה פ"ד ה"ד: "ושכחת קמה את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עומרין את שאין לו שכחת קמה אין לו שכחת עומרין"; ספרי דברים, פרשת כי תצא, פיסקא רפב: "רבי יוסי הגלילי אומר: מכלל שנאמר כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עומר – כל זמן שיש לו קציר יש לו עומר ויש לו שכחה, כל זמן שאין לו קציר אין לו עומר ואין לו שכחה"; פה"מ לרמב"ם פאה פ"ו מ"ז: "דע שהשכחה חובה גם בקמה העומדת כמו שהיא חובה בעמרים שני ושכחת לא תשוב לקחתו"; ר"ש פאה פ"ו מ"ז; מזרחי (רא"ם) דברים כד, יט ד"ה בשדה.
5. פאה"ש סי' י בית ישראל ס"ק יח, עפ"י הגר"א בשיטת הרמב"ם; רידב"ז פאה פ"ו ה"ה, עפ"י פירוש הגר"א בשנו"א.
6. פאה"ש סי' י בית ישראל ס"ק יט, עפ"י הגר"א.
7. פה"מ לרמב"ם פאה פ"ו מ"ז: "אמר אף על פי שאם נידוש ונידוך ונתמרח לא יהיה בו סאתים"; שדה יהושע פאה פ"ו ה"ה; מהר"א פולדא פאה פ"ו ה"ה.
8. כשיטת התויו"ט בהלכה לעיל.

יש אומרים שאם קצר ועדיין אין שבולים אין דין רואין והרי זו שכחה⁹.
יש אומרים שדין רואין הוא בכל המינים¹⁰ שיש בהם פאה¹¹, ויש אומרים
שבפירות האילן ומיני ירקות הטמונים באדמה אין דין רואין לגבי שכחה
במחובר¹².

ג. רואין – כאילו הוא ממין אחר?

רמב"ם רואין את השבלים הדקות כאילו הן בריאות וארוכות
יש אומרים שכל מין נדון עפ"י הקמה שלו¹³ אם יש בו סאתיים כאשר היא מלאה
בפירותיה וגבעוליה ארוכים אין זו שכחה¹⁴. ויש שמשמע מדבריהם¹⁵ שכל מין
מודדים אותו כאילו הוא שעורים אעפ"י שהמין הגדל הוא קטנית¹⁶.
ויש אומרים שרק בשעורים אומרים רואין שדופות כאילו מלאות, ובשאר מינים
כל מין נידון לפי מה שיש בו בשכחת קמה¹⁷.

-
9. שדה יהושע פאה פ"ו ה"ה ומהר"א פולדא פאה פ"ו ה"ה. והו"ד אף בדרך אמונה פ"ה הי"ט
סעיף ק"ט.
 10. לגבי אילנות ע"י בהלכה כב אם יש בהם שכחה במחובר, ולמ"ד יש בהם שכחה במחובר
עדיין מחלוקת האם אומרים בו רואין כשאין סאתיים.
 11. ערוה"ש פ"י סעיף ו.
 12. ספר ניר, פאה פ"ו ה"ה והו"ד אף בדרך אמונה פ"ה הי"ט סעיף קכב.
 13. פני משה פ"ו ה"ו.
 14. רמב"ם כאן; רא"ש פאה פ"ו מ"ז; רע"ב פאה פ"ו מ"ז: "ובקמה של שעורים איירי
שנשתדפו ונעשו דקות כטופח"; הון עשיר פאה פ"ו מ"ז; מהר"י קורקוס הל' מתנו"ע פ"ה
הי"ט; רש"ס פאה פ"ו ה"ה; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"ז, בשמו ובשם הרב יהוסף אשכנזי;
פני משה פאה פ"ו ה"ה; דרך אמונה פ"ה הי"ט סעיף קכ; ועי' תויו"ט פאה פ"ו מ"ז.
 15. רמב"ם, פירוש המשנה פאה פ"ו מ"ז; ריבמ"ץ פאה פ"ו מ"ז.
 16. במשנה נאמר: "אפילו היא של טופח רואין אותה כאילו היא ענוה של שעורים". ומפרש
בפה"מ לרמב"ם: "וכבר ביארנו שטופח הוא מין זרעונים הידוע בשם "קרטמאן" ויבולו
מועט". קרטמאן הוא קטנית הדומה לשעורה לפי 'הצומח והחי במשנת הרמב"ם לפרופ'
זהר עמר עמ' 91, וא"כ הטופח לא נאמד במינו אלא בשעורים.
 17. פאה"ש סי' י בית ישראל אות כ בשיטת ר"ש ורע"ב.

הלכה כ

- א. עקורה ושאינה עקורה אינם מצטרפים
 ב. סדר השכחה בעקורה ושאינה עקורה

רמב"ם

שכח סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה אינן מצטרפים,¹ ושניהם שכחה, וכן בשום ובבצלים ובפירות האילן אם שכח מקצתן בקרקע ומקצתן תלוש ובשניהם סאתים אינן מצטרפין אלא שניהם שכחה.²

א. עקורה ושאינה עקורה אינם מצטרפים

סאה עקורה וסאה שאינה עקורה כשנשכחו שתיהן, אפילו מאותו מין – אינן מצטרפות,³ וק"ו כשאינן מאותו מין, ואחד קמה ואחד עומר.⁴ וכן שני מינים אפילו קמה וקמה כגון של בצלים ושומים אינם מצטרפים.⁵

ב. סדר השכחה בעקורה ושאינה עקורה

אם לא שכח את שאינה עקורה, הקמה מצילה את העומר.⁶ יש אומרים שדוקא אם שכח קודם את שאינה עקורה אינה מצלת על העקורה. אבל אם שכח קודם את העקורה ואח"כ את שאינה עקורה – שאינה עקורה מצילה את העקורה ומצטרפים לסאתיים, ושכחת סאתיים אינה שכחה.⁷ ויש אומרים שאפילו שכח עקורה לפני שאינה עקורה אינה מצילה.⁸

-
1. במה שילת נוסף: אלא שניהן.
 2. פאה פ"ו מ"ט.
 3. פאה פ"ו מ"ט; ריבמ"ץ פ"ו מ"ט; פה"מ לרמב"ם פ"ו מ"ט; ר"ש פ"ו מ"ט; רא"ש פ"ו מ"ט; רע"ב פ"ו מ"ט; פאת השולחן פ"י ס"ט.
 4. ריבמ"ץ פאה פ"ו מ"ט, בפירוש השני; ר"ש פ"ו מ"ט, בפירוש שני; רא"ש פ"ו מ"ט, בפירוש הראשון; רע"ב פ"ו מ"ט, בפירוש הראשון; פאה"ש פ"י ס"ט.
 5. ריבמ"ץ פאה פ"ו מ"ט, בפירוש הראשון; ר"ש פ"ו מ"ט, בפירוש הראשון; רא"ש פ"ו מ"ט, בפירוש השני; רע"ב פ"ו מ"ט בפירוש השני; רש"ס, פאה פ"ו ה"ו; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"ט; מהר"א פולדא פאה פ"ו ה"ו; הון עשיר פאה פ"ו מ"ט; שנות אליהו פאה פ"ו מ"ט; פאת השולחן פ"י ס"ט.
 6. מהר"י קורקוס; מהר"א פולדא פאה פ"ו ה"ו; פני משה פ"ו ה"ו; ופשוט וע"י בהלכה הבאה.
 7. ירושלמי פ"ו ה"ו; ר"ש פאה פ"ו מ"ט; רא"ש פאה פ"ו מ"ט; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"ט; תורעק"א, על המשנה פאה פ"ו מ"ט אות סז; משנה ראשונה פאה פ"ו מ"ט, בשם הירושלמי והר"ש; פאת השולחן פ"י ה"ט, בית ישראל אות כד, בשיטת הר"ש.
 8. פאת השולחן פ"י ס"ט, ב"ש ס"ק כא, בשיטת הרמב"ם וכ"כ בדרך אמונה, ה"ל מתנו"ע פ"ה ה"כ צה"ל ס"ק רל.

הלכה כא

- א. המרחק לצירוף והצלה
 ב. תנאים בהצלה
 ג. מציל רק את שלו ורק מאותו מין שאינו שכוח
 ד. חזר ושכח את המציל דינו ודין הניצול

רמב"ם

השוכח עומר בצד הקמה שאינה שכוחה אינה שכחה, שנאמר כי תקצור¹ ושכחת עומר, עומר² שסביבותיו קציר שכחה אבל עומר שסביבותיו קמה אינה שכחה, וכן אם שכח קמה בצד קמה שאינה שכוחה אפילו³ קלח אחד הרי זו מצלת את השכוחה ויהיה מותר לקחתה⁴. אבל אם שכח עומר או קמה בצד עומר שאינו שכוח אפילו היה בו סאתים⁵ אינו מציל אותה⁶ והרי השכוח לעניים. אין קמת חבירו מצלת על עומר שלו ואין קמת שעורים מצלת על עומר חמים עד שתהיה הקמה ממין העומר.

א. המרחק לצירוף והצלה

יש אומרים שהמרחק כדי להציל הוא אם העומר או הקמה המוצלת נקצרים יחד עם המציל⁷. או שראש השבולת המצילה שאינה שכוחה מגיע לשכוח⁸ אז השכחה ניצולת. ויש אומרים שהניצול יהיה סמוך לקמה המצילה ללא הגדרת המרחק⁹. ויש אומרים שכאשר עומר ניצול די בסמוך וכאשר קמה ניצולת צריך שראשה יגיע לקמה¹⁰.

1. במה' שילת נוסף: וכו'.
2. במה' שילת: עומר נמחק, והנוסח: ושכחת עומר שסביבותיו.
3. במה' שילת הנוסח: (אפילו) היתה זו שאינה שכוחה (קלח אחד).
4. פ"ו מ"ח; ירו' פ"ו ה"ו.
5. אבל אם שכח קמה שיש בה סאתיים, היא מצילה קמה או עומר, עיי' לעיל הלכה יט.
6. במה' שילת: אותן.
7. רש"י פאה פ"ו ה"ו; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"ח, בשם הרש"י; שנות אליהו פאה פ"ו מ"ח.
8. פה"מ לרמב"ם פאה פ"ו מ"ח; רא"ש פאה פ"ו מ"ח; רדב"ז הלי' מתנו"ע פ"ה הכ"א; מהר"י קורקוס, הלי' מתנו"ע פ"ה הכ"א; פאת השולחן פ"י ס"י.
9. ריבמ"ץ פאה פ"ו מ"ח; משנה ראשונה פאה פ"ו מ"ח, בשם הרמב"ם בהלכה; דרך אמונה פ"ה הכ"א סעיף קכז.
10. ערוה"ש הלי' פאה סי' יב סעי' א ו-ב; דרך אמונה, הלי' מתנו"ע פ"ה הכ"א סעיף קכז וסעיף קלב.

ב. תנאים בהצלה

אם בקמה ששכחה – סאתיים, אינה שכחה¹¹.

קמה שיש בה סאתיים ושכחה יש אומרים שמצילה עומר או קמה שבצידה¹², ויש אומרים שקמה שיש בה סאתיים ושכחה אינה מצילה קמה או עומר אחרים אלא רק את עצמה¹³.

יש אומרים שהקמה מצילה דוקא אם נזכר בעומר או בקמה השכוחים לצידה בטרם נטל את הקמה, אבל אם ניטלה הקמה המצילה קודם שנזכר בקמה או בעומר השכוחים לידה הרי הם שכחה¹⁴.

ג. מציל רק את שלו ורק מאותו מין שאינו שכוח

הקמה המצילה והעומר או הקמה המוצלים משכחה צריכים להיות בבעלות אחת ומאותו מין¹⁵.

ד. חזר ושכח את המציל – דין המציל ודין הניצול

אם לאחר שהקמה שאינה שכוחה הצילה את הקמה השכוחה או את העומר שבצידה שוב שכח את הקמה המצילה¹⁶, יש אומרים שהקמה הנשכחת בשנית היא שכחה והעומר שניצול אינו שכחה¹⁷. ויש אומרים שספק אם הניצול חוזר ומציל את המציל ששכחו ולכן הקמה המצילה שנשכחה לעניים כדין ספק לקט, והעומר לבעל השדה¹⁸. ויש אומרים שאינו שכחה אפילו שכח שוב את המציל ואת הניצול¹⁹.

11. ע"י לעיל הלכה יט.

12. פה"מ לרמב"ם פאה פ"ו מ"ח; משנה ראשונה פאה פ"ו מ"ח; תוס' אנשי שם פאה פ"ו מ"ח, בשם הרש"ש.

13. מלאכת שלמה, פאה פ"ו מ"ח, בשם הר"י הוסף אשכנזי.

14. תוספתא פאה פרק ג ה"ה: "אימתי אמרו קמה מצלת את העומר בזמן שלא ניטלה מבנתים, הא אם ניטלה מבנתים הרי זו אין מצלת; רא"ש פאה פ"ו מ"ח; רש"י פאה פ"ו ה"ו; מלאכת שלמה פאה פ"ו מ"ח, בשם רש"י; פאת השולחן פ"י ס"י.

15. לפי דברי רבי (וי"ג: ר"מ או ר' יוסי) בברייתא בירושלמי פ"ו ה"ו קמת חבירו שאינה שכוחה מצלת על שלו השכוח, וכן קמה של גוי מצלת את של ישראל, וכן קמת חטין שאינה שכוחה מצלת את של שעורין השכוחה. אבל חכמים אומרים שקמה שאינה שכוחה אינה מצלת אלא שלו, ואינה מצלת אלא ממינה; רמב"ם, כאן; רדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה הכ"א; פאת השולחן פ"י ס"א.

16. הסתפקות הירושלמי פאה פ"ה ה"ב; שם, פ"ו ה"ו.

17. פאת השולחן פ"ט ס"ג.

18. ערוה"ש סי' י"ב ס"ג.

19. דרך אמונה, הל' מתנו"ע פ"ה הכ"א סעיף קלו, בשם הגר"א בשנו"א.

הלכה כב

- א. שכחה באילנות
 ב. התחיל בו ושכחו ושייר יותר מסאתיים

רמב"ם

השוכח אילן בין האילנות אפילו היה בו כמה סאין פירות או ששכח שני אילנות הרי הן שכחה, שלשה אינן שכחה¹.

א. שכחה באילנות

- יש אומרים שבכל האילנות אחד או שנים שכחה אפילו עושים סאתיים כל אחד², פרט לאילן ידוע או מפורסם³.
 ויש אומרים שכל אילן שיבולו סאתיים אינו שכחה, אפילו אינו מפורסם⁴.
 ויש אומרים שכל אילן אפילו יחיד אינו שכחה, אא"כ התחיל בו ושכחו ואין בו סאתיים⁵.
 ויש אומרים שכל אילן שיש בו סאתיים אינו שכחה, אבל אם התחיל בו אפילו יש בו סאתיים ושכחו ה"ז שכחה⁶.
 ויש אומרים כי בכל האילנות (פרט למפורסם) אם שכחו הרי זו שכחה ואפילו התחיל בו ושייר סאתיים⁷.

ב. התחיל בו ושכחו ושייר יותר מסאתיים

התחיל באילן ונשכחו בו יותר מסאתיים – אינו שכחה⁸. ויש אומרים שאם

-
1. פאה פי"ז מ"א-מ"ב.
 2. תוספתא פי"ג ה"ט; רמב"ם כאן; ר"ש פאה פי"ז מ"ב; רא"ש פאה פי"ז מ"ב; רע"ב פאה פי"ז מ"ב; ערוה"ש, סי' י ס"ז, בדעת הרמב"ם.
 3. עיי הלכה כג-כד.
 4. ראב"ד עפ"י – רדב"ז ה"ל מתנויע פי"ה הכ"ב (וכן בהלכה כד); מהר"י קורקוס ה"ל מתנויע פי"ה הכ"ב; רש"י, פי"ז ה"א; תויו"ט, פאה פי"ז מ"א; ח"י מים חיים ה"ל מתנויע פי"ה הכ"ב; פאת השולחן פי"א ס"ג; ערוה"ש סי' י ס"ז.
 5. ראב"ד עפ"י כס"מ ה"ל מתנויע פי"ה הכ"ב.
 6. פאת השולחן פי"א ס"ג, בשם הר"ש פי"ז מ"ב, וכ"כ הרא"ש פי"ז מ"ב בפירוש אחד.
 7. רדב"ז ומהר"י קורקוס בדעת הרמב"ם בהלכה כד.
 8. פאת השולחן פי"א ס"א, ועיי לקמן הלכה כד.

התחיל ושכח ה"ז שכחה אפילו נשתיירו בו סאתיים⁹. ויש אומרים שאפילו הוא מפורסם כנטופה בשעתו והתחיל ושכח – הרי זו שכחה¹⁰.

9. ר"ש פאה פ"ז מ"ב; רא"ש פאה פ"ז מ"ב, וכן מהר"י קורקוס וכס"מ בדעת הרמב"ם בהלכה כד.

10. רדב"ז, בדעת הראב"ד בהלכה כד.

הלכה כג

- א. יחודו של אילן שאינו שכחה
 ב. כמות הפירות ביחס לחבריו
 ג. כל אילן או דוקא זית
 ד. מפורסם בשנת השכחה או במרבית השנים

רמב"ם

במה¹ דברים אמורים באילן שאינו ידוע ומפורסם במקום² כגון שהיה עומד בצד הגת או בצד הפרצה, או במעשיו כגון שהיה עושה זיתים הרבה, או בשמו כגון שהיה לו שם ידוע כגון זית הנטופה בין הזיתים שהוא נומף שמן הרבה או השפכני או הבישני, אבל אם היה בו אחד משלשה דברים אלו אינו שכחה, שנאמר ושכחת עומר בשדה עומר שאתה שוכחו לעולם ואין אתה יודע בו אלא אם תשוב ותראהו, יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן ואף על פי שלא תפגע בו מפני שהוא ידוע ומפורסם.³

א. יחודו של אילן שאינו שכחה

אילן שמפורסם בשמו או במעשיו או במקומו אינו שכחה.⁴
 ו"א שאע"פ שאין לו שם אלא נוטף שמן הרבה באותה שנה – אינו שכחה.⁵

ב. כמות הפירות ביחס לחבריו

יש אומרים שצריך שיעשה פי ארבע מחבריו,⁶ ויש אומרים שכל שנותן פירות יותר מחבריו אפילו כלשהו.⁷

ג. כל אילן או דוקא זית

אף שהדוגמאות שהמשנה נוקטת הן בזיתים, הלכה זאת נוהגת בכל האילנות.⁸
 ובאילנות בלבד ולא בזרעים.⁹

1. הלכה זו היא המשך להלכה הקודמת ששני אילנות שכחה שלשה אינם שכחה. ובמה דברים אמורים שהם שכחה באילן שאינו ידוע ומפורסם וכו'.

2. במה' שילת: במקומו.

3. פאה פ"ז מ"א.

4. פאה פ"ז מ"א.

5. פאת השולחן פי"א ס"ב ביש"ר ס"ק ה בשם הגר"א.

6. ההו"א בירושלמי פ"ז ה"א, וכ"פ ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"א.

7. רש"ס עפ"י מסקנת הירושלמי פ"ז ה"א.

8. רמב"ם; דרך אמונה פ"ה הכ"ג סעי' קמח.

9. רמב"ם, ועיי' לעיל הלכה ג.

ד. מפורסם בשנת השכחה או במרבית השנים

יש אומרים שכך רגילותו של אילן זה, אף אם בשנה זו אינו נוטף הרבה שמן¹⁰, ויש אומרים שדוקא אם בשנה זו הוא נוטף שמן הרבה (שפכוני)¹¹. אבל אם ידוע ומפורסם מצד שאר הסיבות, אפילו אם בטלו בשנה זו אינו שכחה¹².

10. בעיה בירושלמי פ"ז ה"א; ר"ש פ"ז מ"א עפ"י הירושלמי; רא"ש פ"ז מ"א; רש"י פ"ז ה"א; מלאכת שלמה בשם ס' חרדים פ"ז ה"א; חידושי מים חיים ה"ל מתנו"ע פ"ה הכ"ג; תוס' רעק"א פ"ז ה"א; משנה ראשונה פ"ז ה"א; תוס' אנשי שם פ"ז ה"א; פאה"ש פ"א ה"ב. הרמב"ם לא הזכיר זאת.

11. רש"י פ"ז ה"א אליבא דרבנן ד"ה היו שניהן; שנו"א פאה פ"ז מ"א והו"ד בדרך אמונה פ"ה הכ"ג סעיף קנג.

12. דרך אמונה פ"ה הכ"ג סעיף קנג.

הלכה כד

א. מסויים בדעתו	ד. כל שדהו נטופה
ב. עומד בצד הדקל	ה. שכחה באילן ידוע ומפורסם
ג. שניהם זית נטופה	ו. אילן אחר מסיימו והתחיל בו ושכחו

רמב"ם

היה מסויים בדעתו הרי זה כמפורסם וידוע¹, היה עומד בצד הדקל הדקל מסיימו². היו שניהן זית נטופה זה מסויים את זה³, היתה כל שדהו זית נטופה⁴ ושכח אחת מהן או שתים יש לו שכחה. במה דברים אמורים שלא התחיל באילן זה המפורסם אבל אם התחיל בו ושכח מקצתו הרי זה שכחה, ואף על פי שהוא מפורסם, והוא שיהיה הנשאר בו פחות מסאתים, אבל סאתים אינה שכחה אלא אם כן שכח כל האילן כמו שבארנו.

א. מסויים בדעתו

ואע"פ שאינו מיוחד בשמו או במעשיו או במקומו אלא שהוא נתן עיניו בו⁵. ויש אומרים שאם פועלים שבשדה שכחו אפילו מפורסם ה"ז שכחה⁶. יש אומרים שאם מפורסם לרעה ג"כ אינו שכחה⁷.

ב. עומד בצד הדקל

הדקל מסיימו אע"פ ששניהם אינם מסוימים⁸, ויש אומרים שאף הדקל אינו שכחה⁹.

-
1. ירושלמי פאה פ"ז ה"א.
 2. ירושלמי פאה פ"ז ה"א.
 3. ירושלמי פאה פ"ז ה"א.
 4. במה' שילת נוסף: וכיוצא בו.
 5. רש"ס פאה פ"ז ה"א.
 6. דרך אמונה פ"ה הכ"ד סעיף קנה.
 7. שנות אליהו פ"ז מ"א; פאת השולחן פי"א ס"ב.
 8. דרך אמונה פ"ה הכ"ד סעיף קנו.
 9. דרך אמונה פ"ה הכ"ד סעיף קנו בשם הגר"א פאה פ"ז ה"א.

יש אומרים שדוקא עץ דקל ודוקא מפורסם¹⁰, ויש אומרים שבכל אילן אף שאינו מפורסם¹¹.

ג. שניהם זית נטופה

רמב"ם זה מסיים את זה

יש אומרים שבא להשמיענו ששנים אינם כשדה נטופה אפילו שכחם¹². וצ"ב מדוע זה מסיים את זה והרי כל אחד מפורסם בעצמו. יש אומרים שהיינו כשאחד מהאילנות כרגע אינו מסוים וחברו מסיימו¹³, ויש אומרים שאם נטופה שכיח ועל כן אף נטופה שכחה, אז שנים דוקא אינם שכחה¹⁴. ויש אומרים ששניהם אינם מסוימים ולכן כל אחד צריך שחברו יסיימו¹⁵.

ד. כל שדהו נטופה

יש אומרים שה"ה אם רוב שדהו נטופה¹⁶.

ה. שכחה באילן ידוע ומפורסם

יש אומרים שאילן ידוע ומפורסם כל שלא התחיל בו אינו שכחה. התחיל במפורסם, שכחו, ושייר סאתיים אינו שכחה, ואם שייר פחות מסאתיים ה"ז שכחה¹⁷.

יש אומרים שאילן ידוע ומפורסם אפילו יש בו פחות מסאתיים אינו שכחה. ואם התחיל בידוע ומפורסם אפילו יש בו סאתיים ה"ז שכחה¹⁸.

יש אומרים שאילן ידוע ומפורסם אפילו יש בו פחות מסאתיים אינו שכחה. ואם התחיל בו ושכחו, אם יש בו סאתיים – אינו שכחה, אין בו סאתיים – שכחה¹⁹.

10. ערוך השולחן סי' יב ס"ז; דרך אמונה פ"ה הכ"ד סעיף קנו בשם ערוה"ש.

11. דרך אמונה פ"ה הכ"ד סעיף קנו בשם רש"ס פ"ז ה"א.

12. רדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה הכ"ד; דרך אמונה פ"ה הכ"ד סעיף קנח.

13. רדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה הכ"ד בתירוץ ראשון; ערוה"ש סימן יב ס"ח.

14. רדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה הכ"ד בתירוץ שני.

15. דרך אמונה פ"ה הכ"ד סעיף קנט ונשאר בצ"ע.

16. דרך אמונה פ"ה הכ"ד סעיף קסא.

17. תוספתא פאה פ"ג הי"ד; רמב"ם הל' כב-כד. ר"ש ורא"ש פ"ז מ"ב בפירוש שני; רש"ס פ"ז

ה"ב ד"ה במה דברים; מהר"י קורקוס; כס"מ; פאה"ש פ"א סעי' א. ע"י דרך אמונה ביאור

הלכה להלכה כב ד"ה אפי".

18. ר"ש ורא"ש פ"ז מ"ב בפירוש ראשון; מהר"י קורקוס בשם הר"ש.

19. ראב"ד הל' כב ו-כד.

ו. אילן אחר מסיימו והתחיל בו ושכחו

נראה שאם אילן אחר מסיימו והתחיל בו ושכחו דינו כאילן מפורסם שהתחיל בו ושכחו וכפי המחלוקת לעיל.

הלכה כה

- א. מקום האילן שנשכח
ב. מרחקי השורות זו מזו
ג. הסיבה שאינו שכחה
ד. באלו תנאים אינו שכחה והאם זית או כל אילן

רמב"ם

זית העומד באמצע השורות לבדו ושלוש שורות של זיתים מקיפין אותו משלוש רוחותיו אף על פי שאין בכל שורה מהן אלא שני זיתים שכח את האמצעי אינו שכחה, שהרי השורות הסתירוהו¹, ולמה אמרו זית בלבד מפני שהיה חשוב² בארץ ישראל באותו הזמן.

א. מקום האילן³ שנשכח

יש אומרים שהמדובר בשורות מקיפות את האילן שנשכח משלשה כיוונים, ובכל שורה לפחות שני עצים⁴.

יש אומרים שהמדובר לפחות בשלוש שורות של אילנות כשבכל שורה לפחות שלשה אילנות ואילן הפנימי מכל הכיוונים ששכחו אינו שכחה⁵.

ויש אומרים שהאילן השכוח עומד בין שלש שורות אלו, ולא חלק מן השורות⁶.

ב. מרחקי השורות זו מזו

יש אומרים שבין שורה לשורה – מלבן⁷, ויש אומרים שני מלבנים⁸.

יש אומרים שמרחק השורות זו מזו ששה טפחים שהם שני מלבנים⁹, ויש אומרים שהמרחק בין שורה לשורה שתי ערוגות¹⁰.

-
1. פאה פ"ז מ"ב; ספרי דברים, פרשת כי תצא פיסקא רפד.
 2. במה' שילת נוסף: שם.
 3. נקטנו בלשון אילן לפי השיטה שכן הדין בכל האילנות, ולשיטה החולקת בזית בלבד.
 4. רמב"ם כאן; רא"ש פאה פ"ז מ"ב, בפ"י ב'.
 5. פה"מ לרמב"ם פאה פ"ז מ"ב, (עיי' בציוור במה' קאפח); פאה"ש פ"א סעי' ד, בשם יש אומרים השני, בית ישראל ס"ק יד שיטת הגר"א, שנות אליהו, פאה פ"ז מ"ב; ביאור לירושלמי פאה פ"ז ה"ב.
 6. רדב"ז הל' מתנו"ע פ"ה הכ"ה, בפ"י הרמב"ם.
 7. במשנה: 'שנמצא עומד בין שלש שורות של שני מלבנים'; פה"מ לרמב"ם.
 8. ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ב, בפ"י א'.
 9. ר"ש פאה פ"ז מ"ב, בפ"י א'; רא"ש פאה פ"ז מ"ב, בפ"י א'.
 10. ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ב, בפ"י ב'.

יש אומרים שאורך כל שורה שני מלבנים¹¹. היינו שני עצים¹².

ג. הסיבה שאינו שכחה

יש אומרים שאינו שכחה מפני שאר האילנות הסתירוהו והרי זה כעומר שעמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש¹³.

ויש אומרים שמפני ריחוק האילנות זה מזה נחשב כשדה שעומריה מפוזרים¹⁴.

ויש אומרים שבגלל מקומו נחשב למסויים במקומו שיש לו שם בשדה¹⁵.

ד. באלו תנאים אינו שכחה והאם זית או כל אילן

רמב"ם ולמה אמרו זית בלבד מפני שהיה חשוב בארץ ישראל באותו הזמן

יש אומרים שצריך שני תנאים: דוקא כשהסתירו אותו השורות ודוקא כשהוא אילן חשוב כזית שהיה חשוב באותו הזמן¹⁶.

ויש אומרים שהסתרת שורות היא הקובעת שאינו שכחה¹⁷.

יש אומרים שבכל אילנות אינו שכחה ולא רק זית¹⁸. ויש אומרים שבכל האילנות ודוקא אילן חשוב כדוגמת הזית¹⁹. ויש אומרים שרק בזית²⁰.

11. ר"ש פאה פ"ז מ"ב, בפ"י ב'; רא"ש פאה פ"ז מ"ב, בפ"י ב' – "וידוע היה להם שיעור המלבן".

12. רדב"ז, הלי מתנו"ע פ"ה הכ"ה, בפ"י הרמב"ם.

13. פה"מ לרמב"ם, פאה פ"ז מ"ב, ובהלכה כאן; ריבמ"ץ פאה פ"ז מ"ב; רע"ב פאה פ"ז מ"ב; פאה"ש פ"א בית ישראל ס"ק יב בדעת הרמב"ם.

14. תויו"ט פאה פ"ז מ"ב; משך חכמה דברים כד, כ ד"ה כי תחבט (הראשון), בפירוש שיטת הר"ש.

15. ר"ש פאה פ"ז מ"ב; שנות אליהו פאה פ"ז מ"ב; מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ב, בשם ר"י אשכנזי; משנה ראשונה פאה פ"ז מ"ב.

16. משך חכמה דברים כד, כ ד"ה כי תחבט (הראשון), בפירוש שיטת הרמב"ם.

17. ריבמ"ץ פ"ז מ"ב; ר"ש ורא"ש פ"ז מ"ב.

18. ביאור הגר"א לירושלמי, פאה פ"ז ה"ב, כת"י ב'; דרך אמונה, הלי מתנו"ע פ"ה הכ"ה סעיף קסח.

19. מהר"י קורקוס הלי מתנו"ע פ"ה הכ"ה.

20. רדב"ז הלי מתנו"ע פ"ה הכ"ה, בפ"י הרמב"ם; ערוה"ש, סי' יב סעי' יג, בדעת הרמב"ם.

הלכה כו

ה. שכחה בשאר אילנות	א. שכחה בעריס
ו. התחיל בו ולא התחיל בו בשאר אילנות	ב. שכחה בכרם
	ג. משיעבור מן הגפן
	ד. שכחה בדלית ובדקל

רמב"ם

איזהו¹ שכחה בעריס, כל שאינו יכול לפשוט את ידו וליטלה, ובכרם משיעבור² מן הגפן (או) ומן הגפנים וישכח אותה³, בדלית ובדקל משירד הימנו, ושאר כל האילנות⁴ משיפנה וילך לו, במה דברים אמורים שלא התחיל בו, אבל אם התחיל בו ושכחו אינה שכחה עד שיבצור את כל סביביו⁵.

א. שכחה בעריס

עריס הוא כרם העשוי כסוכה⁶. והגפנים המודלות עליו מעורבות זו בזו⁷ וכיון שהגפנים מודלות מתערבות אחת בשניה ונחשבות כגפן אחת, ולכן משאינו יכול לפשוט את ידו וליטלו הרי זו שכחה⁸. ויש אומרים שדוקא עריס של חמש גפנים או יותר, אבל פחות מכן דינו ככל כרם משירד הימנו⁹.

ב. שכחה בכרם

כרם הכוונה לרוגליות, גפנים השרועות על האדמה ואינן מודלות¹⁰. וטעם האיסור לחזור לרוגלית שעבר הימנה משום שכל גפן וגפן נחשבת לאומן בפני עצמה¹¹. ויש אומרים שגם בעריסין קטנים משיעבור הימנו¹².

-
1. במה' שילת: אי זו היא.
 2. במה' שילת נוסח משפט זה: 'משיעבור מן גפן מן הגפנים וישכח'. (ותמה הרב שילת, שם הערה 3, מדוע הרמב"ם לא ניסח: מגפן מן הגפנים).
 3. פאה פ"ז מ"ח; תוספתא, פאה פ"ג ה"ז.
 4. במה' שילת: האילן.
 5. תוספתא פאה פ"ג ה"ז.
 6. פה"מ לרמב"ם פאה פ"ז מ"ח; וכ"נ פי' הרא"ש פאה פ"ז מ"ח, 'המודלה על גבי עצים'.
 7. תפארת ישראל פאה פ"ז מ"ח יכין אות נד.
 8. משנה ראשונה פאה פ"ז מ"ח.
 9. תוספתא פאה פ"ג ה"ז; רש"י פאה פ"ז ה"ז; דרך אמונה פ"ה הכ"י סעיף קעד.
 10. פה"מ לרמב"ם, פאה פ"ז מ"ח; רא"ש פאה פ"ז מ"ח.
 11. ירושלמי פאה פ"ז ה"ז; רא"ש פאה פ"ז מ"ח; רע"ב פאה פ"ז מ"ח.
 12. תוספתא פאה פ"ג ה"ז, ולא נזכרו רוגליות כבמשנה.

ויש אומרים משירד הימנו¹³.

ומשיעבור הימנה אפילו יכול לפשוט ידו וליטלה הרי זו שכחה¹⁴.

ויש אומרים שרק משיעבור הימנה ותהא לו שהות ליטול הסמוך לה¹⁵.

ג. משיעבור מן הגפן ומן הגפנים

אם שכח גפן אחת או שתי גפנים ברוגליות הרי זו שכחה¹⁶.

ד. שכחה בדלית ובדקל

שכחה בדלית ובדקל משירד הימנו¹⁷. ובימינו שהם נקטפים בסולמות ולא בטיפוס על האילן נראה שחזר דינם להיות כשאר אילנות.

אם יש פירות בתחתית האילן שאינו צריך לטפס כדי להורידם. יש אומרים שכל זמן שיש תחתיו אל"פ שירד מן העץ אינו שכחה¹⁸.

ה. שכחה בשאר אילנות

שכחה בשאר אילנות פרט לגפן משיפנה וילך מאילן זה¹⁹.

ו. התחיל בו ולא התחיל בו בשאר אילנות

יש אומרים שאם לא התחיל בו ופנה ממנו הרי זו שכחה, ואם התחיל בו אינו שכחה עד שיקטוף את הפירות מן האילנות בכל סביביו²⁰.

ויש אומרים שאם לא התחיל בו משיקטוף פירות האילנות כל סביביו ואם התחיל בו משיניחו וילך לו²¹. ויש אומרים שאם לא התחיל בו צריך לקטוף כל סביביו עד שישתיירו פחות משלשה אילנות ששכחם²².

13. דרך אמונה פ"ה הכ"ו סעיף קעז.

14. מלאכת שלמה פאה פ"ז מ"ח; תוס' אנשי שם פאה פ"ז מ"ח, בשם רמ"ז.

15. ערוך השולחן סימן יב סעיף יד.

16. מים חיים ה"ל מתנו"ע פ"ה הכ"ו; מעשה רקח ה"ל מתנו"ע פ"ה הכ"ו; דרך אמונה פ"ה הכ"ו סעיף קעז. ועיי רדב"ז וכס"מ.

17. תוספתא פאה פ"ג הט"ז; רמב"ם כאן.

18. דרך אמונה פ"ה הכ"ו סעיף קעט, עפ"י פאה פ"ז מ"ב, בזיתים והשליך זאת על כל העצים. ועיי בדרך אמונה פ"ה הכ"ו, שהביא שיטת הראב"ד. ודבריו צריכים ראייה.

19. תוספתא פאה פ"ג הט"ז; רמב"ם כאן.

20. תוספתא פאה פ"ג הט"ז; רמב"ם כאן.

21. ר"ש פאה פ"ז מ"ז; רא"ש פאה פ"ז מ"ז. גירסתם בתוספתא שונה. ועיי בפאת השולחן פ"א ה"ו, בשם יש אומרים, ובבית ישראל ס"ק יז.

22. רש"ס פאה פ"ז ה"ז, עפ"י גירסתו בתוספתא.

הלכה כז

- א. וזכה בו לעצמו
 ב. המפקיר את כרמו וזכה בו
 ג. מדוע הזוכה במה שהפקיר
 חייב במתנות עניים
- ד. מדוע אם זכה מן ההפקר פטור מעוללות
 ה. האם הפקר חייב במתנות עניים

רמב"ם

המפקיר את כרמו והשכים בבקר וזכה בו לעצמו ובצרו, חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ובפאה¹ שהרי שדך וכרמך אני קורא בו, מפני שהיה שלו והרי הוא שלו. אבל אם זכה מן ההפקר בשדה של אחרים הרי זה פטור מן הכל², ובין כך ובין כך פטור מן המעשרות כמו שיתבאר.

א. וזכה בו לעצמו

דוקא זכה מן ההפקר, אבל אם חזר בו מהפקרו חייב בכל מתנות העניים ובמעשר³.

יש אומרים שאם זכה בסתמא נחשב כחוזר מהפקרו⁴. ויש אומרים שאם זכה בסתמא נחשב כזוכה מן ההפקר⁵.

יש מעירים כי חכמים תקנו שכל המפקיר שדהו וזכה בו תוך שלשה ימים חייב במעשר⁶, ולכן חייב אף במעשרות⁷.

ב. המפקיר את כרמו וזכה בו

יש אומרים שדוקא אם הפקיר את הקרקע ואת הפירות⁸ וחזר וזכה בהם, רק אז

1. נדרים מד ע"ב; ב"ק כח ע"א; ב"ק צד ע"א; תמורה ו ע"א; נדה נא ע"א.
2. ירושלמי קידושין פ"א ה"ה.
3. רמב"ם הלי נדרים פ"ב הי"ז; שו"ע חו"מ סי' רעג ס"ט; דרך אמונה פ"ה הכ"ז סעיף קפה. מטעם שעד שלשה ימים יכול לחזור בו מהפקרו. ובכך תשובה לדברי הפר"ח במים חיים, הלי מתנו"ע פ"ה הכ"ז, וכ"כ פאה"ש, סי' יא בית ישראל ס"ק יח, בשם הלחם משנה הלי נדרים פ"ב הי"ז.
4. פי' הרא"ש נדרים מד ע"ב ד"ה המפקיר; דרך אמונה פ"ה הכ"ז סעיף קפה בשם הר"ן, נדרים מד ע"ב.
5. רשב"א נדרים מג ע"ב ד"ה מכאן ואילך; מאירי נדרים מג ע"ב ד"ה המפקיר את שדהו.
6. נדרים מג ע"ב; רמב"ם הלכות נדרים פ"ב הי"ז.
7. ערוה"ש סימן יג סעי' כ.
8. כן משמע מן הרמב"ם כאן.

המפקיר חייב במתנות עניים והזוכה פטור כדין זוכה מן ההפקר, אבל אפילו הוא עצמו אם זכה רק בפירות – פטור ממתנות עניים⁹.

ויש אומרים שאף אם הפקיר פירות בלבד וזכה בהם חייב במתנות עניים¹⁰.

ויש אומרים שהמדובר שהפקיר את הפירות ולא את הקרקע, ורק אז המפקיר שזכה בהם חייב במתנות עניים, ואחר שזכה בהם ולא בקרקע פטור, אבל במפקיר קרקע ואילנות ופירותיהם אין הבדל בין מפקיר לאחר שזכה ושניהם פטורים¹¹. ויש אומרים שאף אם זכה רק בפירות חייב במתנות עניים¹².

ג. מדוע הזוכה במה שהפקיר חייב במתנות עניים

רמב"ם שהרי שדך וכרמך אני קורא בו, מפני שהיה שלו והרי הוא שלו.

לפי דברי הרמב"ם משמע שזה הטעם להלכה¹³. ויש מי שאומר בשיטה זו שהחיוב מדרבנן¹⁴. ויש אומרים מפני שכתוב בהם 'תעזוב' יתירא¹⁵.

ד. מדוע אם זכה מן ההפקר פטור מעוללות

דוקא אם זכה בגפנים שהיו כל זמן גידולן הפקר, אבל אם זכה בגפנים שהביאו פירות ברשות אדם והפקירם וזכה חייב בעוללות משום שהם הוכרו עוד בשעת

9. תוס' תמורה ו ע"א ד"ה המפקיר בשם ר"י; ריטב"א שבת סח ע"א, ד"ה ונשמר, בשם תוס'; תויו"ט פאה פ"ה מ"ה בשם ר"י, ומוסיף שאף שתוס' אמרו זאת אליבא דרש"י אין הכרח שרש"י יסבור כך.

10. דרך אמונה, הלי מתנו"ע פ"ה הכ"ז סעיף קפד.

11. תפארת ישראל פאה פ"א מ"ד בועז אות ד.

12. פאה"ש פ"א סעי' ז, בשם ר"ש.

13. וכ"כ מאירי שבת סח ע"ב, נדרים מד ע"ב; ע"י ערוה"ש סימן יג סעי' י"ט, שתמה על הרמב"ם מתמורה ו ע"א. אבל בחידושי מים חיים הלי מתנות עניים פ"ה הכ"ז כתב: "מ"מ כן דרך הרב ליקח הדרשא פשוטא ביותר".

ברשימות שיעורים, ר"י סולובייצ'יק, בבא קמא צד ע"א, הסביר שמתנות עניים הן חיוב גברא ולכן אף שהפקיר ופקע החיוב חפצא של מתנות עניים אם הוא זכה בשלו נשאר חיוב הגברא.

14. מאירי נדה נא ע"ב עפ"י הירושלמי.

15. תמורה ו ע"א; רש"י תמורה ו ע"א ד"ה חייב, ב"ק כח ע"א ד"ה חייב, ב"ק צד ע"א ד"ה חייב, חולין קלד ע"ב ד"ה חייב; רבנו חננאל, חולין קלד ע"ב; ר"ש פ"א מ"ו; תוס' נדרים מד ע"ב ד"ה המפקיר, ב"ק צד ע"א ד"ה לא הפריש, נדה נא ע"א ד"ה מין; פי הרא"ש נדרים מד ע"ב ד"ה חייב; מאירי נדרים מד ע"ב; ריטב"א ב"מ ל ע"ב ד"ה בש"א; ר"ן נדרים מד ע"ב, חולין קלד ע"א; ים של שלמה מסכת חולין פרק י סי' יט; משך חכמה ויקרא כג, כב (הראשון).

גידולן¹⁶. ויש מי שמשמע מדבריו שפטור אף מעוללות¹⁷.

ה. האם הפקר חייב במתנות עניים

רמב"ם זכה מן ההפקר בשדה של אחרים הרי זה פטור מן הכל
יש אומרים שמריבוי 'תעזוב' למדנו שאף הפקר חייב במתנות עניים¹⁸.

16. תוספתא פאה פ"ג הי"א. כן נראה מפאה פ"ז מ"ח, שאם הקדיש כרמו לאחר שהוכרו העוללות – אינו יכול להקדיש את העוללות, וכ"פ הרמב"ם לעיל פ"ד הכ"ג, וה"ה שאינו יכול להפקיר את העוללות; מנחת חינוך, מצוה רכא אות ב; דרך אמונה, פ"ד הכ"ג סעיף קל.

17. מאירי ב"ק צד ע"א.

18. רבנו גרשום תמורה ו ע"א ד"ה חייב; ר"ש פאה פ"א מ"ו; דרך אמונה סעיף קפט בשם ר"ש, פאה פ"א מ"ו.

פרק ו

הלכה א

הקדמה
הלכות כלליות

רמב"ם

מתנה אחרת שישיית¹ יש לעניים בזרע הארץ² והיא המעשר שנותנין לעניים והוא הנקרא מעשר עני.

הקדמה

הלכות א-ו בפרק זה הם הקדמה לכלל דיני תרומות ומעשרות, כאשר בסדר ההלכות בספר זרעים, תרומות ומעשרות מובאים לאחר מתנות עניים, ומעשר עני אשר צורף למתנות עניים, הוקדם לכל דיני תרומות ומעשרות.

סדר ההלכות בספר זרעים של הרמב"ם הוא: כלאים, מתנות עניים, תרומות, מעשרות, מעשר שני ונטע רבעי, בכורים ושאר מתנות כהונה שבגבולין, שמיטה ויובל.

ההלכות מסודרות לפי התמדתן בכל השנים ועפ"י הסדר הכרונולוגי של המצוות בצמח. כלאים מצויים בזריעה ובנטיעה, אחרי כן באות מתנות עניים שנקבעות בזמן הגידול (עוללות) או ניתנות במחובר (פאה) או בזמן אסיף הפירות (לקט, שכחה, פאה, פרט). אחריהן תרומות ומעשרות שמופרשים וניתנים בגורן או אחרי כן, לאחר תלישת הפירות. למעשר שני צורף נטע רבעי עקב הלכותיהם הדומות, כשמעשר שני שייך למעשרות ונטע רבעי נוהג רק בשנה הרביעית לכל אילן מאכל. ביכורים ניתנים כל שנה אבל צורפו עם שאר מתנות כהונה שבגבולין (ביכורים, חלה, זרוע לחיים וקיבה, ראשית הגז, פדיון הבן, פטר חמור) ושמיטה ויובל הן הבלתי שכיחות והרחוקות ביותר.

מעשר עני אף שניתן מאוחר יותר משאר מתנות עניים, צורף ע"י הרמב"ם להלכות מתנות עניים כיון שניתן אף הוא לעניים, והוקדם להלכות תרומות ומעשרות. עקב הקדמתו, ראה הרמב"ם צורך להקדמה כללית לתרומות

-
1. מתנות עניים שלפני מעשר עני הם: לקט, שכחה, פאה, פרט ועוללות, המתנה הששית לעניים מגידולי האדמה היא מעשר עני.
 2. המתנה השביעית לעניים אינה מגידולי הארץ והיא הצדקה והלכותיה צורפו להלכות מתנות עניים. (הרמב"ם לא הזכיר בספר הי"ד החזקה חיוב מעשר כספים).

ומעשרות לפני הלכות מעשר עני, אף שההלכות המפורטות מפוזרות בהלכות תרומות ומעשרות ומעשר שני.

הלכות כלליות

מעשר עני בניגוד לשאר מתנות עניים ניתן רק בשנים שלישית וששית³.

מעשר עני ניתן רק לעניים מישראל⁴.

כל זמן שלא הופרש מעשר עני הפירות שאינם מתוקנים הם טבל, ונחלקו הפוסקים אם חייבים על אכילת פירות הטבולים למעשר עני מיתה בידי שמים⁵.

3. רדב"ז פ"ו ה"א.

4. תוספתא פאה פ"ג ה"ג, הכפ"פ פמ"ג הביאה להלכה, וכן הביאם בדרך אמונה פ"ו ה"א סעיף ג.

5. לפי הרמב"ם הלי מאכ"א פ"י ה"כ והראב"ד שם חייבים מלקות ולא מיתה בידי שמים, ולדעת תוס' יבמות פו ע"א ד"ה אי בתירוץ השני המובא בב"י יו"ד סי' שלא, חייבים מיתה בידי שמים. וכן דעת הר"ן נדרים פד ע"ב ד"ה וחכמים.

הלכה ב

- א. שינוי הסדר
ב. תרומה גדולה
ג. מעשר ראשון

רמב"ם

וזה הוא סדר תרומות ומעשרות אחר שקוצר זרע הארץ או אוסף פרי העץ ותיגמר מלאכתו², מפריש ממנו אחד מן החמישים וזה הוא הנקרא תרומה גדולה ונותנה לכהן, ועל זה נאמר בתורה ראשית דגנך תירושך ויצהרדך³ וכו', ואחר כך מפריש מן השאר⁴ אחד מעשרה, וזה הוא הנקרא מעשר ראשון, ונותנו ללוי⁵, ועל זה נאמר בתורה כי את מעשר בני ישראל⁶ וכו', ונאמר ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישראל⁷.

א. שינוי הסדר

רמב"ם וזה הוא סדר תרומות ומעשרות

אין לשנות מן הסדר המפורש בתורה⁸. אולם אעפ"י ששינה מן הסדר מתנותיו קיימות⁹. המשנה מן הסדר בתורה אינו יכול להתודות וידוי מעשרות¹⁰.

1. הרמב"ם אינו מחלק בין החייבים בתרו"מ מן התורה ובין החייבים מדברי חכמים, עיי' הל' תרומות פ"ב ה"א.
2. רמב"ם הל' מעשר פ"ב ה"א. לפני גמר מלאכה אינו חייב מן התורה בתרו"מ ויכול לאכול עראי אף מדרבנן – הל' מעשר פ"ג.
3. דברים יח ד.
4. ואינו מפריש את שאר המעשרות מתרומה גדולה; וכן כל מתנה מאוחרת מופרשת רק ממה שנתר.
5. ולוי אסור לאוכלו עד שיפריש תרומת מעשר, ואם אכל קודם שהפריש תרומת מעשר חייב עליו מיתה בידי שמים – רמב"ם הל' מעשר פ"א ה"ה.
6. במדבר יח כד.
7. במדבר יח כא.
8. העושה כן עובר על מצות-עשה – "מלאתך ודמעך לא תאחר" – שמות כב כח; עפ"י: תרומות פ"ג מ"ו; תמורה ד ע"א; ירושלמי תרומות פ"ג ה"ג; רמב"ם הל' תרומות פ"ג הכ"ג; רדב"ז הל' תרומות פ"ג הכ"ג.
9. תמורה ה ע"ב; רמב"ם הל' תרומות פ"ג הכ"ג.
10. רמב"ם הל' מע"ש שני ונט"ר פ"א ה"ג.

ב. תרומה גדולה

רמב"ם אחד מן החמישים

שיעור אחד מחמישים הוא מדרבנן, ומדאורייתא חיטה אחת פוטרת את כל הכרי¹¹.

בתרומה גדולה שני חיובים: חיוב להפריש תרומה גדולה¹², ההפרשה היא בברכה¹³, וחיוב נתינה לכהן¹⁴ אבל אין מברכים על הנתינה¹⁵. ויש אומרים שצריך לברך גם על נתינת המתנות¹⁶.

ג. מעשר ראשון

רמב"ם וזה הוא הנקרא מעשר ראשון, ונותנו ללוי

ו"א שמעשר ראשון ניתן מן התורה ללויים בלבד¹⁷, ו"א שמן התורה מעשר ראשון ניתן לכהנים ולויים¹⁸.

ו"א שעזרא הסופר קנס את הלויים רק בזמנו שמעשר ראשון ניתן לכהנים בלבד, ולאחר זמנו חזר וניתן ללויים¹⁹, ו"א שקנס מזמנו והלאה שינתן אך לכהנים²⁰. ו"א שקנסם שינתן הן לכהנים והן ללויים²¹. ויש אומרים שעזרא לא קנס כלל את הלויים²².

11. רמב"ם הלי תרומות פ"ג ה"א; רדב"ז פ"ו ה"ב.

12. רמב"ם הלי תרומות פ"ב ה"א.

13. רמב"ם הלי תרומות פ"ב ה"ז, הלי ברכות פ"ו הי"ב-הי"ג.

14. רמב"ם הלי תרומות פ"ב ה"א; הלי בכורים פ"א ה"ו.

15. שו"ת הרשב"א ח"א סי' יח מפני שכהנים משולחן גבוה זכו. וכן כתב פאת השולחן פרק ג סעי' כ בשם יש אומרים.

16. ע"י פאת השולחן פרק ג סעי' כ שהכריע כדעה זו שמברכים על נתינת מתנות כהונה, וכן נהג הגר"א, והרחיב פאת השולחן בביש"ר שם ס"ק לט.

17. דעת ר' עקיבא יבמות פו ע"א, וכ"פ הרמב"ם הלי מעשר פ"א ה"א. אבל גם לדעתו אין מוציאים מן הכהנים מעשר ראשון שלהם – רמב"ם שם ה"ד.

18. דעת ר' אלעזר בן עזריה יבמות פו ע"א, ע"י יש"ש יבמות פרק ט סי' ח.

19. רמב"ם פיהמ"ש מעשר-שני פ"ה מט"ו שלא ניתן היה להתוודות: "לפי שלא היו יכולין לומר באותו הזמן ככל מצוותך אשר ציויתני"; וכן פסק להלכה הלי מעשר פ"א ה"ד.

20. ריבמ"ץ, ר"ש ורא"ש – מעשר שני פ"ה מט"ו; רמב"ן חולין קלא ע"ב.

21. ריב"א קידושין כו ע"ב; מאירי קידושין כו ע"ב; ר"ן חולין קלא ע"ב; ים של שלמה יבמות פ"ט סי' ח.

22. כן כתב הריטב"א כתובות כ"ו ע"א, חולין קלא ע"ב. אמנם במקום אחר כתב הריטב"א כשאר הראשונים כמובא בהעי' הקודמת. וראה דרך אמונה הלי מעשר פ"א ה"ד סעיף לו ובצה"ל ס"ק נב.

כהנים חייבים להפריש מעשר ראשון²³ ונוטלים אותו לעצמם²⁴, ואין מוציאים אותו מכהן לכהן²⁵.

ונוהג כל שש שנים פרט לשמיטה²⁶.

23. רמב"ם הלי מעשר פי"א ה"ג.

24. רמב"ם הלי מעשר פי"א ה"ד.

25. רמב"ם הלי מעשר פי"א ה"ד; מהר"י קורקוס הלי מעשר פי"א ה"ג.

26. ר"ה יב ע"ב.

הלכה ג

- א. למי שייך מעשר שני
ב. הפרשה או קביעות מקום

רמב"ם

ואחר כך מפריש מן השאר¹ אחד מעשרה והוא הנקרא מעשר שני, והוא לבעליו, אוכלין אותו בירושלים, ועליו נאמר: ואם גאול יגאל איש ממעשרו² וכו', ועליו נאמר עשר תעשר³ וכו', ואכלת לפני ה' אלהיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך⁴ וכו'.

א. למי שייך מעשר שני

מעשר שני שייך למפרישו ואינו ניתן לאחרים⁵. וסדרי אכילתו מבוארים בהלכות מעשר שני⁶. וכן שאר תשמישיו המותרים בו מבוארים שם⁷.

ב. הפרשה או קביעות מקום

אם מעלה את המעשר גופו לירושלים לאוכלו צריך להפרישו משאר הכרי, ואם פודה אותו או מחללו על מעות צריך לקבוע את מקום המעשר קודם החילול או הפדיון⁸.

-
1. עיי לעיל הלכה ב הערה 4. ופרטי הדינים נתבארו ברמב"ם הלי מעשר שני ונטע-רבעי.
 2. ויקרא כז, לא.
 3. דברים יד, כב.
 4. דברים יד, כג.
 5. הרמב"ם בהלכה מוכיח זאת מלשון הכתוב 'ממעשרו'. למרות שהוא נחשב ממון גבוה כפי שפסק הרמב"ם הלי מע"ש ונט"ר פ"ה הי"א, פ"ט ה"ב ושם יתבאר.
 6. רמב"ם הלכות מעשר שני ונט"ר פ"ב הי"א, פ"ג הלי י-יב.
 7. רמב"ם הלכות מעשר שני ונט"ר פ"ג הלי טז-כה.
 8. רמב"ם הלי מע"ש ונט"ר פ"ד הי"ז; כפתור ופרח פרק מ; דרך אמונה הלכות מע"ש פ"ד הי"ז סעי' קט-קי.

הלכה ד

- א. הפרשה משנה על חברתה
 ב. נתינת מעשר עני
 ג. שימושי מעשר עני
 ד. ביעור ווידוי מעשרות

רמב"ם

על הסדר הזה מפרישין בשנה ראשונה מן השבוע ובשניה וברביעית ובחמישית¹, אבל בשלישית ובשישית מן השבוע², אחר שמפרישין מעשר ראשון מפריש מן השאר מעשר אחר ונותנו לעניים, והוא הנקרא מעשר עני, ואין בשתי שנים אלו מעשר שני אלא מעשר עני, ועליו נאמר בתורה מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך ובא הלוי³ וכו', ועליו נאמר כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר⁴.

א. הפרשה משנה על חברתה

אין להפריש מפירות שנה אחת על חברתה, לא תרומות⁵ ולא מעשרות⁶, ואם תרם או עישר משנה על חברתה אין זו תרומה או מעשר⁷. אם הפריש מעשר שני בשנות מעשר עני – המעשר לא חל⁸.
 מעשר ראשון נוהג בכל ששת שני השבוע⁹.

ב. נתינת מעשר עני

רמב"ם ונותנו לעניים

מעשר עני הניתן בגורן אין בו טובת הנאה והניתן בבית יש בו טובת הנאה¹⁰, וזו מתנת העניים היחידה שניתנת ע"י בעל הפירות ואין העניים באים ונוטלים.

1. סדר השנים למעשרות נלמד בר"ה יב ע"ב.
2. שנות מעשר עני נלמדות בר"ה יב ע"ב.
3. דברים יד כח-כט.
4. דברים כו יב.
5. רמב"ם הלי תרומות פ"ה הי"א.
6. רמב"ם הלי מעשר פ"א ה"ז.
7. רמב"ם הלי תרומות פ"ה הי"א.
8. דרך אמונה כאן סעיף כג.
9. ר"ה יב ע"ב.
10. לקמן הלכה י.

ג. שימושי מעשר עני

רמב"ם מפריש מן השאר מעשר אחר ונותנו לעניים מעשר עני הוא ממון עניים לעשות בו כל מה שירצו, וכן לאוכלו בטומאה¹¹.

ד. ביעור ווידוי מעשרות

בפסח שלאחר השנה השלישית והששית גומרים לתת את כל המתנות לכהנים לויים ועניים וכן אוכלים מעשר שני, ומתוודים בבית המקדש¹².

11. טור יורה דעה סימן שלא. ויתבאר לקמן הלכה יז.

12. רמב"ם הלי מעשר שני ורבעי פרק יא.

הלכה ה

- א. תרומות במצרים עמון ומואב
בשביעית
ב. גדר עמון ומואב
ג. הלכה למשה מסיני
ד. דמאי בעמון ומואב

רמב"ם

שנת השמיטה כולה הפקר, ואין בה תרומה ולא מעשרות כלל¹, לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני. ובחוצה לארץ שאין שם שמיטת קרקע מפרישין בארץ מצרים ובעמון ובמואב מעשר ראשון² ומעשר עני³, מפני שארצות אלו קרובות לארץ ישראל כדי שיהיו עניי ישראל נסמכין עליה בשביעית, והלכה למשה מסיני שיהיו מפרישין בארץ עמון ומואב מעשר עני בשביעית⁴, אבל בארץ שנער מפרישין בשביעית מעשר שני⁵, כסדר רוב השנים.

א. תרומות במצרים עמון ומואב בשביעית

בכל הארצות הסמוכות לא"י, שמפרישים מעשרות בשביעית מפרישים תרומה גדולה ותרומת מעשר לכהנים⁶.

ב. גדר עמון ומואב

"א שעמון ומואב אינן הארצות שכבש מהם סיחון – אלא אותן ארצות שנאסר על ישראל לכובשן⁷. ואותן שנכבשו ע"י סיחון וארצות סיחון ועוג נקראים עבר

-
1. משום שאין חיוב הפרשה בשמיטה – פה"מ לרמב"ם ידים פ"ד מ"ג; משום שהיא הפקר כולה באפקעתא דמלכא – רדב"ז פ"ו ה"ה, וני"מ לגבי גדולי נכרי בשביעית.
 2. במשנה בידים פ"ד מ"ג לא נזכר מעשר ראשון, וכתב הרדב"ז (כאן) שאם אין מעשר ראשון – אין מעשר שני ועני.
 3. ידים פ"ד מ"ג.
 4. ידים פ"ד מ"ג.
 5. ידים פ"ד מ"ג.
 6. פה"מ לרמב"ם ידים פ"ד מ"ג; רש"י חגיגה ג ע"ב ד"ה כך מקובלני; רמב"ם הל' תרומות פ"א ה"ו, הל' ביכורים פ"ב ה"א; תוס' חגיגה ג ע"ב ד"ה עמון ומואב; פסקי חלה לרשב"א שער ב אות א; או"ז ח"א סי' שלב; מאירי ב"ב פא ע"ב, מכות יט ע"א; סמ"ג סי' קלט; חינוך מצ' תקז ד"ה ונוהגת; כפוי"פ פ"י ד"ה כל סביבות, פמ"ז ד"ה עו"מ סוריא; תויו"ט ידים פ"ד מ"ג ד"ה עמון; תפא"י ידים פ"ד מ"ג אות כב.
 7. ר"ת חגיגה ג ע"ב ד"ה עמון ומואב בתירוץ א'; ספר הישר, חידושים סי' תלו; ר"ש ידים פ"ד מ"ג; רע"ב ידים פ"ד מ"ג.

הירדן וחייבים בשביעית⁸. ו"א שעמון ומואב כאן הן אותן ארצות שכבש מהם סיחון⁹.

ג. הלכה למשה מסיני

רמב"ם והלכה למשה מסיני

יש אומרים שעמון ומואב מעשרים מעשר עני בשביעית היא הלכה למשה מסיני ככל ההלכות למשה מסיני¹⁰, ו"א שהיא תקנת אנשי כנסת הגדולה ואינה הלכה למשה מסיני¹¹.

ד. דמאי בעמון ומואב

יש אומרים שדמאי אינו נוהג בעמון ומואב¹² ויש אומרים שדמאי נוהג אף בעמון ומואב¹³.

8. ר"ש ידים פ"ד מ"ג; רע"ב ידים פ"ד מ"ג.

9. רש"י חגיגה ג ע"ב ד"ה נמנו; ר"ת חגיגה ג ע"ב ד"ה עמון ומואב בתירוץ ב'.

10. כן דברי ר' אליעזר במשנה בידיים פ"ד מ"ד ובתוספתא ידים (פ"ב הט"ז); רמב"ם כאן ובהקדמה לפה"מ. אמנם בהלי תרומות פ"א ה"ו כתב שחייבים מד"ס ומנביאים.

11. כן עולה מדברי ר' יהושע ור' טרפון במשנה בידיים פ"ד מ"ג; ספר הישר לר"ת, חידושים סימן שצה, תלו; ר"ש ידים פ"ד מ"ג; כן עולה מרש"י חגיגה ג ע"ב; רע"ב ידים פ"ד מ"ג; כס"מ בדעת הרמב"ם עפ"י מה שכתב בהלי תרומות.

12. שיטת ר"ת מובאת: בסה"י, חדושים סי' תלו, בתוס' חולין ו ע"ב ד"ה והתיר, בתוס' הרא"ש חולין ו ע"ב, וכן בח"י הרשב"א וריטב"א חולין ו ע"ב; רמב"ן חולין ו ע"ב; ר"י קורקוס הלי ביכורים פ"ח הי"ד; דרך אמונה הלי מעשר פי"ג הלי ג סעיף לב. החזו"א דמאי סי' ה אות ד כתב שהענין אינו מוכרע ונוטה להקל, בשביעית סי' ג אות יט ד"ה דעת, כתב שאין חייבים בדמאי. ועיי' שו"ת שבט הלי ח"ז סי' קעח.

13. מאירי חולין ו ע"ב עפ"י הירושלמי.

הלכה ו

א. הפרשת תרומת מעשר ממעשר ראשון

רמב"ם

מעשר ראשון שלקח הלוי¹ מפריש ממנו אחד מעשרה ונותנו לכהן והוא הנקרא תרומת מעשר, ועליו נאמר בתורה ואל הלויים תדבר².

א. הפרשת תרומת מעשר ממעשר ראשון

לויים וכהנים חייבים להפריש תרומת מעשר ממעשר ראשון שלהם³, כהנים נוטלים לעצמם⁴, ולויים נותנים לכהנים⁵.

כהנים ולויים שקנו פירות מישראל אחר גמר מלאכה צריכים לתת את התרומות ומעשר ראשון לכהנים ולויים אחרים⁶.

-
1. אפילו הקדימו בשבולים שפטור מתרומה גדולה, ואם קנה ואינן פירותיו חייב מדרבנן – ראה רמב"ם הלי תרומות פ"ג הי"ג.
 2. במדבר יח, כו.
 3. רדב"ז ומהר"י קורקוס הלי מעשר פ"א הי"ג.
 4. רמב"ם הלי מעשר פ"א הי"ד.
 5. כמבואר כאן.
 6. מחמת קנס – רמב"ם הלי מעשר פ"ו הטי"ו, ועיי"ש בדעת הראב"ד.

הלכה ז

- א. הלכות מעשר עני בגורן
 ב. שיעור נתינה או כדי שבעו
 ג. שיעור כדי שבעו מן התורה או
 מדרבנן
 ד. באלו מתנות עניים נותן כדי שבעו

רמב"ם

בעל השדה שעברו עליו עניים והיה לו שם מעשר עני¹, נותן לכל עני שיעבור עליו מן המעשר כדי שבעו, שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו².

א. הלכות מעשר עני בגורן

שיעור כדי שבעו בכל מין ומין מפורט בהלכה הבאה.

מדובר בהלכה זו ובבאה אחריה במעשר עני המתחלק בגורן³.

יש אומרים שהנתינה בגורן היא מיד אחר הקציר עד שהתבואה הוכנסה מהגורן לבית⁴, ויש אומרים שמוציאים לגרנות לפני פסח של ביעור מעשרות ברביעית ובשביעית⁵.

כדי שבעו שלו – ולא של כל משפחתו⁶. ויש מי שאומר שכל עני מקבל לפי נפשות ביתו⁷.

יש אומרים שמעיקר הדין עניים באים ונוטלים מעשר בגורן ואין הבעלים מחלקים⁸, ויש אומרים שחכמים תקנו שבעל הבית יחלק להם⁹.

1. פאה פ"ח מ"ה וירושלמי פאה פ"ח ה"ד וכן פירשו הר"ש הרא"ש והרע"ב – פאה פ"ח מ"ה.
2. דברים כו, יב.
3. פאה פ"ח מ"ה: "אין פוחתין לעניים בגורן". וכן עולה מהלכות י-יב להלן וכן כתבו כל המפרשים, ועיי תוספות רי"ד נדרים פד ע"ב.
4. כ"מ מהרמב"ם כאן; רש"י, תוס', רשב"א פי' א'; ר"ן – נדרים פד ע"ב ד"ה במעשר עני; כפתור ופרח פמ"ג; מאירי יבמות ק ע"א; מעשה רקח מתנות ענים פ"ו הי"ג.
5. תוס', רמב"ן, רשב"א, ריטב"א, תוס' הרא"ש – יבמות ק ע"א; רשב"א נדרים פד ע"ב פי' ב.
6. לא מצאנו שמחלקים לו עבור כל נפשות ביתו. ומסביר התפא"י, בועז אות ה, שבשאר מתנות שנוטל בעצמו נוטל עבורו ועבור אשתו, אבל במעשר עני שמתחלק, אף אשתו באה ליטול, וצ"ע לגבי ילדיו.
7. דרך אמונה ביאור הלכה פ"ו ה"ז ד"ה כדי שבעו בשם פירוש כת"י לאחד הקדמונים.
8. תוס', רמב"ן רשב"א, ריטב"א, תוס' הרא"ש – יבמות ק ע"א עפ"י הספרי.
9. תוס' חולין קלא ע"א ד"ה מעשר עני; מאירי יבמות ק ע"א; מעשה רקח מתנות ענים פ"ו הי"ג. ועיי מנחת חינוך מצ' תעד אות ב.

יש מי שאומר שממנים גבאי צדקה לתת מיבולי בעל הבית בגורן לעניים כפי השיעור¹⁰, אולם לפי שאר הפוסקים המחלקים הם הבעלים עצמם¹¹.

מעשר עני הניתן בגורן אין לנותן טובת הנאה בו ונותן לכל עני שבא ליטול¹².

יש אומרים שאם עני בא פעמיים לאותו גורן אין לחלק לו¹³. ונראה שדוקא מאותו מין אין נותנים לו אבל ממין אחר נותנים לו.

ב. שיעור נתינה או כדי שבעו

יש אומרים שהשיעורים שפורטו בהלכה הבאה הם שיעור נתינה מינימלי¹⁴ ויש אומרים שהשיעור הוא כדי שבעו¹⁵. יש אומרים שיכול להוסיף לעני אבל לא לפחות מהשיעורים שקבעו חכמים¹⁶.

ג. שיעור כדי שבעו מן התורה או מדרבנן

רמב"ם נותן לכל עני שיעבור עליו מן המעשר כדי שבעו

לדעה זו משמע שגדר 'כדי שבעו' מן התורה, ומסר הכתוב לחכמים להגדיר שיעורם¹⁷, ויש לומדים מ'ונתת' לפי שיעור נתינה¹⁸.

ד. באלו מתנות עניים נותן כדי שבעו

יש מי שאומר שאף לקט שכחה ופאה שיש לו בגורן מחלקם כדי שבעו¹⁹. ויש אומרים שרק במעשר עני²⁰.

10. רש"י פ"ח ה"ד בראש המשנה.

11. כן משמע מכל המקורות לעיל.

12. חולין קלא ע"א; רמב"ם להלן הלכה י; מאירי יבמות ק ע"א; דרך אמונה פ"ו ה"ז סעיף לו.

13. דרך אמונה פ"ו ה"ז סעיף לח.

14. רש"י עירובין כט ע"א ד"ה ר' שמעון בן אלעזר, אמנם בדברים כו, יב פרש כדי שבעו ולא משום נתינה; ריטב"א עירובין כט ע"א.

15. ירושלמי פאה פ"ח ה"ד; רמב"ם כאן; ר"ש פאה פ"ח מ"ה ד"ה ושאר.

16. העירו על המחלוקת: ר"ש פאה פ"ח מ"ה; מהר"י קורקוס מתנו"ע פ"ו ה"ז; משנה למלך פ"ו ה"ז; תורת חיים עירובין כט ע"א.

17. רמב"ם פ"ח מ"ה, וצ"ע מדבריו בפ"ו ה"י שבמ"ע המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים; כפ"פ פמ"ד; מל"מ פ"ו ה"ז.

18. כ"מ ברמב"ם כאן; ר"ש פ"ח מ"ה.

19. כ"מ מרש"י עירובין כט ע"א.

20. הון עשיר פ"ח מ"ה.

20. תויו"ט פאה פ"ח מ"ה בדעת ר"ש ורע"ב מפני שדינם לבזז ולא לחלק; תולדות יצחק פ"ח ה"ד.

הלכה ח

- א. כדי שבעו או כדי נתינה
 ב. המגדיר את כמות הנתינה בכל
 ג. משקל הליטרא
 ד. שיעור נתינה בשאר פירות
 ה. שיעור עוכלא
 ו. הנותן בגורן משני מינים שלו
 ז. נתינת מעשר עני של שותפים
 בגורן

רמב"ם

כדי שבעו. וכמה אם מן החטים נותן לא יפחות מחצי קב¹, ואם מן השעורים² לא יפחות מקב, ואם מן הכוסמין לא יפחות מקב וחצי³, ואם מן הגרונרות לא יפחות מקב⁴, ואם מן הדבילה לא יפחות ממשקל חמש ועשרים סלע⁵, ואם מן היין לא יפחות מחצי לוג, ואם מן השמן נותן לא יפחות מרביעית, ואם מן האורז רובע הקב. נתן לו ירק נותן לו משקל ליטרא והוא משקל חמשה ושלושים דינר, מן החרובין שלשת קבין, מן האגוזים עשרה, מן האפרסקין חמישה, מן הרימונים שתים, ואתרוג אחד⁶, ואם נתן לו משאר הפירות לא יפחות מכדי שימכרם ויקח בדמיהן מוזן שתי סעודות⁷.

א. כדי שבעו או כדי נתינה

יש אומרים שמחלק לכל עני כדי שובעו, ויש אומרים שמחלק לכל עני כדי נתינה⁸.

1. קב הוא ארבעה לוגין. ולוג נפחו: "המדה שמדת חללה ארבע אצבעות על ארבע אצבעות וגבהה אצבעיים ושבע עשיריות אצבעיים". ומדידת האצבעות היא באגודל – רמב"ם פאה פ"ח מ"ה. עיי' מידות ושיעורי תורה פרק יד סעי' ט.
2. ומשבולת שועל ושיפון כיון שהם בני מינס של שעורה נותן כשעורה – קב – רש"ש פ"ח מ"ה.
3. ברמב"ם הנדפס 'מקב'. ועיי' מעשה רקח, מהדורת פרנקל ובדרך אמונה סעיף מה.
4. חלק מהמידות הן מידות נפח – קב, לוג, רביעית הלוג. וחלקן מידות משקל – סלע – רמב"ם פאה פ"ח מ"ה. והליטרא נמדדת בנפח ביחס ללוג ובמשקל מלאה מים ביחס לדינרים – רמב"ם הלי' עירובין פ"א הי"ב. ועיי' הלי' עירובין ביחס לשאר מידות הנפח והפיכתם למשקל.
5. מנה משקלו מאה דינרים, דינר משקלו שש מעים, מעה משקלה ששה עשר גרגרי שעורה – רמב"ם ורע"ב פ"ח מ"ה.
6. חינוך מצוה תעד.
7. פאה פ"ח מ"ה.
8. עיי' לעיל הי"ז.

אין הנתנה לפי רעבונו ושובעו של עני שלפניו, אף אם לשם שביעתו נצרך להרבה יותר אלא בכמות קבועה או במידה קבועה או במחיר קבוע⁹.

ב. המגדיר את כמות הנתנה בכל מין

כדי שובעו ממין מסויים הוא: או שביעה מאותו המין¹⁰ בשתי סעודות¹¹ או שיעור אכילת אותו המין בשתי סעודות, כגון: יין כדי לטבל בו¹², תבלין כדי לתבל בהן¹³, אבל אין צריך לשבוע מאותו המין בלבד¹⁴. וכן פירות המובאים כקינוח סעודה ניתנים לפי שיעור אכילתם בסוף הסעודה¹⁵.

ג. משקל הליטרא

רמב"ם משקל ליטרא והוא משקל חמשה ושלשים דינר

יש אומרים שהליטרא כשהיא מלאה מים או יין משקלה שלשים וחמישה דינר¹⁶, יש אומרים שהליטרא בנפח הוא לוג¹⁷. ויש אומרים שהליטרא היא מחצית הלוג¹⁸.

ד. שיעור נתנה בשאר פירות

רמב"ם משאר הפירות לא יפחות מכדי שימכרם ויקח בדמיהן מזון שתי סעודות

-
9. כן נראה משתיקת הפוסקים.
 10. כגון חטים או שעורים.
 11. רש"ס פ"ח ה"ד במשנה ד"ה אין פוחתין.
 12. רש"י עירובין כט ע"א ד"ה יין כדי; רבינו יהונתן, עירובין ז ע"ב מדפי הרי"ף, ד"ה כדי לאכול; שנות אליהו פ"ח מ"ד פי הארוך.
 13. רבינו יהונתן עירובין, ז ע"ב מדפי הרי"ף, ד"ה עוכלא.
 14. עפ"י עירובין כט ע"א; שנות אליהו פ"ח מ"ד פי הארוך; תולדות יצחק פ"ח ה"ד.
 15. עירובין כט ע"א; רש"י עירובין שם; רש"ס פ"ח ה"ד ד"ה עשרה אגוזים, ד"ה אהן צררא.
 16. רמב"ם כאן, הלי עירובין פ"א הי"ב.
 17. שאילתות בשלח שאילתא מח; רש"י עירובין כט ע"א ד"ה עוכלא, חולין קי ע"א ד"ה ריבעא; רבינו גרשום ב"ב פט ע"ב ד"ה אבל.
 - ועיין: מרכבת המשנה, חעלמא, הלי עירובין פ"א הי"ב; צפנת פענח הלי עירובין פ"א הי"ב, הלי כלאים פ"י הכ"ז, והלי מתני"ע כאן; אליה רבה ס"י שפו ס"ק יג; שו"ת חוט השני ס"י צז; דף על הדף עירובין כט ע"א.
 18. ריבמ"ץ תרומות פ"י מ"ח; ר"ש תרומות פ"י מ"ח; רא"ש חולין פ"ז ס"י לג עפ"י ירושלמי תרומות פ"י יולוג עביד שתי ליטריין; רעק"א סוטה ה ע"א; תפא"י תרומות פ"ד מ"י אות מג, תרומות פ"י מ"ח אות לה, בכורות פ"ה מ"א אות ג.

יש אומרים שאם נותן תבלין בגורן, נותן בשיעור עוכלא¹⁹, ויש אומרים שצריך לתת בשיעור שימכרם ויקח בדמיהן מזון שתי סעודות²⁰.

מחיר שתי סעודות הוא ארבעה איסרים²¹.

ויתכן לומר שדוקא ממינים שאינם שכיחים נותן בכדי שימכרם ויקח בדמיהם מזון שתי סעודות, אבל אם הרגל המקום אכילת מינים שלא נזכרו בהלכה כאן, כגון: פת קטנית, או תפוחי אדמה נותן מהם כדי שובעו בפועל ולא שיקח בדמיהם מזון שתי סעודות²².

יש אומרים שהשיעור הוא שיקח בדמיהם מזון ב' סעודות מחטין²³.

ה. שיעור עוכלא

יש אומרים שהעוכלא שמינית הליטרא²⁴ יש אומרים שהיא חצי רביעית הלוג היינו ביצה וחצי²⁵, ומשקלה כשהיא מלאה מים או יין תשעה דינרים פחות רביעי²⁶. ויש אומרים שעוכלא הוא אחד מעשרים בקב²⁷. ויש אומרים שהוא כלשהו²⁸. ויש אומרים שעוכלא הוא חמישית רובע הקב²⁹ היינו ביצה וחומש³⁰.

-
19. ירושלמי פ"ח ה"ד; ריבמ"ץ, ר"ש, רא"ש – פ"ח מ"ה עפ"י ירושלמי פ"ח ה"ד; רש"י עירובין כט ע"א ד"ה עוכלא; ריטב"א עירובין כט ע"א.
 20. כן משמע מהשמטת הרמב"ם כאן דין עוכלא תבלין. ועי' ח"י מים חיים שתמה על כך; כת"ר המלך פ"ו ה"ח.
 21. שנות אליהו הקצר פ"ח מ"ה. וצ"ע כי לפי"ז כמות הנתינה משתנה לפי שינויי המחירים.
 22. הרשימה המובאת ברמב"ם מקורה במשנה בפאה, ובברייתא בבבלי עירובין וירושלמי פאה. ונראה שהיא דוגמאות למזון הרגיל. ואם נשתנו הרגלי התזונה ואוכלים פירות אחרים יהיו הכמויות לפי הנצרך לשתי סעודות. ועי' רש"י שכתב לגבי שיפון ושבולת שועל ששיעורם קשעורים, ועי' דרך אמונה ביאור הלכה.
 23. הלכתא גבירתא פ"ח מ"ה. וצ"ע מקורו, שכן אולי רוצה לתת כדי מזון שתי סעודות מפרי אחר זול יותר.
 24. רש"י עירובין כט ע"א ד"ה עוכלא; רמב"ם ה"ל עירובין פ"א ה"ב; רבינו יהונתן עירובין ז ע"ב מדפי הרי"ף; ריטב"א עירובין כט ע"א; רבינו ירוחם תואו"ח י"ב חט"ז.
 25. רמב"ם ה"ל עירובין פ"א ה"ב; והו"ד בפאה"ש פ"ב ה"ה וביאר את דבריו בביש"ר סוף ס"ק י.
 26. רמב"ם ה"ל עירובין פ"א ה"ב והו"ד אף באו"ז ח"ב ס"י קלא.
 27. מהר"א פולדא פ"ח ה"ד.
 28. כפתור ופרח פמ"ד ולדבריו הגירסא היא "כלה תבלין" במקום "עוכלא".
 29. ב"ב ז ע"א; תשובות הגאונים החדשות, עמנואל-אופק סי' צט; רי"ף ב"ב מה ע"ב; רשב"ם ב"ב פט ע"ב; מאירי ב"ב ז ע"א; פסקי הרי"ד ב"ב ז ע"א; שטמ"ק ב"ב פט ע"ב.
 30. תשובות הגאונים החדשות, עמנואל-אופק סי' צט; רשב"ם ב"ב ז ע"א; כפ"פ פט"ז.

ויש אומרים שעוכלא הוא שמינית הרובע³¹. ויש אומרים שהעוכלא הוא אחד משמונה של ששה לוגין, דהיינו לוג פחות רובע³².

ו. הנותן בגורן משני מינים שלו

אם נותן משני מינים כגון חיטים ושעורים צריך שמשניהם יחדיו יהיה שיעור כדי שובעו³³.

ז. נתינת מעשר עני של שותפים בגורן

שותפים בשדה נותנים בין שניהם כדי שובעו לכל עני, ונראה שה"ה לבעלי שדות השותפים בגורן בלבד³⁴.

31. רבינו גרשום ב"ב צ ע"א. ועיי דרישה חו"מ סי' רלא ס"ק ד.

32. ר' אברהם אב"ד, שיטת הקדמונים, ב"ב פט ע"ב; ר' יצחק קרקושא, שיטת הקדמונים, ב"ב פט ע"ב.

33. בעירובין שני מינים מצטרפים – עירובין כט ע"א, ונראה שה"ה לגבי מעשר עני. וכיון שחייב הנתינה כדי שובעו' חל כלפי העני ולא על המין אף אם נותן משנים ושלושה מינים הוי כדי שובעו של העני.

34. כיון ששיעור הנתינה הוא לעניים הבאים ואינו מצד חיוב הבעלים לחלקם, לכן חיוב הנתינה הוא לפי המעשר בגורן ולא לפי כמות הבעלים.

הלכה ט

- א. דין דבר מועט דוקא בגורן
ב. האם יכול להציל לקרוביו קודם שיתן לעניים

רמב"ם

היה לו דבר מועט והעניים מרובים, ואין בו כדי ליתן לכל אחד ואחד כשיעור, נותן לפנייהן והן מחלקין ביניהן.¹

- א. דין דבר מועט דוקא בגורן
רק בשדה או בגורן חולקים ביניהם, אבל בבית נותן אפילו את כולו למי שירצה.²

- ב. האם יכול להציל לקרוביו העניים קודם שיתן לעניים
יש אומרים שיכול ליצור מצב שיהא לו דבר מועט ויחלקו ביניהם, אם רוצה לשמור את חלקו לקרוביו.³ ומותר לשייר לקרוביו עד מחצה,⁴ ויש אומרים שאינו יכול לשייר בגורן לקרוביו קודם שנתן לעניים.⁵

-
1. פאה פ"ח מ"ו, וכן בפ"י הרא"ש לפירוש אחד.
2. ע"י בהלכה הבאה שבגורן אין בו טובת הנאה.
3. שיטת ר' חזקיה בירושלמי פ"ח ה"ה עפ"י הרמב"ם בפיהמ"ש פ"ח מ"ו ד"ה מחצה, הר"ש וי"מ ברא"ש.
4. עפ"י המקורות בהע' הקודמת, ע"י לקמן הלכה יא.
5. שיטת ר' יונה בירושלמי פ"ח ה"ה עפ"י הר"ש והרא"ש בפירוש א'.

הלכה י

- א. זמני הגורן והבית
 ב. חלוקה בגורן
 ג. טובת הנאה בבית
 ד. גורן בימינו

רמב"ם

ומעשר עני המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים אלא העניים באים ונוטלים על כרחו, ואפילו עני שבישראל מוציאין אותו מידו, אבל המתחלק בבית יש לו טובת הנאה לבעלים, ונותנו לכל עני שירצה!¹

א. זמני הגורן והבית

יש אומרים שעד הפסח שהם ימות הגשמים מתחלק בבית, ובקיץ מוציאו לגורן ובאים עניים ונוטלים². ויש אומרים להיפך, שקודם מונח בגרנות ובאים עניים ונוטלים, ורק אחרי כן מוכנס לבית³.

יש מי שמשמע מדבריו שהמקום גורם – חלוקה לעניים או נטילה על ידם⁴. יש מי שמשמע מדבריו שתלוי במקום בו הוא מעשר – אם מעשר בבית מחלק בעצמו, ואם מעשר בגורן באים עניים ונוטלים⁵.

1. חולין קלא ע"ב.

יש ראשונים המציינים לברייתא בספרי – תוס' נדרים פד ע"ב ד"ה בעשר, חולין קלא ע"א ד"ה מעשר עני; רמב"ן חולין קלא ע"א ד"ה ובספרי; יבמות ק ע"א ד"ה הא דאמרינן; רשב"א יבמות ק ע"א ד"ה הא דאמרינן, נדרים פד ע"ב ד"ה מתחלק, חולין קלא ע"א ד"ה מעשר עני; מאירי נדרים פד ע"ב ד"ה כבר ביארנו; ריטב"א יבמות ק ע"א ד"ה ה"ק מעשר; ר"ן נדרים פד ע"ב ד"ה רבא אמר, חולין קלא ע"ב ד"ה מעשר עני; כפי הנראה היא היתה לפני הראשונים, אך בספרי שלפנינו אין ברייתא כזו (וכן ציין המלבי"ם דברים יד, כח אות קיז).

2. ספר הישר, חידושים סי' תסב; תוספות יבמות ק ע"א ד"ה מעשר עני, נדרים פד ע"ב ד"ה במעשר עני, חולין קלא ע"א ד"ה מעשר עני; רמב"ן בשם חכמי הצרפתים חולין קלא ע"א, יבמות ק ע"א; רשב"א יבמות ק ע"א, חולין קלא ע"א; תוס' הרא"ש חולין קלא ע"א; ריטב"א יבמות ק ע"א, חולין קלא ע"א; ר"ן חולין קלא ע"ב, פירוש ב' בנדרים פד ע"ב; כפ"פ פרק מג בשם ספרי; מהר"י קורקוס פ"ו ה"י; וצ"ב הרי בארץ ישראל רוב הקציר והאסיף בקיץ, והפירות בגרנות או בבתי הבדים או ביקבים, ורק אחרי אחרים כן לקראת החורף, הנותר מוכנס לבית.

3. רש"י נדרים פד ע"ב; פי' הרא"ש נדרים פד ע"ב; ר"ן נדרים פד ע"ב בפירוש א'; מאירי נדרים פד ע"ב; כפ"פ פ"מ"ג; שטמ"ק נדרים פד ע"ב בשם רא"מ.

4. כן משמע מדברי הרמב"ם כאן – שאין משמעות אם הפירות הגיעו לגורן מיד אחרי הקציר או אחרי ששהו בבית.

5. פסקי ריא"ז חולין קלה ע"א.

יש מי שאומר שהמדובר בביעור מעשרות הנעשה בערב פסח בשנה רביעית ושביעית, ועד אז המעשר בבית ומתחלק על ידי הבעלים ולקראת הביעור מוציאו לגרנות ובאים עניים ונוטלים.⁶

ב. חלוקה בגורן

יש אומרים שמעשר עני מתחלק רק בבית⁷, אבל בגורן מניחו ועניים באים ונוטלים ואינו מחלקו.⁸

יש אומרים שאם הגורן סגור צריך לפתוח את הגורן לכל עני שבא⁹, ו"א שאולי די בשלש פעמים ביום¹⁰.

יש אומרים שגם בגורן אם ירצה לא יתן לעני זה, ורק אם העני תפס ונטל אין מוציאים ממנו¹¹.

ג. טובת הנאה בבית

טובת הנאה – יש אומרים שהיא הזכות לתת למי שירצה¹². ויש אומרים שיכול אף ליטול פרוטה מקרובו של עני על מנת שיתן מעשר עני לקרובו¹³.

אסור לעני ליטול ללא רשות בעל המעשר.

יש אומרים שאם העני תפס ונטל ממעשר עני שבבית מוציאים מידו¹⁴, ויש אומרים שאין מוציאים מידו¹⁵.

ד. גורן בימינו

נראה שבימינו בטל דין גורן כיון שבכל הפירות (תבואות, קטניות, ירקות, פירות האילן) היבול מועבר מיד אחר הקטיף למחסנים או למתקני מיון ואיננו נשאר בשדה.

6. תוספות הרא"ש יבמות ק ע"א.

7. רש"י יבמות ק ע"א ד"ה מעשר עני.

8. רש"י נדרים פד ע"ב ד"ה במעשר עני.

9. דרך אמונה פ"ו הלכה י סעיף ס עפ"י ערוה"ש.

10. צה"ל ס"ק עג כדוגמת לשו"פ.

11. תוס' חולין קלא ע"א ד"ה יש בו; יש"ש חולין פ"י ס"י י בדעת הר"ן, וכ"כ פאה"ש פ"א ה"ח בהגהה ובביש"ר, שם ס"ק יד.

12. רמב"ם כאן.

13. כן משמע מדברי המאירי חולין קלא ע"ב – כי הוא דיבר שבגורן זה אסור – כי אין לו בהם טובת הנאה; רדב"ז פ"ו ה"י; דרך אמונה סעיף סד כדרך טוה"נ, אולם מהעני עצמו אסור ליטול שלא יהא כמסייע בבית הגרנות.

14. תוס' חולין קלא ע"א ד"ה יש בו; ר"ן, עפ"י יש"ש חולין פ"י ס"י י וכ"כ פאה"ש פ"ב ה"ח בהגהה; אגודה חולין קלא ע"ב; רדב"ז פ"ו ה"י. וביש"ש כתב שדוקא לסוברים טוה"נ ממון מוציאים מידו.

15. יש"ש חולין פ"י ס"ח; דרך אמונה סעיף סה מפני שנפסק טובת הנאה אינה ממון.

הלכה יא

א. שיור מחצה לקרוביו

רמב"ם

היה לו מעשר בגורן¹ ורצה ליתנו לעני קרובו או מיודעו, יש להפריש מחצה ליתנו לו², והחצי מחלקו לכל עני שיעבור כשיעור שאמרנו³.

א. שיור מחצה לקרוביו

יש אומרים שיכול לשייר ממעשר עני שלו לקרוביו רק לאחר שנותן לכל אחד מהעניים העוברים בגורן כשיעור⁴, והנשאר יחלק לקרוביו. ויש אומרים שיכול לשייר לקרוביו מחצה מכל המעשר עני, ואם יותר פחות מכשיעור לכל עני, אז יחלקו ביניהם את המותר⁵.

יש אומרים שלא דוקא לקרוביו אלא לכל מי שרוצה להציל עבורו⁶.

-
1. דוקא בגורן, עיי בהלכה י שבבית יכול לתת הכל לקרוביו.
 2. דוקא מחצה עפ"י משנה פ"ח מ"ו וכ"כ בפה"מ, ולא כאבא יוסה בן דוסתאי משום ר' ליעזר בתוספתא פאה פ"ד ה"ב שמציל לקרוביו שני שליש ורק שליש מחלקים ביניהם.
 3. פאה פ"ח מ"ו.
 4. שיטת ר' יונה בירושלמי פ"ח ה"ה עפ"י הר"ש והרא"ש; פי' ב' בריבמ"ץ; שיטת הרמב"ם להלכה עפ"י הרדב"ז.
 5. שיטת ר' חזקיה בירושלמי פ"ח ה"ה עפ"י הר"ש וי"מ בפ"י הרא"ש; פי' א' בריבמ"ץ; פה"מ לרמב"ם; רע"ב; תפא"י – פאה פ"ח מ"ו.
 6. דרך אמונה פ"ו הלכה יא סעיף סח.

הלכה יב

- א. למי מחלקו בבית
- ב. אינו מוצא שם ליקח
- ג. מכירי עניים

רמב"ם

במה דברים אמורים שאינו נותן לעני אלא כדי שבעו, בשדה¹, אבל אם היה המעשר בבית² מחלקו לכל העניים אפילו בזית בזית, שאינו מצווה ליתן כדי שבעו אלא בשדה, שהרי אינו מוצא שם ליקח שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו³.

א. למי מחלקו בבית

יש אומרים שחייב לתת משהו לכל עני אפילו כזית⁴, ויש אומרים שיכול אף שלא ליתן לעניים מסויימים שאינו רוצה לתת להם, ולתת לעניים אחרים⁵. ויש חולקים ואומרים שאף בבית כאשר הוא נותן ברצונו, חייב לתת לכל עני כדי שובעו⁶.

ב. אינו מוצא שם ליקח

רמב"ם אלא בשדה, שהרי אינו מוצא שם ליקח⁷ שנאמר ואכלו בשעריך ושבעו⁸

אפילו אם העני מוצא בשדה לקחת חייב לתת לו כדי שובעו. וכן אם אינו מוצא בבית ליקח אין צריך לתת לו כלל⁹.

-
1. ע"י לעיל הלכות ז ו-ח.
 2. תוספתא פאה פ"ד ה"ב: "אבל מתוך ביתו נותן כל שהוא ואינו חושש". וכ"כ נו"כ הרמב"ם.
 3. סמ"ג עשין ס"י קס"א; ב"י ס"י שלא, יט (ה); ב"ח ס"י שלא, יח; לבוש ס"י שלא סעי' קמו; שערי צדק פ"א ס"ד.
 4. רמב"ם כאן.
 5. פה"מ לרמב"ם פאה פ"ח מ"ה; דרך אמונה להלכה זו סעיף ע"א, וכתב בדרך אמונה סעיף עו שזו דעת הרבה מן המפרשים עפ"י התוספתא.
 6. דרך אמונה בהלכה זו סעיף עו בשם פאת השולחן בשם הגר"א, דלא כשנו"א פ"ח מ"ה שהעתיק את התוספתא.
 7. לא ברור מדוע הרמב"ם תלה זאת באפשרות קניה, והרי המדובר בעני. ואולי אין כוונתו לקניה אלא לנטילה מאחרים, בעוד שבשדה אינו יכול ליטול מהם.
 8. מדרש תנאים דברים יד, כט.
 9. דרך אמונה פ"ו ה"ב סעיף עד.

ג. מכירי עניים

במעשר עני הניתן בבית שזכות הבעלים היא למי לתת, יש אומרים שאת מצות הנתינה אפשר לבצע על ידי הסכם הלואה עם עני, באופן שתחילה ייתן להם הלואה ממונית לאחר מכן יקנה להם בעל הפירות את מעשרותיו על ידי מעשה קנין; ולאחר מכן יכול הישראל להשתמש בפירות המעשר תמורת ניכוי שוויים של פירות המעשר מהחוב של הלוי או העני לבעל הפירות¹⁰.

ויש אומרים שניתן לערוך הסכם הלוואה עם העני ללא הקנאת המעשרות ולהסתמך על דין מכירי עניים ולפיו כיון שנותן ההלוואה התחייב לתת לעני את מעשרותיו באופן קבוע¹¹, העניים זוכים במעשר עני כדין מכירי עניים, ללא פעולת הקנאה כלשהי¹².

10. עפ"י גיטין ל ע"א. התועלת בתקנה זו היא שאין צורך לתת את הפירות בפועל לעני ולאחר מכן לקחתם ממנו בחזרה; אלא לאחר ההקנאה של הפירות לעני חוזר הישראל וזוכה בהם תמורת תשלום חלק מהחוב של ההלוואה המוקדמת השוה לערך המעשר. וכך פסקו הרמב"ם מעשר פי"ז ה"ז, והרמ"א יו"ד סי' קנז סעי' ה. ועי' 'התורה והארץ' ח"ב עמ' 73 סעי' 5, שם עמ' 91 סעי' ד.

11. עי' 'התורה והארץ' ח"ב עמ' 89, שאם לא כן אינו מוגדר כלל כ'מכירי עניים'.

12. לדעה שמועיל 'מכירי עניים' ישנן שתי שיטות כיצד נעשים 'מכירי עניים':

יש סוברים על ידי יאוש: שכיון שהוחזקו הלוי או העני כמקבלי המתנות מאדם זה, וכולם יודעים שהוא יקבל את המעשרות האלו, הרי ששאר הלויים מתייאשים מלקבל את מעשרותיו, משום כך 'מכירי-לויה' זוכים בפירות ללא נתינה בפועל. כ"כ: רש"י גיטין ל ע"א ד"ה במכרי כהונה; קרבן העדה ופני"מ לירושלמי גיטין פי"ג ה"ז. ופסקו כן להלכה: מחנה אפרים זכיה ומתנה סי' ט וערוה"ש יו"ד סי' סא סעי' כט. ועי' משנה למלך פי"ז ה"ו המבאר כיצד שייכת סברא זו גם ב'מכירי עניים'.

ויש אומרים שדרך פעולת 'מכירים' על ידי הבטחה: שכיון שבעל הפירות מבטיח להם שיתן להם את מעשרותיו, נחשב כהבטחה לתת מתנה מועטת שאסור לחזור בו. וכ"כ: תוס' ב"ב קכג ע"ב ד"ה הכא; הגהות אשרי גיטין פי"ג סי' יא; מרדכי גיטין סי' שסג. ובדרך זו לא צריך חזקה קודמת שהיה רגיל לתת להם את מעשרותיו. ועי' 'התורה והארץ' ח"ב עמ' 89.

בעצם הדין אם קיים הדין של 'מכירי עניים' בפשטות הוא מחלוקת בבלי וירושלמי. שהרי בגמ' גיטין ל ע"א, נראה שגם בעני ניתן להסתמך על דין 'מכירי עניים'. אולם בירושלמי גיטין פי"ג ה"ז יח ע"ב נאמר: "והא תנינן עני – ויש מכר לעני" ופירשו הפני משה שם ד"ה והא, וקרבן העדה שם ד"ה ויש שהכוונה בלשון תמיהה, היינו, שביחס למעשר עני אין קיים המושג 'מכירי עניים', היות וחייב לתת מעשר עני לעני הראשון שמזדמן לו.

אך להלכה דעת הרבה מהפוסקים שיש מכר לעני: רמב"ם הל' מעשרות פי"ז ה"ו; משל"מ הל' מעשרות פי"ז ה"ו; ש"ך יו"ד סי' רנז ס"ק יג בדעת הרמ"א סעי' ה בהג"ה; ערוה"ש מעשרות סי' קו סעי' יג. ועי' 'בירור הלכה' גיטין ל ע"א ציונים ו-ז.

יש אומרים שגם מעשר עני אשר הופרש מספק טבל צריך לתת לעניים, אך יכול לתת להם באמצעות הלואה מראש ולסכם עמהם ששווי המעשר לדידם הוא שוה-פרוטה¹³.

13. כיון שאין ודאות שמגיע להם מעשר הרי שמצד הדין יכול להפריש אך לא לתת להם כלל משום ש'המוציא מחבירו עליו הראיה'. וכ"כ מהר"י קורקוס הל' מעשר שני פ"א הי"א. אלא שראוי לחוש מחמת הספק לקיים מצות נתינה, ע"כ ניתן להקל שכאשר עושים את הסכם ההלואה הסיכום יהיה שמחיר המעשר הוא שוה פרוטה. במקרה זה מסתמכים על דעת הראשונים שאף בטבל ודאי ניתן להזיל פחות ממחיר השוק לפי הסכמת הלוי או העני.

הלכה יג

- א. נתינה תחילה בבית
 ב. אשה בגורן
 ג. אב ובנו
 ד. כמות הנתינה לקרובו בגורן
 ה. שותפים
 ו. מעשר עני לאשתו או מאשתו לו

רמב"ם

באו איש ואשה לבית, נותנין לאשה תחילה ופוטרין אותה ואחר כך נותנין לאיש¹. אב ובנו, איש וקרובו, שני אחין, שני שותפין, שהיה אחד מהן עני נותן לו האחר מעשר עני שלו².

א. נתינה תחילה בבית

אף בבית שנותן לכל עני שירצה³ חייב לתת לאשה תחילה משום זילותא⁴.

ב. אשה בגורן

יש אומרים שאף בגורן נותנים לאשה תחילה⁵. ויש אומרים שבגורן אין נותנים לאשה כלל⁶, יש אומרים שאין נותנים לה בגורן משום יחוד⁷. ויש אומרים שבגורן אין לבעלים טובת הנאה ולכן העניים נוטלים ואין חולקים לאשה תחילה⁸.

ג. אב ובנו

יש אומרים שיכול לזון את אביו ממעשר עני אפילו יש לבן כדי לפרנסו ממקום

1. יבמות ק ע"א; הלכות גדולות סי' מג ד"ה תנו רבנן; מאירי יבמות ק ע"א; כפ"פ פמ"ד ד"ה מסכת.
2. תוספתא מעשר שני פ"ד ה"ז; קידושין לב ע"א; ירושלמי פאה פ"ה ה"ד.
3. ע"י לעיל הלכה יב.
4. ספר התרומות שער לו ח"א בסופו, מתוך תשובות הגאונים רב שרירא ורב האי; ריטב"א יבמות ק ע"א; מאירי יבמות ק ע"א; פסקי ריא"ז יבמות פרק יא ה"ב אות ד; באר שבע הוריות יג ע"א.
5. חינוך מצוה תעד; רדב"ז כאן בדעת הרמב"ם; וע"י ברמב"ם לעיל הל' י שבגורן אין דין חלוקה, אבל יכולה ליטול בעצמה – לבוש יו"ד סי' שלא ס"ק קמו.
6. רש"י יבמות ק ע"א ד"ה ה"ק; רמב"ן, רשב"א, פסקי רי"ד, ריטב"א, תוס' הרא"ש – יבמות ק ע"א; ספר התרומות שער לו ח"א; יש"ש יבמות פ"א סי' יב.
7. רמב"ן, רשב"א, פסקי רי"ד, ריטב"א, מאירי – יבמות ק ע"א; מעשה רקח פ"ו ה"יג; דרך אמונה פ"ו ה"יג סעיף עז עפ"י פסיקת הרמב"ם בהלכות תרומות פ"יב הכ"ב לגבי תרומה לאשה בגורן שאין נותנים לה משום יחוד ומשום גרושה. וטעם יחוד שייך אף במעשר עני.
8. ריטב"א יבמות ק ע"א ואפילו אין משום יחוד; שו"ת תורה לשמה סי' נב.

אחר⁹. יש אומרים שתבוא מארה למי שהוא נותן לאביו מעשר עני, אם הבן יכול לפרנסו שלא ממעשר עני¹⁰, אולם אם שניהם עניים לכל הדעות יכול לזון את אביו ממעשר עני.

ד. כמות הנתינה לקרובו בגורן

יש אומרים שדוקא בבית שיש לו טובת הנאה מותר לתת מעשר עני לקרובו או לאביו, אבל בגורן נותן לכל עני כפי השיעור הקצוב, ואם נותר מעשר עני בגורן יכול לתת לקרובו עד מחצה¹¹. ויש אומרים שיכול לתת את כל מעשר העני לקרובו אף בגורן ואף יותר מכדי שובעו¹².

ה. שותפים

ואפילו שניהם שותפים בשדה וכ"א נטל חלקו ביבול יכול לתת לשותפו העני מעשר עני¹³.

ו. מעשר עני לאשתו או מאשתו לו

יש אומרים שאע"פ שאשתו פודה עבורו מעשר שני ואינה מוסיפה חומש¹⁴, בכ"ז מעשר עני אינו נותן לאשתו או מקבל ממנה¹⁵. ויש אומרים שאשה שאמרה 'איני נזונית ואיני עושה' נוטלת מעשר עני מבעלה ואפילו בגורן¹⁶.

9. רמב"ם כאן; מרדכי ב"מ פ"א רמז רמב; ולשיטתם ר' יהודה הכותב שתבוא מארה למאכיל מעשר עני לאביו פליג ואין הלכה כמותו. וכן באר בפאת השולחן הלכות מעשר עני פ"ב הי"א בדעת הרמב"ם והביאו בדרך אמונה סעיף עט; מאירי קידושין לב ע"א.
10. לדעתם הלכה כדעת רבי יהודה המובא בתוספתא פאה פ"ד ה"ו, ובירושלמי פאה פ"ה ה"ד, שתבוא מארה למי שנותן לאביו מעשר-עני, ולשיטתם ר' יהודה לא פליג אלא מוסיף על שיטת חכמים – ר"ש משאנץ פאה פ"ה מ"ה; הגהות מרדכי ב"ב פ"א רמז תרנז בשם ר"ש משאנץ; אור זרוע ח"א הלכות צדקה סי' כו בשם ר"ש משאנץ; מהר"ם ד"פ ח"ד סי' תקמא; תשובות מימוניות שופטים סי' טו; הגהות אשרי קידושין פ"א סי' נ; ריקאנטי סי' סב; אגודה פאה פ"ה; שו"ת מהרי"ל סי' נד; לקט יושר ח"ב, יורה דעה עמוד לו ענין ב; ב"י יו"ד סי' רמ; ד"מ ורמ"א סי' רמ ס"ה; ש"ך יו"ד סי' רנא ס"ק ה.
11. רדב"ז פ"ו הי"ג; וכ"פ בדרך אמונה פ"ו ה"י יג סעיף פג. ועיי הלכה יא.
12. כן משמע מדברי הרמב"ם כאן, ומפסיקתו בהלכה הבאה בעניין אריסים.
13. כן עולה מההלכה הבאה באריסים השותפים בשדה; הגהות מרדכי ב"ב פ"א רמז תרנז בשם ר"ש משאנץ; אור זרוע ח"א הלכות צדקה סי' כו בשם ר"ש משאנץ.
14. ולענין זה אינה נחשבת כגופו.
15. שיטת ר' שמעון בן אלעזר בתוספתא מעשר שני פ"ד ה"ז, מפני שאשתו כגופו, הו"ד בצפנת פענח ה"ל מתנות עניים פ"ו הי"ד.
16. צפנת פענח ה"ל מתנות עניים פ"ו הי"ד.

הלכה יד

- א. נטילת מעשר עני מחלקו
 ב. היכן התקנה ובאיזו כמות
 ג. עבור מי התקנה

רמב"ם

שני עניים שקיבלו שדה באריסות, זה מפריש מעשר עני מחלקו ונותנו לחבירו, וכן חבירו מפריש מחלקו ונותן לו¹.

א. נטילת מעשר עני מחלקו

יכול לתת מעשר עני לחבירו העני אע"פ שיש לו שותפות עמו בשדה, אבל אינו יכול ליטול מעשר עני לעצמו, וכן אינם יכולים ליטול שאר מתנות עניים מן השדה שהם באריסות עליה².

ב. מקום התקנה ובאיזו כמות

תקנה זו היא אפילו בגורן, אבל בבית יש לו טובת הנאה ויכול לתת למי שרוצה וכמה שרוצה³.

לדעה זו יש אומרים שאם שני האריסים על אותה שדה הם עניים, מותרים שניהם לתת כל אחד מעשר עני מחלקו – לחבירו⁴. ואע"פ שנותן לאריס השני יותר מכדי שובעו, ואע"פ שמפסיד לשאר עניים⁵.

ויש אומרים שכל עני מותר ליטול בחלק חבירו ככל עני – רק כדי שובעו או עד מחצית ממעשר העני שבגורן⁶.

1. פ"ה מ"ה.

2. כיון שחיוב מעשר עני בתלוש לאחר שחלקו יכול לתת לאריס השני. אבל לקט שכחה ופאה השותף אינו יכול ליטול כיון שמצותם במחבר ויש לו חלק בשדה, וכן ליטול לעצמו מעשר עני מחלקו אינו רשאי – כאמור בהמשך המשנה, פאה פ"ה מ"ה: "המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני".

3. ע"י לעיל הלכה י.

4. פה"מ לרמב"ם פ"ה מ"ה; פאת השולחן פי"ב סי"ב בית ישראל ס"ק כ; כ"נ במרדכי ב"מ פי"ב סי' רמב; ר"ש ורא"ש פ"ה מ"ה; טור יו"ד סי' שלא ובי"י שם אות יט; ש"ך סי' שלא ס"ק קסו.

5. כ"מ מפה"מ לרמב"ם ומפאת השולחן.

6. כן עולה מדברי הרדב"ז פ"ו הי"ג. וע"י רמב"ם לעיל הלכה יא.

ג. עבור מי התקנה

יש אומרים שחכמים עשו תקנה זו דוקא לשני אריסים עניים באותה שדה.⁷ ויש מי שמשמע מדבריו שחכמים תקנו כן לכל אריס אפילו אינו אריס באותה שדה.⁸ יש מי שאומר שאסורים להתנות זה עם זה,⁹ ואין דבריו מוכרחים.¹⁰

7. ריבמ"ץ פ"ה מ"ה.

8. ר"ש ורא"ש פ"ה מ"ה.

9. דרך אמונה פ"ו הי"ד סעיף פט.

10. לפי פי הרמב"ם ופאה"ש נראה שזהו גוף התקנה שיטלו יותר מכל העניים בשדה זו.

הלכה טו

- א. האיסור בלקט שכחה ופאה עם קבלת שדה לקוצרה
 ג. סיבת האיסור במעשר עני כשחולקים ביבול
 ב. סיבת ההיתר בלקט שכחה ופאה בקבלת חלק ביבול
 ד. נוטל ממון על פעולתו

רמב"ם

המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני¹, אימתי בזמן שקיבלה ממנו ליקח חלק בכל השדה, כגון שנתן לו שלישה או רביעה בשכרו, אבל אם אמר לו בעל השדה, שלישי מה שאתה קוצר בלבד הוא שלך או רביע מה שתקצור, הרי זה אין לו כלום עד שיקצור, ובשעת הקציר עני הוא, לפיכך מותר בלקט שכחה ופאה, ואסור במעשר עני, שאין מפרישין מעשר עני אלא אחר שקצר, והרי זכה בחלקו שקצר².

א. האיסור בלקט שכחה ופאה עם קבלת שדה לקוצרה

רמב"ם המקבל שדה לקצור אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני

כיון שיש לו חלק בשדה נאסר בנטילת מתנות עניים ממנה³, ויש אומרים שאף פועל הקוצר את השדה אסור בנטילת לקט שכחה ופאה מאותה סיבה⁴. ויש

1. ספרא קדושים פרשה א, פרק ב, ו: "לא תלקט – הזהיר את העני בשלוי". חולין קלא ע"ב: "ואפי' עני שבישראל מוציאין אותו מידו, דכתיב: ולקט קצירך לא תלקט לעני ולגר תעזוב אותם – להזהיר עני על שלוי". וכן גיטין יב ע"א.
2. פאה פ"ה מ"ה.
3. משום שאף בעל הבית עני אסור בלקט של שדהו שנאמר (ויקרא יט, י): "לא תלקט לעני, אזהרה לעני שלא ילקט הלקט שלוי", וכיון שיש לו חלק בשדה אסור בנטילת מתנותיה – רמב"ם, ר"ש, רא"ש, רע"ב – פאה פ"ה מ"ה; רמב"ם הלי' מתנייע פ"א ה"ח; ר"ח חולין קלא ע"ב; רש"י גיטין יב ע"א ד"ה להזהיר, ב"מ ט ע"ב ד"ה מי שליקט, חולין קלא ע"ב ד"ה מה להלך; תוס' ב"מ יב ע"א ד"ה ואבוה; ר"ש רא"ש – פאה פ"ד מ"ט; יראים סי' קכ; סמ"ג לאוין סי' רפה; רבינו יהונתן, על הר"ף ב"מ יז ע"א, חולין קלב ע"ב; שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד, דפוס פראג, סימן תתקמב; תוס' הרא"ש ב"מ יב ע"א; ריטב"א גיטין יא ע"ב, ב"מ יב ע"א, חולין קלא ע"ב; מאירי גיטין יא ע"ב; ר"ן ב"מ ט ע"ב, חולין קלא ע"ב; שטמ"ק נדרים פד ע"א בשם רא"ם, ב"מ יב ע"ב בשם תוספות שאנ"ץ והרא"ש; מרדכי ב"ב רמז תפז; קרית ספר הלי' מתנייע פ"ב.
4. תוס' הרא"ש ב"מ יב ע"ב.

אומרים שמותר בנטילת מתנות עניים מחלקו של חבירו, אם הוכר חלקו של כל אחד מהם בשדה⁵.

ב. סיבת ההיתר בלקט שכחה ופאה בקבלת חלק ביבול

רמב"ם לפיכך מותר בלקט שכחה ופאה

יש אומרים מכיון שבעת שהשדה היתה בקמה לא היה לו חלק בה הרי היה עני ומותר בלקט שכחה ופאה⁶.

ג. סיבת האיסור במעשר עני כשחולקים ביבול

רמב"ם ואסור במעשר עני, שאין מפרישין מעשר עני אלא אחר שקצרו והרי זכה בחלקו שקצרו

יש אומרים שכיון שזכה בחלק מהיבול אינו עני ועשיר מזהר על שלו⁷. ויש אומרים מכיון שיש לו חלק בפירות מהם הוא מפריש מעשר עני⁸. יש אומרים שמעשר שני חייב בנתינה ולכן צריך להוציאו מידו כדי לתת לעני⁹.

ד. נוטל ממון על פעולתו

אם הוא שכיר עני העובד בשדה בתור פועל, ואינו מקבל מהיבול בתור שכר רשאי ליטול לקט, שכחה, פאה ומעשר עני¹⁰.

5. ר"ש, רע"ב – פ"ה מ"ה; הגהות מרדכי ב"ב רמז תרנז.

6. ריבמ"ץ פ"ה מ"ה; רמב"ם כאן.

7. ריבמ"ץ פ"ה מ"ה; שו"ת מהרי"ט ח"א סי' פה.

8. רדב"ז בדעת הרמב"ם.

9. ירושלמי פאה פ"ה ה"ד: "רבי אבהו בר נגרי שנייא היא בלקט שכחה ופאה שהן בעזיבה".

10. כיון שאין לו חלק בשדה.

הלכה טז

- א. בעלות המתירה נטילת מתנות עניים
 ב. המפקיר שדהו ופירותיה

רמב"ם

המוכר את שדהו קרקע ופירות והעני, הרי זה מותר בלקט שכחה
 ופאה ומעשר עני שלה¹, והלוקח אסור בהן² אף על פי שעדיין לא
 נתן דמים, ואפילו לזה הדמים ולקחה הרי זה אסור במתנות עניים³.

א. בעלות המתירה נטילת מתנות עניים

- יש אומרים שהמוכר, אם הוא עני, מותר במתנות עניים אפילו מכר שדה
 כשפירותיה לפני קטיף⁴.
 ויש אומרים שאפילו כבר הפריש את המתנות ומכר את השדה קרקע ופירות
 מותר לזכות במתנות העניים⁵.
 אם מכר את הפירות והשאיר את השדה ברשותו שניהם אסורים⁶, יש אומרים
 שאסורים אף במעשר עני⁷. ויש אומרים שהמוכר מותר במעשר עני כיון
 שהפירות בשעת הפרשה אינם ברשותו וחובת מעשר עני בתלוש בלבד⁸. יש

-
1. ריבמ"ץ פאה פ"ה מ"ו; פה"מ לרמב"ם פ"ה מ"ו; ר"ש פ"ה מ"ו; רא"ש פ"ה מ"ו. הראשונים
 לא הזכירו שמותר במעשר עני של השדה שמכר, ונראה שמחמת הפשיטות שהרי חובת
 נתינת המעשר היא מן הכרי בתלוש ולאחר שמכר את השדה אין לו שום קשר לפירותיה.
 ורש"י פ"ה ה"ה הוסיף שקמ"ל שלא גזרו על המוכר אע"פ שיש מקום לחשוש שמכר כדי
 ליהנות ממתנייע.
 2. פאה פ"ה מ"ו.
 3. וכן בפה"מ לרמב"ם פאה פ"ה מ"ו.
 4. וכן רדב"ז באר: "קשיא ליה פשיטא דכיון דקנה שדה עשיר הוא? ותירץ כגון שעדיין לא נתן
 דמים ואפי' לזה הדמים ולקחה".
 5. רמב"ם כאן וכן בפיהמ"ש (פ"ה מ"ו).
 6. דרך אמונה פ"ו הט"ז סעיף קג.
 7. "אצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך" – ירושלמי פאה פ"ה ה"ה; ריבמ"ץ,
 פה"מ לרמב"ם, ר"ש, רא"ש, רע"ב, תפא"י אות כו – פ"ה מ"ו; רדב"ז פ"ו הט"ז; מהר"י
 קורקוס פ"ו הט"ז.
 8. רעק"א פאה פ"ה אות נו עפ"י לשון הרמב"ם.
 מים חיים לבעל הפרי חדש, והו"ד ברעק"א פאה פ"ה אות נו ובתוס' חדשים על המשנה;
 חזו"א או"ח סי' קכד על פסחים לח ע"א ד"ה שם תוס' ד"ה אתיא; דרך אמונה פ"ו הט"ז
 סעיף קד.

אומרים דוקא אם מכר לו את הפירות במחובר אבל אם מכר בתלוש המוכר אסור והקונה מותר.⁹

ב. המפקיר שדהו ופירותיה

יש אומרים שהמפקיר שדהו לאחר שהפריש מעשר עני יכול לזכות בלקט שכחה ופאה ומעשר עני¹⁰. ויש אומרים שבלקט שכחה ופאה אסור כיון שהיה בעל השדה, אבל מותר במעשר עני¹¹. ויש אומרים שאף במעשר עני אסור מפני שבשעת הפרשה היו הפירות שלו¹².

9. רש"ס פ"ה ה"ה.

10. נדרים פד ע"ב; דרך אמונה פ"ו הט"ז סעיף קו, ע"י צה"ל ס"ק קכה.

11. דרך אמונה פ"ו הט"ז סעיף קו עפ"י ריטב"א ב"מ ט ע"ב בדעת רש"י, וכתב בדרך אמונה סעיף קו, צה"ל ס"ק קכח שכן כתבו מרבית הראשונים.

12. רדב"ז בשטמ"ק על ב"מ ט ע"ב; דרך אמונה סעיף קו צה"ל ס"ק קכז, והקשה עליו. וע"י לעיל פ"ה ה"כז.

הלכה יז

א. אין פורעין ממנו מלוה	ז. צריך להודיעו שהוא מעשר עני
ב. אין משלמין ממנו תגמולים	ח. נותנין אותו לחבר עיר בטובה
ג. אין פודין בו שבויים	ט. כללי התשלומים ממעשר עני
ד. אין עושין בו שושבינות	י. אין מוציאין אותו מהארץ לחוצה לארץ
ה. אין נותנין ממנו דבר לצדקה	
ו. משלחין ממנו דבר של גמילות חסדים	

רמב"ם

מעשר עני¹ אין פורעין ממנו מלוה, ואין משלמין ממנו את התגמולין², ואין פודין בו שבויים, ואין עושין בו שושבינות, ואין נותנין ממנו דבר לצדקה, אבל משלחין ממנו דבר של גמילות חסדים וצריך להודיעו שהוא מעשר עני, ונותנין אותו לחבר עיר בטובה³, ואין מוציאין אותו מהארץ לחוצה לארץ⁴ שנאמר והנחת בשעריך ואומר ואכלו בשעריך ושבעו⁵.

א. אין פורעין ממנו מלוה

יש אומרים שהמפריש אסור לשלם חובות שלו לעניים ממעשר עני שהפריש מפירותיו, אלא צריך ליתנו במתנת חנם לעניים⁶.

יש אומרים שהעני אינו יכול לשלם חובותיו ממעשר עני שקיבל, ובעל הפירות

1. תוספתא פאה פ"ד ה"ז. בחלק מנוסחאות התוספתא כתוב כאן: מעשר שני, אבל צריך להגיה מעשר עני. וכ"כ: סמ"ג עשין קסא; ראבי"ה תשובות וביאורי סוגיות סימן אלף ג; או"ז ח"א סי' יא; שו"ת מהר"ם מרוטנבורג ח"ד, דפוס פראג סי' תשנ; מרדכי בבא בתרא רמז תצז; רדב"ז פ"ו הי"ז; מהר"י קורקוס פ"ו הי"ז; ב"י יו"ד סי' רנג אות יב; וסי' שלא אות יט; ביאור הגר"א יו"ד סימן רנג ס"ק יח.
2. הנוסח בדפוסים הוא: "אבל משלמין ממנו דבר של גמילות חסדים וצריך להודיעו שהוא מעשר עני, ואין פודין בו שבויים, ואין עושין בו שושבינות, ואין נותנין ממנו דבר לצדקה, ונותנין אותו לחבר עיר בטובה הנאה, ואין מוציאין אותו מהארץ לחוץ לארץ שנאמר והנחת בשעריך ונאמר: ואכלו בשעריך ושבעו".
3. כל ההלכות בהלכה זו נשנו אף לגבי מעשר שני ושביעית – תוספתא שביעית פ"ז ה"ט; ירושלמי דמאי פ"ג ה"א; רמב"ם הל' מע"ש וני"ר פ"ג הכ"א, רדב"ז הל' שמיטה ויובל פ"ו ה"י.
4. וכן כתב הטור יו"ד סי' רנג אות יב; יו"ד סי' שלא.
5. ספרי דברים פ"א קי.
6. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ז.

(המפריש) ודאי אסור.⁷ ויש אומרים שעני מותר לשלם חובותיו ממעשר עני שהגיע לידיו.⁸

יש אומרים שאין נפרעים חובות שעני חייב לו, בעל כרחו של עני, ממעשר עני שבידי המפריש,⁹ ויש אומרים שאם לא הגיע ליד העני מותר להיפרע ממעשר עני עבור חוב העני.¹⁰

המחלוקת האם האיסור על המפריש או על העני היא אף בתגמולים, פדיון שבויים, שושבינות, צדקה.¹¹

ב. אין משלמין ממנו תגמולים

יש אומרים שאם חבירו עשה עמו חסד (של דבר הרשות)¹² וזה בא לשלם לו כגמולו אל ישלם לו ממעשר עני שהרי פורע הוא חובו במעשר עני.¹³

יש אומרים שגמולין או תגמולין היינו שזה אוכל עמו וחוזר חבירו ואוכל עמו ומשלמין גמול זה עם זה ואסור לשלם חובה במעשר עני,¹⁴ וכן אסור למקבל מתנה מחברו להשיב לו מעשר עני.¹⁵ ואסור אף אם מודיעו ששולח לו מעשר עני.¹⁶

יש אומרים שיש איסור להחזיר חוב כספי או אפילו חוב חברתי במעות מעשר-

7. ראבי"ה תשובות וביאורי סוגיות סי' אלף ג; מרדכי בבא בתרא רמז תצז בשם ראבי"ה; הגהות מימוניות הל' מלוה ולוה פ"ב אות א.

8. או"ז ח"א סי' יא בשם רבנו שמחה ור"ד ממינצבורק; ב"י יו"ד סי' רנג אות יב; חסדי דוד על הבריתא בתוספתא; פרישה סי' שלא ס"ק לה; ביאור הגר"א יו"ד סי' רנג ס"ק יח; ובדרך אמונה פ"ו הי"ז סעיף קי צה"ל ס"ק קמו הביא כן בשם החזו"א במכתב. והמפריש יוצא ידי חובת נתינה – או"ז ח"א סי' יא בשם רבנו שמחה ור"ד דוד ממינצבורק.

9. או"ז ח"א סי' יא בשם רבנו שמחה ורבנו דוד ממינצבורק.

10. כפתור ופרח פמ"ד. ועי' דרך אמונה פ"ו הכ"ז צה"ל ס"ק קמד.

11. וכן משמע מדברי דרך אמונה פ"ו הי"ז סעיף קכ צה"ל ס"ק קסג שלגבי הוצאה לחו"ל לכו"ע האיסור הוא בין על העני ובין על בעה"ב.

12. ט"ז סי' שלא ס"ק לב; ש"ך סי' שלא ס"ק קסו.

13. ב"י יו"ד סי' שלא, יט (ה); ט"ז סי' שלא ס"ק לב; פאה"ש פ"ב ביש"ר ס"ק כג.

14. לבוש יו"ד סי' שלא סעי' קמו; פני משה דמאי פ"ג ה"א ד"ה ואין משלמין; ערוך השולחן יו"ד סי' רנג ס"כ; תוספתא כפשוטה עמ' 189 על פאה עמ' 59.

יש גורסים 'גמולין' – תוספתא פאה פ"ד ה"ז; תוספתא שביעית פ"ז ה"ט; ראבי"ה תשובות וביאורי סוגיות סי' אלף ג; כפתור ופרח פמ"ח; וכן הרמב"ם עצמו: הל' מע"ש וני"ר פ"ג הכ"א; וכן מביאים האחרונים וחלק מהמקורות עוסקים בשביעית. ובירושלמי דמאי פ"ג ה"א – מכונה תשלומין.

15. חזון יחזקאל פאה פ"ד ה"ז; ואפילו אם חברו עני – תוספתא כפשוטה עמ' 189 על פאה עמ' 59.

16. ב"ח יו"ד סי' שלא ס"ק יט.

עני כגון שהלוהו פעם אחת ואח"כ הוצרך ללוות ממנו, לא ילוהו ממעות מעשר עני, ואם יזמן אותו פעם או שתים לא יזמן אותו גם הוא פעם אחרת ממעות מעשר עני¹⁷.

ג. אין פודין בו שבויים

מפני שכופים על צדקה זו ואין לשלם חובתו במעשר עני¹⁸. ויש אומרים שאם אינו מחויב בפדיון מותר לתת מעשר עני לפדיון שבויים¹⁹.

ד. אין עושין בו שושבינות

שושבינות היינו שמביא דורון לחבירו לחופתו ואוכל עמו והלה חייב להשיב לו בחופתו²⁰. וכיון שנגבית בבית דין²¹ אסור לשלח ממעשר עני²². ויש שדייקו שאף לשלוח את השושבינות הראשונה לחבירו, ולא רק לגמול לו אסור בשושבינות²³.

ה. אין נותנין ממנו דבר לצדקה

מפני שכופים על הצדקה ומשלם חובו לצדקה במעשר עני²⁴. יש אומרים שמותר לתת מרצונו לכיס של צדקה שמפרנסים ממנו עניים²⁵, ויש אומרים שאסור²⁶. אין נותנים מעשר עני לעניי נכרים²⁷.

ו. משלחין ממנו דבר של גמילות חסדים

יש אומרים שמותר לשלוח לו הבראה בימי אבלו ממעשר עני, וצריך להודיעו שהוא ממעשר עני²⁸.

-
17. המפריש את המעשר לא יחזיר חוב או כל חיוב אחר במעות מעשר עני – רדב"ז פ"ו הי"ז. ובדרך אמונה פ"ו הי"ז צה"ל ס"ק קנ כתב שדבריו אינם מובנים.
18. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ז.
19. ט"ז סי' שלא ס"ק לב.
20. ר' עובדיה מברטנורא בבא בתרא פ"ט מ"ד; חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ז.
21. ב"ב פ"ט מ"ד; בבא בתרא קמה ע"א; ירושלמי בבא בתרא פ"ט ה"ד; טור ושו"ע אה"ע סי' ס סעי' א.
22. שהיא דבר שבחובה ובית דין כופים עליה.
23. דרך אמונה פ"ו הי"ז סעיף קטז.
24. ב"י יו"ד סי' שלא, יט (ה); חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ז; פאה"ש פ"ב ביש"ר אות כג.
25. כן דייק הב"ח בשיטת הב"י יו"ד סי' שלא, יט – כיון שאין כאן כפיה על הצדקה.
26. ב"ח יו"ד סי' שלא, יט – כיון שמצות הנתינה של מעשר עני בתוספת לכיס של צדקה.
27. תוספתא פאה פ"ג ה"א; פאה"ש פ"ב ס"ט"ו וביש"ר ס"ק כה.
28. ב"י יו"ד סי' שלא, יט ה; ב"ח סי' שלא, יט ד"ה מעשר; ט"ז סי' שלא ס"ק לב; ש"ך סי'

וכן מותר לגמול לו בהבראה בימי אבלו²⁹. וצריך להודיעו ששולח לו מעשר עני³⁰, אבל לגמול במעשר עני על דבר הרשות שחברו עשה עמו – אסור³¹.

ז. צריך להודיעו שהוא מעשר עני

יש אומרים שמותר לשלוח כדי יין וכדי שמן של מעשר עני לחבירו לצורך שמחתו, כיון שאינו שמח עמו אין זה אלא מתנה בעלמא ולא שושבינות³².
יש אומרים שצריך להודיע משום ששולח לעני מעשר עני וגונב דעת הבריות שנותן משלו³³.

ח. נותנין אותו לחבר עיר בטובה

יש אומרים שהוא נותן לתלמיד חכם עני שבעירו³⁴, ויש אומרים שהוא חכם המתעסק בצרכי ציבור³⁵. וכיון שהוא חבר עיר מחזיקים לו טובה ומותר לתת לו מעשר עני מן הגורן דרך כבוד דורון³⁶, אבל אסור לתת צדקה לחבר עיר³⁷.

ט. כללי התשלומים ממעשר עני

יש אומרים שכל תשלום ממוני שכופים עליו, או שמחוייב או מצווה בו, אין המפריש יכול לשלמו ממעשר עני³⁸. ולכן אין משלם ממנו שכר שכיר, אפילו

- שלא ס"ק קסו; ואם השיב לו מותר לקבלו כיון שזו מתנה כפי שכתב פאה"ש פי"ב ביש"ר ס"ק כד.
29. רדב"ז פ"ו הי"ז; ב"ח יו"ד סי' שלא, יט; לבוש יו"ד סי' שלא סעי' קמו; דרך אמונה סעי' קיב.
30. ב"י יו"ד סי' שלא, יט (ה); ב"ח יו"ד סי' שלא, יט.
31. ב"י יו"ד סי' שלא, יט (ה).
32. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ז.
33. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ז; תוספתא כפשוטה עמ' 190; תוספתא כפשוטה על פאה עמ' 59 ד"ה וצריך להודיע.
34. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ז – אע"פ שהת"ח מחזיק לו טובה שטובת הנאה אינה ממון.
35. או"ז ח"א ה"ל צדקה סי' כו – ובטובה היינו שמתעסק בצרכיהם; הגהות מרדכי ב"ב פ"א סי' תרנח; בית יוסף יו"ד סימן רמו, כא, שלא, יט; ב"ח יו"ד סי' שלא, יט; לבוש יו"ד סי' שלא סעי' קמו; ט"ז ס"ק לב; ש"ך ס"ק קסו.
36. או"ז ח"א ה"ל צדקה סי' כו; הגהות מרדכי ב"ב פ"א רמז תרנח בשם או"ז קצר; רדב"ז; לבוש יו"ד סי' שלא סעי' קמו.
37. או"ז ח"א ה"ל צדקה סי' כו; הגמ"ר ב"ב פ"א סי' תרנח בשם או"ז הקצר בגלל הביזיון שבדבר.
38. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ז.

השכיר עני³⁹, וכן כל תשלום שניתן להיתבע בבית דין⁴⁰.

י. אין מוציאים אותו מהארץ לחוצה לארץ

רמב"ם ואין מוציאים אותו מהארץ לחוצה לארץ⁴¹

יש אומרים שדוקא בעה"ב המפריש אסור בכך, אבל העני המקבל רשאי להוציא לחו"ל ולאכלו שם⁴², ויש אומרים שאף העני המקבל אסור בכך⁴³. והמוציא עובר בלאו הבא מכלל עשה⁴⁴ וצריך להחזירו לארץ ישראל⁴⁵. יש אומרים שגם בעה"ב שמפריש מותר לו להוציאו לחו"ל⁴⁶.

39. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ט"ז.

40. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ט"ז.

41. משום שכתוב "והנחת בשעריך" – דברים יד, כח, "ואכלו בשעריך ושבעו" – דברים כו, יב; פסיקתא זוטרתיא, לקח טוב, דברים פ"ג תבא דף מו ע"ב. האחרונים ציינו לספרי אבל אין בספרי לפנינו; בית יוסף יו"ד סי' שלא יט, ה; פאה"ש פ"ב ס"ט"ו וביש"ר ס"ק כה.

42. פאה"ש פ"ב ס"ט"ו וביש"ר ס"ק כז; חזו"א בכת"י הו"ד בדרך אמונה פ"ו הי"ז סעיף קב צה"ל ס"ק קסד-קסה.

43. חסדי דוד תוספתא פאה פ"ד ה"ט"א; מנחת חינוך מצוה תעד ד"ה ומעשר עני; פאה"ש פ"ב ביש"ר ס"ק כז בשם זית רענן.

44. מנחת חינוך מצוה תעד ד"ה ומעשר עני.

45. מנחת חינוך מצוה תעד ד"ה ומעשר עני, ונשאר בצ"ע מדוע דין זה לא הוזכר בראשונים.

46. דרך אמונה פ"ו הי"ז סעיף קב צה"ל ס"ק קסו בשם רבנו הלל לספרי וזית רענן. וכותב שכן משמע מהגהת הגר"א לספרי.

מפתח העניינים

הוראות:

הערכים נחלקים עד שלש רמות חלוקה.

האות הראשונה בציון המקום בכל ערך היא הפרק (א), האות השניה היא ההלכה בפרק (א), האות השלישית היא הסימן באותה הלכה (א), המספרים מציינים הערה באותה הלכה.

הסימון (;) מכוון לציון נוסף של אותו ערך.

אילן ששייך לשותפים, נתינת פאה אחת
 א, כ, ג, טז, א
 גבוהים, אופן חלוקת הפאה..... ב, טז, א
 המינים החייבים בפאה..... ב, ב, ה
 המפסיקים בשדה זרועה, לענין פאה..... ג, ח
 הפסק גדר ביניהם
 כשראשי האילנות מתערבים מעליה..... ג, יט, ג
 כשזרוע מעליה..... ג, יט, ב
 לבוד וצורת הפתח..... ג, יט, ה
 מידות הגדר..... ג, יט, ב
 חיובם בלקט..... א, ז, א
 חיובם בפאה..... א, ב
 חיובם בשכחה..... א, ו, ב
 רחבים, נחשבים הפסק לפאה..... ג, ט, ב
 שכח חלק במחובר וחלק תלוש..... ה, כ
 שכחה באילנות, הגדרתה..... ה, כו, ה-ו
 באילנות גבוהים (דלית ודקל)..... ה, כו, ז
 הכמות שנחשבת לשכחה..... ה, טז; ה, כב
 שכחה באילן שהוסתר על ידי אחרים..... ה, כה
 שכחה באילן שנתן בו עיניו (מסוים)
 ה, כד, א
 שכחה באילן מפורסם..... ה, כג
 כשהתחיל בו ושכחו..... ה, כד, ה
 הצלת אילן מפורסם על סביבתו..... ה, כד
 שטח הקרקע שסביבם, לחיוב פאה..... ג, א
 שעת ייאוש העניים מהשכחה..... א, יא, ח
 שפירותיהם אינם נלקטים בבת אחת,
 חיובם בפאה..... ב, א, ד
 שפירותיהם אינם נשמרים לאורך זמן
 ב, א, ה; ב, ב
איסוף שלא כדרכו, חיובו בפאה..... א, א, ד
אלומות, שכחה בהן..... ה, ט, ב
אמת המים המפסיקה בשדה..... ג, ב, ב
אסטיס, חיובו בפאה..... ב, ב, ב
אפונים
 חיובם בפאה..... ב, ב, 6; ב, ב, ח; ג, יג, ב
 שחלקם מיועדים לייבוש וחלקם לשוק..... ג, יג
אפרסק
 חיובו בפאה..... ב, א
 שיעור כדי שבעו למעשר עני..... ו, ח

א

אבד הלקט

חיוב מלקות..... א, ד
אבדה הפאה
 חיוב מלקות..... א, ג, א
 תמורתה לעניים..... א, ג, ב
 כשהפריש בתלוש..... א, ב, א
אבטיח
 חיובו בפאה..... ב, ב, ח
 שהגדישו על גבי הלקט..... ד, ז, ג
אביו, נתינת מעשר שני בשבילו..... ו, יג, ג
אגוזים
 הנחת פאה אחת כשגדר ביניהם..... ג, יט, א
 חיובם בפאה..... ב, ב, א
 שיעור כדי שבעו למעשר עני..... ו, ח
אגוזי פרך, חלוקת הפאה מהם..... ב, טז, ג
אוג
 הנחת פאה אחת כשגדר ביניהם..... ג, יט, א
 זיהויו..... ב, 23
 חיובו בפאה..... ב, ב, ב
אוכל
 הגדרתו לענין חיוב בפאה..... א, א
 שנאכל בדוחק, חיובו בפאה..... ב, ב, ג
אחים
 שחלקו את האילן..... ג, כ, ג
 שחלקו את השדה..... ג, טז, א
אומד לקט שהתערב ביבול
אומנים שקיבלו בשכרם הקדש ותמורתו,
חיובם בפאה..... ב, ה, ט
אונס
 לקט שהתערב באונס עם היבול..... ד, ה
 לקט שנפל באונס..... ד, ב, ג-ד
 פרט שנפל באונס..... ד, טז, א
אורז
 חיובו בפאה..... ב, 6
 שיעור כדי שבעו למעשר עני..... ו, ח
אילנות
 אילן ששייך לשני אנשים, נתינת פאה
 אחת..... ג, כ, ב

אימתי נחשבת שכחתו שכחה.....ה, א
זכותו ביבול שהעניים אינם מעוניינים בו
.....א, יג, ב
זכיתו בפאה בשביל עני.....ב, יט, ב
טובת הנאה במתנות עניים.....א, ח, א
חיובו בקצירת הפאה באילנות גבוהים
.....ב, טז, ד-ה
כשאינו נוכח בשדה, כניסת עניים לתוכה
.....ב, יז, ב
כשאינו מניח את העניין ללקט.....ד, יב
שאין בכוונתו להפריש פאה, אם רשאים
העניים ליטול.....ב, יד, ה
שהפקיר וחזר וזכה.....ע"ע הפקר
שהפקיר שדהו לאחר שהפריש, נטילת
מתנות עניים.....ו, טז, ב
שזכה במתנות עניים לאחר יאוש.....א, יא, א
שמכר קרקעו והעני, נטילת מתנות עניים
.....ו, טז, א

בעל חיים

חיוב לקט ושכחה ביבול שאכל.....ב, ד, ו
חיוב פאה ביבול שאכל.....ב, ד, ה
חיוב פאה כשאכל חצי מהיבול
.....ב, ה, א; ב, ה, ה
שטח שהושחת על ידי בע"ח, הפסק
לפאה.....ג, ה, ב-ג
שטח שנאכל על ידי בע"ח, הפסק לפאה
.....ג, ה, א
שאכל את העוללות.....ד, יט, ד
שאכל מן האשכולות קודם הבציר.....ד, כב, ד
שכחה ביבול המיועד לבעלי חיים.....ה, ט, א
שערב את הלקט עם היבול.....ד, ה, ו
בעל, קבלת מעשר עני מאשתו.....ו, יג, ו
בעציץ.....ע"ע עציץ
בציר עראי, חיובו במתנות עניים.....ו, ג, כג
בצלים
חיובם בפאה.....ב, ב, ח
כששכח חלק במחובר וחלק תלוש.....ה, כ
מלבנות בצל שביניהם ירקות.....ג, י'
שכחה בהם.....ה, א, ה; ה, ח, א
שחלקם מיועדים לייבוש וחלקם לשוק
.....ג, יג
בשינוי, חיוב האוסף בפאה.....א, ד

ג

גבאי צדקה, חלוקת מעשר עני בגורן.....ו, ז, א
גדר
המפסיקה בשדה לפאה.....ג, ב, ד
המפסיקה בשדה אילן לפאה.....ג, יט
כשזרוע מעליה.....ג, יט, ב

ארבע אמות, זכיה בפאה.....ב, יח, ג; ב, כ, א
ארי, המניחו כדי שלא ילקטו עניים.....ד, יג
אריס
אם יכולה אשתו ללקט אחריו.....ד, יא, ב
קבלת מעשר עני מאריס חברו.....ו, יד
ארכובה, שיש עליה עוללת.....ד, כ
אשה, קדימתה בחלוקת מעשר עני
אם יכולה ללקט אחר בעלה אריס וחוכר

.....ד, יא, ב
אם יכולה ללקט אחר בעלה הפועל.....ד, יא, ב
בבית.....ו, יג, א
בגורן.....ו, יג, ב
קבלת מעשר עני מבעלה.....ו, יג, ו
אשכול
הגדרתו כעוללות.....ע"ע עוללות
המונח על הארץ, חיובו בפרט.....ד, טז, ב
אתרוג
חיובו בפאה.....ב, ב, ה
שיעור כדי שבעו למעשר עני.....ו, ח

ב

בהמה.....ע"ע בעל חיים
בוטר, חיובו במתנות עניים.....ב, ז
בור, שטח המפסיק לפאה
.....ג, ד, א; ג, ד, ה-ו
רוחב השטח המפסיק.....ג, ד, ה-ח
שטח חרוש (ביר).....ג, ד, ב; ג, ד, ה-ו
שטח שהושחת על ידי בע"ח או רוח
.....ג, ה, ב-ג
שטח שנאכל על ידי בע"ח.....ג, ה, א
שטח שנקצר.....ג, ד, ג-ד; ג, ד, ז
בורות שמשקים מהם שני חלקי שדה
.....ג, ב, ו

בזמן הזה

חיוב מתנות עניים בזמן הזה.....א, יד, א
גורן למעשר שני.....ו, י, ד
בחוץ לארץ.....ע"ע חוץ לארץ
ביעור מעשרות.....ו, ד, ד
בית
חיוב עציץ שבו בפאה.....ב, ג, 14
חלוקת מעשר עני.....ע"ע מעשר עני
בל תאחר, כשלא נתן פאה.....א, ב, ב
בנו, אם יכול ללקט אחר הפועל.....ד, יא
בנות שוח, חיובן בפאה.....ב, ב, ה
בנות שקמה, חיובן בפאה.....ב, ב, 45
בעל הבית.....ע"ע בעל השדה
בעל השדה
אם רשאי לבצור את העוללות ולהניח
.....ד, יט, א

דוחן, חיובו בפאה..... ב, ב, 6
דילול הכרם
 חיובו בפאה..... ג, כג
 כשיש בו עוללות..... ד, כד, א
דלועים, חיובם בפאה..... ב, ב, ח
דליקה..... עייע נשרף
דלית
 חלוקת הפאה ממנה..... ב, טז, א
 מאימתי מוגדר שכחה..... ה, כו, ד
דמאי, בעמון ומואב..... ו, ה, ד
דקל
 חלוקת הפאה ממנו..... ב, טז, א
 מאימתי מוגדר לשכחה..... ה, כו, ד
דרך המפסיקה בשדה
 דרך היחיד..... ג, ג, א
 דרך הרבים..... ג, ג, ב
 דרך שאינה קבועה..... ג, ג, ו
 שביל היחיד..... ג, ג, ג
 שביל הרבים..... ג, ג, ד
 שביל שאינו קבוע..... ג, ג, ה

ה

הגס, הגדרתו..... ה, ח, ב
הדרים, חיובם בפאה..... ב, א, 19
הלוואה, פרעונה במעשר עני..... ו, יז, א
המתנה על מה שכתוב בתורה..... ה, ח, ו
הפסק בשדה לפאה
 עייע שדה המוגדרת כאחת לפאה.....
הפקר
 בעל שדה עני שהפקיר לאחר הפרשת
 המתנות..... ו, טז, ב
 חיובו בפאה..... ב, א, ג; ב, ב, ד; ה, כז
 חיוב פאה במינים שרובם הפקר..... ב, ב, ד
 הפקיר את הלקט לאחר נפילתו..... ד, יד
 הפקיר חצי משדהו, חיוב הזוכה בפאה
 ב, ו, יא
 הפקיר לאחר הקצירה בלא שהניח פאה
 ב, ו, יא
 הפקיר כרמו, חיובו בעוללות..... ד, כג, ד
 הפקיר כרמו וזכה בו
 חיובו במתנות עניים ומעשרות..... ה, כז
 חיובו בעוללות..... ה, כז, ד
 טעם החיוב..... ה, כז, כ
 כשהפקיר גם את הקרקע..... ה, כז, ב
 כשזכה בפירות בלבד..... ה, כז, ב
 כשחזר בו מן ההפקר..... ה, כז, א
 מאימתי מתנות עניים נחשבים להפקר
 א, יא
הפרשת לקט..... עייע לקט

כשראשי האילנות מתערבים מעליה..... ג, יט, ג
 לבוד וצורת הפתח..... ג, יט, ה
 מידות הגדר המפסיקה לאילנות..... ג, יט, ב
גובאי, שאכל שטח, הפסק לפאה..... ג, ה, א
גודל הקרקע החייבת בפאה..... ב, ג, א
גוים..... עייע נכרים
גורן
 חלוקת מעשר שני בו..... עייע מעשר שני
 מציאותו בזמן הזה..... ו, י, ד
גזבר..... עייע הקדש
גזלן
 גוי שקצר יבול ישראל, חיובו בפאה..... ב, ד, א
 גוי שקצר יבול ישראל, חיובו בלקט
 ושכחה..... ב, ד, ו
 שערב את הלקט עם היבול..... ד, ה, ו
 שקצר, חיובו בפאה..... ב, ד, ג-ד
 שקצר חצי מהיבול, חיוב הנותר בפאה
 ב, ה, א-ב
 שקצר, חיובו בלקט ושכחה..... ב, ד, ו
גזר, שכחה בו..... ה, א, ה
גמילות חסדים ממעשר עני..... ו, יז, ו
גמר מלאכה
 הגדרתו..... ה, יג
 תלות השכחה בו..... ה, יב, ב
גפנים
 אימתי נחשב לשכחה בעריס..... ה, כו, א
 אימתי נחשב לשכחה בכרם..... ה, כו, ב-ג
 אשכול לענין פרט..... עייע פרט
 בציר עראי, חיובו במתנות עניים..... ו, ג, כג
 חיובם בשכחה..... א, ו, ב
 חיובם בפאה..... ב, ב, א
 חלוקת הפאה מהם..... ב, טז, א
 המדל בגפנים, חיובו בפאה..... ג, כג
 הפסק בשדה זרועה לענין פאה..... ג, ח, ג
 הפסק גדר ביניהם..... ג, יט, א
 כמות האילנות המירבית לשכחה..... ה, טז
 מודלים, בצירת העוללות ע"י בעל הבית
 ד, יט, ב

גר, חיובו בפאה
 התגייר לאחר שקצר חצי מהיבול..... ב, ה, ג
 התגייר לאחר שקצר את כל היבול..... ב, ט, א
 שיש ספק אם קצר לפני שהתגייר..... ב, ט, ב
גרגר יחיד, הגדרתו כעוללות..... ד, יט, ג
גרוגרת..... עייע תמרים

ד

דבילה..... עייע תאנים
דבר מועט, חלוקתו לעניים בגורן..... ו, ט
דובדבן, חיובו בפאה..... ב, א, 19

זכיה עבור עני אחר..... **ב**, יט
 פריסת טליתו עליה..... **ב**, יח, א
 עני המנקף בראש הזית..... **ב**, כ, ב
זמורה
 שהושלכה, זכות העניים בעוללות
 ד, כד, ב
 שיש עליה עוללת..... **ד**, יט
זמירת הכרם, כשיש בו עוללות..... **ד**, כד
זמן הייאוש במתנות עניים..... ע"ע ייאוש
זמני חלוקה
 בלקט ושכחה..... **ב**, יז, א
 במעשר עני..... **ו**, י, א
 בפאה..... **ב**, יז
זנים שונים, הנחת פאה אחת עליהם
 ג, יד-טו
זרעו..... ע"ע מתוך ידו
זרע ממין אחר, הפסק לפאה..... **ג**, ד, ח-ט
זרעים שנמצאו בחורי נמלים..... **ד**, ט
ח
חבר עיר, נתינת מעשר עני לו..... **ו**, יז, ח
חוב, פרעונו במעשר עני..... **ו**, יז, א
חוץ לארץ
 הוצאת מעשר עני..... **ו**, יז, י
 חיוב מתנות עניים בזמן הזה..... **א**, יד, ב
 המקומות שבהם חיבו מתנות עניים
 א, יד, ג
 שיעור הפאה..... **א**, יד, ד
 תוקף חיוב מתנות עניים..... **א**, יד, ב
חוצני פשתן, שכחה בהם..... **ה**, טו, ד
חורי נמלים..... ע"ע נמלים
חיוב בתרומות ומעשרות..... ע"ע תרומות
ומעשרות
חיה..... ע"ע בעלי חיים
חיטה
 משני זנים, הנחת פאה על שניהם
 ג, יד, ג; **ג**, טו
 שיעור כדי שבעו למעשר עני..... **ו**, ח
חיפווה בקש, שכחה בו..... **ה**, ג, ג
חלוקת הפאה
 בזיזה או חלוקה שוויונית..... **ב**, טו
 זמני החלוקה..... **ב**, יז
 כשבעל הבית אינו נוכח..... **ב**, יז, ב
 כשהבזיזה מסוכנת..... **ב**, טז
חלוקת מעשר עני..... ע"ע מעשר עני
חמרים, הצלתם משכחה..... **ה**, א, ד
חצב המפסיק בשדה לפאה..... **ג**, ב, ה
חרובים
 חיובם בפאה..... **ב**, א; **ב**, ב, א

הפרשת עוללות..... ע"ע עוללות
הפרשת פאה..... ע"ע פאה
הפרשת פרט..... ע"ע פרט
הפרשת שכחה..... ע"ע שכחה
הפרשת תרומות ומעשרות משנה על
חברתה..... **ו**, ד, א
הצלה לענין שכחה
 הצלת אילן מפורסם על סביבתו..... **ה**, כד
 ממין אחר..... **ה**, כא, ג
 עומר בצד קמה..... **ה**, כא, ב
 שכח את המציל..... **ה**, כא, ד
הקדש
 גזבר שקצר שדה הקדש, חיובו בפאה
 ב, ה, י
 גזבר שנתן לאומנים בשכרם הקדש
 שפדה ולא הונח ממנו פאה..... **ב**, ה, ט
 הקדיש את הלקט לאחר נפילתו..... **ד**, יד, ד
 הקדיש את העוללות, חובת העניים
 להקדש..... **ד**, כג, א
 הקדיש חצי מהיבול, הנחת פאה מהנותר
 ב, ה, ו
 הקדיש כרמו, חיובו בעוללות..... **ד**, כג
 הקדיש לאחר הקצירה בלא שהניח פאה
 ב, ו, יא
 חיוב הפודה הקדש בפאה..... **ב**, ה, ט
 נפדה לאחר קצירתו, חיובו במתנות עניים
 ב, ח
ו
יודי מעשרות..... **ו**, ד, ד
ז
זיתים
 זיתי ניקוף, חיובם במתנות עניים..... **א**, ז, ב
 הכמות שנחשבת לשכחה..... **ה**, טז, א
 חיובם בפאה..... **ב**, ב, א
 חיובם בשכחה..... **א**, ו, ב
 צבורי זיתים, שכחה בהם..... **ה**, טו
 צירופם לפאה אחת..... **ג**, כב
 שכחה בזית שהוסתר על ידי אחרים..... **ה**, כה
 בזיתים צבורים..... **א**, יא, ו
 בזיתים שמוסקים לאחר רביעה שניה
 א, יא, ז
 בראש הזית..... **א**, יא, ה
 בראש הזית כשיש זיתים שנשכחו תחת
 הזית..... **א**, יב, א
 שעת יאוש העניים מהם..... **א**, יא, ה
זכיית עניים בפאה
 ארבע אמות..... **ב**, יח, ג; **ב**, כ, א
 הנוטל מן העניים לאחר שזכו..... **ב**, כ, ב

כ

כדי שבעו כהנים..... ע"ע שיעור כדי שבעו

ברכה על נתינת התרומה להם..... ו, ב, ב, ג
 המפרישים מעשר ראשון..... ו, ב, ג
 זכותם בתרומה גדולה..... ו, ב, ב
 קנו פירות טבל, נתינת המעשרות..... ו, א
כוסמין, שיעור כדי שבעו למעשר עני..... ו, ח
כלכלה, הנחתה כדי שיפלו הענבים לתוכה..... ד, טז, ג
כמהין, חיובם בפאה כמות..... ב, א, ב
 האילנות המירבית לשכחה..... ה, טז; ה, כב, א
 העומרים המירבית בשכחה..... ה, יד, ב
 השיבולים החייבים בלקט..... ד, א, ו
כסף..... ע"ע תשלום לעניים
כריכות, שכחה בהן..... ה, יד
כרם
 אימתי נחשבת שכחה בכרם..... ה, כו, ב-ג
 בצר ממנו מעט למכור..... ב, ו, ב
 בצר ממנו עראי, חיובו במתנות עניים.....
 ב, ו, א
 ע"ע גפנים.....
כתף, הגדרתו..... ד, יח, א

ל

לא כדרכו, חיוב האוסף בפאה..... א, א, ד
לא תעשה, במצות פאה..... א, א, א
לבוד, הפסק בפאה..... ג, יט, ה
לוי
 קבלת מעשר ראשון..... ו, ב, ג
 קיבל מעשר ובו עוללות..... ד, כו
 קנס עזרא..... ו, ב, ג
 קנה פירות טבל, נתינת המעשרות..... ו, ו, א
לוף, שכחה בו..... ה, א, ה; ה, ח, א
לוקח
 קנה חצי שדה, כמות הפאה שחייב לתת.....
 ב, ה, ה-ו
 קנה חצי שדה ונאכלה על ידי בעלי חיים,
 חיובו בפאה..... ב, ה, ה
 קנה יבול שלא ניתנה ממנו הפאה..... ב, ה, ד
לח, הנחתו לפאה על היבש..... ג, יב, א; ג, יג
ליטרא, שיעורה..... ו, ח, ג
לילה, שכחה בו..... ה, ח
לימון, חיובו בפאה..... ב, ב, 41
לסטים..... ע"ע גזלן
לפת, חיובו בפאה..... ב, ז, ב; ז, ב, ח

חרובי שיטה וצלמונה, חיובם בפאה

..... ב, ב, א
 כשגדר ביניהם..... ג, כא, א
 כשרחוקים זה מזה..... ג, כא, א-ג
 צבורי זיתים, שכחה בהם..... ה, טו
 שיעור כדי שבעו למעשר עני..... ו, ח
חריץ
 הפסק בשדה..... ג, ב, ד
 הפסק בין אילנות..... ג, יט, ה
חרש
 התפקח לאחר שקצר את היבול, חיובו
 בפאה..... ב, ט, ג
 התפקח לאחר שקצר חצי מהיבול, חיובו
 בפאה..... ב, ה, ג
 נטילת עניים פאה משדהו בלא שקרא
 שם..... ב, יד, ו

ט

טובת הנאה לבעלים

במעשר עני..... ו, ד, ב; ו, י, ג
 במעשר עני הניתן בגורן..... ו, ז, א; ו, י
 במתנות עניים..... א, ח, א
 עני שנטל מעשר עני ללא רשות..... ו, י, ג
טיפול בשדה כשמתנות העניים ינזקו..... ד, ח
טמון, שכחה בו..... ה, ג, ב

י

יאוש עניים ממתנותיהם

מעמד מתנות עניים שהתייאשו מהם
 א, יא, א
 שעת הייאוש בלקט..... א, יא, ב
 שעת הייאוש בפרט ועוללות..... א, יא, ד
 שעת הייאוש בשכחה ופאה..... א, יא, ג
 שעת הייאוש בשכחת הזית
 א, יא, ה; א, יא, ז
 שעת הייאוש בשכחת זיתים צבורים
 א, יא, ו
 שעת הייאוש בשכחת שאר אילנות..... א, יא, ח
יבש, הנחתו לפאה על הלח..... ג, יב, א; ג, יג
ידו..... ע"ע מתוך ידו
יין, שיעור כדי שבעו למעשר עני
 ו, ח; ו, ח, ב

ירק

חיובו בלקט..... א, ז, א
 חיובו בפאה..... ב, ב, ח
 המפסיק בין הבצלים..... ג, י, ב
 טמון באדמה, שכחה בו..... ה, א, ה
 נתלש, חיובו בלקט..... ד, ב, ב
 שיעור כדי שבעו למעשר עני..... ו, ח, ג

לקט

בחוץ לארץ

- בזמן הזה **א, יד, ב**
- המקומות החייבים **א, יד, ג**
- תוקף החיוב **א, יד, ב**
- הגדרת החיוב **ד, א**
- במחובר לקרקע **ד, ג, א**
- בשעת הקצירה **ד, א, ב**
- גזל במניעת העניים ללקט **ד, יב**
- טעם הגבלת החיוב לשעת הקצירה **ד, א, 4**
- כמות השיבולים הנושרות **ד, א, ז**
- מתוך ידו **ד, א, ג-ד**
- שלב החיוב **ד, יד, א**
- התייאשו העניים ממנו **א, יא, ב**
- התערב עם שאר היבול
- באונס **ד, ה**
- בפשיעה **ד, ה, ו**
- בשוגג **ד, ז**
- כשהניח את הגדיש על גביו **ד, ו, א**
- כשהניח מינים אחרים על גביו **ד, ז, ג**
- כשהעניים לא באו ליטול **ד, ז, א**
- כשמת לאחר שהתערב **ד, ז, ב**
- חיוב הנחתו
- באילנות **א, ז, א**
- בבצירת עראי **ב, ו, א**
- בגר שקצר קודם שהתגייר ע"ע גר
- בהקדש שנפדה לאחר הקצירה **ב, ח, ד**
- ביבול שנאכל על ידי בהמה **ב, ד, ו**
- ביבול שנקצר על ידי גוים **ב, ד, ו**
- בירק **א, ז, א**
- במינים שאינם נאספים יחד **ב, א, ו**
- במינים שאינם נשמרים לאורך זמן **ב, א, ו**
- בקטניות **א, ז, א**
- בשיבולת שנקצר סביבותיה **ד, ג, א-ב**
- כשאין עניים **א, י, א**
- כשהעניים אינם מעוניינים בו **א, יג, ב**
- כשהפקיר או הקדיש **ד, יד**
- כשזקוק לטפל בשדה **ד, ח**
- כשמצויים רק עניים גוים **א, ט, ג**
- כשנפל באונס **ד, ב, ג-ד**
- כשפועלים יהודים או גוים קצרו **ד, א, א**
- כשקוצר ביד **ד, ב, א-ב**
- כשקוצר במכונה **ד, א, א**
- לאחר שאסף את הלקט **ב, יא, ג**
- חלוקתו
- המתיר לבני משפחת הפועל ללקט אחריו
- זמני החלוקה **ד, יא, א**
- זמני החלוקה **ב, יז, א**

- חלוקתו בגורן בשיעור כדי שבעו **ו, ז, ד**
- לבעל שדה עני שהפקיר שדהו לאחר
- שהפריש **ו, טז, ב**
- לבעל שדה שמכר קרקעו והעני **ו, טז, א**
- לעניים גוים **ד, יג**
- מניעתו מעניים שאינם ראויים **ד, יג, א**
- נטילת הפועל ממנו **ו, טו, א**
- מקור חיובו **א, ד**
- נטלו לעצמו **א, ד, ב**
- תוקף החיוב בזמן הזה **א, יד, א**
- לקיטתו כאחת, חיובו בפאה **ב, א, ד**

מ

- מדל בגפנים** ע"ע דילול הכרם
- מואב** ע"ע עמון ומואב
- מונע מהעניים ללקט, איסורו** **ד, יב**
- מוכר
- חיובי הלוקח מיבול שלא הונחה הפאה
- ממנו ע"ע לוקח
- מכר חצי מהיבול לגוי בלא שהניח פאה
- **ב, ה, ח**
- מכר לגוי במחובר, חיוב פאה **ב, ג, 18**
- מכר ללא שנתן פאה **ב, ה, ג**
- מכר שדהו לאחר שהתחיל לקצור **ג, יח, ב-ג**
- מכר שדהו ללקוחות מרובים, הנחת פאה
- על הכל **ג, יח, א**
- מינים החייבים בפאה**
- אוכל, הגדרתו **ב, א, א**
- אילנות **א, ב**
- מיני האילנות החייבים **ב, ה**
- גידולו מן הארץ **ב, א, ב**
- המינים החייבים מן התורה **ב, א, א**
- מין שלקיטתו כאחת
- **ב, א, ד; ב, ב, א; ב, ב, ה**
- מין שרובו גדל כהפקר **ב, ב, ד**
- שאינם נשמרים לאורך זמן
- **ב, א, ה; ב, ב, ו**
- בימינו כשאפשר לשמור בקירור **ב, ב, ז**
- שנאכלים רק בדוחק **ב, ב, ג**
- מינים שונים, צירופם לפאה**
- הגדרת מינים שונים **ג, יד, א**
- זנים שונים מאותו המין **ג, טו**
- מכירי עניים, נתינת מעשר עני** **ו, יב, ג**
- מלבנות
- שבין האילנות, חיבורם לפאה
- כשהאילנות מרווחים **ג, ט**
- כשהאילנות צפופים **ג, ח, א**
- כשהמרחק בין המלבנות גדול מבי אמות
- **ג, ט, ב**

שיעור הנתינה..... א, י, ב, א
 טובת הנאה לבעלים..... א, ד, ב
 במעשר הניתן בבית..... א, י, ב
 במעשר הניתן בגורן..... א, ז, א; א, י
 מי רשאי לקבל

אביו..... א, י, ג, ג
 אריסים..... א, י, ז, ד
 בעל ואשתו..... א, י, ג, ו
 בעל שדה שמכר קרקעו והעני..... א, ז, ט, א
 בעל שדה עני שהפקיר שדהו לאחר
 שהפריש..... א, ז, ט, ב
 עני ביבול שלו..... א, י, ד, א
 עניי ישראל..... א, א
 עניי נכרים..... א, י, ה
 פועל הממונה לקצור..... א, ט, ג-ד
 שותפים..... א, י, ג, ה
 תלמיד חכם..... א, י, ז, ח

שימושים אסורים ומותרים במעשר

הוצאה לחוץ לארץ..... א, י, ז, י
 הוקרה לעוסקים בצרכי ציבור..... א, ז, ח
 סעודת הבראה..... א, י, ז, ו
 צדקה..... א, י, ז, ה
 פדיון שבויים..... א, י, ז, ג
 פרעון חובות..... א, י, ז, א
 שימושים המותרים לעני..... א, ז, ד, א; א, י, ז, א
 שושבינות..... א, י, ז, ד
 תשלום שכופים עליו..... א, י, ז, ט
 תשלום תגמולים..... א, י, ז, ב

מעשר ראשון

באלו שנים נוהג..... א, ב, ג
 הפרשת תרומת מעשר ממנו..... א, א
 נמצאו בו עוללות..... ד, כו
 נתינתו ללוי..... א, ב, ג
 נתינת כהן המפריש..... א, ב, ג
 ע"ע תרומות ומעשרות

מעשר שני

אכילת מעשר שני ותשמישיו..... א, ג, א
 באלו שנים מפרישים..... א, ד
 חובת הפרשתו כשמעלה לירושלים..... א, ג, ב
 שהפרישו בשנת מעשר עני..... א, ד, א
 שייך לבעלים..... א, ג, א
 ע"ע תרומות ומעשרות

מצות לקט..... ע"ע לקט

מצות עוללות..... ע"ע עוללות

מצות פאה..... ע"ע פאה

מצות פרט..... ע"ע פרט

מצות שכחה..... ע"ע שכחה

מקורה..... ע"ע בית

כשיש ביניהם אילן רחב..... ג, ט, ב
 שבין הירק, חיבורם לפאה..... ג, י
 שקצר ביניהם, חיבורם לפאה..... ג, א
מלווה, פרעון במעשר עני..... א, י, ז, א
מלקות

כמות המלקות על פאה..... א, א, א, ב
 אימתי לוקה על ביטול פאה..... א, ג, א
 כשאבד או נשרף הלקט..... א, ד
 כשאבדה או נשרפה הפאה..... א, ג, א
מכונה, חיוב לקט כשקוצרים בה..... א, ד, א, א
מכניסו לקיום

חיובו בפאה..... א, ה
 כשראוי להשמר בקירור..... ב, ז
 כשראוי להשמר על ידי ייבוש..... ב, ו
 כשראוי להשמר על ידי כבישה או הטמנה.....
 ז, ב, ז

מכר קרקעו והעני, נטילת מתנות עניים

א, ז, ט, א
מלפפונים, חיובם בפאה..... ב, ב, ח
מניעת גוים ממתנות עניים..... א, ט, ב-ג
מספר השיבולים החייבים בלקט..... א, ד, א, ו
מעות / מומן..... ע"ע תשלום לעניים
מעשרות..... ע"ע תרומות ומעשרות
מעשר מן המעשר..... ע"ע תרומת מעשר
מעשר עני

איסור אכילה בלא הפרשתו..... א, א
 בשביעית..... א, ה
 בעמון ומואב..... א, ה, ב-ג
 זמנו בשלישית ושישית..... א, י, ד
 חלוקתו לעניים בגורן..... א, ז, א; א, י
 אומדן שיעור הנתינה במינים השונים

..... א, ח;
 ע"ע שיעור כדי שבעו
 בעה"ב מחלק או העני נוטל..... א, ז, א; א, י, ב
 זמני החלוקה..... א, י, א-ב
 כשאין מספיק לכל העניים..... א, ט
 לעני שבא פעמיים..... א, ז, א
 לשמור לקרוביו..... א, ט, ב; א, י, א; א, י, ג, ד
 מציאות גורן בימינו..... א, י, ד
 נתינת אריס לחברו..... א, י, ד, ב
 קדימת חלוקה לאשה..... א, י, ג, ב
 שיעור הנתינה בגורן..... א, ז, ז;
 ע"ע שיעור כדי שבעו

חלוקתו לעניים בבית

זמני החלוקה..... א, י, א-ב
 כשאין לעני מהיכן למצוא..... א, י, ב, ב
 על ידי הסכם הלוואה (מכירי עניים)..... א, י, ב, ג
 קדימת חלוקה לאשה..... א, י, ג, א

מתוך ידו

- הגדרת ידו..... ד, א, ד
- חיוב לקט..... ד, א, ג
- מראש ידו..... ד, א, ה

מתנה

- יבול שניתן לגוי, חיובו בפאה..... ב, ד, 6
- נתינה ממעשר עני..... ו, יז, ז

מתנות עניים

- אופן חלוקתן..... ב, טו
- חיוב הנחתן

- בהפקר..... ה, כז
- בספק..... ד, ו, ג
- כשהדבר מפריע לטפל בשדה..... ד, ח, א
- בהקדש שנפדה לאחר הקצירה..... ב, ח, ד
- כשהעניים אינם מעוניינים בהן..... א, יג, ב
- כשאין עניים..... א, י, א
- כשמצויים רק עניים גויים..... א, ט, ג
- טובת הנאה לבעלים..... א, ח, א
- מעמד מתנות עניים שהתייאשו מהן

- נטילת בעל שדה עני
- שהפקיר שדהו לאחר שהפריש..... ו, טז, ב
- שמכר קרקעו והעני..... ו, טז, א
- נתינתן לנכרים..... א, ט, א
- בחוץ לארץ
- המקומות החייבים במתנות עניים..... א, יד, ג
- חיוב מתנות עניים בזמן הזה..... א, יד, ב
- תוקף חיוב מתנות עניים..... א, יד, ב
- תוקף חיובן בזמן הזה..... א, יד, א

נ

נחל / נהר

- המפסיק בשדה..... ג, ב, א
- ששטף שדהו ואבד הלקט..... ד, ה, ו
- נטף, הגדרתו..... ד, יח, ב

נכרים

- העסקתם בשדה המחויבת במתנות עניים
- ב, י, א
- הצלתם משכחה..... ה, א, ד
- חובת הנחת מתנות עניים כשיש רק
- עניים נכרים..... א, ט, ג
- נטילתם מתנות עניים..... א, ט, א
- מניעתם מנטילת מתנות עניים..... א, ט, ב-ג
- קבלתם מעשר עני..... ו, א; ו, יז, ה
- עוללות בכרם שמכר גוי לישראל..... ד, כה, א
- עוללות בכרם שמכר ישראל לגוי..... ד, כה, ב
- עוללות בכרם ששותפים בו גוי ישראל
- ד, כה, ג-ד
- שהניחו פאה, דינה..... ב, ד, 6

שותפים עם יהודי בשדה, חיוב בפאה

- ב, ג, ד
- שניתן להם יבול במתנה, חיובו בפאה
- ב, ד, 6
- שקנו יבול של ישראל, חיוב פאה..... ב, ג, 18
- שקצרו יבול של יהודי, חיוב פאה
- ב, ג, 18; ב, ג, ב
- שקצרו שדה של ישראל כדי להזיקו..... ב, ד, א
- שקצר חצי מהיבול והתגיר, חיובו בפאה
- ב, ה, ב

נמלים

- שאכלו יבול, חיובו בפאה..... ב, ד, ה
- שאכלו שטח, הפסק לפאה..... ג, ה, א
- שגררו זרעים לחוריהם, חיובו בלקט..... ד, ט
- שגררו זרעים לחוריהם, חיובו בפאה

נפל על הפאה

- ב, יח, א-ב

נשמר, חיובו בפאה

- ב, א, ג; עייע מכניסו לקיום

נשרפה הפאה

- חיובו במלקות..... א, ג, א
- כשהפריש בתלוש..... א, ב, א
- תשלום תמורתה לעניים..... א, ג, ב

נשרף הלקט

- חיובו במלקות..... א, ד
- תשלום תמורתו..... ד, ה, ו

נשרף הקציר

- כמות הפאה שמניח מן הנותר..... ב, ה, ו
- מכר את היבול ונשרף הנותר בידו
- ג, יח, ב

נתינת לקט לעניים

- כשהתערב בשאר היבול..... ד, ה, ד-ה
- כשנטלו לעצמו..... א, ד, ב

נתינת עוללות לעניים

- ד, יט

נתינת פאה לעניים

- א, ב, א

ו

- סומא, שכחתו..... ה, ח
- סוף השורה, שכחה בו..... ה, יא, ג
- סכין, חיוב לקט כשקוצרים בה..... ד, א, א
- סלעים, הפסק לענין פאה..... ג, ו, ג; ג, ז
- ספיחי סטיס וקוצה, חיובם בפאה..... ב, ג, ג
- ספק מתנות עניים..... ד, ו, ג; ה, י, ד
- סעודת הבראה, ממעשר עני..... ו, יז, ו

ע

- עוכלא, שיעורו..... ו, ח, ה
- עוללות
- בחוץ לארץ
- בזמן הזה..... א, יד, ב

אופן חלוקת מתנות עניים.....טו, ב, טו
הגבלות על השימוש במעשר עני שקיבלו
.....טז, א
הדוחק בעניים להזדרז.....ד, יב, א
הזמנים שרשאים ליטול מתנות עניים.....ז, ב
החוסף מן העניים מתנותיהם.....ב, כ, ב
המונע מהעניים ללקט.....ד, יב
הצלתם משכחה.....ה, א, ד
זכייתם בפאה בשביל עני אחר.....ב, יט, א-ב
זכותם בעוללות שעל זמורות שנגזמו
.....ד, כד, ב
חלוקת וקבלת מעשר עני.....ע"ע מעשר עני
חיובם במתנות עניים.....א, ח
כניסתם לשדה כשבעל הבית אינו נוכח
.....ב, ז, ב
מניעת עניים שאינם ראויים.....ד, יג
מתי רשאים לבצור את העוללות.....ד, כא, א
נטילת מתנות עניים בע"כ של בעה"ב
.....א, ח, א
נטילת פאה כשבעל השדה אינו מניח
.....ב, יד, ה
נטילת פרט ועוללות לפני הבציר.....ד, כב, א
נטילת מעשר עני לעצמם.....ו, יד, א
נכרים
נטילתם מתנות עניים.....א, ט, א-ג; ד, יג, ד
מניעת לקט מהם.....ד, יג, ב
קבלת מעשר עני.....ו, א; ו, יז, ה
סיוע של עני לחבירו.....ד, יב, ב
שהסכימו להנחת הפאה בתלוש.....ב, טו, ד
שהסתירו את העומרים ושכחם.....ה, ג, א
שהתייאשו ממתנותיהם
.....ע"ע ייאוש עניים ממתנותיהם
שחיפו את העומר בקש ושכחו.....ה, ג, ג
שנטלו מעשר עני ללא רשות.....ו, י, ג
שנטלו פאה ממקום שלא ייחד בעל
השדה.....ב, יג, א
שקיבלו פאה לאחר גמר מלאכה, חיובם
במעשרות.....ב, יא, ה
שראו את הנחת הפאה אך לא שמעו
קריאת שם.....ב, יד, ז
עצי מאכל.....ע"ע אילנות
עציץ
חיובו בפאה.....ב, ג, ב
כשהוא בבית, חיובו בפאה.....ב, ג, 14
עקירה
חיובה בפאה.....א, א, ג
עקרב, חיוב לקט כשנפל מחמתו.....ד, ב, ג

המקומות החייבים בעוללות.....א, יד, ג
חיוב עוללות.....א, יד, ב
בצירתן על ידי בעל הבית.....ד, יט
דילול הכרם כשיש בו עוללות.....ד, כד
הגדרתן
הגדרת כתף.....ד, יח, א
הגדרת נטף.....ד, יח, ב
הגדרת עוללות.....ד, יז; ד, יח, ג-ד; ד, יט, ג
עוללת על הארכובה.....ד, כ
התערבו בשאר היבול.....א, ה, א
התייאשו העניים מהן.....א, יא, ד
חיוב הנחתן
אופן החיוב.....ד, יט, א-ב
בבציר ליין שהותיר ממנו למאכל.....ד, כז, ה
בבצירת עראי.....ב, ו; ד, כז
בהפקר.....ה, כז, ז
בכרם שכולו עוללות.....ד, כא
בכרם שמכר גוי לישראל.....ד, כה, א
בכרם שמכר ישראל לגוי.....ד, כה, ב
בכרם ששותפים בו גוי ישראל.....ד, כה, ג-ד
במינים שאינם נשמרים לאורך זמן.....ב, א, ו
במינים שאינם נאספים יחד.....ב, א, ו
בספק.....ד, יז
כשאין עניים.....א, י, א
כשהפקיר כרמו.....ד, כג, ד
כשהקדיש את העוללות.....ד, כג, א
כשהקדיש כרמו.....ד, כג
כשמצויים רק עניים גויים.....א, ט, ג
מאימתי שייכים לעניים.....ד, כב
מקור החיוב.....א, ה
מתי רשאים העניים לבצור.....ד, כא, א
נוהגות בכרם בלבד.....ד, כא
עבר וליקט לעצמו.....א, ה, א
שניזוקו, אחריות בעל הבית.....ד, יט, ד
תוקף החיוב בזמן הזה.....א, יד, א
עומר, אימתי מוגדר שכחה.....ע"ע שכחה
עזיבת פאה בשדה.....א, ב, א
עזיבת לקט בשדה.....א, ד
עזרא, קנס את הלויים.....ו, ב, ג
עמון ומואב
הגדרתם.....ו, ה, ב
חיוב דמאי.....ו, ה, ד
תוקף מעשר שני בשביעית.....ו, ה, ג
עמי ארצות, העסקתם בשדה המחויבת
במתנות עניים.....ב, י, ב
ענבים.....ע"ע גפנים
עניים
אופן זכייתם בפאה.....ב, יח

בקרקע ציבורית..... **ב, ג, ג**
 גר שקצר קודם שהתגייר..... ע"ע גר
 כשאין עניים..... **א, י, א**
 כשהדבר מפריע לטפל בשדה..... **ד, ח, א**
 כשמכר פירותיו לגוי במחובר..... **ב, ג, 18**
 כשמצויים רק עניים גויים..... **א, ט, ג**
 כשהעניים אינם מעוניינים בה..... **א, י, ג, ב**
 לאחר שקצר..... **ב, י, א**
 לאחר גמר מלאכה..... **ב, י, א, ב**
 חלוקתה בגורן לעני בשיעור כדי שבעו
ו, ז, ד
 טיב התבואה שממנה מניחים פאה..... **א, טו, ו**
 מן הלח על היבש..... **ג, י, א**
 מצות עשה ולא תעשה..... **א, א, א**
 מקום הנחתה
 במחובר לקרקע..... **ב, טו**
 בסוף השדה..... **ב, י, ב**
 הגדרת שדה אחת לפאה
 ע"ע שדה שדה המוגדרת כאחת לפאה
 כשהקצירה מסתיימת באמצע השדה
ב, י, א
 כשהשדה של שותפים..... **ג, טז**
 כשיש הבדל בין שלבי גידול היבול..... **ג, ז**
 ממינים שונים..... **ג, י, ד**
 משדה אחת על חברתה..... **ג, א, א**
 משתי שדות לאחר הקציר..... **ג, א, ד**
 עניים שנטלו ממקום שלא יוחד לכך **ב, י, ג, א**
 נטילת בעל שדה עני
 שהפקיר שדהו לאחר שהפריש..... **ו, טז, ב**
 שמכר קרקעו והעני..... **ו, טז, א**
 נטילת הפועל..... **ו, טו, א**
 נטילתה כשבעל הבית אינו נוכח..... **ז, ב, ב**
 ניתנת לעניים או נעזבת בשדה..... **א, ב, א**
 נתינתה לקרובו..... **ב, י, ג**
 נשרפה..... **א, ב, א; א, ג, א**
 קריאת שם לפאה..... **א, א, ה**
 בדיבור או במחשבה..... **ז, י, ב; ז, י, א**
 כשניכר ממעשיו שהניח לשם פאה..... **ז, י, ז**
 על ידי הפועלים..... **ז, י, ב**
 פאה שלא נקרא לה שם..... **ז, י, ג**
 שהונחה על ידי גוי..... **ז, ד, 6**
 שהכניסה לבית, נותנה לעניים..... **א, ב, א**
 שהתייאשו העניים ממנה..... **א, י, א, ג**
 שיעורה
 בחוץ לארץ..... **א, י, ד, ז**
 הוספה על השיעור..... **א, טו, ה**
 המינימלי מדאורייתא..... **א, טו, א**
 הנחת הקציר כולו כפאה..... **ב, י, א, א**

עראי, בצירת עראי, חיובה במתנות עניים

ב, ו; ד, כז
ערוגות
 המרחק המפריד לפאה..... **ג, י, א, א**
 הנחת פאה מזו על זו..... **ג, א, ג**
ערימות פירות, שכחה בהן..... **ה, טו**
עריס, שכחה בו..... **ה, כו, ב**
ערלה, חיובה בבציר עראי..... **ד, כז, ג**
עשה, במצות פאה..... **א, א, א**
עשיר, נטילת מתנות עניים לאחר ייאוש
א, י, א, א

פ

פאה

אבדה..... **א, ב, א; א, ג, א**
 אופן זכיית העניים בה..... **ב, י, ח**
 בזמן הזה, תוקף החיוב..... **א, י, ד, א**
 בחוץ לארץ
 המקומות החייבים בפאה..... **א, י, ד, ג**
 חיוב פאה בזמן הזה..... **א, י, ד, ב**
 שיעור הפאה..... **א, י, ד; א, טו, ב**
 תוקף חיוב פאה..... **א, י, ד, ב**
 בל תאחר..... **א, ב, ב**
 גודל הקרקע החייבת בפאה..... **ג, א, א**
 המינים החייבים בפאה..... ע"ע מינים החייבים בפאה
 הנחת הפסולת עם האוכל..... **ב, טו, 2**
 זכיה עבור עני אחר..... **ב, י, ט**
 זמני חלוקתה..... **ב, י, ז**
 חיובה בתרומות ומעשרות
 כשהניח יותר מהשיעור הדרוש..... **א, טו, ה**
 כשהניח פחות מכשיעור וחזר והוסיף
א, טו, ג-ד
 כשנותן את הפאה לאחר שקצר..... **ב, י, א**
 כשקצר בשינוי..... **א, א, ד**
 חיוב הנחתה
 באילנות..... **א, ב**
 בבית..... **ג, 14**
 בבציר עראי..... **א, ג, כג; ד, כז, ב**
 בהפקר..... **א, ג, ה, כז**
 בהקדש..... ע"ע הקדש
 ביבול שנקצר ממקומות בודדים בשדה
ג, י, א, ב
 בעציץ
 בפירות שלא הביאו שלישי..... **ז, ב, ז**
 בפירות שנאכלו על ידי בעלי חיים..... **ז, ד, ה**
 בפירות שנגזלו..... ע"ע גזלן
 בקרקע בבעלות משותפת..... **ג, ג, ג**
 בקרקע משותפת לגוי..... **ג, ז, ד**

הגדרתו

- אופן הקטיף המחייב בפרט..... **ד, טו, א**
- כמות הגרגירים שנחשבים לפרט..... **ד, טו, ב; ד, טז, ג**
- מאימתי שייך לעניים..... **ד, כב**
- נוהג בכרם בלבד..... **ד, כא**
- נפל מידו באונס..... **ד, טז, א**
- שלב חלות הפרט..... **ד, יד, ג; ד, טז, ג**
- חיוב הנחתו**
- בבציר לאכילה..... **ד, כז**
- בהפקר..... **ה, כז**
- בהקדש שנפדה לאחר הקצירה..... **ב, ח, ד**
- במינים שאינם נאספים יחד..... **ב, א, ו**
- במינים שאינם נשמרים לאורך זמן..... **ב, א, ו**
- כשאין עניים..... **א, י, א**
- כשהעניים אינם מעוניינים בו..... **א, יג, ב**
- כשהפקיר או הקדיש לאחר נפילתו..... **ד, יד, ג**
- כשמצויים רק עניים גויים..... **א, ט, ג**
- הנחת כלכלה שיפלו הענבים לתוכה**
- **ד, טז, ג**
- מקור החיוב**
- **א, ה**
- עבר וליקט לעצמו..... **א, ה, א**
- ערבו עם שאר היבול..... **א, ה, א**
- שהתייאשו העניים ממנו..... **א, יא, ד**
- תוקף החיוב בזמן הזה..... **א, יד, א**
- פרעון חוב והלוואה במעשר עני**..... **ו, יז, א**
- פרש טליתו על הפאה**..... **ב, יח, א-ב**
- פשתן, שכחה בו**..... **ה, טו, ד**
- פת קטנית, שיעור כדי שבעו למעשר עני**
- **ו, ח**

צ

- צבורי פירות, שכחה בהם**..... **ה, טו**
- צדקה ממעשר עני**..... **ו, יז, ה**
- צורת הפתח, הפסק לפאה**..... **ג, יט, ה**
- צירוף לכמות שאינה שכחה**
- בעומרים קטנים..... **ה, יז, ד; ה, יח, ה-ו**
- המרחק לצירוף..... **ה, כא, א**
- עומר בצד קמה..... **ה, כא**
- תבואה עקורה ושאינה עקורה..... **ה, כ, א**

ק

- קדימת אשה לחלוקת מעשר עני**..... **ו, יג, א-ב**
- קולקס, חיובו בפאה**..... **ב, ב, ח**
- קונה**..... עי"ע לוקח
- קוצה, חיובה בפאה**..... **ב, ב, ג**
- קוץ, שמחמתו נפל הפרט**..... **ד, טז, א**
- קטן**
- נטילת עניים פאה משדהו בלא שקרא
- שם..... **ב, יד, ו**

- חישוב השיעור..... **א, טו, ו**
- כשהיתה ברכה בכמות התבואה..... **א, טו, ו**
- כשהניח חלק מהפאה בתחילת הקציר
- **ב, יב, ה**
- כשקצר את הפאה בעצמו..... **א, טו, ו**
- לאחר שעושר מן היבול..... **ב, יא, ד**
- מדרבנן..... **א, טו, ב**
- פדיון הקדש**..... עי"ע הקדש
- פדיון שבויים במעשר עני**..... **ו, יז, ג**
- פואה, חיובה בפאה**..... **ב, ב, ב**
- פולים**
- חיובם בפאה..... **ב, ב, 6**
- שחלקם מיועדים לייבוש וחלקם לשוק..... **ג, יג**
- פטור מתרומות ומעשרות**
- עי"ע תרומות ומעשרות
- פטריות, חיובן בפאה**..... **ב, א, ב**
- פועלים**
- אימתי נחשבת שכחתם שכחה..... **ה, א**
- איסוף הלקט לעצמם..... **ד, יא, ד-ה**
- אמירתם 'תזכה לו שדהו' כדי למנוע
- משכחה..... **ה, ב, ג**
- גוים
- העסקתם בקצירת השדה..... **ב, י, א**
- חיוב היבול שקצרו בפאה..... **ג, 118**
- שכירים, חיוב היבול בפאה..... **ב, ד, ב**
- הבאת בני משפחתו ללקט אחריו..... **ד, יא**
- זכיותם במעשר עני משדה שקוצרים..... **ו, טו, ד**
- זכיותם במתנות עניים משדה שקוצרים
- **ו, טו, א**
- חיובם בהותרת לקט..... **א, ד, א**
- חיובם בהנחת פאה..... **ב, יד, א**
- יהודים שקוצרים שדה גוי..... **ב, ד, 8**
- עמי ארצות, העסקתם בקצירת השדה
- **ב, י, ב**
- שקראו שם פאה, האם חלה קדושה בכך
- **ב, יד, ב**
- פירות**
- שיעור כדי שבעו למעשר עני..... **ו, ח**
- שלא הביאו שלישי, חיובם בפאה..... **ב, ז**
- תלושים, ששכחם בנוסף למחוברים..... **ה, כ**
- עי"ע אילנות
- פירות הדר**..... עי"ע הדריים
- פסולת, הנחתו עם האוכל לפאה**..... **ב, טו, 2**
- פרט**
- בחוץ לארץ
- תוקף החיוב..... **א, יד, ב**
- בזמן הזה..... **א, יד, ב**
- המקומות החייבים..... **א, יד, ג**

שהשחיתה שטח בשדה, הפסק לפאה
 ג, ה, ב-ג
 שנשר הפרט מחמתה..... ד, טז, א
 שערבה את היבול עם הלקט..... ד, ה
ריבוץ שדה, כשמתנות העניים יינזקו..... ד, ח
רימונים
 חיובם בפאה..... ב, ב, א
 שיעור כדי שבעו למעשר עני..... ו, ח

ש

שבויים, פדיונם במעשר עני..... ו, יז, ג
שבולת, שנקצר כל סביבותיה..... ד, ג-ד
שביל המפסיק לפאה
 שביל היחיד..... ג, ג, ג
 שביל הרבים..... ג, ג, ד
 שביל שאינו קבוע..... ג, ג, ה
שביעית
 בעמון ומואב..... ו, ה, א-ד
 תרומות ומעשרות..... ו, ה
שדה בור, הפסק לפאה..... ג, ד, א; ג, ד, ה-ו
שדה המוגדרת כאחת לפאה
 דין הפאה אם הניח על חלקה השני של
 השדה..... ג, א, ב
 ערוגות..... ג, א, ג
 כשאיננות מפסיקים בה..... ג, ח-ט;
 ע"ע מלבנות
 כשאמת המים עוברת בתוכה..... ג, ב, ב
 כשדרך עוברת בתוכה..... ג, ג; ע"ע דרך
 כשהפסק אינו חוצה את כל השדה
 ג, ב, ח
 כשהיבול בשדה אינו באותו שלב גידול
 ג, ז
 כשהתחלקה בין האחים..... ג, טז, א
 כשזרועים בה שני מינים שונים..... ג, יד, א
 כשחלק מהיבול לח וחלקו יבש..... ג, יב
 כשירקות מפסיקים בה..... ג, י
 כשיש גדר
 בשדה זרועה..... ג, ב, ז
 בשדה אילן..... ג, יט
 לבוד וצורת הפתח..... ג, יט, ה
 כשיש הפרשי גבהים בשדה..... ג, ו
 כשיש חצב המפסיק..... ג, ב, ה
 כשיש חריץ
 בשדה זרועה..... ג, ב, ז
 בשדה אילן..... ג, יט, ה
 כשיש לה שני שמות..... ג, ז
 כשיש סלעים באמצעה..... ג, ו, ג; ג, ז
 כשיש קרקע קשה באמצעה..... ג, ו, ג

שהגדיל לאחר שקצר את היבול..... ב, ט, ג
 שהגדיל לאחר שקצר חצי מהיבול
 ג, ה, ג

קטניות

חיובן בלקט..... א, ז, א
 חיובן בפאה..... ב, ב, א
 שנשמרות, תוקף חיובן בלקט..... ב, ב, 13
 שנתלשו ביד, חיובם בלקט..... ד, ב, ב
קיום, הגדרתו לענין פאה..... ב, א, ה
קישואים, חיובם בפאה..... ב, ב, ח
קנין הפאה..... ע"ע זכיה בפאה
קנס
 כשפרש טליתו או נפל על הפאה..... ב, יח
 עזרא קנס את הלויים..... ו, ב, ג
קמה ששכחה..... א, ו, א; ה, יט-כ
קצירה
 בידו, חיובה בלקט..... ד, ב, א-ב
 במכונה, חיובה בלקט..... ד, א, א
 חיובה בפאה..... א, א, ג
 לפני הבאת שלישי, חיובה בפאה..... ז, ז
 לשחת, חיובה בשכחה..... ה, ט, ט
 על ידי גוי, חיובה בפאה..... ב, ד, ב
 על ידי גזלן
 חיובה בפאה..... ב, ד, ג
 כשקצר רק חצי מהיבול, חיוב הנותר
 בפאה..... ב, ה, א-ב
 שלא כדרכה..... ב, ד, ו
קריאת שם לפאה..... ע"ע פאה
קרקע
 בבעלות משותפת, חיובה בפאה..... ג, ג, ג
 משותפת לגוי, חיובה בפאה..... ד, ג, ד
 קרקע ציבורית, חיובה בפאה..... ג, ג, ג
 קרקע קשה, הפסק לענין פאה..... ו, ג, ג
 שיעורה לחיוב פאה..... ב, ג, א

ר

ראש השורה, שכחה בו..... ה, יא, ג
רביעה ראשונה ושניה
 זמן..... א, יא, ה
 קביעתן לייאוש בזיתים..... א, יא, ה
רבעי, חיובו בבציר עראי..... ד, כז, ג
רוח
 עומרים שפזרתן הרוח בשדה אחרת שלו
 ה, ה, ג
 עומרים שפזרתן הרוח בשדה חברו
 ה, ה, א-ב
 עומרים שפזרתן הרוח ונשכחו..... ה, ה, ג
 שהעיפה עומרי השכחה הרוח לשדה
 חברו..... ה, ה, ב

עוללות בכרם ששותפים בו גוי ישראל
 ד, כה, ג-ד
שטח הקרקע החייבת בפאה
 ב, ג, א
שיחים
 הפסק גדר ביניהם לפאה. ג, יט, א
 כמות השכחה בהם. ה, טז, א
שינוי
 עייע שלא כדרכו
שיעור הפאה
 בחוץ לארץ. א, יד, ד
 כשקצר את הפאה בעצמו. א, טו, ו
 הוספה על השיעור. א, טו, ה
 המינימלי מדאורייתא. א, טו, א
 חישוב השיעור. א, טו, ו
 כשהיתה ברכה בכמות התבואה. א, טו, ו
 מדרבנן. א, טו, ב
שיעור כדי שבעו
 באלו מתנות עניים נוהג. ו, ז, ד
 בעני שרעב ביותר. ו, ח, א
 הגדרת כדי שובעו. ו, ח, ב
 טעם קביעת שיעור זה. ו, ז, ב
 כולל שובע משפחתו. ו, ז, א
 כשהעני יכול למצוא אחר. ו, יב, ב
 כשנותן משני מינים. ו, ח, ו
 פירוט השיעור במינים השונים. ו, ח, ח
 שותפים, חיובם בשיעור כפול. ו, ז, ז
 שתי סעודות, מחירם. ו, ח, ד
 תוקפו של שיעור זה. ו, ז, ג
שיעור קרקע החייבת בפאה
 ב, ג, א
שכחה
 בזמן הזה, תוקף החיוב. א, יד, א
 הגדרת השכחה
 אחרים שרואים, אימתי מצילים
 א, ג-ז; ה, ב, ב
 אילן מפורסם שהתחיל בו ושכחו. ה, כד, ה
 באילן מפורסם. ה, כג
 באילן שנתן בו עיניו (מסוים). ה, כד, א
 באילנות גבוהים (דלית ודקל). ה, כו, ד
 בטמון. ה, ג, ב-ג; ה, ח, א
 בכריכות שנתרו. ה, יד, ג
 במונח בקרן זוית. ה, י, ג
 במונחים בשורה ונוטל לפי הסדר. ה, ו, א
 במקום גמר מלאכה, דישה או איסוף
 ה, יב, א
 בעומר על גבי עומר. ד, ד
 בעומרים גדולים. ה, יז-יח
 בעל שדה שאמר 'יתזכה לי שדי'. ה, א, ב
 בשדה אחרת שלו. ה, ה, ג
 בשדה חברו. ה, א-ב

כשמפסיק בה שטח חרוש (ניר)
 ג, ד, ב; ג, ד, ה-ו
 כשמפסיק בה שטח שנקצר
 ג, ד, ג-ד; ג, ד, ז; ג, יא
 כשמפסיק בה שטח ששייך לאחר. ג, יט, ה
 כשמפסיק בה שטח ריק (בור)
 ג, ד, א; ג, ד, ה-ו
 בשדה זרועה.
 בשדה אילן.
 כשמפסיק זרע אחר.
 כשמשקים אותה מבורות שונים.
 כשלחלקי השדה ייעוד שונה.
 כשנחל עובר בתוכה.
 כשנמכרה ללקוחות מרובים.
 כשעושים ממנה שני גרנות.
 כששייכת לשותפים.
 כששלולית בתוכה.
 מדרגות בשדה.
 נחלקה לשני חלקים במהלך הקציר.
 רוחב השטח המפסיק.
 שטח שנאכל על ידי בע"ח.
 שטח שהושחת על ידי בע"ח או רוח
 ג, ה, ב-ג
שדה ניר, הפסק לפאה
 ג, ד, ב; ג, ד, ה-ו
שדה שנקצרה, הפסק לפאה
 ג, ד, ג-ד; ג, ד, ז
שוטה
 נטילת פאה משדהו בלא שקרא שם
 ב, יד, ו
 שהתפקח לאחר הקציר. ב, ט, ג
שום
 חיובו בפאה.
 כששכח חלק במחובר וחלק תלוש.
 שכחה בו.
שומשומין, חיובם בפאה
 ב, ב, 6
שורה
 שורות אילנות המסתירות זו את זו.
 שכחה בראשי וסופי שורה.
 שכחה בעומרים מונחים לפי הסדר.
שושבינות, ממעשר עני
 ו, יז, ד
שותפות
 באילן, נתינת פאה אחת.
 חיובה בפאה.
 חיוב פאה בקרקע ציבורית.
 חיוב פאה בשותפות עם גוי.
 חלוקת מעשר עני כדי שבעו.
 נתינת מעשר עני לשותפו.
 נתינת פאה אחת לכל השדה.

כשאין עניים..... א, י, א
 כשהיבול מיועד לבעלי חיים..... ה, ט, א
 כשהעניים אינם מעוניינים בה..... א, ג, ב
 כשהשכחה מפריעה לטפל בשדה..... ד, ח, א
 כשמצויים רק עניים גויים..... א, ט, ג
 לאחר שקצר..... ב, י, א, ג
 קוצר בלילה..... ה, ח
חלוקתה בגורן לעני בשיעור כדי שבעו
 א, ז, ד
י"אוש העניים ממנה
 בזיתים צבורים..... א, י, א
 בראש הזית..... א, י, א
 בראש הזית כשיש זיתים שנשכחו תחת
 הזית..... א, י, ב, א
 בשאר אילנות..... א, י, א, ח
 מתי נחשב לייאוש..... א, י, א, ג
נטילתה
 באלו זמנים רשאים ליטלה..... ב, ז, א
 בעל שדה עני שהפקיר שדהו לאחר
 שהפריש..... א, ז, ט, ב
 בעל שדה שמכר קרקעו והעני..... א, ז, ט, א
 על ידי הפועל..... א, ט, א
 מקור החיוב..... א, ה
 עבר וליקט..... א, ה
צירוף לכמות שאינה שכחה
 בעומרים קטנים..... ה, ז, ד; ה, י, ח, ה-ו
 המרחק לצירוף..... ה, כ, א, א
 עומר בצד קמה..... ה, כ, א
 תבואה עקורה ושאינה עקורה..... ה, כ, א
 קמה ששכחה..... א, ו, א
שכיר
שלא כדרכו
 חיוב האוסף בפאה..... א, א, ד
 חיובו בשכחה ולקט..... ב, ד, ו
שלולית המפסיקה בשדה
 שליח, זכיתו בפאה לעני..... ב, י, ט
שלוש עיתות לפאה
 שמור, חיובו בפאה..... ב, א, ג
שמיטה
 שמן, שיעור כדי שבעו למעשר עני..... א, ו, ח
שעת הייאוש במתנות עניים
 ע"ע ייאוש עניים ממתנותיהם
שעורה
 משני זנים, הנחת פאה על שניהם
 ג, י, ד; ג, ג, ט
 שיעור כדי שבעו למעשר עני..... א, ו, ח
שקדים
 הפסק גדר ביניהם..... ג, י, ט, א

בשני עומרים מעורבבים..... ה, ז
 הגדרת השכחה באילנות..... ה, כ, ה-ו
 זכר ולבסוף שכח..... ה, א, ב
 זכר ולבסוף שכח, בעיר..... ה, ב, א
 כמות השכחה באילנות..... ה, ז, א; ה, כ, ב
 כשהוסתרו האילנות על ידי אחרים..... ה, כה
 כשהוסתרו העומרים ע"י עניים..... ה, ג, א
 כשמתנה שלא תחשב שכחתו לשכחה, ח, ו
 כשנשכחו העומרים מחמת הרוח..... ה, ג, ג
 לפניו ולאחריו..... ה, י, ב
 פועלים שהתנו שלא יחשב לשכחה..... א, א
 ראשי וסופי שורה..... ה, י, א, ג
 שכח לאחר שהניחו במקום ידוע בשדה
 ה, ג, ה
 שכח לאחר שנטלו להוליכו לעיר..... ה, ג, ד
 שכחה אחר שכחה..... ה, י, ב, ג
 שכחה בכרם..... ה, כ, ב-ג
 שכחה במחובר (קמה)..... ה, י, ט-כ
 שכחה בעריס..... ה, כ, א
 שכחת בעל השדה והפועלים..... ה, א, א
 שנים הקוצרים לכיוונים הפוכים..... ה, י, א
הצלה בשכחה
 הצלת אילן מפורסם על סביבתו..... ה, כד
 ממין אחר..... ה, כ, א, ג
 עומר בצד קמה..... ה, כ, א, ב
 שכח את המציל..... ה, כ, א, ד
חיוב הנחתה
 באוסף אגודות קטנות..... ה, ט, ד
 בבציר עראי..... ב, א; ד, כז
 בגר שקצר קודם שהתגייר..... ע"ע גר
 בהפקר..... ה, כז
 בהקדש שנפדה לאחר הקצירה..... ב, ח, ד
 ביבול שנאכל על ידי בהמה..... ב, ד, ו
 ביבול שנקצר על ידי גויים..... ב, ד, ו
 בירקות הטמונים באדמה
 ה, א, ה; ה, ח, א
 במינים שאינם נאספים יחד..... ב, א, ו
 במינים שאינם נשמרים לאורך זמן..... ב, א, ו
 בסומא..... ח
 בספק..... ה, י, ד
 בעומרים..... ה, י, א
 בקוצר אלומות..... ה, ט, ב
 בשיבולת שנקצר סביבותיה..... ד, ג, א
 בתבואה ובאילנות..... א, ו, ב
 כשאוסף חלק מהיבול באופן מכוון (הגס
 הגס)..... ה, ח, ב-ד
 כשאין גמר מלאכה..... ה, י, ב, ב
 כשאינו מעמר לעומרים..... ה, ט, ג

במתנות עניים שהופרשו משדה פטורה
ב, ט, ד
בפאה
 כשגויים קצרו עבור יהודיב, ד, 9
 כשגזלן קצר והותיר פאהב, ה, א
 כשהסכימו עניים להנחת הפאה בתלוש
ב, ט, ז
 כשהניח יותר מהשיעור הדרושא, ט, ה
 כשהניח משדה על חברתהג, א, א
 כשהניח פחות מכשיעור והוסיףא, ט, ז-ה
 כשייחד פאה בשני מקומותב, ג, ב
 כשנטלו העניים ממקום שלא ייחד לפאה
ב, ג, א
 כשקצר בשינויא, א, ד
 שהופרשה לאחר הקצירהב, א, א
 שהופרשה לאחר גמר מלאכהב, א, ה
 שלא נקרא לה שם פאהב, ד, ג
בפרט ועוללות
 כשהניח כלכלה שיפלו הענבים לתוכה
ד, ט, ג
 כשערבם עם שאר היבולא, ה, א
 מעשר שנמצא בו עוללותד, כו
 משנה על חברתהא, ד, א
 סדר ההפרשהא, ב
 שינוי מסדר ההפרשהא, ב, א
תרומת מעשר, חיובה ונתינתהא, א
תרסות, הפסק בשדה לפאהג, ז
תשלום לעניים
 המונע מעניים ללקטד, יב, ה
 כשהניח כלכלה שיפלו הענבים לתוכה
ד, ט, ג
 כשמכר את היבול לגוי בעודו מחובר
ב, ג, 18
 כשמשחית מתנותיהם כדי לטפל בשדה
ד, ח, ב-ג
 כשנטל לקט לעצמוא, ד, ב
 כשנטל פרט ועוללות לעצמוא, ה, א
 כשנשרפה או אבדה הפאהא, ג, ב
 תמורת לקט שהתערבד, ה, ה; ד, י, ה
 תמורת עוללות שניזקוד, יט, ד; ד, כב, ד

חיובם בפאהב, ב, א
שתי סעודות, מחירןא, ח, ד
ת
תאנים
 חיובם בפאהב, ב
 שיעור כדי שבעו למעשר עניא, ח
תבלין, שיעור כדי שבעו למעשר עני
א, ח; ב, א; ח, ד-ה
תגמולים, תשלום במעשר עניא, יז, ב
תולש
 חיובו בלקטד, ב, א-ב
 חיובו בפאהא, א, ג
תותים, חיובם בפאהב, ב, 35
תל, הפסק בשדה לפאהג, א
תלמיד חכם, נתינת מעשר עני לוא, יז, ח
תנאי, שלא תהיה שכחתו לענייםה, ח, ו
תמרים
 הפסק גדר ביניהםג, יט, א
 חיובם בפאהב, ב, א; ב, ב, 45
 כמות השכחה בהםה, טז, א
 שיעור כדי שבעו למעשר עניא, ח
תערובת
 לקט שהתערב בשאר היבולא, ד, ב
 פרט ועוללות שהתערבו בשאר היבול
א, ה, א
תפוז, חיובו בפאה
ב, ב, 41; ב, א, 12; ב, א, 17; א, ב, 19
תפוחי אדמה
 שיעור כדי שבעו למעשר עניא, ח, ד
 שכחה בהםה, א, ה
תרומה גדולה
 ברכה על נתינתהא, ב, ב
 נתינתה לכהןא, ב, ב
 שיעורהא, ב, ב
תרומות ומעשרות
 בלקט
 אופן ההפרשה מלקט שהתערבד, י
 שערבו עם שאר היבולא, ד, ב
 שהתערב באונסד, ה, ז
 במפקיר כרמו וזכה בוה, כז, א

”עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר”

ברכת ה' לזכות

מנחם בן משה ומשפחתו

בעבור תרומתו הנדיבה

יהי רצון שימלא ה' משאלות ליבם לטובה

ושיצליחו בכל מעשי ידיהם

וישלח להם הקב"ה פרנסה בשפע,

רפואה שלמה ובריאות איתנה

אמן!

”לזכרון עולם לפני ה' תמיד”

לעילוי נשמת

יעקוב בן הרוש בר יקון

ת.נ.צ.ב.ה.

אמן!

”לזכרון עולם לפני ה' תמיד”

לעילוי נשמת

מרדכי בן תופחה ז"ל

נלב"ע כ"א ניסן תשנ"ז

סעידה בת רחמה ז"ל

נלב"ע ה' אדר א' תשע"ז

לבית משפ' תקווה הי"ו

"לזכרון עולם לפני ה' תמיד"

לעילוי נשמת

ישראל בן יצחק ז"ל

לבית משפחת אברבוך

נפטר בי"ז בסיון תשע"ז

ת.נ.צ.ב.ה.

הוקדש ע"י משפחתו הי"ו

י'חכם לב יקח מצוות',

ברכת ה' לזכות אברהם מאזוז ומשפחתו

בעבור תרומתם הנדיבה

יהי רצון שימלא ה' משאלות ליבם לטובה

ברכת ה' להודיה מאזוז ועמיאל מאזוז

לזיווג הגון והצלחה בכל מעשה ידיהם.

ברכת ה' ליהודית-אורטל טויטו ולשני אדלר

לברכה והצלחה בעסק.

ברכת ה' לאית'אל מאזוז

לברכה והצלחה בכל מעשה ידיו.

ברכת ה' לאחים ואחיות אברהם, דינה, חי, משה, יצחק שמעון ואורלי מאזוז

לברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם

'לזכרון עולם לפני ה' תמיד'

למנוחת הורינו הנפטרים

יעקב מאזוז בר כמונה, נסריה בת תויתה לבית מאזוז